

3317

820-3i

Лепри сфагнум

Пом. Контс

КМ. I

W. O.

1771

1771

1771

Сигнатура

Презиме и име писца

~~1575~~
3317

820-31

Filding
Henri

НАСЛОВ ДЕЛА

Tom Džons, istorija je-
dnog naroda
Beograd 1995

Место и год. издања

Број карте
читаоца

Датум
враћања

Примедба

Број карте
читаоца

Датум
враћања

~~598~~

~~23/IV~~

~~1553~~

~~1496~~

~~24/V~~

~~1601~~

~~1898~~

~~3 VII~~

~~1254~~

~~1756~~

~~27 VII~~

~~3820~~

4797

4 VIII

~~1839~~

~~20-VIII~~

1999

30-VIII

~~841~~

~~19/10~~

~~217~~

~~21/10~~

~~1829~~

~~12/8~~

~~1606~~

~~22/11~~

2644

12/9

1871

1872

1873

SVETSKI KLASICI

KNJIGA-PRVA

1515/1

THE HISTORY OF TOM JONES
A FOUNDLING
by
Henry Fielding

(Prvo izdanje štampano u Londonu 1749 godine)

Preveo s engleskog: BORIVOJE NEDIĆ

TOM DŽONS

ISTORIJA JEDNOG NAHODA

I

HENRI FILDING

HENRI FILDING

ЧУВАЈТЕ КЊИГУ!

TOM DŽONS

ISTORIJA JEDNOG NAHODA

I

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСЧОВЦА

Бр. 1515

Одељење С

Струка 5/4

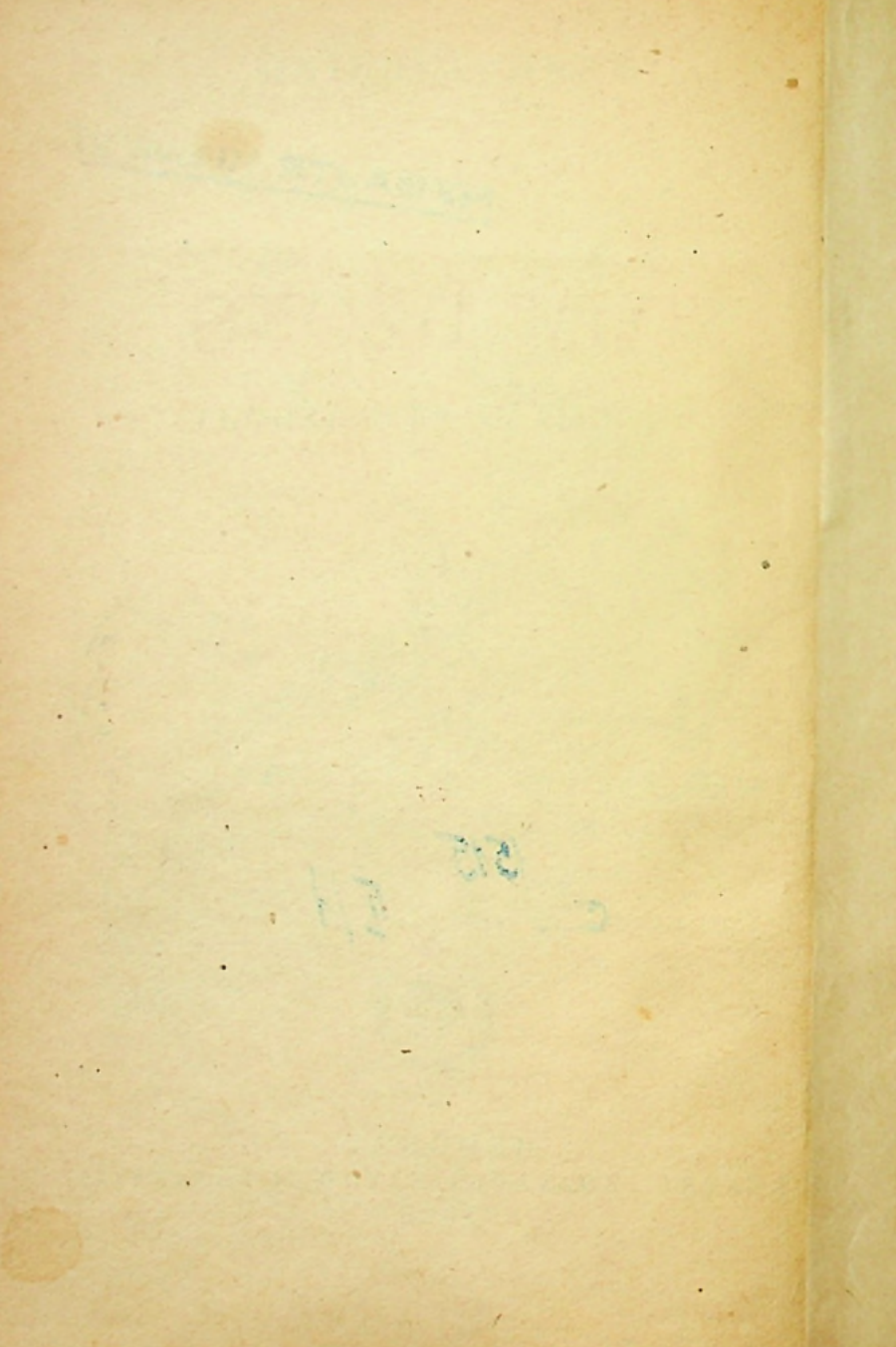
ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСЧОВЦА
ПЕСЧОВЦА

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСЧОВЦА

Бр. 820-31
Струка

БЕОГРАД

DRŽAVNI IZDAVAČKI ZAVOD JUGOSLAVIJE
1945

TRAGICA SMETLOVA
OPRAVEK ROMANA
MEGHORAN

PLEMENITOM GOSPODINU
DZORDŽU LITLTONU
JEDNOM OD LORDOVA IZASLANIKA RIZNICE

Gospodine,

Uprkos tome što ste stalno odbijali da mi dozvolite da stavim vaše ime ispred ove posvete, ipak moram da branim svoje pravo, i molim da ovom delu pružite vašu zaštitu.

Vama, Gospodine, dugujem što sam ovu istoriju uopšte započeo. Po vašoj želji prvi put sam i došao na misao o ovakvom sastavu. No otačda je prošlo toliko godina, da ste vi možda zaboravili ovu okolnost: ali vaše želje za mene su što i zapovest, i njihov utisak se nikad ne može izbrisati iz moga pamćenja.

Pa onda, Gospodine, bez vaše pomoći ova istorija nikada ne bi bila završena. Neka vas ovo tvrđenje ne zaprepasti. Nemam nameru da bacim na vas sumnju da ste romanopisac. Ne mislim da kažem ništa više do li to, da delimice dugujem vama za svoj opstanak tokom velikog dela vremena koje sam proveo u pisanju ove istorije; a to je još jedna činjenica na koju vas treba potsetiti, budući da postoje neke stvari koje ste vi ucoma skloni da zaboravite; ali o ovima, nadam se, ja ću uvek imati bolje pamćenje no vi.

Naposletku, vama se duguje što se istorija pojavljuje ovakva kakva je sada. Ako postoji u ovome delu, kao što su neki izvoleli reći, slika istinski milostiva duha, snažnija no što se i u jednom drugom može da nađe, zar će onaj ko vas poznaje, i vaš je bliski prijatelj, moći da posumnja otkuda je ta milost preslikana? Svet mi neće, uveren sam, ukazati čast i reći da sam sebe preslikao. Ja ne brinem da ovo neće priznati: da dve osobe koje su mi poslužile za ugled, to jest dva najbolja i najdostojnija čoveka na svetu, jesu moji odani i istinski prijatelji. Sa ovim bih mogao da se zadovoljim; pa ipak moja taština hoće da doda njihovom broju i trećeg; i to čoveka najvećeg i najplemenitijeg, ne samo po zvanju, no i u svakoj javnoj i ličnoj vrlini. Ali ovde, dok je moje srce prepuno za-

hvalnosti za kneževska dobročinstva Vojvode od Bedforda, morate mi oprostiti što vas potsećam da ste me vi prvi preporučili pažnji moga dobrotvora.

A kakvi su vaši prigovori protiv dopuštenja za čast koju sam molio? Pa, vi ste pohvalili ovu knjigu tako toplo, da vam ne bi bilo zazorno da pročitate vaše ime pred posvetom. Zaista, Gospodine, ako sama knjiga ne učini da se postidite vaše hvale, ništa što bih ja mogao da napišem ovde, neće i ne treba. Ja nisam voljan da odustanem od svoga prava na vašu zaštitu i pokroviteljstvo, samo zato što ste vi izvoleli da pohvalite moju knjigu; jer, premda priznajem da vam dugujem tolike obaveze, ovu ne dodajem njihovom broju; prijateljstvo, uveren sam, ima u tome tako malo udela, budući da ono niči može da pokoleba vaš sud, niti da izopači vašu čestitost. Neprijatelj može, u svako doba, da zadobije vašu pohvalu, samo ako je zasluži; a najviše čemu vaši prijatelji mogu da se nadaju kad greše, jeste vašem ćutanju, ili možda, ako je optužba pregolema, da ćete je milostivo ublažiti.

Ukratko, Gospodine, podozrevam da je vaša mrzost prema javnoj hvali pravi uzrok prigovoru da se odazovete mojoj molbi. Ja sam opazio da vi, zajedno sa dvojicom mojih prijatelja, nerado slušate i najmanji pomen o vašim vlastitim vrlinama; i da vi, kao što jedan veliki pesnik veli o jednome od vas (a on je s pravom mogao to reći i o svoj trojici):

Kradom dobro činite, a kad se ono pročuje,
vi rumenite.

Ako se ljudi takve naravi isto onoliko brižljivo klone odobravanja kao što drugi beže od kudenja, koliko opravdana mora biti vaša zebnja da vaš karakter ne padne u moje ruke; jer kakvih sve razloga ne bi imao da se grozi čovek ako bi ga napao pisac koji je primio od njega uvrede ravne mojim obavezama prema vama!

I neće li ovaj strah od kudenja da raste srazmerno sa gradom o kojoj je čovek svesan da je za nju dao povoda? Ako je njegov čitav život, na primer, bio neprestani predmet satire, kako on s razlogom može da drhti kada ga kakav vatren satiričar uzme u šake! Ele, Gospodine, ako ovo primenimo na vaše skromno groženje prema hvalospevima, koliko onda vaš strah od mene mora da izgleda opravdan!

No zaccelo, vi ste mogli da izidete u susret mojoj želji, imajući u me jedino poverenje; naime, da ću uvek pretpostaviti da ugodim vašim

naklonistima pre nego li da zadovoljavam svoje. Daću vam veoma snažan primer o tome u ovome natpisu, u kome sam odlučio da sledim primeru svih pisaca posvetā; i rukovodeći se ne onim što moj pokrovitelj uistini zaslužuje da napiše, no onim što će mu najviše goditi da pročita.

Bez daljeg predgovora, dakle, ja vam ovde podnosim trud nekolikih godina moga života. Kakvu vrednost taj trud ima, vama je već poznato. Ako se iz vašeg povoljnog suda začelo u meni izvesno štovanje prema njemu, to se ne može pripisati taštini; pošto bih se ja, sa istom slepom verom, saglasio sa vašim mišljenjem i da je ono bilo dato u prilog stvaranja ma koga drugog čoveka. Odrečno rečeno, u najmanju ruku, može mi se dopustiti da kažem da biste vi, da sam bio svesan ma kakvog velikog nedostatka u ovome delu, bili poslednja osoba čijoj bi se zaštiti usudio da ga preporučim.

Iz imena moga pokrovitelja, zaista, ja se nadam da će moj čitalac biti uveren, pri samom pristupu u ovo delo, da neće tokom celoga izlaganja naći ništa što bi bilo na uštrb vere i vrline; ništa nesaglasno sa najstrožim pravilima pristojnosti, niti išta što bi moglo da povredi i najčednije oko. Naprotiv, izjavljujem da sam se u ovoj istoriji iskreno trudio da preporučim dobrotu i nevinost. Vi ste izvoleli da smatrate da sam postigao ovaj časni cilj; i, pravo govoreći, najverovatnije je da se on postiže u knjigama ove vrste; jer primer je neka vrsta slike, u kojoj Vrlina postaje takoreći predmet vida, i izaziva u nas pretstavu one ljupkosti o kojoj Platon govori da postoji u njenim nagim dražima.

Pored toga što sam prikazao lepotu Vrline koja može da privuče divljenje čovečanstva, pokušao sam da pridodam snažniju pobudu ljudskom delovanju u njenom korist, uveravajući ljude da njihovo istinsko dobro leži u tome da joj slede. U tu svrhu pokazao sam da nikakve nepravične tekovine ne mogu da naknade ono čvrsto unutrašnje spokojstvo duše koje je pouzdan pratilac nevinosti i vrline; niti one mogu i najmanje da potiru zlo onog užasa i brižnosti koje, na mesto njih, krivica unosi u naše grudi. Pa onda, kao što su ove tekovine same po sebi obično ništavne, tako su i sredstva kojima se postižu ne samo podla i besramna, no i u najboljem slučaju neizvesna i puna opasnosti. Najzad, nastojao sam da čestim ponavljanjem snažno podvučem da se vrlina i nevinost jedva ikad mogu ozlediti do li nesmotrenošću: i da ih samo ona često puta i uvaljuje u zamke koje prevara i lupeštvo šire oko njih; pouka je to oko koje sam

se najmarljivije trudio, budući da njen nauk, više no svi drugi, ima najviše izgleda na uspeh: jer ja verujem da je mnogo lakše učiniti dobre ljude mudrim, no učiniti zle dobrim.

U te svrhe upotrebio sam u sledećoj istoriji svu dohovitost i humor kojima gospodarim, trudeći se da smehom oslobodim ljude njihovih omiljenih ludorija i poroka. Koliko sam uspeo u ovoj dobroj nameri, ostavljam sudu prostosrdačnog čitaoca, samo uz dve molbe: prvo, da ne očekuje da nađe savršenstvo u ovome delu; i, drugo, da oprosti ako neki njegovi delovi podbace u onoj maloj vrednosti koju će, nadam se, naći u drugim.

Neću, Gospodine, da vas duže zadržavam. Zaista, ja sam se upustio u pisanje predgovora, dok mi je namera bila da napišem posvetu. Ali kako je moglo da bude drugačije? Ja se ne usudujem da vas hvalim; a dva jedina načina koja znam da to izbegnem, kada o vama mislim, jesu ili da potpuno ćutim, ili da skrenem svoje misli na neki drugi predmet.

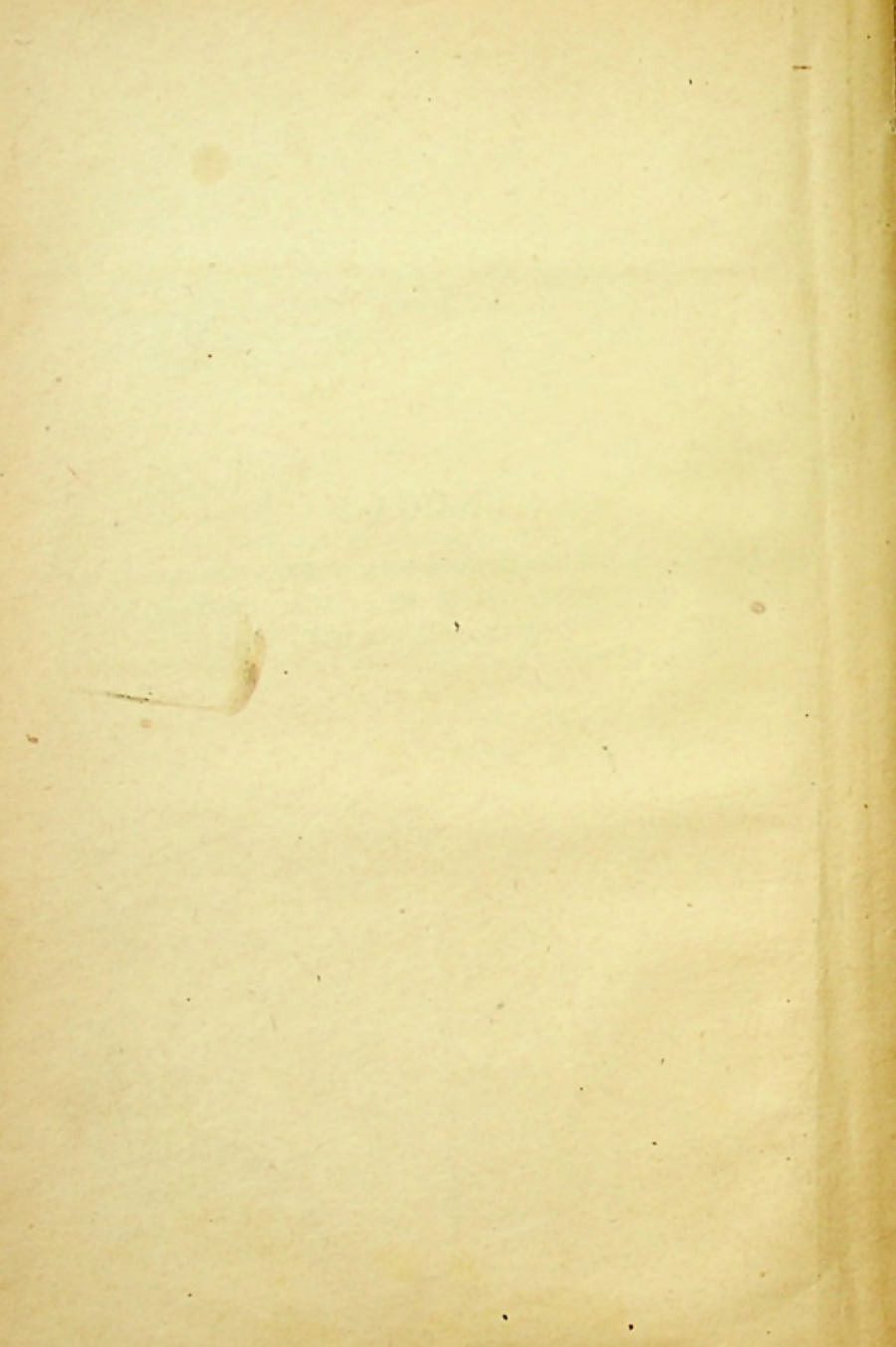
Oprostite, stoga, na onome što sam kazao u ovoj poslanici, ne samo bez vašeg pristanka, no posve protiv vaše volje; i dopustite mi, najzad, da ovako javno izjavim da sam, sa najvećim poštovanjem i zahvalnošću,

Gospodine,
Vaš najobavezniiji,
poslušan i ponizan sluga,
Henri Filding

БРАТСКА БИБЛИОТЕКА
УЧЕНИЧКА БИБЛИОТЕКА
ПЕЧОРА

KNJIGA I

KOJA SADRŽI TOLIKO O ROĐENJU NAHODA KOLIKO JE PO-
TREBNO, ILI UMESNO, DA BI SE ČITALAC UPOZNAO U PO-
ČETKU OVE POVESTI

GLAVA I

UVOD U DELO, ILI JELOVNIK ZA GOZBU

Pisac treba da smatra sebe ne kao gospodina koji priređuje prijateljsku ili milosrdnu gozbu, već pre kao čoveka koji drži javnu gostionicu, u kojoj su svi ljudi dobrodošli za svoj novac. U prvom slučaju, dobro je poznato da priređivač pripravlja jelovnik kakav njemu godi; i, ako bi ovaj bio veoma nezanimljiv, čak i sasvim neprijatan ukusu društva, zvanice ne smeju da prave zamerke; naprotiv, lepo vaspitanje nalaže da se pohvalno i s dopadanjem izražavaju o svemu što se pred njih iznese. Suprotno, pak, ovome, zbiva se s gostioničarem. Ljudi koji plaćaju ono što pojedu, izvoljevaju u zadovoljenju svoga ukusa, ma koliko ovaj bio tanan i čudljiv; i, ako im sve nije po volji, ne prezaju da kude, da ruže i da nesuzdržano proklinju ceo ručak.

Stoga, da ne bi vređali svoje mušterije takvim razočaranjem, čestiti i dobronamerni gostioničari uobičajili su da pripreme jelovnik, koji svako može da pregleda čim stupi unutra; i, pošto se iz njega upozna s poslasticama kojima se može nadati, može ili da ostane i da se počasti onim što je spremjeno, ili, pak, da se udalji i ode u kakvu drugu gostionicu koja više odgovara njegovom ukusu.

Pošto se mi ne ustručavamo da pozajmimo duhovitost ili mudrost ma od koga ko je kadar da nam uzajmi bilo koje od ovoga dvoga, pristali smo da primimo mig od ovih čestitih trgovaca životnim namirnicama, i stavićemo napred ne samo opšti jelovnik za čitavu našu gozbu, već ćemo na isti način dati čitaocu i posebne jelovnike za svako posluženje koje će se izneti u ovoj i sledećoj knjizi.

Dakle, zaira koju smo ovde spremili je samo ljudska priroda. Niti se ja plašim da će se moj pametni čitalac, premda

najraskošnijeg ukusa, pućiti, zanovetati ili biti uvređen zato što sam imenovao samo jedan artikal. Kornjača, kao što odbornik iz Bristola, veoma učen u jelima, zna iz velikog iskustva, sadrži, pored izvrsnog gornjeg pihtijastog sloja i belog mesa ispod trbuha, još i mnoge druge vrste hrane; a ne može biti da i učeni čitalac ne zna da u ljudskoj prirodi, iako je ovde sabrana pod jednim opštim imenom, ima tako nečuvene raznovrsnosti, da će kuvar pre iscrpsti sve pojedine vrste životinjske i biljne hrane na svetu, nego što bi neki pisac bio kadar da iscrpi ovako obiman predmet.

Možda bi veći probirači mogli i da zamere da je ova vrsta dosta isuviše obična i prosta; jer šta je drugo predmet svih romana, romana, pozorišnih komada i pesama kojima tezgje obiluju? Epikurejac može da odbaci mnogu izvrsnu hranu, ako je dovoljan razlog da se ona prezre zato što je obična i prosta, zato što se nešto istog imena može naći i u najbednijim sokacima. Doista, istinsku prirodu isto je tako i teško naći kod pisaca, kao što je teško naći bajonsku šunku ili bolonjske kobasice u dućanima.

Ali, celina, da nastavimo sa istom metaforom, sastoji se u kuvarskoj veštini pisca; jer, kao što nam g. Pop veli:

Duhovitost, to je prirodnost sa začinom zgodnim:

Nešto što je mnogi pomišlj'o

Ali još niko rek'o reč'ma tako pogodnim.

Ista životinja, koja ima čast da joj neki delovi mesa budu pojedeni za trpezom nekog vojvode, može, možda, da bude tako unižena drugim delom da joj udovi vise, takoreći, raščerečeni na najbednijoj tezgi u gradu. U čemu je onda razlika između hrane plemića i nosača, kad obojica imaju za ručak meso od istog teleta ili vola, ako ne u spravljanju, ukrašavanju, začinima i postavljanju? Otuda, u prvom slučaju, potstiče se i izaziva i najjačmaliji apetit, u drugom jenjavi i gubi se i najjači.

Na sličan način, odličnost duhovnog gošćenja sastoji se manje u predmetu no u piščevoj veštini da stvar dobro začini. Kako će se čitalac, prema tome, obradovati kad vidi da smo se mi, u ovom delu, strogo pridržavali jednog od najviših na-

čela najboljega kuvara koje je proizvelo sadašnje doba, ili možda ono Heliogobalina? Ovaj veliki muž, kao što to dobro znaju svi ljubitelji gospodskog krkanluka, počinje time što pred svoje gladne goste iznosi najpre proste stvari, da bi se docnije, dok se njihovi stomaci smanjuju, postepeno uzdizao do same kvintesencije umokaca i mirodija. Na sličan način i mi ćemo predstaviti ljudsku prirodu najpre jakim apetitu našeg čitaoca, u onom prostijem i običnom vidu u kojem se ona nalazi na selu, a potom ćemo je seckati i prirediti u paprikaš sa svima jakim francuskim i italijanskim začinima prenemaganja i poroka koje dvorovi i gradovi pružaju. Na taj način, mi i ne sumnjamo, naš će čitalac zaželeti da čita sve dalje i dalje, u beskraj, kao što se smatra da je onaj veliki čovek koga malopre pomenusmo privoleo neke osobe da jedu.

Pošto smo ovo i ovoliko istakli, nećemo više da zadržavamo od obroka one kojima se naš jelovnik sviđa, pa u njihovu čast iznosimo odmah prvo posluženje iz ove istorije.

GLAVA II

KRAATAK OPIS VLASTELINA OLVORDIJA I POTPUNJI PRIKAZ GOSPODICE BRIDZET OLVORDI, NJEGOVE SESTRE

U onom delu zapadne oblasti ovoga kraljevstva, obično nazvanom Samersetsšajr, živeo je nedavno (a možda još živi) jedan gospodin po imenu Olvordi, koji bi se s razlogom mogao nazvati miljenikom i prirode i sreće; jer obe ove kao da su se nadmetale koja će ga više blagosloviti i obogatiti. U ovome nadmetanju činilo se nekima kao da je priroda odnela pobeđu, jer ga je obasula mnogim darovima; sreća, pak, imala je u svojoj moći samo jedan dar; ali, obasipajući ga ovim, ona je bila tako štedra, da neki možda mogu da pomisle da je ovaj jedini poklon bio više nego ravan svima raznovrsnim blagoslovima koje mu je priroda dala da uživa. Od prve od ovih poticali su njegova prijatna spoljašnost, dobro zdravlje, bistar um

i plemenito srce; druga mu je opredelila nasleđstvo jednog od najvećih imanja u grofoviji.

Ovaj gospodin oženio se u mladosti jednom veoma valjanom i lepom devojkom, koju je nežno voleo; s njom je imao troje dečice koja su sva u ranom detinjstvu poumirala. Zla sreća ga je poslužila da i svoju ljubljenu ženu sahrani, otprilike pet godina pre nego što je ova priča izabrala vreme za svoj početak. Ovaj gubitak, ma koliko velik, on je podnosio kao razuman i nepokolebljiv čovek, ma da bi, mora se priznati, često o tome govorio malo čudnovato; jer nekiput bi govorio kao da sebe smatra i dalje oženjenim, a njegova žena kao da je otišla malo pre njega na put kojim će i on, zacelo, ranije ili docnije, poći za njom; i da ni najmanje ne sumnja da će se oni opet sastati tamo gde se nikada više neće rastajati. Jedan deo njegovih suseda, da bi objasnio ova osećanja, pozivao se na njegovu pamet, drugi na njegovu pobožnost, a treći na njegovu iskrenost.

Sada je on živeo, najvećim delom, povučen na selu, s jednom sestrom, koju je veoma nežno voleo. Ova gospa imala je sada nešto preko trideset godina, doba kojem se, po mišljenju zluradih, može bez zazora prikačiti naziv stare devojke. Pripadala je onoj vrsti žena koje pre hvalite s njihovih dobrih osobina nego s njihove lepote, i koje obično nazivaju njine druge tako krasnim ženama — tako krasna žena, gospodo, da je milina upoznati se s njom. Doista, ona je bila tako daleko da bi požalila oskudnost lepote, da čak nikad nije ni pomenula ovo savršenstvo (ako se to može nazvati tako) bez prezira; i često bi zahvaljivala Bogu što nije lepa kao Gospodica ta — i ta, koju je, možda, lepota navela na pogreške koje je inače mogla da izbegne. Gospodica Bridžet Olvordi (jer to je ime ove dame) veoma je tačno smatrala da osobne čari jedne žene nisu ništa drugo do klopke za nju samu, kao i za druge; a ipak je bila tako obazriva u svome ponašanju, da je njena smotrenost toliko bila na oprezi kao da ima da strahuje da su sve zamke čitavog ženskog roda bile razapete pred njom. Doista, primetio sam (ma da se to čitaocu može učiniti neobjašnjivo) da je ova oprezna smotrenost uvek najspremnija da stupi na dužnost

tamo gde je najmanja opasnost. Ona uvek podlo i kukavički napušta one savršene uzorke za kojima ljudi žude, uzdišu, umiru i razapinju svaku mrežu kojom raspolažu; a stalno ide za petama onog višeg reda žena, prema kome suprotan pol ima neko stravično poštovanje, više izdaleka, ali se, (iz bojazni, valjda da neće uspeti) nikad ne usuđuje da ga napadne.

Čitaocu, pre nego što pođemo zajedno malo dalje, mislim da je umesno da te obavestim da imam nameru da se udaljavam, kroz čitavu ovu povest, kad god mi se za to ukaže prilika; o tome sam ja sâm bolji sudija nego ma koji bedni kritičar. I ovde moram da zamolim sve te kritičare da gledaju svoja posla i da se ne mešaju u poslove, ili dela, koji ih se ni najmanje ne tiču; jer dok ne pokažu ovlašćenja koja ih čine zakonitim sudijama, ja se neću podvrći njihovom pravosuđu.

GLAVA III

ČUDAN SLUČAJ KOJI JE ZADESIO G. OLVORDIJA PRILIKOM
POVRATKA KUĆI. PRISTOJNO DRŽANJE GDE DEBORE VILKINS;
S NEKIM UMESNIM PREKORIMA KOPILADIMA

Kazao sam čitaocu u pređašnjoj glavi, da je g. Olvordi nasledio veliko imanje, da je bio čovek dobra srca i bez poro-dice. Otuda će, besumnje, mnogi zaključiti da je živio kao čestit čovek, da nikome nije ništa dugovao, da tuđe nije dirao, da je imao uglednu kuću, da je gostio susede za svojim stolom sa srdačnom dobrodošlicom i da je bio darežljiv prema siromašnima, tojest prema onima koji više vole da prosjače nego da rade, dajući im otpatke sa svoje trpeze; i da je umro beskrajno bogat, sagrađivši bolnicu.

I istina je da je učinio mnoge od ovih stvari; ali, da nije učinio ništa drugo, ostavio bih ga da sam upiše svoje zasluge na nekqj lepoj spomen-ploči nad vratima one bolnice. Stvari daleko izvanrednije vrste imaju da postanu predmet ove po-vesti, inače, ja bih grubo zloupotrebio svoje vreme, pišući ovako obimno delo; a i ti bi, moj mudri prijatelju, mogao u

tom slučaju s podjednakom korišću i zadovoljstvom da prošvrljaš kroz neke stranice koje su izvesni obešenjački pisci izvoleli šaljivo da nazovu *Istorijom Engleske*.

G. Olvordi je puna tri meseca bio odsutan u Londonu, zauzet nekim veoma naročitim poslom, ma da ne znam kakvim, ali sudimo o njegovom značaju po tome što ga je tako dugo zadržao od kuće od koje se već dugi niz godina nije udaljavao ni na mesec dana. Stigao je veoma dockan uveče, i posle kratke večere sa sestrom, povukao se, umoran, u svoju odaju. Ele, proveo je neko vreme na kolenima, običaj koji ne bi ni po koju cenu prekršio, spremajući se taman da kroči u postelju, kad, digavši pokrivač, na svoje veliko iznenađenje, ugleda dete uvijeno u grubo platno, kako spava slatkim i dubokim snom. Neko vreme je stajao zabezeknut, ne mogavši da dode k sebi od iznenađenja; ali, kako je dobroćudnost uvek pobeđivala u njegovoj duši, ubrzo ga je ganulo osećanje samilosti prema malom nesrećniku koji je ležao pred njim. Onda je zazvonio i naredio da jedna starija služavka odmah ustane i dode k njemu; u međuvremenu je s takvim usrdnim divljenjem posmatrao lepotu nevinosti koja se javlja u onim živalnim bojama koje detinjstvo i san uvek pokazuju, da je, zanet, kad je ta matrona ušla, zaboravio da se opomene da na sebi ima samo košulju. Ona je, doista, dala svome gospodaru dovoljno vremena da se obuče; jer, iz poštovanja prema njemu i s obzirom na pristojnost, provela je više minuta pred ogledalom, doterujući kosu, uprkos hitnji s kojom ju je sluga pozvao, makar i njen gospodar — đavo će ga znati — i ležao na umoru od kaplje ili kakvog drugog udara.

Nije, dakle, čudo ako neko stvorenje koje ima tako jako osećanje pristojnosti u pitanju sopstvene ličnosti prenerazi i najmanje otstupanje od strane nekog drugog. Stoga je ona, čim je otvorila vrata i ugledala svoga gospodara kako stoji pored postelje u košulji, sa svećom u ruci, namah ustuknula u najjužasnijem strahu, i možda bi se čak i onesvestila, da se on nije sada setio da je neodeven i spasao je užasa, zamolivši je da pričeka pred vratima dok ne baci nešto odela preko leđa, i tako ne zaprepašćuje više čedne oči gde Debore Vilkins, koja se

klela, iako već u pedeset drugoj godini, da još nikada nije videla muškarca bez kaputa. Podrugljivci i bezbožna ćeretala mogu, možda, da se smeju njenom prvom strahu; ali, kad moj ozbiljni čitalac rasmotri koje je bilo doba noći, činjenicu da je pozvana iz postelje, i položaj u kome je zatekla svoga gospodara, on će da opravda i visoko pohvali njeno ponašanje; osim ako ne bi smotrenost, koja se mora pretpostaviti da prati postupke devojaka u to doba života u kojem se nalazila gđa Debora, umanjila malo njegovo divljenje.

Kada se gđa Debora vratila u sobu, i kada ju je gospodar upoznao s nalaskom maloga deteta, njeno je zaprepašćenje bilo prilično veće no što je bilo njegovo; niti se mogla uzdržati da ne uzvikne, s velikom grozom u naglasku i izgledu, „Moj dobar gospodaru! šta sada da radimo!” G. Olvordi je odgovorio da se ona mora pobrinuti za dete u toku ove noći, a ujutru će izdati naređenje da se nabavi dadilja. „Dobro, gospodaru”, odgovorila je ona, „i nadam se da će vaše gospodstvo izdati nalog da se uhvati drolja, njegova majka (mora biti da je neka iz susedstva), i biće mi mило ako je zatvore u popravilište i dobro išibaju. Zacelo, takve pokvarene rospiје ne mogu se suviše strogo kazniti. Sudeći po njenoj drskosti da svoje žgebe donese vašem gospodstvu, uverena sam da joj ovo nije ni prvo.” — „Zar zato što ga je meni donela, Debora!” reče Olvordi; „ja ne mislim da je ona imala ikakvu drugu nameru nego da se na taj način pobrine za svoje dete; i, zaista, drago mi je što nije učinila nešto gore”. — „Ne znam šta ima gore”, uzviknu Debora, „nego kad ovakve gadne bludnice ostavljaju plod svojih grehova pred vratima čestitih ljudi; i, premda vaše gospodstvo zna da je nevino u ovoj stvari, svet ipak voli da zabada nos svuda i da olajava; i dešavalo se da mnogog čestitog čoveka proglase ocem dece koja nisu njegova; i ako bi vaše gospodstvo uzelo na sebe još i staranje o detetu, svet bi još više bio sklon da poveruje u to; sem toga, zašto da se vaše gospodstvo stara o nečemu o čemu je parohija dužna da vodi brigu? Što se mene tiče, da je to dete nekog čestitog čoveka, sve bi bilo u redu, zacelo; ali, u meni se buni sve ako treba i da dodirnem ovu grešno rođenu kopilad, koju čak i ne smatram za Božja

stvorenja. Uh, kako smrdi! Čak i ne miriše hrišćanski. Ako smem da budem tako slobodna i da dam svoj savet, ja bih njega lepo u korpu pa pred crkvenjakova vrata. Noć je lepa, samo malo pada kiša i duva neki vetar; ali, ako ga lepo umotamo i metnemo u toplu korpu, sva je prilika da će živeti dok ga ujutru ne nađu. Pa ako baš i ne bi, mi smo izvršili svoju dužnost i učinili smo koliko je do nas stajalo; a možda je i bolje da takva stvorenja umru dok su još nevina, nego da porastu i ugledaju se na svoje majke; jer ništa se bolje i ne može očekivati od njih."

Bilo je nekoliko mesta u ovom govoru, koja bi, možda, uvredila g. Olvordija da je on sve to vrlo pažljivo slušao; ali, sada je jedan njegov prst bio u bebinoj šaci, koja kao da je, svojim nežnim pritiskom, vapila za njegovom pomoću, i zacelo bi nadgovorila rečitost gde Deборе, pa da je ova bila i deset puta jača. On je sada izdao gdi Debori izričite zapovesti da dete ponese sobom u postelju i da pozove jednu služavku da spremi za dete hranu i sve što je potrebno kada se ono bude probudilo. Na isti način zapovedio je da se rano izjutra spremi dečje rublje i da mu se dete donese čim se bude probudilo.

Takva je bila razboritost gde Vilkins, i takvo je poštovanje ona gajila prema svome gospodaru, u čijoj je službi uživala najodličnije mesto, da su njena ustezanja popustila pred bespogovornim zapovestima; i uzela je dete na ruke bez ikakvog vidljivog gadenja zbog nezakonitosti njegovog rođenja; pa, izjavivši da je ono slatko malo detence, odnela ga je u svoju odaju.

Olvordi se sada predao onom slatkome dremežu u kome srce, žudno dobrote, uživa kada je potpuno zadovoljno. Kako je ovaj san slađi nego i jedan prouzrokovan makakvim bogatim obedom, trebalo bi da se više pomučim da bih ga prikazao čitaocu, ali ne znam koji bih mu vazduh preporučio za stvaranje takvog apetita.

GLAVA IV

CITAOČEV VRAT DOVEDEN U OPASNOST JEDNIM OPISOM;
NJEHOVO SPASENJE; I VELIKA SNISHODLJIVOST GĐICE
BRIDZET OLVORDI

Gotski stil zidanja nije mogao stvoriti ništa plemenitije nego što je kuća g. Olvordija. Imala je izgled neke veličanstvenosti koja vas je ispunjavala stravom, i takmičila se s lepota najboljeg grčkog građevinarstva; bila je isto tako udobna iznutra kao što je bila dostojna pošte spolja.

Nalazila se na jugozapadnoj strani jednog brežuljka, ali bliže podnožju nego vrhu, tako da je bila zaklonjena sa severozapada šumom starih hrastova, koji su se, u postepenom penjanju, dizali nad njom skoro polovinu milje; ipak je stajala dalje dovoljno visoko da je čovek imao iz nje prekrasan pogled na dolinu.

U sredini šume nalazila se lepa livada koja se spuštala prema kući; blizu njene gornje strane izbijao je obilan izvor, koji je klokotao iz stene pokrivene borovima i stvarao neprestan vodopad otprilike trideset stopa visok, koji nije bio sveden dole pravilnim stepenicama, nego se u prirodnom padu surva-vao preko razbijenog i mahovinastog kamena sve do podnožja stene; onda je oticao šljunkovitim kanalom koji je sa još mnogo manjih padova krivudao do ušća u jezero u podnožju brega, oko četvrtinu milje ispod kuće, na južnoj strani, a moglo se videti iz svake odaje u pročelju zgrade. Iz ovoga jezera, koje je ispunjavalo središte prekrasne ravnice ukrašene zabranima bukava i brestova, i ovde-onde stadima ovaca koje su pasle, oticala je reka koja se na nekoliko milja mogla sagledati kako krivuda kroz neverovatnu raznovrsnost livada i šumaraka, sve do svoga ušća u more; širokim rukavcem mora, i ostrvom s one strane završavao se vidik.

Desno od ove doline, otvarala se druga manjeg obima, ukrašena nekolikim selima i završavala se tornjem neke stare opatije u ruševinama, obrasle bršljanom, s delom pročelja još netaknutim.

Na levu ruku pružao se pogled na veoma lep park, tla vrlo nejednakog po visini i prijatno prošaranog svom raznovrsnošću koju brežuljci, travnjaci, gajevi i voda mogu da pruže; sve je to bilo izvedeno s mnogo ljupkog ukusa, ali je ipak sve bilo više delo prirode nego umetnosti. Iznad ovoga, zemljište je postepeno prelazilo u lanac divljih planina, čiji su se vrhovi dizali pod oblake.

Bila je sredina maja a jutro neobično spokojno. G. Olvordi je šetao travnjakom i zora je svakoga čaška otvarala pred njim one ljupke prizore koje smo opisali. U punom sjaju svoga veličanstva iskočilo je sunce, pošto je najpre prosulo po plavom nebeskom svodu snopove svetlosti, kao glasnike koji objavljuju svečanost. Šta u ovome zemnom svetu može da se meri s tom veličanstvenošću, osim jednog stvorenja: ljudskog bića prožetog dobrotom dok razmišlja na koji će način najviše ugoditi svome Tvorcu, čineći najveća dobra bližnjima? Tu nam je sliku upravo pružao g. Olvordi.

Čitaoče, čuvaj se. Nesmotreno sam te odveo na vrh brega visokog kao što je ovaj g. Olvordija, a kako da te vratim dole, a da ne slomiješ vrat, nisam dovoljno pametan. Ali, ipak, pokušajmo da se otisnemo zajedno; jer gdica Bridžet zvoni i zove g. Olvordija na doručak, gde i ja moram da budem, pa, ako je po volji, tvoje će mi društvo biti vrlo prijatno.

Pošto su g. Olvordi i gdica Bridžet izmenjali uobičajene pozdrave, i pošto je čaj bio nasut, g. Olvordi je pozvao gđu Vilkins i kazao je svojoj sestri da ima za nju jedan poklon; ona mu je na tome zahvalila, zamišljajući, valjda, da će to biti kakva haljina ili neki ukras za njenu osobu. Doista, on joj je često i pravio takve poklone, i ona je, da bi mu ugodila, provodila mnogo vremena u kindurenju. Velim, da bi njemu ugodila, jer je uvek izražavala najveći prezir prema lepim haljinama, kao i prema onim gospama koje su ovim poklanjale naročitu pažnju.

Ali, ako su takva bila njena očekivanja, koliko je bilo razočaranje kada je gđa Vilkins, po naredbi koju je dobila od svoga gospodara pokazala mališana! Od velikog iznenađenja, kao što je primećeno, čovek je sklon da zanemi; takav je bio

slučaj i sa gđicom Bridžet, sve dok joj brat nije ispričao čitavu priču, koju nećemo da ponavljamo pošto je čitalac već zna.

Gđica Bridžet je uvek bila veliki pobornik onoga što su dame izvolele nazvati vrlinom, i sama je održavala takvu strogość karaktera, da se moglo očekivati, naročito gđa Vilkins, da će ona u ovoj prilici izliti mnogo ogorčenosti, i da će glasati da se dete, kao neko pogano živinče, odmah pošalje iz kuće; ali, naprotiv, ona je pre zauzela dobroćudan stav i pokazala je nešto samilosti prema bespomoćnom malom stvoru i pohvalila je milosrđe svoga brata.

Možda će čitalac moći da objasni ovakvo njeno ponašanje kada ga obavestimo da je dobičina njen brat završio svoju pripovest priznanjem da je odlučio da preuzme staranje o detetu i da ga odgoji kao svoje; jer, da kažemo istinu, ona je uvek bila spremna da izide u susret svome bratu, i vrlo je retko, ako je uopšte ikad, protivrečila njegovim željama. Doista, kad bi i načinila pokoju opasku, kao na primer, da su ljudi tvrdoglavi, da uvek mora da bude baš onako kako oni hoće, i da je dao Bog da nije ni od koga zavisna! Ali, ova je osećanja uvek izražavala prigušenim glasom, koji je jačinom najviše do-sezao do onoga što se naziva gundanjem.

Međutim, ono što je uskratila detetu, podarila je u najvećem izobilju jednoj nepoznatoj majci koju je nazvala bezobraznom sudoperom, razuzdanom droljom, drskom bludnicom, besnom kobilom, podlom kurvom i svim drugim imenima kojima jezik vrline ne propušta da ošine one koje nanese sramotu ženske rodu.

Sada se pristupilo savetovanju kako da se pronade majka. Najpre su se pobliže rasmotрили karakteri ženske posluge kuće, — no gđa Vilkins ih je sve oslobodila, što im je, dakako, služilo na čast; jer ih je ona sve i sabrala; a možda bi i bilo teško naći takvu zbirku strašila.

Sledeći korak bio je da se podvrgnu ispitu stanovnice parohije; ovo je bilo povereno gđi Vilkins, koja je imala da obavi

ovaj posao sa svom marljivošću koja se dâ zamisliti, i da isto posle podne podnese izveštaj.

Pošto su stvari tako bile uredene, g. Olvordi se, po običaju, povukao u svoju radnu sobu, ostavivši dete svojoj sestri, koja je, po njegovoj želji, preuzela staranje o njemu.

GLAVA V

KOJA SADRZI NEKOLIKO OBICNIH STVARI, S VRLO NEOBICNIM
OPASKAMA O NJIMA

Kada se njen gospodar udaljio, gđa Debora je stala ćutke, očekujući mig od gđice Bridžet; jer mudra nastojnica ni u kom slučaju ne bi se oslonila na ono što se zbivalo pred njenim gospodarom, pošto je dobro znala da se osećanja ove dame često znatno razlikuju u osustvu njenog brata od onih koja je ispoljavala u njegovom prisustvu. Gdica Bridžet, pak, nije je dugo ostavila u ovome neizvesnom položaju; jer, pošto se neko vreme ozbiljno zagledala u dete, koje je spavalo u krilu gđe Debore, ova dobra gospa nije mogla da se uzdrži a da ga srdačno ne poljubi, izjavivši u isto vreme da je osobito očarana njegovom lepotom i bezazlenošću. Čim je gđa Debora ovo ugledala, priskočila je i sama da grli i ljubi dete, sa zanosom koji neki put obuzima mudru gospu od četrdeset pet prema mladom i snažnom ženiku, tepajući mu piskutavim glasom: „O, slatko, malo čedo! Catko, majeno! Tako mi Boga, ovo je najlepši muškarčić”.

Ovi su uzvici trajali sve dok ih nije prekinula gđica Bridžet, koja je sada pristupila izvršivanju naloga svoga brata; izdala je sva nužna naređenja u vezi s potrebama deteta, a jednu veoma lepu odaju odredila je za dečju sobu. Zaista, njena su naređenja bila tako široke ruke, da bi ih teško mogla prevazići da je u pitanju bilo čak i njeno rođeno dete. Ali, da je vrli čitalac ne bi osudio zbog preteranih obzira prema jednom grešno rođenom detetu, prema kome i zakon osuđuje svako mišrde kao bezbožno, smatramo za umesno da primetimo da je

ona sve ovo zaključila rečima: „Pošto je bratovljeva želja da usvoji ovo malo derle, ona smatra da se s mladim gospodinom mora postupati veoma nežno; što se nje lično tiče, ona ne može da se otme uverenju da to znači potsticati poročnost; ali, njoj je isuviše poznato koliko je ljudski rod tvrdoglav, da bi se protivila glupoj ljudskoj ćudljivosti”.

S razmišljanjima ovakve prirode ona je obično, kao što je već nagovešteno, praćala svaki čin saglašavanja s naklonostima svoga brata; i zaista, ništa nije moglo više doprijeti povećanju vrednosti ovog saglašavanja nego izjava da je njoj, u isto vreme, dobro poznata ludost i nerazumnost tih naklonosti kojima se ona potčinjava. Prećutna poslušnost ne povlači i prisiljavanje volje, i, sledstveno, ova se može lako, i bez po muke, sačuvati; ali, kada žena, dete, rodak ili prijatelj izvrše ono što želimo, s gundanjem i zatezanjem, sa izrazima mrzovolje i nezadovoljstva, očigledna teškoća koju podnose zacelo znatno doprinosi povećanju obaveze.

Kako je ovo jedna od onih dubokih opaski, koju je, smatram, malokoji čitalac kadar da napravi sâm, našao sam za umesno da ponudim svoju pomoć; ali, ovo je usluga koja se retko može očekivati u ovome delu. Doista, ja ću se retko, možda nikako, podavati tome, osim u slučajevima kao što je ovaj, gde ništa drugo osim nadahnuća kojim smo mi pisci obdareni, ne bi nikome omogućilo da učini ovo otkriće.

GLAVA VI

GĐA DEBORA DOLAZI U PAROHIJU, UZ JEDNO POREĐENJE.
KRATAK PRIKAZ DŽENI DŽONS, S TESKOČAMA I NEZGODAMA
KOJIMA SE MOŽE IZLOŽITI MLADA ŽENA ŽELJNA NAUKE

Pošto se gđa Debora, po želji svoga gospodara, postarala za dete, opremila se sada da poseti ona naselja za koja se smatralo da sakrivaju njegovu majku.

Kad kobac, strašna ptičurina! oholo preseca vazduh, svetstan svoga dostojanstva, i smišlja kakvu će pokoru da napravi,

pernati narod nad čijim glavama šestari — ljupki golub i sve ostale nevine ptičice — beži bezobzirce, da skloni glavu u svoje skrovištu. Tako i kad se ulicom proneo glas o dolasku gđe Debore, sve su se stanovnice drhteći razbežale svojim kućama, jer je svaka matrona strahovala da ta poseta ne bude baš njoj dosudena. U međuvremenu, ona se dostojanstvenim koracima gordo primicala poljem, visoko držeći glavu punu pokondirene veljčine i punu planova kako da dode do željenog otkrića.

Mudri čitalac neće, iz ovog poređenja, pomisliti da je ovaj jadni svet imao ikakve slutnje o svrsi ove posete gde Vilkins; ali, kako bi velika lepota ovoga poređenja mogla ostati nepoznata i čitavih sto godina, sve dok se neki budući komentator ne bi latio ovoga dela, nalazim za umesno da ovde čitaocu malo pomognem.

Namera mi je, prema tome, da saopštim, da, kao što je u prirodi kopca da proždire male ptice, tako je u prirodi osobâ kao što je gđa Vilkins da vređaju i tiranišu sitan svet. Ovo je zaista, sredstvo kojim se obeštećuju za svoje slugeranjstvo i ropsku poniznost prema svojim gosama; jer ništa ne može biti razložnije nego da robovi i laskavci iziskuju isti danak od onih koji su ispod njih, koji i sami plaćaju onima koji su iznad njih.

Kadgod je gđa Debora silom prilika morala da bude naročito ponizna pred gđicom Bridžet, i time ukiselila svoju prirodnu narav, uobičajila je da se malo prošeta kroz ovaj narod, da bi tako izbistrila svoju ćud, dajući joj oduške i, takoreći, pročistila je od svih zlih strasti; otuda, nikada nije bila mila gošća, i, da kažemo istinu, svi su je podjednako mrzeli.

Kada je prispela, uputila se pravo stanu jedne starije matrone. Kako je ova imala sreću da bude nalik na nju, kako u pogledu osobne milošte, tako i u pogledu godina, gđa Vilkins je prema njoj, po pravilu, bila ljubaznija nego prema mame drugom. Ovoj je ženi ona poverila šta se dogodilo, kao i svrhu radi koje je jutros došla. Odmah su se njih dve dale na tanano ispitivanje karaktera pojedinih devojaka koje su živele u svima okolnim kućama, i najzad su usredsredile svoju najjaču sumnju na neku Dženi Džons, za koju su se saglasile da je najverovatnija osoba koja je taj prestup učinila.

Ova Dženi Džons nije bila naročito lepa devojka, ni likom ni stasom; ali, priroda je unekoliko nadoknadila nedostatak lepote onim što se, uopšte uzevši, više ceni kod žena u doba potpune zrelosti; jer ona joj je podarila veoma neobičan um. Ovaj dar Dženi je znatno usavršila učenošću. Nekoliko godina provela je kao služavka u kući nekog učitelja, koji se, otkrivši u devojci veliku bistrinu i neobičnu želju za saznanjem, (jer svaki slobodan čas provodila je u čitanju dela učenih ljudi), pokazao tako dobrodušan, ili luckast (kako čitalac izvoli), da ju je poučavao toliko, da je stekla dovoljno znanje latinskog jezika i postala, možda, isto tako dobar znalac kao i većina gospodičića toga doba. Ovo preimućstvo, međutim, kao i mnoga druga tako neobične prirode, pratile su izvesne male nezgode: jer, nije ni čudo, da mlada žena, tako dobro obrazovana, malo mari za društvo onih koje je udes načinio njoj ravnima, ali koji obrazovanjem toliko zaostaju. Isto tako ne iznenađuje da je ova prevaga u Dženi, zajedno s ponašanjem koje je neminovan pratilac, izazvala kod drugih nešto malo zavisti i zlovolje; ove su, možda, u potaji tinjale u grudima njenih suseda sve od dana kad se vratila iz službe.

Njihova zavist, međutim, nije se otvoreno ispoljila sve dok jedna Dženi, na opšte iznenađenje, i na jed svih mladih žena iz ovoga kraja, nije javno zablistala u novoj svilenoj haljini, sa čipkanom kapom i svim drugim umesnim dodacima.

Plamičak koji je dotada tinjao, sada je buknuo. Dženi je, svojom učenošću, postala oholija, ali niko od suseda nije joj ukazivao čast koju je smatrala da joj stoga pripada; a sada, umesto poštovanja i divljenja, njene lepe haljine izazvale su samo mržnju i pogrde. Čitava je parohija izjavila da do ovih stvari nije mogla doći na pošten način; i roditelji, umesto da požele svojim kćerima iste takve haljine, čestitali su sebi što ih njihova deca nemaju.

Otuda je, možda, i došlo da je ona dobra žena najpre pomenula ime ove jadne devojke gđi Vilkins. Međutim, postojala je još jedna okolnost koja je ovu utvrdila u sumnji. Dženi je, naime, poslednjih dana često dolazila kući g. Olvordija. Ona je dvorila kao nudilja gđicu Bridžet, prilikom nekog jačeg nastu-

pa bolesti, i mnogu noć je probdela kraj ove dame; sem toga, sama gđa Vilkins videla ju je tamo na dan povratka g. Olvordija, ma da ovoj mudroj ženi nije bilo ni na kraj pameti da što posumnja zbog toga; jer, kao što je sama rekla: „Ona je uvek smatrala Dženi za vrlo trezvenu devojkicu (ma da ju je, zacelo, vrlo malo poznavala) i pre je sumnjala na neke od onih bestidnih opajdara, što se kaćipere, jer, zacelo, uobražavaju da su neke lepotice”.

Sada su Dženi pozvale da se lično pojavi pred gdom Deborom, što je ona odmah i učinila. Gđa Debora, uzevši na se ozbiljnost sudije, i nešto više od njegove strogosti, počela je svoju besedu rećima: „Ti drska rospijo!” nastavljajući dalje pre da objavljuje presudu nego da saopštava optužbu nad okrivljenom.

Premda je gđa Debora bila potpuno uverena u Dženinu krivicu, iz razloga koje smo gore naveli, moguće je da bi g. Olvordi zahtevao neki jači dokaz da bi je osudio; ali, ona je uštedela svojim tužiteljicama svaki takav trud time što je slobodno priznala optužbu u celosti.

Ovo priznanje, iako izrečeno prilično skrušeno, kako je izgledalo, nije umilostivilo gđu Deboru, koja je sada izrekla još jednu presudu protiv nje, i to rećima sramotnijim nego malopre; niti je boljeg dejstva imalo na okolne slušateljke, kojih je sada bio priličan broj. Mnoge su od njih povikale „da su znale na šta će izići gospodičina svilena haljina”, dok su druge govorile zajedljivo o njenoj učenosti. Nije bilo tu nijednog ženskog čeljadeta a da nije našlo neki način da izrazi svoje gnušanje prema jadnoj Dženi. Ona je sve ovo strpljivo podnosila osim zloće neke žene koja je, dignuvši nos, dobacila: „Taj je morao biti ćorav kad ovakvoj ajmani kupuje svilene haljine”. Dženi je na ovo odgovorila ogorčeno, što bi moglo da iznenadi razboritu osobu s obzirom na mirnoću kojom je ona podnosila sve napade na svoju čednost; ali njeno je strpljenje, valjda, bilo iscrpeno, jer ovo je vrlina koja je sklona da upotrebom slabi.

Gđa Debora, pošto je u svojoj istrazi uspela preko svakog očekivanja, vratila se pobedonosno, i, u određeni čas, pod-

nela je veran izveštaj g. Olvordiju, koga je ova priča mnogo iznenadila; jer on je već bio čuo o izvanrednoj darovitosti i napretku u nauci ove devojke, koju je nameravao da uda, uz manji miraz, za jednog susednog popa. Stoga je njegova zabrinutost u ovoj prilici bila bar ravna zadovoljstvu gde De-bore, i mnogim čitaocima izgledaće i razumnija.

Gdica Bridžet se prekrstila i kazala: „Što se nje tiče, više neće imati vere ni u jednu ženu”. Jer Dženi je, pre ovoga, imala sreću da uživa njenu blagonaklonost.

Mudru nastojnicu su ponovo poslali da dovede nesrećnu grešnicu pred g. Olvordija, ali ne da bi, kao što su se neki nadali, i svi očekivali, bila poslana u popravilište, već da bi saslušala korisne savete i prekore; oni koji su ljubitelji ove vrste poučnih sastava, mogu to pročitati u sledećoj glavi.

GLAVA VII

KOJA SADRŽI OZBILJNE STVARI DA SE ČITALAC NE MOŽE NASMEJATI KROZ ČITAVU GLAVU, OSIM AKO SE SLUČAJNO NE NASMEJE PISCU

Kada se Dženi pojavila, g. Olvordi ju je poveo u svoju radnu sobu i ovako joj je govorio: „Vi znate, dete, da je u mojoj moći, kao sudije, da vas kaznim vrlo strogo za ono što ste učinili; i možda ćete biti i više skloni da verujete da ću se ja i koristiti tom moći zato što ste na neki način ostavili svoj greh pred mojim vratima.

„Ali, možda je ovo jedan razlog koji me je opredelio da postupam s vama na neki blaži način; jer, kako nikakva lična netrpeljivost ne sme da utiče na sudiju, idem tako daleko, da ne smatram činjenicu da ste ostavili dete u mojoj kući kao povećanje vaše krivice, no pretpostavljam, u vašu korist, da ste to učinili iz prirodne ljubavi prema svom detetu; jer ste mogli gajiti malo nade da će dete tako biti bolje obezbeđeno nego što je to u vašoj mogućnosti da učinite ili u vlasti njegovog nevaljalog oca. Zaista, duboko biste me porazili da ste napustili dete

na način nekih nečovečnih majki koje kao da su se isto toliko udaljile od čovečnosti koliko su se rastale od čednosti. Stoga, u pitanju je onaj drugi deo vaše krivice, radi koje hoću da vas ukorim, — tojest, nasilje izvršeno nad vašom čednošću. Ovaj zločin, ma kako olako bio smatran od strane raskalašnih osoba, grozan je sam po sebi i užasom po svojim posledicama.

„Grozna priroda ove krivice mora biti dovoljno očevidna svakom hrišćaninu, jer se ona protivi zakonima naše vere i izričitim zapovedima Onoga koji je tu veru osnovao.

„A, evo, lako je dokazati da su i posledice strašne; jer šta može biti užasnije no navući na se božansku nemilost kršenjem božanskih zapovesti, i to u jednom slučaju za koji je izričito zaprećeno najvećom odmazdom?

„Ali ove stvari, za koje se, nažalost, vrlo malo hajc, tako su jasne da čovečanstvo nije potrebno naročito upućivati, premda ga treba često opominjati. Prema tome, dovoljan će biti tek jedan nagoveštaj da bi se vaša savest probudila; jer ja želim da vas nadahnem pokajanjem a ne da vas nateram u očaj.

„Postoje i druge posledice, doduše ne tako strašne i pune groze kao što je ova; ali, ipak, ako se pažljivo rasmotre, morale bi, čovek bi pomislio, da spreče ceo vaš rod od činjenja ovog zločina.

„Jer on vas čini besramnim, i, kao gubavce u staro vreme, tera vas iz društva, bar iz društva čestitog sveta, jer niko, sem nevoljnih i raskalašnih, neće da se druži s vama.

„Ako ste bogati, postajete time nemoćni da uživate u svojoj sreći; akoli niste, onesposobljeni ste da stičete nekakvo imanje, i, još gore, čak i nasušni hleb; jer niko čestit neće da vas primi u svoju kuću. I tako vas nevolja često odvodi u sram i bedu, što se neizbežno završava uništenjem tela i duše.

„Može li ikakvo zadovoljstvo da nadoknadi ova zla? Može li ikakvo iskušenje da bude u takvoj meri lukavo i varljivo, da vas pomete u ovako prostom računu? Može li ikakva telesna žudnja tako da obhrva vaš razum, ili tako potpuno da ga uspa-va, i da vas spreči da u strahu i trepetu ne bežite od zločina koji sobom uvek nosi ovako strašnu kaznu?

„Kako niska i podla mora biti ona žena, koliko lišena dostojanstva uma i pristojnog ponosa, bez kojih nismo dostojni imena ljudskih stvorenja, kojoj ne smeta da se izjednači s najnižom životinjom, i koja žrtvuje jednoj žudnji, koja je zajednička i najnižim stvorovima, sve što je veliko i plemenito u njoj, sav svoj božanski deo! Jer, zacelo, nijedna žena se ne može pozivati na ljubavnu strast kao izvinjenje. Ovo bi značilo da priznaje da je bila samo oruđe i igračka čoveka. Ljubav, ma koliko joj mi varvarski kvarili i izopačavali smisao, koliko je pohvalna, toliko je i razumna strast, i ne može da bude žestoka osim kad je uzajamna; jer premda nam Sveto Pismo nalaže da volimo svoje neprijatelje, to ne znači sa onom žarkom ljubavlju koju, prirodno, osećamo prema svojim prijateljima; a još manje znači da treba da im žrtvuemo svoje živote, i, što treba da nam je još dragocenije, svoju nevinost. Kako drukčije, dakle, nego kao neprijatelja da smatra jedna razumna žena onog čoveka koji ide za tim da je uvuče u svu bedu koju sam vam opisao, i koji bi da pribavi sebi, u tolikoj meri na njen račun, jedno kratko, ništavno i prezira vredno zadovoljstvo! Jer, po običajnom pravu, sva sramota, sa svima užasnim posledicama pada samo na nju. Može li ljubav, koja uvek teži dobru voljene osobe, da napravi takvu prevaru, u kojoj žena toliko gubi? Prema tome, ako takav nevaljalac ima drskosti da se pretvara kao da je uistinu voli, ne treba li, zar, žena da ga smatra ne samo kao neprijatelja, već kao najgorega od svih neprijatelja — lažljivog, lukavog, pritvornog i verolomnog prijatelja, koji kao razvratnik namerava ne samo da joj opustoši telo nego i dušu?”

Pošto je Dženi sada izgledala vrlo zabrinuta, Olvordi je za časak stao, pa je onda nastavio. „Ja sam vam, dete, govorio ovako ne da bih vas vređao zbog onog što je bilo, i što je nepovratljivo, već da bih vas upozorio i okrepio za budućnost. Niti bih ja dao sebi taj trud da nemam izvesno mišljenje o vašoj razboritosti, uprkos groznoj omašci koju ste učinili; isto tako, vaše otvoreno priznanje i iskrena ispovest daju mi nade da ćete se usrdno pokajati. Ako se, dakle, u ovome ne varam, postaraću se da vas udaljim nekuda iz ovoga mesta vašeg sra-

ma, tako da ćete, budući nepoznati, izbeći kaznu koja vas inače, kao što rekoh, očekuje u ovome svetu; a nadam se da ćete se, kajanjem, osloboditi i one mnogo teže osude koja vas očekuje na onome. Budite ubuduće dobra devojka, i oskudica neće biti pobuda koja bi vas mogla povesti stranputicom; i verujte mi, više je zadovoljstva, čak i na ovome svetu, u životu čednom i valjanom nego u gadnom i poročnom.

„U pogledu vašega deteta, neka vas ne mori nikakva briga: ja ću se za nj postarati bolje nego što ste se i mogli nadati. A sada ostaje još samo da me obavestite ko je bio taj nevaljalac koji vas je zaveo; jer moj gnev protiv njega mnogo je veći nego što ste vi iskusili u ovoj prilici.”

Dženi je sada podigla sa zemlje svoj pogled i skrušena lika prozborila je smernim glasom:

„Poznavati vas, gospodine, a ne voleti zbog vaše dobrote, bio bi dokaz potpunog odsustva razuma i srca ma u koga. U mome slučaju to bi značilo još i najveću nezahvalnost kada ne bih osećala, na najiskreniji način, veliku dobrotu kojom ste me izvoleli obasuti u ovoj prilici. Što se tiče onoga što je bilo, uverena sam da ćete mi prištedeti rumenilo stida koje bi ponavljanje izazvalo. Moje buduće vladanje mnogo bolje će prikazati moja osećanja nego što bi to ikakva izjava mogla sada da učini. I molim vas za dopuštenje, gospodine, da vas uverim da mi je vaš savet mnogo dragoceniji nego i darežljiva ponuda kojom ste ga zaključili: jer, kao što ste izvoleli reći, gospodine, tu se radi o vašem dobrom mišljenju o mojoj razboritosti.” Pošto su je suze zagušile, zastala je nekoliko trenutaka, i onda nastavila: „Zaista, gospodine, vaša me je dobrota ophrvala, i trudiću se da zaslužim to dobro mišljenje: jer, ako ja imam tu razboritost koju ste mi izvoleli dopustiti, savet kao vaš ne može biti, bačen uzalud. I hvala vam od srca, gospodine, na dobroti koju nameravate da pokažete prema mome sirotom bespomoćnom detetu: ono je nevino i, nadam se, poživće da bi vam bilo zahvalno za sva dobročinstva koja ćete mu ukazati. Ali, sada, gospodine, moram na kolenima da vas preklinjem da ne zahtevate od mene da odam oca deteta. Obećavam vam u vernosti da ćete to jednog dana saznati; ali,

dala sam najsvečanije obaveze časti i najpobožnije sam se zaklela da ovoga puta ne odam njegovo ime; i ja vas isuviše dobro poznajem da bih mogla i pomisliti da biste vi želeli da pogazim bilo svoju čast bilo svoju veru."

G. Olvordi, koji je i na sâm pomen ovih svetih reči bio gotov da se povede, dvoumio se jedan trenutak pre nego što joj je odgovorio da je pogrešila što se tako obavezala jednom nevaljalcu; ali pošto je to već učinila, on ne može da zahteva od nje da te obaveze krši. Kazao joj je da on nju ovo nije pitao iz poštenog ljubopitstva, već da bi tog čoveka kaznio; ako ništa drugo, bar da u neznanju ne bi ukazao svoju blagonaklonost onome ko je ne zaslužuje.

Što se ovoga tiče, Dženi ga je uspokojila svečanom izjavom da je taj čovek potpuno izvan njegovog domašaja i da je sasvim neverovatno da bi on mogao postati predmetom njegovih dobročinstava.

Ovakvim prostodušnim ponašanjem Dženi je toliko osvojila ovog čestitog čoveka, da je on lako poverovao sve što mu je kazala; jer kako je prezrela da se spase pomoću laži, i stavila na kocku da u svom sadašnjem položaju izazove njegovo dalje neraspoloženje radije nego da izdajstvom drugoga pogazi datu reč i ukalja svoju čast, on nije ni najmanje slutio da bi se ona mogla ogrešiti o istinu prema njemu.

Stoga ju je otpustio sa uverenjem da će je uskoro udaljiti van domašaja onih poruga kojima se izložila, završavajući svoje savete rečima: „Razmislite, dete moje, da postoji još Jedan s kime vam valja da se izmirite i čija vam je milost mnogo važnija nego što je moja."

GLAVA VIII

RAZGOVOR IZMEĐU GĐICE BRIDŽET I GĐE DEBORE, KOJI SADRŽI VIŠE ZABAVE, ALI MANJE POUKE NO ONAJ PREĐASNI

Kada se g. Olverdi povukao u svoju radnu sobu sa Dženi Džonsovom, kao što smo već videli, gđica Bridžet i dobra na stojnica zauzele su položaj u susednoj odaji; odavde su posi-

sale na svoje uši poučno predavanje koje je održao g. Olvordi, kao i Dženine odgovore, a, doista, i sve ostale pojedinosti koje su se zbile u poslednjoj glavi.

Ovu rupu na vratima sobe svoga brata gdica Bridžet je zaista vrlo dobro znala, i isto joj se tako često obraćala kao što je to, u staro vreme, činila i Tizba, odlazeći onoj proslavljenoj rupi u zidu. Ova rupa poslužila je mnogoj korisnoj svrsi. Jer pomoću nje gdica Bridžet često se puta upoznavala sa željama svoga brata ne zadajući mu time truda da njoj sve ponavlja. Doduše, ovakvo opštenje imalo je i izvesnih nezgoda, i ona je ponekad imala razloga da uzvikne kao Šekspirova Tizba: „O, nevaljali, nevaljali zide!” Jer, kako je g. Olverdi bio mirovni sudija, bivalo je katkad i takvih isledenja, kao, na primer, o kopiladima i tome sličnih, koja su veoma sklona da jako povrede čedne uši devica, naročito kad se približuju četrdesetoj, kao što je to bio slučaj gdice Bridžet. Ipak, u takvim prilikama, imala je bar to preimućstvo što je mogla da sakrije svoju rumen od očiju ljudi; a *De non apparentibus, et non existentibus, eadem est ratio*, drugim rečima, „Kad niko ne vidi ženu da je pocrvenela, ona uopšte nije pocrvenela.”

Obe ove dobre žene su strogo ćutale za sve vreme razgovora između g. Olvordija i devojke; ali, čim je razgovor bio završen, i gospodinov glas umukao, gđa Debora nije mogla da se uzdrži od negodovanja protiv blagosti svoga gospodara, a naročito protiv popuštanja u pogledu sakrivanja oca deteta, i zaklela se da će ona isterati i to na čistac još pre zalaska sunca.

Na ove reči gdica Bridžet je razvukla crte svoga lica u osmeh (nešto vrlo neobično za nju). Ne želim da moj čitalac ovde pomisli da je to bio neki od onih taštih Venerinih osmeha koji bi Homer hteo da zamislimo kada ovu boginju naziva ljubimicom smeha; niti je to bio jedan od onih osmeha koji Ledi Serafina šalje iz pozorišne lože, a za koji bi se Venera odrekla svoje besmrtnosti kad bi mogla da se tako nasmeši. Ne, ovo bi pre bio jedan od osmeha za koji bi se mo-

glo reći da je sišao sa jamicama ukrašenih obraza veličanstvene Tisifone¹⁾), ili jedne od gospođica njenih sestara.

S takvim osmehom, dakle, i glasom slatkim kao večernje ćarlijanje Boreja u ljupkom mesecu novembru, nežno je pre-korela gđica Bridžet Deborino ljubopitstvo, porok u koji je ova druga bila toliko ogrezla koliko je prvoj bio mrzak: „Hvala gospodu Bogu”, završila je ona, „kraj svih drugih mana, moji neprijatelji bar ne mogu da me optuže da zabadam nos u stvari koje me se ne tiču”.

Onda je pohvalila časnost i ispravnost Dženinog držanja. Kazala je da i sama mora da se složi sa svojim bratom da ima nečeg valjanog u iskrenosti njenog priznanja, kao i u privrženosti njenom draganu; da je ona uvek mislila da je Dženi vrlo dobra devojka i da ne sumnja da ju je morao zavesti neki podlac koji je beskrajno više za osudu, i koji ju je vrlo verovatno privoleo obećanjem braka ili takvim nekim podlim lažima.

Ovakve reči gđice Bridžet veoma su iznenadile gđu Deboru, jer ova dobro vaspitana žena retko je kada otvarala usta, bilo pred svojim gospodarom ili njegovom sestrom, pre nego što bi opipala njihove naklonosti, s kojima su i njena osećanja uvek bila u strogoj saglasnosti. U ovome slučaju, pak, pomislila je da se može navesti bez opasnosti; a oštroumni čitalac neće je valjda optužiti zbog nedovoljne opreznosti što je tako postupila, već će se pre diviti izvanrednoj brzini snalaženja kada je otkrila da je upravila kormilo pogrešnim pravcem.

„Zacelo, gospođice”, reče ova sposobna žena i zaista velika političarka, „i ja moram da priznam da se divim dobroj glavi ove devojke, kao i vašem oštroumlju. I, kao što gospođica kaže, ako je jadnicu prevario neki nevaljalac, treba je žaliti. I, zacelo, kao što gospođica kaže, devojka je uvek iz-

¹⁾ Furije Tisifona, Alekto i Megera bile su kćeri Zemlje ili Noći, užasne krilate devojke, sa zmijama u kosi, iz čijih očiju kaplje krv, strasila bogovima i ljudima. — Prev.

gledala dobra, čestita, ozbiljna devojka, a ne kao neke od onih nalickanih i nafrakanih namiguša iz susedstva”.

„Pravo kažeš, Debora”, reče gđica Bridžet. „Da je u pitanju neka od tih nacifranih gadura kojih je već suviše u parohiji, osudila bih svoga brata. Baš sam pre neki dan videla u crkvi dve težačke kćeri sa razgolićenim vratovima. Prosto sam se zaprepastila. E, pa ako cure hoće da zavode muškarce, onda neka i ispaštaju. Odvratna su mi takva stvorenja. Bolje bi im bilo da su im lica rošava od boginja. Ali, moram da priznam da kod Dženi nisam nikad opazila takvo raskalašno držanje. Uverena sam da ju je neki prepredeni podlac prevario, ne, još gore, prisilio, i žalim je, jadnicu, iz sveg srca”.

Gđa Debora se saglasila sa svima ovim izlivima saosećanja i razgovor se završio opštom ogorčenom grdnjom protiv lepote, i mnogim saosećajnim obzirima prema svima čestitim običnim devojkama koje su bile zavedene paklenom umešnošću verolomnih ljudi.

GLAVA IX

KOJA SADRŽI-STVARI KOJE ĆE IZNENADITI ČITAOGA

Dženi se vratila kući veoma zadovoljna prijemom na koji je naišla kod g. Olvordija, čiju je popustljivost prema sebi vredno razglasila; ovo je, verovatno, učinila delom u hatar svome ponosu, a delom iz oštroumnije pobude: ne bi li se izmirila sa svojim susedima i ućutkala njihove pogrde.

Ali, premda se ovo drugo gledište, ako ga je zaista imala, može učiniti dovoljno razložno, ipak događaji nisu odgovarali njenim očekivanjima: jer kada su je bili povelili pred sudiju, i kada je opšte uverenje bilo da je čeka popravilište, ma da su neke mlade žene govorile: „I to je dosta dobro za nju”, a zabavljale se pretstavljajući je kako tuče konoplju u svilenoj haljini, ipak bilo je mnogih koje su počele da je sažaljevaju. Ali, kada se saznalo kako se g. Olvordi poneo, plima se okrenula protiv nje. Jedna je kazala: „Bogme, gospodica je bila

vrlo srećna". Druga je povikala: „Eno šta znači biti miljenica"; a treća: „Eto u šta se izvrće njena nauka". Svaka je napravila neku zlobnu opasku i umovala o pristrasnosti pravde.

Ponašanje ovoga sveta može da se učini čitaocu budalasto i nezahvalno, kad se seti moći i dobrote g. Olvordija. Ali, što se tiče moći, on ovu nije nikada primenjivao; što se, pak, dobrote tiče, ovu je tako štedro rasipao, da se time zamerio svim svojim susedima: jer to je tajna koju dobro znaju svi veliki ljudi da, obavezujući nekoga uslugom, uvek se ne pridobija prijatelj, ali se jamačno stvaraju mnogi neprijatelji.

Dženi je, međutim, staranjem i dobrotom g. Olvordija uskoro bila sklonjena van domašaja prekora; a kada je zloba, ne mogući više da daje oduške svome besu na njoj, potražila drugi predmet svoje ogorčenosti, taj je bio niko manje nego sâm g. Olvordi. Tako se uskoro počelo zuckati da je on glavom otac nadenog deteta.

Ova pretpostavka se tako dobro slagala kako s njegovim ponašanjem, tako i sa opštim mnijenjem, da je naišla na sveopšte odobravanje; i povika protiv njegove blagosti ubrzo je počela da uzima drugi obrt i izvrgla se u optužbu protiv svireposti prema jadnoj devojci. Veoma ozbiljne i dobre domaćice podizale su svoj glas protiv ljudi koji dovode decu na svet pa ih se posle odriču. Bilo je i takvih koje su, po Dženinom odlasku, vešto proturale da je ona spetljana nekuda u nameri crnjoj nego što se rečima može kazati, i često su nagoveštavale da bi trebalo da se čitava stvar uzme u sudski postupak i da se neke osobe prisile da dovedu devojkju.

Ove klevete mogle su imati rdave posledice (ili bar pro-uzrokovati neke neprijatnosti) po osobu sumnjivijeg ili više podozrivog karaktera nego što je bio onaj koji je krasio g. Olvordija; ali, u ovom slučaju one nisu proizvele takvo dejstvo; i, pošto ih je on iz dna duše prezirao, one su poslužile susedima samo kao bezazlena razonoda i dobroćudno ogovaranje.

Ali, kako nismo u mogućnosti da uvraćamo narav našeg čitaoca, i kako će još proteći poduže pre nego što bismo

opet čuli nešto više o Dženi, smatramo da je umesno da mu još izrana nagovestimo da je g. Olvordi bio (a takav će se pojavljivati i docnije) potpuno nevin od ma kakve krivične namere. On je, doduše, učinio samo političku pogrešku: ublažavao je pravdu milosrdem, i odbio je da zadovolji dobroćudno raspoloženje gomile*) jednim predmetom samilosti u osobi sirote Dženi, koju su, da bi je sažaljevali, želeli da vide žrtvovanu propasti i beščašću u sramnom popravilištu.

Daleko od toga da bi izišao u susret ovim njihovim željama, čime bi sve nade na popravak bile uništene i svi mostovi za njom bili spaljeni, ako bi je sopstvene sklonosti ikada potom htele opet da povedu putem vrline, g. Olvordi je radije izabrao da ohrabri devojkju jednim mogućnim načinom; jer, nažalost, isuviše je istinito da su mnoge žene postale napuštene, i utonule u poslednji stepen poroka, time što su bile nemoćne da uspostave prvi korak. Ovo će, bojim se, uvek biti slučaj sve dok ostaju među svojim predašnjim poznanicima; pa, prema tome, g. Olvordi je mudro postupio što je sklonio Dženi u jedno mesto u kome je mogla da uživa zadovoljstvo dobroga glasa, pošto je okusila zle posledice njegovog gubitka.

Mi ćemo joj, stoga, poželeti srećan put do ovoga mesta, ma gde ono bilo, i zasada ćemo se oprostiti od nje i maloga nahoda, njenog deteta, pošto imamo mnogo važnije stvari da saopštimo čitaocu.

GLAVA X

OLVORDIJEVA GOSTOLJUBIVOST; S KRATKOM SKICOM KARAKTERA DVA BRATA, DOKTORA I KAPETANA, KOJI SU SE GOSTILI KOD OVOGA GOSPODINA

Ni g. Olvordijev dom, ni njegovo srce nisu bili zatvoreni ni prema jednom delu ljudskoga roda; oboje je bilo naročito

*) Kadgod se ova reč nade u našim spisima, ona označava lica lišena vrline ili pameti svih staleža ili položaja; često se misli na mnoge iz najviših redova.

otvoreno zaslužnim ljudima. Da kažemo istinu, ovo je bio jedini dom u kraljevini u kome je čovek mogao biti siguran da će dobiti ručak zato što ga je zaslužio.

Više no svi drugi, genijalni i učeni ljudi delili su glavno mesto u njegovoj blagonaklonosti; i ove je on veoma tanano razaznavao: jer, premda je sam propustio preimućstva jednog učenog vaspitanja, ipak, budući obdaren ogromnim prirodnim sposobnostima, toliko se koristio vrednim, ma da poznim čitanjem, i mnogim razgovorima sa uglednim ljudima, da je postao veoma dobar sudija u većini vrsta književnosti.

Nije čudo što su se u doba kada je ova vrsta vrednosti bila tako malo u modi i tako mršavo nagrađena, zaslužni ljudi jatali tamo gde su bili primorani s velikom ljubaznošću; zaista, tu su mogli uživati bezmalo ista ona preimućstva darežljive sreće kao da su im ista po pravu pripadala; jer g. Olvordi nije bio od onih ljudi široke ruke koji su spremni da u izobilju iznesu jela i pića i pruže krov nad glavom ljudima od duha i nauke, i za sve to da ne očekuju drugi uzvrat do li zabavu, pouku, laskanje i poniznost; ukratko, da ove osobe uvrste u red domaće posluge, s tom razlikom što ne primaju platu i ne nose stara odela svojih gospodara.

Naprotiv, u ovome domu svako je bio savršen gospodar svoga vremena; i kao što je mogao da zadovolji sve svoje apetite u granicama zakona, vrline i vere, tako je mogao, ako to zdravlje zahteva, ili ako svojim naklonostima naginje umerenosti, pa čak i uzdržavanju, da izostane od ma koga obeda, ili da se udalji kad god bi to pozeleo, čak da ga niko i ne moljaka da to ne čini. Zaista, takva moljavanja od strane starijih uvek jako mirišu na zapovesti. Ovde su, međutim, svi bili slobodni od takve neuljudnosti, a ne samo oni čije se društvo svuda smatra blagonaklonošću zbog jednakosti u bogatstvu, već i oni kojima, zbog ubogih prilika, ovakvo milostivo boravište veoma godi, a koji su stoga što su potrebiti, manje dobrodošli za gospodskom trpezom.

Među drugim ljudima ove vrste bio je i dr Blifil, jedan gospodin koji je imao zlu sreću da upropasti svoj veliki talent usled tvrdoglavosti svoga oca, koji ga je prisilio da se

posveti jednom pozivu koji nije voleo. Kao poslušan sin, doktor je u mladosti morao da uči lekarstvo, ili tačnije, da kaže da uči; jer, ustvari, knjige ove vrste bile su gotovo jedine s kojima se nije upoznao; i, nažalost, doktor je vladao skoro svima drugim naukama osim onom kojom je trebalo da zasluži svoj hleb; posledica toga je bila da je doktor, u četrdesetj, bio bez hleba.

Ovakav čovek bio je siguran da ga čeka dobrodošlica za stolom g. Olvordija, za koga je beda uvek bila preporuka kada je dolazila zbog ludosti ili nevaljalstva drugih, a ne od same nesrećne osobe. Osim ove negativne zasluge, doktor je imao i jednu pozitivnu preporuku — naime, izgledao je vrlo pobožan. Da li je njegova pobožnost bila istinska, ili se sastojala samo u izgledu, ne usudujem se da kažem, pošto nemam nikakav kamen mudrosti kojim bih mogao da razlikujem istinito od lažnoga.

Ako se ova crta karaktera svidala g. Olvordiju, ona je očarala gđicu Bridžet. Ona se s njim upuštala u mnoge verske raspre; u tim prilikama neprestano je odavala priznanje doktorovoj učenosti, a ne manje su joj godili i česti komplimenti koje je on činio njenom znajnu. Istinu govoreći, ona je bila prilično načitana u engleskom bogoslovju i dovela je u zabunu više no jednog od susednih paroha. Zaista, razgovor joj je bio tako čedan, izgled tako uman, celokupno držanje tako ozbiljno i svečano, da je izgledalo kao da zasluži ime svetice isto toliko koliko i njena imenjakinja ili koja bilo druga žena u rimskome kalendaru.

Kao što se iz saosećanja svake vrste lako izrodi ljubav, tako nas iskustvo poučava da ništa neposrednije ne teži ovome smeru nego versko saosećanje između osoba suprotnih polova. Doktor je uvideo da je toliko prijatan gđici Bridžet, da je počeo da jadikuje zbog jednog nesrećnog slučaja koji mu se desio otprilike pre deset godina; bio se oženio jednom ženom, koja ne samo da je živa, nego, što je bilo još gore, to je znao i g. Olvordi. To je bila sudbonosna prepreka onoj sreći za koju je inače uviđao dovoljno verovatnoće da bi je postigao sa ovom mladom gospodicom; jer, ukoliko bi se ticalo kakve

krivične odgovornosti, on na to nije ni pomišljao. Ovo je do-
lazilo ili usled njegove pobožnosti, kao što je najverovatnije,
ili iz čistote njegove ljubavi, koja je bila ustaljena na one
stvari koje samo brak, a ne prljave veze, može da mu pruži
i dâ mu na njih prava.

Dugo je on o ovome mozgao pre nego što se opomenuo
da ima brata koga ne vezuje ovakva nesrećna nemoć. Nije
sumnjao u uspeh ovog svog brata; jer, kako mu se činilo, kod
ove dame bio je uočio sklonost ka udaji; i čitalac, kada ima
na umu bratovljeva dobra svojstva, neće osuditi poverenje
koje je gajio u njegov uspeh.

Ovaj gospodin imao je otprilike trideset pet godina. Bio
je srednjeg rasta i, što se kaže, dobro sazdan. Na čelu je
imao jednu brazgotinu koja nije mnogo kvarila njegovu le-
potu, pošto je svedočila o njegovoj hrabrosti (bio je oficir sa
polovinom plate). Imao je zdrave zube i, kada je hteo, nešto
prijatno u osmehu; ma da, prirodno, u njegovom liku, kao i
u glasu i držanju, bilo je mnogo grubosti; ipak, u svako doba
umeo je da se ovih oslobodi i da izgleda sušta umiljatost i do-
broćudnost. Nije bio nemio, niti potpuno lišen duha; u mladosti
je bio pun živahne nestašnosti, i premda se poslednjih godina
mnogo uozbiljio, mogao je, kad je hteo, da joj opet dâ maha.

Kao i doktor, bio je akademski obrazovan; jer otac ga
je, sa istim onim roditeljskim autoritetom koji smo već pome-
nuli, bio opredelio za sveštenečki poziv; ali kako je stari go-
spodin umro pre nego što je sin bio rukopoložen, ovaj je iza-
brao crkvu koja se bori i pretpostavio je kraljev ukaz ukazu
episkopovom.

Kupio je bio čin dragonskog poručnika, a docnije je po-
stao i kapetan; ali, pošto se posvađao sa svojim pukovnikom,
bio je, u sopstvenom interesu, prisiljen da proda ovaj čin; od to-
ga vremena bio se potpuno povukao na selo i odao se proučava-
nju Sv. Pisma, i mnogo se sumnjalo da naginje metodizmu.*)

*) Hrišćanska sekta koju je osnovao Džon Vesli (1703—1791), poz-
nata sa strogosti svoje discipline. — Prev.

Prema tome, nije izgledalo neverovatno da bi takav čovek imao uspeha kod jedne dame tako svetačke naravi, i čije nakhlonosti pritom nisu bile zauzete drukčije doli težnjom ka braku uopšte. Medutim, zašto je doktor, koji zaceo nije mnogo mario za svoga brata, pomislio da tako loše uzvrati g. Olvordiju za njegovo gostoprinstvo, stvar je koju nije lako objasniti.

Je li to zato što neke prirode uživaju u zlu, kao što se misli da druge uživaju u vrlini? Ili postoji neko zadovoljstvo da potpomažemo krađu kad nismo u stanju da je izvršimo sami? Ili, naposletku, (što izgleda da i iskustvo potvrđuje), nalazimo li zadovoljstvo u povećanju naše porodice, čak i kad nemamo ni najmanje ljubavi ni poštovanja za njene članove?

Da li je ikoja od ovih pobuda uticala na doktora, nećemo da odlučujemo. Ali ostaje činjenica da je on pozvao svoga brata i tako našao načina da ga pretstavi g. Olvordiju kao čoveka koji je došao njemu u kratku posetu.

Kapetan nije bio u kući ni nedelju dana pre nego što je doktor imao razloga da čestita sebi na oštroumlju. Zaista, kapetan je bio isto tako veliki znalac u ljubavnoj veštini kao što je Ovidije bio nekada. Sem toga, primio je bio i pokoji umesan mig od svoga brata, i nije propustio da ga usavrši na svoju najbolju korist.

GLAVA XI

KOJA SADRZI MNOGO PRAVILA I NEKE PRIMERE KOJI SE TIČU ZALJUBLJENOSTI; ZATIM OPISE LEPOTE I DRUGA MUDRIJA SAVETOVANJA U POGLEDU BRAKA

Primetili su mudri ljudi ili žene, ne sećam se koji, da je svakoj osobi suđeno da se jednom u životu zaljubi. Koliko se sećam, za ovo nije propisano nijedno određeno doba; ali godine u kojima je bila gdica Bridžet izgledaju mi isto tako podesan period kao ma koji drugi koji bi se mogao poželeti za

ovu svrhu. Doduše, to se često puta dešava i mnogo ranije; ali kada se ne desi, primetio sam da retko kad, ako ikad, promaši ovaj put. Sem toga, možemo primetiti, da je u ovo doba ljubav ozbiljnije i stalnije prirode nego što se katkad pokazuje u mladim danima života. Ljubav mlade devojke je neizvesna, ćudljiva i tako budalasta, da ne možemo uvek ni da otkrijemo šta upravo želi mlada gospodica, štaviše, možemo mal'ne i da posumnjamo da li i sama to zna.

Medutim, nikad nismo u neprilici da ovo razaznamo u ženi četrdesetih godina; jer takve pribrane, ozbiljne i iskusne dame same dobro znaju šta hoće, tako da je i najmanje pronicljivosti čoveku dovoljno da to otkrije s krajnjom izvesnošću.

Gdica Bridžet je primer za sve ove opaske. Nije bila mnogo puta u kapetanovom društvu, a ova ju je strast zahvalila. Niti je ona cmizdrila i durila se po kući kao kakva lukasta devojčica, i ne znajući za razlog svoje ćudljivosti: ona je osećala, ona je znala i uživala je u prijatnom osećanju, savršeno svesna da je ono ne samo bezazleno nego i pohvalno pa ga se, prema tome, nije ni plašila ni stidela.

I, da kažemo istinu, postoji velika razlika u svima tačkama, između razborite strasti koju žene u ovim godinama gaje prema ljudima, i dokone i detinjaste simpatije koju šiparica oseća prema dečaku, a koja je često upravljena samo na spoljašnost, ili na stvari od male vrednosti i kratkotrajne: kao što su rumeni obrazi, ruke bele kao krin, oči crne kao trnjine, kovrdžava kosa, brada kao paperje; štaviše, nekiput i na čari manje vredne i od ovih, i koje još manje pripadaju stranci, kao što su spoljašnji ukrasi osobe, za koje ljudi duguju svome krojaču, čipkaru, vlasuljaru i šeširdžiji a ne prirodi. Devojke treba s razlogom da se stide, što se po pravilu i dešava, da ovakvu ljubav priznaju bilo sebi bilo drugima.

Ljubav gđice Bridžet bila je drugoga kova. Kapetan nije dugovao ništa kicošluku svoje odeće, niti je njegova osoba dugovala mnogo više prirodi. Da se pojavio na kakvom skupu ili u salonu takav kakav je bio, služio bi za potsmeh i prezir svim otmenim damama. Odelo mu je, doduše, bilo čisto, ali

prosto, grubo, rdavo skrojeno i staromodno. Njegovu ličnost, pak, izrično smo malopre opisali. Koža njegovih obraza bila je tako daleko od rumene, da niste mogli ni odrediti kakva joj je prirodna boja, budući da je sva bila obrasla crnom bradom koja mu se pela do očiju. Stas i udovi bili su mu, doista, srazmerni, ali su pre nagoveštavali snagu goroseće nego ma šta drugo. Ramena su mu bila široka preko svake mere a listovi nogu širi nego u običnog vozača banjskih stolica. Ukratko, čitavoj njegovoj osobi nedostajala je ona otmenost i lepota koje su sušta suprotnost grmaljske snage i koje tako lepo krase našu finu gospodu; budući da ove dolaze delom od plemenite krvi njihovih predaka, naime krvi bogate umokcima i plemenitim vinima, a delom od ranog gradskog vaspitanja.

Mada je gdica Bridžet bila žena najutančanijeg ukusa, ipak razgovori s kapetanom toliko su je očarali, da je ona potpuno previdela nedostatke njegove osobe. Ona je zamišljala, i možda vrlo mudro, da će uživati prijatnije trenutke s kapetanom nego s nekim lepuškastijim čovom; i odrekla se da ugodu oku, da bi sebi pribavila mnogo temeljnija zadovoljenja.

Čim je kapetan primetio ljubav gdice Bridžet, a u takvim je otkrićima bio vrlo hitra oka, on joj je ovu verno uzvratio. Ta dama, kao i njen ljubavnik, bila je upadljiva sa svoje lepote. Ja bih pokušao da je naslikam, ali to je već učinio veći majstor od mene, g. Hogart*) glavom, kome je pre mnogo godina pozirala, a nedavno je bila i izložena u zbirci bakroreza istog gospodina pod naslovom Zimsko Jutro (koje nije neuvesno simbolisala), i tu se može videti kako ide u crkvu u pratnji jednog izgadnelog dečaka — lakeja, koji joj nosi molitvenik.

Na isti način i kapetan je mudro pretpostavljao postojana zadovoljstva koja je očekivao od ove dame onim varljivi-

*) Viljam Hogart (1697—1764), slavni engleski slikar moralista, pišćev savremenik. — Prev.

vim čarima osobe. On je bio jedan od onih mudrih ljudi koji gledaju na lepotu u suprotnom polu kao na osobinu veoma bezvrednu i površnu; ili, da govorimo tačnije, koji je više voleo da ima svaku zgodu u životu sa ružnom ženom, nego lepu ženu bez i jedne od ovih zgoda; i pošto je bio čovek odličnog apetita, zamišljao je da će svoju ulogu za svadbenim ručkom odlično odigrati i bez umokca lepote.

Da budemo otvoreni prema čitaocu, kapetan je, čim je prispeo, ili bar od onoga časa kad mu je brat predložio brak, davno pre no što je opazio ikakve laskave znake kod gđice Bridžet, bio jako zaljubljen; to jest u kuću g. Olvordija i njegove vrtove, u njegove zemlje i čitluke i sve ono što je nasledno; u sve to kapetan se tako strasno zaljubio, da bi on s njima tako rado sklopio bračni ugovor, pa makar, morao da uzme i endorsku večiticu pride.

Kako je g. Olvordi bio izjavio doktoru da nema nameru da se po drugi put ženi, i da mu je ova sestra najbliži rod, i kako je doktor prokljuvio da mu je namera da ma koje sestri-no dete učini svojim naslednikom, što bi doista i zakon učinio za nj, bez njegovog uplitanja, doktor i njegov brat smislili su da bi bilo delo dobročinstva dati biće jednom ljudskom stvorenju koje bi bilo tako obilato opremljeno najbitnijim sredstvima sreće. Stoga su oba brata bila zaokupljena mislima kako da se osvoji naklonost ove ljupke gospe.

Ali, sreća, koja je nežna roditeljka, i često učini više za svoje mezimče nego što ono zaslužuje ili želi, bila je tako naklonjena kapetanu, da, dok je on smerao planove kako da postigne ovu svrhu, damu su zaokupile iste čežnje prema njemu i sama se dovijala kako bi pružila kapetanu umesna ohrabrenja, a da pritom izgleda isuviše otvorena; jer ona je strogo pazila na sva pravila pristojnosti. U ovom je, pak, lako uspela; kako je kapetan na sve budno motrio, nisu mu promakli nijedan pogled, nijedan pokret, nijedna reč.

Zadovoljstvo koje je kapetanu pružalo ljupko ponašanje gđice Bridžet bilo je ne malo umanjeno zebnjom od g. Olvordija; jer, uprkos njegovim izjavama širokogruđe nezainteresovanosti, kapetan je zamišljao da će on, kada se bude radilo

o delu, slediti primeru ostalog sveta i odbiti da dâ pristanak za brak tako nekoristan, u pogledu interesa, po njegovu sestru. Iz koga je proročištva dobio ovo mišljenje, ostavljam čitaocu da odluči; ali ma kako da je došao do njega, ono ga je dovodilo u čudnu nepriliku: kako da podesi svoje ponašanje da bi dami stavio do znanja svoju ljubav, a istovremeno je sakrio od njenog brata. Naposljetku je odlučio da se koristi svakom zgodom koja mu se bude ukazala nasamo sa tom damom, da bi joj tako učinio potrebne izjave, a da se u prisustvu g. Olvordija drži što je moguće opreznije i po strani. Njegov je brat s pohvalom odobrio ovakav postupak.

Uskoro je našao načina da gospodarici svoga srca učini izjave izričnim rečima, na što mu je ona uzvratila odgovor u propisnom obliku, naime, onaj odgovor koji je bio dat još pre nekih hiljadu godina, i koji se otada uvek prenosio predanjem s majke na kćer. Ako bih ga preveo na latinski jezik, kazao bih u dve reči, *Nolo episcopari*;^{*)} jedna izreka koja se takode od pamtiveka upotrebljuje u drugoj jednoj prilici.

Kapetan, makako došao do ovoga saznanja, savršeno je dobro razumeo damu, i ubrzo je ponovio svoje izjave s više topline i zbilje nego ranije, i opet je bio, po propisima forme, odbijen; ali kako je on pojačao vatrenost svojih žudnja, tako je i dama, po istom pravilu, smanjila žestinu svoga odbijanja.

Da ne zamaramo čitaoca vodeći ga kroz sve prizore ovoga udvaranja (uprkos mišljenju izvesnog velikog pisca da je ovo najlepša pojava u životu glumca, ipak je, možda bljutava i dosadna gledaocima), kapetan je napredovao po propisima, citadela se branila po propisima, i naposljetku, po propisima se predala na milost i nemilost.

Za sve ovo vreme, koje je potrajalo mal'ne čitav mesec, kapetan se držao na velikoj udaljenosti od svoje dame u prisustvu njenog brata; i što je više uspevao kod nje u potaji, utoliko je bio uzdržljiviji u javnosti. Što se dame tiče, i ona se, čim je pridobila svoga dragana, ponašala prema njemu

^{*)} Ne želim da budem episkop. — Prev.

pred drugima s najvećom ravnodušnošću; tako da bi g. Olvordi morao da ima pronicljivost samoga đavola, (ili možda, neke njegove gore osobine), da bi mogao da nasluti i najmanju sumnju u ono što se oko njega zbivalo.

GLAVA XII

KOJA SADRŽI ONO ŠTO ČITALAC MOŽDA OČEKUJE

U svima poslovima, radilo se o tuči ili o braku, ili o makakvom sličnom preduzeću, treba malo prethodne ceremonije da se stvar privede kraju kada obe stranke imaju ozbiljne namere. Takav je bio i ovaj slučaj, i kroz manje od mesec dana kapetan i njegova gospa su muž i žena.

Bila je velika briga kako da se ovo saopšti g. Olvordiju; toga se, međutim, primio doktor.

I tako jednoga dana, kada se g. Olvordi šetao po svome vrtu, prišao mu je doktor i s velikom ozbiljnošću i svom zabrinutošću koju je mogao da dâ svome liķu prozborio: „Dolazim, gospodine, da vam saopštım jednu stvar od najdalekosežnijih posledica; ali kako da iskažem ono na čiju mi se i samu pomisao muti um!” Onda se upustio u najernje pogrde protiv ljudi i žena, optužujući prve da ne haju ni za šta do li za svoje interese, a druge da su tako odane poroćkim naklonostima da im se nikada ne može verovati kada je u pitanju muškarac. „Zar sam mogao ja, gospodine”, uzviknuo je, „zar sam mogao i da pomislim da će jedna dama tako mudra, tako razborita, tako učena, da podlegne jednoj takvoj nepristojnoj strasti! Ili zar sam mogao da zamislim da će moj brat — zar ga ja još tako zovem? Ne, nije mi više brat!”

„Ali jeste”, reče g. Olvordi, i to ne samo vaš nego i moj brat”. — „Pobogu, gospodine”, uzviknu doktor, „pa vi onda znate za tu strašnu stvar?” — „Ćujte me, g. Blifilu”, odgovori ovaj dobri ćovek, „moje je stalno pravilo bilo u životu da sve ono što se dešava okrenem na najbolje. Moja sestra, premda je mnogo godina mlađa od mene, barem je dovoljno stara da

umc da misli. Da je vaš brat nasrnuo na dete, ja bih se gnušao oprostaja; ali žena koja je prebacila tridesetu zacelo mora da zna šta će je učiniti najsrećnijom. Ona se udala za gospodina koji joj, možda, nije sasvim ravan u pogledu imovnog stanja; ako on u njenim očima ima nekakve odličnosti koje nadoknađuju taj manjak, ja ne vidim razloga zašto bih zamerio izboru njene vlastite sreće koju ja, baš kao i ona, ne zamišljam da se sastoji samo u velikom bogatstvu. Mogao sam, možda, zbog mnogih izjava saglasnosti koje sam dao mal'ne po svima predlozima, očekivati da će me upitati i u ovoj prilici; ali ove su stvari vrlo delikatne prirode i možda se s obzirom na skromnost ne mogu savladati. Što se vašeg brata tiče, ja se zaista ne ljutim uopšte na njega. On nije ni u kakvoj obavezi prema meni, niti smatram da je bilo nužno da zatraži moj pristanak, pošto je žena, kao što sam već rekao, *sui juris* i dovoljno stara da odgovara sama sebi za svoje postupke”.

Doktor je prebacivao g. Olvordiju zbog njegove suviše velike blagosti, ponovio je optužbe protiv svoga brata, i izjavio da neće više ni da čuje za njega i da ga se odriče. Onda je zaplivaio u hvalospev Olvordijeve dobrote; u najveće slavopojke njegovom prijateljstvu i zaključio je rekavši da nikad neće oprostiti svome bratu što je stavio na kocku ovo njemu tako sveto prijateljstvo.

Olvordi mu je ovako odgovorio: „Da sam osećao ikakvo nezadovoljstvo prema vašem bratu, tu mrzovolju nikad ne bih preneo na onoga koji je nedužan; ali, uveravam vas, ja toga osećanja nisam imao. Vaš brat izgleda mi da je čovek razborit i častan. Zato ne kudim ukus moje sestre; i ne sumnjam da je i ona isto tako predmet njegove naklonosti. Uvek sam smatrao da je ljubav jedini osnov sreće u braku; jer samo ona može da izazove ono uzvišeno i nežno prijateljstvo koje treba da spaja ovu vezu; i, po mome mišljenju, svi oni brakovi koji se sklapaju iz drugih pobuda, dela su zločina; ona su obesvećenje jednog najsvetijeg obreda, i obično se svršavaju u nemiru i bedi; jer zacelo je obesvećenje izvrgnuti ovu najsvetiju ustanovu u sramnu žrtvu požude ili pohlepe: a što se bolje

može reći za one brakove u koje se ljudi namamljuju lepotom osobe ili velikim imetkom?

„Poricati da lepota godi oku, i da je čak dostojna nekog divljenja, bilo bi neistinito i budalasto. Lepota je pridevak koji se često upotrebljuje u Sv. Pismu, i uvek se pominje s čašću. Imao sam sreću da budem oženjen ženom koju je svet smatrao lepom, i mogu da kažem, govoreći istinu, da mi je stoga bila milija. Ali uzeti ovo kao jedini obzir za brak, žudeti za lepotom tako mahnito da se zbog nje previde svi drugi nedostaci, ili tražiti je tako apsolutno da se odbace ili prezru vera, vrlina i zdrav razum, a to su osobine u čijoj je prirodi daleko veće savršenstvo, samo zato što osoba nema dovoljno krasote, — zcelo ne priliči pametnom čoveku ni dobrom hrišćaninu. I možda bi bilo i suviše darežljivo zaključiti da ovakve osobe smatraju brak za nešto više no što je zadovoljenje putenih apetita, dok on, kao što smo poučeni, nije zato ustanovljen.

„Onda, u pogledu imetka. Mudrost zahteva, možda, da se i o ovome malo porazmisli; niti ja to sasvim i potpuno osuđujem. Ovako kako je svet ustrojen, potrebe braka i staranje za potomstvo iziskuju malo obzira prema onome što nazivamo imućnim stanjem. Ali ludošću i taštinom, koje stvaraju mnogo više potreba no što je prirodno, ova se zaliha povećava daleko preko onoga što je stvarno nužno. Kočije za ženu i velika nasledstva za decu obično se beleže u spisak neophodnih stvari; i da bi se do njih došlo, zapostavlja se i zanemaruje sve što je istinski valjano i slatko, dobro i bogougodno. „I to u mnogim stepenima, od kojih poslednji i najveći jedva može da se razlikuje od prave ludosti; — mislim kad veoma bogate osobe stupaju u brak sa onima koji su im, i moraju da budu, neprijatni — s ludama i huljama — da bi povećali imanje koje je i tako veće no što je potrebno za njihovo uživanje. Zaista, takve osobe, ako ne žele da budu smatrane ludim, moraju priznati ili da su nesposobne da okuse slasti najnežnijeg prijateljstva, ili da žrtvuju najveću sreću koju su kadri da imaju, taštim, neizvesnim, besmislenim zakonima prostačkoga mnjenja, koji za svoju jačinu kao i poreklo duguju ludosti”.

Ovde je Olvordi završio svoju propoved, koju je Blifil slušao s najdubljom pažnjom, ma da ga je stalo malo muke da ovde-onde spreči unakazivanje svoga lica. Pohvalio je svaki deo ovoga govora sa žarom mladog bogoslova koji ima čast da ruča sa episkopom u onaj dan u koji se njegovo prosvetštenstvo popelo na predikaonicu.

GLAVA XIII

KOJA ZAVRŠAVA PRVU KNJIGU, S JEDNIM PRIMEROM NEBLA-GODARNOSTI KOJA ĆE, NADAMO SE, IZGLEDATI NEPRIRODNA

Iz onoga što je rečeno čitalac bi mogao da pomisli da je pomirenje (ako se to zaista može tako da nazove) bilo samo stvar forme; mi ćemo stoga preći preko toga, i pohitaćemo onome što se zacelo mora smatrati stvar supstancije.

Doktor je upoznao svoga brata sa onim što se zbilo između g. Olvordija i njega, i dodao je sa osmehom: „Uveravam te da ti nisam ostao dužan; štaviše, zahtevao sam od te dobričine da ti ne oprosti; jer, znaš, pošto se izjasnio u tvoju korist, mogao sam bez opasnosti da i to zatražim od čoveka takve naravi, ali hteo sam, radi zajedničkog dobra da uništim i najmanju mogućnost sumnje”.

Kapetan Blifil nije tada ovome poklonio ni najmanje pažnje, ali je to docnije veoma upadno iskoristio.

Jedno od načela koje je davo, prilikom nedavne posete zemlji, ostavio svojim učenicima jeste, da kad ste se jednom popeli, treba da ritnete stolicu ispod sebe. Ovo isto, kazano drugim rečima, znači da kad ste stekli sreću pomoću dobrih usluga prijatelja, treba da ga se otarasite što je moguće pre.

Da li je kapetan postupio držeći se ovoga načela, ja neću stvarno da utvrđujem; ali možemo sa sigurnošću reći da su se njegovi postupci lepo slagali sa ovim đavolskim pravilom, i zaista, teško bi ih bilo pripisati ma kakvoj drugoj pobudi; jer čim je stekao gđicu Bridžet i pomirio se sa Olvordijem, njegov ophodjenje prema bratu postajalo je svakim danom sve

hladnije, dok najzad nije prešlo u grubu nepristojnost, što je i svako mogao lepo da vidi.

Doktor mu je u četiri oka zamerio zbog ovakvog njegovog držanje, ali je kao zadovoljenje dobio samo ovu jasnu izjavu: „Ako vam ma šta u kući moga šuraka nije po volji, gospodine, vi znate da ste slobodni da je ostavite”. Ova čudna, svirepa i mal'ne neobjašnjiva kapetanova nezahvalnost takla je jadnog doktora u samo srce; jer nezahvalnost nikad tako duboko ne peče ljudske grudi kao kad dolazi od onih radi čijeg smo dobra zgrešili. Razmišljanja o velikim i dobrim delima, ma kako ona bila primljena ili uzvraćena od strane onih za čiju su ljubav učinjena, uvek nam pružaju i poneku utehu; ali kakvu utehu da nademo u tako otrovnoj bedi kao što je nezahvalnost prijatelja, kad nas ranjena savest udara po obrazima i prekoreva da smo je uprljali u službi nekog tako nedostojnog?

Sam g. Olvordi govorio je kapetanu povodom njegovog brata i zaželeo je da sazna kakvu mu je uvredu ovaj naneo; i ta hulja okorela srca imala je podlosti da kaže da mu nikada neće oprostiti što je pokušao da ga okleveta u njegovim očima, i da je to takva svirepost koja se ne sme nikada oprostiti.

Olvordi je na to kazao vrlo biranim rečima da takva izjava ne priliči ljudskom stvoru. Doista, dao je izraza takvoj mrskosti prema naravi koja ne oprašta, da je kapetan najzad tobož bio uveren njegovim dokazima i pretvarao se kao da se izmirio.

Što se neveste tiče, ona je sada bila u svome medenom mesecu, i tako je strasno volela svoga novog muža, da joj se činilo da je on uvek u pravu: njegovo nezadovoljstvo ma s kim bilo je dovoljan razlog da ga i ona ne mari.

Kapetan se, na zauzimanje g. Olvordija, na izgled izmirio s bratom, kao što smo već rekli; ali je ista mržnja ostala u njegovom srcu, i on je nalazio mnoge zgode da mu u potaji ovo stavi do znanja, tako da je sva kuća najzad postala nepodnošljiva jadnome doktoru; i on je izabrao radije da podnese sve nezgode s kojima bi se mogao susresti u svetu no da i dalje trpi ove svirepe i nezahvalne uvrede od brata za koga je toliko učinio.

Jednom je nameravao da upozna Olvordija sa celom stvari; ali nije mogao da natera sebe na ispovest u kojoj bi sam morao da primi toliki udeo u krivici. Sem toga, što bi crnje prikazao svoga brata, toliko bi veća izgledala njegova krivica u Olvordijevim očima, i toliko veći, imao je razloga da pomisli, njegov gnev.

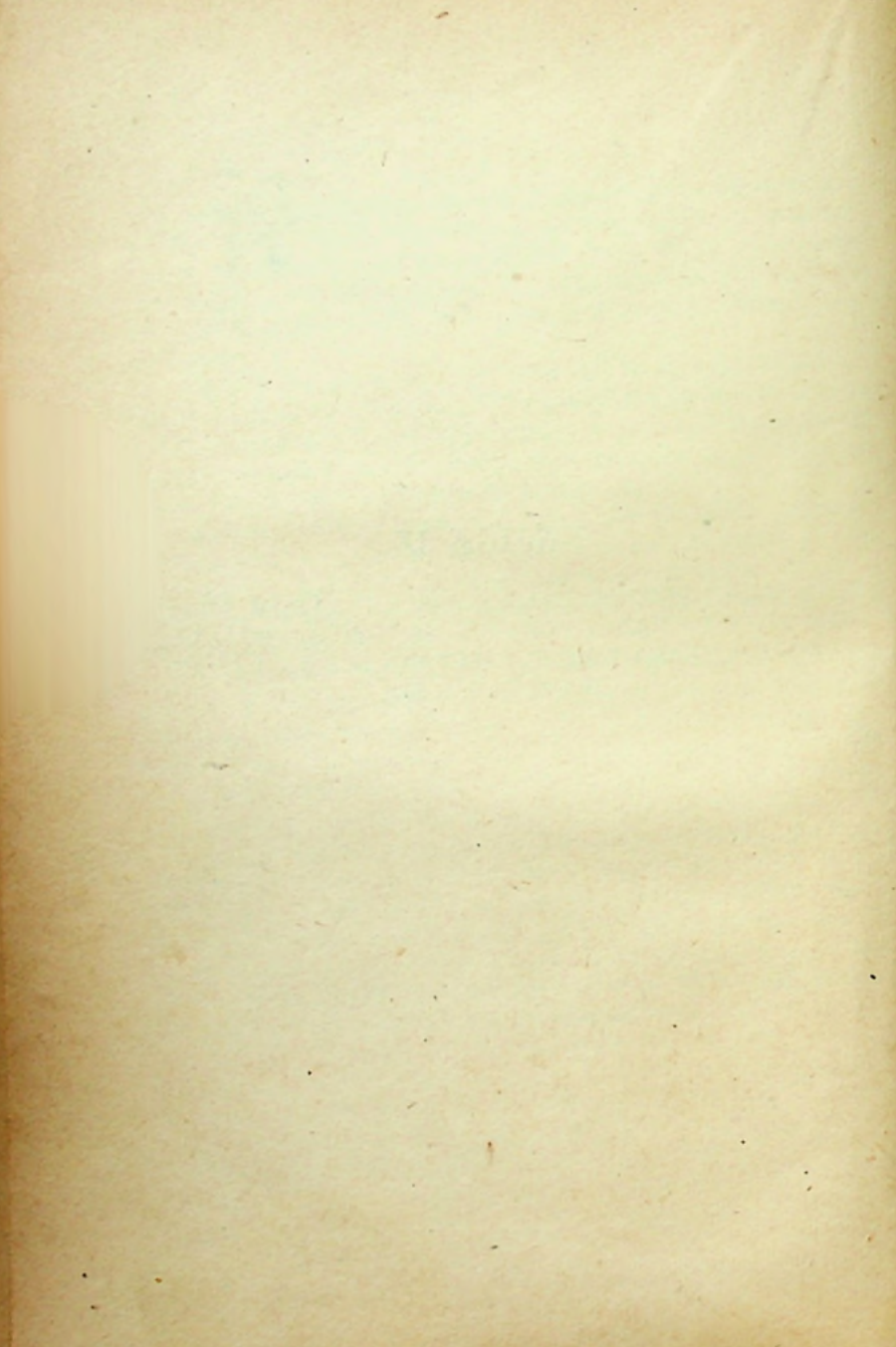
Izmislio je, stoga, neki poslovni razlog za svoj odlazak, i obećao je da će se uskoro vratiti; i oprostio se sa svojim bratom s tako uspelom pritvornošću, a kako je i ovaj odigrao svoju ulogu s jednakim savršenstvom, g. Olvordi je bio zadovoljan uverenjem u iskrenost njihovog pomirenja.

Doktor je otišao pravo u London, gde je uskoro umro od ojadena srca; to je boljka koja ubija mnogo više no što se obično misli, i imala bi prilično mesta u umrlicama da se u nečem ne razlikuje od svih drugih bolesti, naime, što nijedan lekar ne može da je izleči.

Posle najsavesnijeg traganja u pogledu ranije prošlosti ova dva brata, našao sam, pored već pomenutog prokletog ili paklenog načela politike, drugi jedan razlog kapetanovom ponašanju: kapetan je, pored onoga što smo kazali o njemu, bio čovek vrlo ohol i jarostan, i uvek se ophodio prema svome bratu, koji je bio drukčijeg sastava, i u mnogome lišen ovih osobina, s krajnjom nadmenošću. Doktor je, međutim, bio mnogo učeniji i mnogi su smatrali da je bolje pameti. Ovo je kapetan znao, i nije mogao da podnese; jer ma da je zavist u najboljem slučaju zlobna strast, ipak se njena gorčina znatno pojačava mešanjem prezira prema istom predmetu; i ja vrlo mnogo strahujem da kada se još i obaveza doda ovim dvema, njihov proizvod će biti gnev a ne blagodarnost.

KNJIGA II

KOJA SADRŽI PRIZORE BRAČNE SREĆE U RAZNIM STUPNJE-
VIMA ŽIVOTA I RAZNA PORAVNANJA U TOKU PRVIH DVEJU
GODINA BRAKA IZMEĐU KAPETANA BLIFILA I GĐICE
BRIDŽET OLVORDI

GLAVA I

KOJA POKAZUJE KAKVE JE VRSTE OVA ISTORIJA, NA ŠTA LIČI I NASTA NE LIČI

Premda smo sasvim umesno nazvali ovo naše delo istorijom a ne životopisom, pa čak ni apologijom života, kao što je to više u modi, ipak nameravam da se u njemu više držimo metoda onih pisaca koji se bave izučavanjem revolucija u zemljama, nego da se ugledamo na trudbenog i opširnog istorika koji, da bi sačuvao pravilnost svojih izlaganja, misli da je dužan da ispiše isto toliko hartije o pojedinostima mesecâ ili godinâ u kojima se ništa važno nije dogodilo, koliko mu treba i za ona najznačajnija razdoblja u kojima su se odigrali najkrupniji prizori na ljudskoj pozornici.

Takve istorije, stvarno, veoma su slične dnevnim listovima, koji se uvek sastoje iz istog broja reči, pa bilo u njima vesti ili ne bilo. Na isti način mogu da se uporede i s poštanskim kolima, koja stalno prevaljuju isti put, prazna kao god i puna. Izgleda, zaista, kao da pisac misli da je čak obavezan da ide u korak s vremenom, čiji je on čata; i, kao njegov gospodar, putuje isto tako sporo kroz vekove kaluderske zatucanosti, kada je izgledalo da je svet zaspao, kao i kroz ono sjajno i užurbano doba koje odlični latinski pesnik plemenito ističe —

Ad confligendum venientibus undique Poenis,
Omnia cum belli trepido concussa tumultu
Horrida contremuere sub altis aetheris auris;
In dubioque fuit sub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis esset, terrâque marique.

O čemu bismo voleli da možemo, da pružimo čitaocu lepši prevod no što je ovaj:

*Kad strašna Kartagina zamahnu oružjem put Rima,
I od uzbune se grozne potrese vasceli svet
Dok nerešeno još bi koja će strana uspet'
Koji će se narod dići, — strašan gospodar nad svima.*

Naša je namera da se kroz strane koje slede, držimo suprotnog metoda. Kada se pojavi neki osobiti prizor (kao što se nadamo da će često biti slučaj) nećemo požaliti truda ni hartije da to čitaocu potanko prikažemo; ali ako bi čitave godine prolazile ne donoseći sobom ništa vredno pažnje, mi se nećemo plašiti praznine koja zjapi u našoj istoriji, već ćemo pohitati stvarima dalekosežnijim, ostavljajući ove vremenske periode potpuno nezapaženim.

Ove, zaista, treba smatrati kao prazne listiće u velikoj lutriji vremena. Stoga mi, koji smo zapisničari te lutrije, ugledaćemo se na one promućurne ljude koji rukuju onim što se izvlači u Galuhomu i koji nikad ne dosađuju javnosti s tolikim praznim listićima koje preture preko ruku; ali kada se dogodi da padne krupan zgoditak, novine su odmah o tome pune, i svet je siguran da će biti obavešten u čijoj je radnji loz prodat; doista, i po dve ili tri radnje obično polažu pravo na tu čast, čime smatram da se avanturistima stavlja do znanja da su izvesni ovlašćeni preprodavci upućeni u tajne sreće, i da su čak članovi njenog ministarskog saveta.

Dakle, moj čitalac ne treba da se iznenadi ako u toku ovoga dela naiđe na neke glave koje su vrlo kratke, a druge veoma duge; neke koje sadrže vreme od jednog dana, i druge koje obuhvataju godine; rečju, ako se moja istorija učini da nekiput tapka u mestu, a nekiput da leti. Za sve to ja neću smatrati sebe odgovornim nikakvom sudu kritičarske nadležnosti; jer, pošto sam ja, stvarno, osnivalac jedne nove oblasti pisanja, slobodan sam da u njoj izgrađujem zakone kakvi se meni sviđaju. Ove zakone su moji čitaoci, koje smatram za svoje podanike, dužni da slušaju i da u njih veruju; a da bi im se vesela i laka srca pokoravali, ja ih ovde uveravam da ću njihovu korist i udobnost imati uglavnom pred očima u svima ovakvim odredbama; jer ja ne zamišljam, kao neki *jure*

divino tiranin, da su oni moji robovi ili vlasništvo. Zaista, ja sam postavljen nad njima samo radi njihovog dobra, i stvoren sam njima na korist a ne sebi. I ne sumnjam, dok se budem držao velikog pravila da se u svojim spisima rukovodim samo njihovim interesima, i oni će se listom takmičiti u održavanju moga dostojanstva, i ukazivaće mi svaku čast koju zaslužujem ili budem pozeleo.

GLAVA II

POBOŽNA UPOZORENJA PROTIV PRETERANE SAMILOŠTI PREMA KOPIPADIMA; I JEDNO VELIKO OTKRICE GĐE DEBORE VILKINS

Osam meseci posle svadbene svečanosti kapetana Blifila i gđice Brigžet Olvordi, velike lepotice, zaslužene i bogate dame, gđa Bridžet, usled jednog nastupa frasa, rodila je krasnog muškarčića. Dete je zaista, po svemu sudeći, bilo savršeno; ali babica je ustanovila da je rođeno čitav mesec dana pre vremena.

Premda je rođenje naslednika od strane njegove drage sestre bilo povod velikoj radosti g. Olvordija, to ipak nije umanjilo njegovu ljubav prema malom nahočetu, koga je on krstio, dajući mu svoje vlastito ime Tomas, i koga retko kad da ne bi posetio, bar jedanput dnevno, u njegovoj dečjoj sobi.

Kazao je svojoj sestri da će novorođenče, ako ona nema ništa protiv, odgajati zajedno s malim Tomicom, na šta je ona pristala, ma da s nešto malo ustezanja; jer ona je zaista veoma volela da ugodí svome bratu, i stoga se uvek ponašala prema malom nahočetu s nešto više ljubaznosti od one što dame krepke vrlinama mogu pokoji put da pokazuju prema ovoj deci, koja se, makoliko bezazlena, mogu s pravom nazvati živim spomenicima neuzdržljivosti.

Kapetan nije mogao tako lako da natera sebe da podnosi ono što je osuđivao kao grešku g. Olvordija. Često mu je nagoveštavao da usvojiti plodove greha znači odobravati ga.

Navodio mu nekoliko izreka (jer je bio dobro načitan u Sv. Pismu) kao, na primer: *Gresi otaca padaju na glave dece njihove*, ili: *Ocevi su jeli kiselo grodže, a deci trnu zubi*, itd. Otuda je zaključivao ispravnost kažnjavanja kopiladi zbog grehova roditelja. Govorio je: „Ma da zakon baš izrično ne dozvoljava uništavanje ovakve grešno rodene dece, on ih ipak smatra ničijom; pa, prema tome, u najboljem slučaju, treba ih odgojiti za vršenje najniže i najprljavije službe u zajednici.”

G. Olvordi je odgovorio na sve ovo, i još mnogo koješta, što je kapetan zapovedao o ovome predmetu: „Makoliko roditelji bili krivi,” kazao je, „deca su, zacelo, nevina; a što se tiče izreka koje je naveo, prva je izrična optužba protiv Jevreja zbog greha idolopoklonstva ili otpadništva od njihovog Kralja nebeskog, dok je druga kazana u parabolli, i pre treba da označi izvesne nužne posledice greha, no što je njegova izrična presuda. Ali pretpostavljati Svemogućeg kao da se sveti grešnicima na nevinim, nepristojno je, ako ne i bogohulno, jer to znači pretstaviti Ga kao da deluje protiv osnovnih načela prirodne pravde, i protiv prvobitnih pojmova pravednosti koje je On sam usadio u naše duše; pomoću ovih treba da rasuđujemo ne samo o stvarima koje su neotkrivene, već i istinitosti samoga otkrovenja.” Kazao je još „da on zna da mnogi imaju iste poglede kao i kapetan po ovoj stvari; ali da je on čvrsto uveren u tačnost suprotnog mnjenja, i da će se postarati za ovo siročće isto onako kao da je neko zakonito dete imalo sreću da bude nađeno na onom istom mestu.

Dok se kapetan koristio svakom prilikom da opovrgne ove i ovakve dokaze, ne bi li odstranio maloga nahoda iz g. Olvordijeve kuće, na koga je počinjao da biva ljubomoran, gda Debora je napravila jedno otkriće koje je zapretilo u najmanju ruku da bude kobnije po maloga Tomicu no što su bila sva kapetanova umovanja.

Da li je ovu dobru ženu gonila njena nezajažljiva radoznalost, ili je ona to učinila da bi se utvrdila u milosti gde Blifil, koja je, i pored ispoljavanja nežnosti, ružila dete u potaji kao i svoga brata zbog njegove ljubavi prema njemu, —

neću da utvrđujem; ali ona je sada, kako joj se činilo, nepo-
bitno otkrila nahočetovog oca.

Ele, kak je ovo otkriće imalo dalekosežne posledice, mož-
da je potrebno da se uputimo do samoga prazivora. Stoga
ćemo, u tančine raspresti sve one stvari koje su do otkrića
dovele; zato ćemo morati da otkrijemo sve tajne jedne male
porodice o kojoj čitalac još ne zna ništa, a čije je domaćin-
stvo bilo takva osobita retkost da se bojim da će zaprepastiti
i najlakovernije supružnike.

GLAVA III

OPIS JEDNE DOMAĆE VLADAVINE, OSNOVANE NA PRAVILIMA KOJA SU NEPOSREDNO SUPROTHA ARISTOTELOVIM

Čitalac će izvoleti da se seti da je bio obavešten da je
Dženi Džons provela nekoliko godina kod izvesnog učitelja
koji ju je, na njenu žarku želju, poučavao latinskom jeziku,
u kome je, da odamo priznanje njenom. geniju, toliko napre-
dovala da je u učenosti prevazišla svoga učitelja.

Doista, ma da se ovaj jadni čovek prihvatio jednog po-
ziva koji nesumnjivo iziskuje učenost, ova je bila najslabija
njegova preporuka. On je bio jedan od najdobročudnijih ljudi
na svetu, a u isto vreme velika šaljivčina i veseljak, tako da
je u čitavoj grofoviji uživao ugled duhovita čoveka. Sva go-
spoda iz susedstva želela su njegovo društvo, a kako odri-
canje nije bilo u njegovoj naravi, provodio je po njihovim ku-
ćama mnogo vremena, koje je mogao, sa više probitačnosti
da provede u svojoj školi.

Može se zamisliti da jedan gospodin takvih osobina i na-
ravi nije pretstavljao naročitu opasnost učenim seminarima
Itona i Vestminstera. Da kažemo otvoreno, njegovi su se đaci
delili u dva razreda: viši razred, u kome je bio jedan mladi
gospodin, sin nekog susednog vlastelina, koji je, u sedamna-
estoj godini, upravo počinjao da uči sintaksu; i niži razred

koji je pohadao mladi sin istoga vlastelina, koji je, zajedno s još sedmoricom seoskih dečaka učio da čita i piše.

Prihodi koji su otuda poticali jedva da bi obezbeđivali učitelju životne raskoši da se nije latio još i službe čate i berberina, i da svemu tome nije i g. Olvordi dodao još i godišnju nagradu od deset funti, koju je jadnik primao svakoga Božića, što mu je omogućavalo da razveseli svoje srce na ovaj sveti praznik.

Između ostalog svoga blaga, pedagog je imao suprugu koju je izabrao u g. Olvordijevoj kuhinji, oženivši se njome zbog miraza od dvadeset funti koji je ona tamo skunatorila.

Ova žena nije bila veoma ljupke pojave. Da li je pozirala mome prijatelju Hogartu, ne mogu da kažem; ali ona tačno liči na onu mladu ženu koja sipa čaj svojoj gospodarici u trećoj slici *Kurvinog pira*. Sem toga, ona je bila priznata sledbenica one plemenite sekte koju je u staro vreme osnovala Ksantipa; usled toga, ona je za školu postala strašnija nego njen muž; jer, da priznamo istinu, on ni tamo ni drugde nije bio gospodar u njenom prisustvu.

Premda njen lik nije obećavao mnogo prirodne umilnosti naravi, ova je bila možda nešto ukiseljena jednom okolnošću koja obično truje bračnu sreću; jer deca se s pravom nazivaju zalogom ljubavi; a njen muž, iako su bili venčani već devet godina, nije joj dao takve zaloge; ovaj manjak on nije mogao pravdati ni starošću ni slabim zdravljem, budući da nije imao ni trideset godina, i bio je, što se kaže, okretan mlad đilkoš.

Otuda je proizišlo drugo jedno zlo, koje je zadavalo ne malo jada grešnome pedagogu: njegova je žena bila toliko ljubomorna, da se on jedva usuđivao da progovori s nekom ženom u selu; jer i najmanja uljudnost s njegove strane, ili čak opštenje, bilo je sigurno da sruči njenu paljbu kako po leđima te žene, tako i po njegovim.

Da bi zaštitila sebe od bračnih uvreda u svojoj vlastitoj kući, pošto je držala jednu služavku, uvek se dobro starala da ovu izabere između onoga reda ženskinja čija lica, takoreći,

jemče za njihovu vrlinu, a jedna između ovih, kao što čitalac već zna, bila je i Dženi Džons.

Kako je lice ove mlade žene bilo prilično dobro jemstvo za ono što je napred pomenuto, i kako je njeno ponašanje uvek bilo do krajnosti skromno, što je sigurna posledica razumnosti u žena, ona je provela više od četiri godine u kući g. Portridža (jer tako se zvao učitelj) a da nije izazvala ni najmanju sumnju kod svoje gospodarice. Štaviše s njom se postupalo neobično ljubazno, i njena je gospodarica dozvolila g. Portridžu da joj daje one časove o kojima je već govoreno.

Ali ljubomora je kao i kostobolja: kad su takve bolesti u krvi, čovek nikad nije siguran kada će da izbiju; često kad im se najmanje nadamo, i kada ima najmanje povoda.

Tako se dogodilo i gđi Portridž, koja je godinama podnosila da njen muž poučava ovu mladu ženu, pa je čak trpela da ona i posao zanemaruje, da bi se bavila svojom naukom. Jer, kad je prolazila jednog dana, dok je devojkica čitala a njen učitelj bio nagnut nad njom, devojkica je, ne znam zašto, naglo skočila sa stolice na kojoj je sedela; ovo je, dakle, bilo prvi put da se sumnja uvukla u dušu gde Portridž.

Međutim, ona se nije odmah ispoljila, već je vrebala u njenoj duši, kao prikriven neprijatelj koji čeka da dođu pojačanja pre no što se otvoreno izjasni i preduzme neprijateljske operacije. Ovakva pojačanja su uskoro došla da potkrepe njenu sumnju; jer, uskoro posle toga, dok su suprug i supruge sedeli za ručkom, gospodin je kazao devojci: *Da mihi aliquid potum*, na što se jadna devojkica nasmešila, možda zbog rđavog latinskog, a, kada ju je gospođa pogledala, pocrvenela je, moguće svesna krivice da se potsmehnula svome gospodaru. Na to je gđa Portridž odmah jarnosno planula, i tresnula je o glavu jadne Dženi dasku za sečenje mesa s koje je jela, uzviknuvši: „Kurvo jedna bezobrazna, zar pred mojim očima da se domundavaš s mojim mužem!" U istom času ustala je sa stolice s nožem u ruci, i najverovatnije bi izvela svoju tragičnu osvetu, da se devojkica nije koristila blizinom vrata i pobešla od njenog besa. Što se jadnog muža tiče, da li ga je iznenađenje prikovalo na mestu, ili ga je strah (što je

isto toliko verovatno) zadržao od svakog pokušaja suprotstavljanja, tek on je blenuo i drhtao na svojoj stolici. Nije ni zucnuo ni trepnuo. Tek kad se njegova žena vratila, posle trke za Dženi, preduzeo je neke odbranbene mere neophodne po svoje spasenje, i, sledeći primeru devojke, bio je primoran da se povuče.

Dobra žena, ništa više raspoložena no Otelo,

Da ljubomorno proživi vek,
I sledi uvek mene meseca
Sve novim sumnjama —

Kao on, i ona je smatrala,

— Jednom posumnjati,
Jednom rešiti za svagda —

Stoga je naredila Dženi da odmah pakuje sve svoje prnje i da se čisti, jer je odlučila da pod njenim krvom ne prespava više ni jednu noć.

G. Portridž bio je toliko poučen iskustvom, da je znao da se ne sme uplitati u stvari ovakve prirode. Stoga je on pribegao svome uobičajenom receptu strpljenja; jer, premda nije bio veliki učenjak u latinskom jeziku, on je pamtio, i dobro razumevao savet koji sadrže sledeće reči:

— Leve fit quod fertur onus —

To jest:

— *Teret postaje najlakši kada se dobro nosi —*

Dženi je pokušala da dokaže svoju nevinost; ali bura je bila isuviše jaka da bi se njen glas mogao čuti. Onda je uzela da spremi svoj prtljag, za što je bilo dovoljno malo hartije za pakovanje, i primivši svoju zlehudu zaradu, vratila se kući.

Učitelj i njegova supruga proveli su dosta neprijatno veče; ali ovo ili ono desilo se pre sledećeg jutra, što je malo stišalo bes gde Portridž, i naposletku je dozvolila svome mužu da izloži svoje opravdanje. Ona je u ovo utoliko pre poverovala pošto je on, umesto da zaželi Dženin povratak,

izjavio da je zadovoljan što je otpuštena, jer je kao služavka postala od male koristi, pošto sve vreme provodi u čitanju, a sem toga postala je i vrlo drska i jogunasta. I zaista, ona i njen gospodar prepirali su se često oko književnosti, u kojoj ga je ona, kao što je već rečeno, znatno nadmašila. Međutim, ni ovo nikako nije mogao da dopusti, i, kako je s pravom nazvao njenu upornost jogunaštvom, zamrzio ju je s ne malom okorelošću.

GLAVA IV

U KOJOJ JE OPISAN JEDAN OD NAJKRVAVIJIH BOJEVA, ILI
TACNIJE DVOBOJA, KOJI SU IKAD ZABELEŽENI U DOMAĆOJ
ISTORIJI

Iz razloga pomenutih u prethodnoj glavi, i iz nekih drugih bračnih obzira, dobro znanih većini muževa, koje, kao tajne slobodnog zidarstva, ne smeju da znaju oni koji nisu članovi toga časnoga bratstva, gđa Portridž je bila prilično uverena da je nerazloženo nabedila svoga muža, i nastojala je jasnim ljubaznostima da ovo izgadi. Njene su strasti zaista bivale podjednako žestoke, ma na koju stranu naginjale: kao što je mogla da se do krajnosti razguevi, tako je umela i svojski da zavoli.

Ali ma da su se ove strasti po pravilu naizmenično smenjivale, i jedva da je moglo proći dvadeset četiri časa a da pedagog ne bude, u izvesnom stepenu, predmet obeju, ipak je, u izvanrednim prilikama, kad bi se strast gneva uzvitlala vrlo visoko, pomilovanje trajalo obično duže. Takav je bio slučaj i sada. Posle ovog nastupa ljubomore njena ljubaznost je potrajala duže no što je njen muž to ikada ranije upamtio; i da nije bilo nekih malih vežbanja kojima moraju svakodnevno da se podvrgavaju sve Ksantipine sledbenice, g. Portridž bi proživio nekoliko meseci u savršenom spokojstvu.

Savršen mir na moru uvek je podozriv iskusnom pomorcu kao predznak bure. Ja poznajem neke ljude koji, ma da se ne mogu nazvati sujevnim, ipak su skloni strahovanju da će

velikom i neobičnom miru ili spokojstvu uvek slediti ono što im je suprotno. Iz toga razloga stari su, u takvim prilikama, prinosili žrtve boginji Nemezis, o kojoj su mislili da zavidljivim okom gleda na ljudsku sreću i osobito uživa kad je pokarabasi.

Kako smo mi vrlo daleko od verovanja u ma kakve mnogobožacke boginje, ili od širenja praznoverice, to želimo da se g. Džon Fr — ili neki takav filozof, malo potpaše i pronade pravi uzrok ovome iznenadnom prelazu iz dobre u zlu sreću, koji se tako često opaža i o njemu ćemo navesti jedan primer. Naša je oblast da izložimo činjenice, a istraživanje uzrokâ ostavljamo mnogo genijalnijim osobama.

Čovečanstvo je uvek nalazilo veliku radost u saznanju i raspredanju tuđih poslova. Otuda, u sva vremena, i među narodima, postojala su izvesna posebna mesta za javne sastanke. Među ovima, berbernice su se s pravom isticale. Među starim Grcima, berberske vesti bile su poslovičan izraz; i Horacije, u jednoj od svojih epistola, časno prikazuje rimske berbere u istoj svetlosti.

Poznato je da i engleski berberi nimalo ne zaostaju za svojim grčkim i rimskim prethodnicima. U njihovim radnjama čućete kako se raspravlja o spoljnoj politici na način koji nimalo ne ustupa onome po kafanama, dok se domaće vesti pretresaju još temeljnije i slobodnije. Ali berbernice služe samo ljudima. Međutim, kako se žene ove zemlje, naročito one iz nižega reda, mnogo više druže nego što to čine žene drugih naroda, to bi i naša kultura znatno zaostajala kad i one ne bi imale izvesno posebno mesto da u njemu utole svoju radoznalost, budući da i one ni po čemu ne zaostaju iza muškoga roda.

Stoga britanske žene, u uživanju ovakvog sastajališta, treba da se smatraju srećnijim od svih svojih inostranih sestara; jer ja se ne sećam da sam ikad čitao u istoriji, ili da sam video u toku svojih putovanja, išta tome slično.

Ovo mesto sastajanja nije drugo do svečarski dućan, poznato sedište svih vesti, ili prostački kazano, ogovaranja, u svakoj parohiji u Engleskoj.

Gđa Portridž nalazila se jednoga dana na ovome skupu žena, kad je jedna od susetki upita nije li nedavno čula kakvih vesti o Dženi Džons, na šta je ona odgovorila odrečno. Na ovo se druga nasmejala, rekavši da joj je cela parohija zahvalna što je Dženi najurila.

Gđa Portridž, čija je ljubomora, kao što čitalac zna, bila odavno izlečena, pa prema tome nije osećala nikakvu drugu zlovolju prema svojoj bivšoj devojci, odgovorila je smelo da ona ne zna šta se to tiče parohije, i zašto bi joj bila zahvalna; i najzad da ona veruje da je u selu malo takvih devojaka kao što je Dženi.

„Zbilja?” odvrati ogovaranje. „I ja se nadam da je tako, premda još uvek imamo dosta namiguša. Ali onda mi se čini da vi niste čuli da je ona rodila dva kopileta. Srećom, kopilad nisu rođena ovde, pa moj muž i još jedan poreznik kažu da mi nećemo morati da se staramo o njima.”

„Dva kopileta!” reče gđa Portridž brzo. „Vi me iznenađujete. Ja ne znam da li ćemo morati da ih izdržavamo, ali sam uverena da su začeta ovde, jer nema devet meseci otkada je cura otišla.”

Ništa nije tako hitro kao što su radnje uma, naročito kada ih nada ili strah, ili ljubomora, čiji su ovo dvoje samo saputnici, potstiču na posao. Odmah je gđi Portridž sinulo u pameti da Dženi jedva da je ikad kuda izlazila iz kuće dok je bila kod nje. Naginjanje preko stolice, naglo ustajanje, latinski, osmehivanje i mnoge druge stvari odjednom su joj pali na um. Zadovoljstvo koje je njen muž izrazio povodom Dženinog odlaska izgledalo joj je sada samo pritvorno; onda u istome trenu, učinilo joj se stvarnim; da bi potvrdila svoju ljubomoru, smatrala je da ono potiče iz prezasićenosti i stotine drugih rđavih uzroka. Jednom rečju, bila je uverena u krivicu svoga muža i toga časa je, u pometnji, ostavila zbor.

Kao što se lepa Grimalkina, premda najmlađa od mačjeg roda, ne odrođava u pogledu krvoločnosti od starijih ograna te porodice, i, ma da slabije snage, ravna je u svireposti i samom plemenitom tigru; pa kada mali mišić, koga je u igri dugo mučila, pobjegne iz njenih šapa, ona se vrca, ljuti,

preti, psuje, i odmaknemo li kovčeg ili sanguk iza koga se on šćućurio, kao munja se sjuri na svoj plen i sa otvorenim gnevom ujeda, grebe, ždere i raskida u komade malu životinju.

S ne manjim besom jurnula je gda Portridž na jadnog pedagoga. Njen jezik, zubi, ruke sručili su se svi odjednom na njega. Perika mu je u času sletela s glave, košulja s leđa, a s lica mu je curilo pet mlazeva krvi, označavajući broj kandži kojima je priroda, na nesreću, naoružala neprijatelja.

G. Portridž se držao neko vreme samo u defanzivi; doista, trudio se samo da zaštiti lice rukama. Ali kada je video da neprijatelj u žestini nimalo ne popušta, pomislio je da bi mogao bar da ga razoruža, tj. da mu onemogući upotrebu ruku. Utom je njoj pala kapa s glave, a kratka kosa, koja joj nije dosezala ni do ramena, nakostrešila se uvis. Prsnik joj je odjednom popucao, a dojke, duže nego kosa, ispale su i visile do polovine pasa. Lice joj je bilo umrljano krvlju njenog muža, od besa je škrgutala zubima, a iz očiju su joj sevale varnice kao s kovačkog nakovnja. Sve u svemu uzev, ova junacka amazonka ispunila bi strahom i čoveka mnogo hrabrijeg no što je bio g. Portridž.

Najzad ga je poslužila sreća da, savladavši joj ruke, onemogući upotrebu onog strašnog oružja na krajevima njenih prstiju. Tek što je on to učinio, nežnost njenoga pola nadjačala je njen gnev, i nju obliše suze, da bi se uskoro potom završile paroksizmom.

Ono malo razumnosti što je g. Portridž uspeo da sačuva kroz ovu burnu scenu, nemajući ni pojma o njenom pravom uzroku, sada ga je odjednom ostavilo. Izjurio je odmah na ulicu, vičući da mu se žena bori sa smrću, i preklinjući suse da joj što brže pohitaju u pomoć. Nekoliko dobrih žena odazvale su se njegovom pozivu, i primenivši lekove koji se obično upotrebljavaju u takvim prilikama, povratile su najzad gdu Portridž, na veliku radost njenoga muža.

Čim se ona malo pribrala i okrepila nekim sredstvom za jačanje, počela je da se jada ženama zbog mnogostrukih uvreda koje joj je naneo muž, koji se, kazala je, nije zadovoljio samo time, što joj je oskrnavio postelju, nego je, kad ga je

prekorela zbog toga, postupao prema njoj na najsvirepiji način: strgao joj je povezaču s glave, pokidao prsluk s tela, i u isto vreme zadao joj nekoliko udaraca čije će ožiljke nositi do groba.

Jadni čovek, koji je na svome licu nosio više i vidljivije tragove razgnevljenosti svoje žene, stajao je nemo zaprepašćen zbog ove optužbe. Čitalac će, uvereni smo, posvedočiti da je optužba bila daleko od istine, jer, zaista, on nju nije ni jedanput udario. Međutim, sud je njegovo ćutanje protumačio kao priznanje, i sve su ga žene, *una voce*, korile i ružile, ponavljajući mu često da samo kukavica može da udari ženu.

G. Portridž je sve ovo strpljivo podnosio. Ali kad se njegova žena pozvala na krv na svome licu kao dokaz njegove svireposti, on nije mogao da ne položi pravo na svoju sopstvenu krv, jer zaista krv je bila njegova.

Na ovo su žene samo odgovorile da je šteta što ta krv nije iz njegovog srca, a ne s lica; i sve su izjavile da kada bi njihovi muževi samo podigli ruku na njih, ovo bi skupo platili krvlju iz samoga srca.

Posle mnogih prekora zbog onoga što je bilo u prošlosti i mnogih korisnih saveta g. Portridžu u pogledu njegovog budućeg ponašanja, društvo se naposletku udaljilo, ostavivši ženu i muža raspri u četiri oka, u kojoj je g. Portridž ubrzo saznao uzrok svih svojih jada.

GLAVA V

KOJA SADRŽI MNOGO GRADIVA ZA VEZBANJE ČITAOČEVOG
RASUĐIVANJA I RAZMIŠLJANJA

Verujem da je tačna ona opaska da se malo koja tajna saopštava samo jednoj osobi. Zacelo, bilo bi pravo čudo kada se događaj kao ovaj, za koji je znala čitava parohija, ne bi proćuo i dalje.

I zaista, nije prošlo ni nekoliko dana, a čitavom pokrajinom, da upotrebimo običan izraz, pukao je glas o učitelju iz

Malog Bodingtona koji je na najsvirepiji način isprebijao svoju ženu. Štaviše, negde se govorilo i da ju je umorio, drugde opet da joj je prebio ruke ili noge. Ukratko, nije bilo telesne ozlede koja se može naneti ljudskom stvoru, a da se ovde ili drugde nije govorilo da je gđi Portridž zadao njen muž.

Različiti su glasovi kružili i o uzroku svade; jer dok su neki tvrdili da je gđa Portridž zatekla svoga muža u krevetu sa služavkom, drugi su pronalazili druge razne uzroke. Štaviše, neki su preneli krivicu na ženu, a uzrok pripisivali ljubomori muža.

Gđa Vilkins je odavno čula o ovoj tuči. Ali kako je bila netačno obavještena o pravom povodu, našla je za umesno da o toj stvari ne govori dalje; ovo tim pre što se krivcem smatrao g. Portridž, a njegova žena, dok je služila kod g. Olvordia, nešto se bila zamerila gđi Vilkins, u čijoj naravi nije bilo da lako oprašta.

Ali gđa Vilkins, koja je na stvari umela da gleda i iz veće udaljenosti, pa čak i nekoliko godina unapred, naslućivala je veliku mogućnost da će kapetan Blifil ubuduće biti njen gospodar; i kako je jasno uočila da kapetan ne mari mnogo za maloga nahoda, zamislila je da bi mu učinila prijatnu uslugu ako bi kakvim otkrićem umanjila onu ljubav koju je g. Olvordi gajio prema detetu. Njemu je ova ljubav bila toliko neprijatna, da svoju netrpeljivost nije mogao potpuno da sakrije ni pred g. Olvordijem, premda mu je njegova žena, koja je svoju ulogu mnogo bolje igrala, često preporučivala da se ugleda na primer koji mu sama pruža i da progleda kroz prste ludoriji njenoga brata, koju i ona sama uvida i osuđuje.

Stoga gđa Vilkins, pošto je slučajno nanjušila pravi trag gornje priče, davno pošto se ona odigrala, nije propustila da se podrobno upozna sa svima njenim pojedinostima. Tada je obavestila kapetana da je najzad pronašla pravog oca malog kopileta, premo kome g. Olvordi pokazuje toliko nežnog staranja, ali, nažalost, reče ona, i gubi ugled u narodu.

Kapetan ju je pókarao zbog njenih poslednjih reči, pošto se njoj ne pristoji da sudi o postupcima svoga gospodara; jer premda bi kapetanovo shvatanje ili osećanje časti čak i dopustili da ulazi u saveze s poslugom, njegova gordost to nikada ne bi priznala. I, istinu govoreći, ne postoji postupak manje politički no što je sklapanje ma kakvog saveza s poslugom vašeg prijatelja i protiv njihovog gospodara. Jer na taj način vi docnije postajete rob baš ovih slugu, koje uvek mogu da vas odaju. Ovaj je obzir, verovatno, sprečio kapetana Blifila da ne bude otvoreniji prema gđi Vilkins i da ne dopusti ogovaranje kojim je počastila Olvordija.

Ali ma da nije poverio gđi Vilkins svoje zadovoljstvo zbog ovog njenog otkrića, on mu se u duši mnogo radovao, i reši je da ga iskoristi što može bolje.

Dugo je ovu stvar nosio skrivenu u svojim grudima, nadajući se da će g. Olvordi čuti o tome od nekog drugog. Ali bilo da je gđa Vilkins bila uvređena zbog njegovog držanja, bilo da je njegovo lukavstvo prevazilazilo njenu moć, i da se plašila da bi mu otkriće moglo da bude neprijatno, — tek ona više o čitavoj stvari nije ni zucnula.

Razmišljajući o tome, učinilo mi se pomalo čudnovato da nastojnica nije ove novosti saopštila gđi Blifil, pošto su žene više sklone da sve vrste obaveštenja saopšte svome polu, pre nego našem. Kako mi izgleda, ovu teškoću rešićemo jedino na taj način ako je pripišemo onom jazu koji je sada nastao između te gospođe i nastojnice: gđa Blifil bila je ljuta na Deboru zbog osobite mилоšte prema nahoćetu, jer, dok je ona nastojala da smrsi konce detetu da bi se umilila kapetanu, ova ga je svakim danom sve više hvalila pred Olvordijem, ukoliko je njegova ljubav rasla. Ovo je uvredilo tu osetljivu gospodu, i ona je zacemento omrzla Deboru, pa iako je nije (verovatno zato što nije mogla) najurila iz kuće, nalazila je načina da joj zagorčava život. Ovo je gđu Vilkins toliko razjarilo, da je za inat gđi Blifil, bila puna slatkih reči i mилоšte za malog Tomicu.

Stoga je kapetan, videći da preti opasnost da se priča izgubi, uzeo na sebe da je iznese na svetlost dana.

Jednoga dana raspravljao je sa g. Olvordijem o milosrđu, i dokazivao je, veoma učeno, da reč milosrde u Sv. Pismu nigde ne znači dobročinstvo ili darežljivost.

„Hrišćanska vera”, kazao je, „osnovana je radi mnogo uzvišenije svrhe nego da osnaži jednu pouku kojoj su nas učili mnogi neznabožački filozofi davno pre toga, i koja, ma da se možda može nazvati moralnom vrlinom, ipak malo liči na onu uzvišenu hrišćansku nastrojenost, ono ogromno uznošenje duše, koje se u čistoti bliži andeoskom savršenstvu, a koje se postiže, izražava i oseća samo molitvom. „Oni,” rekao je, „koji podrazumevaju pod milosrđem čistotu duše ili milostivog mišljenja prema našoj sabraći, ili blagost suđenja prema njihovim delima, bliže su jevandelskom smislu. To je vrlina mnogo uzvišenija i mnogo obilnija po svojoj prirodi, nego bedno deljenje milostinje, koje, čak i kad bi bilo toliko rasipno da upropastimo svoje porodice, ipak ne bi moglo da dosegne mnoge. Milosrde, pak, u ovom drugom i istinitijem smislu, može da se protegne na sve čovečanstvo”.

„Uzevši u obzir”, rekao je, „ko su bili učenici, besmisleno je i pomisliti da se učenje o darežljivosti i deljenju milostinje moglo njima propovedati. I, kako ne možemo razložno da zamislimo da bi ovu nauku propovedao njen božanski Tvorac ljudima koji ne mogu da je primene, još mnogo manje ćemo misliti da je tako razumeju oni koji to mogu, a ne čine.

„Ali premda je, nažalost, malo zasluge u ovakvim dobročinstvima”, nastavio je, „moram da priznam da bi čovek dobre duše mogao da oseti mnogo radosti u njima, da ova nije umanjena jednim obzirom. Ovim sam hteo reći da smo često prevareni i da se često dešava da naše najblagonaklonije milosti ukazujemo baš onima koji to ne zaslužuju, kao što morate da priznate da je slučaj s vašom darežljivošću prema onoj vucibatini Portridžu. Dva ili tri ovakva slučaja moraju strahovito da umanje ono unutarnje zadovoljstvo koje bi inače dobar čovek našao u činjenju dobročinstva. Štaviše, on postaje i bojažljiv, jer preza da i sam ne skrivi zbog podupiranja poroka i podržavanja zlih. Ovo je veoma crn zločin; za koji nikako ne vredi opravdanje da nismo imali nameru da pružimo takvu podršku, i stoga

je potrebna najveća obazrivost u izboru lica kojima činimo dobročinstva. Ja i ne sumnjam da su obziri ovakve vrste znatno doprineli obuzdavanju izdašnosti mnogog čestitog i bogobojažljivog čoveka”.

G. Olvordi je odgovorio: „On ne može da raspravlja s kapetanom na grčkom jeziku, pa prema tome nije u stanju da kaže ništa o pravom smislu reči koja je prevedena kao milosrđe; ali on je uvek smatrao da se ona tumači tako da se sastoji u delanju, a deljenje milostinje sačinjava bar jedan ogranak te vrline.

Što se tiče same zasluge, kazao je, on se potpuno slaže s kapetanom; jer kako može biti reči o zasluzi u golom vršenju dužnosti, na šta se ovo svodi iz čitavog stava Novog Zaveta, značila reč milosrđe šta mu drago. I pošto on smatra da je ova dužnost neophodna, i da je nalaže kako hrišćanski zakon, tako i sam zakon prirode, to je ona i prijatna, pa ako se i za jednu dužnost može reći da je sama sebi nagrada, ili da nas obeštećuje dok je vršimo, to je ova.

„Da priznam istinu”, kazao je, „ima jedan stepen darežljivosti (milosrđem bih to nazvao) kome izgleda da pripada nešto zasluge, a to je kad iz načela dobrodušnosti i hrišćanske ljubavi poklanjamo drugome ono što stvarno nama treba; kada, da bismo umanjili bedu drugoga, delimo je jednim delom s njim, dajući ono s čime, bez osećanja nužde, teško možemo da se rastanemo. U tome, mislim, ima zasluge. Ali da pomognemo svoje bliže samo onim što nam je suvišno; da budemo milosrdni (moram da upotrebim tu reč) pre na račun naših kovčega no nas samih; da spasemo nekoliko porodica od bede radije nego da obesimo neku izvanrednu sliku u našoj kući, ili da zadovoljimo ma koju drugu dokonu i smešnu taštinu — pa to samo znači da smo hrišćani. Ne, samo da smo ljudska bića. Ne, usuđujem se da idem i dalje: to znači da smo u izvesnom stepenu epikurejci. Jer šta bi mogao najveći epikurejac da poželi više nego da jede mnogim ustima umesto jednim? A to, mislim da se može reći o ma kome ko zna da je hleb mnogih njegov dar.

„Što se tiče strahovanja zbog darežljivosti prema onima koji su se docnije pokazali nedostojnim, jer su se mnogi takvim

pokazali, to zacelo ne sme da zadrži dobrog čoveka od dobročinstava. Ja nisam mišljenja da zbog nekoliko ili više slučajeva nezahvalnosti čovek ima pravo da stegne srce prema bedi svojih bližih, niti verujem da ovi mogu tako da utiču na istinsku dobru dušu. Tek potpuno uverenje u opštu pokvarenost može da zamandali milosrde dobrog čoveka; a takvo uverenje, mislim, mora ga odvesti bezbožništvu. No, zacelo nepravično je dokazivati ovakvu opštu pokvarenost na osnovu nekoliko praznih pojedinaca. Verujem da ovo nikad ne čini čovek koji, zagledavši se u sopstvenu dušu, nalazi jedan siguran izuzetak od opšteg pravila." Završio je svoje izlaganje upitavši Blifila ko je taj Portridž koga je nazvao vucibatinom.

„To je Portridž, berberin," odgovorio je on, „Portridž, učitelj, Portridž, otac mališana koga ste našli u vašoj postelji."

G. Olvordi se na ovo veoma iznenadio a ne manje i g. Blifil s njegovog neznanja; jer, kako reče, on je to već znao čitav mesec dana, i tek se s mukom opomenuo da mu je to pričala gda Vilkins.

Odmah je gda Vilkins bila pozvana, pa pošto je potvrdila ono što je kapetan kazao, g. Olvordi ju je, po kapetanovom savetu, uputio u Mali Badinkton da proveri istinitost gornjih navoda. Jer kapetan je izrazio veliku netrpeljivost prema svakoj prenagljenosti u krivičnim stvarima, rekavši da on ni po koju cenu ne želi da g. Olvordi donese ma kakvu odluku na štetu bilo deteta bilo njegovog oca, pre no što se uveri da je ovaj drugi zaista kriv. Doduše, on se potajno bio obavestio o ovome kod jednog od Portridžonovih suseda, ali je bio isuviše plemenita srca da bi pred g. Olvordia izneo ovakvo svedočenje.

GLAVA VI

SUDSKI POSTUPAK PROTIV UČITELJA PORTRIDŽA ZBOG RAZVRATA; SVEDOČENJE NJEGOVE ŽENE; MALO UMOVANJA O MUDROSTI NAŠEG ZAKONA; I DRUGA OZBILJNA GRAĐA KOJA ĆE SE NAJVIŠE SVIDETI ONIMA KOJI JE NAJBOLJE RAZUMEJU

Može izgledati čudnovato da priča koja se toliko raščula, i koja je dala toliko građe razgovorima, nije bila nikad pomenuta g. Olvordiju, koji je, možda, bio jedini čovek u toj grofoviji koji nije ništa čuo o njoj.

Da bih ovo unekoliko objasnio čitaocu, mislim da je umešno da ga obavestim da nije bilo čoveka u kraljevini koga bi manje zanimalo suprostavljanje onom učenju o značenju reči milorsde, koje je izloženo u predašnjoj glavi, nego što je to zanimalo našeg dobričinu. Doista, on je imao podjednako pravo na ovu vrlinu u oba smisla; jer kako niko nije bio osetljiviji prema potrebama drugih, ili spremniji da ih ublaži, tako niko nije bio ni blaži u oceni tuđeg karaktera ili sporiji u verovanju u ma šta što bi im bilo na štetu.

Stoga sablazan nikada nije imala pristupa za njegovim stolom; jer kao što je već davno primećeno, da se čovek poznaje po društvu u kome je, tako se i ja usuđujem da kažem, da prateći razgovore za stolom velikog čoveka, vi možete da saznate njegovu religiju, njegova politička načela, njegov ukus i doista čitavu njegovu nastrojenost; jer, ma da će po koji osobenjak dati maha svojim osećanjima svuda i na svakom mestu, ipak najveći deo ljudstva ima u sebi dovoljno dvorjanskog da svoj razgovor prilagodi ukusu i naklonostima svojih pretpostavljenih.

Ali da se vratimo gđi Vilkins koja se, izvršivši svoj zadatak s velikom hitrinom, ma da na udaljenosti od petnaes milja, vratila s takvom potvrdom o učiteljevoj krivici da je g. Olvordi rešio da pošalje po krivca i da ga viva voce ispita. Stoga je poslat poziv g. Portridžu da pretstane radi odbrane (ako može da se brani) po ovoj krivici.

U zakazano vreme pojavio se pred g. Olvordijem rečeni Portridž, sa svojom ženom Anom i tužiocem gđom Vilkins, u dvorani Paradajz.

Pošto je g. Olvordi seo za sto pravde, izveli su g. Portridža preda nj. Čuvši optužbu iz usta gde Vilkins, on je poricao krivicu, silovito negodojući i uveravajući u svoju nevinost.

Potom se pristupilo ispitivanje gde Portridž, koja je, posle skromnog izvinjenja što mora da svedoči protiv svoga muža, ispričala sve one okolnosti koje su čitaocu već poznate. Zaključila je time što je kazala da joj je muž i sam priznao krivicu.

Da li mu je ona ovo oprostila ili nije, ne usuđujem se da kažem; ali izvesno je da je ona u ovome sporu bila svedok protiv svoje volje; i verovatno je, iz nekih drugih razloga, da ona ne bi dala takve iskaze da gda Vilkins nije, s velikom umešnošću, još kod njene kuće sve proključivala, i, štaviše, da joj nije, u ime g. Olvordija, obećala da kazna njenoga muža neće biti takva da bi mogla ma na koji način da utiče na njegovu porodicu.

Portridž se i dalje uporno branio, tvrdeći da je nevin, premda nije poricao gore navedeno priznanje. Tvrдио je da mu je ovo bilo iznudeno neprestanim saletanjem njegove žene koja se bila zaklela da, pošto je uverena u njegovu krivicu, neće prestati da mu zvoča sve dok ne prizna; međutim, prizna li, svečano je obećala da ovu stvar nikada više neće ni pomenuti. Otuda, kazao je, premda nevin, bio je naveden da lažno sam sebe optuži; veruje da bi iz iste pobude priznao da je bilo u pitanju i ubistvo.

Gđa Portridž nije mogla strpljivo da podnosi ovo podmetanje. Ali nemajući na ovome mestu drugog leka osim svojih suza, ona ih je prolila u izobilju, pa onda, obraćajući se g. Olvordiju, kazala je (ili tačnije uzviknula): „Neka mi dopusti vaša milost, ali još nikada nijedna žena nije bila tako uvređena kao što je mene uvredio ovaj podli skot; jer ovo nije prvi slučaj njegovog brakolomstva. Ne, s dopuštanjem vaše milosti, on je oskrnavio moju postelju počesto, još koliko puta! I ja bih nekako podnosila njegovo pijančenje i zapostavljanje posla, samo da nije kršio jednu od svetih zapovesti. Sem toga, da on to

radi negde napolju, pa neka ga đavo nosi! Ali s mojom služavkom, u mojoj redenoj kući, pod mojim krovom, da prlja moju sopstvenu čednu postelju sa svojim podlim smrdljivim droljama! Da, ti nitkove, ti si skrnatio moj rođeni krevet i još imaš obraza da tvrdiš da sam te ja naterala da priznaš istinu. Đavolju mater, s dopuštanjem vaše milosti, baš je prilika da ću ja tebe na nešto da nateram! Puno mi je telo modrica od tvoga grubijanstva. Da si čovek, ti, podlače, bilo bi te stid da tako postupaš s jednom ženom! Ali ti nisi ni polovina čoveka, kao što ni meni nisi bio ni polovina muža. Hoće čovek da juri za kurvama, dabome! I baš kad me izazivaš nesrećo, evo gotova sam da se zakunem, s dopuštanjem vaše milosti, da sam ih zatekla zajedno u krevetu. Šta, zaboravio si, valjda, kad si me tukao dok se nisam obeznanila i dok me krv nije oblila, samo zato što sam te uljudno precorela zbog preljube! Ali ja to mogu da dokažem — ceo će komšiluk da posvedoči! Umalo mi srce nije prepuklo, huljo!”

Ovde ju je g. Olvordi prekinuo i zamolio da se umiri, obećavši joj da će biti zadovoljena pravednom presudom. Onda se okrenuo Portridžu koji je stajao preneražen, budući da mu je polovinu pameti zbrisalo iznenađenje a drugu polovinu strah, i kazao je da žali što vidi da na svetu postoji čovek toliko pokvaren. Uveravao ga je da njegovo vrdakanje tamo-amo znatno pogoršava njegovu krivicu, koju bi jedino priznanjem i kajanjem mogao da ublaži. Stoga ga je opomenuo da odmah prizna činjenice i da tako uporno ne poriče ono što je jasno dokazano protiv njega, čak i iskazima njegove sopstvene žene.

Ovde, čitaoče, molim za tvoje strpljenje dok ne odam zaslužnu hvalu velikoj mudrosti naših zakona koji ne dopuštaju ženi da svedoči bilo za, bilo protiv muža. „Ovo bi”, veli jedan pisac koga, verujem, do sada nisu navodili drugde osim u pravičkim knjigama, „ovo bi bilo sredstvo većitih razmirica između njih. Zaista, to bi bilo sredstvo mnogog krivokletstva, mnogog šibanja, globljenja, hapšenja, progonstva i vešanja”.

Portridž je neko vreme stajao čuteći i, tek pošto je bio pozvan da odgovori, kazao je da je on već rekao istinu, zaklinjući se Bogom u svoju nevinost i pozivajući se i na samu de-

vojku. Molio je g. Olvordia da odmah pošalje po nju, jer on nije znao, ili se pretvarao da ne zna, da je ona ostavila taj kraj.

Zahvaljujući pravdoljubivosti g. Olvordia, kao i njegovoj hladnokrvnoj naravi, on je bio najstrpljiviji sudija u saslušanju svih svedoka na koje bi se optužena osoba pozivala u svojoj odbrani. Stoga se saglasio da odloži konačnu presudu sve do dolaska Dženi, po koju je odmah poslao glasnika. Preporučivši mir Portridžu i njegovoj ženi (premda se uglavnom obraćao grešnoj osobi) zakazao im je ročište za tri dana docnije, jer je Dženi bio udaljio na čitav dan hoda od svoje kuće.

U zakazani dan stranke su se sastale, ali kad je glasnik stigao, doneo je vest da se Dženi nije mogla pronaći, pošto je pre nekoliko dana ostavila svoje mesto stanovanja u društvu nekog oficira koji je vrbovao regrute.

Onda je g. Olvordi objavio da iskaz takve devojčure, kakva izgleda da je ona, ne zaslužuje mnogo poverenja; ali, dodao je, on ne može a da ne veruje da, kada bi ona bila prisutna, i kada bi htela da kaže istinu, morala bi da potvrdi ono što su tolike okolnosti, kao i njegovo sopstveno priznanje, i izjava njegove žene da ih je zatekla na delu dovoljno dokazale. Stoga je, još jedanput, opomenuo Partridža da prizna. Ali kako je ovaj još uvek dokazivao da je nevin, g. Olvordi je izjavio da je stekao uverenje u njegovu krivicu i da je on isuviše zao čovek da bi mu ukazivao bilo kakve podrške. Stoga ga je lišio godišnje pomoći, i preporučio mu kajanje zaradi onoga sveta, a marljiv rad da bi mogao da izdržava sebe i ženu na ovome.

Nije, možda, bilo nesrećnijeg stvora od sirotog Portridža. Svedočenje njegove žene oduzelo mu je najbolji deo njegovog prihoda, a ipak ga je ona svakodnevno prekorevala što ju je on, između ostalog, lišio i ove erkavice. Ali takav je bio njegov udes, i valjalo mu je da ga srpljivo podnosi.

Premda sam ga ja u poslednjem stavu nazvao sirotim Portridžem, čitalac neka ovo pre pripiše sažaljivosti moje prirode, nego da pomisli da je to neka izjava o njegovoj nevinosti. Da li je on bio nevin ili ne, pokazaće se, možda, docnije; jer ako

mi je istoriska muza poverila neke tajne, ne želim ni po koju cenu da se ogrešim otkrivajući ih pre no što mi ona da dopuštenje.

Stoga čitalac mora ovde da obuzda svoju radoznalost. Izvesno je samo to, da ma šta bila istina u ovome slučaju, bilo je više nego dovoljno dokaza da bude kriv u očima g. Olvordija. Zaista, savet sudija zadovoljio bi se i sa mnogo manje dokaza u pitanju kopiladi. Pa ipak, uprkos izričnosti gđe Portridž, koja bi se zaklela i na sveto pričešće da je sve bilo onako kako je ona kazala, postoji i dalje mogućnost da je učitelj bio potpuno nevin. Jer, premda izgleda jasno, kad se uporedi vreme Dženinog odlaska iz Malog Badingtona s vremenom njenog porođaja, da je ona tamo začela to dete, ipak ne sledi nužno da je Portridž morao da bude njegov otac. Da ostavimo na stranu druge pojedinosti, u kući je živio jedan momčić od blizu osamnaest godina između koga i Dženi su postojali odnosi dovoljno prisni za razložne osnove podozrenja. Pa ipak, tako je slepa ljubomora, ova okolnost nije bila ni na kraj pameti pomahnitaloj ženi.

Ne zna se da li se Portridž, po savetu g. Olvordia, kajao ili nije. Izvesno je samo da se njegova žena srdačno kajala zbog onoga što je svedočila protiv njega, naročito kad je uvidela da ju je gđa Debora obmanula i odbila da u njeno ime moli g. Olvordia. Međutim, imala je nešto više uspeha kod gđe Blifil koja je, kao što je čitalac nesumnjivo opazio, mnogo dobroćudnija žena, i ljubazno se primila da umoli svoga brata da joj vrati godišnju pomoć. Ma da je u ovome imala udela njena dobra narav, ipak su po sredi bile i neke druge, jače i prirodnije pobude, kao što će se videti iz sledeće glave.

Ove molbe ostale su ipak neuslišane. Jer, premda g. Olvordi nije mislio, kao neki noviji pisci, da se milosrđe sastoji samo u kažnjavanju krivaca, on je ipak bio daleko od toga da bi smatrao da je dozvoljeno opraštati velikim krivcima bez ikakvog razloga. Ma kakva sumnja u pogledu krivice, ili ma koja okolnost koja bi je ublažavala, nisu nikad bile prenebregnute. Ali krivčeva molba, ili zalaganja drugih, nikada ga

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"
ПЕШОВА

nisu takli ni u najmanjoj meri. Jednom rečju, nikada nije opraštao zato što sam krivac ili njegovi prijatelji ne žele da bude kažnjen.

Stoga su Portridž i njegova žena morali da se pomire sa sudbinom, koja je, doista, bila teška. Jer toliko je on bio daleko od toga da bi udvostručio svoju vrednoću zbog smanjenog prihoda, da se u izvesnom smislu prepustio očaju. Već po prirodi je bio nemaran, i sada je ta mana samo ojačala, tako da je izgubio i onu malu školu koju je imao. Da se nije umešalo milosrde nekog dobrog hrišćanina, i snabdevalo ga upravo onim što je tek dovoljno za gô život, ni on ni njegova žena ne bi imali hleba da jedu.

Kako im je ovu pomoć pružala neka nevidljiva ruka, to su oni smatrali, a tako će besumnje misliti i čitalac, da je tajni darodavac bio sâm g. Olvordi, koji, ne mogući da javno potpomaže porok ipak nije mogao a da potajno ne ublaži bedu kada je ova postala nesrazmerna s nedelom. U toj svetlosti prikazao se njihov čemeran život i samoj Fortuni, koja se najzad sažalila na nesrećni bračni par, i znatno umanjila bedno stanje Portridžovo, okončavši vek njegoj ženi, koja je uskoro umrla od boginja.

Pravednost presude g. Olvordia prvo je naišla na sveopšte odobravanje. Ali tek što je g. Portridž počeo da oseća njene posledice, susedi su omekšali i počeli da ga sažaljevaju. Ono što su malopre nazivali pravdom, sada su ružili kao preteranu strogost i neosetljivost; ružili su hladnokrvno odmeravanje kazne, i pevali slavopojke milosrđu i opraštaju.

Smrt gde Portridž znatno je povećala ove povike. Premda je ova nastupila usled bolesti koju smo gore pomenuli, što nije bila posledica siromaštva ili bede, mnogi se nisu stideli da za ovo okrive preteranu strogost ili, kako su sada govorili, svirepost g. Olvordia.

Pošto je Portridž sada izgubio ženu, školu i godišnji darak, a nepoznato lice obustavilo pomenutu milostinju, odlučio je da promeni mesto prebivanja i da ostavi kraj u kome mu je pretila opasnost od gladi, kraj sveg opšteg sažaljenja suseda.

GLAVA VII

KRATKA SKICA ONOG BLAZENSTVA KOJE MUDRI BRAČNI PAROVIMA MOGU DA IZVUKU IZ MRZNJE; SA KRATKOM APOLOGIJOM ZA ONE LJUDE KOJI PREVIĐAJU NESAVRŠENSTVO KOD SVOJIH PRIJATELJA

Premda je kapetan stvarno upropastio jadnog Portridža, ipak nije požnjeo ono čemu se nadao, tj. da nahoda odstrani iz kuće g. Olvordija.

Naprotiv, taj gospodin je još više zavoleo maloga Tomicu, kao da je hteo preteranu strogost prema ocu da ublaži osobitom nežnošću prema sinu.

Ovo je dobrim delom kvarilo kapetanovo raspoloženje, kao što su to činili i svi drugi svakodnevni slučajevi g. Olvordijeve darežljivosti; jer on je gledao na sva takva rasipanja kao na smanjenja svog vlastitog bogatstva.

U ovome, kazali smo, on se nije slagao sa svojom ženom; niti se, doista, slagao ma u čemu drugom; jer premda mnogi mudri ljudi smatraju ljubav osnovanu na razumu trajnijom od one koja se osniva na lepoti, ipak se u ovome slučaju desilo drukčije. Štaviše, razum je u slučaju ovog bračnog para bio glavna kost razdora i povod za mnoge svađe koje su, s vremena na vreme, izbijale između njih. Naposljetku, sve se svršilo time što je gospođa savršeno prezirala svoga muža, dok se muž strahovito gnušao svoje žene.

Kako su oni oboje uglavnom vežbali svoje talente proučavanjem bogoslovskih nauka, ove su i bile, od prvog dana njihovog poznanstva, najobičniji predmet razgovora između njih. Kapetan je, pre venčanja, kao lepo vaspitan čovek, uvek odstajao od svoga mnjenja u korist gospodinog; i to ne na način nekog tupavog i uobraženog glupaka, koji, dok uljudno popušta pred nadmoćnošću dokaza boljih od sebe, još uvek želi da se zna da smatra da je on u pravu. Naprotiv, kapetan je, premda jedan od najoholijih ljudi na svetu, tako bezpogovorno priznavao pobjedu svojoj protivnici, da ona ni najmanje nije sum-

njala u njegovu iskrenost i uvek je odlazila sa raspre zadivljena svojim razumom, a puna ljubavi prema njemu.

Ali ma da ova predusretljivost prema onoj koju je potpuno prezirao nije tako teško padala kapetanu, ipak ga je isuviše stajala da bi je podnosio bez neke pobude. Stoga, pošto je brak uklonio sve ovakve pobude, njemu je dodijala ova snishodljivost i počeo je da se ophodi prema mnjenjima svoje žene sa onom naduvenošću i drskosti koje pokazuju samo oni koji sami zaslužuju prezir, a mogu da podnose samo oni koji ga ne zaslužuju.

Kada je prva bujica nežnosti prošla, i kada je razum, u zatišju i dugim razmacima između nastupa strasti, počeo da otvara gospođine oči, i ona uvidela ovu promenu u ponašanju kapetanovom, koji je na sve njene argumente odgovarao sa „prc” i „trt”, ona je bila daleko od toga da bi ovakve uvrede podnosila pitomom potčinjenošću. Zaista, u prvi mah, ovo ju je tako strašno izazvalo da je moglo imati i nekih tragičnih posledica, da nije uzelo bezopasniji obrt, ispunivši je savršenim prezirom prema razumu njenoga muža, što je unekoliko pobliže odredilo njenu mržnju prema njemu, koja takode nije bila neznatna.

Kapetanova mržnja prema njoj bila je čistije vrste: jer on nju nije prezirao stoga što bi njeno znanje ili razum imali nekakvih nesavršenosti — za to on ne bi hajao ni koliko da je bila šest stopa visoka. U svome mnjenju o ženskom rodu on je prevazilazio namćorstvo i samoga Aristotela: smatrao je ženu kao životinju za domaću upotrebu, kojoj dugujemo nešto više obzira nego prema mački, pošto njena služba ima nešto veći značaj; ali razlika između ove dve, po njegovoj oceni, tako je mala da, kad bi njegov brak bio sklopljen sa zemljama i čiflucima g. Olvordia, bilo bi mu manje-više svejedno koju bi od ove dve dobio pride. Pa ipak, tako je osetljiva bila njegova oholost, da je počela da oseća prezir koji je njegova žena izražavala prema njemu; i ovo je, zajedno sa otužnom prezasićenošću od predašnje ljubavi, izazvalo u njemu takvo gađenje i gnušanje da ovima, možda, jedva ima ravna.

Samo jedan položaj u braku isključuje zadovoljstvo; to je stanje ravnodušnosti: ali kako mnogi od mojih čitalaca znaju, nadam se, koliko ima divne radosti u činjenju zadovoljstava voljenoj osobi, tako su i nekolicina, bojim se, iskusili ono zadovoljstvo koje nalazimo u mučenju omrznete ličnosti. Strahujem da iz težnje ka ovom drugom zadovoljstvu često puta vidamo da se oba pola odriču onoga milja u braku u kojem bi inače mogli da se baškare, premda im njihov drug nije ni dajbože tako neprijatan, štaviše, lišava sebe svakog uživanja da bi uznemirila i sprečila muža u njegovom; on opet, za uzvrat, često puta sapinje samoga sebe, i ostaje kod kuće u društvu koje mu je neprijatno da bi nametnuo ženi svoje, koje je ovoj podjednako mrsko. Otuda, takode, mora biti da potiču i one suze koje udova tako obilno prosipa nad pepelom pokojnog muža, s kim je provodila život pun nemira i buke; a koga nikada više neće moći da uznemiri.

Ako je ikada ijedan par uživao u ovome zadovoljstvu, to su sada proživljavali kapetan i njegova gospođa. Uvek je dovoljno razloga da se koje bilo od njih dvoje tvrdoglavo drži jednoga mnjenja, ako je ono drugo pređe tvrdilo suprotno. Ako je jedno predlagalo kakvu zabavu drugo bi se neprestano protivilo: oni nisu nikada voleli ili mrzeli, pohvalili ili pokudili istu osobu. Iz toga razloga, pošto je kapetan zlim očima gledao na maloga nahoda, njegova ga je žena sada zamilovala mal' ne kao svoje rođeno dete.

Čitalac će biti sklon da pomisli da ovo ponašanje muža i žene nije mnogo doprinelo spokoju g. Olvordia, pošto se tako malo slagalo sa onom tihom srećom kojoj se on nadao da će ih sve troje u ovome savezu blagosloviti; ali istina je da on, premda je bio malo razočaran u svojim naglim očekivanjima, ipak nije bio ni izbliza upoznat sa pravim stanjem stvari: jer, kako je kapetan bio iz izvesnih pojmljivih razloga, vrlo oprezan pred njim, tako je i gospođa morala, iz straha da ne izazove nezadovoljstvo svoga brata, da sledi isti postupak. Stvarno, moguće je da neka osoba bude vrlo prisna, štaviše, i da živi u istoj kući, sa jednim bračnim parom koji ima i malo pažljive smotrenosti, pa čak i da ne nasluti ona opora ose-

ćanja koja se uzajamno radaju: jer premda i čitav dan može poneki put da bude prekratak za mržnju, kao i za ljubav, ipak oni mnogi časovi koji se, prirodno, provode zajedno, izdvojeno od posmatrača, pružaju i umerenom svetu široku priliku da se nauživaju koje bilo od ove dve strasti: ako se vole, mogu da podnesu nekoliko sati u društvu i bez milovanja, ili, ako se mrze, i bez pljuvanja jedno drugome u lice.

Medutim, moguće je da je g. Olvordi ipak dovoljno video, da bi se malo uznemirio; jer ne treba uvek da zaključujemo da mudar čovek nije ozleđen samo zato što se ne dere i ne jadikuje, kao oni detinjaste i poženskarene naravi. Zaista, on je mogao i da uvidi poneku od mana kapetanovih, a da ga to uopšte ne uznemiri; jer ljudi koji imaju istinsku mudrost i dobrotu, zadovoljavaju se osobama i stvarima onakvim kakve jesu, a da se ne tuže sa njihove nesavršenosti, niti da pokušavaju da ih poprave. Oni mogu da vide pogrešku kod prijatelja, rodaka ili poznanika, a da to nikad i ne pomenu njima ili drugima; i to često puta bez umanjenja svoje ljubavi. Zaista, ako velika pronicljivost nije ublažena ovom sklonošću previdanja, ne treba nikad da sklapamo prijateljstva, osim sa jednim stepenom ludorije kojim možemo da progledamo kroz prste; i ja se nadam da će mi moji prijatelji oprostiti kad izjavim da ne znam ni jednoga od njih koji je bez mane; a bilo bi mi žao kad bih mogao da zamislim da imam nekog prijatelja koji moje mane ne uvida. Praštanje ove vrste mi dajemo, i za uzvrat tražimo. To je vežbanje u prijateljstvu, i možda nije od onih najmanje prijatnih. I ove oproštaje moramo da dajemo bez želja za popravljanjem. Možda ne postoji sigurniji znak ludorije no što je pokušavanje da popravimo prirodne slabosti onih koje volimo. Najlepši sastav ljudske prirode, kao i najlepší porcelan, može da ima neku pukotinu u sebi; i ovo je, bojim se, podjednako neizlečivo; premda uzrok i pored toga može da ostane od najveće vrednosti.

Dakle, sve u svemu, g. Olvordi je zacelo uvideo u kape-tanu izvesne nesavršenosti; ali kako je ovaj bio veoma lukav čovek, i pred njim večno na oprezi, ove su mu izgledale tek kao neznatne mrlje na jednom dobrom karakteru, i on ih je,

sa svoje dobrote, prevideo i, sa svoje mudrosti, nije ih otkrio kapetanu. Njegova bi osećanja bila posve drukčija da je otkrio sve; a to bi, besumnje, i bio slučaj da su kapetan i njegova žena još dugo ustrajali u ovoj vrsti uzajamnog ophođenja; ali ljubazna Fortuna se sigurnim načinom postarala da prisili kapetana da učini ono što ga je opet omililo njegovoj supruzi; i vratilo joj svu nežnost i ljubav prema njemu.

GLAVA VIII

RECEPT KAKO DA SE POVRAĆI IZGUBLJENA ZENINA LJUBAV ZA KOJI SE NE ZNA DA JE OBMANUO NI U NAJTEŽIM SLUCAJEVIMA

Kapetan je bogato nadoknađivao neprijatne minute koje je provodio u razgovoru sa svojom suprugom (a on se starao da ovi budu što malobrojniji) prijatnim razmišljanjima kojima se podavao u samoći.

Ova razmišljanja odnosila su se u celini na imanje g. Olvordia; jer, prvo, vežbao je svoju misao u sračunavanju, što je bolje mogao, tačne vrednosti celine; uvideo je mnogu priliku da ova računanja okrene u svoju korist; i, drugo i poglavito, naslađivao se nameravanim izmenama u kući i vrtovima, i u smišljanju mnogih drugih planova, kako za unapređenje imanja tako i za samu velelepnost mesta; s tom celji odao se proučavanju građevinarstva i vrtlarstva i pročitao je mnogu knjigu u vezi sa ovim predmetima; jer, doista, ove su nauke zauzimale sve njegovo vreme, i sačinjavale mu jedinu zabavu. Najzad je završio jedan najodlučniji plan; i nama je vrlo žao što nismo u mogućnosti da ga prikazemo čitaocu, pošto mu čak, verujemo, ni raskoš današnjeg doba nije ravan. Imao je, doista, u najvećem stepenu, dva glavna sastojka koji služe da preporučé sve velike i plemenite nacрте ove prirode; zahtevao je veliki utrošak da bi se izveo, i ogromno trajanje vremena da bi se priveo kakvoj bilo savršenosti. Prvi od ovih, obećavao je da obezbedi ogromno bogatstvo koje je mislio da će sigurno naslediti; drugi pak, kreпkost njegovog telesnog sastava i doba

života, koje je bilo ono što nazivamo sredovečnim, otklanjao je svaku bojazan da neće doživeti da ga izvede.

Samo smrt g. Olvordia sprečavala ga je da odmah ne pristupi izvršenju ovoga plana, — na čije je sračunavanje trošio tako mnogo svoga znanja iz algebre, pored izdataka na svaku postojeću knjigu koja raspravlja o vrednosti životâ, o povraćaju ustupljenih dobara itd. Iz svega ovoga on se zadovoljio zaključkom da se ovaj događaj može desiti svakoga dana, ili u najgorem slučaju kroz nekoliko godina.

Ali jednog dana, dok je kapetan bio zanesen najdubljim razmišljanjima ove vrste, zadesio ga je jedan od najzlosrećnijih i najnezgodnijih slučajeva. Zaista, samo je najveća zloba udesa mogla da smisli tako nešto surovo, tako *mal-à-propos*, tako apsolutno porazno po sve njegove planove. Ukratko, da čitaoca ne držimo dugo u iščekivanju, u onom istom času kad mu je srce klicalo od radosti na pomisao kolika će ga sreća zadesiti smrću g. Olvordia, — sâm je umro od kaplje.

Ovo se na nesreću desilo kapetanu dok je bio sâm u svojoj večernjoj šetnji, tako da nije bilo nikoga ko bi mu mogao pružiti pomoć, ako bi ga, doista, ikakva pomoć mogla da spase. I tako je uzeo meru zemljišta koje je sada bilo dovoljno za sve njegove buduće planove, i ležao je mrtav na tlu, kao veliki (premda ne živ) primer istinitosti one Horacijeve opaske:

Tu secunda marmora
Locas sub ipsum funus; et sepulchri
Immemor, struis domos.

Što ću ja prevesti čitaocu ovako: „Ti spremaš najlepšu građu za zidanje, kad su samo budak i ašov potrebni; i gradiš kuće od pet stotina stopa široke i stotinu stopa duge, zaboravljajući na onu od šest sa dve.”

GLAVA IX

TUGOVANJE UDOVICE DOKAZ NEPOGREŠIVOSTI GORNJEG
RECEPTA; I DRUGI PODESNI UKRASI SMRTI, KAO LEKARI ITD.,
I EPITAF U PRAVOME STILU

G. Olvordi, njegova sestra i još jedna gospođa sastali su se u uobičajeni sat u trpezariji, i pošto su čekali znatno duže vremena no obično, g. Olvordi je izjavio da počinje da se uznemiruje zbog nedolaska kapetanova, (jer on je uvek veoma tačno dolazio na obede) i naredio je da pozvone napolju, naročito u pravcu onih staza kojima je kapetan običavao da se šeta.

Pošto su svi ovi pozivi ostali bez dejstva (jer kapetan je, izuzetnim slučajem, pošao te večeri drugom jednom stazom), gđa Blifil je izjavila da je ozbiljno uplašena. Na to je ona druga gospođa, koja je bila jedna od najprisnijih njenih poznanica, i koja je dobro znala pravo stanje njenih osećanja, nastojala što je najbolje mogla, da je umiri, govoreći — Dakako, to mora da je uznemiruje, ali ona treba da se nada najboljem. Verovatno da je prijatnost večeri izmamila kapetana da se u svojoj šetnji malo više udalji; ili se možda zadržao kod koga suseda. Gđa Blifil je odgovorila, ne; ona je uverena da ga je zadesio neki nesrećan slučaj; jer on se nikad ne bi toliko zadržao a da joj to ne dojaví, pošto on zna koliko to nju uznemiruje. Druga gospođa, nemoćna da smisli još neke razloge, pribegla je molbama koje su uobičajene u ovakvim prilikama: preklinjala ju je da se ništa ne plaši, jer bi to moglo da ima rđave posledice po njeno zdravlje, i, napunivši poveliku čašu vinom, savetovala joj je, i najzad je privolela, da ovu ispije.

Sada se i g. Olvordi vrati u trpezariju; jer on je i sam bio u potrazi za kapetanom. Njegovo lice dovoljno je svedočilo o preneraženosti u kojoj se nalazio, koja ga je, zaista, i dobrim delom lišila govora; ali kako isti jad različito deluje na različite duše, tako je i isto strahovanje koje je njemu snizilo glas, isti u gđe Blifil povisilo. Ona je počela teško da nariče, i potoci suza pratili su njene tugovanke. Gospođa,

njena poznanica, izjavila je da je ona ne krivi za ovu slabost, ali ju je u isto vreme odvrćala od nje; pokušavala je da umeri tugu svoje prijateljice filozofskim opaskama i mnogim razočaranjima kojima je ljudski život svakodnevno podložan, a to je već, kazala je, dovoljan razlog da očeličimo naše duše protiv svakog nesrećnog slučaja, makoliko bio iznenađan i užasan. Preporučivala joj je da se na primeru svoga brata pouči strpljivosti, koji, premda se, dakako, ne može reći da je toliko zabrinut kao što je ona, ipak je, nema sumnje, veoma uznemiren, iako njegova pomirenost sa božanskom voljom obuzdava njegovu tugu u razumnim granicama.

„Ne pominjite moga brata!“ uzviknula je gđa Blifil. „Ja sam jedini predmet vašeg sažaljenja. Šta su jadi za izgubljenim prijateljem, prema onome što žena oseća u ovim prilikama? O, on je izgubljen! Neko ga je ubio! Nikada ga više neću videti!“ Ovde je bujica suza imala istu posledicu koju je i uzbuđenje proizvelo u g. Olvordia, i ona je zamuknula.

U ovom vremenskom razmaku dojurio je jedan zadihani sluga i uzviknuo: „Kapetan je pronađen!“ Ali pre no što je mogao dalje da nastavi, ušla su još dvojica, noseći između sebe mrtvo telo kapetanovo.

Ovde radoznali čitalac može da primeti još jednu raznolikost u delovanju tuge: jer dok je ranije g. Olvordi bio nēm iz istog uzroka iz koga je njegova sestra dizala dreku, tako je sadašnji prizor, koji je naterao suze tome gospodinu, potpuno ove zaustavio u gospode, koja je najpre žestoko ciknula i odmah se potom stropoštala u nesvest.

Oda je bila puna posluge, od koje je neka, zajedno sa gošćom, bila zauzeta staranjem o supruzi; druga je, zajedno sa g. Olvordijem, prenela kapetana u toplu postelju, gde se svima metodama pokušavalo da kapetana vrate u život.

I mi bismo se radovali kad bismo mogli da obavestimo čitaoca da je podjednak uspeh pratio obe ove stranke; jer oni koji su bili preuzeli staranje o gospodi tako su uspeali, da, pošto je nesvestica potrajala neko izvesno vreme, ona je, na njihovu veliku radost, opet došla sebi; ali što se kapetana tiče, svi pokušaji puštanja krvi, trljanja, davanja kapljica

itd. pokazali su se neuspeli. Smrt, neumoljivi sudija, izrekla je nad njim presudu i odbila je odlaganje izvršenja, premda su dva doktora koji su prispeli bili njegovi branioci.

Ova dva doktora koja ćemo, da bismo izbegli svaku zlonamernu reč, nazvati Dr Y i Dr Z, pošto su mu opipali bilo, tj. Dr. Y držeći desnu ruku, a Dr Z levu, saglasili su se da je on potpuno mrtav; ali razilazili su se u pogledu boljke i uzroka smrti; Dr Y smatrao je da je kapetan umro od apopleksije, a Dr Z od epilepsije.

Ovde se izrodila raspra između dva učena čoveka u kojoj je svaki izneo razloge za svoje posebno mišljenje. Ovi su bili tako jednake snage da su poslužili samo da još jače učvrste obojicu u njihovim podvojenim uverenjima, ne načinivši ni najmanji utisak na protivnika.

Da kažemo istinu, svaki lekar ima svoju omiljenu bolest, kojoj pripisuje sve pobeđe zadobijene nad ljudskom prirodom. Kostobolja, reumatizam, kamen u bubrežima, jehtika, svi imaju svoje posebne zaštitnike na fakultetu, a niko više od živčane groznice. Time možemo da objasnimo sva ona neslaganja u mišljenjima u pogledu uzroka bolesnikove smrti, koja nekad nastaju među najučenijim članovima kolegijuma, a koja su veoma čudila onaj deo sveta koji nije znao činjenicu koju smo gore istakli.

Čitalac se može iznenaditi što su učena gospoda, umesto da nastoje da povrate bolesnika u život, odmah upustila u prepirku oko uzroka njegove smrti; ali ustvari, svi takvi pokušaji bili su već učinjeni pre njihovog dolaska: jer kapetan je bio stavljen u toplu postelju, vene su mu bile otvorene, čelo trljano i sve vrste jakih kapljica prinošene njegovim nozdrvama i usnama.

Lekari, stoga, videći da su bili preduhitreni u svemu što su naređivali, i neznajući kako bi drukčije ispunili onaj deo vremena koji se pristoji i običava za nagradu, morali su od nevolje da potraže ovaj ili onaj predmet raspre; a šta im je prigodnije moglo pasti na um nego gore pomenuto?

Taman su doktori hteli da se oprostite, kad g. Olvordi, dignuvši ruke od kapetana i pomirivši se sa božjom voljom, poče da raspituje o svojoj sestri i umoli ih da i nju posete pre odlaska.

Ova gospođa sada se bila povratila, i, da upotrebimo običan izraz, dobro se osećala, koliko se može očekivati od žene u njenim okolnostima. Stoga su doktori, držeći se svih predašnjih ceremonija, pošto je ovo bio nov bolesnik, postupili po želji; svaki je uzeo za jednu ruku, kao što su maločas držali ruke leša.

Slučaj gospođe predstavljao je krajnju suprotnost slučaju njenoga muža; jer dok njemu nije mogla da bude od pomoći sva lekarska veština, njoj je, stvarno, bila potpuno nepotrebna.

Ništa nije nepravilnije nego što je prostačko mišljenje koje krivo predstavlja lekare kao prijatelje smrti. Naprotiv, ja verujem da kada bi se broj onih koji su se pomoću lekarija oporavili mogao suprotstaviti njenim mučenicima, broj onih prvih daleko bi nadmašio ove druge. Štaviše, neki su lekari toliko obazrivi u ovome pogledu da i ne prepisuju ništa do li ono što ne može ni koristiti ni škoditi. Slušao sam neke od ovih kako sa velikom ozbiljnošću ispovedaju načelo: „Da prirodu treba pustiti da sama obavlja svoj posao, dok lekari stoje po strani i, takoreći, pljeskaju je po leđima u znak ohrabrenja kad postupi valjano.”

Tako malo, dakle, uživaju naši lekari u smrti, da su ostavili leš posle jednog jedinog honorara; ali žive bolesnice nisu se tako grozili, u pitanju čije su se boljke odmah saglasili i sa velikom marljivošću dali se na prepisivanje lekova.

Ne mogu da kažem da li su lekari sada uverili nju, kao što je isprva ona uverila njih, da je bolesna, tek ona je provela ceo mesec dana sa svima ukrasima bolesti. U toku ovog vremena posećivali su je lekari, dvorile nudilje i neprestano je primala poruke od svoje poznanice koja se raspitivala o stanju njenog zdravlja.

Najzad, kad je proteklo pristojno vreme potrebno za bolest i bezmernu tugu, lekari su bili otpušteni, i gospođa je po-

čela da se vida sa svetom; promena koja je u njoj nastala sa-
stojala se u onoj boji žalosti u koju je zaodenula svoju osobu i
svoj lik.

Kapetan je sada već bio pokopan i mogao je, možda, da-
leko da poodmakne u zaboravu, da se g. Olvordi nije posta-
rao da sačuva njegovu uspomenu sledećim epitafom, koji je
napisao čovek velike genijalnosti i čestitosti, i koji je savi-
šeno poznavao kapetana:

OVDE POČIVA
U OČEKIVANJU RADOSNOG USKRISNUĆA
TELO
KAPETANA DZONA BLIFILA.

LONDON
JE IMAO ČAST DA SE U NJEMU RODI,
OKSFORD
DA GA VASPITA.

NJEGOVA DELA
CINE ČAST NJEGOVOM ZVANJU
I NJEGOVOJ OTADZBINI;
NJEGOV ŽIVOT,
NJEGOVOJ VERI
I LJUDSKOJ PRIRODI.

BIO JE POSLUŠAN SIN,
NEŽAN SUPRUG,
DOBAR OTAC,
MIO BRAT,
ISKREN PRIJATELJ,
POBOŽAN HRIŠĆANIN
I DOBAR ČOVEK.

NJEGOVA NEUTESNA SUPRUGA
PODIŽE OVAJ KAMEN
U SPOMEN
NJегоVIH VRLINA
I SVOJE LJUBAVI.

KNJIGA III

KOJA SADRŽI NAJZNAČAJNIJE OBRTE KOJI SU SE ZBILI U
PORODICI G. OLVORDIA, OD VREMENA KADA JE TOMI
DŽONS UŠAO U ČETRNAESTU PA SVE DO NJEGOVE DEVET-
NAESTE GODINE. U OVOJ KNJIZI ČITALAC MOŽE DA NAPA-
BIRČI I PO NEŠTO O VASPITANJU DECE

GLAVA I

KOJA NE SADRZI BOGZNA STA

Čitalac će izvoleći da se seti da smo u početku druge knjige ove istorije nagovestili našu nameru da pređemo preko nekih većih vremenskih razdoblja u kojima se nije desilo ništa što bi bilo vredno da se zabeleži u ovakvoj jednoj hronici.

Postupajući tako, mi nemamo u vidu samo naše dostojanstvo i udobnost, već takođe i dobro i korist čitaoca: jer, pored toga što ga sprečavamo da traći vreme u čitanju nečega u čemu ne nalazi ni zadovoljstvo ni dobit, dajemo mu priliku da u svim takvim zgodama upotrebi onu izvanrednu visprenost kojom gospodari, i da ove praznine u vremenu ispuni svojim sopstvenim nagadanjima; za koju svrhu smo se postarali da ga osposobimo u prethodnim stranicama.

Naprimera, koji čitalac ne bi znao da je g. Olvordi, u prvo vreme posle gubitka svoga prijatelja, osetio ona čuvstva tuge koja u takvim prilikama obuzimaju sve ljude čija srca nisu načinjena od kremena, ili glave od tvrdog materijala? Pa onda, koji čitalac ne bi znao da su filosofija i religija vremenom umerile i konačno utulile ovu tugu? Prva od ovih uči da je svaka tuga budalasta i tašta, dok je druga ispravlja kao nedopuštenu, a u isto vreme ublažuje nadama u budućnost, koje omogućuju čoveku zdrava i pobožna uma da se oprosti sa prijateljem, na njegovoj samrtnoj postelji, sa nešto manje ravnodušnosti no kad bi se ovaj spremao na neki dalek put; i, doista, sa nešto malo manje nade da će ga opet videti.

Niti će razboriti čitalac biti u nedoumici zbog gde Bridžet Blifil, koja se, u to neka je uveren, kroz sve vreme u koje je žalost trebalo da se vidi na spoljašnosti njenog tela, najstrože držala svih propisa reda i običaja, podešavajući promene na svome liku pojedinim promenama u odeći: jer ukoliko se ova

menjala iz duboke crnine u crninu, iz crnine u sivo, iz sivoga u belo, tako se i njen lik menjao iz očajnog u jadno, iz jasnog u tužno, iz tužnog u ozbiljno, sve dok nije došao dan kada je bilo dozvoljeno da se vrati svome predašnjem spokojstvu.

Pomenuli smo ovo dvoje samo kao primere zadatka koji se može nametnuti čitaocima najnižeg reda. Mnogo teža i naprednija vežbanja rasuđivanja i pronicljivosti mogu se s razlogom očekivati od većih majstora u kritici. Ne sumnjam da će takvi napraviti mnoga značajna otkrića o obrtima koji su se zbili u porodici našeg čestitog prijatelja kroz sve one godine koje smo našli za umesno da preskočimo: jer premda se ništa vredno pomena u ovoj istoriji nije dogodilo u ovome razdoblju, ipak se zbilo nekoliko događaja od jednake važnosti sa onima koje su zabeležili dnevni i nedeljni istorici toga doba; u čitanju tih istorija mnoge osobe troše znatan deo svoga vremena, ali bojim se, na svoju vrlo malu korist. Međutim u nagadanjima koja se ovde predlažu, mogu veoma probitačno da se vežbaju neke od najodličnijih duševnih moći, jer mnogo je korisnija sposobnost biti kadar i proreći šta će ljudi učiniti, na osnovu njihovog karaktera, no suditi o njihovom karakteru na osnovu učinjenih dela. Ovo prvo, priznajem, zahteva veću pronicljivost; ali pravom visprenošću može da se postigne izvesnost u istom stepenu kao i drugo.

Pošto smo svesni da je ogromna većina naših čitalaca veoma odbarena ovim odličnim svojstvom, ostavili smo im vreme od dvanaest godina da mu dadu maha; a sada ćemo prikazati našeg junaka, starog oko četrnaest godina, ne sumnjajući da su mnogi već odavno postali nestrpiljivi da sklope s njim poznanstvo.

GLAVA II

JUNAK OVE VELIKE ISTORIJE POJAVLJUJE SE POD VRLO LOŠIM PREDZNACIMA. JEDNA MALA PRIČA TAKO NEZNATNA DA NEKI MOGU DA POMISLE DA NIJE VREDNA NJIHOVE PAŽNJE. REC
ILI DVE O JEDNOM VLASTELINU, I VIŠE KOJE SE TIČU
ČUVARA LOVA I UČITELJA

Pošto smo odlučili, kad smo prvi put seli da pišemo ovu istoriju, da ne laskamo nikome, no da samo obziri istine vode naše pero, moramo da izvedemo našeg junaka na pozornicu u mnogo nepovoljnijoj svetlosti no što je to naša želja; i pošteno da izjavimo, čak i prilikom ovog njegovog prvog nastupa, da je sveopšte mišljenje čitave porodice g. Olvordia bilo da je on zacelo rođen za vešala.

Zaista, žao mi je što moram da kažem, ali bilo je isuviše razloga za ova nagađanja; jer dečko je, od svojih najranijih godina, pokazivao sklonosti ka mnogim porocima, naročito ka jednome koji neposredno naginje onoj sudbini koju su mu proricali: dosada je već bio osuđivan zbog tri krađe, naime, zbog pustošenja jednog voćnjaka, zbog krađe patke iz dvorišta nekog seljaka, i zbog toga što je ukrao loptu iz džepa mladog gospodina Blifila.

Poroci ovog mladog čoveka izgledali su još crniji zbog nepovoljne svetlosti koja je na njih padala u upoređenju sa vrli-nama mladog Blifila, njegovog druga; taj se momčić toliko razlikovao od Džonsa, da ga je ne samo porodica, već i sve su-sedstvo hvalilo na sva usta. Doista, to je bio dečak izvanredne naravi: trezven, oprežan i bogobojažljiv preko svojih godina; sa ovih osobina stekao je ljubav svih koji su ga poznavali. Toma Džonsa, međutim, niko nije voleo; i mnogi su se čudili g. Olvor-diju zašto dozvoljava da se sa njegovim sestrićem vaspitava takav jedan deran, koji bi, svojim rdavim primerom, mogao da pokvari ovo dobro dete.

Jedan događaj koji se desio otprilike u ovo vreme prika-zaće razboritom čitaocu karaktere ove dvojice dečaka jasnije no što bi to mogla da učine i najduža izlaganja.

Tom Džons, junak ove istorije, makoliko zao, imao je ipak jednog prijatelja među svom domaćom poslugom; što se gde Vilkins tiče, ona je odavno digla ruke od njega i pomirila se sa svojom gospodaricom. Ovaj prijatelj bio je čuvar lova, čovek labavog karaktera, za koga se mislilo da ni sam nema strože pojmove o razlici između *meum* i *teum* no što ih je imao i mladi gospodin. Otuda je ovo prijateljstvo izazvalo mnogu zajedljivu opasku među poslugom, od kojih su većina ili ranije bile poslovice, ili su to postale sada: i zaista, duhovitost svih njih može da se svede na onu kratku latinsku izreku, „*Noscitur a socio*“; što se, mislim, može reći našom poslovicom, „S kim si, onakav si“.

Da kažemo istinu, možda se nešto od one strašne pokvarenosti Džonsove, o kojoj smo naveli tri primera, može pripisati uticaju ovoga čoveka, koji je, u dva od tri pomenuta slučaja, bio ono što zakon naziva saučesnikom u delu; jer čitava patka i veći deo jabuka pripali su čuvaru lova i njegovoj porodici na upotrebu; premda je jadni dečak, kako je samo on bio uhvaćen, podneo ne samo celu kaznu no i celu krivicu; obe ove su ga zapale i u sledećoj prilici.

Sa imanjem g. Olvordia graničio se pored jednog od one gospode koji se nazivaju odgajivačima divljači. Moglo bi se pomisliti da ova gospoda, sudeći po strogosti kojom kažnjavaju za smrt jednog zeca ili jarebice, gaje istu praznovericu kao Banianci u Indiji, od kojih mnogi, kako smo obavešteni, posvećuju ceo svoj život čuvanju i šticeњу nekih životinja. Naši engleski Banianci, međutim, dok ih štite od drugih neprijatelja, sami ih nemilosrdno tamane na čitave toware; prema tome, ne bi mogla da im se pripiše ovakva neznabožačka praznoverica.

Doista, ja imam mnogo bolje mišljenje o ovoj vrsti ljudi nego što o njima sude neki drugi, pošto smatram da mnogo potpunije odgovaraju poretku prirode i dobrim svrhama radi kojih su stvoreni. Sve, kao što nam Horacije veli da ima ljudskih bića.

Fruges consumere nati,

„Rođenih da proždiru plodove zemaljske,” tako i ne sumnjam da ima drugih

Feras consumere nati,

„Rođenih da proždiru zverinje zemaljsko;” ili, kao što se obično veli, divljač; i uveren sam da niko neće poricati da ta vlastela ispunjuje svrhu za koju je stvorena.

Mali Džons bio je jednoga dana u lovu sa čuvarom; i desilo se da je jedno jato jarebica prnulo uvis u blizini granice onog poseda nad kojim je Fortuna, da bi se ispunili mudri ciljevi prirode, postavila kao gospodara jednog od ovih utamanjivača divljači; ptice su sletele na njegovo zemljište, i dva lovca su ih osmotrili u žbunju žukovine, dve do tri stotine koraka s one strane imanja g. Olvordia.

G. Olvordi je bio izdao čuvaru najstroža naređenja, pod pretnjom otpusta, da nikad ne zalazi u imanja njegovih suseda. kako u imanje onih koji su bili manje strogi, još manje u posed ovoga gospodara. Doista, u pogledu drugih, on se ovih naređenja nije uvek najstrože pridržavao; ali kako je narav gospodina kod koga su se jarebice sklonile bila dobro poznata, čuvar nije nikada ni pokušavao zavojevanje nad njegovim oblastima. Ne bi on to učinio ni sada da ga nije mladi lovac, u preteranom žaru za odletelom divljači, nagovorio da to učini; ali kad ga je Džons toliko zaokupio, a i sâm nije bio s raskida, ušli su u zabran i ubili jednu jarebicu.

U to vreme sâm taj gospodin bio je na konju, malo dalje od njih; čuvši da je planula puška, on se odmah uputio na tu stranu i uhvatio jadnog Toma; jer čuvar je skočio u najgušći žbun žukovine i srećno se sakrio.

Pošto je pretresao dečaka i našao jarebicu, gospodin je zapretio strašnom osvetom i zakleo se da će o ovome izvestiti g. Olvordia. U reč mu nije trebalo sumnjati; jer iz tih stopa odjahao je do njegove kuće i potužio se tako krupnim i ogorčenim rečima kao da mu je sva kuća bila razvaljena i najskupoceniji nameštaj pokraden iz nje. Dodao je da je sa dečakom bio još neko u društvu, premda nije mogao da ga pronađe; jer dve su puške opalile mal'ne u istome trenu. „I

našli smo", veli, , samo ovu jarebicu, ma da sâm Bog zna kakvu su sve štetu počinili".

Kada se Tom vratio kući, bio je odmah pozvan pred g. Olvordia. On je priznao činjenicu. i nije naveo drugo izvinjenje osim onog koje je bilo istinito, naime, da su jarebice prvobitno poletele sa imanja g. Olvordia.

G. Olvordi je onda upitao Toma ko je još bio s njim, rekavši mu da je rešen da to sazna, i upoznavši kriveca da su vlastelin i njegova dva momka potvrdili da su se čule dve puške; ali Tom je uporno istrajao u svome tvrđenju da je bio sâm; ipak, da kažemo istinu, on se malo kolebao u početku, što bi već bilo dovoljno da učvrsti g. Olvordia u njegovom uverenju, čak da je trebalo i kakvih drugih dokaza onome što su kazali vlastelin i njegove dve slugе.

Pošto je čuvar bio sumnjivo lice, pozvali su ga i upitali o tome; ali on, oslanjajući se na Tomovo obećanje da će sve primiti na sebe, poricao je vrlo odlučno da je bio u društvu sa mladim gospodinom, pa čak da ga je i video čitavo to popodne.

G. Olvordi se onda obratio Tomu, sa više no običnim gnevom na licu, i savetovao mu da prizna ko je bio s njim, ponavljajući da je rešen da to sazna. Dečak se, međutim, još uvek uporno držao svoje odluke, i g. Olvordi ga je otpustio sa mnogo gneva, rekavši mu da razmisli do sledećeg jutra kada će ga jedna druga ličnost, i na drugi način, uzeti na ispit.

Siromah Džons proveo je veoma neveselu noć, utoliko pre što je bio bez svog uobičajenog druga; jer mladi Blifil bio je na putu sa svojom majkom. Strah od kazne zadavao mu je najmanje jada; njegova je glavna briga bila da ga ne izda njegova postojanost i da ne oda čuvara čija bi propast, znao je dobro, bila sigurna posledica.

Nije se ni čuvar mnogo bolje proveo. Njega su mučila ista strahovanja zbog mladosti, do čije je časti mnogo manje držao nego do svoje kože.

Ujutru, kada je Tom izišao pred velečasnog g. Tvekama, osobu kojoj je g. Olvordi poverio obrazovanje dvojice dečaka, taj gospodin mu je postavio ista ona pitanja koja su mu bila upućena i sinoć, i on je dao iste one odgovore. Posledica toga

bilo je takvo strašno šibanje, da ono verovatno vrlo malo zaoštaje iza onih mučenja pomoću kojih se u nekim zemljama nateruju zločinci na priznanje.

Tom je podneo ovu kaznu sa velikom odvažnošću; i premda ga je učitelj, između svakog udarca, pitao hoće li da prizna, on je radije podnosio šibe no da oda svoga prijatelja ili da prekrši obećanje koje je dao.

Čuvaru je sada odlaknulo, a sâm g. Olvordi se sažalio na Tomova stradanja: jer, pored toga što je g. Tvekam, jarostan što ne može da natera dečaka da kaže ono što on hoće, daleko premašio namere ovog dobrog čoveka, on je počeo i da sumnja nije li se, možda, vlastelin prevario; to nije bilo neverovatno kad se uzmu u obzir njegova preterana plahovitost i ljutina, a do onoga što su potvrdile njegove sluge, on nije mnogo držao. Kako su svirepost i nepravda bile dve ideje koje ni časka nije mogao da otrpi u svojoj svesti, poslao je po Toma, i, posle mnogih ljubaznih i prijateljskih opominjanja, kazao je: „Uveren sam, moje drago dete, da sam ti mojim sumnjama naneo nepravdu; i žao mi je što si zbog toga tako strogo kažnjen”. Najzad mu je, u znak pomirenja, darovao jednog malog konjića, ponavljajući koliko mu je žao zbog svega onoga što se zbilo.

Osećanje krivice jurnulo je sada u lice Tomu više no što bi ga ikakva strogost mogla da natera. Lakše mu je bilo da podnosi Tvekamove šibe nego dobrotu Olvordijevu. Suze su mu sada grunule na oči i pao je na kolena uzviknuvši: „Oh, gospodine, vi ste isuviše dobri prema meni. Jeste, bogami! Bogami, ja to ne zaslužujem”. I baš u tom času, iz prepunjenosti svoga srca, on umalo nije odao tajnu; ali dobri duh čuvarov kazao mu je od kakvih bi to posledica moglo da bude po čoveka siromaha, i ovaj je obzir zapečatio njegove usne.

Tvekam je učinio sve što je mogao da odvrati Olvordia od svake samilosti ili dobrote prema dečaku, govoreći: „On je istrajavao u neistini”; i nagovestio je da bi još jedno šibanje moglo da istera stvar na čistac.

G. Olvordi je savršeno odbio da dâ pristanak za ovaj opit. Kazao je da je dečak već dovoljno prepatio zbog skrivanja isti-

ne, čak ako je i kriv, pošto se vidi da on u tome nije rukovodjen drugom pobudom do li pogrešnim shvatanjem časti.

„Časti!“ uzviknuo je Tvekam nešto plahovito. „Obična tvrdoglavost i upornost! Zar može čast da uči nekoga da laže, ili zar može čast da postoji nezavisno od religije?“

Ovaj se razgovor vodio za stolom upravo po svršenom ručku; bili su prisutni g. Olvordi, g. Tvekam, i jedan treći gospodin, koji se sada upustio u raspru, i koga ćemo, pre no što krenemo dalje, ukratko da predstavimo našim čitaocima.

GLAVA III

KARAKTER G. SKVERA, FILOSOFA I G. TVEKAMA BOGOSLOVA,
SA RASPROM O — — —

Ovaj gospodin, koji je već neko vreme živeo u kući g. Olvordia, zvao se g. Skver. Njegove prirodne sile nisu bile prvo-ga reda, ali on ih je učenim obrazovanjem znatno obogatio. Bio je dobro upućen u spise antičkih pisaca, naročito u sva dela Platonova i Aristotelova. Prema ovim velikim uzorima on je, uglavnom, izobrazio sebe, čas naginjući mišljenju jednoga, čas opet mišljenju drugoga. U moralu bio je ovejami Platonista, dok je u religiji bio sklon da bude Aristotelovac.

Ali premda je on, kao što smo rekli, izobrazio svoje moralne pojmove po platonskom uzoru, ipak se savršeno slagao sa Aristotelovim mnenjem u gledanju na ovog velikog čoveka pre kao na filozofa ili stručnjaka nego kao na zakonodavca. Ovo njegovo uverenje odvelo ga je daleko; doista, čak tako daleko da je svaku vrlinu smatrao samo kao stvar teorije. Ovo on, istina, nije nikome kazao; pa ipak, ako se obrati i najmanja pažnja njegovom ponašanju, ne može se a da se ne pomisli da je to bilo i njegovo pravo mišljenje; ovo, uostalom, savršeno izmiruje neke protivrečnosti na koje bi inače naišli u njegovom karakteru.

Ovaj gospodin i g. Tvekam jedva da su se ikad sastali a da nije nastala raspra; jer njihovi stavovi bili su diametralno

suprotni jedni drugima. Skver je smatrao da je ljudska priroda savršenstvo svake vrline, i da je porok skretanje od prirode, isto onako kao što je nakaznost tela. Tvekam je, nasuprot, držao, da je ljudski duh, od prvog pada, samo jedno stećište bezakonja, sve dok se ne očisti i ne oslobodi molitvom. Obojica su se slagali samo u jednoj tački: naime, da u svim svojim prepirkama nikad ne pominju reč dobrota. Omiljena reč prvoga bila je — prirodna lepota vrline; drugoga — božanska moć milosti. Prvi je merio sva dela nepromenljivim pravilom prava i večne skladnosti između stvari; drugi je sve rešavao na osnovu autoriteta, pozivajući se uvek na Sv. Pismo i njegove tumače, kao što se advokat poziva na zakon i njegove komentatore.

Posle ovog kratkog uvoda, čitalac će izvoleći da se seti da je pop završio svoj govor pobedonosnim pitanjem, na koje nije očekivao sporan odgovor, naime: Može li čast da postoji nezavisno od religije?

Na ovo je Skver odgovorio da je nemoguće raspravljati o rečima filosofijski pre no što im se utvrdi smisao: da jedva ako postoje dve reči maglovitijeg i neizvesnijeg značenja no što su dve koje je on pomenuo; jer ima mal'ne isto toliko različitih mišljenja o tome šta je čast, koliko ih ima i o tome šta je religija. „Ali”, reče on, „ako pod čašću podrazumevate istinsku prirodnu lepotu vrline, ja tvrdim da može da postoji nezavisno od ma kakve religije. Štaviše,” dodao je, „i vi ćete sami dopustiti da može da postoji nezavisno od svake, osim jedne: a to isto će tvrditi i jedan Muhamedanac, jedan Jevrej, i svi branioци svih različitih sekta na svetu.”

Tvekam je odgovorio da ovakvo dokazivanje sadrži običnu zlobu svih neprijatelja istinske crkve. Kazao je da ne sumnja da bi svi nevernici i jeretici na svetu, samo kad bi mogli, ograničili čast samo na njihove glupe zablude i paklene obmane; „ali,” kazao je, „nije čast višestruka zato što ima mnogo glupavih mišljenja o njoj, niti je religija mnogostruka zato što u svetu postoje razne sekte i jerci. Kad kažem religija, ja mislim hrišćanska religija; i ne samo hrišćanska religija, nego anglikanska crkva. I kada kažem čast, ja

mislim na onaj oblik božanske milosti koji je ne samo saglasan no je i zavisen od ove religije, i nije saglasan niti zavisen od ma koje druge. Sada, reći da će čast kako je ja ovde shvatam, i kako se jedino može shvatiti da shvatam, — da će ona braniti, i još manje, diktirati jednu neistinu, znači tvrditi takvu ludoriju kakva se ne dâ ni zamisliti."

„Ja sam se namerno klonio da izvedem zaključak," reče Skver, „jer sam smatrao da je on očevidan iz onoga što sam kazao; ali ako ste ga vi uočili, uveren sam da niste ni pokušali da odgovorite na nj. Međutim, da se okanimo religije, mislim, da je jasno iz onoga što ste kazali da mi imamo različite pojmove o časti; ili zašto se inače ne slažemo u istim pojmovima njegovog objašnjenja? Ja sam tvrdio da su istinska čast i istinska vrlina mal'ne sinonimni pojmovi, i oba se izgrađuju na nepromenjivom pravilu prava i večne skladnosti između stvari; budući da je ovima neistina apsolutna mrska i protivna, izvesno sledi da istinska čast ne može da podržava neistinu. U ovome, prema tome, smatram da smo se saglasili; ali da se može reći da se ova čast osniva na religiji, kojoj je ona antecedantna, ako se pod religijom podrazumeva ma kakav pozitivan zakon — "

„Ja se složio," uzviknuo je Tvekam vrlo zagrejano, „ja se složio sa jednim čovekom koji tvrdi da je čast antecedantna religiji! G. Olvordi, jesam li se složio — ?"

G. Olvordi ga je prekinuo, rekavši im vrlo hladno da su ga obojica pogrešno razumeli; jer on nije ništa kazao o istinskoj časti. Verovatno je, pak, da on ne bi tako lako smirio sabesednike, koji su se bili veoma zagrejali, da se nije desilo nešto što je za sada obustavilo raspru.

GLAVA IV

KOJA SADRZI POTREBNU PIŠCEVU APOLOGIJU; I JEDAN DETINJAST DOGAĐAJ KOME, MOŽDA, TAKOĐE TREBA APOLOGIJA

Pre no što krenemo dalje, moram s dopuštenjem da otklonim neka pogrešna tumačenja, u koja bi preterana rev-

nost mogla da zavede nekolicinu čitalaca; jer ja ne bih hteo hotimično da uvredim nikoga, najmanje one ljude koji su oduševljeni za stvar vrline i religije.

Stoga se nadam da neće niko, usled najgrubljeg nerazumevanja ili izopačenja mojih reči, netačno me predstaviti kao da pokušavam da se potsmehnem najvećem savršenstvu ljudske prirode; koje, vaistinu, samo čisti i oplemenjuje srce čoveka i uzdiže ga iznad carstva zverinja. Ovo, čitaoče, usudujem se da kažem (i ukoliko si ti bolji čovek, utoliko ćeš više biti sklon da mi veruješ), da bih ja pre zakopao mišljenje ovih dveju ličnosti u mrak večnog zaborava, nego što bih hteo da povredim bilo koje od ova dva blistava načela.

Naprotiv, imao sam u vidu da im poslužim kad sam preduzeo da prikazem živote i dela ove dvojice njihovih lažnih i pritvorenih zatočnika. Izdajnički prijatelj je najopasniji neprijatelj; i reći ću hrabro da su i religiji i vrlini naneli više štete licemeri no što bi to ikad mogli da učine i najduhovitiji raspusnici i nevernici; štaviše, kako se ove dve, u svojoj čistoti, s pravom nazivaju sponama uljuđenoga društva, i doista su najveće blagodeti, tako i kada ih otruju laži, pritvorstvo i prenemaganja, one postaju najgora prokletstva ljudskoga društva, i omogućuju ljudima da nanose najsvirepija zla svome vlastitom rodu.

Doista, ja ne sumnjam da će ovo podrugivanje biti dopušteno uopšte; moje glavno strahovanje je, pošto i mnoga istinita i pravedna mišljenja dolaze iz usta ovih istih osoba, da sva ne budu uzeta skupa, da se ne bi onda pomislilo da se ja rugam svima podjednako. Ele, čitalac će biti ljubazan da uzme u obzir da, kako nijedan od ova dva čoveka nije bio budala, ne može se ni smatrati da oni nisu imali drugih do pogrešnih načela, i da nisu izustili ništa sem ludosti; kakvu bih ja nepravdu naneo njihovim karakterima da sam odabrao samo ono što je rđavo, i kako bi jadni i bedni izgledali njihovi argumenti!

Sve u svemu, ne izobličuje se ovde religija ili vrlina, no nemanje ovih. Da nije Tvekam suviše zanemario vrlinu, a Skver religiju, u sastavu njihovih pojedinih sistema, i da nisu

obojica potpuno prenebregli svaku prirodnu dobrotu srca, oni nikad ne bi bili izvrgnuti ruglu u ovoj istoriji, koju ćemo sada da nastavimo.

Stvar, dakle, koja je okončala raspru pomenutu u poslednjoj glavi, nije bila druga do svada između mladoga g. Blifila i Toma Džonsa, čija je bila posledica razbijen nos onog prvog; jer premda je mladi Blifil, iako mladi, bio viši, Tom ga je ipak nadmašivao u plemenitoj veštini pesničanja.

Tom se, ipak, klonio svake kavage sa tim momčetom; jer, pored toga što je Tom Džons bio nenasrtljiv deran, pored svih svojih ugursuzluka, i zaista voleo Blifila, g. Tvekam, koji je uvek bio na strani ovog drugog, bio je sâm dovoljan da ga odvraća od megdana.

Ali pravo veli izvesan pisac: „Nijedan čovek nije mudar u svaki sat;” prema tome, nije ni čudo ako je dečak to još manje. U igri je bio nastao neki spor između ova dva dečaka, i mladi g. Blifil nazvao je Toma prosjačkim kopiletom. Na to je ovaj drugi, koji je bio nešto strastvene naravi, odmah izazvao na nosu prvoga onu pojavu koju smo gore pomenuli.

Mladi g. Blifil, raskravljen nosa i obliven suzama, objavio se pred svojim ujakom i ogromnim Tvekamom; pred tim sudom odmah je protiv Toma donesena optužba zbog napada, telesne ozlede i ranjavanja. Tom se, u svojoj odbrani, pravdao da je bio izazvan, a to je, doista, i jedino što je Blifil ispuštio.

Zaista, moguće je da je ovu okolnost bio smetnuo s uma; jer, u svome odgovoru uporno je tvrdio da ga on nije onako nazvao, dodavši: „Bog neka me sačuva od tako nevaljalih reči!”

Tom je ipak ostao pri svome, i tvrdio je da je rekao one reči. Na to je mladi Blifil kazao: „Pa nije ni čudo. Ko jedanput slaže, slagaće i drugi put. Da sam ja kazao svome učitelju takvu ružnu laž, stideo bih se da ga pogledam u oči.”

„Kakvu laž, dete?” uzviknuo je Tvekam sa žarom.

„Pa, on vam je kazao da niko nije bio sa njim kad je ubio onu jarebicu; ali on dobro zna” (ovde ga je ponovo obli-
la bujica suza), „da, on dobro zna, jer mi je kazao u povere-

nju da je Crni Džordž, čuvar bio sa njim. Da, i još je kazao — jesi, kazao si — poreci ako možeš, da ne bi priznao pa makar da ste ga na komade isekli."

Na to su sevnule Tvekamove oči. Uzviknuo je pobedonosno: „Oh, ho! To je vaše pogrešno shvatanje časti! Ovo je dečak ko ga ne treba još jedanput išibati." Ali se g. Olvordi, sa mirnijim izrazom na licu, okrenuo Tomu i upitao ga: „Je li to istina, dete? I zašto si bio tako tvrdoglavo uporan u obmanjivanju?"

Tom je kazao da prezire laž, kao i svako drugi; ali da je smatrao da je obavezan čašću da postupi onako kako je učinio; jer on je bio obećao sirotom čoveku da ga neće odati, i smatrao se još i više obaveznim stoga što ga je čuvar molio da ne zalaze u imanje onoga gospodina, i naposletku je pristao po njegovom nagovoru. Kazao je da je ovo cela istina po toj stvari, na koju se sme i zakleti; na kraju je srdačno zamolio g. Olvordia da se sažali na porodicu onoga jadnika, naročito pošto je on sam kriv, jer je čuvar tek na njegovo navaljivanje pristao. „Zaista, gospodine," kazao je, „ono što sam rekao jedva bi se moglo i nazvati laži, jer onaj je jadni čovek potpuno nevin u čitavoj stvari. Ja bih i sâm pošao za pticama; štaviše, najpre sam ja i pošao sâm, a on je samo sledio da bi sprečio kakvo veće zlo. Molim vas, gospodine, kaznite me; oduzmite mi moga malog konjića; ali, tako vam Boga, oprostite sirotom Džordžu!"

G. Olvordi se kolebao nekoliko časaka, i onda je otpustio dečake, savetujući im da budu mirniji i da žive u većem međusobnom prijateljstvu.

GLAVA V

MISLJENJA BOGOSLOVA I FILOSOFA O OVOJ DVOJICI DEČAKA;
NEKI RAZLOZI ZA OVA MISLJENJA, I DRUGE STVARI

Verovatno je da je mladi Blifil, otkrivanjem ove tajne koja mu je bila saopštena u najvećem poverenju, namenio svoje drugu dobre batine; jer i sama krivica razbijanja nosa bila bi dovoljan povod da se Tvekam lati popravljanja; ali je ovu

sada potpuno progutalo rasmatranje o drugoj stvari. G. Olvordi je privatno izjavio da on smatra da dečak pre zaslužuje nagradu, nego kaznu, i tako je ruku Tvekamovu zadržalo potpuno pomilovanje.

Tvekam, čije su meditacije bile pune prutova, protivio se ovoj slaboj, i, kao što reče da se usuduje da je nazove, grešnoj popustljivosti. Opraštati takve zločine, znači potsticati ih. Izlagao je opširno svoje poglede na popravljjanje dece, i navodio je mnoge izreke Solomuna i drugih, koje mi ovde nećemo navoditi pošto se mogu naći, u mnogim drugim knjigama. Onda se okomio na porok lažljivosti, u čemu je bio isto tako učen kao i u drugima.

Skver je kazao da je on nastojao da dovede u saglasnost Tomovo vladanje sa svojom idejom o savršenoj vrlini, ali nije mogao. Priznao je da je tu bilo nečega što je na prvi pogled ličilo na srčanost; ali, kako je srčanost vrлина, a lažljivost porok, one se nikakvim načinom ne mogu dovesti u saglasnost niti sjediniti. Dodao je, da kako je ovo u izvesnoj meri zbrka između vrline i poroka, bilo bi možda vredno da g. Tvekam porazmisli, ne zaslužuje li krivac ipak dobre batine.

Kako su se oba ova učena čoveka slagala u osuđivanju Džonsa, tako isto nisu bili ni manje jednoglasni u hvaljenju mladog g. Blifila. Izneti istinu na svetlost, smatrao je pop, dužnost je svakog pobožnog čoveka; i filosof je izjavio da se ovo najlepše slaže sa pravilom prava i večnom a nepromenljivom skladnošću između stvari.

Međutim, sve je ovo imalo veoma malo uticaja na g. Olvordia. On se nije mogao privoleti da potpiše izvršnost presude protiv Džonsa. Bilo je nečega u njegovim sopstvenim grudima sa čime se nepokolebljiva vernost toga mališana mnogo bolje slagala no što se slagala sa Tvekamovom religijom ili Skverovom vrlinom. Stoga je strogo naredio prvome od ove gospode da se uzdrži od propuštanja Toma kroz svoje šake zbog onoga što je bilo. Pedagog je morao da se povinuje naređenju, ali ne laka srca ni bez čestih gundanja da će se dečak zacemento pokvariti.

Prema čuvaru lova dobri čovek postupio je mnogo strože. Odmah je dozvao preda se toga siromaška, i posle mnogih gor-kih prekora, isplatio mu je njegovu zaradu i otpustio ga iz službe; jer g. Olvordi je tačno primetio da postoji velika razlika između krivice laganja u cilju da sebe opravdamo, i u cilju da opravdamo druge. Na isti način upozorio je da ga na ovakvu strogost prema ovome čoveku pobuđuje to što je ovaj podlo dopustio da Tom Džons podnese onako tešku kaznu zbog njega, na mesto da je ovo sprečio time što bi sâm otkrio istinu.

Kada se čitava ova priča raščula, mnogi su drukčije no Tvekam i Skver sudili o vladanju dvojice dečaka u ovoj prilici. Mladog g. Blifila nazivali su podlom huljom, kukavnim bednikom i drugim sličnim nazivima; Tomu su, međutim, ukazivali čast nazivajući ga hrabrim dečakom, junačinom i čestitim mladićem. Zaista, njegovo ponašanje prema crnom Džordžu omililo ga je svoj posluži, jer premda tog čoveka ranije niko nije voleo, sada, kada je bio otpušten, svi su žalili; i svi su, uz najveće hvale, odavali priznanje prijateljstvu i muškoj plemenitosti Toma Džonsa, dok su, otvoreno koliko su smeli iz straha da ne naljute njegovu majku, ružili mladog Blifila. Sa svega ovoga, pak, stradala je koža jadnoga Toma; jer premda je Tvekamu bilo zabranjeno da spusti ruku na njega zbog onog predašnjeg, ipak, što ono veli poslovice „Lako je đavolu u ritu svirati,” itd., pa je tako i njemu uvek bilo lako da se maši trske; i doista, samo kad ove nije bilo u blizini, mogao se on uzdržati za duže vreme da ne kaštiguje jadnoga Džonsa.

Da je sâm zadovoljstvo bilo jedini potsticaj pedagogu da upražnjuje ovaj sport, verovatno je da bi i mladi g. Blifil na isti način dobijao svoj deo; ali premda mu je g. Olvordi često puta naređivao da ne pravi nikakvu razliku između dečaka, Tvekam je ipak bio isto toliko blag i ljubazan prema ovome mališanu, koliko je bio grub, čak i varvarin, prema onom drugom. Da kažemo istinu, Blifil je i bio zaslužan ljubavi svoga učitelja; delom zbog dubokog poštovanja koje je uvek ukazivao njegovoj ličnosti, ali još više zbog divne smer-

nosti sa kojom je primao njegovu nauku: jer on je znao na izust, i često je ponavljao njegove izreke, i držao se svih verskih načela svoga učitelja sa revnošću koja iznenaduje kod takvog mladog stvorenja, što ga je veoma omililo ovom valjanom vaspitaču.

Tom Džons, u drugu ruku, ne samo da je oskudevao u spoljnim znacima poštovanja, često zaboravljajući da skine kapu, ili da se pokloni pred dolaskom nastavnika, već je bio i posve nemaran kako prema savetima, tako i prema primeru učiteljevu. Bio je, doista, nepromišljen, vetropirast dečak, neozbiljnog ponašanja i još neozbiljnijeg lika; i često puta bi se drsko i nepristojno potsmevao ozbiljnom ponašanju svoga druga.

G. Skver je imao iste razloge da pretpostavlja Blifila; jer Tom Džons se nije ništa više obzirao na učena izlaganja u kojima je ovaj gospodin katkad dangubio s njim, no što je imao obzira prema Tvekamovim. Jednom se usudio da zbija šalu sa pravilom prava; u drugoj prilici je kazao da veruje da nema takvog pravila na svetu koje bi bilo kadro da stvori čoveka kao što je njegov otac (jer g. Olvordi mu je dopuštao da ga tako naziva).

Niti se Blifil zadovoljavao laskanjem u lice ovoj dvojici gospode; on je često puta iskorišćavao priliku da ih i iza leđa pohvali g. Olvordiu: kada bi ga njegov ujak pohvalio zbog kakvog pobožnog ili moralnog osećanja (a ova su se često puta u njemu ispoljavala), on bi retko kad propustio da ova ne pripiše dobroj nauci koju je dobio bilo od Tvekama bilo od Skvera; jer znao je da njegov ujak uvek ponavlja ove komplimente osobi čijoj su koristi namenjene; sem toga, iskustvo mu je pokazalo kako su te hvale pravile jak utisak kako na filozofa tako i na bogoslova, jer, da kažemo istinu, nikako laskanje ne godi toliko kao ono koje dolazi iz druge ruke.

Štaviše, mladi je gospodin opazio ubrzo kako su ove slavopojke njegovim nastavnicima, veoma prijatne i samom g. Olvordiu, jer su one odavale hvalu i onom jednostavnom vaspitnom planu koji je on postavio: jer ovaj dobar čovek, pošto

je uočio nedostatke naših javnih škola,*) i mnoge poroke kojima su dečaci skloni da se tamo nauče, rešio da svoga sestrića, kao i drugog dečaka koga je u neku ruku usvojio, obrazuje u svojoj vlastitoj kući; tu će njihova moralna priroda biti zaštićena od onog rđavog uticaja kome bi bila izložena u ma kojoj javnoj školi ili univerzitetu.

Pošto je tako bio rešio da podvrgne ove dečake nastavi privatnog učitelja, neki veoma izuzetan prijatelj, u čiju je čestitost g. Olvordi imao veliko poverenje, preporučio mu je g. Tvekama za ovu službu. Ovaj Tvekam bio je član jednog koleža gde je bezmalo uvek stanovao, i uživao je veliki ugled sa svoje učenosti, pobožnosti i trezvenog stava. Ovo su nesumnjivo bila ona dobra svojstva kojima je g. Olvordijev prijatelj bio rukovođen kad ga je preporučio; premda je, doista, ovaj prijatelj bio i u nekoj obavezi prema Tvekamovoj porodici koja je bila od najvećeg uticaja u gradu koji je taj gospodin predstavljao u parlamentu.

Kada je Tvekam prvi put prispeo, bio je do krajnosti prijetan prema Olvordiju; i zaista, savršeno je odgovarao onim crtama karaktera koje su mu bile date.

Međutim, posle dužeg poznanstva i prisnijeg razgovora, ovaj dobri čovek otkrio je u učitelju slabosti koje je mogao poželeti da nema; premda, pošto su ona dobra svojstva znatno pretezala, g. Olvordi nije bio sklon da se rastane sa njim, što ne bi bilo ni opravdano; jer čitalac mnogo greši ako misli da se Tvekam pojavljivao pred g. Olvordijem u istoj onoj svetlosti u kojoj se pojavljuje pred njim u ovoj istoriji; i mnogo se vara ako zamišlja da bi ga i najprisnije poznanstvo koje bi on sâm mogao da sklopi sa tim bogoslovom obavestilo o onim stvarima koje smo mi kadri, zahvaljujući našem nadahnuću, da uvidimo i otkrijemo. O čitaocima koji, iz takvog uobraženja, osuđuju mudrost ili pronicljivost g. Olvordia, ne

*) Javne škole (Public schols) su isključive stare engleske srednje škole, mahom iz doba Renesanse, čuvane sa svojih vaspitnih tradicija; najpoznatije su one u Itolu, Vinčestru itd. — Prev.

ustručavam se da kažem da se vrlo rdavo ili nezahvalno koriste onim saznanjem koje sam im saopštio.

Ove očevide pogreške u Tvekamovoj nauci poslužile su samo da ublaže greške Skverove, koje je naš dobričina isto tako uvidao i osuđivao. On je smatrao, doista, da će različite bujnosti ove gospode popraviti njihove različite nedostatke; i da će se od obojice, naročito njegovom pomoći, dva dečaka dovoljno naučiti istinskoj religiji i vrlini. Ako se dogodilo suprotno njegovom očekivanju, to je verovatno proizišlo usled neke pogreške u samom planu; čitaocu dajem pravo da to sam istraži, ako može: jer mi ne polažemo pravo na uvođenje bezgrešnih karaktera u ovu istoriju, u kojoj, nadamo se, neće biti ničega do sada nevidenog u ljudskoj prirodi.

Da se vratimo, dakle: čitalac se neće, mislim, čuditi što je različito ponašanje dvojice dečaka, kao što je gore opisano, proizvelo i različita dejstva, o čemu je već navedeno nešto primera; sem toga, postojao je još jedan razlog za ophođenje filozofa i pedagoga; ali pošto je ovo stvar od krupnog značaja, to ćemo je otkriti u sledećoj glavi.

GLAVA VI

KOJA SADRZI JOŠ JACE RAZLOGE ZA GORE POMENUTA MNENJA

Neka se zna, dakle, da su ove dve učene ličnosti, koje su počela otkora da igraju zamašne uloge na pozornici ove istorije, odmah po dolasku u kuću g. Olvordia toliko ovoga zavolele — jedna njegovu vrlinu, a druga pobožnost — da su smerale da sklope s njim najbliži savez.

U ovu svrhu bacili su oko na dražesnu udovicu koju, verujemo, čitalac nije zaboravio, iako je već neko vreme nismo pominjali. Gđa Blifil, dakle, bila je meta kojoj su obojica težili.

Može izgledati čudno da su od četiri osobe koje smo spomenuli u kući g. Olvordia, tri poklonile svoje naklonosti jednoj gospodi koja nikad nije bila mnogo proslavljena sa svoje

lepote i koja je, štaviše, sada već bila malo sišla u dôlju godinâ; ali, ustvari, prisni prijatelji i dobri poznanici imaju neku vrstu prirodne težnje ka određenom ženskinju u kući prijatelja, naime da zavole babu, majku, sestru, kćer, tetku, nećaku ili rođaku, kada su ove bogate; ili, pak, ženu, sestru, kćer, nećaku, rođaku, metresu ili služavku, kada se desi da su ove lepe.

Ne bismo, pak, želeli da naši čitaoci pomisle da bi ljudi karaktera kao što su bili Tvekam i Skver preduzeli takvu jednu stvar, koju su pomalo osuđivali neki strogi moralisti, pre no što su je oni potpuno ispitali i rasmotrili je li ona (kao što Šekspir veli) „tkivo savesti” ili nije. Tvekama je hrabrila na ovo preduzeće pomisao da se nigde ne zabranjuje da se poželi sestra svoga suseda; i znao je da *Expressum facit cassore tacitum* jeste pravilo za tumačenje svih zakona. Smisao ovoga je: „Kada je zakonodavac jasno izložio celokupnu svoju misao, nije dozvoljeno da je natezanjem tumačimo onako kako nama godi.” Pošto se u božanskom zakonu koji zabranjuje da poželimo dobra našeg suseda navode i neki primeri ženâ, dok je sestra izostavljena, on je smatrao da je ovo zakonom dozvoljeno. Što se tiče Skvera, koji je i sâm bio veseli udovac, on je svoj izbor lako podvrgao večnoj skladnosti između stvari.

Ele, kako su oba ova gospodina marljivo iskorišćavala svaku priliku da se preporuča udovici, smatrali su da je jedan siguran metod u tome da neprestano pretpostavljaju njenog sina onom drugom dečaku; i, kako su zamislili da dobrota i ljubav koje je g. Olvordi pokazivao prema ovom drugom njoj moraju biti veoma neprijatne, tako nisu ni sumnjali da će joj veoma ugoditi ako ne propuste nijednu priliku da ga unize ili opanjkaju. Smatrali su: kad ona mrzi derana, morate da zavoli svakoga ko mu nanosi zla. U ovome je Tvekam bio u preimućstvu; jer dok je Skver mogao samo da mu bocka ugled, ovaj mu je drao kožu; i, vaistinu, smatrao je svaki udarac šibom koji mu je dao, kao kompliment učinjem svojoj gospi; tako da je mogao, sa najvećom umesnošću da ponovi staru izreku: „*Sostigo te non quod odio habeam, sed quod amem.*” („Ne kaštigujem te zato što te mrzim, već zato što te volim.”)

I ova mu je izreka, zaista, često bila u ustima, ili tačnije pri ruci.

Iz ovoga razloga, uglavnom, dva gospodina su se slagala, kao što smo gore videli, u svome mnjenju o dvojici dečaka; to je, doista i bila, skoro jedina tačka u kojoj su se slagali: jer, pored razmimoilaženja u načelima, oni su davno postali veoma podozrivi jedan od drugoga, i mrzeli su se sa ne malom okorelošću.

Uzajamna ozlojedenost znatno je rasla usled njihovih naizmeničnih uspeha: jer gđa Blifil je znala za čim oni idu davno pre no što su oni i slutili, i doista, i želeli da ona to sazna; jer oni su postupali vrlo obazrivo, da se ona ne bi uvredila, ili da o tome ne bi izvestili g. Olvordia. Ali za takva strahovanja nije bilo nimalo razloga; jer njoj je posve godila strast, čije je plodove naumila da samo ona pobere. Jedini plodovi koje je namenila sebi bili su laskanje i udvaranje; u tu svrhu ona ih je obojicu naizmenično gladila, dugo vremena podjednako. Doista, bila je više sklona da povlađuje popovim načelima; ali Skver je bio naočitiji čovek i više joj je godio oku; dok je pedagog veoma ličio na onog gospodina koji u *Kurvinom Piru* popravlja dame u apsani u Brajuvelu.

Da li se gđa Blifil pretovarila bračnim slastima, ili su joj dotužile njegove gorčine, ili je po sredi bio neki treći uzrok, ja neću da odlučujem; tek nije se mogla više navesti da sasluša nikakvu ponudu. Međutim, ona je naposletku ćućorila sa Skverom tako prisno, da su zli jezici počeli da šapuću o njoj stvari u koje mi, radi dobra gospođe kao i radi toga što su bile u tolikoj meri nesaglašljive sa pravilom prava i večne skladnosti između stvari, nećemo da verujemo, niti ćemo njima da prljamo našu hartiju. Pedagog je, to je istina, fjukao šibom i dalje, a da se nije ni za korak približio kraju svoga puta.

Doista, on je načinio jednu veliku pogrešku, koju je Skver otkrio mnogo pre njega. Gđa Blifil (kao što je čitalac možda već ranije pogodio) nije bila previše ni preterano zadovoljna ponašanjem svoga muža; ne, da govorimo pošteno, ona ga je apsolutno mrzela, sve dok ga njegova smrt nije malo vratila njenoj ljubavi. Prema tome, neće biti ni veliko čudo ako ona

nije baš previše volela ni čedo koje je sa njim imala. I, stvarno, ona je tako malo marila za nj, da je u ranom detinjstvu retko kad i vidala svoga sina, ili obraćala pažnju na njega; i stoga se, posle malog snebivanja, pomirila sa svima miloštama kojima je g. Olvordi obasipao nahoda, koga je nazivao svojim rođenim dečakom, i u svemu ga izjednačio sa mladim g. Blifilom. Ovu pomirenost u gđe Blifil smatrali su susedi, kao i porodica, kao znak njene popustljivosti prema bratovljevim čudima, i svi su mislili, kao i Tvekam i Skver, da ona iz srca mrzi nahoda, štaviše, što se ona uljudnijom pokazivala prema njemu, toliko su oni više mislili da joj je on mrzak, i da izvesnije smišlja njegovu propast; jer, kako su smatrali da je u njenom interesu da ga mrzi, bilo je teško da ih razuveri da ga ne mrzi.

Tvekam je još jače potvrdio svoje mnjenje, pošto ga je ona više no jednom lukavo navela da šiba Toma Džonsa u vreme kada se g. Olvordi, koji je bio neprijatelj te prakse, nalazio na putu; međutim, nikada nije izrazila takvu želju u pogledu mladog Blifila. Ovo se na isti način nametnulo i Skveru. Ustvari, ma da je izvesno mrzela svoga rođenog sina, što, makako čudovišno izgledalo, nije jedinstven slučaj, ona, uprkos spoljašnjoj ljubaznosti, nije mogla da sakrije da joj srcu ne gode milošte g. Olvordia prema nahodu. Iza leđa svoga brata ona se veoma često tužila na to Skveru i Tvekamu; štaviše, znala je da to baci u lice i samom g. Olvordiju, kada bi između njih izbila kakva mala svađa ili se nešto sporečkali.

Međutim, kada je Tom poodrastao i ispoljio one znake plemenite viteške naravi koja jako preporučuje ljude ženama, nenaklonjenost koju je osećala prema njemu kao detetu postepeno se umanjila; najzad se tako očividno pokazalo da je njena nežnost prema njemu mnogo veća no prema rođenom sinu, da u to nije bilo sumnje. Ona je tako često želela da se viđa sa njim, i nalazila je toliko prijatnosti u njegovom društvu, da je on, pre osamnaeste godine, postao takmac i Skveru i Tvekamu; i, što je još gore, čitav je kraj počeo da govori o njenoj naklonjenosti Tomu tako glasno, kao što je ranije gvorio o onoj koju je ispoljavala prema Skveru. Zbog ovoga se u filozofa začela neutoljiva mržnja prema našem jadnom junaku.

GLAVA VII

U KOJE SE SAM PISAC POJAVLJUJE NA POZORNICI

Premda g. Olvordi nije bio od onih ljudi koji su brzi da vide stvari u nepovoljnoj svetlosti, i nije znao za glas naroda, koji retko doseže do uha brata ili muža iako bruji po svoj okolini, ipak su nežnost gđe Blifil prema Tomu i činjenica da ga isuviše vidljivo pretstavlja svome sinu, bili od najveće štete po toga mladića.

Jer takva je bila samilost koja je nastala u duši. G. Olvordia, da je ništa sem čelika pravde ne bi moglo da pobedi. Biti nesrećan u ma kome pogledu, sem ako ne bi bilo krivice da pretegne na drugu stranu, bilo je dovoljno da se izazove sažaljenje toga dobrog čoveka, kao i njegovo prijateljstvo i dobročinstvo.

Stoga, kada je uvideo da je mladi Blifil mrzak svojoj rođenoj majci (jer tako je bilo), on je samo zbog toga počeo da gleda na ovoga očima sažaljenja; a kakvi su uticaji sažaljenja, u dobrih i darežljivih duša, nije potrebno da ovde objašnjavam većini mojih čitalaca.

Otada je on svaki znak vrline gledao kroz onu stranu stakla koja uveličava, a svaku pogrešku kroz onu obrnutu, tako da je ova postajala jedva vidljiva. I možda ovo blaga narav samilosti može da učini pohvalnim; ali sledeći se korak mora opravdati samo slabošću ljudske prirode: jer tek što je opazio da gđa Blifil pretpostavlja Toma, taj siromah dečak (ma koliko nevin) počeo je da gubi u njegovoj ljubavi koliko je dobio u njenoj. Istina, samo ovo nikad ne bi moglo da iščupa Džonsa iz njegovog srca, ali to mu je veoma škodilo, i pripremila je duh g. Olvordia za one utiske koji su kasnije proizveli teške događaje o kojima će u svoje vreme biti reči u ovoj istoriji; ovim događajima, mora se priznati, doprineo je mnogo i sâm nesrećni deran svojom raskusnošću, lakomislenošću i nedostatkom obazrivosti.

Beležeći neke primere ovih, mi ćemo, ako nas dobro razumeju, pružiti korisnu pouku onim dobronamernim mladićima

koji će otsada biti naši čitaoci; jer oni će ovde videti da dobrota srca i otvorenost naravi, premda su velike utehe iznutra, i mogu da ispune dušu časnim ponosom, nisu, avaj! niukoliko dovoljni da svrše poslove na ovome svetu. Smotrenost i obazrivost neophodne su čak i najboljim ljudima. Doista, one su, takoreći, straža vrlini, bez koje ova nikad nije sigurna. Nije dovoljno da su vaše namere, pa čak i vaša dela, suštastveno dobri; vi morate da se postarate da oni tako i izgledaju. Ako vam je unutrašnjost i najlepša, morate da se postarate da je i spoljašnost takođe lepa. Na ovo se mora stalno paziti, inače će se zloba i zavist postarati da vas tako ocrne, da čak ni mudrost ni dobrota jednoga Olvordia neće moći da nazre lepote koje su unutra. Neka vam ovo, moji mladi čitaoci, bude stalno načelo: da nijedan čovek ne može da bude toliko dobar da bi mu to dozvolilo da zapostavlja pravila smotrenosti; pa ni sama vrlina neće izgledati lepa ako nije zakićena spoljnim ukrasima pristojnosti i uljudnosti. A ovaj savet, moji valjani učenici, ako ga budete pažljivo čitali, videćete, nadam se, koliko je umesan iz primera u stranama koje slede.

Molim za izvinjenje za ovo kratko stupanje, u vidu hora, na pozornicu. To sam stvarno morao da učinim radi sebe samog, da, dok otkrivam one stene na kojima nevinost i dobrota često puta doživljuju brodolome, moji poštovani čitaoci ne bi pogrešno shvatili kao da im preporučujem baš ono što mi je namera da pokažem da vodi propasti. Pošto nisam mogao da privolim nijednog od mojih glumaca da ovo kažu, morao sam da saopštim sâm.

GLAVA VIII

JEDAN DETINJAST DOGAĐAJ IZ KOJEGA SE IPAK VIDI DOBRO-
ČUDNA NARAV TOMA DŽONSA

Čitalac će se možda setiti da je g. Olvordi dao Tomu Džonsu jednog malog konja, kao neku vrstu obeštećenja za kaznu zbog koje je, po njegovom mišljenju, nevin stradao.

Ovoga konja Tom je čuvao više od pola godine, i onda je odjahao na njemu na neki obližnji vašar, i prodao ga.

Kada se vratio, Tvekam ga je upitao šta je uradio s novcem koji je dobio za svoga konja, na što je on otvoreno izjavio da neće da mu kaže.

„O-ho!” uzviknuo je Tvekam. „Nećeš da kažeš! Onda će mi to reći tvoja z—”, budući da je ovo bilo mesto kome se obraćao za obaveštenja u svakoj sumnjivoj prilici.

Tom se već nalazio na ledima jednoga sluge, i sve je bilo spremljeno za izvršenje presude, kada je naišao g. Olvordi, koji je odložio izvršenje i poveo krivca sobom u drugu odaju; tu mu je, nasamo, postavio ono isto pitanje koje i Tvekam ranije.

Tom je odgovorio da mu dužnost nalaže da nikad ne uskrati odgovor g. Olvordiju; ali što se tiče onog gadnog tiranina, njemu će odgovoriti samo tojagom, kojom se nada da će uskoro moći da mu se naplati za sva njegova varvarstva.

G. Olvordi je vrlo strogo prekoreo dečaka za nepristojne i uvredljive reči kojim se izrazio o svome učitelju; i još ga je teže ukoreo zbog njegove namere da se sveti. Zapretio mu je gubitkom sve njegove naklonosti ako samo još jedanput čuje iz njegovih usta takve reči; jer, kazao je, on neće da podržava niti da prijateljuje sa jednim otpadnikom. Ovim i sličnim izjavama izazvao je u Tomu nešto malo kajanja u kojem taj deran nije bio preterano iskren; jer on je stvarno neprestano mozgao kako bi uzvratio pedagogu za sve one mилоšte koje je primao kroz njegove šake. G. Olvordi, međutim, naterao ga je da oseti izvesnu zabrinutost zbog svoje mržnje prema Tvekamu; i sada ga je ovaj dobri čovek, posle izvesnih umesnih saveta, pustio da govori, kao što sledi:

„Dragi gospodine, ja vas, tako mi Boga, više volim i poštujem nego ceo svet: znam koliko vam dugujem, i mrzeo bih samoga sebe kad bih mogao da pomislim da mi je srce kadro da bude toliko nezahvalno. Kada bi konjče koje ste mi dali moglo da govori, uveren sam da bi vam reklo koliko mi je vaš dar bio drag; jer ja sam osećao veću radost kad sam ga hranio nego kad sam ga jahao. Bogami, gospodine, srce me je zabolelo kad sam se od njega rastajao; niti bih ga prodao ma iz

kakve druge pobude na svetu do li one iz koje sam to učinio. I vi biste, gospodine, uveren sam, učinili to isto da ste bili na mome mestu; jer niko tako kao vi ne oseća tuđu nesreću. Kako biste vi tek osećali, dragi gospodine, da se smatrate uzrokom te nesreće? Bogami vam kažem, gospodine, bedi kao što je njivova nema ravne". — „Kao čija, dete?" upita g. Olvordi. „Šta hoćeš time da kažeš?" — „Oh, gospodine", odgovori Tom, vaš jadni čuvar lova i čitava njegova brojna porodica užasno trpe sve nevolje gladi i studeni, od onoga dana kad ste ga otpustili iz službe. Nisam mogao da podnesem da gledam te bednike ogolele i izgladnele, i u isto vreme da znam da sam ja uzrok svemu njihovom stradanju. Nisam mogao, gospodine, nisam mogao, duše mi". Ovde su ga obllile suze i on je ovako nastavio: „Rastao sam se od vašeg dragog dara, i pored tolike vrednosti koju je za mene imao, samo da bih njih spasao od potpune propasti: radi njih sam prodao konja, i njima sam dao sve do poslednjeg novčića".

Sada je g. Olvordi ćutao nekoliko časaka, i oči su mu se napunile suzama pre no što je progovorio. Najzad je otpustio Toma, blago ga prekorevši, i preporučivši mu da se ubuduće njemu obraća u slučajevima bede, a ne da je sam ublažuje ovako neobičnim načinima.

Ovaj događaj bio je predmet opširne raspre između Tvekama i Skvera. Tvekam je smatrao da ovo znači prkositi u lice g. Olvordiu, koji je nameravao da onog čoveka kazni zbog njegove neposlušnosti. Kazao je, navodeći neke primere, da ono što svet naziva milosrdem, njemu izgleda suprotstavljanje volji svemogućeg, koja je označila izvesne određene osobe za propast, slično tome je i suprotstavljanje g. Olvordia, iz čega sledi da dobro šibanje ne bi bilo rdav savet, niti bi bilo na odmet.

Skver je snažno dokazivao protivno, možda iz inata prema Tvekamu, ili pak iz obzira prema g. Olvordiu, koji kao da je veoma odobravao Tomov postupak. Šta je on sve predlagao u ovoj prilici, mislim suviše je da pripovedam, pošto su većina mojih čitalaca mnogo bolji branioci jadnoga Džonsa. Zaista, nije bilo teško dovesti u sklad jedno delo sa pravilom pravde koje bi bilo nemoguće izvesti iz pravila nepravde.

GLAVA IX

KOJA SADRZI DOGAĐAJ MNOGO GNUSNIJE VRSTE, SA TVEKAMOVIM I SKVEROVIM PRIMEDBAMA

Već je pimetio neko, daleko većeg ugleda i mudrosti od mene, da nesreća retko dolazi sama. Primer za ovo, verujem, možemo videti u one gospode koje zadesi zla sreća da im otkrije ma koju od njihovih smicalica; i otkriće se onda retko zaustavlja dok sve ne izbije na videlo. Tako se dogodilo i jadnom Tomu; jer tek što su mu oprostili prodaju konja, ispovrtilo se da je nešto ranije prodao jednu divnu bibliju, koju mu je dao g. Olvordi, a s novcem do kojega je tom prodajom došao, rastao se na isti način. Ovu bibliju kupio je mladi g. Blifil, delom iz prijateljstva prema Tomu, a delom i zato što nije želeo da biblija ode iz porodice u pola cene. Stoga je sâm isplatio rečenu polovinu cene; jer on je bio vrlo promućuran dečak, i tako je pazio na svoj novac, da je ostavljao na stranu svaki peni koji bi dobio od g. Olvordia.

Neki su ljudi bili poznati po tome što su mogli da čitaju samo iz svojih knjiga. Suprotno tome, mladi g. Blifil, otkako je kupio ovu bibliju, drugu nije upotrebljavao; štaviše, viđali su ga da iz nje čita mnogo češće no što je ranije čitao iz svoje. I, kako je često pitao Tvekama da mu objasni pojedina teška mesta, zla sreća je htela da taj gospodin primeti Tomovo ime koje je bilo zapisano na mnogim mestima u knjizi. Ovo je dovelo do isleđenja, i mladi g. Blifil je bio primoran da otkrije celu stvar.

G. Tvekam je rešio da se zločin ovakve vrste, koji je on nazvao oskrvnjenjem, mora kazniti. Stoga je odmah pristupio kaštigovanju; nezadovoljan i tim, obavestio je pri prvom susretu g. Olvordia o ovme, kako se njemu činilo, čudovišnom zločinu; optužujući Toma najernjim rečima, i upoređujući ga sa trgovcima koji su bili najureni iz hrama.

Skver je ovu stvar video u drugoj svetlosti. Kazao je da on ne uviđa zašto bi krivica bila veća ako se prodaje jedna knjiga a ne druga. Prodavanje biblije strogo je po zakonu, bo-

žanskom i ljudskom, i sledstveno u tome nema neskladnosti. Kazao je Tvekamu da ga njegova velika zabrinutost u ovoj prilici opominje na priču o onoj pobožnoj ženi, koja je, iz čiste pobožnosti, ukrala Tilotsonove pripovedi od neke gospođe, svoje poznanice.

Ova priča naterala je ogromnu količinu krvi popu u lice, koje i tako nije bilo bledunjavo; i on bi mu odgovorio sa žestokim gnevom da se gđa Blifil nije umešala. Ta dama se izjasnila potpuno za Skverovo mišljenje. Doista, ona ga je podržavala veoma učenim razlozima, i zaključila je rečima: ako je Tom učinio ikakvu krivicu, on mora da prizna da je i njen sin isto toliko kriv; jer ona ne vidi razliku između kupca i prodavca, i verovatno bi obojica bili najureni iz hrama.

Gđa Blifil, izrazivši svoje mnjenje, okončala je raspru. Skverova pobeda Tvekama bi ovoga mal'ne lišila potrebnih reči; ali iz razloga ranije pomenutih, on se nije usuđivao da se zameri gospodi i gušio se u svome gnevu. Što se tiče g. Olvordia, on je kazao, da pošto je dečak već kažnjen, on ne želi da iskaže svoje mnjenje u ovoj prilici; da li je on bio ljut na dečaka, ili nije, ostavljam da pogodi sam čitalac.

Uskoro posle ovoga vlastelin Vestern (gospodin na čijem je imanju bila ubijena jarebica) poveo je krivični postupak protiv čuvara lova zbog sličnih prestupa. Ova okolnost je bila veoma nesrećna po toga čoveka, jer ne samo što mu je grozila propašću, već je i g. Olvordia sprečila da mu ponova ukaže svoju milost; jer kad je taj gospodin šetao jedne večeri sa Blifilom i Tomom, ovaj drugi ga je lukavo povukao u pravcu stana Crnog Džordža, gde su zatekli ovog nesrećnika, zajedno sa ženom i decom, u najvećoj bedi koju studen, glad i golotinja mogu da nanesu ljudskim stvorovima: što se tiče novca koji je on bio dobio od Džonsa, predašnji dugovi progutali su bezmalo sve.

Ovakav prizor nije mogao a da se ne kosne srca g. Olvordia. Odmah je dao majci par zlatnika, rekavši joj da time odene svoju decu. Ova dobrotu dirnula je sirotu ženu do suza, i ona nije mogla da se uzdrži a da ne izrazi svoju zahvalnost i Tomu koji je, kazala je, spasao i nju i njenu decu od gladi.

„Ne bismo imali“, rekla je, „ni zalogaja hleba, niti bi ova deca imala šta da obuku, da nas ovaj dobri dečko nije pomogao“. Jer zaista, osim konja i biblije, Tom je žrtvovao i jedan sobni ogrtač, kao i neke druge stvari, u korist ove nesrećne porodice.

Na povratku kući, Tom je upotrebio svu svoju rečitost da bi prikazao bedu ovih ljudi, kao i kajanje samog Crnog Džordža; i u ovome je toliko uspeo, da je g. Olvordi kazao da i sâm smatra da je taj čovek dovoljno prepatio radi onoga što je bilo, kao i da će mu oprostiti i smisliti neki način da se postara za njega i njegovu porodicu.

Toma su ove reči toliko obradovale da, iako je već bila pala noć, kad su došli kući, nije mogao da se uzdrži da ne odjuri natrag čitavu milju, po pljusk, da bi saopštio jednoj ženi ovu radosnu vest; ali, kao i drugi suviše revnosni raznosiči novosti, ovim je navukao na sebe samo neprijatnost poricanja: jer zla sreća, Crnog Džordža iskoristila je baš odsustvo njegovog prijatelja da opet sve pokvari.

GLAVA X

U KOJOJ SE MLADI G. BLIFIL I DŽONS POJAVLJUJU U RAZLIČITOJ SVETLOSTI

Mladi g. Blifil veoma je malo zaostajao za svojim drugom u lepoj vrlini milosrđa; ali on je isto tako daleko otkakao od njega u jednoj mnogo višoj, naime u pravičnosti, u kojoj je sledio primere i savete Tvekama i Skvera; jer premda su obojica često puta upotrebljavali reč milosrđe, bilo je ipak jasno da je ovo u stvarnosti za Skvera nesaglašljivo sa načelom prava, dok je Tvekam bio za to da se pravda vrši a milosrđe neka se ostavi nebu. Ova dva gospodina su se, zaista, ponešto razmišljala u pogledu predmeta ove uzvišene vrline, kojom bi Tvekam verovatno uništio jednu polovinu čovečanstva, a Skver onu drugu.

Mladi g. Blifil, dakle, premda je u Džonsovom prisustvu ćutao, ipak, kada je o ovoj stvari bolje porazmislio, nije ni na

koji način mogao da podnese misao da njegov ujak ukazuje svoju milost onima koji je ne zaslužuju. Stoga je odlučio da ga odmah upozna sa činjenicom koju smo gore ovlaš nagovestili čitaocima. Sticaj prilika bio je sledeći:

Čuvar lova, otprilike godinu dana posle gubitka službe kod g. Olvordia, a pre no što je Tom prodao konja, željan hleba, bilo da utoli svoju glad ili glad svoje porodice, prolazeći jednom nekim poljem koje je pripadalo g. Vesternu, opazio je zečicu na ležaju. Ovu zečicu on je podlački i varvarski mlatnuo po glavi, protivno zakonima zemlje, i ne manje protivno zakonima lovačkim.

Na nesreću, preprodavac kome je zečicu bio prodao, bio je, posle nekoliko meseci uhvaćen sa velikom količinom divljači, i da bi se poravnao sa vlastelinom, morao je da prokaže nekog zverokradicu. On se ostrvio na Crnog Džordža, koji je i inače bio mrzak g. Vesternu, i koji u čitavom kraju nije uživao dobar glas. Sem toga, on se i sa najmanje štete mogao žrtvovati, jer ga otada nije snabdevao robom, pa je tako svedok zaštitio svoje najbolje liferante. Vlastelin je, pak, bio očaran što mu se ukazala prilika da kazni Crnog Džordža, za koga je i jedan prestup bio dovoljan da ga upropasti, pa nije dalje ni vodio istragu.

Da su sve ove činjenice bile istinito iznesene pred g. Olvordia, verovatno da bi čuvaru lova nanele malo zla. Ali nema revnosti više slepe od one koja je nadahnuta žarom pravde protiv prestupnika. Mladi g. Blifil je zaboravio vremensku udaljenost; na isti način malo drukčije je prikazao činjenice, govoreći u množini o zečevima, tako da je celu priču znatno izmenio. Ove izmene su, verovatno, mogle da budu ispravljene, da, na nesreću, nije mladi g. Blifil unapred izmamio obećanje g. Olvordiu da o ovome nikome ne govori. Na taj način, siromah čuvar bio je unapred osuđen, a da mu se nije dala prilika ni da se brani; jer, kako je nesumnjivo bila istina da je ona zečica bila ubijena, i da je protiv njega uveden postupak, g. Olvordi nije sumnjao ni u ostalo.

Kratkoga je veka, dakle, bila radost ovih jadnih ljudi; jer g. Olvordi je sledećeg jutra izjavio da ima nove razloge da

se ljuti na Džordža, ne govoreći ih, i strogo je zabranio Tomu da mu Džordža ikada više pomene; ma da, što se njegove porodice tiče, rekao je, nastojeće da je ne ostavi da gladuje, dok će njega prepustiti zakonu koji on ne može a da ne pogazi.

Tom nikako nije mogao da nasluti šta je moglo da potstakne g. Olvordia na ovo, jer ni najmanje nije sumnjao na mladog g. Blifila. Međutim, kako se njegovo osećanje prijateljstva nije umaralo razočaranjem, rešio je da pokuša drugim načinom da spase jadnog čuvara od propasti.

Džon se u poslednje vreme bio veoma prisno zbližio sa g. Vesternom. Preskakanjem na konju preko visokih poljskih vratnica i drugim sportskim podvizima, on se toliko preporučio tome gospodinu da je ovaj vlastelin izjavljivao da će Tom zacelo postati veliki čovek samo ako u ovim vežbanjima bude imao dovoljno podrške. Često puta je pozeleo da i sâm ima tako odličnog sina, a jednom je, na nekoj pijanci, svečano tvrdio da bi smeo da se kladi u hiljadu funti svoga novca da Tom u lovu sa kerovima ne bi zaostao ni za najboljim lovcem u grofoviji.

Ovakvim svojim talentima on je toliko omilio vlastelinu, da je za njegovom trpezom uvek bio najdraži gost, a u lovu omiljeni drug: sve to je vlastelinu bilo najmilije, dakle, njegove puške, psi i konji, stajali su Džonsu na raspoloženju kao i da su njegovi vlastiti. Stoga je on rešio da se koristi ovom miloštom koju je uživao, i da Crnog Džordža uvede u službu g. Vesterna, u istome svojstvu u kome je bio kod g. Olvordia.

Ako čitalac rasmatra kako je ovaj čovek već bio mrzak g. Vesternu, i ako dalje uzme u obzir kakvom se teškom krivicom zamerio ovome gospodinu, smatraće, možda, ovaj poduhvat kao budalast i očajnički; iako bi on stoga potpuno osudio mladoga Džonsa, moraće ipak u mnogome da mu zavidljivo odobrava zbog nastojanja svim mogućim sredstvima da bi postigao tako težak cilj.

U tu svrhu, dakle, Tom se obratio kćeri g. Vesterna, jednoj mladoj gospodici sedamnaestih godina otprilike, koju je njen otac, posle onog nužnog lovačkog pribora koji smo maločas pomenuli voleo i cenio više no ma šta na svetu. Ele,

kako je ona imala nešto uticaja na svoga oca, tako je i Tom imao nešto malo uticaja na nju. Ali kako je ovo nameravana junakinja našega dela, jedna gospođica u koju smo i sami veoma zaljubljeni, i u koju će se, verovatno, zaljubiti i mnogi naši čitaoci pre no što se rastanemo, nije ni malo umesno da se ona pojavi na kraju knjige.

KNJIGA IV

KOJA SADRŽI VREME OD JEDNE GODINE

GLAVA I

KOJA SADRŽI DVA LISTA HARTIJE

Kako je istina ono obeležje naših spisa koje ih izdvaja od onih dokonih romana koji su puni čudovišta, proizvodâ ne prirode no čaknutih mozgova, a koje je stoga preporučio jedan ugledan kritičar samo kuvaricama na upotrebu, tako bismo i mi, u drugu ruku, želeli da izbegnemo sličnost sa onom vrstom istorije o kojoj jedan slavni pesnik misli da je isto toliko sračunata na korist pivaru, pošto je uvek valja čitati uz kriglu dobra piva —

Čitaš — istoriju, u društvu sa pivom,
I razgaljuješ se nad žalosnim štivom.

Jer, kako je ovo piće modernih istorika, ne, možda i njihove muze, ako smemo da verujemo mišljenju Batlerovom koji pripisuje nadahnuće piću, ono bi trebalo da bude i napitak njihovih čitalaca, pošto svaku knjigu treba čitati u istome duhu, i na isti način, na koji je napisana. Tako je slavni autor Hurlotrumba kazao nekom učenom episkopu da je razlog što njegovo preosveštenstvo ne može da oseti odličnost njegovog sastava u tome, što ga nije čitao sa violinom u ruci; on sâm pak uvek je, komponujući, držao u ruci dotični instrument.

Stoga, da se naše delo ne bi prisposobilo trudu ovih istorika, koristili smo svaku priliku da ga celog prošaramo svakojakim poređenjima, opisima i drugim pesničkim ukrasima. Doista, svrha je ovih da zamene rečeno piće, i da osveže um kadgod u nj počne da se uvlači onaj dremež koji je neizbežan u ovako opširnom delu, i koji je sklon da osvoji kako čitaoca, tako i pisca. Bez ovakvih upadica i najbolje pripovedanje o običnim stvarima mora da ophrva svakog čitaoca; jer ništa

osim večne pažljivosti, koju je Homer samo pridao sâmom Jupiteru, ne može da zaštiti od novina u mnogo svezaka.

Ostavićemo čitaocu da rasudi sa koliko smo spretnosti odabrali pojedine zgode za umetanje ovih ukrasnih sastojaka u naše delo. Zacelo, dopustiće se da nijedna nije umesnija od ove sadašnje, kad se nalazimo pred izvođenjem na pozornicu jedne značajne ličnosti; doista, toliko značajne kao što je junakinje ove junačke, istoriske, prozne poeme. Ovde smo, dakle, smatrali za umesno da pripremimo um čitaočev za njen prijem, i da ga ispunimo svakom ljupkom slikom koju možemo da preslikamo sa lica prirode. U ovome smo metodu imali mnogo preteča. Prvo, ova je umetnost dobro poznata i mnogo je upražnjuju naši tragični pesnici, koji retko kada propuste da svoje gledaoce ne pripreme za prijem njihovih glavnih ličnosti.

Tako, naprimer, junak se uvek izvodi na pozornicu uz pratnju doboša i truba, da bi se u gledaoca izazvao ratnički duh, a njihove se uši pripremile za bombastično i visokoparano. Isto tako, izlazak ljubavnikâ uvek prati tiha muzika, bilo zato da razgali publiku i nadahne je nežnošću, ili da je uljuljka i pripremi za onaj dremež u koji će po svoj prilici pasti u toku pojave koja sledi.

I ne samo pesnici, već i njihovi gospodari, upravnici pozorišta, izgleda da su upućeni u ovu tajnu; jer, pored gore pomenutih doboša itd., koji označuju da se približuje junakov izlazak, njega obično najavljuje još i polovina tuceta dekoratera; koliko se misli da su ovi neophodni po njegovo pojavljivanje, može da se zaključi iz sledeće pozorišne pričiće.

Kralj Pir je večerao u nekoj krčmi koja se graničila sa pozorištem kad mu je javljeno da je njegova scena na redu i da treba da ide na pozornicu. Ovaj junak, ne želeći da ostavi ovčiji but, a isto tako ne želeći da navuče na sebe gnev g. Vilksa (svoga brata upravnika) što dopušta da ga gledaoci čekaju, podmitio je ove svoje preteče da se sklone s puta. I tako, dok je g. Vilks grmeo: „Gde su drvodjelje koje treba da nastupe ispred kralja Pira?” taj monarh je mirno jeo

ovčetineu, a gledaoci, ma koliko nestrpljivi, morali su u njegovom osustvu da se zadovolje muzikom.

Da budem otvoren, ja se pitam, nisu li i političari, koji obično imaju dobar nos, nanjušili nešto o korisnosti ove prakse. Uveren sam da onaj stravični dostojanstvenik, moj lord *major*, pribavlja sebi dobar deo onog strahopoštovanja, koje ga prati čitavu godinu dana, pomoću nekoliko parada koje prethode njegovim pompeznim izlascima. Štaviše, moram da priznam, da sam i sâm ne malo podlegao utiscima velikih parada, ma da nisam naročito sklon da budem opsenut prizorima. Kada vidim čoveka kako dostojanstveno stupa u povorci, posle drugih ljudi čiji je jedini posao da idu ispred njega, dobijam neki uzvišeniji pojam o njegovom dostojanstvu nego što ovo osećam kad ga vidim u običnoj situaciji. Ali ima jedan slučaj koji tačno odgovara mojoj svrsi. To je običaj da se pred svečanost krunisanja šalje žena sa kotaricom da obaspe pozornicu cvećem pre no što počne povorka velikodostojnika. Stari bi zaceo prizvali za ovu svrhu božicu Floru, i njihovim sveštenicima ili političarima ne bi bilo ni malo teško da uvere narod u stvarno prisustvo božice, ma da bi njemu službu obavila neka obična smrtna žena. Ali mi nemamo nameru da ovako varamo naše čitaoce; i stoga oni koji prigovaraju paganskom bogoslovlju mogu, ako izvole, da promene ovu božicu u gore pomenutu ženu sa kotaricom. Naša je namera, ukratko, da pretstavimo našu junakinju najsvetčanije što možemo, uzvišenim stilom, kao i uz sve druge umesne okolnosti koje će izazvati čitaočevu zadivljenost. Doista, iz izvesnih razloga, mi bismo posavetovali onim našim muškim čitaocima koji imaju i malo srca, da dalje ne čitaju, da nismo sigurni da ma koliko ljupka izgledala slika naše junakinje, — a ona je stvarno preslikana iz prirode — ipak naći će se da su mnoge naše nežne zemljakinje vredne da zadovolje ma koliku ljubav, i da odgovore ma kakvoj zamisli ženske savršenosti koju bi naša pisaljka bila kadra da izazove.

A sada, bez ikakvog daljeg predgovora, prelazimo na sledeću glavu.

GLAVA II

KRATAK NAGOVESTA J O TOME ŠTA SMO MI KADRI DA UČINIMO
U POGLÉDU UZVISENOG, I OPIS GOSPODICE SOFIJE VESTERN

Neka umukne svaki grublji dah. Paganski vladalac vetrova neka u gvozdene lance okuje nemirne udove bučnoga Boreja i ljutog Eurisa što ujeda. A ti, slatki Zefiru, ostavi tvoju mirisnu ložnicu i poleti zapadnim nebom; povedi one ljupke lahore što svojim čarima mame dražesnu Floru iz njene odaje, namirisanu bisernom rosom, kada na svoj rodendan, prvoga juna, ta deva cveća, zaodenuta prozirnom haljinom, lagano stupa zelenom livadom, gde se svaki cvetak diže da joj učini podvorenje, dok se sve polje ne zašareni, a boje i mirisi se nadmeću ko će više da je očara.

Tako čarobna neka se pojavi sada! I vi pernati horisti prirode, čiji najsladi cvrkut ne može da nadmaši ni Hendelova svirka, udesite vaša milozvučna groca da proslavite njenu pojavu. Iz ljubavi proizlazi vaš poj, i ljubavi se vraća. Probudite stoga to nežno čuvstvo u svakom jaranu: jer gle! nagizdana svim čarima, koje joj je priroda mogla da podari, ukrašena mladošću, lepotom, živahnošću, nevinošću, krotkošću i nežnošću, dok joj rumene usne odišu slašću, a divne joj oči sijaju žarom, — ubava Sofija dolazi.

Čitaoče, možda si video kip Venere Mediči. Može biti da si video i galeriju lepotica u dvorcu Hampton. Može biti da se sećaš svakog svetlog Čerčila iz te plejade, i svih zdravica iz Kit-keta.*) Ili, ako je njihova vladavina bila pre tvoga vremena, video si barem, njihove kćeri, ne manje sjajne lepoticе današnjega dana, čija bi imena, kada bismo ih ispisali, napunila čitavu knjigu.

*) Ovako se nazivaju portreti članova Kit-ket kluba u Londonu koje su pripadali i znameniti engleski književnici XVIII veka, a koje je radio u jednoobraznoj razmeri Ser Dž. Neler. Klub je dobio ime po Kristoforu Ketu, poslastičaru, u čijoj se kući sastajao. — Prev.

Ele, ako si video sve ove, ne boj se grubog odgovora koji je jednom lord Ročester uputio nekom čoveku koji je video mnogo stvari. Ne. Ako si video sve ovo, i ne znaš šta je lepota, ti nemaš očiju; a nisi li im osetio snagu, ti nemaš srca.

Mogućno je, prijatelju moj, da si video sve ove, a da ipak nisi kadar da stvoriš tačnu pretstavu Sofije: jer ona nije tačno naličila ni jednoj od njih. Najviše je ličila slici Ledi Renlejš; a, čuo sam, još više čuvenoj Vojvotkinji od Mazarena; ali više od svega ličila je onoj čija slika nikad neće izbledeti u mom srcu, i, ako se nje sećaš, onda ćeš, prijatelju, imati dovoljno jasnu pretstavu o Sofiji.

Ali ako slučajno nisi imao tu sreću, pokušaćemo, što bolje možemo, da opišemo ovu uzor-devojku, ma da smo svesni da su i naše najbolje sposobnosti veoma nedovoljne za taj zadatak.

Dakle, Sofija, kći — jedinica g. Vesterna, bila je čeljade srednjega rasta, ali je dosta nagingjala visokom uzrastu. Imala je vitak stas, a divna srazmera njenih ruku, obećavala je najlepšu simetriju udova. Kosa joj je bila crna, i tako bujna da joj je dosegala do pasa, pre no što ju je potsekla da bi udovoljila modi; sad joj je padala oko vrata u tako prekrasnim uvojcima da je malo ko mogao da veruje da je njena sopstvena. Ako bi zavist mogla da pronade i jedan deo lica koji bi se manje sviđao od ostalih, to bi možda moglo da bude njeno čelo, koje je, bez štete, moglo da bude malko više. Obrve su joj bile guste i svedene u tako divan lûk, da ih nikakva umetnost ne bi mogla da nadmaši. U njenim crnim očima bilo je žara koji nije mogla da utuli sva njena blagost. Nos joj je bio posve pravilan, a usta, u kojima su bila dva reda bisera, tačno su odgovarala Ser Džon Saklingovom opisu u ovim stihovima:

Usne su joj bile crvene, a jedna je bila tanka,
 Upoređena sa onom od podbratka —
 Neka pčela ju je tek ujela.

Obrazi su joj bili duguljasti, a u desnome je imala jamicu koju je i najmanji osmeh otkrivao. Brada je svakako imala

svoj udeo u stvaranju lepote njenoga lica; ali teško je bilo reći da li je bila široka ili mala, premda je, možda, pre pripadala prvoj vrsti. Boja njenoga lica imala je više od krina nego li od ruže; ali kada bi igra ili krotkost pojačali njenu prirodnu boju, nikakav cinober ne bi joj bio ravan. Tada bi, zaista, čovek mogao da zapeva sa slavnim Dr. Donom:

Čista joj i rečita krv

Kroz njene obraze zbori, i kola tako jasno,

Da bi se mal' ne moglo reći: „I telo joj misli glasno.“

Vrat joj je bio dug i divno zaobljen: u tome je, mogao bih s pravom reći, kad se ne bih bojao da povredim njenu skromnost, nadmašila najlepše draži *Venere Medici*. Tu je bila takva belina kakvoj nijedan krin, nikakva slonovača ili alabaster, nemaju ravne. Najfiniji batist, zaista, može iz zavisti da pokriva ona nedra mnogo belja no što je on sâm, ali —

Nitor splendens Pario marmore purius,

(*Sjaj svetliji od najčistijeg pariskog mermera.*)

Takva je bila spoljašnost Sofijina; a taj prekrasni okvir nije ni iznutra ružilo ništa što bi je bilo nedostojno. Njen duh je bio u svemu ravan njenoj telesnoj osobi; štaviše, on joj je neke čari i pozajmljivao, jer kada bi se osmehnula, ubavost njene naravi ozarila bi joj lice sjajem koji nikada ne mogu da dadu sâme crte lica. Ali kako nema savršenstva duha koja se ne otkrivaju u onoj savršenoj prisnosti koju nameravamo da prikazemo čitaocu upoznavajući ga sa ovom dražesnom gošpodicom, to je i nepotrebno da ih ovde pominjemo; ne, to bi bilo i prećutno nipodaštavanje čitaočevog razumevanja, a možda bi ga lišilo i onoga zadovoljstva da sâm stvori sopstveni sud o njenom karakteru.

Međutim, možda će biti umesno da kažemo, da ma kakvim duhovnim preimućtvima je priroda obdarila, ova su bila nešto upotpunjena veštinom; jer nju je pažljivo vaspitajala jedna tetka, dama velike smotrenosti koja je skroz poznavala svet, pošto je u mladosti živela u blizini dvora, odakle se pre nekoliko godina povukla u unutrašnjost. Zahvalju-

jući njenim rečima i uputstvima, Sofija je bila savršeno odgojena, ma da joj je, možda, malo nedostajala ona lakoća u ophodjenju koja se može steći samo navikom i življenjem u takozvanim ugladenim krugovima. Ali, da kažemo istinu, ova se lakoća često puta stiče po suviše veliku cenu; jer premda ona ima tako neizrecive čari, da Francuzi možda nju podrazumevaju kad kažu da ne znaju šta je to; ipak, njeno se osustvo dovoljno nadoknadjuje nevinošću; a zdrava pamet i prirodna ugladenost nikada neće osetiti njeno nedostajanje.

GLAVA III

U KOJOJ SE ISTORIJA VRAĆA DA BI OBNOVILA USPOMENU NA JEDAN BEZNAČAJAN DOGAĐAJ KOJI SE DESIO PRE VIŠE GODINA, ALI KOJI JE, IAKO BEZNAČAJAN, IMAO NEKE BUDUĆE POSLEDICE

Ljupka Sofija, u vreme kad smo je uveli u ovu istoriju, bila je u osamnaestoj godini. Njen otac, kao što je već rečeno, voleo ju je više no ma koje drugo ljudsko stvorenje. Njoj se, stoga, obratio Tom Džons da bi je privoleo da se zauzme za njegovog prijatelja čuvara lova.

Ali pre no što krenemo dalje u ovoj stvari, potrebno je možda da ukratko izložimo neka prethodna zbivanja.

Iako različite naravi g. Olvordia i g. Vesterna nisu popudirale neku osobitu prisnost odnosâ, oni su ipak živeli međusobno kao dobri susedi; a to znači da se mladež obe porodice poznavala od ranog detinjstva, i kako su svi imali bezmalo iste godine, bili su i česti drugovi u igri.

Veselost Tomove naravi više se svidala Sofiji nego ozbiljnost i trezvenost mladog g. Blifila; često puta ovo se pretpostavljanje pokazivalo tako jasno, da bi neki dečak strastvenije prirode od Blifila, pomalo i negodovao na to.

Kako on, međutim, nije izražavao nikakve spoljašnje znake ovakvog negodovanja, bilo bi ružno od nas da preturamo po najskrivenijim kutovima njegove duše, kao što neki

sablažnjivi ljudi zaviruju po najvećim tajnama svojih prijatelja, i često čeprkaju po njihovim ostavama i ormanima da bi otkrili svetu njihovu bedu i siromaštvo.

Međutim, kao što su osobe koje slute da su dale drugačija razloga za uvredu, sklone da zaključče da su ovi i uvređeni, tako je i Sofija pripisala jedan postupak mladoga Blifila njegovom gnevu, dok je, međutim, oštroumlje Tvekama i Skvera uočilo jednu mnogo višu pobudu.

Tom Džons, još kao dečak, bio je poklonio Sofiji jednu ptičicu, koju je izvadio iz gnezda, podigao je i naučio da peva.

Ovu je pticu Sofija, kojoj je tada bilo trinaest godina, toliko zavolela, da joj je glavni posao bio da je hrani i neguje, i najveće zadovoljstvo da se njome igra. Na taj se način mali Tomica, jer tako se ptica zvala, toliko pripitomio, da se hranio iz šake svoje gospodarice, propeo bi se na njen prst, ili joj se zadovoljno šćućurio u nedra, gde bezmalo kao da je bio svestan svoje sreće. Ipak, ona mu je bila privezala za nogu jednu malu uzicu, i nikad ga nije puštala da malo slobodno poleti.

Jednog dana, kad su g. Olvordi i sva njegova porodica bili na ručku kod g. Vesterna, mladi Blifil, koji je bio u vrtu sa malom Sofijom, primetivši koliko ona voli ovu svoju ptičicu, zaželeo je da je za časak poveri njemu u ruke. Sofija je odmah izišla u susret želji mladoga gospodina, i, posle izvesnog prethodnog upozorenja, uručila mu je pticu. On, međutim, tek što ju je prihvatio, smaknuo joj je vrpцу s noge i hitnuo je u vazduh.

Budalasta životinjica, čim se našla na slobodi, zaboravila je sve Sofijine mилоšte: odletela je od nje i zaustavila se na jednoj malo daljoj grani.

Sofija, videvši da joj je ptica odletela, ciknula je tako jako da je Tom Džons, koji se nalazio male dalje, odmah potrčao u pomoć.

Čim je saznao šta se dogodilo, naružio je Blifila kao zlobnog i pakosnog čapkuna, i, zbacivši kaput sa sebe, prionuo je uz drvo na koje je ptica sletela.

Tom je mal'ne uhvatio svoga imenjaka, kada se grana na koju se popeo, i koja se pružala preko jednog kanala, prelomila, i siromah dečak se sručio u vodu preko ušiju.

Sofija je sada promenila predmet strahovanja, i smatrajući da je dečakov život u opasnosti, ciknula je deset puta jače nego malopre; doista, i mladi g. Blifil joj se sada pridružio sa svom drekom za koju je bio kadar.

Društvo, koje je sedelo u sobi do vrta, odmah se uzbuñilo i svi su istrčali da vide šta se događa; ali upravo kad su sišli do kanala, Tom je (voda je, srećom, bila plitka u tome delu) bezopasno izbio na obalu.

Tvekam se žestoko oborio na jadnoga Toma, koji je stajao pred njim i cvokotao, dok se voda sa njega cedila, ali ga je g. Olvordi zamolio da bude strpljiv; obraćajući se Blifilu, upitao je: „Molim te, dete, šta je uzrok sve ove uzbune?”

Mladi g. Blifil je odgovorio: „Zaista, ujače, vrlo mi je žao za ono što sam učinio, jer ja sam, nažalost, uzrok svemu tome. Imao sam u ruci pticu gdice Sofije, i misleći da jadno stvorenje čezne za slobodom, nisam mogao da odolim da joj ne dam ono za čim žudi; jer uvek sam smatrao da ima nečeg vrlo svirepog u zarobljavanju ma čega što živi. Meni se čini da se to protivi zakonu prirode, po kome svaki stvor ima pravo na slobodu; štaviše, to je čak i nehrišćanski, jer činimo ono što nismo radi da drugi nama čine. Ali da sam znao da će se gdica Sofija toliko žalostiti zbog toga, nikada to ne bih učinio; ne, ne bih učinio ni da sam znao šta će se desiti sa pticom; jer kad je Tom, koji se popeo za njom uz ono drvo, pao u vodu, ptica je ponovo odletela, a jedan gadan kobac ju je odmah šćepao i odneo.

Sirota Sofija, koja je sada prvi put saznala za sudbinu svoga malog Tomice (jer zabrinutost za Džonsa sprečila ju je da vidi kada se ovo dogodilo), gorko se zaplakala. G. Olvordi se trudio da joj ublaži jad, obećavši joj neku mnogo lepšu pticu; ali ona je izjavila da drugu nikada više neće da ima. Njen je otac pokarao što plače za takvom budalastom pticom; i nije mogao da se uzdrži da ne kaže mladom Blifilu da bi mu dobro isprašio tur da je, počem, njegov sin.

Sofija se tada vratila u svoju odaju, dva mlada gospodina su bila poslata kući, a ostatak društva se vratio boci; onda je nastao tako čudan razgovor po predmetu ove ptice, da smatramo da je vredan zasebne glave.

GLAVA IV

KOJA SADRŽI TAKO OZBILJNU I DUBOKU GRADU DA, MOŽDA, NEĆE GODITI UKUSU NEKIH CITALACA

Tek što je Skver pripalio lulu, obratio se g. Olvordiu ovim rečima: „Gospodine, ne mogu a da vam ne čestitam na vašem sestriću, koji, u doba kada dečaci tek imaju pretstave čulnih objekata, već ume da razlikuje ono što je pravo od onoga što nije. Zarobljavanje ma čega što živi protivi se zakonu prirode, po kome svaki stvor ima pravo na slobodu. Ovo su tačno njegove reči; a utisak koji su one ostavile na mene neću nikada da zaboravim. Može li iko da ima uzvišeniji pojam o pravilu prava i večnoj skladnosti između stvari? Sudeći po takvoj zori, ne mogu a da ne obećam sebi da će meridijan toga mladića biti ravan bilo starijem ili mladem Brutu.”

Ovde mu je Tvekam žurno upao u reč. Prosuvši nešto vina iz svoje čaše, i naglo ispivši ostatak, on je kazao: „Sudeći po jednom drugom izrazu kojim se koristio, ja se nadam da će on ličiti na mnogo bolje ljude. Zakon prirode je brbljanje koje ne znači ništa. Ja ne znam nikakav takav zakon, niti znam ikakvo pravo koje bi iz njega proizlazilo. Činiti ono što želimo da: drugi nama čine, zacelo hrišćanska pobuda, kao što se i sam dečak lepo izrazio; i ja se radujem što je moja nastava urodila tako dobrim plodom.”

„Kad bi taština bila stvar skladna”, odvratio je Skver, „mogao bih i ja da dozvolim sebi to uživanje; jer mislim da je dovoljno jasno od kuda dolaze njegovi pojmovi o pravdi i nepravdi, i od koga ih je naučio. Ako ne postoji zakon prirode, onda ne postoje ni pravda ni nepravda”.

„Kako!“ uzviknuo je pop. „Vi, dakle, odbacujete otkrovenje? Govorim li ja sa teistom ili sa ateistom?“

„More, pijte, ljudi!“ umešao se Vestern. „Džaba vam vaš zakon prirode. Ja vas ne razumem, ni jednoga, što tu pričate o pravdi i nepravdi. Po momе mišljenju, bilo je nepravо uzeti pticu od moje devoјčice; sused Olvordi može da postupi kako mu drago; ali ja smatram da potsticati dečake na takve postupke, znači odgajiti ih za vešala“.

Olvordi je odgovorio da žali ono što je njegov sestrіć učinio, ali da ne može da dozvoli da za to bude kažnjen, pošto je njegova pobuda pre bila plemenita nego zla. Kazao je: „Da je dečak ukrao pticu, niko ne bi bio spremniji od njega da naredi strogu kaznu; ali jasno je da on nije imao takvih namera; i, zaista, očevидno je da je bio rukovoden samo onom pobudom koju je i sâm priznao“. (Jer g. Olvordiu nije ni pala na pamet ona zlobna namera koju je Sofija naslućivala). Zaključio je, najzad, time što je opet osudio dečakov postupak kao nesmotren, „a to se može oprostiti samo jednom detetu“.

Skver je bio izložio svoje mnenje tako otvoreno, da, kada bi sada ćutao, morao bi da prizna da je njegovo suđenje bilo pogrešno. Stoga je, nešto uzrujan, kazao: „G. Olvordi previše poštuje niske obzire vlasništva. Međutim, kada sudimo o velikim i moćnim delima, svi privatni obziri moraju da se ostave po strani; jer držeći se tih uskih načela, mladeg su Bruta osudili zbog nezahvalnosti, a starijeg zbog oceubistva.“

„I da su ih obesili za te zločine“, uzviknuo je Tvekam, „dobili bi samo ono što su zaslužili. Par neznabožачkih hulja! Hvala milostivome Bogu, danas više nema Brutâ. Molim vas, g. Skvere, da se okanite od punjenja umova mojih đaka takvim nehrišćanskim gradivom; jer, dok su pod mojim nadzorom, posledica će morati da bude da to opet dobro iščibukam iz njih. Eto vam vašeg učenika Toma koji je, mal'ne već sada, pokvaren. Pre nekoliko dana sam ga pričuo kako uverava mladog Blifila da vera ne vredi bez delâ. Znam da je to jedna od vaših postavki, pa ju je, valjda, od vas i naučio“.

„Nemojte da optužujete mene, kao da ga ja kvarim“, odvratio je Skver. „Pitam ja vas ko je njega naučio da se pot-

smeva svemu što je moralno i pristojno, i skladno i pravo u prirodi stvari? On je jedino vaš dak; i ja ga se odričem. Ne, ne, mladi Blifil je moj dečko. Ma kako on bio mlad, ja vas čikam da ikada iščupate iz toga deteta njegove pojmove o moralnoj ispravnosti”.

Tvekam se na ovo prezrivo osmehnuo i odgovorio: „Da, da. Ja smem da se usudim i da ga pustim k vama. On je isuviše dobro potkovan da bi vaša filozofska usiljavanja mogla da mu škode. Dabome, ja sam se postarao da ulijem u njega takva načela. —”

„Ja sam mu ulio načela takode”, uzviknuo je Skver. „Šta bi drugo osim uzvišene ideje vrline moglo da nadahne ljudski um plemenitom mišlju da daruje slobodu? I ja vam opet ponavljam da, kada bi oholost bila stvar skladna, mogao bih da se podičim čašću da sam ga ja nadahnuo tom idejom.”

„Kada gordost ne bi bila zabranjena”, kazao je Tvekam, „ja bih mogao da se pohvalim da sam ga naučio onoj dužnosti koju je on sâm označio kao svoju pobudu.”

„Tako, dakle,” umešao se vlastelin, „to ste vas dvojica, što jedan — što drugi, naučili mladoga gospodina da ukrade pticu od moje kćeri. Vidim da ću morati da se pobrinem za moj jarebičnjak. Inače će neka dobra i pobožna duša pustiti na slobodu sve moje jarebice.” Onda je uzviknuo pljesnuvši po leđima nekog gospodina-pravnika, koji je bio prisutan: „Šta velite vi na to, gospodine savetniče? Ne protivi li se to zakonu?”

Pravnik se, sa velikom ozbiljnošću, ovako izrazio:

„Da je u pitanju jarebica, postojala bi, nesumnjivo, i krivična odgovornost; jer premda ovo spada u *fera naturae*, ipak, ako postoji prijava, vlasništvo mora da se obešteti; ali pošto se ovde radi o ptici pevačici, dakle o nečemu niže prirode, onda čak da je tužba i podnesena, mora se smatrati kao predmet *nullius in bonis*. Prema tome, u ovome slučaju, tužba bi bila neumesna, i ja ne bih savetovao da se povede parnica.”

„E, pa onda pijmo, kad je to *nullius bonus*,” uzviknuo je vlastelin, „i razgovarajmo malo k'o ljudi o narodnim poslovima, ili tako nečem, što svi razumemo; jer, uveren sam, ja ne razumem ni reči od sveg tog vašeg razgovora. Šta ga ja znam,

možda u tome i ima nekog smisla i učenosti, ma da me u to ni-
 kada nećete uveriti. Ali dovraga! Niko od vas nije ni jednom
 rečju pomenuo onog sirotog dečaka koji zaslužuje hvalu: on
 je reskirao da slomi vrat da bi učinio po volji mojoj devojčici.
 To je od njega velikodušno i hrabro — ja sam bar toliko učen
 da to uvidim. Sto mu gromova, u Tomovo zdravlje! Taj će mi
 dečak biti mio dokle god sam živ."

Tako je raspra bila prekinuta; ali ona bi se, verovatno, opet
 ubrzo zapodela da g. Olvordi nije pozvao svoje kočije i odveo
 sobom dva protivnika.

Takav je bio kraj ovoga događaja sa pticom, a tako se
 završio i razgovor kome je dao povoda; nismo mogli da to ne
 ispričamo našem čitaocu, premda se odigralo na nekoliko go-
 dina pre onoga stupnja ili razdoblja vremena do koga je sada
 dospela ova naša istorija.

GLAVA V

KOJA SADRŽI GRADIVO PODEŠENO SVAGDEJEM UKUSU

Parva leves capiunt animos — „Male stvari utiču na lake
 umove," kazao je jedan veliki znalac ljubavne strasti. I izvesno
 je da je od toga dana Sofija počela da oseća nešto malo naklo-
 nosti prema Tomu Džonsu, i ne malu odvratnost prema njego-
 vom drugu.

Mnogi su događaji, s vremena na vreme, raspirivali obe
 ove strasti u njenim grudima; čitalac sâm može da ih nasluti
 iz onoga što smo već nagovestili o naravima ove dvojice deča-
 ka, pogađajući koliko se jedna bolje slagala sa njenim vlastitim
 naklonostima no druga. Da kažemo istinu, Sofija je, još dok je
 bila vrlo mlada, uočila da Tom, premda živahan i vetropirast
 deran, nije ničiji do svoj sopstveni neprijatelj; a da je mladi
 Blifil, pak, premda mudar, oprezan i trežven gospodičić, bio u
 isto vreme snažno privržen interesima jedne jedine osobe; a ko
 je ta osoba bila, čitalac će moći da pogodi i bez naše pomoći.

Ova dva karaktera ne nailaze uvek u svetu na onaj prijem koji im ponaosob pripada, i za koji bi se pomislilo da čovečanstvo, iz sopstvenog interesa, treba da im ukazuje. Ali možda u tome ima neki politički razlog: kada ljudi nađu na čoveka istinski dobroga, mogu s razlogom da smatraju da su našli blago, i da požele da ga, kao i sve druge dobre stvari, sačuvaju za se. Otuda oni mogu da pomisle da bi trubljenje hvale o takvoj osobi bilo — da se prostački izrazim — što i vikati „Vruće pečenje!” tojest, sazivati druge da sudeluju u onome što im je namera da sačuvaju samo za sebe. Ako ovaj razlog ne zadovoljava čitaoca, ja ne znam na koji bih drugi način objasnio zašto se obično tako malo poštovanja ukazuje karakteru koji čini veliku čast ljudskoj prirodi, i od najvećeg je dobra po društvo. Ali sa Sofijom je bilo drugačije. Ona je poštovala Toma Džonsa i prezirala Blifila mal’ne od onoga dana kada je saznala značenje ovih dveju reči.

Više od tri godine Sofija je provela kod svoje tetke, i za sve to vreme retko je kada viđala ijednoga od ove dvojice mlade gospode. Međutim, jednom je, zajedno sa tetkom, bila na ručku kod g. Olvordia. Ovo je bilo nekoliko dana posle one pustolovine sa jarebicom koju smo već pomenuli. Čula je za stolom čitavu tu priču, ali nije ništa kazala na to, niti je njena tetka, kad su se vratile kući, mogla da izvuče od nje mnogo reči. Ali njena je dvorkinja, dok ju je svlačila, slučajno kazala: „Pa, gospodice, danas ste se, valjda, videli sa mladim g. Blifilom?” Ona je na to odgovorila sa mnogo žestine: „To mi je ime mrsko, kao i sve što je podlo i neverno; i ja se čudim g. Olvordiu što je dopustio tome učitelju grubijanu da tako svirepo kazni sirotog dečaka za ono što je samo proizvod njegove dobrodušnosti. I onda je devojci prepričala priču, završivši rečima: „Ne mislite li i vi da je on plemeniti dečko?”

Ova gospodica sada se bila povratila svome ocu koji joj je predao upravljanje kućom i posadio je u začelje stola za kojim je i Tom (pošto je sa svoje lovačke veštine postao vrlo omiljen vlastelinu) često ručavao. Mladi ljudi, otvorene i blagorodne naravi, po prirodi su skloni učtivosti koja se, ako su razumni, kao što je Tom stvarno bio, ispoljava u uslužnom i

ljupkom ophodenju prema ženskinju uopšte. Ovim se Tom znatno odvajao od bučne grubosti male vlastele u jednu ruku, i od krutog i nešto nadmenog držanja mladog g. Blifila u drugu. Tako je on, u dvadesetoj, počeo da stiče ime otmena i plemenita čoveka među svim ženskinjem u susedstvu.

Tomovo se ophodjenje prema Sofiji nije ničim izdvajalo, osim, možda, što je gajio prema njoj veće poštovanje no prema ijednoj drugoj. Izgleda da su ovo preimućstvo zahtevali njena lepota, bogatstvo, razboritost i ljupko držanje; inače, on nije imao nikakvih namera prema njenoj ličnosti, sa čega možemo za sada da dozvolimo čitaocu da ga osudi zbog ludosti; ali to ćemo, možda, moći docnije da objasnimo na posve zadovoljavajući način.

Pored sve bezazlenosti i krotkosti, Sofija je imala i dosta živahnosti u svojoj naravi. Ova se u tolikoj meri povećavala kadgod je bila u Tomovom društvu, da bi on, zacemento, morao to da opazi da nije bio tako mlad i vetropirast; možda bi to izazvalo i nešto ljubomore u g. Vesterna, da njegove misli nisu uvek bile u polju, u štali ili u štenari; ali taj dobri gospodin bio je tako daleko od ikakvih podozrenja, da je pružao Tomu svaku priliku da bude sa njegovom kćeri, kako bi svaki ljubavnik mogao samo da poželi. Tom je ovo bezazleno okrenuo na bolju korist, sledeći samo naložima svoje prirodne učtivosti i dobroćudnosti, no što bi možda mogao da učini da je imao najdublje namere prema mladoj gospodici.

Zaista, malo je čudno da je ova stvar izmakla opažanju drugih, pošto je ni sama Sofija nije primetila; i njeno je srce bilo nepovratno izgubljeno pre no što je i slutila da se nalazi u opasnosti.

Stvari su tako stajale kada je Tom, jednoga popodneva, zatekavši Sofiju samu, posle kratkog izvinjenja, i veoma uzbiljen, počeo da joj izlaže da ima da je zamoli za jednu veliku uslugu, i da se nada da će mu ona, u svojoj dobroti, izići u susret.

Premda ni ponašanje mladićevo, a, doista, ni način kako je pristupio ovome poslu, nisu bili takvi da bi joj dali razloga da posumnja da on namerava da joj izjavi ljubav, ipak, da li

joj je priroda šapnula nešto u uho, ili što je tome bilo povod, ja neću da odlučujem; izvesno je da joj se neka takva misao morala nametnuti, jer boja je ostavila njene obraze, udovi su joj zadrhtali, a jezik bi joj zamucalo da je Tom čekao na njen odgovor. Međutim, on ju je ubrzo izveo iz zabune time što ju je upoznao sa svojom molbom: da se zauzme za čuvara lova, čija će propast, kazao je, kao i čitave njegove porodice, biti neminovna posledica ako ga g. Vestern bude sudski progonio.

Sofija se odmah povratila iz svoje zbunjenosti i, uz sladak osmeh, upitala: „Pa je li to ta velika usluga koju ste tražili sa tolikom uozbiljenošću? Učiniću to od sveg srca. I ja stvarno žalim tog jadnog čoveka, i upravo sam juče poslala neku malenkost njegovoj ženi.” Ova malenkost sastojala se iz jedne njene haljine, nešto rublja i deset šilinga u novcu, o čemu je Tom već bio čuo, a to ga je i potstaklo da se obrati njoj sa ovom molbom.

Naš je momak sada, ohrabren uspehom, rešio da pogura stvari dalje, i usudio se da je zamoli da Crnoga Džordža preporuči za službu svome ocu; tvrdio je da je to najpošteniji čovek u čitavom kraju, i neobično sposoban za čuvara lova, koje je mesto srećom bilo upražnjeno.

Sofija je odgovorila: „Dobro, primiću se i toga; ali ne mogu da vam obećam isti uspeh kao u onome prvom, jer neću ostaviti oca na miru dok to ne postignem. Ipak, učiniću sve što mogu za toga siromaška, jer iskreno žalim i njega i njegovu porodicu. A sada, g. Džonse, moram ja vas da zamolim za jednu uslugu.”

„Za uslugu, gospodice!” uzviknuo je Tom. „Kada biste znali kakvu mi radost činite dajući mi nadu da čujem vašu zapovest, pomislili biste da mi činite najveću uslugu time što ste je izrekli; jer, tako mi ove mile ruke, svoj bih život žrtvo-vao da ugodim vama.”

Onda je zgrabio njenu ruku i vatreno je poljubio. To je bilo prvi put da su je njegove usne dotakle. Krv, koja joj je malopre bila ostavila obraze, sada je to dovoljno nadoknadila, jurnuvši joj u lice i vrat sa takvom žestinom da su se ovi prekrili skrletnom bojom. Ona je sada prvi put doživela jedan

osećaj koji ranije nije poznavala, i koji ju je, kada je bila dokona da o njemu misli, počeo da upoznaje sa nekim tajnama, koje će čitalac, ako ih već ne pogađa, upoznati blagovremeno.

Sofija čim je mogla da progovori (što nije bilo odmah), obavestila ga je da uslugu koju želi od njega jeste u tome, da njenoga oca ne navodi na tolike opasnosti kad sa njim ide u lov; jer, sudeći po onome što je čula, ona se strašno plaši kad god su njih dvojica zajedno, i boji se da će jednoga dana njenoga oca doneti kući slomljenih udova. Molila ga je stoga da, radi nje, bude obazriviji; i, pošto on dobro zna da će ga g. Vestern slediti, da ne jaše više tako mahnito, i u buduće ne preskače preko onih opasnih prepona.

Tom je verno obećao da će slušati njene zapovesti, i zahvalivši joj što se tako ljubazno odazvala njegovoj molbi, oprostio se i udaljio očaran svojim uspehom.

Sirota Sofija bila je takođe očarana, ali na sasvim drugačiji način. Njene će osećaje, međutim, čitačovo ili čitateljsko srce (ako ga imaju) bolje predstaviti nego što bih ja mogao, i kad bih imao onoliko usta koliko je pesnik ikad poželeo, da bi pojeo, valjda, one mnoge slasti kojima je ona tako obilno bila snabdevena.

G. Vestern je imao običaj da svako popodne, čim se napije, sluša svoju kćer kako mu svira na harfikordi; jer on je bio veliki ljubitelj muzike, i, da je živio u gradu, mogao bi da bude smatran i kao znalac; jer on je uvek manisao i najlepše kompozicije g. Hendela. Voleo je samo onu muziku koja je bila laka i melodična; doista, najmilije su mu arije bile Stari Vitez Sajmon Kralj, Sv. Đorđe čuva Englesku, Nestašna Džoana i neke druge.

Njegova kći, koja je savršeno vladala muzikom, i od svoje volje ne bi svirala ništa sem Hendela, toliko je volela svoga oca da je, njemu za ljubav, naučila da svira sve ove arije. Ipak, po katkad bi pokušala da ga privoli svome ukusu, i kada bi on poželeo da mu ponovi neku od njegovih balada, odgovorila bi: „Ne, dragi oče,” i često puta bi izmolila da joj dopusti da otvira nešto drugo.

Večeras, međutim, kada je stari gospodin ostavio svoju bocu, ona mu je bez ikakve molbe svirala po tri puta sve njegove omiljene arije. Ovo je toliko godilo dobrome vlastelinu, da je skočio sa naslonjače, poljubio svoju kćer i zakleo se da joj se ruka znatno usavršila. Ona je iskoristila ovu priliku da bi ostvarila obećanje koje je dala Tomu, i imala je tolikog uspeha, da je vlastelin izjavio da će ujutru narediti da se povuče tužba ako mu još jednom otstvira Starog Viteza Sajmona. Ona je svirala i svirala, sve dok čari muzike nisu uljulj-kale u san g. Vesterna. Ujutru Sofija nije propustila da ga potseti na njegovu obavezu. G. Vestern je odmah poslao po svoga prvozastupnika i naredio mu je da obustavi dalje postupak i povuče tužbu.

Uskoro je čitava okolina bružala od Tomovog uspeha u ovoj stvari, i različite su se kritike čule o tome: neki su to svesrdno odobravali kao delo blagorodne naravi, dok su se drugi potsmevali i govorili da nije ni čudo da jedan lenjivac zavoli drugoga. Mladi g. Blifil bio je pun jeda. On je oдавно mrzeo Crnoga Džordža isto onoliko koliko ga je Džons voleo; a to ne zbog neke uvrede koju bi mu ovaj bio naneo, no iz čiste ljubavi prema religiji i vrlini; — jer Crnoga Džordža je tukla glasina da je čovek labava karaktera. Blifil je stoga pretstavio ovo kao prkošenje u lice g. Olvordiu, i izjavio je, veoma uzrujan, da je nemoguće naći neku drugu pobudu da se čini dobro jednom takvom nevaljalcu.

Tvekam i Skver su, isto tako, pevali na istu žicu. Oni su sada (naročito ovaj drugi) postali veoma ljubomorni na mladoga Džonsa zbog udovice; jer on je sada, u dvadesetoj godini, zaista bio lep mladić, a ta gospođa kao da je svakim danom, sve više i više, i sama tako mislila o njemu.

Njihova zloba, pak, nije ni malo uticala na Olvordia. On je izjavio da je vrlo zadovoljan onim što je Džons učinio. Kazao je da istrajnost i čestitost njegovog prijateljstva zaslužuju svaku hvalu, i da bi on voleo kada bi mogao da vidi i češće primer te vrline.

Ali sreća, koja retko kad mnogo mazi veseljake kao što je moj prijatelj Tom, možda stoga što joj ne čini smerna podvo-

renja, sada je dala posve drukčiji obrt svim njegovim radnjama i prikazala ih u daleko manje povoljnoj svetlosti no što ih je dobrota toga gospodina ikada do sada videla.

GLAVA VI

IZVINJENJE ZA NEOSETLJIVOST G. DŽONSA PREMA SVIMA
ČARIMA DIVNE SOFIJE, KOJIM ĆEMO, MOŽDA, U ZNATNOM
STEPENU, DA UNIZIMO NJEGOV KARAKTER U OČIMA ONIH
LJUDI OD DUHA I VITEŠTVA KOJIMA SE DOPADAJU JUNACI
VEĆINE NAŠIH MODERNIH KOMEDIJA

Ima, bojim se, dve vrste ljudi u kojih se već sada začeo neki prezir prema našem junaku zbog njegovog držanja prema Sofiji. Prvi od ovih zamerali bi njegovoj razboritosti što upušta takvu priliku da se dočepa imanja kao što je g. Vesternovo; a drugi bi ga ne manje prezirali zbog toga što je oklevao prema jednoj tako lepoj devojci koja izgleda da je gotova da mu poleti u zagrljaj samo kad bi raširio ruke da je prihvati.

Ele, premda ja neću moći, možda, da ga potpuno oslobodim bilo koje od ovih optužbi (jer nedostatak razboritosti ne dopušta nikakvo izvinjenje; dok ono što ću izneti protiv druge optužbe jedva će izgledati zadovoljavajuće); ipak, kako svedočenje može neki put da ublaži, ja ću navesti samo gole činjenice i čitavu ću stvar prepustiti čitačevoj odluci.

U g. Džonsu je bilo nečega što, premda se svi pisci ne slažu potpuno u njegovom imenu, ipak nastanjuje neke ljudske grudi: njegova se upotreba ne sastoji toliko u tome da razlikuje pravdu od nepravde, koliko da potstiče na činjenje prve i odvraća i sprečava od druge.

Da bih dao pojam o načelu na koje mislim, mogu reći da ono sedi na svome prestolu u umu onako kao što lord visoki kancelar ovoga kraljevstva zasedava u svome dvoru; tu ono pretsedava, vlada, upućuje, sudi, oslobađa i osuđuje po zaslugi i pravdi, sa znanjem kome ništa ne može da promakne, pronic-

jivoćeu koju ništa ne može da obmane, i čestitošću koju ništa ne može da korumpira.

Može se, možda, reći da ovo radno načelo sačinjava najbitniju pregradu između nas i naših suseda, zverova; jer ako ima nekih u ljudskome obličju koji nisu nimalo pod takvom vladavinom, ja bih radije da ih vidim kao begunce među našim susedima, među kojima će i deliti sudbinu begunaca, i neće pripadati prvim redovima.

Naš je junak bio pod veoma snažnim voćstvom ovoga načela, premda ja neću da odlučujem da li je ono vodilo pereklo od Tvekama ili od Skvera; jer premda on nije baš uvek postupao pravo, ipak kadgod je učinio drugačije, on je to osećao i stoga je patio. To ga je naučilo da, za uzvrat pokrasti kuću u kojoj ste bili gostoljubivo i prijateljski primani, najgnusniji je i najpodliji lopovluk. On nije smatrao da bi niskoš krivice bila umanjena visinom ozlede koju bi naneo; naprotiv, ako kredo tuđeg srebrnog posuda zaslužuje smrt i beščašće, bilo mu je utoliko teže da odmeri dovoljnu kaznu za onoga ko bi opljačkao čoveku čitav imetak, pa još i njegovo dete pride.

Ovo načelo, dakle sprečilo ga je od svake pomisli da se takvim sredstvima obogati (jer, kao što sam kazao, ovo je radno načelo, i ne zadovoljava se samo saznanjem ili verovanjem). Da je bio veoma zaljubljen u Sofiju, on bi možda i drugačije mislio; ali dopustite mi da kažem da postoji velika razlika između bežanja sa nečijom kćeri iz pobude ljubavi, i činjenja istog kad je pobuda lopovluk.

Ele, premda ovaj mladi gospodin nije bio neosetljiv prema Sofijinim čarima, premda mu se veoma svidala njena lepota, i cenio je i sa svih njenih drugih lepih osobina, ona ipak nije učinila dubok utisak na njegovo srce; ali kako bi sa ovoga mogla da mu se pripíše g'upošt, ili bar nedostatak ukusa, to ćemo odmah i ovo da objasnimo.

Istina je, dakle, da je njegovo srce već pripadalo drugoj. I ne sumnjam da će se čitalac ovde iznenaditi zbog naše duge ćutljivosti po ovome predmetu, pošto do sada nijednim migom nismo nagovestili o nekoj Sofijinoj suparnici; jer što se tiče gde Blifil, premda smo bili obavezni da pomenemo neka podo-

zrenja o njenoj nežnosti prema Tomu, nismo ipak dali do sada ni najmanje povoda da se pomisli da je i on gajio slična osećanja prema njoj; i doista, žao mi je što moram reći, ali mladež oba pola često puta zaostaje u zahvalnosti za one milošte kojima je osobe poodmakle u godinama ljubazno počašćuju.

Da čitalac ne bi bio duže u neizvesnosti, on će se ljubazno setiti da smo više puta pomenuli porodicu Džordža Sigrima (obično zvanog Crnog Džordža, čuvara lova), koja se za sada sastojala od žene i petoro dece.

Drugo od ove dece bila je kći, koja se zvala Moli, i koja je bila smatrana kao jedna od najlepših cura u čitavom kraju.

Kongriv*) dobro veći da u pravoj lepoti ima nečega čemu prostačke duše ne umeju da se dive; tako i nikakva prljavština ni rite ne mogu da sakriju ono nešto od onih duša koje nemaju prostačko obeležje.

Lepota ove devojke, međutim, nije napravila utisak na Toma sve dok nije narasla do šesnaeste godinac; tek tada je Tom, koji je bio tri godine stariji, prvi put bacio na nju oko. I ovo ljubavno čuvstvo on je gajio prema devojci davno pre no što je privoleo sebe na pokušaj da je poseduje: jer premda ga je njegov sastav veoma bodrio na to, njegova su ga načela isto tako snažno obuzdavala. Zavesti mladu devojkicu, ma koliko nisko bilo njeno poreklo, izgleda o mu je kao odvratna zločina; prijateljstvo koje je osećao prema njenom ocu, kao i sažaljenje prema njegovoj porodici, veoma su snažno podupirali ove trezvene obzire; tako da je jednom rešio da odoli ovom iskušenju, i čitava se tri meseca uzdržao od odlaženja Sigramovoj kući i od sastajanja sa njegovom kćeri.

Ele, premda je Moli, kao što smo kazali, bila obično smatrana kao veoma zgodna cura, i stvarno to je i bila, ipak njena lepota nije bila od najubavije vrste. U njoj je, zaista, bilo veoma malo ženstvenosti, i pristala bi bar isto toliko muškarcu

*) Viljem Kongriv (Congreve), 1670—1729, znameniti engleski komediograf. — Prev.

koliko i ženi; jer da kažemo istinu, mladost i bujno zdravlje imali su znatan udeo u njenom sastavu.

Ni njen duh nije bio više ženstven od njene spoljašnosti. Kao što je bila visoka rastom i kršna, tako je bila i odvažna i neposredna. Imala je tako malo krotkosti, da je Džons imao više obzira prema njenoj vrlini no ona sama. I kako se najverovatnije i Tom njoj svidao, kao što se ona svidala njemu, ona je, kada je primetila njegovo oklevanje, postala dosta nametljiva; a kada je uvidela da su njegove posete potpuno prestale, nalazila je načina da ga susretne na putu, i tako se ponašala da bi mladić morao biti vrlo veliki, ili vrlo mali junak, da su njena nastojanja ostala bez uspeha. Jednom rečju, ona je ubrzo odnela pobeđu na svim Džonsovim dobrim odlukama; jer premda se ona na kraju ponašala sa svom pristojnom snebljivošću, ja sam ipak sklon da pobeđu pripišem njoj, pošto je, ustvari, njena namera i poznjela uspeh.

U sprovođenju ove stvari, velim, Moli je tako dobro odigrala svoju ulogu, da je Džons pripisao osvojenje samo sebi, i smatrao je da je devojka podlegla žestokim napadima njegove strasti. Na isti je način ovo tumačio njenom neodoljivom snagom ljubavi prema njemu; a čitalac će dopustiti da je ovo mogla biti posve prirodna i verovatna pretpostavka, pošto smo mi više puta no jednom pomenuli neobičnu ljupkost njegove pojave; doista, on je bio jedan od najlepših mladića na svetu.

Kako ima nekih duša kao što je mladi g. Blifil, čije su nežnosti usredsređene samo na jednu jedinu osobu, čije interese i zadovoljstva jedino imaju u vidu u svakoj prilici, i potpuno su ravnodušne prema zlu ili dobru drugih ukoliko ovi ne doprinose zadovoljstvu ili koristi te osobe, — tako postoje i ljudi drugačije naravi koji nalaze nešto vrline i u ljubavi prema samome sebi. Takvi nikad ne mogu da prime nikakvo zadovoljenje od drugih, a da ne zavole stvorenje kome za to duguju, i da njegovo dobro ne bude u neku ruku neophodno po njihovo vlastito dobro raspoloženje.

Ovoj drugoj vrsti ljudi pripadao je i naš junak. On je smatrao jadnu devojkicu kao biće čiju je sreću ili jad on učinio zavisnim od sebe. Njena je lepota još uvek bila predmet nje-

gove žudnje, ma da bi veća lepota, ili novi predmet, to još više mogli da budu; ali ono malo ohlađenje koje je posedovanje proizvelo u njemu znatno su nadjačali obziri prema ljubavi koju je ona očevidno ispoljavala prema njemu, kao i prema položaju u koji ju je doveo. Prvi je od ovih izazvao njegovu zahvalnost; drugi samllost; a oba, zajedno sa žudnjom za njom, raspirili su u njemu strast koja bi se mogla, bez većeg nasilja prema reči, nazvati ljubavlju.

Ovo je, dakle, bio pravi uzrok one neosetljivosti koju je pokazivao prema Sofijinim čarima; jer kao što nije mogao da pomisli da ostavi svoju Moli, jadnu i odbačenu kao što je bila, tako mu nije ni padalo na um da vara jedno stvorenje kao što je Sofija. I zacelo, da je gajio u sebi makar i malo strasti prema toj gospodici, bio bi opsolutno kriv zbog jednog ili drugog od ovih zločina; a bilo koji od njih bi ga, po mome mnjenju, sasvim zasluženno podvrgao onoj sudbini koju su mu mnogi, kao što sam pomenuo u samom uvodu u ovu istoriju, proricali kao izvesnu.

GLAVA VII

KOJA JE NAJKRAĆA U OVOJ KNJIZI

Njena je majka prva primetila promenu koja je nastala u Molinom obliku; i da bi to sakrila od svojih suseda, ona ju je budalasto odenula u haljinu koju joj je Sofija bila poslala. Ta gospodica nije ni slutila da će jedna žena biti tako slaba, i da će dopustiti ma kojoj svojoj kéeri da je nosi u prvobitnom obliku.

Moli je bila očarana prvom prilikom koja joj se ikad pružila da povoljno istakne svoju lepotu; jer premda se rado likala pred ogledalom i kada je bila u dronjcima, pa je čak u takvoj odeći osvojila i Džonsovo srce, a možda i još nekih, — ipak je smatrala da će lepa haljina, kao dodatak, znatno uvećati njene čari i proširiti joj osvajanja.

Moli je stoga, pošto je obukla ovu haljinu i stavila na glavu novu kapu sa čipkama, i još neke ukrase koje je dobila

od Toma, uputila se u crkvu, sa lepezom u ruci, baš u sledeću nedelju. Veliki se varaju ako misle da su prisvojili sebi sve slavloljublje i taštinu. Ove plemenite osobine cvetaju isto tako bujno u seoskoj crkvi i porti, kao i u salonu i privatnom kabinetu. Zaista, i u parohijskim odborima kovani su planovi sa kojih se ni konklav ne bi postideo. Tu je vlada, i tu je opozicija. Tu su zavere i ujdurme, stranke i frakcije, ravne onima koje se mogu videti u dvorovima.

Niti su žene tu manje vične najvišim ženskim umetnostima no što su njihove lepe druge, koje su od njih imućnije ili gospodstvenije. Tu su čistunke i kaćiperke. Tu su kindurenje i uspijanje, prenemaganje, lažljivost, zavist, zloba, sablazan; ukratko, sve ono što se obično nalazi u najsajnijim skupovima ili u najuglađenijim krugovima. Zato neka oni iz visokog društva ne preziru više neznamaštvo svojih potčinjenih; a prosti neka se više ne rugaju porocima svoje gospode.

Moli je sedela neko vreme u crkvi pre no što su je susede prepoznale; i onda je čitavom pastvom prošao šapat: „Ko je ona?” Ali kada su je prepoznale, nastalo je takvo podrugivanje, kikotanje, podgurkivanje i smeh, da je g. Olvordi morao da upotrebi svoju vlast da bi održao među njima neku pristojnost.

GLAVA VIII

BITKA KOJU JE MUZA OPEVALA U HOMERSKOM STILU I KOJA
 CE BITI PO UKUSU SAMO ČITAOCIMA ODGOJENIM U
 KLASIČNOM DUHU

G. Vestern je imao neko imanje u ovoj opštini; i, kako je njegova kuća bila samo nešto malo više udaljena od ove crkve nego od njegove, on i njegova kći vrlo su često dolazili ovamo da prisustvuju službi božjoj. Tako se desilo da su on i divna Sofija bili prisutni i ovoga puta.

Sofiji se veoma svidela lepota devojke, i kad je videla kakvu je zavist izazvala među onima koje su joj bile ravne, ona ju je žalila zbog njene prostodušnosti što se onako obukla. Čim

je došla kući, poslala je po čuvara lova i naredila mu da joj dovede svoju kćer, rekavši mu da će se ona pobrinuti za devojku i da će je možda uzeti i za svoju dvorkinju, kada je njena vlastita, koja je sada trebalo da ode, bude ostavila.

Siromah Sigrim bio je kao gromom pogođen, jer i njemu nije bila nepoznata promena koja je nastala u obliku njegove kćeri. On je odgovorio mucavim glasom da se boji da će Moli biti isuviše nesretna da dvori gospođicu, „pošto ona nikada još nije bila u službi. „To ne mari ništa,” odgovorila je Sofija, „ona će ubrzo naučiti. Meni se devojka sviđa, i rešila sam da pokušam.”

Crni Džordž se sada uputio svojoj ženi, uzdajući se da će se pomoću njenog mudrog saveta ispetljati iz ove nedoumice; ali kada je došao kući, zatekao je nekakvu uzbunu. Ona haljina bila je izazvala toliku zavist, da, kada su g. Olvordi i druga gospoda otišla iz crkve, bes koji je do tada bio ukroćen, planuo je urnebesno; i pošto je najpre našao izliva u pogrđnim rečima, ismejavanju, siktanju i gestovima, prešao je najzad na izvesna bacačka oružja; ova su srećom, bila plastične prirode, ali iako nisu bila opasna po život ili udove, ipak su bila dovoljno strašna po jednu lepo odevenu damu. Moli je imala isuviše srčanosti da bi pitomo podnosila ovakav postupak. Stoga, pošto je — ali stanimo! Pošto nemamo vere u vlastite moći, pozovimo ovde u pomoć natprirodnu silu.

Vi muze, dakle, koje ste da ste, koje volite da pevate o bojevima, a naročito ti koja si prede opevala klanje na onim poljima po kojima su Hudibras i Trula vojevali, ako nisi izgladnela zajedno sa mojim prijateljem Batlerom,*) pomozite mi u ovoj prilici. Sve stvari nisu u vlasti svih.

Kao ogromno stado krava što muče u dvorištu bogatog seljaka koje, dok ih muzu, čuju malo dalje lelek svoje teladi zbog pljačke koja im se nanosi, tako je urlikala i somers-

*) Samjuel Butler (Butler), 1612—1680, engleski pesnik iz doba klasicizma. *Hudibras* je njegov veliki satirički spev u kome izvirgava potsmehu osobenosti preteranog puritanizma. — Prev.

šajrska rulja; bilo je tu vriske i cike i drugih različitih zvukova mal'ne onoliko koliko je bilo osoba, ili tačnije, strasti među njima: neke su bile obuzete besom, druge zahvaćene strahom, a ostale je potsticala samo ljubav za lakrdijom; ali uglavnom je Zavist, sestra Sotonina i njegova stalna druga, jurnula u gomilu i izbezumila žene koje su sada počele da se bacaju na Moli blatom i drugim dubretom.

Pošto je Moli uzalud pokušala da se časno povuče, okrenula se licem prema neprijatelju; onda je zgrabila dronjavu Bes, koja je stupala ispred protivničkih snaga, i jednim je udarcem oborila na zemlju. Čitava neprijateljska vojska (premda je brojala skoro stotinu), videći udes svoga generala, ustuknula je mnogo koraka unazad i povukla se iza jednog novo iskopanog groba; jer groblje je sačinjavalo bojno polje, a upravo te večeri trebalo je da se obavi jedna sahrana. Moli je iskoristila pobjedu, pa ščepavši jednu lobanju koja se nalazila pored groba, hitnula je sa takvim besom o glavu nekom krojaču, da su dve lobanje, susrevši se, tako šuplje odjeknule, da se krojač odmah pružio po zemlji koliko je dug; dve su lobanje sada ležale jedna pored druge, i bilo je neizvesno koja od njih više vredi. Moli je onda, zgrabivši neku butnjaču, jurnula u redove koji su bežali, i štedro deleći udarce levo i desno, nadmašila je podvige mnogog silnog junaka i junakinje.

Opevaj, o Muzo, imena onih koji padoše u taj sudbonosan dan. Najpre Džemi Tvidl oseti na potiljku onu groznu kost. Njega ljupke obale vijugave Sture odgojiše, i one ga prvom naučiše veštini svirke, kojom je, tumarajući po crkvenim slavama i vašarima, veselio seoske vile i jarane u nestašnoj igri na zelenoj livadi; dok oni igrahu, on sviraše i sâm skakutaše po taktu svoje svirke. Šta mu koriste sada njegove egede! Eto ga opruženog po crnoj zemljici. Zatim naša amazonka junakinja zviznu po čelenci staroga Eltola, štrojača svinja, i ovaj se odmah opruži po zemlji. On bejaše krupna, gojazna ljudina, i padajući izazva tresak kao kad se ruši kuća. U isti mah ispade mu i duvankesa iz džepa, koju Moli odmah uze kao zakoniti plen. Onda se Kata iz Mlina saplete nesrećno preko nekog nadgrobnog spomenika, koji joj zakači

nepodvezanu čarapu i red prirode izokrenu tumbe, digavši joj pete preko glave. Beti Pipin pade zajedno sa svojim draganom, mladim Rodžerom, i to tako — O, nastrana sudbino! — da ona pozdravlja zemlju, a on nebo. Sledeća žrtva beše Tom Frekl, sin kovačev. On bejaše vešt zanatlija i pravljjaše odlične drvene nanule; štaviše, i sama nanula koja ga je sada mlatnula bejaše njegove sopstvene izrade. Da je u to vreme pevao u crkvi psalme, ne bi zaradio razbijenu glavu. Gđa Krou, kći nekog ratara; Džon Gidiš, i sam ratar; Non Slauč, Estera Kodling, Vik Sprej, Tom Benet; tri gdice Poter, čiji otac drži krčmu kod Crvenog Lova; Beta Čembermend, Džek Oster, i mnogi drugi manje važni, ležahu oboreni među grobovima.

Ovo ne znači da je snažna desnica Molina dosegla sve njih; jer mnogi u bežanju poobarahu jedni druge.

Ali sada Fortuna, strahujući da se ponela kako joj ne priliči, i da je suviše naginjala jednoj strani, naročito pošto je ta strana bila u pravu, naglo se preokrenula. Sada je stupila napred Gudi Braun — ona Gudi koju je Jezekilj Braun držao u nežnom zagrljaju, i ne samo on, no polovina sela; jer ona je bila proslavljena na polju Venerinom, ali ništa manje i na polju Marsovom; trofeje obe ove vrste njen je muž uvek nošio po licu i na glavi; jer ako je ikad ljudska glava svojim rogovima svedočila o ljubavnim podvizima ženinim, to je činila Jezekiljeva, dok mu je dobro izgrebano lice ukazivalo na njene talente druge vrste.

Ova Amazonka nije mogla više da podnese sramno bežanje svoje stranke. Ona je skočila i, doviknuvši glasno svima koji su bežali, prozborila je ovako: „Ljudi Samersetšajra, ili bolje, žene, zar vas nije sramota da tako bežite od jedne jedine žene? Ako niko ne sme da joj iziđe na megdan, evo Džonana Top i ja ćemo da se proslavimo pobedom.” Rekavši ovo, jurnula je na Moli Sigram, lako joj je otela butnjaču iz ruke, i u isto vreme smakla joj i kapu s glave. I onda, šćepavši levom rukom Moli za kosu, desnom ju je tako besomučno stala udarati po licu, da je ovoj ubrzo krv počela da curi iz nosa. I Moli, međutim, nije bila lenja. Ona je ubrzo otrgla kapicu

se potukla sa hrali

s glave Gudi Braun, i onda, držeći je jednom rukom čvrsto za kosu, drugom je izazvala da poteče još jedan mlaz krvi iz nozdrva njenoga neprijatelja.

Kada je svaka od boraca zaplenila dovoljno kose sa glave svoje protivnice, bes se okrenuo na njihove haljine. U ovome napadu bile su tako žestoke, da su kroz nekoliko trenutaka ostale gole do pojasa.

Sreća je po žene što središte rata pesničanjem nije u njih isto kao i kod ljudi; ali premda one izgledaju kao da malo otstupaju od svoga pola kada polaze u boj, ipak sam primetio da one nikad ne idu tako daleko da to zaboravljaju i da napadaju nedra jedne drugih, gde bi nekoliko udaraca bili sudbonosni po većinu njih. Ovo, znam, neki tumače time što su one krvožednije nastrojene nego muškarci. Zato one obično napadaju nos, kao deo tela iz koga je najlakše pustiti krv; ali ovo izgleda veoma daleka, kao i zloćudna, pretpostavka.

Gudi Braun imala je veliko preimućstvo nad Moli u ovoj pojedinosti; jer prva, doista, nije ni imala dojki: njena prsa (ako se tako mogu nazvati) bojom su, kao i još mnogim drugim svojstvima tačno ličila na antičko parče pergamenta, po kome se moglo zadugo dobovati a da je to mnogo ne ozledi.

Moli, pak, pored svog sadašnjeg nesrećnog stanja, bila je drugačije uobličena u tim delovima, i mogla je da dovede u iskušenje zavist Braunove da joj zada onaj sudbonosan udarac, da nije, srećom, baš u tom trenu naišao Tom Džons i odmah okončao krvav prizor.

Za ovaj srećan slučaj treba zahvaliti g. Skveru; jer, posle crkve, on, mladi g. Blifil i Džons pojahali su konje da bi se malo osvežili na čistom vazduhu, i udaljili su se otprilike četvrtinu milje kada se Skver predomislio (ne dokono, već iz razloga koji ćemo izložiti čim budemo imali vremena) i zaželeo da mlada gospoda pođu s njim jednim drugim putem mesto onim kojim su isprva nameravali. Pošto je predlog bio primljen, našli su se, nužno, opet kod groblja.

Mladi g. Blifil, koji je jahao napred, videći sakupljenu rulju i dve žene u položaju u kome smo ostavili protivnice, zastavio je konja i upitao šta se to događa. Jedan mu je seljak,

češući se po glavi, odgovorio: „Ne znam, vala, gospodaru; eto zapodenula se neka tučnjava između Gudi Braun i Moli Sigrim.” — „Šta veliš? Između koga?” uzviknuo je Tom, pa i ne sačekavši odgovor, pošto je prepoznao Moline crte kraj svega unakaženja koje su sada nosile, hitro je sjahao, pustio svoga konja, i preskočivši preko zida, potrčao njoj. Ona mu je sada, briznuvši najpre u plač, ispričala kako su se varvarski prema njoj ponele. Na to je on, zaboravljajući pol Gudi Braun, ili možda ne znajući za nj u svome besu — jer, doista, ona nije imala ničeg ženskog osim suknje, koju je on mogao i da ne primeti — ošinio ovu jednom ili dva puta svojim korbačem; onda je, jurnuvši u gomilu, — jer Moli ih je sve optužila — tako izdašno delio udarce na sve strane, da bi mi bil nemogućno da ispričam sve šibanje toga dana, sem da opet prizovem muzu u pomoć (a to bi dobroćudni čitalac smatrao da je malo previše za nju, pošto se ona u poslednje vreme tako žestoko preznojavala).

Pošto je očistio čitavu obalu od neprijatelja valjano kao ijedan Homerov junak, ili kao što je Don Kihot ili ma koji vitež-lutalica na svetu ikada učinio, on se vratio Moli, koju je zatekao u takvom stanju da bi ono žalostilo i čitžoca i mene kada bih morao da ga opišem. Tom je urlao kao ludak, busao se u prsa, čupao kosu, udarao nogom i zaklinjao se najvećom osvetom prema svima koji su ovo skrivili. Ona je skinuo svoj kaput i obavio ga oko nje; svoj joj je šešir metnuo na glavu, svojim rupcem otro joj krv sa lica što je bolje mogao, i doviknuo je jednom služi da odjaši što brže može i donese jedno bočno sedlo da bi mogao da je odnese njenoj kući.

Mlgi g. Blifil protivio se odašiljanju sluge, pošto su samo jednoga imali sa sobom; ali kako se i Skver pridružio Džonsovom naređenju, morao je da popusti.

Sluga se brzo vratio sa sedlom, i Moli, pošto je pokupila svoje prnje što je bolje mogla, sela je na konja pozadi njega. Tako je bila otpremljena kući, a Skver, Blifil i Džons sačinjavali su pratnju.

Kada su stigli, Džons je, dobivši svoj kaput, krišom poljubio i šapnuo joj da će opet doći večeras. Onda je ostavio svoju Moli i pojahao za društvom.

GLAVA IX

KOJA SADRŽI STVARI NE VRLO SPOKOJNE PRIRODE

Tek što se Moli preobukla u svoje svakidašnje rite, njene su je sestre žestoko napale, a naročito najstarija. „Kako je samo imala drskosti,” kazala je ova, „da obuče haljinu koju je gdica Vestern dala majci? Ako je neka od nas trebalo da nosi tu haljinu, to sam, mislim, ja; moje je pravo najpreče. Ali, zacelo, ona misli da je lepša od svih nas, i da zato haljina baš njoj pripada.” — „Dodaj joj ono parče ogledala sa ormana,” uzviknula je druga; „neka najpre opere onu krv sa njuške pa onda neka govori o lepoti.” — „Bolje slušaj šta pop govori u crkvi, nego da jurcaš za muškarcima,” dodala je najstarija. „Zaista, dete, pravo veliš,” grcala je majka, „ona nas je sve osramotila. Takve drolje nije bilo u našoj porodici.” — „Za to ti ne treba da me koriš, majko,” brecnula se Moli; „i sama si rodila onu moju sestru nedelju dana posle venčanja.” — „Da, glupačo,” odgovorila je razjarena majka, „to je tačno, pa šta je onda s tim? Šta je to tako strašno? Ja sam onda postala čestita žena; hajde, postani i ti to, pa se ja neću ljutiti. Ali ti si morala da se spandaš sa gospodičićem, je li, ti gadna rospijo! Hoćeš kopile da mi doneseš u kuću, droljo. Čik neka to neko za mene kaže!”

U takvom raspoloženju zatekao je Crni Džordž svoju porodicu kada je došao kući u nameri koju smo već pomenuli. Pošto su njegova žena i tri kćeri govorile u glas, a uz to vikle, trebalo mu je nešto vremena da dođe do reči; i koristio je prvu priliku koja mu se ukazala, i upoznao je čeljad sa onim što mu je Sofija kazala.

Onda je Sigrimovica ponovo uzela da ruži svoju kćer. „Eto,” kazala je, „u kakvu si nas krasnu priliku dovela. Šta

će gospođica reći na tu tvoju trbušinu? O, što nisam crkla pre nego da doživim ovakvu sramotu!"

Moli je odgovorila sa velikom odvažnošću: „A kakvo je to krasno mesto što ste mi pribavili, oče?" (Jer on nije dobro razumeo Sofijine reči, da će je uzeti k sebi). „Valjda da budem sudopera; ali ja neću da perem ničije sudove. Moj će se gospodin bolje postarati za mene. Vidite šta mi je danas dao. Obećao mi je da nikada neću oskudevati zbog nemanja novca; a to nećete ni vi, majko, ako budete držali jezik za zubima, i ako budete znali ko vam je prijatelj." Rekavši to, izvadila je nekoliko zlatnika, i jedan je od njih dala majci.

Čim je dobra žena osetila dodir zlata na svome dlanu (jer takva je izvrsnost toga opšteg leka), odmah je popustila u svojoj naprasitosti. „Zbilja, mužu," kazala je, „samo klipao kao što si ti mogao bi da da pristanak na nešto a da i ne zapita šta je to. Možda, kao što Moli kaže, to i jeste neki kuhinjski posao, a ja zacemento ne želim da i jedna moja kći bude nečija sudopera; jer, ma koliko da sam siromašna, ja sam gospođa. Moj otac je bio sveštenik, i umro je kao siromah, ne ostavivši mi ni pare miraza; ali ja ipak ne potcenjujem sebe zato što sam se udala za siromašnog čoveka. Ja sam gospođa, to da upamtiš. Dodavola! Gospođici Vestern bi bolje priličilo da gleda svoju kuću, i da se seti ko joj je bio deda. Po neko iz moje porodice možda se vozikao u njihovim kočijama kada su nečije dede išle pešice. Uverena sam da ona uobražava da je učinila bogzna šta kad nam je poslala onu staru haljinu; po neko iz moje porodice ne bi se na ulici ni dotakao takvoga dronjka; ali sirotinja se uvek gaji. — Selo nije moralo da se toliko uzrujava zbog Moli. Mogla si im reći, dete, da je tvoja baka nosila još lepše haljine, i to nove, iz dućana."

„Dobro, ali promisli," uzviknuo je Džordž, „šta da odgovorim gospođici?" — „Ne znam šta ćeš ti da joj odgovoriš," odvratila je Sigrimovica; „ti uvek dovodiš porodicu u nekakvu petljavinu. Sećaš li se kad si ubio onu jarebicu, uzrok svih naših zala? Nisam li ti ja govorila da ne zalaziš u imanje g. Vesterna? Zar ti nisam kazala još pre toliko godina šta će

se iz toga izroditi? Ali ti moraš uvek da radiš po svojoj glavurdi, zevzeče!"

Crni Džordž je, uglavnom, bio miroljubiv čovek, ni malo koleričan ili nagao; pa ipak u njemu je bilo nečega pritajenog, čega je njegova žena, da je bila obdarena većom mudrošću, trebalo da se pribojava. On je davno stekao iskustvo, da kada je bura veoma jaka, argumenti su samo vetar koji je pre raspaljuju nego stišavaju. Stoga je on retko kada bio bez jedne vitke šibe, leka čudesne snage, kao što se često puta uverio, a kome je sada reč „zevzek" dala mig da stupi u dejstvo.

Čim je, dakle, ova reč pala, on se odmah latio rečenoga leka, koji (kao što se obično dešava kod veoma jakih medicina koje dejstvuju sigurno) premda je isprva izgledalo kao da pojačava boljku i izaziva zapaljenje, ubrzo proizveo potpuno smirenje, i povratio bolesnicu savršenoj mirnoći i spokojstvu.

Ovo je, međutim, neka vrsta konjske medicine koja zahteva veoma snažnu konstituciju da bi bila svarena, i stoga priliči samo prostima, osim u jednom slučaju, naime onde gde izbija visokorodost; u tome slučaju ne bismo smatrali veoma neumesnim da je koji bilo muž primeni, da primena nije sama po sebi tako niska, da, kao neke primene fizičke vrste, koje se ne moraju pominjati, ne unižava i ne kuži ruku koja je vrši, tako da nijedan čovek gospodskoga roda ne bi trebalo ni da pomisli na nešto tako nisko i odvratno.

Čitava je porodica bila ubrzo dovedena u stanje savršenog mira, jer izvrsnost ove medicine, kao i elektriciteta, često puta je i u tome što se njeno dejstvo prenosi sa jedne osobe na mnogo njih, koje sâm instrumenat nije ni dodirnuo. Da kažemo istinu, — pošto oba dejstvuju trenjem, nije neverovatno da između njih može biti nekakve analogije, i g. Frîk bi dobro učinio ako bi ovu pojavu ispitao pre pojavljivanja sledećeg izdanja svoje knjige.

Sada je bio sazvan savet u kome je, posle dugog raspravljanja, pošto je Moli uporno ostala pri svome, da neće da ide u službu, naposletku rešeno da sama gda Sigrim stupi u službu kod gđice Vestern, ali da nastoji da to mesto osigura

svojoj najstarijoj kćeri, koja se pokazala vrlo spremnom da ga primi. Međutim je Fortuna, koja je izgleda bila neprijatelj ove male porodice, stavila kasnije tačku na ovo njeno una-predenje.

GLAVA X

PRICA KOJU JE ISPRICAIO G. SAPL, PAROH. PRONICLJIVOST G. VESTERNA; NJEGOVA VELIKA LJUBAV PREMA KĆERI, I KAKO JU JE ONA UZVRATILA

Sledećeg jutra Tom Džons je bio u lovu sa g. Vesternom, a kada su se vratili, ovaj ga je gospodin pozvao na ručak.

Divna Sofija je toga dana blistala veselije i nestašnije nego obično. Njeno srce bilo je zacelo upereno na našega junaka, premda, verujem, da je sama jedva bila svesna svoje namere; ali ako je makar i najmanje išla za tim da ga očara, ona je ovoga puta uspela.

G. Sapl, paroh g. Olvordia, bio je takode prisutan. On je bio dobroćudan, čestit čovek, ali se za stolom isticao svojom velikom ćutljivošću, premda usta nikako nije zatvarao. Ukratko, imao je najbolji apetit na svetu. Međutim, čim bi se stolnjak uklonio, uvek bi dovoljno nadoknadio svoje ćutanje; jer on je bio vrlo srdačan čovek, a razgovor mu je često bio zabavan, nikada uvredljiv.

Kada je prispeo, neposredno pre donošenja rostbifa na sto, saopštio je prisutnima da donosi novosti, i počeo je da priča da upravo dolazi od g. Olvordia; ali kada je ugledao rostbif, naglo je zanemio, i mogao je samo da očita molitvu i da izjavi da mora da učini svoje podvorenje baronu, jer je tako nazivao govedu pečenicu.

Posle ručka, kada ga je Sofija potsetila na novosti koje je pomenuo, on je ovako otpočeo: „Verujem, gospođice, da ste primetili juče u crkvi, na večernju, jednu mladu ženu koja je bila odevena u neku od vaših inozemskih haljina: mislim da sam vas jednom video u njoj. Na selu su takve haljine —

Rara avis in terris, nigroque simillima cygno.

— Što će reći, gospodice, „Retka ptica na zemlji, veoma podobna crnome labudu.” Ovaj se stih nalazi kod Juvenala. Ali da se vratim onome što sam počeo da pričam. Rekoh, takva se odeća retko vida na selu; i verovatno se smatra još redom, zbog osobe koja je imala na sebi. Kažu mi da je to bila kći Crnoga Džordža, čuvara lova vašeg gospodstva, koji je u svojim nevoljama trebalo, po mome mnjenju, da se pouči nečem boljem a ne da odeva svoje cure u tako gizdave haljine. Ona je izazvala toliku pometnju u pastvi, da umalo nisam morao da prekinem bogosluženje, da g. Olvordi nije umirio narod. Ipak, međutim, kada je služba bila završena, i ja se udaljio kući, ovo je prouzrokovalo boj u porti u kome je, pored drugih zala, i neki putujući svirač ozbiljno ozleđen po glavi. Svirač je jutros došao g. Olvordiu da podnese tužbu, i devojk su izveli preda nj. Vlastelin je bio sklon da se postigne sporazum, kad gle! odjednom se ispovertilo da cura (molim da gospodica oprost), takoreći, tek što nije rodila kopile. Vlastelin je zahtevao da mu kaže ko je otac, ali je ona tvrdoglavo uskratila odgovor; i tako, kad sam se ja udaljio, vlastelin je upravo spremao rešenje da je uputi u zatvor u Brajdvelu.”

„Pa je li cura sa kopiletom sva vaša novost, doktore?” uzviknuo je g. Vestern. „Ja sam mislio da će to biti neka narodna stvar, nešto što se tiče države.”

„Zaista, bojim se novost je isuviše obična,” odgovorio je paroh; „ali smatrao sam da je čitava ta priča vredna da se pomene. Što se narodnih poslova tiče, to vaše gospodstvo zna najbolje. Moja se nadležnost ne prostire dalje od moje parohije.

„Pa, da,” kazao je vlastelin, „ja verujem da se nešto malo razabiram u narodnim stvarima, kao što velite. — Ali, hajde, Tomice, pij! Boca je pred tobom.”

Tom je zamolio da ga izvine, jer je imao nekakav naročit posao. Ustavši od stola, jedva je izbegao vlastelinovim šakama, koji je takođe ustao da bi ga zadržao, i udaljio se sa vrlo malo uljudnosti.

Vlastelin ga je pri odlasku ispratio dobrom psovkom i onda je, okrenuvši se popu, uzviknuo: „Nanjušio sam, nanjušio sam. Tom je zacelo otac kopileta. Sto mu muka, pope, vi se sećate kako se zauzimao kod mene za njenoga oca. Auh, čoveče, ala je to kućkin sin! Uveren sam k'o jedan i jedan — dva, da je Tom otac kopileta.”

„To bi mi bilo vrlo žao,” reče paroh.

„Zašto žao?” uzviknuo je vlastelin. „Što je to tako strašno, Valjda ne misliš da mi se tu pretvaraš kao da nisi otac ni jednoga kopileta? Vraga! Imaš ti više sreće nego to.”

„Vašem se gospodstvu sviđa da se pošali,” odgovorio je paroh; „ali ja ne samo da Toma korim zbog grešnosti njegovog čina, no se bojim da mu to nedelo ne nahudi i u očima g. Olvordia. Zbilja, moram reći da iako je malo podivljale naravi, ja u tome mladiću nisam nikada primetio ništa što bi bilo za osudu; nisam nikada ni čuo da bi ko o njemu nešto ružno rekao, izuzev ovoga što vaše gospodstvo sada veli. Doduše, voleo bih da je malo revnosniji u crkvi, ali sve u sve-mu, on mi izgleda

Ingenui vultus puer ingenuique pudoris.

Ovo je, gospodice, jedan redak iz klasike, a kada se prevede, smisao mu je: „Dečak bezazlena lika i bezazleno krotak”; jer ova je vrlina bila na velikoj ceni, kako kod Rimljana, tako i kod Jelina. Moram reći da taj mladi gospodin (jer mislim da mogu tako da ga nazovem uprkos njegovom rođenju) meni izgleda veoma pristojan mladić, i bilo bi mi vrlo žao da sam sebi nahudi u očima g. Olvordia.

„Iš ne praši!” uzviknuo je vlastelin. „Da sebi nahudi u Olvordievim očima! Pa i Olvordi voli žensko čeljade. Zar čitav ovaj kraj ne zna čiji je sin Tom? To vi pričajte nekom drugom. Ja se sećam Olvordia iz koleža.”

„A ja sam mislio,” reče paroh, „da on nije nikada bio na univerzitetu.”

„Jeste, jeste, bio je,” uveravao je vlastelin, „i mnogu smo curu nas dvojica imali zajedno. Švaler je to kome nema para. Ni brige vas: neće on to Tomu uzeti za zlo, kao što mu neće

ni iko drugi zameriti. Evo da pitamo Sofiju: Je li tvoje mišljenje, devojko, išta lošije o nekom mladom čoveku samo zato što ovaj ima kopile? Ne, ne, žene će ga stoga samo još više voleti."

Ovo je bilo svirepo pitanje po jednu Sofiju. Ona je bila primetila da je Tom menjao boju lica dok je slušao parohovu priču; a to joj je, zajedno sa njegovim žurnim i naglim odlaskom, dalo dovoljno razloga da pomisli da podozrenje njenoga oca nije neosnovano. Njeno joj je srce odjednom otkrilo veliku tajnu koju joj je već odavno malo po malo otkrivalo; i uvidela je da je čitava ova stvar veoma zanima. U takvom položaju, neumesno i iznenadno pitanje njenoga oca proizvelo je neke znake koji bi mogli da uzbune podozrivu dušu; ali, da odamo pravdu vlastelinu, on te mane nije imao. I stoga, kada je ona ustala sa stolice i kazala mu da je njoj uvek dovoljan samo jedan njegov mig pa da se ukloni, on joj je dopustio da ostavi odaju; i onda je, veoma ozbiljna lika, primetio: „Bolje je videti svoju kćer preterano krotkom, nego li preterano slabodnom." Ovu je misao i paroh srdačno odobrio.

Onda je između vlastelina i paroha nastala najodlučnija polemička rasprava u okviru dnevnih listova i političkih pamfleta, koju su, za dobro otadžbine, zalili sa četiri boce vina. Kada je, naposljetku, vlastelin zaspao kao zaklan, paroh je pripalio lulu, pojahao konja i uputio se kući.

Kada je vlastelin otpavao svoju polovinu sata, pozvao je kćer da mu nešto otsvira na harfikordi; ali ona ga je zamolila da je te večeri izvini zbog jake glavobolje. Ova je molba odmah bila uslišena; jer zaista ona je retko kada morala da moli dva puta, pošto ju je on voleo tako žarkom ljubavlju da, godeći njoj, on je obično najviše godio sebi. Ona je stvarno bila ono kako je on često puta nazivao: njegovo milo čedo; te reći milošte ona je i zaslužila, jer mu je njegovu nežnost najštedrije uzvraćala. Prema njemu je gajila bespogovorno osećanje dužnosti u svemu; i zato što ga je volela, ovo joj je bilo ne samo lako nego i tako prijatno, da kada bi joj se neka drugarica potsmehnula zbog pridavanja tolike važnosti ropskoj poslušnosti, kako ona reče, odgovorila bi: „Vi

se varate, gospodice, ako mislite da to meni teško pada; jer pored toga što ja samo vršim svoju dužnost, meni ona i godi. Istinu vam kažem, najveća mi je radost kada mogu da obradujem svoga oca."

Večeras je, međutim, jadna Sofija bila nesposobna da okuša to zadovoljstvo. I stoga se ne samo izvinila od sviranja na harfikordi, već je isto tako zamolila da joj dopusti da izostane od večere. Vlastelin se i sa ovom molbom saglasio, premda ne bez izvesnog opiranja; jer on jedva da joj je ikada dopuštao da se udalji od njegovih očiju, osim kada je bio zauzet svojim konjima, psima ili bocom. Ipak, učinio je po volji svojoj kćeri, iako je, jadnik, bio prisiljen u isto vreme da se kloni svog sopstvenog društva (ako mogu da se tako izrazim) i poslao je po jednog suseda ratara da posedi sa njim.

GLAVA XI

KAKO SE MOLI SIGRIMOVA ZA DLAKU SPASLA; I JOŠ NEKA OPAZANJA RADI KOJIH SMO MORALI DA ZARONIMO DOSTA DUBOKO U PRIRODU

Toga jutra Tom Džons je bio odjahao u lov na jednome od g. Vesternovih konja; i tako, nemajući svoga konja u vlastelinskoj štali, morao je da se uputi kući pešice; ovo je učinio u takvoj hitnji, da je za pola sata prejurio više od tri milje.

Upravo kada je stigao pred vratnice g. Olvordievog dvorišta, susreo je komandira straže sa pandurima, koji su sprovodili Moli u onu kuću u kojoj se niža vrsta sveta može da nauči dobroj pouci, naime, poštovanju i poniznosti prema starijima; pošto ta kuća mora da im pokaže široku razliku koju je Fortuna postavila između njih koji treba da se poprave zbog svojih grešaka, i onih koji takvih grešaka nemaju. Ako tu lekciju ne nauče, bojim se da će retko kada išta dobro naučiti, ili popraviti svoj moral u popravilištu.

Neki pravnik bi, možda, mogao da pomisli da je g. Olvordi u ovome slučaju malo prekoračio svoje ovlašćenje. I, da

kažem istinu, i ja se pitam da li je njegov postupak bio strogo po zakonu, pošto u ovome slučaju on nije raspolagao svima potrebnim elementima. Ipak, kako mu je namera bila zacelo pravična, treba ga izviniti *in foro conscientiae*; jer sudije svakodnevno donose mnoge svojevolske presude čak i kad nemaju ovog opravdanja.

Čim se Tom obavestio kod komandira kuda su se uputili (doista, i sâm je to dosta tačno pogadao), zagrlio je nežno svoju Moli pred svima, zaklinjući se da će ubiti prvoga čoveka koji je se dotakne. Kazao joj je da otre suze i da se umiri; jer kudgod bude ona išla, on će je pratiti. Okrenuvši se onda komandiru, koji je stajao drhteći sa šeširom u ruci, zamolio ga je, veoma blagim glasom, da samo za časak pode s njim njegovom ocu (jer on je sada tako nazivao Olvordia), i pošto je uveren da će devojka biti puštena kada on bude kazao ono što ima u njenu odbranu.

Komandir, koji bi mu, nimalo ne sumnjam, predao zarobljenicu da je Tom to od njega zahtevao, vrlo rado se saglasio sa ovom molbom. I tako su se svi vratili u predvorje g. Olvordieve kuće; Tom ih je zamolio da ga ovde sačekaju a sâm je otišao da potraži toga dobričinu. Čim ga je našao, Tom mu se bacio pred noge, i pošto ga je umolio da ga strpljivo sasluša, priznao je da je on otac deteta koje je Moli tada nosila. Preklinjao ga je da se sažali na sirotu devojku i da uzme u obzir da, ako postoji nekakva krivica, ona uglavnom leži na njemu.

„Ako postoji nekakva krivica!“ odgovorio je Olvordi uzrujano; „jesi li ti, dakle, takav neobuzdan ruspunjak da sumnjaš da kršenje božanskih i ljudskih zakona i kvarenje i upropašćavanje ove jadne devojke, znači krivicu? Doista, krivica i leži uglavnom na tebi; i ona je tako teška, da bi trebalo da očekuješ da te smrvi.“

„Ma kakva mi bila sudbina,“ kazao je Tom, „imajte milosti prema ovoj jadnoj devojci. Priznajem da sam je ja pokvario; ali od vas zavisi da li će biti i upropašćena. Za ime Božje, oče, povucite vašu odluku, i ne šaljite je tamo gde će neminovno naći svoju propast!“

Olvordi mu je naredio da odmah pozove jednog slugu. Tom je odgovorio da to nije potrebno; jer on ih je srećom susreo kod vratnica, i, oslanjajući se na njegovu dobrotu, vratio ih je u predvorje da sačekaju njegovu konačnu odluku, i on ga na kolenima moli da se smiluje devojci: da je pusti da ide svojoj kući i roditeljima, i da se ne izlaže većem sramu i preziru no što je i ovako očekuju. „Ja znam,” kazao je, „da je to previše. Znam da sam ja nesrećni povod svemu tome. Ja ću se truditi da to popravim, ako je moguće; i ako ćete vi docnije biti dobri da mi ovo oprostite, nadam se da ću vaš oproštaj zaslužiti.”

Olvordi se kolebao neko vreme, i napokon je rekao: „Pa, dobro: povući ću presudu. Pošalji mi komandira.” Ovaj je odmah bio pozvan i otpušten, a tako isto i devojka.

Može se verovati da g. Olvordi nije propustio da očita Tomu u ovoj prilici oštru bukvicu; ali nije potrebno da to ovde umećemo, pošto smo verno prepisali ono što je kazao Dženi Džonsovoj, u prvoj knjizi, a većina toga može da se primeni muškarcima kao i kod ženskinja. Ovi su prekori dirnuli mladića, koji nije bio okoreo grešnik, i on se povukao u svoju odaju u kojoj je proveo osamljeno veče u mnogim setnim mislima.

Olvordia je dosta uvredio ovaj Džonsonov prestup; jer, uprkos tvrdenjima g. Vesterna, izvesno je da se ovaj valjani čovek nije nikada podavao razuzdanim uživanjima sa ženama, i veoma je osuđivao poročnu neuzdržljivost u drugih. Zaista, nema mnogo razloga da se pomisli da je bilo i malo istine u onome što je g. Vestern tvrdio, naročito stoga što je on izabrao studentske dane kao vreme onih nečistih dela, dok, međutim, g. Olvordi nije nikad ni bio na univerzitetu. Ustvari, dobri vlastelin je bio malo previše sklon da uživa u onim šalama koje se obično nazivaju rodomontadama*), ali koje se

*) Rodomonte je ime jednog hrabrog ali hvalisavog vođe Saracena protiv Kralja Velikog u Ariostovom velikom epu *Bijesni Rolando*. — Prev.

moгу, sa isto toliko umesnosti, nazvati i jednom kraćom reći; i mogućno je da mi isuviše često zamenjujemo ovu jednosložnu reću drugima; pošto mnogo od onoga što često prolazi u svetu kao duhovitost i humor, treba, ustvari, da dobije ovaj kratak naziv, a koji i ja, u saglasnosti sa dobrim običajima, ovde zaobilazim.

Ali ma koliko da je ovaj, ili ma koji drugi porok bio mrzak g. Olvordiu, on nije bio njime zaslepljen da u krivicu ne bi razabrao i vrlinu isto tako jasno, kao da u tome istome karakteru i nema mešavine poroka. I stoga, dok ga je neobuzdanost Džonsova srdila, isto su ga toliko radovali njegovi čestitost i osećanje časti koji su se ispoljili u njegovoj samooptužbi. Počeo je sada da stvara ono mnjenje o ovome mladiću koje, nadam se, ima i čitalac. Kada je stavio na jednu stranu terazija njegove pogreške, a na drugu odlična svojstva, izgledalo je da ova druga pretežu.

I stoga je uzaludan bio svaki trud Tvekama, kome je g. Olvordi odmah sve ispričao, da se ispizmi na jadnog Toma i iskali na njemu sav svoj jed. Olvordi je strpljivo saslušao sve njegove grdnje, i onda je hladno odgovorio: „Da su mladi ljudi Tomovog lika obično isuviše podložni ovome poroku; ali da on veruje da su mladićeve reći bile iskrene u ovoj prilici, i da se nada da neće više činiti ovakvih pogrešaka.” Tako da, pošto su dani šibâ bili prošli, vaspitač nije imao druge oduške za crvotočinu sem svojih usta, običnog bednog izvora neinoćne osvetoljubivosti.

Ali Skver, koji je bio manje žestok, bio je daleko prepredeniji čovek; i kako je mrzeo Džonsa više, možda, nego i sâm Tvekam, naumio je da mu nanese veće zlo u očima g. Olvordia.

Čitalac se mora sećati onih nekoliko događajčića sa jarebicom, konjem i biblijom koje smo ispričali u drugoj knjizi ove istorije, a koji su Toma više omilili srcu g. Olvordia nego što su mu nahudili. Isto bi mu se, verujem, dogodilo i u očima svakoga ko iole zna šta su prijateljstvo, darežljivost i veličina duše; to će reći, ko u srcu ima i traga dobrote.

Skveru nisu bili nepoznati pravi utisci koje su ova dela dobrotelja proizvela na milostivo srce g. Olvordia; jer taj filosof je vrlo dobro znao šta je vrlina, premda, možda nije uvek bio stalan u njenom upražnjavanju. Ali što se Tvekama tiče (iz kakvih razloga neću da ispitujem), njemu takve misli nisu ni padale na um: on je Džonsa video samo u ružnoj svetlosti, i zamišljao je da ga i Olvordi vidi u istoj takvoj, ali da je rešen, iz oholosti ili tvrdoglavosti, da ne digne ruke od dečaka koji mu je nekada bio toliko mio; jer, učini li to, morao bi prećutno da prizna da je njegovo pređanšnje mišljenje o njemu bilo pogrešno.

Skver je stoga, prigrlio ovu priliku da ozledi Džonsa u najosetljivije mesto time što je vrlo ružno izokrenuo sva ona pomenuta zbivanja. „Žao mi je, gospodine,” kazao je, „što moram da priznam da sam se i ja bio prevario, kao i vi. Priznajem, nisam mogao a da se ne radujem zbog onoga što sam pripisivao pobudi prijateljstva, premda je ono bilo preterano, a svako je preterivanje rđavo i poročno; ali ja sam i to izvinjavao mladostu. Nimalo nisam podozrevao da je žrtvovanje istine, koje smo obojica mislili da je učinjeno u korist prijateljstva, ustvari bilo njeno obeščašćenje raspusnom i bludnom strašću. Sada jasno uvidate otkuda je proizlazila sva ta tobožnja darežljivost u ovoga mladića prema porodici čuvara lova. On je potpomagao oca, da bi mu zaveo kćer, i spasavao je porodicu od gladi, da bi jedno čeljade gurnuo u sram i propast. To je prijateljstvo; to je dobročinstvo! Kao što Ser Ričard Stil*) veli: „Izelice, koje plaćaju visoku cenu za đakonije, vaistinu su dostojni da se nazovu dobročiniteljima.” Ukratko, ovaj me je slučaj naterao da nikada više ne popuštam slabosti ljudske prirode, i da ništa ne smatram vrlinom što tačno ne odgovara nepogrešivom pravilu prava.”

Olvordiu, u njegovoj dobroti, ovakva rasmatranja nisu dolazila na um; ali kada mu ih je drugi izneo pred oči, bila su dovoljno prihvatljiva da bi se mogla potpuno i u žurbi odba-

*) Znameniti engleski eseista, (1671—1729). -- Prev.

citi. Zaista, to što je Skver kazao utonulo je veoma duboko u njegovu dušu, i nemir koji je tu izazvalo bio je isuviše vidljiv; ipak ovaj dobričina to nije hteo da prizna, no je odgovorio tek nešto i površno, i onda je nasilno prebacio tok razgovora na neki drugi predmet. Dobro je, možda, bilo po jadnoga Toma što takva navođenja nisu bila učinjena pre no što mu je oprošteno; jer ona su zaista utisnula u um g. Olvordija prvi rdav upečatak o Džonsu.

GLAVA XII

KOJA SADRŽI MNOGO JASNIE GRADIVO, ALI KOJE POTICE
IZ ISTOG IZVORA KAO I ONO U PRETHODNOJ GLAVI

Čitaocu će, verujem, biti drago da se vrati sa mnoom Sofiji. Provela je noć, posle našeg poslednjeg videnja, ne veoma prijatnu. San je nije okrepio, a snovi još manje. Ujutru, kada joj je u uobičajeni sat došla gđica Onor, njena dvorkinja, zatekla ju je već na nogama i odevenu.

Ljudi koji na selu žive na dve do tri milje udaljenosti jedan od drugog smatraju se kao prvi susedi, i ono što se dešava u jednoj kući leti neverovatno brzo u drugu. Gđica Onor je tako čula čitavu priču o Molinoj bruci, i, budući vrlo razgovorne naravi, razvezla je jezik čim je ušla u odaju svoje gospodarice, ovako kao što sledi:

„Ele, gospodice, šta vi velite na to? Ona devojkica koju ste videli u crkvi u nedelju, i za koju ste rekli da je tako lepa — premda da ste je videli izbliza ne biste to kazali — bila je izvedena pred sudiju zato što je ostala u drugom stanju. Videla sam ja da je ona rospija; i, pomislite samo, ona tvrdi da je mladi g. Džons otac njenog kopileta. I sve selo priča da je g. Olvordi tako ljut na g. Džonsa, da neće ni da ga vidi. Zacelo, svako mora da žali jednog takvog mladog čoveka, iako on to ne zasluhuje; jer šta mu je trebalo da se spanda sa jednom takvom ajmanom? Ipak, on je tako lep gospodin, da bi mi bilo žao da ga izbace iz kuće. A smela bih da se zakunem da je i cura htela isto što i on; jer ona vam je uvek bila nekakva

natrkušica. A, bome, kad su cure takve, onda ni mlade ljude ne treba kriviti; jer, zacelo, oni i ne čine ništa drugo do li ono što je prirodno. Samo je šteta što se mešaju sa takvim murdarama, kojima je dobro što god ih snađe. Te su gadure najviše krive, i trebalo bi ih dobro išibati. To je moja iskrena želja. Jer žalost je to golema da one upropašćuju jednog takvog finog mladog gospodina. A niko ne može da ospori da je g. Džons jedan od najlepših mladića koji je ikad —"

Ona je tako vezla sve dok Sofija nije uzviknula najsvadjivijim glasom kojim ju je ikad oslovila: „Molim te, zašto mi dosađuješ tom pričom? Šta se mene tiče šta radi g. Džons? Vi ste sve, čini mi se, jednake. Kao da ti je krivo što se to nije tebi desilo."

„Meni, gospodice!" usprotivila se gdica Onor. „Žao mi je što gospodica misli da sam ja takva. Zacelo tako se što o meni ne može reći. Što se mene tiče, svi momci ovoga sveta mogu da idu dodavola. Valjda zato što sam rekla da je lep! Pa svi to govore. Zacelo, nikada ne bih pomislila da tu ima nečeg ružnog kad se kaže da je neko lep. Ali lep — ne lep, ja ga zacelo neću više takvim smatrati; jer lep je onaj ko lepo radi. Takva jedna dronjava namiguša —"

„Prestani već jednom sa tom bujicom drskosti," uzviknula je Sofija, „i vidi je li otac sišao dole da doručkuje."

Gdica Onor je onda jurnula iz sobe, gundajući mnogo usput, ali od svega toga moglo je samo da se razabere „Eh, dabome" i „zacelo."

Da li je gdica Onor zbilja zaslužila onu sumnju koju je njena gospodarica nagovestila, stvar je o kojoj ne možemo da zadovoljimo čitaocu radoznalost rešavajući je. Ipak, to ćemo mu nadoknaditi time što ćemo otkriti šta se zbivalo u Sofijinoj duši.

Čitalac će se ljubazno setiti da se u srce ove gospodice uvukla potajna ljubav prema g. Džonsu; i tu je narasla do znatne veličine pre no što ju je i sama otkrila. Kada je prvom počela da opaža njene znake, ti su joj osećaji bili tako slatki i ugodni, da nije imala dovoljno odlučnosti da ih uguši; i tako je i dalje

gajila jednu strast, o čijim posledicama nije ni jednom promislila.

Događaj sa Moli otvorio jej je oči prvi put. Sada je tek prvi put opazila slabost za koju je bila kriva; i premda je to veoma uznemirilo u duši, dejtvovalo je ipak kao i drugi gorki lekovi, i za neko vreme je smirilo njenu boljku. Doista, dejtvo je bilo tako čudesno brzo, da, kada se njena dvorkinja malo kasnije vratila da je pozove ocu, ona je već bila savršeno mirna na izgled, potpuno ravnodušna prema g. Džonsu.

Bolesti duše, gotovo u svakoj pojedinosti, ugledaju se na telesna obolenja. Ali nema nijedne okolnosti u kojoj duševne boljke stoje u tačnijoj analogiji prema telesnim no što je ona njihova zajednička sklonost da se vrate prvobitnom stanju. Ovo se jasno vidi u žestokim bolestima slavljublja i tvrđičluka. Znao sam slavljublje, već izlečeno na dvoru čestim razočaranjima (što mu je jedini lek), da opet izbije u borbi za pretsedničko mesto u porotnom sudu; a slušao sam o čoveku koji je u tolikoj meri pobedio u sebi tvrđicu da je davao i mnogi srebrni novčić, ali se najzad, na samrtnoj postelji, utešio time što je sa vlasnikom pogrebnog preduzeća sklopio veoma dovitljiv i povoljan ugovor za pretstojeću sahranu, i udao za njega svoje jedino dete.

U stvarima ljubavi, koju ćemo mi ovde, u saglasnosti sa stoičkom filosofijom, smatrali kao boljku, ova naklonjenost vraćanju u prvobitno stanje nije ništa manje uočljiva. Tako se dogodilo i sa jadnom Sofijom. Prvi put kada je opet ugledala mladoga Džonsa vratili su se svi oni predašnji znaci obolenja. i otada su njeno srce hvatali naizmenično hladni i vreli grčevi.

Položaj ove gospođice sada se znatno razlikovao od ma kojega u kome je prede bila. Ona strast, koja je ranije bila tako zamamljivo slatka, sada je postala akrep u njenim grudima. Ona joj se stoga odupirala svom snagom, i dozivala je u pomoć svaki razlog koji bi joj razum (koji je bio za čudo snažan za njene godine) došapnuo, da bi je savladala i odstranila. U ovome je uspela toliko da je počela da se nada da će u vremenu i otstustvovanju naći savršen lek. Rešila je stoga da se kloni Toma Džonsa što je više moguće; zato se u njoj začela

misao da ode u pohode svojoj tetki ni malo ne sumnjajući da će dobiti očevo odobrenje.

Ali Fortuna, koja je u glavi imala druge nakane, odmah je okončala sve pripreme ubacivanjem jednog nesrećnog slučaja, koji ćemo ispričati u sledećoj glavi.

GLAVA XIII

GROZNA NESREĆA KOJA JE ZADESILA SOFIJU. JUNACKO PONAŠANJE DŽONSOVO I JOŠ GROZNIJE POSLEDICE TOGA PONAŠANJA PO MLADU GOSPODICU; SA KRATKIM UDALJAVANJEM U KORIST ŽENSKOG POLA

G. Vestern je svakim danom više voleo Sofiju, tako da su joj njegovi omiljeni psi gotovo ustupili mesto u njegovoj ljubavi; ali kako nije mogao da privoli sebe da se ovih okani, smislio je vešto da nagovori svoju kćer da ga prati u lov, i da se tako ne razdvaja od miloga mu društva.

Sofija, za koju je očeva reč bila zakon, bez pogovora je izišla ususret njegovoj želji, premda nije nalazila ni najmanje uživanja u sportu isuviše grubom i muškom da bi odgovarao njenoj naravi. Ali sem poslušnosti, još jedna je pobuda potsticala da prati staroga gospodina u lov; jer ona se nadala da će svojim prisustvom moći da obuzdava njegovu silovitost, i da će ga sprečiti da se toliko često izlaže najvećoj opasnosti da slomije vrat.

Najveću je neprijatnost nalazila u onome što bi je prede najviše potsticalo, naime, što će morati često da se viđa sa mladim Džonsom, koga je bila odlučila da se kloni; ali kako se lovačka sezona bližila kraju, nadala se da će se za vreme kraćeg otsustvovanja kod svoje tetke, potpuno izlečiti od svoje strasti, i ni malo nije sumnjala da će naredne sezone biti kadra da se sretne s njim u polju bez i najmanje opasnosti.

Drugoga dana lova, kada se vraćala, i već dojahala blizu g. Vesternove kuće, njen konj, čija je plahovita ćud zahtevala boljeg jahača, odjednom je počeo da se propinje i da poigrava,

tako da je bila u velikoj opasnosti da padne. Tom Džons, koji je jahao malo dalje iza nje, ugledavši ovo, odmah je u galopu pojurio da joj pomogne. Čim je stigao do nje, skočio je sa svoga konja, a njenoga je uhvatio za uzdu. Uznemirena životinja propela se tada na zadnje noge i zbacila je sa leđa svoj lepi tovar, a Džons je priskočio i dočekao ga na ruke.

Sofija se bila toliko uplašila, da nije mogla odmah da odgovori na Džonsovo zabrinuto pitanje da li se ozledila. Međutim, ubrzo je došla sebi, uverila ga je da je dobro, i zahvalila mu na pomoći koju joj je ukazao. Džons je odgovorio: „Ako sam vas sačuvao od ozlede, gospodice, dovoljno sam nagrađen; jer, uveravam vas, zaštitio bih vas i od najmanjeg zla po cenu i većeg belaja nego što je ovaj koji me je zadesio ovom prilikom.”

„Kakav belaj?” upitala je Sofija zabrinuto. „Nadam se nije vam se dogodilo ništa zlo.”

„Ne uznemirujte se, gospodice,” odgovorio je Džons. „Hvala Bogu, dobro ste prošli, uzevši u obzir opasnost u kojoj ste se nalazili. Ako sam slomio ruku, to smatram malenkušću u upoređenju sa onim što sam strahovao za vas.”

Sofija je onda vrisnula: „Slomili ste ruku! Teško meni!”

„Nažalost jesam, gospodice,” odgovorio je Džons. „Ali, molim vas, dopustite mi da se najpre pobrinem za vas. Još mi je desnica kadra da vas usluži, pa dozvolite stoga da vam još pomognem preko onoga polja, a otuda nema mnogo do kuće vašega oca.”

Sofija, videći mu levu ruku kako bespomoćno visi, dok ju je drugom vodio, nije više sumnjala u istinitost njegovih reči. Sada je postala mnogo bleđa nego što je malo pre bila iz straha za sebe. Drhtala je svim telom toliko da je Džons jedva mogao da je pridržava; i kako joj misli nisu bile ništa manje uznemirene, nije mogla da se uzdrži a da ne pogleda Džonsa očima tako punim nežnosti, da je u njima bilo više osećajnosti duše no što zahvalnost i sažaljenje zajednički mogu da izazovu i u najnežnijim ženskim grudima, bez pomoći jedne treće i moćnije strasti.

G Vestern, koji je bio odjahao malo napred kada se ovaj događaj desio, vratio se sad sa ostalim jahačima. Sofija mu se odmah ispričala šta se dogodilo Džonsu, i zamolila ga je da se pobrine za njega. Na to je vlastelin, koji je bio veoma uznemiren kada je video konja svoje kćeri bez njegove jahačice, i sada se prekomerno obradovao što je vidi neozleđenu, uzviknuo: „E, dobro je kad nije ništa gore. Ako je Tom slomio ruku, zvaćemo vidara da mu je namesti.”

Vlastelin je sjahao sa konja i uputio se kući pešice, zajedno sa svojom kćerkom i Džonsom. Neki nepristrasan gledalac koji bi ih susreo, pomislio bi, sudeći po njihovim licima, da je samo Sofija nastradala i da je ona predmet žaljenja; jer, što se Džonsa tiče, on je klicao od radosti što je verovatno spasio život mlade gospodice, samo po cenu jedne slomljene kosti; g. Vestern, pak, iako nije bio neosetljiv prema nesrećnom slugaju koji je snašao Džonsa, ipak se mnogo više radovao zbog srećnog spasenja svoje kćeri.

Plemenitost Sofijine duše protumačila je ovakvo Džonsovo držanje njegovom velikom hrabrošću; to je načinilo dubok utisak u njenome srcu; jer izvesno je da nema osobine koja tako opšte preporučuje ljude ženama kao što to ova čini; to proizlazi, ako hoćemo da verujemo opštem mnjenju, iz prirodne bojažljivosti ženskoga roda, koja je, veli g. Osborn, „tako „velika, da je žena najplašljivije od svih stvorenja božjih” — mnjenju koje se više ističe svojom neotesanošću, nego istinitošću. Aristotelo je, verujem, pravičniji prema njima u svojoj *Politici*, kada kaže: „Skromnost i srčanost ljudi razlikuju se od ovih vrлина u žena; jer srčanost koja pristoji ženi, bila bi kukavičluk kod čoveka; a skromnost koja pristoji čoveku, bila bi čap-kunstvo kod žene.” Niti, možda, ima više istine u mnjenju onih koji žensku naklonost prema hrabrima tumače njihovim preteranim strahom. G. Belj (mislim, u svome članku o Jeleni) pripisuje ovo njihovoj žarkoj ljubavi prema slavi; da je ovo tačno, možemo da se pozovemo na autoritet onoga koji je, dublje no svi drugi, sagledao u ljudsku prirodu, i koji prikazuje junakinju svoje *Odiseje*, tu veliku uzor ženu bračne ljubavi i ver-

nosti, kao da u muževljevoj slavi nalazi jedini izvor svoje ljubavi prema njemu.

Bilo kako mu drago, izvesno je da je ovaj slučaj veoma snažno delovao na Sofiju; i doista, pošto sam pažljivo ispitao stvari, sklon sam da verujem da je, u ovo isto vreme, i divna Sofija učinila ne manje snažan utisak na Džonsovo srce: da kažemo istinu, on je već neko vreme bio svestan neodoljive moći njenih čari.

GLAVA XIV

DOLAZAK LEKARA. OPERACIJE KOJE JE IZVEO I DUG RAZGOVOR IZMEĐU SOFIJE I NJENE DVORKINJE

Kada su došli u predvorje g. Vesternove kuće, Sofija, koja se s mukom doteturala, sručila se na stolicu; zahvaljujući kapljicama i vodi nije se onesvestila, a kada se pojavio lekar, koga su pozvali zbog Džonsa, ona se već bila dovoljno oporavila. G. Vestern, koji je ove znake slabosti pripisivao njenom padu, savetovao joj je, kao predohranu, da odmah pusti krv. I lekar je bio istoga mišljenja, koje je podupirao mnogim razlozima i navodio brojne slučajeve u kojima su ljudi nastradali zato što im nije puštena krv, tako da se vlastelin veoma zabrinuo i odlučno je zahtevao od svoje kćeri da se povinuje ovom naređenju.

Sofija se ubrzo pokorila očevoj zapovesti, premda sasvim suprotno svojoj naklonosti; jer, verujem, ona je naslućivala manju opasnost od pretrpljenog straha no što su vlastelin i lekar mislili. Pružila je, dakle, svoju divnu ruku, i lekar je počeo da se priprema za rad.

Dok je posluga bila uposlena oko spremanja materijala, lekar, koji je Sofijino snebivanje pripisivao strahu, uzeo je hrabriti uveravanjima da nema ni najmanje opasnosti; „jer,” kazao je, „nikakva se nezgoda ne može da dogodi usled puštanja krvi, osim kad ovaj posao vrše kojekakve neznalice i šarlatani, a toga se,” vešto je nagovestio, „u ovom slučaju ne treba bojati.” Sofija je na to izjavila da se ona ni malo ne boji, i dodala je:

„Ako mi i otvorite arteriju, obećavam da ću vam to oprostiti.” — „Hoćeš li?” uzviknuo je Vestern. „Neka me đavo odnese ako bih mu ja oprostio! Ako te samo malo ozledi, sto mu gro-mova, onda ću ja njemu da pustim krv.” Lekar je pristao da radi pod tim uslovima, i dao se na operaciju, koju je izveo spretno kao što je obećao, i isto tako brzo; jer pustio joj je samo malo krvi, govoreći da je sigurnije puštati je više puta, nego li uzeti suviše odjednom.

Kada su joj zavili ruku, Sofija se udaljila; jer ona nije bila voljna (niti bi to, možda, bilo strogo pristojno) da prisustvuje Džonsovoj operaciji. Doista, jedna zamerka koju je imala protiv puštanja krvi (iako je nije izrekla) bila je ta što će zbog toga on morati da čeka; jer Vestern, kada je Sofija bila u pitanju, obazirao se samo na nju. Džons je, pak, „Sedeo kao Strpljenje na spomeniku, smešeći se na tugu.” Istinu govoreći, kada je video kako krv curi iz lepe Sofijine ruke, jedva da je i pomišljao na ono što se njemu dogodilo.

Lekar je sada naredio svome pacijentu da skine gornji deo odela sve do košulje, i razgolitivši mu potpuno ruku, počeo je da je tegli i ispituje na takav način, da je ovo udaranje na muke izazvalo mrštenje Džonsovog lica; kada je lekar ovo primetio, on se tome vrlo začudio i uzviknuo: „Šta vam je, gospodine? Uveren sam da je nemoguće da vas to boli.” I onda je, držeći slomljenu ruku, započeo veoma učeno i dugo predavanje iz anatomije, u kome je na tenane razmatrao razne vrste preloma kostiju; ukazao je na razne načine na koje je Džons mogao da slomije ruku, uz umesne primedbe, pokazujući koji bi od ovih bili bolji, a koji gori od ovog slučaja.

Pošto je završio svoje mučno nagvaždanje, koje slušao-cima nije mnogo koristilo uprkos pažnji i divljenju, iako stvarno nisu razumeli ni jednog sloga od svega što je kazao, on se dao na posao u kome se pokazao hitriji da ga okonča nego li da ga započne.

Onda je Džonsu bilo naređeno da odmah ide u postelju, a g. Vestern ga je primorao da ovu primi u njegovoj vlastitoj kući.

Među dobrom družinom koja je u predvorju prisustvovala nameštanju slomljene ruke, bila je i gdica Onor. Njena je gospodarica pozvala k sebi čim je operacija bila završena, i kada je upitala kako se mladi gospodin poneo, ona je uzela toliko da uznosi veličanstvenost njegovog držanja, i rekla, „da je to bilo divota videti u jednog tako krasnog čoveka.“ Onda je još oduševljenije počela da hvali lepotu njegove ličnosti, ističući mnoge pojedinosti i završavajući sa belinom njegove kože.

Ove su reči imale dejstva na Sofiju; promena koju su one proizvele na njenom liku, ne bi promakle promućurnoj dvorkinji da je bar jednom pogledala u svoju gospodaricu za sve vreme dok je govorila; ali kako joj je jedno ogledalo, koje je baš zgodno stajalo prekoputa nje, davalo priliku da promatra one crte koje su joj bile draže od svih, nije ni jednom, u toku celog govora, odvratila pogled od te mile slike.

Gdica Onor bila je toliko obuzeta predmetom kojim je uposlila svoj jezik, kao i slikom koja joj je bila pred očima, da je dala vremena svojoj gospodarici da savlada svoju zbunjenost; kada je to postigla, ona se nasmešila svojoj dvorkinji i kazala joj „da je zacelo zaljubljena u toga mladića.“ — „Ja zaljubljena, gospodice; duše mi, gospodice, nisam!“ — „Pa šta je s tim,“ uzviknula je njena gospodarica, „šta je s tim ako i jesi? Ja ne vidim razloga da bi zato trebalo da se stidiš; jer on je zaista lep čovek.“ — „Jeste, gospodice,“ odgovorila je ova druga, „on je zacelo lep; najlepši čovek koga sam u životu videla. Da, zacelo, on jeste lep, i, kao što gospodica veli, ne znam zašto bih se sramila da ga volim, premda je on za mene gospodin. Ali, zacelo, i gospoda su samo od krvi i mesa, kao i mi sluge. Sem toga, iako ga je g. Olvordi načinio gospodinom, on je po rođenju gori od mene; jer, iako sam ja siromašna, ja sam dete čestitih roditelja, moj otac i mati su bili venčani, a to je nešto malo više nego što pojedini mogu da kažu za sebe, ma koliko visoko dizali nos. Dabome. Ta iako mu je koža tako bela, i zacelo najbelja koža koju sam ikad videla, i ja sam hrišćanka, kao i on; i niko ne može reći da sam ja niskog

roda, jer moj je deda bio sveštenik,*) i, verujem, mnogo bi se srdio kad bi mogao da pomisli da bi neko iz njegove porodice uzimao prljave ogrizotine Moli Sigrimove.

Možda je Sofija podnosila svoju dvorkinju da ovako lapara, zato što u sebi nije osećala dovoljno snage da joj zauzda jezik, pošto to i čitalac možda pogada, nije bio lak posao; jer zaista, u njenim je rečima bilo i takvih koje nimalo nisu godile gospođici. Ipak, sada je zaustavila bujicu, pošto se činilo da joj nema kraja. „Čudim se,” kazala je, „tvojoj smelosti da tako govoriš o jednom prijatelju moga oca. Što se one devojke tiče, naređujem ti da njeno ime nikada ne pominješ preda mnom; u pogledu rođenja mladoga gospodina, pak, oni koji nemaju zbog nečeg krupnijeg da ga optuže, mogu i o tome da ćute, kao što ćeš i ti činiti ubuduće.”

„Žao mi je ako sam uvredila gospođicu,” odgovorila je Onor. „Budite uvereni da i ja mrzim Moli Sigrimovu onoliko koliko god biste je i vi mogli da zamrzite. A što se tiče vređanja g. Džonsa, sva posluga u kući može da posvedoči da kad god se pavela reč o kopiladima, ja sam uvek držala njegovu stranu: koji od vas, kazala sam lakejima, ne bi pristao da bude kopile, kada bi mogao, da postane od njega gospodin? I, još sam kazala, da je on zacelo vrlo fini gospodin; ima najbelju ruku na svetu; i najumiljatije je naravi, najdobroćudniji je čovek na svetu; i sva ga posluga, i svi susedi vole. I, zacelo, mogla bih i gospođici da kažem nešto, ali se bojim da se gospođica ne uvredi.” — „Šta bi mogla da mi kažeš, Onor?” upitala je Sofija. — „Svejedno, gospođice, on zacelo nije ništa time mislio; pa stoga neću da srdim gospođicu.” — „Molim te, reci,” naredila je Sofija, „hoću da znam ovoga časa.” — „Pa, gospođice,” odgovorila je Onor, „ušao je u sobu jednoga dana prošle nedelje, dok sam ja poslovala, a

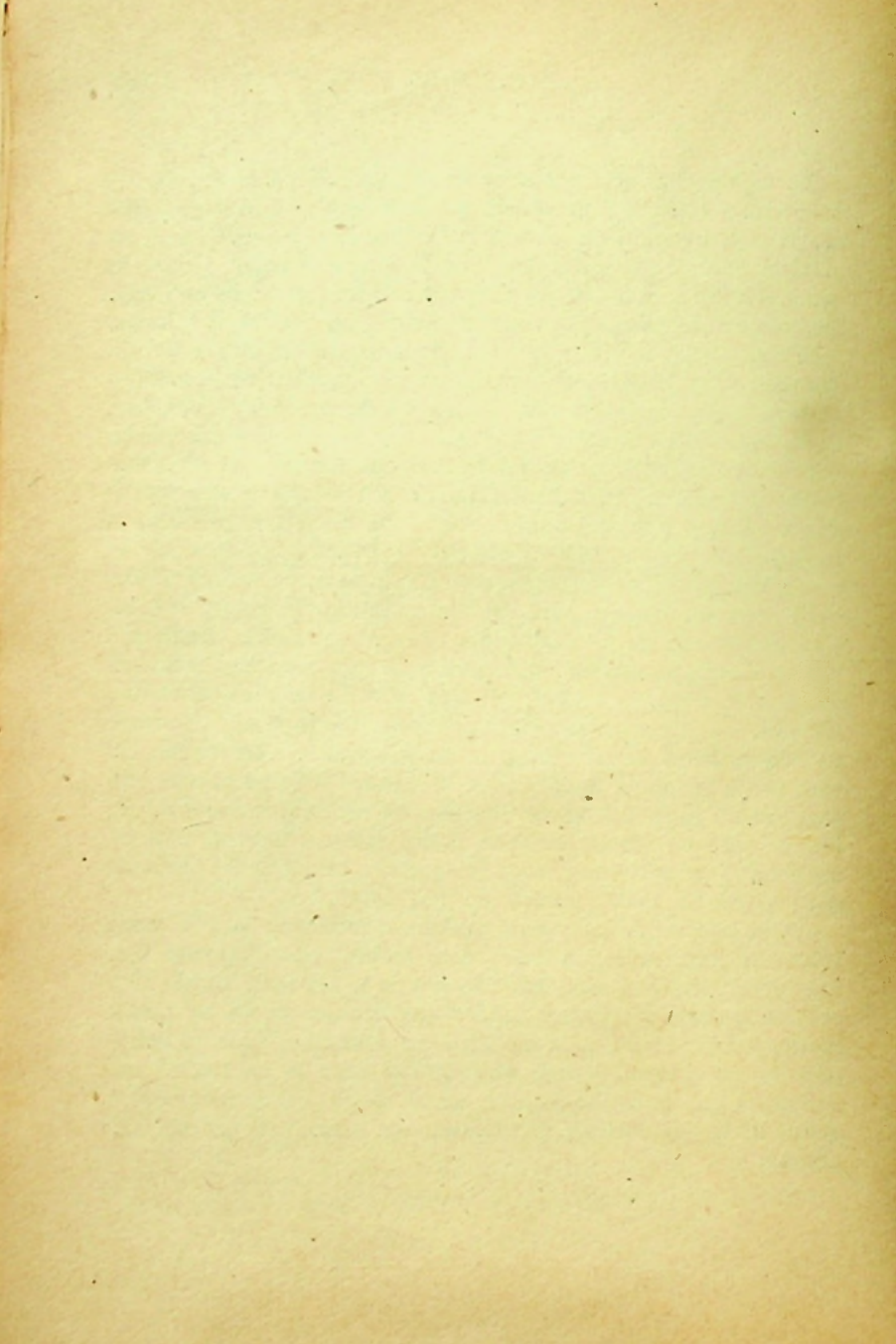
*) Ovo je drugo lice bednoga stanja koje smo pomenuli u ovoj istoriji da potiče iz svešteničke porodice. Treba se nadati da će ovakvi slučajevi u budućnosti, kada porodice nižega sveštenstva budu imale nekakvog osiguranja, izgledati neobičniji no što su danas.

na jednoj se stolici nalazio gospodičin muf, i on je, molim vas, turio ruke u njega; baš u onaj isti muf što mi ga je gospodica juče poklonila. Gle! velim ja: Gospodine Džonse, vi ćete raširiti muf moje gospodice i pokvarićete ga. Ali on još jednako drži ruke u njemu i onda ga poljubi — zacelo, takav poljubac još nisam videla u životu, tako ga je poljubio." — „Valjda nije znao da je moj,” primetila je Sofija. — „Čujte samo šta je bilo dalje, gospodice. Poljubio ga je nekoliko puta, i kazao je da je to najlepši muf na svetu. Eh, gospodine, rekoh, pa vi ste ga videli stotinu puta. Jesam, gdice Onor, odgovorio je, ali ko može da vidi šta lepo u prisustvu vaše gospodarice osim nje same? — Da, ali i to nije sve; ali nadam se da se gospodica neće uvrediti, jer zacelo on tu nije ništa mislio. Jednoga dana, kada je gospodica svirala na harfikordi mome gospodaru, g. Džons je sedeo u susednoj sobi i činilo mi se da je izgledao setan. Gle, rekoh ja: šta vam je g. Džonse? Novčić za vaše misli, rekoh. Pa, gusko, odvrati on prenuvši se iz sanjarenja, o čemu mogu da mislim kada onaj andeo, tvoja gospodarica svira! Oh, gdice Onor, reče stisnuvši me za ruku, kako će taj čovek biti srećan! — i onda je uzdahnuo. Života mi, gospodice, i dah mu je sladak kao kita cveća. — Ali zacelo on nije mislio ništa rđavo. I uzdam se da gospodica neće o tome reći nikome ni reči; jer on mi je dao krunu da o tome nikome ne govorim i naterao me da se zakunem na jednoj knjizi, ali mislim da to nije bila Biblija.”

Dok se ne pronade neko lepše rumenilo nego što je cinober, neću da govorim ništa o boji Sofijinog lica u ovom času. „Onor,” kazala je ona, „ja neću — ako mi o ovome nikada više ne budeš govorila — ni meni niti ikome drugome — ja te neću odati — to jest, neću se ljutiti na tebe; ali ja se plašim tvoga jezika. Zašto mu, moja devojko, ti dopuštaš takve slobode?” — „Ali, gospodice,” odgovorila je ona, „ja bih pre otsekla svoj jezik nego što bih vas uvredila. Zacelo, nikada ja neću proslaviti nijednu rečcu koju gospodica ne želi da čuje.” — „Pa, ja želim da ovo više ne pominješ,” kazala je Sofija, „jer bi to moglo da dođe i do ušiju moga oca, a on bi se onda ljutio na g. Džonsa; premda i ja stvarno verujem, kao što ti

veliš, da on time nije ništa naročito mislio. I sama bih se ve-oma srdila kada bih mogla da pomislim —” — „Ali, gospodice, ja sam uverena da on nije ništa mislio pri tom. I meni se učinilo, dok je govorio, kao da je šenuo; štaviše, i sam je posle rekao da nije bio pri čistoj svesti kad je rekao one reči. Da, gospodine, rekoh ja, i meni se tako čini. Da, Onor, tako je, reče on. — Ali molim gospodicu da mi oprosti: mogla bih da iščupam svoj jezik zbog toga što sam gospodicu uvredila.” — „Dobro,” odgovorila je Sofija, „možeš da nastaviš: dopuštam ti da kažeš ako si što propustila. — „Da, Onor, kazao je on (to je bilo docnije, pošto mi je dao onu krunu), ja nisam ni takav uobraženko ni takva hulja da bih o njoj mislio drugačije do li kao o svojoj božici; dokle god bude daha u meni, ja ću joj se samo kao takvoj diviti i obožavati je. — To je bilo sve, gospodice, i na to smem da se zakunem, po svome najboljem sećanju. I sama sam se bila naljutila na njega dok nisam uvidela da on ne misli ništa rđavo.” — „Zbilja, Onor, sad vidim da me ti istinski voliš. Pre neki dan sam bila izazvana pa sam ti otkazala službu; ali ako želiš da ostaneš sa mnom, ostaćeš. — „Zacelo, gospodice,” odgovorila je Onor, „ja neću nikada poželeti da se rastanem od gospodice. Verujte mi, oči sam svoje isplakala kada ste mi otkazali. Od mene bi bilo vrlo nezahvalno kada bih ikada zaželela da ostavim gospodicu, jer nikada više ne bih imala tako dobro mesto. Uverena sam da ću živeti i umreti kraj moje gospodice; jer, kao što je siromah g. Džons kazao, srećan je onaj čovek koji — ”

Ovde je zvono za ručak prekinulo razgovor koji je imao takvo dejstvo na Sofiju da je ona, možda, više dugovala svome jutrošnjem puštanju krvi no što je u taj mah slutila. Što se tiče njenog sadašnjeg društvenog stanja, ja ću se držati Horacijevog pravila, i, iz očajanja sa neuspeha, neću ni pokušati da ga opišem. Mnogi moji čitaoci lako će ga i sami naslutiti; a ono nekoliko koji to ne bi mogli, ne bi razumeli ni sliku, ili bi joj odricali prirodnost, ma kako valjano bila nacrtana.

KNJIGA V

KOJA SADRŽI ISEČAK VREMENA NEŠTO VEĆI OD POLA
GODINE

GLAVA I

O OZBILJNOM U KNJIZEVNOSTI, I RADI KAKVE SE SVRHE UVODI

Lako se može desiti da nijedan deo ovog gorostasnog dela ne pruži manje uživanja čitaocu nego oni delovi u koje je pisac uložio najviše truda oko sastavljanja. U ove se, verovatno, mogu ubrajati uvodni ogledi koje smo stavili na čelo istoriske grude sadržane u svakoj knjizi; a za koje smo rešili da su suštastveno neophodni u ovoj vrsti spisâ kojima smo se stavili na čelo.

Ne smatramo se strogo obaveznim da za ovo naše rešenje dajemo ma kakvih obrazloženja, budući da je sasvim dovoljno da smo mi to postavili kao nužno pravilo koje ima da se poštuje u svem prozaično-komično-epskom spisateljstvu. Ko je još tražio neko obrazloženje za ono lepo pravilo o jedinstvu mesta i vremena koje se danas smatra tako bitnim u dramskom pesništvu? Koji se kritičar ikad zapitao. zašto jedna pozorišna igra ne bi mogla da obuhvati vreme od dva dana isto tako lepo kao i vreme od jednoga? ili zašto gledaoci (pod uslovom da putuju kao i birači, bez ikakvog troška) ne bi mogli da se vinu na udaljenost od pedeset milja kao god i na pet? Je li ikakav komentator valjano obrazložio ono ograničenje koje je neki starodrevni kritičar postavio drami, i po kome ona ne sme da ima više od pet činova? Ili da li je iko živi pokušao da objasni šta moderne sudije našeg pozorišta podrazumevaju pod rečju *prosto*, kojom su srećno uspeali da sa pozornice izgnaju sav humor, i načinili su pozorište dosadnim kao što je salon? U svima ovim prilikama, svet izgleda da je prigrlio jedno načelo našega zakona, naime: *cuicunque in arte sua perito credendum est*: jer izgleda možda teško da se zamisli da bi neko bio toliko drzak da postavlja dogmatična pravila o

ma kojoj veštini ili nauci bez i najmanjeg temelja. U takvim slučajevima, dakle, skloni smo da zaključimo da na dnu postoje zdravi i valjani razlozi, ma da, nažalost, nismo kadri da sagledamo tako duboko.

Ele, ustvari, svet je odavao isuviše veliku poštu kritičarima, i zamišljao ih je kao ljude mnogo veće dubokomislenosti no što uistinu jesu. Zahvaljujući ovoj predusretljivosti, kritičari su se osmelili da uzmu diktatorsku vlast, i toliko su u tome uspeli, da su sada postali gospodari i imaju drskosti da propisuju zakone onim piscima od čijih su ih prethodnika prvobitno primili.

Kritičar, pravo uzev, samo je pisar čija je dužnost da prepisuje pravila i zakone koje postavljaju one velike sudije čija im ogromna snaga genija daje pravo zakonodavca u pojedinim naukama nad kojima predsedavaju. To je bila sva dužnost kojoj su kritičari težili; niti su se ikad usuđivali da iznesu i jednu rečenicu a da u njenu potvrdu ne bi naveli autoritet od koga su je pozajmili.

Ali tokom vremena, u doba neznamaštva, pisar je počeo da osvaja vlast i da zauzima dostojanstvo gospodara. Zakoni spisateljstva nisu se više temeljili na postupku piščevom, već na diktatu kritičarevom. Pisar je postao zakonodavac; i oni, čija je dužnost isprva bila da prepisuju zakone, počeli su veoma presudno da ih izdaju.

Otuda je proizišla veoma očevidna, i, možda, neizbežna pogreška; jer ovi kritičari, budući ljudi plitkih sposobnosti, veoma su lako pobrkali голу formu sa sadržinom. Postupali su kao sudija koji bi se slepo držao mrtvog slova zakona, i odbacio njegov duh. Neznatne okolnosti, koje su, možda, bile slučajne u nekog velikog pisca, ovi su kritičari smatrali kao bitnosti kojih svi njegovi sledbenici treba da se pridržavaju. Vreme i neznanje, dva velika pobornika nametljivosti, dali su autoritet ovom zalaženju u tude; i tako su nastala mnoga pravila za dobro pisanje koja nemaju ni najmanjeg osnova u istini ili u prirodi; i koja obično nemaju drugu svrhu do li da ukoloteče i sputaju genija, onako isto kao što bi učitelj igra-

nja bio sputan kada bi mnogi odlični spisi o toj veštini postavili kao bitno pravilo da svako mora da igra u lancima.

Da bismo izbegli, dakle, svako prebacivanje da postavljamo neko pravilo za potomstvo, koje se osniva samo na autoritetu *ipse dixit*, — prema čemu, istinu govoreći, nemamo najdubljeg poštovanja, — mi ćemo se ovde odreći povlastice za koju smo se gore prepirali, i iznećemo pred čitaoca razloge koji su nas naveli da prošaramo ovo naše delo ovim nekolikim ogledima koji se udaljuju od predmeta.

I ovde ćemo, po nuždi, morati da otvorimo jednu novu žicu saznanja, koju, ako je i bila otkrivena, nije, koliko se sećamo, iskoristio nijedan antički ili moderni pisac. Ova žica nije drugo do li suprotnost, koja se provlači kroz sva dela stvaranja, i može verovatno da ima velikog udela u izgradnji ideje lepote u nas, prirodne kao god i veštačke: jer šta ukazuje na lepotu i odličnost ma čega ako ne njegova suprotnost? Tako se lepota dana i leta ističe grozama noći i zime. I, verujem, da kada bi bilo moguće da je neko video samo prvo dvoje, taj bi imao veoma nesavršen pojam o njihovoj lepoti.

Ali da se klonimo suviše ozbiljnosti: može li da se posumnja da bi i najlepša žena na svetu izgubila sva preimućstva svojih draži u očima čoveka koji nikada nije video druge, drugačije sazdane. Čini se da su i same gospode svesne ovoga, jer su sve tako vredne da pribave ona sredstva koja, suprotnošću, najbolje ističu njihove čari; štaviše, one same sebi postaju ovakva sredstva; jer ja sam primetio (naročito u Ratu*), da nastoje da ujutru izgledaju što je moguće više ružne, da bi uveče što više zasijale onom lepotom kojom nameravaju da vas opčme.

Većina umetnika primenjuju ovu tajnu u praksi, premda je, možda, nisu mnogo proučavali teoriski. Juvelir zna da i najlepšem adidarar treba podesna okolina da bi lepše zablistao,

*) Poznata bauja i pomodno sastajalište na jugu Engleske, naročito u XVIII veku. — Prev.

a slikar, suprotstavljajući svoje likove, često puta poznije veliki uspeh.

Jedan veliki genije između nas prikazaće nam ovu stvar u potpunosti. Doista, ja ne mogu da ga svrstam ni pod koje opšte zaglavlje običnih umetnika, pošto je on stekao pravo da stane između onih

Inventas qui vitam excoluere per artes.

„Koji umetnošću život ulepšava.“

Ovde mislim na pronalazača one najizvrsnije zabave, koja se naziva engleskom pantominom.

Ova se zabava sastoji iz dva dela, koja je pronalazač označio imenima: ozbiljni i šaljivi. Ozbiljni je deo prikazivao izvesan broj mnogobožackih božanstava i junaka, koji su zacemento predstavljali najgore i najdosadnije društvo koje je ikad bilo izvedeno pred gledaoce; a (to je bila tajna koju je malo ko znao) takvi su namerno i imali da budu, da bi se šaljivi deo zabave bolje istakao i arlekinove davolije više otkočile.

Ovo, možda, nije bilo najuljudnije iskorišćenje ovakvih uzvišenih ličnosti; ali dosetka je ipak bila dovoljno ostroumna i dejstvovala je. Ovo će se sada jasno uvideti ako na mesto reči *ozbiljan* i *šaljiv*, stavimo reči *dosadniji* i *najdosadniji*; jer ono *šaljivo* je zacemento bilo dosadnije no ma šta što je ranije viđeno na pozornici, i moglo je da otkoči samo pomoću najdosadnijeg, u trećem stupnju poređenja, koje je sačinjavalo *ozbiljno*. Tako su, doista, nepodnošljivi bili ova božanstva i junaci, da je arlekin (premda engleski gospodin toga imena nije ni u kakvom srodstvu sa francuskom porodicom, jer on je mnogo ozbiljnije nastrojen) uvek bio dobrodošao na pozornici, pošto je gledaoce spasavao od gorega društva.

Razboriti pisci oduvek su primenjivali ovu veštinu suprotnosti sa velikim uspehom. Mene je iznenadilo što Horacije kalpi Homera zbog ove majstorije; ali, zacemento, on samome sebi protivreći već u sledećem retku:

Indignor quandoque bonus dormitat Homerus;

Verum opere in longo fas est obrepere somnum.

(Žao mi je ako slavni Homer slučajno zadrema ikada

Al' ipak, san je u pravu da nas nad velikim delima svlada.)

Jer mi ovde ne treba da razumemo, kao što, možda, neki misle, da pisac uistinu zaspi dok piše. Doduše, to se vrlo lako događa čitaocima; ali, ma koliko delo bilo dugo, pisac je toliko zabavljen svojim predmetom, da je za dremež neosetljiv do krajnjih granica. On, kao što g. Pôp*) lepo primećuje,

Provodi besanu noć,

Da bi čitaoce svoje u san uljuljkao.

Istinu govoreći, ovi uspavljujući delovi jesu prizori ozbiljnoga vešto protkani u nameri da se, dejstvom suprotnosti, bolje istakne ostalo; i u tome je pravi smisao jednog nedavno upokojenog veselog pisca koji je kazao javnosti da može biti uverena da se, kad god je dosadan, iza toga krije nekakva namera.

U ovoj svetlosti, dakle, ili tačnije u ovome mraku, želeo bih da čitalac gleda na ove uvodne oglede. Ako bi on, međutim, posle ovog upozorenja, bio mnjenja da može da nađe dovoljno ozbiljnoga i u drugim delovima ove istorije, on ove može da preskoči i da sledeće knjige otpočinje od druge glave.

GLAVA II

U KOJOJ G. DŽONS PRIMA MNOGE PRIJATELJSKE POSETE ZA VREME SVOGA BOLOVANJA; I NEKI TANANI POTEZI LJUBAVNE STRASTI, JEDVA VIDLJIVI GOLIM OKOM

Tom Džons je za vreme svoje vezanosti za sobu imao mnogo posetilaca, premda mu, možda, neki nisu bili veoma priyatni. G. Olvordi mu je dolazio bezmalo svakoga dana; iako je on žalio Toma sa bolova koje je podnosio, i veoma odobravao njegovo viteško ponašanje koje je ove prouzrokovalo, ipak je mislio da je ovo povoljna prilika da ga dozove pameti

*) Aleksander Pop (Rore), 1688—1744, veliki engleski satiričar pesnik iz doba klasicizma, poznat i kao prevodilac *Ilijade* i *Odiseje*. — Prev.

i ukaže mu na nesmotrenost njegovog vladanja. Dobar savet u tome pravcu ne bi se mogao izreći u zgodnijoj prilici nego kada su bol i muka omekšali duh, i kada pažnja nije smućena onim nemirnim strastima koje nas gone da jurimo za uživanjima.

U svakoj zgodi, dakle, kada je ovaj dobri čovek bio nasamo s mladićem, naročito kada se ovaj drugi osećao sasvim dobro, on je koristio priliku da ga potseti na njegove predašnje prestupe, ali na najblaži i najnežniji način, i to jedino u cilju da bi ukazao na onu opreznost koju je pripisivao njegovom budućem vladanju; samo će od toga, uveravao ga je, zavisiti njegova vlastita sreća, kao ljubaznost kojoj se može nadati od svoga poočima, osim ako kasnije sam ne bi izneverio njegovo dobro mišljenje; jer sve ono što je bilo, kazao je, biće zaboravljeno i oprošteno. Stoga mu je savetovao da se koristi ovim nesrećnim slučajem, „tako da bi na koncu moglo da se pokaže da i u tome ima neke pouke za njegovo dobro.”

I Tvekam je isto tako bio dosta revnosan u svojim posetama; i on je takođe smatrao, da je bolesnička postelja podeseo mesto za predavanje. Njegov je stil, međutim, bio stroži nego g. Olvordiev. On je kazao svome učeniku: „Da treba da gleda na svoju slomljenu ruku kao na kaznu neba zbog svojih grehova; da treba svakodnevno na kolenima da zahvaljuje što je slomio samo ruku, a ne i vrat, koji je, po svoj prilici, rezervisan za neku drugu zgodu, i to, možda, ne tako daleku.” Kazao je još da se „više puta čudio da ga kazna još ranije nije stigla; ali iz toga se može samo videti da božanska kazna, iako je spora, dostižna je.” Otuda mu je izložio, na isti način, „da predviđa, sa istom takvom izvesnošću, veća zla koja tek dolaze, i za koja će ga isto tako stići kazna u njegovoj ogrezlosti u grehu. Ova strašna kazna može da se otkloni samo iskrenim kajanjem, koje se nažalost, ne može očekivati, niti mu se možemo nadati od jednoga stvorenja koje je u mladosti toliko zapušteno, i čija je duša, žali-bože, potpuno pokvarena. „Dužnost mi, međutim, nalaže da te pozovem na pokajanje, premda isuviše dobro znam da će sve

moje opomene biti uzaludne i jalove. Ali *liberavi animam**). Svoju savest ne mogu da oputužim za nemar; premda te u isto vreme vidim kako na ovome svetu izvesno putuješ bedi ususret, i prokletstvu u naručje."

Skver je udario u sasvim drugačiju žicu. On je kazao: „Ovakvi nesrećni slučajevi kao što je slomljena kost nisu vredni obziri mudroga čoveka. Isuviše je dovoljno da se um pomiri sa ovim neizgodama samo kada promisli da one mogu da zadese i najmudrije ljude, i nesumnjivo se tiču dobra celine." Kazao je još „da je puka zloupotreba reči nazivati ove malenkosti zlima kada u njima nema moralne neskladnosti: bol, koji je najgora posledica ovakvih nezgoda, stvar je najdoslojnjija prezira." Naveo je još nekoliko ovakvih izreka, izvađenih iz Tulijeve**) Druge Knjige Pitanja i iz dela velikog Lorda Šaftsberija.***) Jednom prilikom bio se toliko zagrejavao dok je govorio ove pouke, da se, na nesreću, ujeo za jezik; ta nedaća je ne samo okončala ova umovanja, već ga je i toliko uzбудila da je promrmljao psovku ili dve: ali, što je bilo najgore, ona je dala priliku Tvekamu, koji je bio prisutan i smatrao sva takva učenja kao bezbožnička, da mu se osveti. Ele, on je to učinio sa takvim zlobnim potsmehom, da je to potpuno razobručilo (ako mogu tako da kažem) filozofovu narav, koju je već i ujed za jezik bio nešto uzvitlao; i, kako je bio nemoćan da na usta dâ oduške svome gnevu, on bi verovatno našao neku žešću metodu da se osveti, da se nije lekar, koji se srećom nalazio u odaji, umešao, sasvim suprotno svojim interesima, i spasao mir.

G. Blifil je posećivao svoga prijatelja Džonsa tek retko, i nikada sâm. Ovaj je vrlo mladić, međutim, ispovedao mnogo obzira prema njemu, i isto je tako bio ganut njegovom nevo-

*) Oslobodih dušu svoju. — Prev.

**) Marko Tulije Ciceron, znameniti rimski besednik i pisac mnogih dela iz oblasti besedništva, filozofije, politike i teologije. Delo koje se gore pominje jesu *Tuskulanske Dispute*. — Prev.

***) Lord Šaftsberi (Phaftbury), 1671—1713, znameniti engleski etičar i filozof. — Prev.

ljom; ali on se obazrivo klonio svake prisnosti, da ova ne bi, kao što je često puta nagoveštavao, okužila i trezvenost vlastitog mu karaktera; u toj celji neprestano mu je bila u ustima ona izreka Solomunova koja govori o rdavom društvu. Nije on bio onoliko ogorčen kao Tvekam, jer je uvek izražavao nešto nade da će se Tom popraviti. „Nečuvena dobrota mog ujaka,” kazao je, „zacelo mora imati uticaja na čoveka koji nije potpuno posrnuo; ali,” zaključio je, „ako g. Džons i posle ovoga ikada zgreši, ja neću moći da kažem više ni jedne reči njemu u prilog.”

Što se vlastelina Vesterna tiče, on je retko kada ostavljao bolesnikovu sobu, osim kada je bivao sprečen bilo lovom bilo bocom. Štaviše, on bi se koji put povukao ovamo da pije pivo, i trebalo je mnogo muke da ga spreče da ne natera Džonsa da i on pije s njim; jer nijedan nadržilekar nije smatrao svoj tajni lek za opštiji melem nego što je on smatrao pivo, „koje sadrži više korisnih sastojaka nego svi lekovi u apoteci skupa,” kako reče. Međutim, posle mnogog odvrćanja, odustao je od primene ove medicine; ali nije mogao da se uzdrži da svakoga jutra, kada bi polazio u lov, ne priredi serenadu pod bolesnikovim prozorom trubljenjem u rog; niti je mogao da se okane one razgalamljenosti s kojom je uvek prilazio društvu, kada je posećivao Džonsa, ne obzirući se da li je bolesnik u to vreme budan ili spava.

Ovo bučno ponašanje, kao što nije smeralo zlo, tako srećom nije nikakvo ni proizvelo i čim je Džons bio kadar da sedi, bilo mu je obilno nadoknađeno Sofijinim društvom, koju mu je vlastelin dovodio u posetu; i nije prošlo dugo vremena, a Džons je već mogao da sedi s njom satima pored harfikorde gde ga je ona očaravala najumilnijom muzikom, osim kada bi vlastelin našao za umesno da je prekine i uporno zahteva da mu otsvira *Starog Viteza* ili kakvu drugu njemu omiljenu baladu.

Uprkos najlepšoj opreznosti kojom je Sofija nastojala da podesi svoje držanje, nije mogla da spreči da joj, tu i tamo, ponešto ne promakne; jer ljubav se u ovome može opet da uporedi sa bolešću, što kada joj se jedna oduška spreči, ona

pouzđano nalazi neku drugu. Stoga, ono što su njene usne skrivale, njene su oči, rumen lica i mnoge druge nehotične malenkosti, odavale.

Jednoga dana, kada je Sofija svirala na harfikordi, a Džons slušao, ušao je vlastelin u odaju sa uzvikom: „Eto ti, Tome, zbog tebe sam dole bio boj sa debelim popom Tveka-mom. Govorio je Olvordiu, na moje uši, da je to božja kazna što si slomio ruku. Sto mu muka, velim ja, kako to može da bude? Nije li mu se to desilo u odbrani jednog mladog ženskog čeljadeta? — Kazna, gle'te, molim vas! Neka on ne učini nešto gore, i on će ući u raj pre nego svi popovi u grofoviji. Da-bome. Ima on više razloga da se podiči onim što je učinio, nego da se srami.” — „Doista, gospodine,” odgovorio je Džons, „nemam razloga ni za jedno ni za drugo; ali ako sam spasao gdicu Vestern, to ću smatrati najsrećnijim događajem u svom životu.” „I da on zato nahuškava Olvordia protiv tebe!” uzviknuo je vlastelin. „Sto mu gromova, samo da nije imao na sebi popovsku suknju, ja bih njemu već pokazao; jer ja tebe volim, moj mili dečko, i neka me đavo nosi ako ne bih učinio za tebe sve što je u mojoj vlasti. Ujutru ćeš da izabereš iz moje štale konja koji ti se najviše dopada, samo ti ne dam „Kavaljera” i „Gospodicu”. Džons mu je zahvalio, ali je odbio da primi poklon. „Ne”, kazao je vlastelin, „uzećeš Kulašicu koju je Sofija jahala. Platilo sam je pedeset zlatnika, a ovoga će leta imati šest godina.” — „Da je mene stala hiljadu,” uzviknuo je Džons strasno, „ja bih je bacio psima. —” „Eh, eh, zar zato što ti je slomila ruku?” upitao je vlastelin. „Treba zaboraviti i oprostiti. Ja mislim da si ti čovek u većoj meri nego da budeš zlopamtilo prema jednom nemom stvoru.” Ovde se Sofija umešala i okončala razgovor, moleći oca za dopuštenje da mu nešto otsvira, što on nije nikada odbio.

Za vreme gornjih razgovora na Sofijinom su liku nastale mnoge promene. Ona je verovatno pripisala strasnu mržnju koju je Džons ispoljavao protiv kobile drugoj jednoj pobudi, a ne onoj na koju je njen otac pomišljao. Duhom je bila sada vidljivo uznemiravana, i tako je nepodnošljivo rđavo svirala, da bi Vestern to sigurno opazio da nije zaspao. Džons,

medutim, koji je bio dovoljno budan, i nije bio bez sluha, kao što nije bio ni bez vida, učinio je izvesne opaske; kada je ove združio sa svima događajima kojih će se čitalac setiti da su se zbili ranije, i kada je o svemu tome porazmislio, bio je dosta čvrsto uveren da sve nije kako treba u nežnim grudima Sofijinim; mnogi mladi ljudi, ne sumnjam, veoma će se začuditi što još davno pre nije bio utvrđen u ovome mnjenju. Da priznamo istinu, njemu je u znatnoj meri nedostajalo samopouzdanja, i nije bio dovoljno promućuran da opazi sve povoljne znake na mladoj gospodici. Ta se nesreća daje izlečiti samo ranim gradskim vaspitanjem, koje je danas, uopšte uzev, u modi.

Kada su ove misli potpuno obuzele Džonsa, one su u njegovom umu izazvale takav poremećaj, da su, u jednoj prirodi manje krepkoj i čvrstoj no što je bila njegova, i u tim godinama, mogle da izazovu opasne posledice. On je istinski bio svestan velike vrednosti Sofijine. Ona mu se veoma svidala svojim likom, ne manje se divio njenoj obrazovanosti, i nežno je voleo zbog njene dobrote. Ustvari, kako se nikada nije ni zaravavao mišlju da bi je posedovao, niti je ikada hotimice iole povladivao svojoj naklonosti, osećao je prema njoj jaču strast no što je ikada ranije poznavao. Srce mu je sada otkrilo tajnu u potpunosti, i u isto vreme uverilo ga da mu voljeno drago uzvraća nežnost.

GLAVA III

O KOJOJ ĆE SVI KOJI NEMAJU SRCA POMISLITI DA SADRŽI
MNOGO VIKE NI OKO ĆEGA

Čitalac će, možda, pomisliti da su čuvstva koja su sada nastala u Džonsu bila tako slatka i umilna, da će pre biti sklona da izazovu ono radosno duševno spokojstvo no ma koji od onih opasnih nemira koje smo napomenuli; ali, ustvari, osećaji ove vrste, ma koliko umilni, veoma su uznemirljive prirode kada se prvi put jave, i u sebi imaju veoma malo opiuma koji umiruje. Sem toga, oni su bili u ovom slučaju za-

gorčani izvesnim okolnostima, koje su, budući pomešane sa sladim sastojcima, uopšte uzev, težile da načine napitak koji bi se mogao nazvati gorko-slatkim; i kako ništa ne može da bude neprijatnije jeziku no takvo šta, i u metaforičnom smislu, ništa ne može više da huđi duši.

Jer, prvo, iako je imao dovoljno osnova da polaska sebi zbog onoga što je opazio na Sofiji, ipak ga je mučila sumnja da li ne tumači kao neko toplije osećanje ono što je ustvari bilo samo sažaljenje, ili u najboljem slučaju, poštovanje. Bio je daleko od svakog naglog uverenja da Sofija gaji prema njemu ikakav osećaj, koji bi njegovim naklonostima mogao da obeća onu žetvu za kojom bi one konačno žudele, ako bi im se dalo maha. Sem toga, ako se i mogao nadati da u kćeri neće naići na prepreku svojoj sreći, čvrsto je verovao da će se otac nezaobilazno isprečiti; jer, iako je on bio u svojim raznodama samo seoski vlastelin, bio je ipak savršen svetski čovek u svemu što bi se ticalo njegovog imanja; svoju je kćer jedinicu voleo najžešćom ljubavlju i često je puta nazdravljajući, dač izraza želji da je vidi udatu za jednog od najbogatijih ljudi u grofoviji. Džons nije bio tako tašt i glupav uobraženko da bi pomislio da će Vestern, iz prijateljskih obzira koje je gajio prema njemu, smetnuti s uma interes svoje kćeri. On je dobro znao da je imanje glavni, ako ne i jedini obzir kojima se najbolji roditelji rukovode u ovim stvarima; jer prijateljstvo nas nagoni da se veoma toplo zauzimamo za tuđu stvar, ali ono je vrlo hladno kada treba da zadovoljimo želje naših prijatelja. Doista, da bismo osetili sreću koja otuda proishodi, neophodno je da i sami isto želimo. Kako nije imao nade da će dobiti pristanak njenoga oca, smatrao je da bi nastojanje da postigne uspeh i protiv njebove volje bilo teška zloupotreba njegovog gostoprimitstva i nezahvalan uzvrat za mnoge male milošte koje je primio (ma koliko grubo) iz njegovih ruku. Ako je sa groženjem i gnušanjem gledao na ovakve posledice, još je više strahovao zbog onoga što bi g. Olvordi o njemu mislio; jer, kao što je prema njemu bio ispunjen osećanjem dužnosti više no sinđovskom, tako ga je i voleo više no sinovskom ljubavlju. On je znao da

taj dobri čovek po prirodi svojoj toliko mrzi sve što je podlo i izdajničko, da bi onaj ko bi i najmanje skrivio u tome pogledu za uvek omrznuo njegovim očima, a i sam zvuk njegovog imena bio bi mu nepodnošljiv. Izgled na ove nepremostive teškoće bio je dovoljan da ga ispuni očajanjem, ma koliko da su mu želje bile žarke; ali čak i ove su bile obuzdane sažaljenjem prema drugoj ženi. Nametala mu se pretstava lepe Moli. U njenom se zagrljaju zaklinjao na večitu ljubav, a i ona se isto toliko klela da neće preživeti ako je bude ostavio. Sada ju je video u najužasnijim prizorima smrti; štaviše, pomišljao je na sve bede bludništva kojima će se možda izložiti, a koje je on dvogubo skrivio: prvo, zato što ju je zaveo, i drugo, zato što je ostavio; jer on je dobro znao koliko je sve susede, pa čak i rođene sestre, mrze, i kako bi je rado raskidale u komade. Doista, on ju je više izložio zavisti nego li sramu, ili tačnije, ovome drugom pomoću onoga prvog: jer mnoge su je žene ružile što je bludnica, dok su joj zavidele zbog dragana i lepih haljina, i drage bi volje kupile ovo po onu istu cenu. Stoga je predviđao da jadna devojka mora neizbežno propasti, ako je on bude ostavio; i ova ga je misao takla u srce. Siromaštvo i beda, činilo mu se, ne daju nikakvo pravo da se povećaju oni jadi. Uboštvo njenoga položaja nije prikazivalo njen sram u njegovim očima kao beznačajan, niti je ono opravdavalo, čak ni umanjivalo, njegovu krivicu zbog toga što ju je u taj sram uvalio. Ali zašto ja pominjem opravdanje? Njegovo vlastito srce ne bi mu dopustilo da uništi jedno ljudsko stvorenje koje je smatrao da ga voli, i koje je toj ljubavi žrtvovao svoju nevinost. Njegovo rođeno dobro srce branilo je njenu stvar; ne kao neki hladan najamnik — advokat, već kao neko ko je zainteresovan događajem i ko i sâm mora duboko da saoseća sa svim jadima koje je njegov vlasnik pričinio drugome.

Kada je ovaj moćni advokat dovoljno izazvao Džonsovu samilost, slikajući jednu Moli u svima okolnostima jada i čemera, kakvo je dozvao u pomoć drugu jednu strast, i prikazao je devojku u svima ljupkim bojama mladosti, zdravlja i lepote.

Predmet samilosti postao je, isto toliko, i u isto vreme, predmetom čežnje.

U ovim je mislima jadni Džons proveo dugu besanu noć. Ujutru je ishod svega toga bio taj, da će ostati veran svojoj Moli, i da više neće misliti na Sofiju.

U ovoj krepkoj odluci proveo je ceo sledeći dan, raznežavajući se mislima na Moli i potiskujući Sofijinu sliku iz svesti; ali u to kobno veče jedan veoma beznačajan događaj raspalio je ponovo svu njegovu strast, i proizveo tako potpunu promenu u njegovoj duši, da smatramo za umesno da to saopštimo u jednoj novoj glavi.

GLAVA IV

MALA GLAVA KOJA SADRŽI MALI DOGAĐAJ

Među ostalim posetiocima koji su pohodili mladoga gospodina dok je morao da se drži sōbe, bila je gđica Onor. Čitalac će, možda, kad se seti nekih reči koje su joj se prede omakle, pomisliti da je i ona gajila neko osobito čuvstvo prema g. Džonsu; no ustvari to nije bilo tako. Tom je bio lepuškast mladić; a prema takvim ljudima gđica Onor je imala nešto slabosti, ali je ova bila savršeno neodređene vrste; jer, pošto ju je jednom izneverio u ljubavi neki 'lakej, i podlo je ostavio posle obećanja braka, ona je u takvoj sigurnosti čuvala razbijene ostatke svoga srca, da niko otada nije bio kadar da se domogne ni jednog jedinog njegovog komadadića. Ona je prema svim lepim ljudima imala iste obzire, i gledala je na njih sa istom onom dobrodušnošću, kojom trezven i krepak duh gleda na sve što je dobro. Doista bi se mogla nazvati prijateljicom ljudi, kao što je bio prijatelj čovečanstva, pretpostavljajući jedne drugima sa njihovih telesnih, kao što ih je on pretpostavljao sa duhovnih odlika; ali u ovome pretpostavljanju ona nije nikada otišla tako daleko da bi ono izazvalo ma kakav nemir, ili poremećaj, u filozofskom spokojstvu njene naravi.

Sutradan po onome sukobu koji je g. Džons vodio sa samim sobom, o kome je bilo reči u prethodnoj glavi, došla

je gdica Onor u njegovu sobu, i, našavši ga samog, zapodenula je ovakav razgovor: „Ele, gospodine, šta mislite gde sam bila? Uverena sam da to ne biste mogli da pogodite ni za pedeset godina; ali i kada biste pogodili, zacelo, ja vam to ne bih smela ni reći.” — „Pa, ako je to nešto što ne smeš da mi kažeš,” odvratio je Džons, „onda me baš radoznalost nagoni da te upitam, i, uveren sam, nećeš biti tako nemilosrdna da mi uskratiš odgovor.” — „Pa, ne znam zašto bih ga baš i uskratila,” uzviknula je Onor, „jer, zacelo, vi to nećete nikome reći. I naposljetku, ako baš znate kuda sam išla, to nije tako važno, kada ne znate zašto sam išla. Uostalom, što se mene tiče, ne uvidam zašto bi to i bila tajna; jer, zacelo, ona je najbolja gospodica na svetu.” Na to je Džons uzeo predano da je moli da mu poveri tajnu, verno obećavajući da je neće odati. Onda je ona ovako nastavila: „Pa eto, baš kad hoćete da znate, gospodine, moja me je gospodica poslala da se raspitam o Moli Sigrimovoj, i da vidim je li curi što potrebno. Doduše, meni se baš nije išlo, ali sluga mora ju da čine ono što im se naredi. — Kako ste samo mogli da potcenjujete sebe toliko, g. Džonse? — I tako, gospodica mi je bila naredila da odem i da joj odnesem nešto platna i još koječega. — Ona je isuviše dobra. Takve bi bezobraznice trebalo zatvoriti u Brajdvelu, i to bi im dobro činilo. Kazala sam ja svojoj gospodici: „Gospodice, rekoh, vi potpomažete lenost.” — „I moja Sofija bila toliko dobra?” uzviknuo je Džons. — „Moja Sofija, gle'te vi njega!” pokarala ga je Onor. „Ali još kada biste znali sve — zacelo, da sam ja g. Džons, gledala bih malo naviše, a ne takvu prostakušu kao što je Moli.” — „Šta hoćeš da kažeš time, „još kada biste znali sve,” upitao je Džons. „Hoću da kažem to što hoću da kažem,” odgovorila je Onor. „Zar se ne sećate kada ste jednom turili ruke u muf moje gospodarice? Bogami, vama za ljubav bih skoro i mogla reći, samo kada bih bila uverena da moja gospodica to neće doznati.” Džons je onda dao nekoliko svećanih obećanja, a Onor je nastavila. — „Dakle, gospodica mi je bila poklonila taj muf; ali kasnije, kada je čula šta ste vi —” „Onda si joj, znači kazala šta sam ja uradio!” upao joj je Džons u reč. — „Ako sam joj

i kazala, gospodine," odgovorila je ona, „vi zato ne treba da se na mene ljutite. Mnogi bi čovek i glavu svoju dao, samo kad bi znao — jer, zacelo, i najveći bi lord mogao da se ponosi — ali, neka — naumila 'sam da vam ništa ne kažem." Džons je opet uzeo da je preklinje, i ona je ubrzo nastavila ovako: „Dakle, poznato vam je, gospodine, da mi je gospodica poklonila taj muf; ali, otprilike, na dan ili dva pošto sam joj sve ono ispričala, njoj se najedanput ne sviđa više njen novi muf, ma da je on, zacelo, najlepší muf na svetu. Onor, veli ona meni. ovaj je muf grozan; prevelik mi je; ne mogu da ga nosim: a dok ne kupim drugi, moraćeš da mi vratiš onaj stari; mesto njega evo ti ovaj — jer ona vam ne bi nikada nešto dala na poklon pa opet uzela. I, dabome, ja sam joj vratila njen muf, i ona ga otada, čini mi se, neprestano ima na rukama; i poljubila ga je mnogo puta kad niko nije gledao."

Ovde je razgovor prekinuo glavom g. Vestern, koji je došao da pozove Džonsa da slušaju Sofijinu svirku na harfikordi, kuda se jedan mladić uputio sav bled i uzdrhtao. Vestern je ovo primetio, ali videvši Onor, pripisao je to pogrešnom uzroku; i pošto je Džonsa srdačno ispsovao, pola u šali pola u zbilji, preporučio mu je da tera kera negde na drugoj strani, a ne da lovi u njegovom zabranu.

Sofija je večeras izgledala još lepša nego obično; i možemo da verujemo da u očima g. Džonsa nije bio nepoznat datak njenim dražima i to, što je na desnoj ruci nosila baš onaj isti muf.

Svirala je jednu omiljenu ariju svoga oca, koji je, zavljen u naslonjači, slušao; u tom joj je muf pao preko prstiju i pomeo je u svirci. Ovo je tako poremetilo vlastelina u njegovom uživanju, da je zgrabio od nje muf i, uz gromku psovku, zavitlao ga u vatru koja je gorela u kaminu. Sofija je namah skočila i sa najvećom revnošću spasla ga iz plamena.

Premda će, verovatno, ovaj mali događaj izgledati beznačajan mnogim našim čitaocima, ipak, ma koliko sićušan, on je tako silovito dejstvovao na jadnoga Džonsa, da smo smatrali dužnošću da to ispričamo. Ustvari, ima mnogo malih uzroka koje nerazboriti istorici isuviše često previđaju, a iz kojih

potiču događaji od najsudbonosnijeg značaja. I zaista, sve bi moglo da se uporedi sa gorostasnom mašinom, u koje se veliki točkovi prvobitno pokreću tek uz pomoć onih koji su toliko majušni i gotovo nevidljivi za sve osim najjačih očiju.

Tako, sve draži bajne Sofije; ni sav zasenjujući sjaj i čežnjiva blagost njenih očiju; ni milozvučnost njenoga glasa i skladnost njenoga tela; ni sva njena duhovitost, dobroćudnost, velikodušnost i umilnost naravi, nisu bili kadri potpuno da osvoje i zarobe srce jadnoga Džonsa, kao što je to učinio onaj mali događaj sa mufom. Tako pesnik umilno peva o Troji —

— Captique dolis lachrymisque coacti,
Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille Carinoe.

*(Ni Diomed, ni junaštvo Tetidinog sina,
Ni tisuć brodova, ni opsada od deset godina
Ne moguše da zauzmu grad;
Ali lažne suze, omamljive reči, spremiše mu pad.)*

Džonsova je citadela sada bila osvojena na prepad. Svi oni obziri časti i visprenosti koje je naš junak nedavno sa toliko vojničke mudrosti rasporedio kao straže na pristupima u njegovo srce, razbežali su se sa svojih mesta, i bog ljubavi pobedonosno je umarširao.

GLAVA V

VEOMA DUGA GLAVA KOJA SADRŽI VEOMA KRUPAN DOGAĐAJ

Ali iako je ovo pobedonosno božanstvo lako isteralo sve svoje neprijatelje iz Džonsovog srca, bilo mu je teže da uspostavi garnizon koje je ono samo tu postavilo. Da se okamenio svake alegorije, briga šta će biti sa jednom Moli veoma je uznemiravala i dovođila u pometnju duh ovog čestitog mla-

dića. Veća vrednost Sofijina potpuno je pomračila, ili tačnije utulila, sav sjaj lepote one jadnice; ali posle ljubavi došla je samilost, ne prezir. Bio je uveren da mu je ta devojka poklonila svu svoju ljubav, i svu nadu u svoju buduću sreću stavila samo u njegove ruke. Za ovo joj je on dao dovoljno razloga ispoljavanjem najveće nežnosti prema njoj i uveravanjem, na sve moguće načine, da će je uvek voleti. Sa svoje strane, pak, ona ga je uverila da najtvrdje veruje njegovim obećanjima, i najsvečanije se zaklela da od ispunjenja ili prekršaja ovih obećanja zavisi da li će ona biti najsrećnija ili najbednija u celom ženskom rodu. Biti tvorcem najgorčenijske bede jednoga ljudskoga stvora bila je misao koju Džons nije mogao ni za časak da podnese. On je smatrao da mu je ova jadna devojka žrtvovala sve što je bilo u njenoj maloj vlasti; da je na svoj sopstveni račun bila predmetom njegovog uživanja, i da, čak i u ovom trenu, uzdiše i čezne za njom. Pa zar ondā, umovao je on, moje oporavljenje koje je tako žarko želela, i moja prisutnost koju je tako željno očekivala, odjednom da je gurnu u bedu i očajanje, na mesto da joj pruže onu radost koja je tako bezazleno izgledala? Mogu li ja da budem takav podlac. I upravo kada je genije jadne Moli izgledao pobedonosan, Sofijina ljubav, u koju više nije sumnjao, ophrvala mu je dušu i srušila u njoj svaku prepreku.

Najzad mu je palo na um da bi možda mogao da obešteti Moli na neki drugi način; naime, da joj da izvesnu svotu novca. Ipak, kada se opomenuo njenih čestih i plaih uveravanja, da ni blago celoga sveta ne bi moglo da joj nadoknadi gubitak njegove ljubavi, bio je gotovo očajan, uveren da ona ovo neće hteti da primi. Međutim, njeno krajnje siromaštvo, i uglavnom njena luckasta taština (o kojoj je nešto već nagovešteno čitaocu), davali su mu nešto malo nade da će moći da je privoli, uprkos njenoj zakletoj ljubavi, da se zadovolji jednom povećom svotom, koja bi premašala njena očekivanja, a pomoću koje bi mogla da zadovolji svoju taštinu da se uzdigne iznad sebi ravnih. Odlučio je, stoga, da joj učini ovaj predlog prvom prilikom koja mu se bude ukazala.

I tako jednoga dana, kad mu je ruka bila dovoljno predravila da je mogao lako da se kreće držeći je u zavoju, iskrao se iz kuće u vreme kada je vlastelin bio zauzet svojim poljskim vežbama, i otišao je u posetu svojoj lepojci. Njena majka i sestre, koje je zatekao pri čaju, najpre su ga obavestile da Moli nije kod kuće; ali mu je potom starija sestra kazala, uz obešnjački osmeh, da je ona gore u postelji. Tom nije imao ništa protiv položaja u kome se nalazila njegova milosnica, i odmah se uspeo uz stepenice koje su vodile njenoj spavaćoj sobi; ali kada se popeo, našao je, na svoje veliko iznenađenje, da su vrata zaključana. I trebalo je nešto više vremena dok mu se Moli odazvala iznutra, jer je, kao što mu je kasnije kazala, bila tvrdo zaspala.

Primećeno je da krajnosti tuge i radosti proizvode veoma slična dejstva; i kada nas bilo koje od ovih zahvati iznebuha, lako može da izazove tako potpun poremećaj i pometnju, i da nas liši svih naših moći. Zato nije čudo što se Moli, kada je tako neočekivano ugledala g. Džonsa, toliko ušeprtljala, da nekoliko časaka nije mogla da dâ izraza onom velikom zanosu radosti koji bi čitalac mogao da očekuje u ovoj prilici. Što se Džonsa tiče, njega je prisustvo drage toliko općinilo, da je, za neko vreme, zaboravio Sofiju, pa, sledstveno, i glavnu svrhu svoje posete.

Međutim, on je ovo ubrzo dozvao u pamćenje; i, pošto su prošli prvi izlivi radosti zbog ponovnog sastanka, našao je načina da postepeno navrne razgovor na kobne posledice koje će neizbežno pratiti njihovu ljubav, ako bi g. Olvordi, koji mu je najstrožije zabranio da se ikada više sastane s njom, doznao da on i dalje održava ovu vezu. Takvo jedno otkriće, s obzirom na njegove neprijatelje, neizbežno i konačno bi vodilo njegovoj propasti, pa sledstveno, i njezinoj. Pošto im je, dakle, okrutna sudba nalagala da se rastanu, on joj je savetovao da to podnese odvažno i zakleo joj se da, u toku čitavog svog veka, neće propustiti nijednu priliku koja bi mogla da je uveri u iskrenost njegove ljubavi, time što će, ako ikada to bude u njegovoj vlasti, da se pobrine za nju preko svakog njenog očekivanja, pa čak i više no što bi mogla i da poželi; za-

ključio je najzad time što je ukazao da bi uskoro mogla da nade nekoga čoveka koji bi se oženio njome, i koji bi je učinio srećnijom no što bi bila provodeći s njim ozloglašen život.

Moli je ćutala nekoliko trenutaka i onda, prolivši bujicu suza, uzela da ga kori ovim rečima: „I to je vaša ljubav prema meni, da me ovako ostavite pošto ste me upropastili! Koliko sam vam puta govorila da su svi ljudi lažljivi i krivokletnici i zasite nas se čim zadovolje svoje pogane želje! Koliko ste se vi puta kleli da me nikada nećete ostaviti! Pa zar ste i vi takav krivokletnik, dakle? Šta za mene znače sva blaga ovoga sveta bez vas — da, bez vas, sada kad ste mi osvojili srce? Zašto mi pominjete nekog drugog čoveka? Doklegod budem živa, ja drugoga neću moći da volim. Svi ljudi za mene ne znače ništa. Kada bi i najveći vlastelin došao sutra da me prosi, ne bih ga ni pogledala. Ne, zbog vas ću uvek mrzeti i prezirati ceo vaš muški rod.” —

Tako je ona govorila, a jezik joj nije bio izrekao ni polovinu od onoga što je bila naumila da kaže, kada se dogodilo nešto što je preseklo u reči. Soba, ili tačnije mansarda, u kojoj je Moli spavala, bila je kosog zasvođenog oblika, nalik na grčku veliku Deltu. Čitalac će možda imati jasniju predstavu o tome ako mu se kaže da je čovek mogao da stoji uspravno samo u sredini te odaje. Ali kako u njoj nije bilo ormana, Moli je, da bi nadoknadila taj nedostatak, prikucala uz kućne grede neku staru ponjavu i čuvala je u pokrivenom prostoru svoje najbolje haljine, kao na primer ono što je preostalo posle onog pustošenja koje smo pomenuli, pa onda neke kape i još neke druge stvari kojim se nedavno bila ponovila. Sve je to tu visilo i bilo zaštićeno od prašine.

Ovo zakrpljeno mesto bilo je tačno licem okrenuto podnožju kreveta, i ponjava mu je doista tako blizu visila, da je u neku ruku zamenjivala zavese. Ele, da li je Moli u nastupu gneva gurnula nogom ovu ponjavu, ili ju je, možda, Džons dodirnuo; ili su, napokon, ekser ili čioda sami od sebe popustili, nisam siguran; ali, upravo kada je Moli izgovorila one poslednje reči koje smo gore naveli, pakosna ponjava se otk-

čila od svoje kopče i otkrila je sve što je skrivala; i tu među drugim ženskim potrepštinama, pojavio (stidim se da ovo pišem, a sa žaljenjem će se čitati) — filosof Skver, u ložaju (jer mu mesto nije dopuštalo da stoji uspravno) snom kao što se samo zamisliti može.

Doista, položaj u kome je stajao nije bio mnogo nesličan položaju vojnika u kvrgama. Na glavi je imao Molinu spavću kapu, a njegova dva velika oka buljila su pravo u Džons od onoga časka kada je ponjava pala; tako da, kada se spidobi koja se sada prikazala doda pojam filosofije, gledalac teško mogao da se uzdrži od neumerena smeha.

Ne sumnjam da će se čitalac ovde iznenaditi isto onoliko koliko je i Džons, pošto se podozrenje, sa koga se jedan takomudar i ozbiljan čovek zatiče na ovakvom mestu, mora učin nedoslednim sa onim karakterom koji je on besumnje imao do sada u očima svijui.

Ali, da priznamo istinu, ova je nedoslednost više izmišljena no stvarna. Filosofi su načinjeni od krvi i mesa isto tako kao i sva ljudska stvorenja; i ma koliko uzvišene i tanane budu njihove teorije, podložni su sitnim i praktičnim slabostima kao i ostali smrtnici. Doista, kao što smo već ranije nagovestili, razlika se i sastoji samo u teoriji, a ne i u praksi; jer prema ovi velikani misle mnogo bolje i mnogo mudrije, oni uvek postupaju istovetno kao i ostali ljudi. Oni znaju vrlo dobro kako da suzbiju sve žudnje i strasti, i da prezru bol i zadovoljstvo; ovo saznanje pruža im mnoga ugodna razmišljanja i ono se lako stiče: ali praksa bi bila nemila i mučna; pa stoga, ista ona mudrost koja ih uči da ovo saznaju, uči ih i da se klone praktičnog izvođenja.

Desilo se da je g. Skver bio u crkvi one nedelje kada je čitalac će su ljubazno setiti, Molina pojava u onoj haljini izmizvala sav onaj metež. Tada ju je prvi put primetio, a njenom se lepota toliko svidela, da je privoleo mladu gospodu na one večeri promene pravac svoje šetnje na konjima, da mogao da prode pokraj Moline kuće, i da je tako još jedanput vidi. Kako on tom prilikom nije pomenuo ovaj razlog, ni nismo našli za umesno da ga saopštimo čitaocu.

Među ostale posebnosti iz kojih se sastoji neskladnost između stvari, po mišljenju g. Skvera, spadaju i opasnost i poteškoća. Otuda, poteškoća na koju bi možda naišao ako bi pokušao da zavede ovu curu, i opasnost koja bi nastala po njegov dobar glas ako bi se to otkrilo, od čega je on zazirao, bile su tako jake kočnice, da je on verovatno isprva kočio, zadovoljavajući se samo ugodnim mislima kojima nas prizor lepote nadahnjuje. Ovima se i najozbiljniji ljudi, posle punog obroka trezvenih razmišljanja, često časte, kao dakonijama posle jela: u tu svrhu, izvesne knjige i slike nalaze svoj put u najskrivenije kutove njihovih radne sobe, a izvesan sočan deo prirodne filosofije često puta je glavni predmet njihovog razgovora.

Ali kada je filosof čuo, dan ili dva kasnije, da je tvrđava vrline već bila osvojena, počeo je da daje opsežniji zamah svojim žudnjama. Njegov apetit nije bio one probiračke vrste koja ne može da se počasti poslasticom zato što je neko drugi već okušao. Ukratko, njemu se devojka još više svidala što nije imala one čednosti koja bi bila samo prepreka njegovom uživanju; i on se dao u poteru za njom, i osvojio je.

Čitalac će pogrešiti ako pomisli da je Moli pretpostavila Skvera svome mladom draganu; naprotiv, da je bila omeđena izborom samo jednoga, Tom Džons bi, nesumnjivo, od njih dvojice, izišao kao pobedilac. Niti je g. Skver dugovao za svoj uspeh jedino obziru da su dvojica bolji nego jedan (premda je i ovo imalo svoju umesnu težinu): osustvo Džonsovo, za vreme njegovog bolovanja, bilo je, takode, nesrećna okolnost; u međuvremenu, nekoliko filosofovih pametno probranih darova tako su omekšali i učinili neopreznim devojčino srce, da je povoljna prilika postala neodoljiva, i Skver je odneo pobedu nad jadnim ostacima vrline koji su još bili ustrajali u Molinim grudima.

Bilo je prošlo otprilike petnaestak dana od ovog osvojenja, kada je Džons napravio gore pomenutu posetu svojoj dragoj, a u vreme kada su ona i Skver bili zajedno u postelji. Ovo je bio pravi razlog zašto je njena majka, kao što smo videli, odricala da je ona kod kuće; jer, kako je starica sude-

lovala u dobiti koja je proisticala iz zlodela njene kćeri, ona ju je bodrila i štitila do krajnjih granica svojih moći: ali takve su bile zavist i mržnja koje je najstarija sestra gajila prema Moli, da bi se ona, uprkos tome što je i sama imala neki ideo u plenu, rado ovoga odrekla samo da bi upropastila svoju sestru, i pokvarila joj njen zanat. Zato je ona i kazala Džonsu da je Moli gore u krevetu, nadajući se da će je on zateći u Skverovom zagrljaju. Međutim, pošto su vrata bila zaključana, Moli je našla načina da ovo spreči: stavila je svoga ljubavnika iza one ponjave ili čebeta gde je, nažalost, bio i otkriven.

Tek što se Skver pojavio, Moli se bacila natrag u postelju, ciknula je da je dolijala i predala se očajanju. Ova jadna devojka, koja je bila tek novajlija u svome poslu, nije bila još postigla ono savršenstvo koje pomaže jednoj gradskoj gospi da se snade u svakoj nevolji: došapne joj neko opravdanje ili je, pak, nadahnjuje bestidnošću da krivicu svali na svoga muža; muž, opet, iz miroljubivosti, ili iz straha za svojim ugledom, a neki put, možda, i iz straha od delije koji, kao g. Konstant u pozorišnoj igri, nosi mač o bedrima, raduje se ako može da zažmuri, i zadovoljava se metanjem rogova u džep. Moli je, naprotiv, učutkalo ovo obelodanjivanje i takoreći digla je ruke od stvari koju je do sada branila sa toliko suza i takvim svečanim i plahim uveravanjima o svojoj najčistijoj ljubavi i vernosti.

Što se tiče gospodina iza zaves, i on nije bio mnogo manje zaprepašćen. Neko je vreme stajao nepokretan, i činilo se da je u podjednako neprilici šta da kaže i kuda da pogleda. Džonsu, iako je možda bio onaj koji je najviše bio iznenađen, prvom se odvezao jezik; i, pošto se odmah povratio od onih nelagodnih osećanja koje su Molini prekori bili izazvali u njemu, pukao je u grohotan smeh, i onda, pozdravivši g. Skvera, prišao mu je da bi ga uzeo za ruku i pomogao mu da izađe iz skrivalice.

Skver, kada se našao na sredini odaje, gde je jedino mogao da se drži uspravno, pogledao je Džonsa veoma uozbilženim pogledom i kazao mu je: „Pa, gospodine, vidim da vas

ovo silno otkriće mnogo raduje i, kunem se, naslađujete se mislju što vam se dala prilika da me izobličite pred svetom; ali, ako hoćete stvar pravo da rasmotrite, videćete da ste samo vi krivi. Meni se ne može pripisati krivica da sam obešćastio nevinost. Ja nisam učinio ništa za što bi me osudio onaj deo sveta, koji sudi o stvarima na osnovu pravila prava. Skladnošću upravlja priroda stvari, a ne običaji, oblici ili opštinski zakoni. Ništa, vaistinu, nije neskladno što nije neprirodno." — „Bravo, čiča,” uzviknuo je Džons, „tako se govori! Ali zašto misliš da bih ja hteo da te izobličim pred svetom? Ta uveravam te da mi nikada u životu nisi bio miliji; i ne kaniš li da se sâm odaš, ova će stvar ostati za me najdublja tajna.” — „Ne, g. Džonse,” odgovorio je Skver, „ja nisam od onih koji potcenjuju ugled. Dobar glas je jedna vrsta *Kalona*,*) i nije ni malo skladno da se zanemaruje. Sem toga, ubiti svoj vlastiti ugled jeste neka vrsta samoubistva, a to je težak i gnusan greh. Stoga, ako vi nalazite za umesno da prikrijete ovu moju slabost (jer i ja je mogu imati, pošto nijedan čovek nije savršen), obećavam vam da sam sebe neću odati. Ima stvari koje mogu biti skladne da se čine, ali je neskladno da se zbog njih hvališemo; jer, usled nastranog rasuđivanja sveta, često postaje predmet osude ono što je vaistinu, ne samo bezazelfno, no i pohvalno.” — „Tačno!” uzviknuo je Džons; i šta može da bude bezazlenije od zadovoljenja prirodnog apetita, ili šta pohvalnije od rasplodavanja naše vrste?” — „Da vam ozbiljno kažem,” odgovorio je Skver, „i meni se oduvek činilo da je tako.” — „Pa ipak,” uzvratilo mu je Džons, „vi ste bili drugačijeg mnjenja kada se prvom otkrila moja veza sa ovom devojkom.” — „Pa, moram da priznam,” pravdao se Skver, „da mi je onaj pop, Tvekam, celu stvar lažno prikazao, pa sam stoga, možda, osuđivao zavodenje nevine devojke. To je bilo, gospodine. Jer vi morate znati da u razmatranju o skladnosti, veoma majušne okolnosti, veoma ma-

*) Starogrčka reč koja znači lepotu, ili lepo, u etičkom, odnosno estetskom smislu. — Prev.

jušne okolnosti, gospodine moj, u stanju su da prouzrokuju velike promene." — „E!e," uzviknuo je Džons, „bilo kako mu drago, vaša će pogreška biti, kao što sam vam obećao, ako se još ma šta čuje o ovoj pustolovini. Ponašajte se ljubazno prema devojci, i ja neću nikome zucnuti ni reči o ovome. A ti, Moli, budi verna, molim te, tvome prijatelju, i ja ću ti ne samo oprostiti nevernost prema meni, no ću ti učiniti i svaku uslugu koju mogu." Rekavši to, on se žurno oprostio, i skliznuvši niz stepenice, hitro se udaljio.

Skver se veselio što ova pustolovina po svoj prilici neće imati nikakvih gorih posledica; Moli, međutim, kad se povratila od svoje smetenosti, uzela je da ruži Skvera što je on bio povod da izgubi Džonsa; ali taj je gospodin ubrzo našao načina da stiša njen gnev, nešto milovanjem a nešto malim melemom iz svoje kese, koji ima čudesno i oprobano dejstvo da odstrani svaku zlovolju i uspostavi dobro raspoloženje.

Onda je svoga novog dragana obasula obiljem nežnosti; sve ono što je kazala Džonsu, pa i samoga Džonsa, izvrgla je ruglu i potsmehu; i klela se da, premda je on jednom posedovao njeno telo, niko osim Skvera nije bio gospodar njenoga srca.

GLAVA VI

KOJA ĆE, KADA SE UPOREDI SA PRETHODNOM, MOŽDA OMOGUĆITI ČITAOCU DA POPRAVI IZVESNU ZLOUPOTREBU KOJU JE RANIJE SKRIVIO U POGLEDU PRIMENE REČI LJUBAV

Neverstvo Molino, koje je Džons sada otkrio, možda bi izazvalo i mnogo veću omraženost no što je on pokazao u ovoj prilici; i da je on napustio neposredno posle toga, verujem da bi mu malo ko zbog toga zamerio.

Izvesno je, međutim, da je on nju video u svetlosti samilosti; i ma da njegova ljubav nije bila od onoga kova da bi mu njeno verolomstvo veoma teško palo, ipak ga je malo uznemirila misao da je bio taj koji ju je prvobitno obešća-

stio; jer ovome obeščašćenju on je pripisivao svu poročnost u koju se činilo da sada srlja.

Ova ga je misao ne malo obespokojavala sve dok Beti, najstarija sestra, nije bila tako ljubazna, nešto kasnije, da ga potpuno izleči, nagovestivši da je neki Vil Barns, a ne on, bio prvi Molin zavodnik; i da malo detence, koje je on dotada čvrsto smatrao za svoje, po svoj prilici ima isto toliko prava da Barnsa bar nazove ocem.

Džons se vrlo revnosno uputio ovim tragom čim mu se prvom ukazalo na njega; i, za vrlo kratko vreme, dovoljno se uverio da mu je devojka kazala istinu: ne samo što mu je to priznao sam ovaj čovek, već je isto, napokon, učinila i sama Moli.

Ovaj Vil Barns bio je seoski dilkoš koji je stekao više pobjeda ove vrste nego ijedan zastavnik ili četa u kraljevstvu. On je, stvarno, oterao nekoliko žena u krajnju ruspustost, nekolikoima je ojadio srce, i imao je čast da prouzrokuje smrt jedne sirote devojke, koja se ili utopila sama, ili je, što je više verovatno, utopio on.

Između ostalih njegovih podviga, ovaj je bratac osvojio srce i Beti Sigrimove. On je s njom provodio ljubav davno pre no što je Moli bila dovoljno stasala da bi bila podesan predmet za njegovu razonodu. Kasnije je ostavio i okrenuo se njenoj sestri kod koje je mal'ne odmah imao uspeha. Ele, ovaj je Vil, ustvari, jedini posedovao Molinu ljubav, dok su Džons i Skver bili bezmalo jednake žrtve njenih interesa i oholosti.

Otuda je izrasla ona neutoljiva mržnja koju smo već videli da je besnela u Betinoj duši; samo nismo smatrali za potrebno da joj pripisujemo ovaj uzrok ranije, pošto je i sama zavist bila dovoljna da objasni sve one postupke koje smo pomenuli.

Zahvaljujući otkrivanju ove tajne, Džons je sada bio savršeno umiren u pogledu Moli; ali, što se Sofije tiče, bio je daleko od toga da bi bio u stanju spokojstva; doista, on se nalazio u žestokom duševnom nemiru: srce mu je sada bilo, ako mi se dozvoli metafora, potpuno evakuisano, i Sofija je

u celosti zagospodarila njime. Voleo je bezgraničnom strašću, i jasno je uviđao nežnost osećanja koje je ona gajila prema njemu; pa ipak, ovo uverenje nije moglo da umanji njegovo očajanje što njen otac nikada neće dati svoj pristanak, a ni da umanji one grozote koje bi sledile njegovom pokušaju da je osvoji ma kakvim podlim i izdajničkim načinom.

Pomisao na ozledu koju bi tako žadao g. Vesternu, i na uvredu koju bi nanio g. Olvordiu, mučila ga je po ceo dan, i progonila ga je noću na uzglavlju. Njegov je život bio stalna borba između časti i naklonosti, koje su naizmenice odnosile pobedu u njegovom umu. Više je puta bio odlučio, u Sofijinom osustvu, da ostavi kuću njenoga oca, i da je nikada više ne vidi; i isto je toliko puta, u njenome prisustvu, zaboravljao ove odluke i rešavao se da je osvoji, makar stavio na kocku i svoj život, pa čak i izneverio ono što mu je još mnogo draže.

Ovaj je sukob počeo ubrzo da ima veoma jako i vidljivo dejstvo; jer on je izgubio svu svoju uobičajenu nestašnost i veselost naravi, i postao je ne samo setan kada je bivao sâm, no i snužden i rasejan u društvu; ako bi se koji put i usiljavao da se pokaže veselim radi g. Vesterna, ovo je usiljavanje bilo tako jasno, da je izgledalo kao najjači dokaz protiv onoga što je on nastojao da prikrije takvom pritvor-nošću.

Pitanje je, možda, šta ga je najviše odavalo: lukavstvo kojim je on prikrivao svoju ljubav, ili sredstva koja je čestita priroda upotrebila da je otkrije? jer, dok ga je lukavstvo činilo veoma uzdržljivim u ophođenju prema Sofiji, i branilo mu da i jedan deo svoga razgovora uputi njoj, pa čak i da sa najvećom oprežnošću izbegava njen pogled, — priroda se ne manje uposlila da mu doskoči. Otuda, na gospodičin dolazak, njega bi obuzimalo bledilo, a ako bi ona naišla iznenada, on se trzao. Ako su im se pogledi slučajno sreli, krv bi mu jur-nula u obraze, i čitavo bi mu lice postalo skrletno. Ako je obična uljudnost zahtevala da je oslovi, recimo da napije u njeno zdravlje, jezik bi mu se sigurno zapleo. Ako bi je do-dirnuo, njegova bi ruka, ne, i čitavo telo, bi uzdrhtalo. A ako

bi ma kakav razgovor, makar i izdaleka, mogao da izazove pomisao na ljubav, nehotičan uzdah retko se kada ne bi iskrao iz njegovih grudi. Priroda je bila čudesno vredna da mu mnoštvo ovakvih zgoda svakodnevno baca na put.

Svi su ovi znaci promakli vlastelinovoj pažnji, ali ne i Sofijinoj. Ona je ubrzo opazila ove nemire u Džonsovoj duši, i nije joj trebalo mnogo truda da im otkrije uzrok; jer, doista, ona ih je prepoznala i u vlastitim grudima. A ovo prepoznavanje je, valjda, ono saosećanje koje se tako često opaža kod ljubavnikâ, i ono je dovoljno da objasni otkuda to da ona bude toliko pronicljivija od svoga oca.

Ali, da kažemo istinu, ima jedna prostija i jasnija metoda kojom se objašnjava nadmoć proziranja koju smo morali prirediti u nekih ljudi nad ostalim delom ljudskoga roda, i kojom možemo da se poslužimo ne samo u slučaju ljubavnikâ, već i svih drugih. Jer otkuda to da lupež obično tako brzo prozire sve one znake i poslovanja lupeštva, a koji mogu često puta da obmanu čestitog čoveka mnogo bolje pameti? Tu, zacelo, nema nikakvog opšteg saosećanja između lupežâ; niti oni imaju kakve tajne znake opštenja, kao slobodni zidari. Ustvari, to dolazi otuda što su im u glavi iste stvari, i misli su im navrnute u istome pravcu. Tako, nije nikakvo čudo što je Sofija videla, a Vestern nije video, jasne znake ljubavi kod Džonsa, kad uzmemo u obzir da pomisao na ljubav nije ocu ni padala na um, dok Sofija tada nije ni o čemu drugom ni mislila.

Kada se Sofija dobro osvedočila o žestokoj strasti koja je mučila jadnoga Džonsa, i bila ne manje izvesna da je baš ona njen predmet, nije imala ni najmanju teškoću da otkrije pravi uzrok njegovom ponašanju. On joj je usled toga postao veoma drag i izazvao je u njenoj duši dva najbolja osećanja koja ikoji ljubavnik može da poželi kod svoje dragane. To su bili poštovanje i samilost: jer, zacelo, i najokrutnije između njenog roda oprostiće joj što je bila milostiva prema jednom čoveku za koga je znala da pati zbog nje; niti je mogu ukoreti što je cenila čoveka koji je vidljivo, iz najčasnijih pobuda, nastojao da zatrpa plamen u rođenim grudima, koji je,

kao ona slavna špartanska krađa, proždirao svoje vlastito srce.*) Tako su mu povučенost, izbegavanje, njegova hladnoća i ćutanje bili najrečitiji, najvredniji i najtopliji advokati; i tako su žestoko delovali na njeno osetljivo i nežno srce, da je ona ubrzo osetila prema njemu sva ona blaga čuvstva koja dolikuju jednoj krepkoj i uzvišenoj ženskoj duši; ukratko, sve ono čime poštovanje, zahvalnost i samilost mogu da je nadahnu prema jednom takvom prijatnom mladom čoveku, a što je, doista, dozvoljeno i u najčednijoj krotkosti. Jednom rečju, ona se do ludila zaljubila u njega.

Jednoga dana ovaj se mladi par slučajno susreo u vrtu, na kraju dveju staza koje su se graničile kanalom u kome se Tom nekada umalo nije utopio, kada je ono hteo da spase Sofijinu odbeglu ptičicu.

U poslednje vreme, Sofija je često pohodila ovo mesto. Ovde je ona sanjarila, i s bolom i radošću sećala se onog događaja koji je možda, ma koliko neznatan po sebi, prvom posejao ono seme ljubavi koje je sada dostiglo takvu zrelost u njenom srcu.

Tu se, dakle, ovaj mladi par susreo. Već su bili gotovo jedno kraj drugoga a da to nisu ni slutili. Neki posmatrač sa strane opazio bi dovoljno znakova zbunjenosti na likovima njih oboje; ali oni su sami isuviše osećali da bi išta primetili. Kada je Džons malo došao k sebi posle prvog iznenađenja, oslovio je mladu gospođicu uobičajenim načinom pozdravljanja, što mu je ona isto tako uzvratila; i razgovor se zapodenuo, kao što obično biva, o osobitim krasotama jutra. Onda su prešli na lepote samoga mesta, koje je Džons veoma uzneseno hvalio. Kada su došli do drveta sa kojega je Džons pao u kanal, Sofija nije mogla da ga ne potseti na taj događaj, i kazala je: „Čini mi se, g. Džonse, da vas uvek prožme pomalo jeza kad ugledate ovu vodu.” — „Uveravam vas, gospodice,”

*) Priča se da je neki mladi Špartanac ukrao lisicu i sakrio je ispod svoga ogrtača; da ga ne bi uhvatili u kradi, što je bila najveća sramota, pustio je radije da mu grize meso no da se oda. — Prev.

odgovorio je Džons, „da me se vaša tuga za izgubljenom ptičicom najviše takla u celoj toj nezgodi. Siromah mali Tomica: eno grane na kojoj je stajao! Kako je taj mali obešenjak mogao da bude tako budalast i da odleti od one sreće u koju sam imao čast da ga stavim? Njegova mu je sudbina pravedna kazna za njegovu nezahvalnost.” — „Bogami, g. Džonse,” kazala je ona, „i vas sa vašeg viteštva umalo nije zadesila ista sudbina. Zacelo vam je uspomena na taj događaj veoma nemila.” — „Doista, gospodice,” odvratio je on, „ako imam ma i malo razloga da se sa žaljenjem setim toga događaja, to je možda samo stoga što voda nije bila malo dublja; tako bih bar izbegao mnoge boli srca koje mi je, kako izgleda, sudba namenila.” — „Pi, gospodine Džonse,” uzviknula je Sofija, „vi zacelo to ne mislite ozbiljno. To pritvorno preziranje života samo je preteranost vaše uslužnosti prema meni. Vi biste da umanjite obavezu što ste se dvaput izložili opasnosti radi mene. Čuvajte se trećega puta.” Ove je poslednje reči izgovorila s osmehom i neizrecivom blagošću. Džons je odgovorio sa uzdahom: „Bojim se prekasno je za obazrivosti.” Onda je pogledao pravo u oči, sa puno milošte, i uzviknuo je: „Oh gospodice Vestern, zar možete da želite da živim? Zar možete da mi želite takvo zlo?” Sofija, gledajući u zemlju, odgovorila je posle malog kolebanja: „Zacelo, g. Džonse, ja vam ne želim ništa zlo.” — „Oh, isuviše dobro poznajem tu andeosku narav,” uzviknuo je Džons, i tu božansku dobrotu, koja je iznad svake druge čari!” — „Ali ne,” kazala je Sofija, „ja vas ne razumem. Moram da idem. Ne mogu duže da ostanem.” — „Ja — ja i neću da me razumete!” uzviknuo je on. „Ne, mene niko i ne može da razume. Ja ne znam šta govorim. Susrevši vas ovde tako neočekivano, bio sam nesmotren. Za ime božje, oprostite mi ako sam kazao nešto što vas je uvredilo. Ja to nisam hteo. Pre bih umro — šta više, i sama bi me pomisao ubila.” — „Vi me iznenađujete,” kazala je ona. „Kako možete i da pomislite da ste me uvredili,” — „Strah, gospodice,” odgovorio je on, „lako prelazi u ludilo; a mene ništa više ne plaši nego pomisao da sam vas uvredio. Kako, onda, mogu da govorim? Ne, ne gledajte me srdito; jedan vaš nemio pogled mogao bi da me smoždi. Šta sam ja?

T mi je izjavio ljubav

Okrivite moje oči, ili bacite krivicu na vašu lepotu. Šta ja govorim? Oprostite ako rekoh previše. Moje se srce izli. Borio sam se sa svojom ljubavlju do krajnosti i nastojao sam da prikrijem groznicu koja mi grudi izjeda i koja će mi, nadam se, uskoro onemogućiti da vas ikada više uvredim."

G. Džons je sada počeo da podrhtava kao da ga trese troletnica. Sofija, koja se nalazila u položaju ne mnogo različitom od onoga u kome je bio on, odgovorila je ovim rečima: „G. Džonse, neću da se pretvaram kao da vas nisam razumela, doista, razumela sam vas isuviše dobro; ali, za ime božje, ako i malo marite za me, dopustite mi da odmah idem kući. — Kamo da mogu da odem donde sama!"

G. Džons, koji se i sam jedva držao, ponudio joj je ruku, koju je ona primila, ali ga je zamolila da joj sada više ne govori o tome ni reči. On je obećao da neće, samo je zahtevao da mu oprostí ono na šta ga je ljubav, protiv njegove volje, naterala. Ona je na to odgovorila da će ga njegovo buduće ponašanje najbolje poučiti kako će to da postigne. I tako su se ovo dvoje mladih, drhteći, oteturali kući. Ljubavnik se pri tome nije usudio ni jednom da stisne ruku svoje dragane, iako je ova bila čvrsto uklještena u njegovoj.

Sofija se odmah povukla u svoju odaju, gde su joj gdica Onor i kapljice odmah pritekly u pomoć. Što se tiče jadnoga Džonsa, jedino olakšanje njegovoj uzvitlanoj duši bila je jedna nemila vest, koju ćemo, pošto pruža prizor drugačije prirode od ove kojom se čitalac u poslednje vreme zabavljao, saopštiti u sledećoj glavi.

GLAVA VII

U KOJOJ SE G. OLVORDI POJAVLJUJE NA BOLESNIČKOJ POSTELJI

G. Vestern je toliko zavoleo Džonsa, da nije hteo da se rastaje od njega, iako mu je ruka već davno bila izlečena; a Džons se, bilo iz ljubavi prema sportu, ili iz neke druge po-

bude, dao lako nagovoriti da produži boravak u njegovoj kući, i ostajao je koji put po četrnaest dana a da i ne ode g. Olvordievim, pa čak i da ne dobije otuda nikakve vesti.

G. Olvordi se već nekoliko dana slabo osećao usled prehlade, koja je bila praćena malom groznicom. On, međutim, na ovo nije obraćao pažnju, i, ne držeći se postelje, obavljao je sve svoje svakodnevne poslove. Takvo ponašanje mi ne bismo nikome preporučili za ugled; jer, zacelo, gospoda koja upražnjuju Eskulapovu veštinu u pravu su kada savetuju da onoga časa kada bolest uđe na jedna vrata, lekara treba uvesti na druga. Jer šta drugo i znači ona starinska izreka: *Venienti occurriri morbo?* „Suprotstavite se boljci pri njenom prvom nastupu.” Tako se lekar i bolest susreću u ravnoj i pravičnoj borbi; međutim, ako dajemo vremena ovoj drugoj, mi joj često puta dopuštamo da se utvrdi i ušanči, kao francuska vojska, tako da je učenom gospodinu vrlo teško, a koji put i nemoguće, da napadne neprijatelja. Štaviše, nekiput, dobijanjem vremena, bolest primenjuje francusku ratnu politiku, i korupcijom pridobija prirodu za svoju stranu, i tada sva moć lekarstva dolazi isuviše kasno. U saglasnosti sa ovim opaskama bila je, sećam se, i pritužba velikog dr Misobela, koji se vrlo ganutljivo vajkao zbog toga što su se one primenjivale i njegovoj veštini, govoreći: „Moji će me bolesnici smatrati za grobara; jer nikada ne šalju po mene pre no što ih je njihov lekar već ubio.”

Bolest g. Olvordia, usled ovakvog nemara, toliko je osvojila, da, kada ga je pogoršanje groznice nateralo da pozove lekara u pomoć, ovaj je, od prvog dolaska, odmahivao glavom, pozeleo da su ga pozvali ranije, i dao naslutiti da je bolesnik, po njegovom mnjenju, u velikoj opasnosti. G. Olvordi, koji je bio sredio sve svoje ovozemaljske poslove, i bio isto toliko spreman, koliko je to moguće za ljudsku prirodu, i za onaj svet, primio je ovo saopštenje sa krajnjim spokojstvom i nehajnošću. On je, doista, mogao, kadgod bi legao na počinak, da kaže zajedno sa Katonom, u tragičnoj pesmi, —

— Nek osećanje krivice ili strah
Spokoj uznemiri tud; Katon ne pozna njih:
Ravnodušan u izboru da spi ili mre.

Ustvari, on je mogao da to kaže sa deset puta više razloga i pouzdanja nego Katon, ili ma koji drugi oholnik među starodrevnim ili današnjim junacima; jer on ne samo što nije poznao strah, već se mogao smatrati i kao veran rabotnik koji je na kraju žetve pozvan da primi svoju nagradu iz ruku štedrog Gospodara.

Dobri je čovek odmah naredio da se sva njegova porodica okupi oko njega. Niko od njih nije bio odsutan osim gde Blifil, koja se već neko vreme nalazila u Londonu, i g. Džonsa, od koga se čitalac tek rastao kod G. Vesterna, i koji je dobio ovaj poziv upravo kad ga je Sofija ostavila.

Vesti o opasnosti u kojoj se g. Olvordi nalazi (jer sluga mu je kazao da je on na umoru), isterale su mu sve ljubavne misli iz glave. Pohitao je u karuce koje su bile poslate po nj, i naredio je kočijašu da vozi što brže može; misao o Sofiji, verujem, nije mu ni jednom pala na um u toku celoga puta.

I sada, budući da je čitava porodica bila na okupu kraj njegove postelje, naime, g. Blifil, g. Tvekam, g. Skver, kao i neki od posluge (jer takva je bila želja g. Olvordia), dobri se čovek podigao u postelji i zaustio je da govori, kada Blifil odjednom uze da cmizdri, i glasno i gorko da leleče. Na to ga g. Olvordi uze za ruku i, potresavši je, reče: „Ne žalosti se tako, moj dragi sestriću, zbog najobičnije od ljudskih zgoda. Kada nesreća zadesi naše prijatelje, mi se opravdano žalostimo; jer to je neprilika koja se često puta mogla i izbeći i koja možda izgleda kao da čini udes jednoga osobito nesrećnijim no drugih; ali smrt je zacelo neizbežna i jedini je zajednički udes svih ljudi; niti mnogo znači za nas kada će nas ona zadesiti. Ako su najveći mudraci uporedili život sa zahvatom šake, zacelo nama je dopušteno da ga smatramo kao jedan dan. Moja je sudbina da ga ostavim s večeri; ali oni koji su otišli ranije, izgubili su samo nekolkio časova, koji su, u najboljem slučaju, malo vredni žaljenja, a mnogo češće to su sati truda i umora,

bola i tuge. Jedan rimski pesnik, sećam se, upoređuje naše ostavljanje života sa odlaskom sa gozbe. Ta mi je misao često dolazila na um kada sam gledao kako se ljudi bore da bi produžili neku zabavu, ili da bi uživali u društvu svojih prijatelja još malo duže. Vaj, kako je kratko i najviše produženo takvo uživanje! Kako je nestvarna razlika između onoga koji se prvi povlači, i onoga koji ostaje najduže! Ovo gledanje života sa najboljeg gledišta, i ta nevoljnost da ostavimo naše prijatelje jedna je od najplemenitijih pobuda iz kojih proizlazi strah od smrti; pa ipak i najduže uživanje ove vrste kome možemo da se nadamo, toliko je beznačajno kratkotrajno, da ga mudar čovek istinski prezire. Priznajem, malo ljudi misle ovako; jer, doista, malo ljudi misle na smrt sve dok joj nisu u čeljustima. Ma koliko im divovski i užasan izgledao ovaj predmet kada im se približi, oni ipak nisu kadri da ga savladaju ni na kojoj udaljenosti; štaviše, premda su bili bogzna koliko zastrašeni kada su naslućivali da se sami nalaze u opasnosti da umru, ovoga je straha nestajalo iz njihove svesti čim bi opasnost minula. Ali, vaj! Onaj koji uteče smrti nije pomilovan; samo mu je izvršenje odloženo, i odloženo za kratak dan.

„Ne žalosti se, stoga, više, drago moje dete. Događaj koji može da se dogodi svakoga sata, i koji svaki elemenat, ne, i svaka čestica materije koja nas okružuje, može da proizvede, i koji nas mora neizbežno i konačno sve dostići, ne treba ni da nas iznenađuje ni da nas žalosti.

„Moj me je lekar upozorio (što smatram da je od njega veoma ljubazno) da se nalazim u opasnosti da vas sve vrlo brzo ostavim, pa sam rešio da vam pri ovom našem rastanku kažem nekoliko reči, pre no što mi boljka, koja me brzo osvaja, to onemogućí.

„Namera mi je da vam govorim o svojoj poslednjoj volji; iako sam je još odavno sačinio, nalazim za umesno da vam pomenem one njene delove, koji bi se ticali ma koga od vas, da bih mogao imati utehu što vidim da ste svi zadovoljni onim što vam ostavljam.

„Sestriću Blifile, tebe ostavljam naslednikom sveg moga imanja, izuzev pet stotina funti godišnje koje će doživotno uží-

vati tvoja majka, i izuzev još jednog zaveštanja od pet stotina godišnje, i svote od šest hiljada, koje zaveštam ovako:

„Pet stotina funti godišnje ostavljam vama g. Džonse; no znajući nezgode koje prate nedostatak gotovine; dodao sam još hiljadu funti u gotovom novcu. Ne znam da li sam u tome prebacio ili podbacio vaša očekivanja. Možda ćete pomisliti da sam vam dao premalo, a svet će, opet, biti gotov da me osudi kao da sam vam dao previše: ovo drugo ja prezirem; dok što se prvoga tiče, nadam se da vi nećete pasti u onu običnu grešku o kojoj sam često u životu slušao kao o izvinjenju za potpuno osustvo dobrodetelji, naime, da, umesto da izazivamo zahvalnost hotimičnim delima darežljivosti, dešava se da potstičemo zahteve koji su, mimo sve ostale, najbezgraničniji i najteži da se zadovolje. — Oprostite što ovo samo napominjem; neću ni da posumnjam u tako šta.”

Džons se bacio kraj nogu svoga dobrotvora, i, uzevši mu željno ruku, uverio ga je da je njegova dobrotva, i sada i uvek, tako beskrajno premašila ne samo njegove zasluge, no i njegove nade, da nikakve reči ne mogu da iskažu ono što on oseća. „I ja vas uveravam, gospodine,” kazao je, „da vaša sadašnja velikodušnost izaziva u meni zabrinutost samo zbog sadašnje bolne prilike. Oh, moj prijatelju! Moj oče!” — Ovde su ga reči zagušile, i on se okrenuo da bi sakrio suzu koja mu je navrela na oči.

Olvordi mu je onda blago stegao ruku, i ovako je nastavio: „Uveren sam, moje dete, da ti imaš mnogo dobrote, plemenitosti i osećanja časti u tvojoj naravi; ako ovima budeš dodao razboritost i pobožnost, bićeš, zacelo, srećan; jer prve tri odlike, priznajem, čine te dostojnim sreće, ali samo ove poslednje mogu sreću da ti obezbede.

„Hiljadu sam funti ostavio vama, g. Tvekame; ta svota, uveren sam, znatno premaša vaše želje, kao i vaše potrebe. Ipak, vi ćete to primiti u spomen moga prijateljstva; i kakvi god vam viškovi preticali, ona pobožnost, koja je u vas tako stroga, pouči će vas kako da ih raspodelite.

„Isto sam toliku svotu ostavio i vama, g. Skvere. Ona će vam, nadam se, omogućiti da se bavite svojim pozivom sa više

uspela nego do sada. Često sam primećivao sa zabrinutošću da je beda više sklona da izazove prezir nego sažaljenje, naročito među poslovnim svetom, u kome se podrazumeva da siromaštvo označuje nedostatak sposobnosti. Ali ova malenkost koju mi je bilo moguće da vam ostavim, oslobodiće vas onih teškoća sa kojima ste se prede borili; i onda ne sumnjam da će blagostanje koje ćete postići biti dovoljno da vam pribavi sve ono što je vašoj filozofskoj naravi potrebno.

„Osećam da mi se mrači svest, pa ću vas stoga uputiti na moju poslednju volju da biste se obavestili o ostatku. Moja će posluga naći tu neke znake da bi me se po njima setila; i ima nekoliko milosrdnih zaveštanja koja će, nadam se, moji izvršiocci verno sprovesti. Neka ste svi blagosloveni! Ja krećem malo pre vas —”

Ovde je jedan lakej žurno ušao u odaju i kazao da je neki beležnik iz Salsberija doneo neku važnu poruku, koju mora da saopšti lično g. Olvordiu; sem toga, izgleda da je u velikoj hitnji, jer tvrdi da ima da posvršava tolike poslove da, i kada bi se raščerečio na četiri dela, to još ne bi bilo dovoljno.

„Idi ti, dete,” kazao je Olvordi Blifilu,” idi i vidi šta taj gospodin želi. Ja sada nisam kadar da svršavam takve poslove, niti bi on mogao da ima ikakvih poslova sa mnom koji se ne bi tebe ticali više. Osim toga, ja sam uistinu — ja sam nemoćan da ikoga sada primim, a ne mogu ni pažnju duže da održavam.” Onda ih je sve pozdravio, govoreći da će, možda, biti u mogućnosti da ih opet vidi: ali sada bi voleo da malo počine, pošto se govorom suviše iscrpeo.

Neki su na rastanku prolili suze, pa je čak i filosof Skver brisao oči, „premda ne naviknut na plačna raspoloženja.” Što se tiče gde Vilkins, ona je ronila svoj biser „istom brzinom kao i arabljansko drveće svoju lekovitu smolu”; jer ovo je bio ceremonijal koji ta gospa nije nikada propustila u podesnoj prilici.

Posle ovoga, g. Olvordi se ponovo spustio na uzglavlje, i nastojao je da se smiri za otpočinak.

GLAVA VIII

KOJA SADRŽI GRADIVO PRE PRIRODNO NEGO PRIJATNO

Osim tuge za svojim gospodarom, bio je još jedan izvor onih groznih suza koje su se tako obilno ronile niz dve nastojničine brdovite jagodice. Čim je izišla iz odaje, počela je da gunda za se na sledeći ljupki način: „Zacelo je gospodar mogao da napravi neku razliku između mene i ostale posluge — ja bar tako mislim. Ostavio mi je, valjda, neku crkavicu da bih kupila crninu. Ali vrag mu babin, ako je to sve — davo neka nosi crninu za njim, a ja ne! Neka zna njegovo blagorodstvo da ja nisam prosjakinja. Služeći ga, uštedela sam pet stotina funti, pa zar da na kraju tako postupa sa mnom? Ne, to je lepo ohrabrenje posluži da bude poštena; i, zacelo, ako sam baš i drpila katkad po neku malenkost, drugi su uzimali deset puta više; a sada nas lepo trpaju sve u istu vreću. Ako je to tako, zaveštanje može da ide dodavola, zajedno sa onim koji ga je darovao. Ali, bogme, neću ni da ga se odrečem, jer bi to izvesnim osobama bilo veoma po volji. Ne, kupiću najšareniju haljinu koju mogu da nađem i igraću nad grobom staroga džimrije. To mi je, zar, nagrada što sam ga branila toliko puta kada se ceo svet sablažnjivao zbog onog njegovog kopileta? Ali sada će on da putuje tamo gde će platiti za sve. Bilo bi mu bolje da se na samrtničkoj postelji pokajao za svoje grehe, a ne da se diči njima, i da jedan deo imovine, mesto svojoj porodici, ostavlja jednom grešno rođenom detetu. Našao dete u krevetu, vražju mater! Lepa mi je to bajčica! Pa da — kad čovek sakrije, on zna gde će i da potraži. Gospode, smiluj mu se! Zaklela bih se da on ima još kopiladi da za njih odgovara, samo kad bi se saznala istina. Jedna je uteha samo, što će se za sve njih saznati sada kada on treba da putuje. — „Moja će posluga tu naći neke znake da bi me se po njima setila”: to su bile njegove sušte reči; neću ih nikada zaboraviti, makar živela hiljadu godina. Vala, upamtiću ja tebe što me trpaš među služinčad. Čovek bi pomislio da će spomenuti moje ime kao god i Skverovo; ali taj bratac gospodin, vaistinu, premda nije imao ni čestitih ha-

ljina na grbači kada je prvom došao ovamo. Neka đavo nosi i takvu gospodu! I ako ovde živi već toliku godinicu, niko od posluge još nije video boju njegovog novca. Hromi Daba neka ga podvori, a ne ja!" Još mnogo je koječega gundala u sebi, ali i ovo će biti dovoljno za čitaočev ukus.

Ni Tvekam ni Skver nisu bili mnogo zadovoljniji zaveštanjima. Iako oni nisu tako glasno izražavali svoju omrazu, ipak iz nezadovoljstva koje im se ogledalo na licu, kao i iz seledеćег razgovora, zaključujemo da im je u duši vladala velika mrzost.

Otprilike nakon jednog sata pošto su ostavili bolesnikovu odaju, Skver se susreo sa Tvekamom u predvorju, i ovako mu se obratio: „Pa, gospodine, jeste li čuli kakvih vesti o vašem prijatelju od kada smo se rastali od njega?" — „Ako vi mislite na g. Olvordia," odgovorio je Tvekam, „smatram da biste pre vi mogli da ga nazivate vašim prijateljem; jer meni se čini da je on zaslužio taj naziv." — „Taj naziv isto toliko priliči da mu i vi date," odvratio je Skver, „jer njegova darežljivost, takva kakva je, ravna je prema nama obojici." — „Ja to ne bih prvi pominjao," uzviknuo je Tvekam, „ali kad vi započinjete, moram da vam saopštим da sam ja drugačijег mnjenja. Postoji široka razlika između hotimične mилоšte i nagrade. Dužnost koju sam ja vršio u njegovoj porodici, i staranje o vaspitanju njegova dva dečaka, jesu služba za koju bi neki ljudi mogli da očekuju i veći uzvrat. Ne bih hteo da pomislite stoga da sam ja nezadovoljan; jer Sv. Pavle me je naučio da se zadovoljim i s onim malim što imam. Da je crkavica bila manja, ja bih znao svoju dužnost. Ali premda me Jevandеlje obavezuje da budem zadovoljan, ono me ipak ne prisiljava da žmurim na svoju sopstvenu zaslugu, niti me sprečava da vidim kada mi neko nanosi uvredu nepravilnim upoređenjem." — „Baš kada me izazivate," planuo je Skver, „ta je uvreda nаhесena meni; nikada nisam mogao ni da pomislim da je g. Olvordi držao moje prijateljstvo tako olako, i da bi mogao da ga izjednačim sa jednim koji prima platu. Ja znam usled čеga je to: to dolazi usled onih uskih načela koja ste vi već tako dugo vremena nastojali da mu ulijete, s prezirom prema svemu što je veliko i plemenito.

Lepota i ljupkost prijateljstva isuviše su jake za žmirkave oči, niti se one mogu sagledati ikojim drugim posrednikom do li nepogrešivim pravilom prava koje ste vi toliko puta pokušavali da ismejete, da ste izopačili razum vašeg prijatelja." — „Radi njegove duše," uzviknuo je Tvekam gnevno, „kamo da vaša paklena nauka nije izopačila njegovu veru! Tome ja pripisujem njegovo sadašnje držanje, tako neprilično jednome Hrišćaninu. Ko bi osim bezbožnika mogao da pomisli da ostavi ovaj svet bez ispovedanja svojih grehova, i bez primanja onog oproštaja, za koji zna da u kući ima čoveka pravovaljano ovlašćenog da mu ga dâ? Osetiće on nedostajanje ovih neophodnosti kada bude prekasno, kada bude stigao u ono mesto gde su plač i škrguti zuba. Tada će on videti od kolike će mu krasne pomoći biti ona idolopoklonička božica, ona vrlina, koju vi, i svi ostali današnji deisti, obožavate. Tada će on dozivati svoga sveštenika, ali njega neće biti, i gorko će jadikovati što nema onog oproštaja, bez koga nijedan grešnik nije siguran." — „Ako je to tako važno," kazao je Skver, „zašto mu ga ne poklonite iz sopstvenih pobuda?" — „Nema dejstva," uzviknuo je Tvekam, „osim za one koji sami mole. Ali zašto ja govorim to jednome neznabošcu i neverniku? Vi ste ga naučili toj lekciji, za koju ste dobro nagrađeni na ovome svetu, kao što ne sumnjam da će i vaš učenik biti uskoro nagrađen na onome." — „Ne znam šta podrazumevate pod rečju nagrađen," kazao je Skver; „ali ako ciljate na onaj jadan spomenak našeg prijateljstva, koji je on našao za umesno da mi zavešta, ja ga prezirem; i samo nesrećne okolnosti u kojima se nalazim mogu da me privole da ga primim.

Sada je i lekar prispeo i počeo je da se raspituje kod dvojice parničara kako su svi gore. „Jadno i žalosno," odgovorio je Tvekam. „Tako sam i očekivao," uzviknuo je doktor: „ali, molim vas, kakvi su se novi simptomi pojavili otkako sam vas ostavio?" — „Bojim se da nisu dobri," kazao je Tvekam: „posle onoga što je nastalo pri našem odlasku, mislim da ima malo nade." Telesni je lekar, možda, pogrešno razumeo iscelitelja duša; i pre no što su se oni objasnili, došao im je g. Blifil sa najžalosnijim licem i saopštio im da donosi tužnu vest: njegova

je majka preminula u Solsberiju: na povratku kući, udarila je kaplja, i posle nekoliko sati izdahnula je. „Večnaja pamjat!” uzviknuo je doktor. „Čovek snuje... Ali ipak, voleo bih da su mogli da me pozovu. Kaplja je boljka koja se teško leči, ali ipak ja sam i u toj oblasti postizavao znatan uspeh.” Tvekam i Skver su izrazili saučešće g. Blifilu, jedan savetujući mu da ovaj udar podnese kao čovek, drugi, kao Hrišćanin. Mladi je gospodin kazao na to da on dobro zna da smo svi smrtni, i da će nastojati da podnese svoj gubitak onako kako najbolje može; on ipak, dodao je, ne može a da se ne potuži na osobitu nemilosrdnost sudbine koja mu tako nenadno donosi vest o tako velikoj nesreći, i to u vreme kada svakoga časa očekuje najsvirepiji udarac koji može da mu nanese zloba njegovog udesa. Sadašnja prilika, kazao je, staviće na probu one odlične osnove koje je naučio od Tvekama i Skvera; i preživi li ove nedaće, to će biti jedino zahvaljujući njima dvojici.

Sada se raspravljalo da li treba obavestiti g. Olvordia o smrti njegove sestre. Doktor se ovome žestoko protivio, i, verujemo, u tome bi se čitav kolegijum saglasio sa njim; ali je g. Blifil saopštio da je od svoga ujaka više puta primio takve izričite naredbe da mu nikada ništa ne zataji, iz straha da ga, možda, ne bi uznemirio, da se on ne usuđuje ni da pomisli na neposlušnost, ma kakve bile posledice. Rekao je još da, kada se imaju u vidu religiozna i filozofska uverenja njegovog ujaka, doktorova su strahovanja neosnovana, bar on tako misli. Stoga je odlučio da mu saopšti tužnu vest; jer ako bi se njegov ujak oporavio (za što se on moli Bogu iz sveg srca), uveren je da mu on nikada ne bi oprostio što je ovako nešto zatajio od njega.

Lekar je bio primoran da se potčini ovakvoj odluci, koju su druga dva učena gospodina visoko pohvalila. I tako su se doktor i g. Blifil uputili bolesniku. Kada je lekar ušao u odaju, prišao je postelji da bi opipao bolesnikovo bilo, i, učinivši to, odmah je izjavio da se stanje znatno popravilo: poslednji je lek imao čudesno dejstvo: groznica je popustila, i, po bolesnika je sada bilo isto tako malo opasnosti, kao što je prede bilo malo nade.

Da kažemo istinu, stanje g. Olvordia nije ni izbliza bilo tako loše kao što ga je doktorova velika opreznost prikazala; ali kao što mudar vojskovođa nikada ne nipodaštava svoga neprijatelja, ma koliko mu neznatne bile snage, tako i mudar lekar nikada ne nipodaštava boljku, ma koliko bila neznatna. Kao što prvi održava istu strogu disciplinu, postavlja iste straže i šalje iste izvidnice, makar neprijatelj bio i bogzna kako slab, tako i ovaj drugi zadržava istu uozbiljenost na licu, i klima glavom na isti značajan način, pa bila boljka bogzna kakva malenkost. I obojica, između mnogih drugih valjanih razloga, mogu za ovakvo držanje da naznače i ovaj jak razlog: da ih na taj način veća slava obasipa, ako pobede, a manja sramota ako nesrećnim slučajem budu pobeđeni.

Tek što je g. Olvordi podigao oči i zahvalio nebu za ovu nadu na ozdravljenje, prišao mu je g. Blifil vrlo unesrećena lika, i primev rubac očima, bilo da bi utro suze ili da bi učinio onako kao što se Ovidije negde izražava u drugoj jednoj prilici,

Si nullus exit, tamen excute nullum.

(Ako nema nijedne, briši onda tu nijednu.)

i saopštio je svome ujaku ono što je čitalac upravo malopre saznao.

G. Olvordi je primio ovu vest ganuto, strpljivo i pomireno. Prolio je toplu suzu, onda se pribrao i najzad uzviknuo: „Volja Gospodnja neka bude izvršena u svemu.”

Onda se raspitivao za glasnika; ali mu je Blifil kazao da je bilo nemoguće zadržati ga i jedan časak; jer, sudeći po velikoj žurbi u kojoj je bio, izgledalo je da je za nekim važnim poslom; tužio se da skapava od hitnje i trke, i, ponovio je više puta, da i kada bi mogao da se raščereči na četiri dela, znao bi kako da upotrebi svaki deo.

Onda je naložio Blifilu da se on postara za sahranu. Kazao je da želi da mu sestra bude sahranjena u njegovoj vlastitoj crkvi, a što se pojedinosti tiče, ove prepušta Blifilovoj pažljivosti, napominjući samo osobu koju će uposliti za ovu priliku.

GLAVA IX

KOJA, IZMEĐU OSTALOG, MOŽE DA POSLUŽI KAO KOMENTAR ONOJ IZRECI ESKINESOVOJ, »DA SE U PIJANSTVU OGLEDA UM ČOVEKA, KAO ŠTO MU SE U ZRCALU OGLEDA LIK«

Čitalac će se, možda, začuditi što u poslednjoj glavi nije čuo ništa o g. Džonsu. Ustvari, njegovo se ponašanje toliko razlikovalo od ponašanja osoba koje smo pomenuli, da smo izabrali da njegovo ime ne mešamo sa njihovim.

Kada je dobri čovek završio govor, Džons je bio poslednji da ostavi sobu. Otuda se povukao u svoju vlastitu prostoriju, da bi dao oduške svojoj zabrinutosti; ali duševni nemir nije mu dopustio da se ovde dugo zadrži: stoga se tiho iskrao do Olvordievih vrata gde je dugo vremena osluškivao a da unutra nije čuo nikakvo kretanje, osim snažnog hrkanja koje je, u svome strahu, pogrešno smatrao za ropac. Ovo ga je toliko uplašilo, da nije mogao da se uzdrži i da ne uđe u sobu; tu je našao dobrog čoveka kako slatko spava u postelji, a njegova nudilja hrče na gore pomenuti svojski način, kraj njegovih nogu. Odmah je preduzeo jedinom metodom da učutka ovaj duboki bas, čija je muzika, strahovao je, mogla da uznemiri g. Olvordia; onda se spustio pored nudilje, i sedeo je nepomično sve do zajedničkog dolaska Blifila i doktora, koji su probudili bolesnika, da bi mu doktor opipao bilo, a onaj drugi saopštio vest, koja — da je Džons mogao da nasluti — teško da bi, u takvoj prilici, našla svoj put do g. Olvordievog uha.

Kada je prvi put čuo Blifila da izlaže svome ujaku ovakvu vest, Džons je jedva mogao da zadrži u sebi gnev kojim je planuo zbog takve nesmotrenosti, a naročito kada je i doktor klimao glavom i izražavao svoje negodovanje što upozna je bolesnika sa ovom stvari. Ali kako ga srditost nije bila lišila upotrebe razuma, tako da ne bi uvideo posledice koje bi ma kakav žestok ispad prema Blifilu mogao da izazove u bolesnika, on je, zasada, ugušio svoj gnev; kasnije, kada je video da ova vest nije, ustvari, načinila nikakvo zlo, bio je to-

liko zadovoljan da je pustio da mu srdžba ugasne u sopstvenim grudima, i da ovo više i ne pominje Blifilu.

Lekar je toga dana ručao kod Olvordievih; i, pošto je posle ručka posetio bolesnika, vratio se društvu i saopštio prisutnima da je zadovoljan što može sada da ih uveri da se njegov bolesnik nalazi izvan svake opasnosti: groznica je minula, i, zahvaljujući njegovom leku, on se nada da se više neće ni povratiti.

Ovaj je iskaz toliko obradovao Džonsa, i bacio ga je u tako preteran zanos, da se za nj moglo s pravom reći da je pijan od radosti (ovo pijanstvo znatno potstiče dejstvo vina); i kako se u ovoj prilici vrlo neobuzdano hvatao boce (jer je ispio mnogo kupa u doktorovo zdravlje, i održao i druge brojne zdravice) ubrzo je postao bukvalno pijan.

Animalni je deo Džonsove prirode po sebi bio žestok: budući da je sada uzeo maha, i uz to potstican vinom, proizveo je izvesne preteranosti. Ljubio je doktora i grlio ga uz mnoge izraze dragosti, zaklinjući se da ga, posle g. Olvordia, voli više od svih živih ljudi. „Doktore,” kazao je, „vi zaslužujete da vam se podigne spomenik o državnom trošku zato što ste spasli čoveka koji je ne samo miljenik svih čestitih ljudi koji ga poznaju, već je i blagoslov društvu, dika svojoj otadžbini, i čini čast ljudskoj prirodi. Neka me davo nosi, ako ga ne ljubim više no svoju sopstvenu dušu!”

„Utoliko sramnije po vas,” uzviknuo je Tvekam. „Premda, mislim, vi imate i razloga da ga volite, jer se on veoma lepo pobrinuo za vas. A možda bi bilo i bolje za ponekoga kad on ne bi poživio, da bi uvideo opravdan razlog da povuče svoj dar.”

Džons je sada, gledajući Tvekama sa mržnjom koja se ne da opisati, odgovorio: „A misli li tvoja pakosna duša da bi i takvi obziri mogli da utiču na me? Ne, neka se zemlja otvori i neka proguta svoje vlastito dubre (kazao bih to kad bih imao i milion jutara), radije nego da pokrije moga dragog, ponositog prijatelja!”

Quis desiderio sit pudor aut modus
Tam chari capitis?*)

Doktor se sada umešao, i sprečio je dejstvo gneva koji je tinjao između Džonsa i Tvekama; posle toga, prvi se raspojasano razveselio, otpevao dve ili tri ljubavne pesmice, i pravio je sve one ludorije kojima je neobuzdana radost kadra da nas nadahne; ali on je bio tako daleko od svakog svađalačkog raspoloženja, da je bio deset puta dobroćudniji, ako je to moguće, nego kada je trezan.

Istinu govoreći, nema veće zablude od one uobičajene opaske da su ljudi, koji su naprasiti i svađljivi kada su pijani, veoma dostojanstvene osobe u treznom stanju: jer piće, u stvari, ne izokreće prirodu, niti stvara strasti u ljudi koje već prede nisu postojale u njima. Ono uklanja stražu razuma, i, sledstveno, prisiljava nas da pokažemo one znake koje mnogi, kada su trezni, imaju dovoljno umešnosti da prikriju. Ono pojačava i zapaljuje naše strasti (doista, obično onu strast koja je najjača u duši), tako da su srdite, zaljubljene, darežljive, dobroćudne, škrte i sve druge ljudske naravi pojačane i izložene pogledima kroz njihove kupe.

Pa ipak, kako ni u jednom narodu nema toliko svada usled pijanstva, naročito među svetom nižih staleža, kao u Engleskoj (jer, zaista, za njih su piti i potući se mal'ne istovetni pojmovi), ne bih, mislim, hteo da se otuda zaključi da su Englezi najgoropadniji narod koji živi. Možda je u suštini ovoga samo ljubav prema slavi; tako izgleda da je pravičan zaključak da naši zemljaci imaju više te ljubavi, i više srčanosti, nego li drugi plebejci. Ovo utoliko pre, što se u tim prilikama retko viđa išta što bi bilo neplemenito, nepravilno ili namćorasto; štaviše, obično izražavaju dobru volju jedan prema drugome, čak i u vreme sukoba; i kao što se njihova pijana

*) »Kakva skromnost ili mera može da postavi granice našoj želji za takvog dragog prijatelja?« Reč *desiderium* ne može se ovde lako prevesti. Ona obuhvata želju da opet uživamo u našem prijatelju, kao i tugu koja tu želju prati.

veselost obično završava tučom, tako se i većina tih tuča završava prijateljstvom.

Ali da se vratimo našoj istoriji. Iako Džons nije pokazivao namere da vredi, ipak je g. Blifil bio duboko uvređen ponašanjem koje je bilo toliko nesaglašljivo sa trezvenom i smotrenom uzdržljivošću njegove naravi. On je ovo još teže podnosio, pošto mu je izgledalo veoma nepristojno u takvoj prilici. „I to sada“, kazao je, „kada je čitava kuća u žalosti zbog gubitka moje drage majke; iako je nebu bilo drago da nam da neku nadu u ozdravljenje moga ujaka, više bi priličilo da radost našega srca izrazimo u blagodarenju nego u pijančenju i terevenci; jer ovo je pravi način da se pojača božanski gnev, a ne da se otkloni.“ Tvekam, koji je popio više nego Džons, ali bez ikakvog rđavog dejstva na njegov mozak, saglasio se sa ovom Blifilovom pobožnom besedom, dok je Skver, iz razloga koje će čitalac verovatno pogoditi, ćutao kao zaliven.

Vino nije bilo toliko ovladalo Džonsom da se ne bi setio Blifilovog gubitka onoga časa kada je na ovaj opomenut. I stoga, kako niko nije bio spremniji od njega da prizna i osudi svoje greške, ponudio je Blifilu ruku, i zamolio ga da mu oprost, govoreći da je preterana radost zbog g. Olvordievog oporavljenja bila potisnula iz njegovog uma svaku drugu misao.

Blifil je prezrivo odbio pruženu ruku, i odgovorio je, veoma uvređeno, da je malo čudo ako tragični prizori ne ostavljaju nikakav utisak na slepe; on, pak, imao je tu nesreću da zna ko su mu bili roditelji, i, sledstveno, mora i da oseća njihov gubitak.

Džons, koji je, uz prkos svojoj dobroćudnosti, bio pomalo i ljutica, skočio je hitro sa stolice i, šćepavši Blifila za okovratnik, uzviknuo je: „Huljo, vrediš li me zbog mog nesrećnog rođenja?“ Ove je reči propratio tako grubim radnjama, da su one namah nadvladale miroljubivu narav g. Blifila; i odmah je nastala gužva iz koje se moglo izroditi zlo, da se nisu umešali lekar i g. Tvekam; Skver je, pak, bio poučen svojom filosofijom da se uzvisi iznad svake strasti, i veoma je spokojno pušio na svoju lulu, kao što je imao običaj da čini

kadgod se nekome kuvala popara, osim ako je naslućivao opasnost da njemu samome oprži usta.

Pošto su borci bili sprečeni zasada da osvetu privedu u delo, latili su se onih uobičajenih izvora razočaranog besa, i dali su oduške svome gnevu u pretnjama i začikivanju. U ovoj vrsti sukoba, sreća koja je u telesnom obračunavanju naginjala Džonsu, sada je potpuno prešla na stranu njegovog neprijatelja.

Naposletku je, ipak, zaključeno primirje posredovanjem neutralnih stranaka, i čitavo je društvo ponovo posedalo oko stola; tu su privoleli Džonsa da se izvini, i Blifila da primi izvinjenje; mir je bio uspostavljen, i sve je izgledalo *in statu quo*.

Ali premda je svađa, po svemu sudeći, bila savršeno okončana, dobro raspoloženje, koje je narušila, nije niukoliko bilo uspostavljeno. Sva je veselost sada bila iščezla, i razgovor koji je sledio ticao se samo ozbiljnih stvari i stvarnih činjenica, i isto tako ozbiljnih opaski o njima. To je bila ona vrsta razgovora u kome, i pored dosta dostojanstva i poučnosti, ima tek malo zabave. I stoga, kako nam je želja samo ovo poslednje da saopštavamo čitaocu, preći ćemo preko svega što je rečeno. Jedan po jedan član društva postepeno se udaljio, a ostali su samo Skver i lekar. Razgovor je tada nešto malo živahnuo usled nekih primedaba na ono što se dogodilo između dva mlada gospodina, za koje je doktor rekao da su obojica obične vucibatine; filosof se, mudro klimajući glavom, potpuno saglasio sa ovim nazivom.

GLAVA X

KOJA POKAZUJE ISTINITOST MNOGIH OPASKI OVIDIJEVIH, I DRUGIH OZBILJNIJIH PISACA, KOJI SU DOKAZALI, NEPORECIVO, DA JE VINO ČESTO PUTA PRETECA NEUZDRZLJIVOSTI

Džons se povukao iz društva, u kome smo ga videli, i otišao u polje gde je nameravao da se rashladi šetnjom na svežem vazduhu, pre no što bi posetio g. Olvordia. Tu se, dok

je obnavljao ona razmišljanja o svojoj dragoj Sofiji, koja je opasna boljka njegovog prijatelja i dobrotvora bila prekinula, desio jedan događaj, koji sa žaljenjem pričamo, i sa žaljenjem će se, besumnje, i čitati; međutim, ona istorijska istina, prema kojoj ispovedamo takvu neodoljivu privrženost, primorava nas da je saopštimo potomstvu.

Bilo je prijatno veče u drugoj polovini juna. Naš je junak šetao najubavijim gađom. Nežni lahor i šumeli su lišćem, potočić je slatko žuborio, a milozvučna pesma slavujâ sačinjavala je čaroban sklad. U tom okviru, tako divno podešenom za ljubav, on je sanjario o svojoj dragoj Sofiji. Dok je njegova pusta uobrazilja bezgranično tkala slike svih njenih krasota, a bujna mu mašta slikala ubavu devojkicu u raznim zanosnim oblicima, njegovo se usplamtelo srce topilo od milja; i, naposljetku, bacivši se na zemlju pored potočića koji je tiho žuborio, ovako je zavapio:

„O Sofijo, koliko bih bio srećan, kada bi nebo htelo da smem da te zagrlim! Proklet neka je onaj udes koji nas drži na rastojanju! Kada bi ti samo bila moja, pa makar ti jedna bedna haljina bila sve imanje, zar bi na zemlji bilo čoveka kome bih zavidio! Prezreo bih i najubaviju cirkasijonsku lepoticu, nagizdanu svim draguljima Indije! Ali zašto pominjem drugu ženu? Kada bih mogao i da pomislim da ove oči moje mogu da pogledaju sa nežnošću ijednu drugu, ove bi ih ruke iskopale iz glave. Ne, draga Sofija, ako nas svirepa sudbina za uvek rastavi, moja će duša uvek znati samo za te. Prema tvojoj slici sačuvaću uvek najčedniju vernost. Iako nikada ne budem posedovao tvoju dražesnu osobu, ipak ćeš samo ti posedovati moje misli, moju ljubav, moju dušu. Oh, moje zaljubljeno srce tako silno kuca za tim nežnim nedrima, da me ni najlepše lepotice ne bi mogle da očaraju, niti bi pustinja bio hladniji u njihovom zagrljaju. Sofija, samo Sofija će biti moja! — Kako je zanosno to ime! Urezaću ga u svako drvo.”

Kod tih se reči prenuo i ugledao je — ne svoju Sofiju — ne, niti istočnjačku lepoticu raskošno nagizdanu za saraj kakvog velmože. Ne; bez haljine, u košulji od grube tkanine, i ne najčistijoj, pošćropljenoj nekom tečnošću neprijatnog mi-

risa, posledicom dnevnoga rada, sa vilama u ruci, pojavila se Moli Sigrimova. Naš je junak držao perorez u ruci, koji je bio izvadio radi gore pomenutog cilja, da urezuje u koru drveća. Kada se devojka približila, uzviknula je, smešeći se: „Nadam se, vlasteline, da ne nameravate da me ubijete!” — „Otkuda ti takva misao?” uzviknuo je Džons. — „Pa, posle vašeg svirepog postupanja prilikom našeg poslednjeg viđenja, možda bi i smrt bila za me prevelika milost kojoj bi se mogla nadati,” odgovorila je ona u šali.

Onda se zapodeo razgovor koji ću ja izostaviti, pošto se ne smatram obaveznim da ga prepričam. Dovoljno je kada kažem da je trajao punih četvrt sata, i da su se na kraju povukli u najgušći deo šumice.

Neki od mojih čitalaca mogu biti skloni da pomisle da je ovaj događaj neprirodan. Ipak, činjenica ostaje neosporna; i ona se možda dâ dovoljno objasniti napomenom da je Džons, verovatno, mislio da je bolje imati jednu ženu nego nijednu; dok je Moli, isto tako verovatno, zamišljala da su dva čoveka bolja nego jedan. Osim napred pomenute pobude za sadašnje vladanje Džonsovo, čitalac će na isti način biti ljubazan da se opomene u Džonsovu korist, da on u to vreme nije bio savršen gospodar nad onom čudesnom moći razuma, koji tako lepo osposobljuje mudre i ozbiljne ljude da potčine nemirne strasti, i da se liše zabranjenih uživanja. Vino je sada bilo potpuno podvlastilo ovu moć u Džonsa. Doista, on se nalazio u onome stanju u kome bi mogao da odgovara razumu, kada bi se ovaj umešao, makar samo da posavetuje, onako kao što je neki Kleostrat odgovorio pre mnogo godina nekom budalastom čoveku, koji ga je upitao zar ga nije stid što je pijan? „A zar tebe nije stid,” odgovorio je Kleostrat, „da koriš pijanog čoveka?” — Istinu govoreći, u sudnici pravde pijanstvo ne sme da bude izvinjenje; ali u sudnici savesti ono to znatnim delom jeste; i stoga Aristotelo, koji se pohvalno izražavao o zakonima Pitakovim, po kojima se pijanice dvaput strože kažnjavaju za njihove prestupe, dopušta da u tome zakonu ima više politike nego pravde. Ele, ako postoje ikakvi prestupi koji se mogu oprostiti zbog pijanstva, to su zacemento oni

koje je g. Džons sada zgrešio; o tome bih mogao da prospem obilje učenosti, kada bih smatrao da bi time bilo zabavio čitaoca, bilo naučio ga nečemu što mu još nije poznato. I stoga, njega radi, zadržaću svoje znanje za sebe, i vratiću se našoj istoriji.

Primećeno je da Fortuna retko kada čini stvari napola. Istinu govoreći nema kraja njenim ćefovima, kadgod je raspoložena bilo da udovolji bilo da natruni. Tek što se naš junak povukao sa svojom Didonom, kad

Speluncam Blifil dux et divinus candelam
Deveniunt —

pop i mladi vlastelin, koji su bili pošli u ozbiljnu šetnju, stižu do staze koja vodi u gaj, i ovaj drugi ugleda ljubavnike upravo u času kad potonuše iz vida.

Blifil je veoma dobro poznavao Džonsa, makar i na udaljenosti od sto jardi, i isto je tako bio uveren u pol druge osobe, iako nije znao ko je ona. On se prenuo; prekrstio se, i izustio neki veoma svečan usklik.

Tvekam se iznenadio na ovo iznenadno uzbuđenje, i upitao je za razlog. Na to je Blifil odgovorio da je izvesno video nekog čoveka i neku žensku da su se zavukli u žbunje, nesumnjivo u sramotnoj nameri. Našao je za umesno da prikrije Džonsovo ime, a zašto je to učinio, mora se ostaviti sudu promućurnog čitaoca; jer mi nikada ne želimo da pripisujemo pobude ljudskim delima, kada ima i malo mogućnosti da u tome pogrešimo.

Pop, koji je ne samo sâm bio strogo čedan, no i veliki neprijatelj suprotnog poroka u drugih, planuo je na ovo obaveštenje. Zaželeo je da ga g. Blifil odmah povede do toga mesta, i, dok mu se približavao, pretio je osvetom i vajkao se: nije poštdeo ni g. Olvordia: tvrdio je da je raspusnost seljaštva uglavnom nastala usled njegovog štićenja poročnih osoba, njegove preterane dobrote prema jednom kopiletu, a naročito usled ublažavanja one pravične i celishodne strogosti zakona koji propisuje oštrije kazne prema raskalašnom ženskinju.

Put kojim su naši lovci morali da prođu u traganju za svojim pticama bio je tako obrastao trnjem, da im je to u znatnoj meri otežalo napredovanje, a sem toga, prouzrokovalo je takvo šuštanje, da je Džons bio dovoljno upozoren o njihovom dolasku pre no što su oni mogli da ga iznenade; štaviše, i Tvekam je bio toliko nesposoban da prikrije svoj gnev, i sa svakim je korakom pretio osvetom, da je i samo ovo bilo dovoljno da uveri Džonsa (da upotrebimo lovački izraz) da je uhvaćen na legalu.

GLAVA XI

U KOJOJ NAS JEDNO UPOREĐENJE U DUHU G. POPA UVODI U KRVAVU BITKU KOJA SE IKAD VODILA BEZ UPOTREBE ČELIKA ILI HLADNOG GVOŽĐA

Kao kad se jeleni *teraju* (gruba reč kojom prost svet označuje ono nežno milovanje koje se, u gustoj šumi Hempšajra, vodi među divljim ljubavnicima), i dok vitorogi mužjak smera ljubavnu igru, pa naiđe par štenadi ili kakva druga neprijateljska zverka u blizini hrama *Venere Ferine*, brzonoga košuta smesta ustukne, bilo iz straha ili nestašnosti, iz pristojnosti ili davalija, koje je priroda podarila svem ženskinju, ili ih je bar poučila kako da se ovima posluže, — da ne bi, zbog neotesanosti mužjaka, neposvećene oči ugledale samijsku tajnu; — jer, pri svetkovanju ovih obreda, sveštenica u Virgiliju uzvikuje:

— Procul, o procul este, profani:
Proclamat vates, totoque absistite luco,
(— *Udaljite se duše neposvećene,*
I gaja se klonite, cibela viče.)

Ako se, velim, dok su ovi sveti obredi, koji su zajednički za *genus omne animantium*, u toku između jelena i njegove dragane, ma koja neprijateljska zverka usudi isuviše da se približi, na prvi mig preplašene košute, jelen će jarostan i gorostasan, jurnuti na ulaz u čestu: tu on bdi kao straža nad svo-

jom ljubavljju, udara zemlju kopitom, i visoko razmahuje rogovima, gordo pozivajući neprijatelja u boj.

Tako je, i još strašnije, skočio naš junak kada je primetio približavanje neprijatelja. Kročio je mnogo koraka napred, da bi prikrio uzdrhtalu košutu i da bi joj, ako je moguće, obezbedio uzmicanje. Sada je Tvekam, pošto su mu najpre sevnule munje u očima, zagrmio: „Sramota! sramota, g. Džonse! Je li moguće da ste to vi?“ — „Kao što vidite,“ odgovorio je Džons, „moguće je.“ — „A ko je ta gadna nevaljalica sa vama?“ upitao je Tvekam. — „Ako je sa mnom neka gadna nevaljalica,“ odgovorio je Džons, „moguće je da neću da vam kažem ko je ona.“ — „Naredujem vam da mi to odmah kažete,“ zapovedio je Tvekam; „i ne bih hteo da zamišljate mladiću, da vaše godine, ma da su nešto skratile svrhu poučavanja, i najmanje oduzimaju autoritet učitelju. Odnos između učitelja i učenika nerazdeljiv je; kao što su, doista, i svi odnosi; jer svi su oni nebeskog porekla. Prema tome, hoću da smatrate da ste i sada obavezni da me slušate isto onako kao što ste to bili kada sam vas učio osnovnim naukama.“ — „To vam verujem,“ uzviknuo je Džons; „samo to se neće dogoditi, osim ako imate isti leskov argument da me uverite.“ — „Onda vam moram jasno reći da sam rešen da pronadem tu opaku bednicu.“ — „I ja vama moram jasno reći da sam rešen da to ne dopustim,“ odgovorio je Džons. Tvekam je onda pokušao da kroči napred, ali ga je Džons ulrvatio za ruke; na to je g. Blifil pokušao da ga oslobodi, izjavljujući da on „ne može da gleda da neko vredi njegovog starog učitelja.“

Džons, videći da mu se valja boriti sa dvojicom, smatrao je za nužno da se što pre otarasi jednog od svojih protivnika. Zato se prvo oborio na slabijega; i, pustivši popa, upravio je udarac u prsa mladoga vlastelina, i tako ga je junački lupio, da se ovaj prostro koliko je dug.

Tvekam je bio toliko revnosan u ovome otkriću, da je, onoga časka kada se našao na slobodi, kročio pravo u šiprag, ne hažući ni malo što bi u međuvremenu moglo da snađe njegovog prijatelja; ali on je učinio tek nekoliko koraka, a Džons ga

je već, pošto je savladao Blifila, prestigao i povukao natrag za peševe od kaputa.

Ovaj je pop u mladosti bio šampion, i svojom je pesnicom stekao mnogo slave, kao u školi tako i na univerzitetu. No iako se on okanio upražnjavanja ove plemenite veštine već toliko godina, njegova je hrabrost bila isto toliko jaka kao i njegova vera, a ni telom nije bio ništa slabiji. Sem toga, kao što je čitalac možda već primetio, on je bio čovek i nešto prgave naravi. I stoga, kada se osvrnuo i ugledao svoga prijatelja opružena na zemlji, a u isto vreme video da i sa njim tako grubo postupa čovek koji je ranije u svim sukobima između njih bio samo pasivan (okolnost koja ga je veoma ražalostila), njegovo je strpljenje naposljetku popustilo; zauzeo je napadački stav i sabravši svu snagu, napao je Džonsa frontalno sa istom onom žestinom sa kojom ga je malopre napao s leđa.

Naš je junak dočekao neprijateljski napad sa najvećom neustrašivošću, i njegova su prsa odjekivala od bubotaka. Ove je on odmah uzeo da uzvraća, sa ništa manjom silovitošću, ciljajući na isti način u popova prsa; ali pop je spretno odbijao udarce, tako da su ovi padali samo po njegovom trbuhu, u kome su tada bile položene dve funte govedine, i isto toliko pudinga, tako da otuda nije mogao da proizide nikakav šupalj zvuk. Mnogi muški udarci, prijatniji i lakši da se vide nego da se o njima čita ili da se opišu, padali su sa obe strane; naposljetku jedan žestok pad, pri kome je Džons rinuo kolenima u Tvekamova prsa, toliko je oslabio ovog drugog, da pobjeda više ne bi bila u pitanju, da nije Blifil, koji se sada već bio oporavio, ponovo ušao u borbu, i, ponevši se sa Džonsom, dao popu časak vremena da se strese i da povрати dah.

Sada su obojica zajednički napali našeg junaka, čiji udarci nisu više imali onu silovitost kao u početku, jer ga je borba sa Tvekamom bila umorila; jer premda je pedagog više voleo da svira *solo* na ljudskom instrumentu, i u poslednje je vreme samo na ovo i svikao, on je ipak sačuvao dosta od starog znanja da bi svoju ulogu veoma dobro izvodio i u *duet-u*.

Izgledalo je da će, po savremenom običaju, rešiti pobjedu brojna nadmoćnost, ali se iznenada pojavio u boju jedan če-

na strani Toma
tvrti par pesnica, i na mah je počeo da pozdravlja popa; njihov je vlasnik u isto vreme povikao: „Zar vas nije sramota, pasji sinovi, da dvojica udarate na jednoga,”

Bitka, koja je bila one vrste što se radi razlikovanja naziva *royal*, besnela je sada nekoliko minuta sa najvećom žestinom; Džons je konačno ponovo tresnuo Blifila o zemlju, a Tvekam je snishodljivo stao pod zaštitu svoga novog protivnika, uvidevši da je to glavom g. Vestern, koga, u borbenom žaru, niko od boraca nije bio prepoznao.

Ustvari, taj čestiti vlastelin slučajno je prolazio sa društvom poljem u kome se vodio krvavi okršaj, i videći da se tri čoveka tuku, zaključio je da su sigurno dvojica na jednoj strani, pa je stoga žurno ostavio svoje društvo i, sa više viteštva nego politike, pohitao da brani stvar slabije strane. Vrlo je verovatno da je tim velikodušnim postupkom sprečio da g. Džons ne postane žrtvom Tvekamovog gneva, kao i pobožnog prijateljstva koje je Blifil negovao prema svome starom učitelju; jer, pored toga što je bio u manjini, Džons je imao i tu nepriliku što mu slomljena ruka još nije bila stekla svoju pređašnju snagu. Ovo pojačanje, međutim, ubrzo je okončalo boj i Džons je, sa svojim saveznikom, odneo pobedu.

GLAVA XII

U KOJOJ SE VIDI GANUTLJIVII PRIZOR NO ŠTO BI SVA KRV
U TELESIMA TVEKAMA I BLIFILA, I U DVADESETORICE
TAKVIH, BILA KADRA DA IZAZOVE

Upravo u času kada je bitka bila završena, stiglo je na pozornicu i g. Vesternovo društvo. Ovo su sačinjavali čestiti sveštenik koga smo ranije videli za g. Vesternovom trpezom, gđa Vestern, Sofijina tetka i najzad, sâma dražesna Sofija.

U tome je času krvavo razbojište pružalo ovaj prizor: na jednome kraju ležao je na zemlji Blifil, bled i mal'ne bez daha; blizu njega stajao je pobednik Džons, bezmalo sav obliven krvlju, koja je jednim delom, naravno, bila njegova vlastita,

a delom, opet, do nedavno, vlasništvo prečasnoga g. Tvekama; na trećem je mestu stajao rečeni Tvekam, kao kralj Por, mr-godno se potčinjavajući pobediocu; poslednja je spodoba ove slike bio Vestern Veliki, u najvelikodušnijem stavu nad poraženim neprijateljem.

Blifil, u kome je bilo malo znakova života, bio je u prvi čas predmet opšte zabrinutosti, a naročito gđe Vestern, koja je iz džepa izvadila bočicu sa kapljicama, i upravo je htela da je prinese njegovim nozdrvama, kada je, odjednom, pažnja čita-vog društva bila odvraćena od jadnoga Blifila, čija je duša sada, ako je imala takvih nakana, mogla lepo da iskoristi pri-liku i da se bez mnogo ceremonija iskrade i otputuje na onaj svet.

Jer sada je ležao nepokretno pred njima jedan setniji i ljupkiji predmet. To nije bio niko drugi do li glavom divna Sofija, koja se, videći krv, ili iz straha za svojim ocem, ili iz nekog drugog razloga, onesvestila i pala pre no što joj je ma-ko mogao da pritrči u pomoć.

Gđa Vestern ju je prva ugledala, i vrisnula. Odmah su dva ili tri glasa povikala: „Gdica Vestern umire!” I skoro u istome trenu zatražene su kapljice, voda i sve moguće lekarije.

Čitalac će se setiti da smo, u opisu ovoga gaja, pomenuli potočić koji je žuborio; taj potočić nije došao ovamo tek ona-ko, kao što toliki bistri potoci teku kroz puste romane, i ne-maju druge svrhe do li da žubore. Ne; Fortuna je dodelila ovom malom potočiću veću čast no što je zaslužio ijedan koji žubori kroz gajeve Arkadije.

Džons je trljao Blifilove slepoočnice, jer je počeo da stra-huje da mu je zadao jedan udarac previše, kada mu reči „Gdica Vestern umire!” odjednom dopreše do uha. Skočio je, ostavio Blifila njegovoj sudbini, i odjurio je Sofiji; i, dok su svi ostali trčkarali tako-amo, naletajući jedni na druge, i tražili vodu po suhim stazama, on je uzeo u naručje i poneo je trkom preko polja ka gore pomenutoj rečici; tu je, sam zakora-čivši u vodu, obilno poškopio po licu, glavi i vratu.

Sreća je bila za Sofiju što je ona ista pometnja, koja je sprečila njene druge prijatelje da joj pomognu, sprečila ih

isto tako da ometu Džonsa. On je već bio odneo na poputa pre no što su oni znali šta on to čini, i bio je stvarno već povratio k svesti pre no što su oni stigli do obale. Protekla je ruke, otvorila oči i uzviknula, „Oh, Bože!” upravo kada su njen otac, tetka i pop pristigli.

Džons, koji je do tada držao u naručju svoj dražesni tovar, sada ga je spustio; ali ju je u istom trenu i nežno pomilovao, što joj ne bi izmaklo pažnji da su joj čula bila savršeno oporavljena. No, pošto ona na ovu slobodu nije izrazila nikakvo negodovanje, to smatramo da se u to vreme nije bila još dovoljno oporavila od nesvestice.

Tragičan se prizor sada obrnuo u nenadan prizor radosti. U ovome je naš junak najizvesnije bio glavna ličnost; jer kako je on verovatno osećao zanosniju radost što je spasao Sofiju no što je ona sama osećala što je spasena, tako ni čestitanja upućena njoj nisu bila ravna onima kojima su obasipali Džonsa, a naročito g. Vestern, koji je, pošto je jednom ili dvaput zagrlio svoju kćer, uzeo da grli i ljubi Džonsa. Nazivao ga je Sofijinim spasiocem, i izjavio je da nema toga, osim nje i njegovog imanja, što mu on ne bi darovao; ali, kada je malo porazmislio, izuzeo je kasnije svoje kerove, kao i Kavaljera i Gospodicu (tako je nazivao svoje omiljene konje).

Kada više nije bilo strahovanja za Sofiju, Džons je postao predmetom vlastelinove pažnje. „Dela, moj dečko, skini kaput,” kazao je Vestern, „pa operi lice; izgledaš mi ovako, kao izvađen iz turšije. Hajde, hajde, umij se, pa ćeš sa mnom kući; onda ćemo lepo videti da ti nađemo drugi kaput.”

Džons je odmah poslušao, zbacio kaput sa sebe, i oprao je lice i prsa; jer i ova su bila isto toliko izložena udarcima i krvava kao i njegovo lice. Ali premda je voda mogla da opere krv, ona nije mogla da otkloni cne i plave modrice koje je Tvekam utisnuo po licu mu i prsima, a koje su, kada ih je Sofija ugledala, izmamile iz nje uzdah i pogled pun neizrecive nežnosti.

Ovaj je pogled Džons uhvatio i on je imao na nj beskrajno jače dejstvo no sve kontuzije koje je primio malopre; međutim, to se dejstvo znatno razlikovalo; jer tako je ono bilo

blago, kao melem, da one predašnje udarce, pa makar ovi bili žestoki kao ubodi mačem, ne bi osećao bar nekoliko trenutaka.

Društvo se sada uputilo natrag, i ubrzo je stiglo do onoga mesta gde je Tvekam opet postavio g. Blifila na noge. Ovde ne možemo da potisnemo jednu pobožnu želju, naime, da bi se sve svade rešavale samo onim oružjem kojim nas je priroda snabdela, znajući šta je po nas probitačno; hladno- gvožđe, pak, da se ne upotrebljuje u kopanje rupa osim u zemlji. Onda bi rat, dokolica monarha, postao bezmalo neškodljiv; i bojevi između velikih vojsaka mogli bi da se vojuju po izričnim željama pojedinih dama iz visokog društva, koje bi, zajedno sa kraljevima, posmatrale okršaj. Onda bi bojište u jednome času moglo da bude posejano ljudskim leševima, a već bi u sledećem mrtvacu, ili beskrajno veći broj njih, mogli lepo da poustaju, kao trupe g. Bejsa, i da odmarširaju na znak trube i doboša, ili kako se već unapred utanači.

Ja bih se klonio, ako je moguće, da postupam šaljivo sa ovom stvari, da ozbiljni ljudi i političari, za koje znam da se na šalu vređaju, ne bi povikali — more batali! Ali, ustvari, zar jednu bitku ne bi mogao isto tako da reši veći broj razbijenih glava, okrvavljenih noseva i modricâ ispod oka, isto kao i veća gomila unakaženih i poubijanih ljudskih telesa? Zar se i za gradove ne bi moglo boriti na isti način? Doduše, moglo bi se pomisliti da je ovaj plan isuviše štetan po francuske interese, pošto bi oni time izgubili ono preimućstvo koje imaju nad drugim narodima, zahvaljujući nadmoćnosti svojih inženjera; ali, kada pomislim na viteštvo i velikodušnost toga naroda, uveren sam da on nikada ne bi odbio da se izjednači sa svojim protivnikom, ili kao što reč veli, da se stavi s njim na ravnu nogu.

No, ovakve reforme treba pre želeti nego im se nadati; stoga se ja zadovoljavam samo ovim malim migom, i vraćam se našoj priči.

Vestern je sada počeo da se raspituje za prvobitni povod ove svade. Ni Blifil ni Džons nisu na to ništa odgovorili, ali je Tvekam kazao nabusito: „Ja mislim da uzrok nije daleko odavde. Ako malo potražite po žbunju, vi ćete je naći.” —

je ispričao Vesternu o svadama

„Naći ćemo je!” uzviknuo je Vestern. „Dakle, vi ste se tukli zbog neke cure?” — „Pitajte toga gospodina u prsniku,” odgovorio je Tvekam; „on će to najbolje umeti da vam kaže.” — „Dakle, onda je zacelo po sredi neka ženska,” uzviknuo je Vestern. „Ah, Tome, Tome, ti si pravi pustahija! — Ali, gospodo, budimo svi prijatelji, i podimo mojoj kući da popijemo koju čašicu i da se izmirimo.” — „Oprostite, gospodine,” kazao je Tvekam, „ali za čoveka moga karaktera to nije neznatna malenkost kad jedan dečak ovako nevaspitano postupa prema meni, i to samo zato što sam hteo da izvršim svoju dužnost, i predam pravdi jednu propalu grešnicu. Ali, zaista, glavna krivica i leži na vama i g. Olvordiu; jer kada biste vi vršili zakone kao što bi trebalo da činite, ubrzo biste očistili zemlju od ove gamadi.”

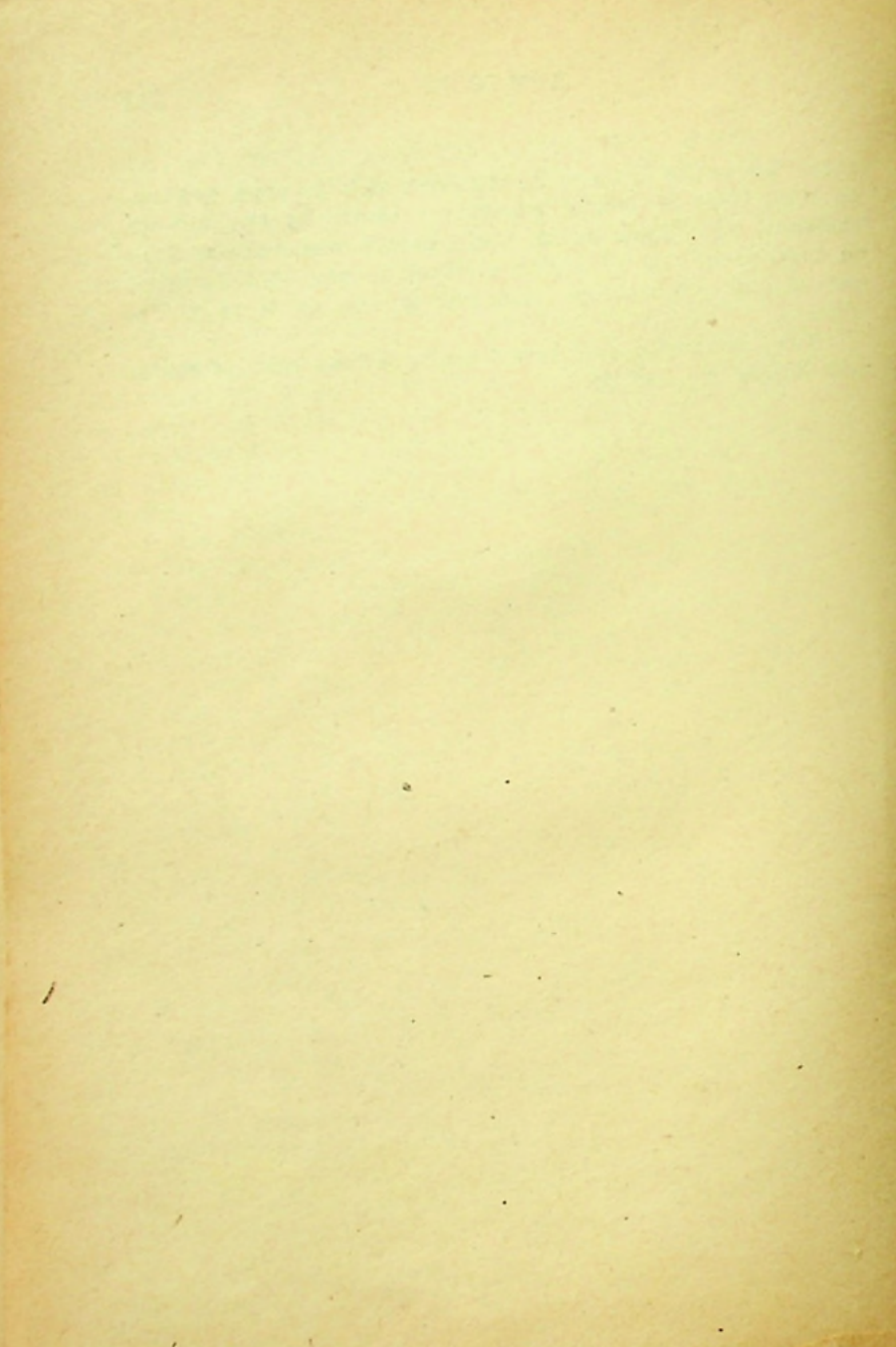
„Isto bih toliko želeo da očistim zemlju od lisica,” uzviknuo je Vestern. „Ja mislim da bi trebalo da potstičemo rekrutovanje onih brojeva koje svakodnevno gubimo u ovom ratu. — Ali gde je ona? Pokaži mi je, Tome, živ bio!” Onda je uzeo da cunja po žbunju na onaj isti način, i upotrebljujući iste reči, baš kao da traga za košutom; najzad je povikao: „Cuki, cuki, nije daleko! Evo joj traga, duše mi! Ali, kanda je već klisnula!” I, doista, tako je i bilo; jer on je sada otkrio ono mesto odakle se devojka, na početku okršaja, iskrala na isto onoliko nogu koliko i košuta obično upotrebljuje kada se kreće.

Sofija je sada zatražila od svoga oca da se vrate kući, govoreći da se oseća veoma malaksalom i da se pribojava ponovne nesvestice. Vlastelin je odmah učinio svojoj kćerci po volji, jer on je bio jedan od najnežnijih roditelja. On se ozbiljno zalagao da privoli čitavo društvo da pođe k njemu na večeru, ali su Blifil i Tvekam to odlučno odbili: prvi, govoreći da ima više razloga no što može da izreče, zbog kojih mora da odbije tu čast, a drugi izjavivši (možda s pravom), da za čoveka njegovog zvanja nije umesno da se ma gde vidi u njegovom sadašnjem stanju.

Džons nije bio kadar da se odrekne zadovoljstva da bude u društvu sa svojom Sofijom; i tako se on uputio sa vlaste-

linom Vesternom i njegovim damama, dok je popa gegucaao iza njih. Ovaj je, doista, ponudio da ostane uz svoga brata Tvekama, izjavljujući da mu obziri prema sveštenućkom duhu ne dozvoljavaju da se udalji; ali Tvekam nije hteo da primi ovu uslugu, i, bez velike uljudnosti, gurnuo ga je za g. Vesternom.

Tako se završio ovaj krvavi okršaj, i tako neka se završi peta knjiga ove istorije.

KNJIGA VI

KOJA OBUHVATA OTPRILIKE TRI NEDELJE

GLAVA I

O LJUBAVI

U našoj poslednjoj knjizi imali smo podosta posla sa ljubavnom strašću; u sledećoj, pak, moraćemo još zamašnije da se pozabavimo ovim predmetom. Stoga možda neće biti neučesno da ovde ispitamo ono moderno učenje nekih filozofa koji su, između ostalih čudesnih otkrića, pronašli, tobož, da nema takve strasti u ljudskim grudima.

Pripadaju li ti filozofi onoj istoj iznenađujućoj sekti, koju s čašću pominje pokojni dr Swift,*) a koji su snagom samoga genija, bez i najmanje pomoći ikakve nauke, ili čak i čitanja, otkrili onu duboku i neocenjivu tajnu, da nema Boga; ili nisu li to radije oni isti koji su, pre nekoliko godina, veoma zapanjili svet pokazavši da takve odlike kao što su vrlina ili dobrotstva stvarno ne postoje u ljudskoj prirodi, i koji su izveli poreklo svih naših najboljih radnji iz oholosti, ne usuđujem se da kažem. Ustvari, ja sam sklon da posumnjam da su svi ovi pronalazači istine oni isti ljudi koje drugi nazivaju pronalazačima zlata. Metoda koju obe ove vrste istraživača upotrebljuju — i oni koji traže istinu, kao i oni koji traže zlato — jedna je i ista, naime: traganje, čeprkanje i premetanje po gadnim mestima; doista, u prvom slučaju, po najgadnijem mestu — rdavoj duši.

Ali premda u ovoj posebnosti, i, možda, u njihovom uspehu, nalazač istine i nalazač zlata mogu sasvim umesno da se jedan s drugim uporede, ipak, između njih dvojice, zacemento ne može biti upoređenja: jer ko je još čuo da bi neki tražilac

*) Džonatan Swift, (1667—1754), znameniti engleski književnik, pisac Guliverovih Putovanja. — Prev.

zlata bio toliko drzak ili budalast da tvrdi, zbog svoje zle sreće u traženju, da u svetu nema zlata? Dok tražilac istine, pošto je stavio na rešeto svoju rođenu dušu, i ne našavši u njoj ni traga božanske iskre, niti ičega što bi ličilo na vrlinu ili dobrotu, ili što bi volelo i bilo voljeno, sasvim pravo, pošteno i logično zaključuje da tako nešto i ne postoji u čitavoj vasioni.

Da bismo izbegli, međutim, svako preganjanje, ako je moguće, sa ovim filosofima, ako oni hoće da se tako nazivaju, i da bismo pokazali našu gotovost da stvari mirno postavimo između nas, mi ćemo ovde učiniti neke ustupke, koji će, možda, učiniti kraj raspri.

Prvo, dopustićemo da su neki duhovi, i to možda baš filozofski, potpuno slobodni od i najmanjeg traga ovakve strasti.

Drugo, da ono što se obično naziva ljubav, naime, žudnja za zadovoljenjem jednog nenasitog apetita za izvesnom količinom nežne bele ljudske puti, nije nikako ona strast koju ja ovde branim. To je doista, mnogo tačnije glad; i, kako se nijedan proždrljivac ne stidi da svoj apetit nazove rečju ljubav, i da kaže da *voli* takva i takva jela; tako i ljubavnik ove vrste, sa jednakom umesnošću, može da kaže da je *gladan* takvih i takvih ženâ.

Treće, dopustiću, a to će, verujem, biti najprihvatljiviji ustupak, da ova ljubav, čiji sam ja branilac, premda se zadovoljava na mnogo nežniji način, ipak traži svoje zadovoljenje isto toliko koliko i najgrublji od svih naših apetita.

I, naposljetku, da je ova ljubav, kada dejstvuje u pravcu osobe suprotnoga pola, veoma sklona, kada se bliži potpunom zadovoljenju, da pozove u pomoć onu glad koju sam gore pomenuo; a ona je tako daleko da bi je umanjila, jer ona povisuje sve njene miline do stepena koji jedva mogu da zamisle oni koji nisu nikada osetili drugo čuvstvo, do li ono koje potiče samo iz apetita.

Kao uzvrat za ove ustupke, želim da filosofi priznaju da postoji u nekim (verujem u mnogim) ljudskim grudima neka vrsta dobrodeteljne naklonosti, koja se zadovoljava doprinosenjem sreći drugih. Da u samom ovom zadovoljenju, kao u prijateljstvu, u roditeljskoj i sinovskoj ljubavi, i, doista, kao

uopšte u čovekoljublju, postoji velika i izvrsna radost. Da ako takvu naklonjenost ne nazovemo ljubavlju, onda nemamo imena za nju. Da, premda se zadovoljstva koja potiču iz čiste ljubavi mogu da pojačaju i postanu slađa uz pomoć ljubavnog žara, ipak ona mogu da se uzdrže sama, a uplitanje ovog drugog nimalo ih ne narušava. Naposljetku, da su poštovanje i zahvalnost prave pobude za ljubav, kao što su mladost i lepota za žudnju; i stoga, premda žudnja može prirodno da presahne, kada starost ili bolest ophrvaju njen predmet, ovi ipak ne mogu da utiču na ljubav, niti mogu da pomere ili otklone, iz dobre duše ono osećanje ili strast čije su osnove zahvalnost i poštovanje.

Poricati postojanje jedne strasti čije primerke vidamo tako često i jasno, izgleda čudno i smešno; i, doista, to može da proizlazi samo iz onog samodivljenja koje smo gore pomenuli. Ali kako je to nepravilno? Da li čovek koji u svome srcu ne nalazi tragove tvrdičenja ili slavloljublja, zaključuje otuda da nema takvih strasti u ljudskoj prirodi? Zašto se mi skromno ne držimo iste mere u suđenju dobra kaogod i zla u drugih? Ili zašto mi, u svakom slučaju, hoćemo, kao što Šekspir veli, „da stavimo svet u našu vlastitu osobu.”

Bojim se, ovde je isuviše u pitanju prekomerna taština. Ovo je primer onog ulagivanja kojim obasipamo naš duh, i to bezmalo svi. Jer jedva da ima čoveka, ma koliko on prezirao karakter laskavca, a da će se ustručavati da na najbedniji način laska samome sebi.

Za istinitost gornjih opaski obraćam se, stoga, onima čije vlastite duše mogu da posvedoče ovo što sam naveo.

Ispitaj svoje srce, moj dobri čitaoc, i reši sâm veruješ li, kao i ja, u ove stvari. Ako veruješ, možeš da kreneš dalje i da u stranicama koje slede nađeš primere i potvrde; ne veruješ li, onda si, uveravam te, već pročitao više no što si razumeo; i bilo bi mudrije da se latiš svoga posla, ili svojih zabava (takve kakve su), nego da tračiš vreme čitajući ono što niti možeš da osetiš niti da razumeš. Da ti pričam o dejstvu ljubavi, bilo bi isto tako smešno kao i da slepo rođenom izlažem o bojama; pošto bi, možda, tvoj pojam o ljubavi bio isto tako ču-

dan kao što se priča da je neki slepac imao o skrletnoj boji: njemu je ta boja izgledala kao nešto veoma nalik na zvuk trube: ljubav bi, po tvome mnjenju, verovatno mogla da bude veoma slična činiji čorbe ili govedoj pečenici.

GLAVA II

KARAKTER GĐE VESTERN. NJENA VELIKA UČENOST I POZNAVANJE SVETA, I PRIMER ONE DUBOKE PRONICLJIVOSTI KOJA JE POTICALA IZ OVIH PREIMUĆSTAVA

Čitalac je video g. Vesterna, njegovu sestru i kćer kako su, zajedno sa mladim Džonsom i popom otišli g. Vesternovoj kući, gde je veći deo društva proveo večer u velikom veselju i blagovanju. Doista, Sofija je bila jedina ozbiljna osoba; jer, što se Džonsa tiče, premda mu je ljubav zaplenila čitavo srce, ipak ugodna pomisao na g. Olvordievo ozdravljenje, i prisustvo njegove dragane, združeno sa nekolikim nežnim pogledima od kojih ona nije mogla da se uzdrži, toliko su razdragali našeg junaka, da se on pridružio veselosti onih troje, koji su uvek bili orni za šalu kao, možda, malo ko na svetu.

Sofija je i sledećeg jutra za doručkom zadržala istu uozbiljenost na licu; i otuda se isto tako povukla ranije no obično, ostavljajući zajedno svoga oca i tetku. Vlastelin nije obraćao pažnju na ovu promenu u raspoloženju svoje kćeri. Istinu govoreći, iako je on unekoliko bio političar, i dva puta bio kandidat na poslaničkim izborima u korist otadžbine, on nije imao veliki dar opažanja. Njegova je sestra bila gospa drugačijeg kova. Ona je živela u blizini dvora i videla je dosta sveta. Otuda je stekla sve ono znanje koje rečeni svet obično daje; i savršeno je gospodarila društvenim propisima, običajima, ceromonijom i modom. No, njena se učenost nije čak ni ovde zaustavljala. Ona je obrazovanjem znatno prošetila svoj duh: pročitala je ne samo sve moderne pozorišne igre, opere, oratorije, pesme i romane, i bila kritičar svih njih, no je proučila i Repilovu

Istoriju Engeske, Ekardovu Rimsku Istoriju, kao i mnoge francuske *Mémoires pour servir à l'Histoire*; ovima treba dodati i većinu pamfleta i listova objavljenih u toku poslednjih dvadeset godina. Iz ovih je dela stekla veoma pouzdanu okretnost u politici, i mogla je veoma učeno da raspravlja o evropskim poslovima. Sem toga, bila je odlično upućena u nauku o ljubavi, i znala je bolje no iko ko je bio s kim; ovo saznanje postizala je utoliko lakše što njegovo sticanje nije bilo remećeno nikakvom vlastitom slabošću: jer, ili ona nije imala naklonjenosti, ili, pak, za ovu nije bila nikada ni umoljena. Doista, ovo je drugo vrlo verovatno; jer, njena muškaračka pojava, mal'ne šest stopa visoka, kao i njeno ponašanje i učenost, možda su sprečavali suprotan pol, uprkos njenim žiponima, da u njoj vidi ženu. Međutim, kako je ona stvar proučila naučno, savršeno je poznavala, iako nikada nije primenjivala celokupnu onu umetnost kojom se služe otmene dame kada hoće da pruže ohrabrenje, ili da prikriju svoja dopadanja, sa svim onim dugim dodacima osmehivanja, očijukanja, prenemaganja itd. kao što se i danas upražnjavaju u zaljubljenom svetu. Ukratko, nijedna vrsta prerusavanja ili prenemaganja nije mogla da promakne njenoj pažnji; ali ukoliko bi se ticalo prostog i jasnog delovanja čestite prirode, ona je o tome malo šta znala, pošto tako nešto nikad nije ni videla.

Pomoću ove čudesne visprenosti, gđa Vestern je sada, kao što je verovala, otkrila nešto u Sofijinoj duši. Prvi nagoveštaj o tome našla je u Sofijinom držanju na bojnom polju; i podozrenje, koje se u nje tada začelo, bilo je znatno potvrđeno nekim opaskama koje je te večeri i sledećeg jutra učinila. Međutim, kako je bila veoma oprezna, i klonila se da bude uhvaćena u zabludi, nosila je svoju tajnu u grudima čitavih petnaest dana, praveći samo nejasne nagoveštaje: kleberila se namigivala, klimala glavom, i ovde-onde ubacivala po koju nejasnu reč, što je, doista, bilo dovoljno da prenerazi Sofiju, ali nije ni najmanje uticalo na njenoga oca.

Međutim, kada se naposletku potpuno uverila u tačnost svojih zapažanja, koristila je priliku jednoga jutra, kada je

bila sama sa svojim bratom, i prekinula je njegovo zviždukanje na sledeći način:

„Zaboga, brate, zar nisi opazio poslednjih dana nešto veoma neobično na mojoj bratanici?“ — „Ne, nisam,“ odgovorio je Vestern. „Da li se što dogodilo devojci?“ — „Ja mislim da jeste,“ odgovorila je ona, „i to nešto vrlo krupno.“ — „Pa ona se ne tuži ni na šta,“ uzviknuo je Vestern, „a male je boginje već preležala.“ — „Brate,“ odvrtila je ona, „devojke su sklone i drugim poremećajima osim malih boginja, a kadkad i mnogo gorim.“ Ovde joj je Vestern upao u reč i ozbiljno je zamolio da mu odmah kaže ako neka boljka muči njegovu kćer, dodavši da ona zna da on svoju kćer više voli no svoju dušu, i da će poslati, ako treba, i na kraj sveta, da bi joj dobavio najboljeg lekara.“ — „Ne, ne,“ odgovorila je ona smešeći se, „boljka nije tako strašna; ali ti znaš, brate, da ja dobro poznajem svet; i uveravam te, nikada još u životu nisam se toliko prevarila, da je moja bratanica najočajnije zaljubljena.“ — „Šta! zaljubljena?“ uzviknuo je Vestern jarkosno, „zaljubljena, a da to meni ne kaže? Pa ja ću je razbaštiniti; izbaciću je iz kuće golu golcatu, bez prebijene pare. Zar je sva moja dobrotu, sva moja ljubav prema njoj, na to izišla: da se zaljubi a da i ne zatraži moje dopuštenje?“ — „Ali ti nećeš,“ odgovorila je gđa Vestern, „isterati iz kuće kćer, koju voliš više od svoje duše, pre no što saznaš odobravaš li njen izbor. Zamislimo da se ona opredelila upravo za osobu koju i sam želiš: nadam se da se onda ne bi srdio?“ — „Ne, ne bih se srdio,“ uzviknuo je Vestern. „U tome bi bila razlika. Ako se ona uda za čoveka koga ja želim, može da voli koga god hoće — ja o tome neću da lupam glavu.“ — „Tako govori pametan čovek,“ kazala je na to njegova sestra; „ali ja verujem da je osoba koju je ona izabrala, upravo ona koju bi ti izabrao za nju. Ja se potpuno odričem poznavanja sveta, ako to nije tako; a uverena sam, brate, da ćeš dopustiti da ja pomalo poznajem svet.“ — „Pa, kako da kažem, sestro, ja ti to priznajem koliko i svakoj ženi; i, zacelo, to i jesu ženske stvari. Ti znaš da ne volim da te čujem da govoriš o politici; politika pripada nama, i suknje tu ne treba da se

upliću. Ali reci mi: ko je taj čovek?" — „Cic!" kazala je ona na to. „Izvoli i potraži ga sâm. Čovek koji je tako veliki političar ne može nikad da se nađe u velikom škripcu. Umovanje koje može da prozre u vladalačke kabinete, i da otkrije potajne opruge koje pokreću velike državne točkove u svima političkim mašinama Evrope, mora zacelo, sa vrlo malo truda, da prokljuvi i ono što se zbiva u prostom i neznalačkom umu jedne devojke." — „Sestro", uzviknuo je vlastelin, „ja sam te često puta upozorio da ne govoriš preda mnoom o dvorskim blebetanjima. Velim ti, ne razumem taj govor; ali ja mogu da pročitam novine, na primer *Londonsku Večernju Poštu*. Možda se, doduše, tu i tamo nađe poneki stih koji ja i ne razabiram bogzna koliko, zato što je polovina slova izostavljena iz njih; ali ja ipak vrlo dobro znam šta se njim htelo reći, a znam i da naše stvari ne idu kao što bi trebalo, zbog podmićivanja i korupcije." — „Od srca žalim tvoje seljačko neznalaštvo," uzviknula je gospođa. — „Zbilja?" odvratio je Vestern. „A ja žalim tvoju gradsku učevnost: ja bih radije bio ma šta drugo nego dvoraniin i presbiterijanac, i hanoverijanac takođe, kao što čujem da je neko." — „Ako ciljaš na mene," odgovorila je ona, „ti znaš, brate, da sam ja žena; i nije ni malo značajno šta sam ja. Sem toga" — „Znam, zaista, da si žena," uzviknuo je vlastelin, „i dobro je po tebe što si to; da si muško, uveravam te da bi te kamdžija davno naučila pameti." — „Da, vidiš," kazala je ona, „u toj kamdžiji i leži sva vaša uobražena nadmoćnost. Vaša su telesa, a ne vaši mozgovi, jača od naših. Veruj mi, dobro je po vas što ste kadri da nas, tučete; inače, takva je nadmoćnost našeg razuma da bismo načinile od svih vas ono što su hrabri, mudri, duhoviti i ugladeni već postali — naše robove." — „Drago mi je što znam kako ti o tome misliš," kazao je vlastelin. „Ali o tome ćemo govoriti više drugom prilikom. Za sada, reci mi, zaboga, na koga to misliš u vezi sa mojom kćeri." — „Pričekaj časak," kazala je ona, „dok svarim ovaj veličanstveni prezir koji osećam prema vašem polu; inače bi trebalo da se srdim i na tebe. Eto — učinila sam napor da progutam. A sada, dobri političaru i gospodine, šta ti misliš o g. Blifilu?"

Zar se ona nije onesvestila kada ga je videla opružena na zemlji, bez daha? Zar nije, pošto se on povratio, pobledela opet onog časa kada smo se vratili u onaj deo polja gde je on stajao, I, molim te, šta bi drugo moglo da bude uzrok njenoj seti one večeri pri obedu, i sledećeg jutra, i, uistinu, uvek otada?" — „Tako mi neba!" uzviknuo je vlastelin, „sećam se svega, sada kad si me potsetila. Zacelo je tako kao što kažeš, i radujem se od sveg srca. Znao sam ja da je Sofijica dobra devojka, i da se neće zaljubiti da bi mene rasrdila. Nikad se još u životu nisam toliko obradovao: jer ništa ne leži tako lepo jedno pokraj drugoga kao naša dva imanja. Ja se već odavno nosim tom mišlju; jer, zaista, ta su dva imanja takoreći već vezana brakom, i bila bi pregolema šteta da ih čovek rastavi. Doduše, istina je da ima i većih imanja u kraljevstvu, ali ne i u ovoj grofoviji; i ja bih radije i prenebregao nešto malo, nego što bih udao svoju kćer među strance i tudince. Sem toga, mnoga od tih velikih imanja nalaze se u rukama lordova, a meni je mrsko i samo njihovo ime. Elem, sestro, šta mi ti, dakle, savetuješ da radim? Jer, velim ti, vi žene bolje znate te stvari." — „O, vaša ponizna službenica, gospodine," odgovorila je gospođa. „Mi smo vam zahvalne što nam priznajete sposobnost ma u čemu. Pošto ste, dakle, izvolili uvaženi gospodine, da zatražite moj savet, ja sam mišljenja da bi trebalo sami da predložite taj brak g. Olvordiu. Nema nikakve neprijatnosti ako takav predlog potiče od bilo koje roditeljske strane. Kralj Alkin, u g. Popovoj *Odiseji*, nudi svoju kćer Ulisu. Ne treba ni da upozorim takvog političara da ne kaže da mu je kći zaljubljena, to bi se, doista, protivilo svim pravilima". — „Pa dobro," kazao je vlastelin, „ja ću učiniti predlog; ali neka se dobro drži ako me odbije." — „Toga se ne plaši," uzviknula je gđa Vestern: „taj je brak isuviše probitačan da bi ga on odbio." — „To se ne zna," odgovorio je vlastelin; „Olvordi je čudna ptičica i novac nema uticaja na nj." — „Brate," kazala je gospođa, „tvoja me politička pamet iznenaduje. Zar se ti zbilja daješ zavarati izjavama? Zar ti misliš da g. Olvordi prezire novac više no drugi ljudi, zato što on tako izjavljuje? Takva bi lakovernost bolje pristajala

nama, slabačkim ženama, nego mudrome rodu koje je nebo opredelilo za politiku. Zaista, brate, ti bi bio krasan opuno-moćenik za vođenje pregovora sa Francuzima. Oni bi te brzo uverili da zauzimaju gradove iz čistih odbranbenih načela." — „Sestro," odgovorio je vlastelin uvredeno, „neka tvoji dvorski prijatelji odgovaraju za zauzete gradove; tebe, pošto si žena, neću okriviti za to; jer ja zamišljam da su oni mudriji no da ženama poveravaju tajne." On je ove reči propratio takvim zajedljivim smehom, da gđa Vestern nije mogla da to i dalje podnosi. Sve ovo vreme bila je bockana u osetljivo mesto (jer ona je, doista, bila veoma vična u ovim stvarima, i veoma žestoka kad su one bile u pitanju), da je sada planula gnevom i izjavila da joj je brat pajac i šupljoglavac, i da više neće da ostane u njegovoj kući.

Vlastelin, koji možda nikada nije čitao Makiavelia, bio je ipak, u mnogim tačkama, savršen političar. On se čvrsto držao svih onih mudrih stavova koje tako dobro propoveda ona političko-peripatetička škola Berze. On je znao pravu vrednost i jedinu upotrebu novca, naime, da ga gomila. Na isti je način bio dobro upućen u tačnu vrednost nasleđa, nadanja itd. i često je puta razmišljao o veličini imanja svoje sestre, i o izgledima da ga on ili njegovo potomstvo nasledi. Bio je beskrajno mudar da bi ovo žrtvovao sićušnoj ozlojeđenosti. I stoga, kada je video da je preterao, počeo je da misli na pomirenje; ovo mu nije bilo naročito teško pošto je gospođa mnogo volela svoga brata, a još više svoju brataniću; i premda isuviše osetljiva na osporavanje njene umešnosti u politici, u čemu je mnogo cenila sebe, ona je ipak bila žena neobično dobre i slatke naravi.

Stoga je on sada nastojao da umiri i umilostivi sestru blagim i nežnim rečima, porekavši sve što je malopre kazao tvrdnjama koje su bile neposredno suprotne onima koje su je ražestile. Najzad je pozvao u pomoć i Sofijinu slatkorečivost, koja je, sem najumilnijeg i opčinjujućeg govora, imala još i to preimućstvo što je tetka uvek slušala sa velikom mi-loštom i pristrasnošću.

Ishod svega toga bila je neka vrsta osmeha u gđe Vestern, koja je kazala: „Ti si, brate, pravi i savršeni Hrvat; i kao što oni vrše izvesan koristan posao u vojsci caričinoj, tako se i od tebe može imati nekakva vajda. Stoga ću još jednom da potpišem s tobom ugovor o miru; ali postaraću se da ga ne prekršiš; mogu bar očekivati, kad si tako vrstan političar, da ćeš, kao Francuzi, čuvati svoj savez dok ti interesi ne budu nalogali da ga raskineš.”

GLAVA III

KOJA SADRŽI DVA POZIVA NA MEGDAN KRITICARIMA

Vlastelin, pošto je odobrovoljio svoju sestru, kao što smo videli u poslednjoj glavi, goreo je tako od nestrpljenja da saopšti ponudu g. Olvordiu, da ga je gđa Vestern, uz najveće teškoće, jedva odvratila da u tu svrhu ne poseti toga gospodina za vreme njegove bolesti.

G. Olvordi je trebalo da dode na ručak g. Vesternu u ono vreme kada se bio razboleo. I stoga, tek što se oslobodio lekova, pomislio je (kao što je to obično činio u svakoj prilici, najvećoj i najmanjoj), na ispunjenje svoje obaveze.

U međuvremenu od razgovora u poslednjoj glavi do dana dolaska u pohode, Sofija je, iz izvesnih nejasnih nagađanja svoje tetke, naslućivala da je ova mudra gospođa naslućivala njenu ljubav prema Džonsu. Stoga je bila rešila da iskoristi ovu priliku i da zbriše svaku takvu sumnju, time što će dobro pripaziti na svoje ponašanje.

Prvo, nastojala je da prikrije nemirno i setno srce izrazima najveće veselosti, i najvećom nestašnošću svoga ponašanja. Drugo, sve svoje reči upućivala je g. Blifilu, a na jadnog se Džonsa nije ni osvrnula u toku čitavog dana.

Vlastelin je bio tako očaran ponašanjem svoje kćeri, da je od ručka jedva što i okusio, i proveo je mal'ne sve vreme u vrebanju prilika da namigivanjem i klimanjem glave dostavi svojoj sestri znake odobravanja; ona međutim nije

isprva bila toliko zadovoljna onim što je videla, kao što je to bio njen brat.

Ukratko, Sofija je toliko preterala u glumljenju svoje uloge, da se njena tetka u prvi mah pokolebala, i počela da podozreva ne pretvara li se njena bratanica pomalo; ali kako je ona bila veoma umešna žena, ubrzo je pripisala ovo Sofijinoj velikoj i preteranoj umešnosti. Setila se mnogih saveta koje joj je dala u pogledu zaljubljenosti, i zamišljala je da je mlada gospođica izabrala ovaj način preterane ljubaznosti da bi je pokolebala u njenom mnjenju; ovu je pomisao znatno poduprla njena prekomerna veselost. Ovde ne možemo a da ne primetimo da bi ovo nagađanje bilo bolje osnovano da je Sofija provela desetak godina u atmosferi Grosvenor-plesa, gde se mlade gospođice doista uče čudesnoj veštini ševrdanja i poigravanja sa onom strašću, koja je veoma silna i ozbiljna u šumama i gajevima udaljenim stotinu milja od Londona.

Istinu govoreći, u otkrivanju tuđih prevara veoma je važno da je naša umešnost navrnutu, ako mogu tako da kažem, na isti ključ kao i njihova; jer veoma umešni ljudi ponekad podbace, uobražavajući da su drugi mudriji, ili, drugim rečima, veće hulje no što uistinu jesu. Kako je ova opaska dosta duboka, neka je prikaže u slici ova mala pričica. Tri seljaka su gonila kroz Brentford nekog lopova iz Viltšajra. Najprostodušniji među njima, videći na jednoj kući natpis „Viltšajrski Dom”, savetovao je svojim drugovima da uđu unutra, jer tu će najverovatnije naći svoga zemljaka. Drugi, koji je bio mudriji, nasmejao se ovoj prostodušnosti; ali treći, koji je bio još mudriji, rekao je: „Ipak, udimo, jer on je mogao da pomisli da mi nećemo ni posumnjati da bi se on sklonio među svoje zemljake.” I tako su ušli i pretražili kuću, i time dali lopovu mogućnosti da umakne, jer je u to vreme bio malo ispred njih; sem toga, on nije ni umeo da čita, i oni su to znali, samo niko od njih nije na to pomislio.

Čitalac će oprostiti ovo udaljavanje kojim smo saopštili jednu tako dragocenu tajnu; jer svaki će se igrač složiti da je neophodno da se tačno upozna način igre u drugoga, da bismo mogli da mu odvratimo. Sem toga, ovo će nam pružiti i

objašnjenje zašto je mudriji čovek, kao što se često puta viđa, kao mehur od sapunice prema slabijem, i zašto se mnogi prostodušni i bezazleni karakteri pogrešno razumeju i netačno pokazuju; i, što je najvažnije, ovo će nam objasniti kako je Sofija obmanula svoju promućurnu tetku.

Kada se ručak završio, i društvo izašlo u vrt, g. Vestern, koji je sada bio potpuno uveren u tačnost onoga što mu je sestra kazala, poveo je g. Olvordia malo u stranu, i vrlo mu je neotesano predložio brak između Sofije i mladog g. Blifila.

G. Olvordi nije bio od onih ljudi čije će srce da zaigra na svaki neočekivan i nenadan glas o ovozemaljskoj dobiti. Doista, njegov je duh bio umeren onom filosofijom koja se pristoji čoveku i hrišćaninu. On se nije pretvarao kao da bi bio potpuno iznad svakog zadovoljstva i bola, svake radosti i tuge; ali u isto vreme njega nije mogao da uznemiri i onespokoji svaki slučajnan nanos sreće, svaki njen osmeh ili mrk pogled. Stoga je on primio g. Vesternovu ponudu bez ikakvog vidljivog uzbuđenja, i bez ikakve promene na licu. Kazao je da je savez onakav kakav on iskreno želi, i onda je uzeo opravdano da hvali gospodičina odlična preimućstva; priznao je da je ponuda vrlo povoljna u pogledu imetka, i, pošto je zahvalio g. Vesternu na dobrome mnenju koje je izrazio o njegovom sestrícu, zaključio je time što je kazao da, ako se mlađić i devojka sviđaju jedno drugom, njemu će biti veoma drago da stvar privedu u delo.

Vestern je bio malo razočaran odgovorom g. Olvordia, koji nije bio tako topao kao što se on nadao. Sumnju da li se dvoje mladih vole, odbacio je sa prezirom, govoreći: „Roditelji su najpozvaniji da prosude koja je prilika dobra po njihovu decu; ja u tome zahtevam najpokorniju poslušnost od svoje kćeri; a ako bi neki mladi gospodičić odbio takvu suložnicu, onda sluga sam ponizan, i nadam se ništa nije ni bilo.”

Olvordi je nastojao da stiša ovu ozlojeđenost, hvaleći mnogo Sofiju, i izjavljujući da on ne sumnja da će se Blifil veoma obradovati i biti srećan da ponudu prihvati; ali sve je to bilo uzalud: vlastelin nije davao drugog odgovora do li:

„Ne velim ništa više — sluga sam ponizan i nadam se ništa nije ni bilo — i to je sve.” Ove je reči ponovio bar sto puta pre no što su se rastali.

Olvordi je isuviše dobro poznavao svoga suseda da bi se uvredio na ovakvo ponašanje; i premda mu je bila mrska ona strogost s kojom se neki roditelji ophode prema svojoj deci kad je u pitanju brak, i ma da je bio odlučio da nikad ne prisiljava naklonjenosti svoga sestrića, ipak je bio veoma zadovoljan izgledom na ovo ujedinjenje; jer čitav je kraj brujaio hvalama o Sofiji, a i on se sâm veoma divio njenim neobičnim duševnim i telesnim obdarenostima. Ovome, verujem, možemo dodati i obzir prema njenom ogromnom imanju, jer, iako je on bio čovek isuviše trezven da bi ga ono opilo, bio je ipak isuviše pametan da bi ga nipodaštavao.

I ovde, uz inat svim lajavim kritičarima na svetu, moram i hoću da se malo udaljim od predmeta, i da kažem nekoliko reči o istinskoj mudrosti, čiji je veliki uzrok bio g. Olvordi, kao što je bio i primer dobrote.

Istinska mudrost, dakle, uprkos svemu što je g. Hogartov siromašni pesnik mogao da napiše protiv bogatstva, i uprkos svemu što su bogati i dobro uhranjeni bogoslovi mogli da propovedaju protiv uživanja, ne sastoji se u preziranju ni jednoga od ovih. Čovek može da ima isto toliko mudrosti i kad poseduje najobilnije blagostanje, kao i ma koji prosjak na ulici; ili može da uživa u lepoj ženi, ili srdačnom prijatelju pa ipak da ostane isto tako mudar kao ma koji ukiseljeni papski lo da bi utolio i zasitio samo jedno.

Istinu govoreći, najverovatnije je da najmudriji čovek poseduje sve zemaljske blagodeti u znatnom stepenu; jer, kao što je ona umerenost koju mudrost propisuje najsigurniji put ka korisnom blagostanju, tako ona jedino može da nas osposobi da okušamo mnoga zadovoljstva. Mudar čovek zadovoljava svaki apetit i svaku strast, dok budala žrtvuje sve ostalo da bi utolio i zasitio samo jedno.

Može se zameriti da su veoma mudri ljudi bili znatno škrti. Odgovaram, ne mudri u tome slučaju. Može se isto tako

reći da su najmudriji ljudi u mladosti prekomerno voleli uživanja. Odgovaram, tada nisu bili mudri.

Ukratko, mudrost, čije pouke prikazuju tako teškim da se nauče oni koji nikada nisu bili u njenoj školi, uči nas samo da proširimo malo više no što se u životu zbiva jedno prosto pravilo koje je opšte poznato i koje se sledi i na najnižim životnim stupnjevima. To pravilo glasi: nikada ne kupovati po preskupu cenu.

Ele, kogod se uputi sa ovim pravilom na veliko tržište sveta, i stalno ga primenjuje na počasti, bogatstvu, zadovoljstvu, i na svaku drugu robu koja se na tržištu može naći, jeste, usudujem se da tvrdim, mudar čovek, i mora biti priznat kao takav u svetovnom smislu ove reči: jer on pravi najbolji pazar; on stvarno kupuje sve po ceni samo malog truda, i odnosi kući sve dobre stvari koje sam pomenuo, a međutim čuva u potpunosti i za sebe svoje zdravlje, svoju bezazlenost i svoj ugled, čime drugi obično ove plaćaju.

Iz ove umerenosti, isto tako, on se uči još dvema poukama, koje upotpunjuju njegov karakter. Prvo, nikada da se ne opija kada napravi i najbolji pazar, niti da klone kada je tržište prazno, ili kada je roba isuviše skupa da bi mogao da je kupi.

Ali moram da se opomenem predmeta o kome pišem, i da ne zloupotrebim strpljenje dobroćudnog kritičara. Stoga neka ovo bude svršetak ove glave.

GLAVA IV

KOJA SADRZI RAZNO ČUDNOVATO GRADIVO

Čim se g. Olvordi vratio kući, pozvao je k sebi g. Blifila, i, posle malog uvoda, saopštio mu je g. Vesternovu ponudu, obavestivši ga u isto vreme da bi ovaj brak bio i njemu veoma u volji.

Draži Sofijine nisu imale ni najmanjeg uticaja na Blifila: ne što bi njegovo srce bilo već zauzeto; niti što bi on bio pot-

puno neosetljiv za lepotu, ili bio neki ženomrzac; već zato što su njegovi apetiti po prirodi bili tako skromni, da je on bio kadar pomoću filosofije, ili nauke, ili nekakvom drugom metodom, lako da ih savladuje; a što se tiče one strasti o kojoj smo raspravljali u prvoj glavi ove knjige, nije joj bilo ni najmanjeg traga u čitavom njegovom sastavu.

Ali premda je on bio tako potpuno lišen one mešovite strasti o kojoj smo ovde raspravljali, i koja je sačinjavala tako upadljiv predmet Sofijinih vrlina i lepote, ipak je on u svemu bio dobro opremljen nekim drugim strastima, i nadao se da će ih potpuno zadovoljiti pomoću gospodičinog miraza. Te su strasti bile pohlepa i samoljublje, koje su između sebe delile vlast nad njegovom dušom. On je već više puta razmišljao kako bi posedovanje njenog imanja bila veoma poželjna stvar, i zabavljao se nekim dalekovidnim planovima; ali njegove mlade godine, kao i godine mlade gospođice, i, uglavnom, pomisao da bi g. Vestern mogao ponovo da se oženi, i da ima još dece, uzdržavale su ga od preterano žurnog ili vatrenog jurišanja.

Pošto je predlog potekao lično od g. Vesterna, ova poslednja i najznačajnija zamerka bila je u znatnoj meri otklonjena. I stoga je Blifil, posle vrlo kratkog snebivanja, odgovorio g. Olvordiu, da je brak predmet o kome on još nije razmišljao; ali da je on toliko svestan njegovog prijateljskog i očinskog staranja, da će se u svemu potčiniti onome što on bude izvoleo.

Olvordi je po prirodi bio osetljiv čovek, i njegova sadašnja ozbiljnost bila je plod istinske mudrosti i filosofije, a ne kakve flegmatičnosti naravi; jer on je u mladosti bio veoma strastan čovek i oženio se iz ljubavi jednom prekrasnom ženom. Stoga mu se nije mnogo svideo ovaj hladni odgovor njegovog sestrice; niti je mogao da se uzdrži da ne obaspe hvalama Sofiju, i ne izrazi svoje čuđenje da srce mladog čoveka može da bude tako otporno prema njenim dražima, osim ako nije osvojeno nekom ranijom ljubavlju.

Blifil ga je uverio da to nije po sredi, i onda se upustio u takva mudra i pobožna rasmatranja o ljubavi i braku, da bi začepio usta i roditelju mnogo manje naklonjenom pobožno-

sti nego što je bio njegov ujak. Na kraju je dobri čovek bio uveren da njegov sestrčić, daleko od toga da bi imao kakve zamerke protiv Sofije, oseća poštovanje prema njoj, a to je u trezvenih i krepkih umova siguran temelj prijateljstva i ljubavi. I kako nije ni malo sumnjao da će momak, kroz malo vremena, postati isto tako mio svojoj dragani, on je predviđao veliku sreću koja će proizići po obe stranke iz ovakvog umesnogi poželjnog saveza. Istoga je, sa pristankom g. Blifila, napisao sledećeg jutra pismo g. Vesternu u kome ga je obavestio da je njegov sestrčić sa velikom zahvalnošću i radošću prihvatio ponudu, i gotov je da učini podvorenje mladoj gospodici kadgod njoj bude bilo ugodno da primi njegovu posetu.

Vestern je bio vrlo zadovoljan ovim pismom i odmah je na nj odgovorio; ne pomenuvši ni jedne reči o svemu tome svojoj kćeri, zakazao je za to isto popodne početnu scenu udvaranja. Čim je otposlao ovu poruku, uzeo je da traži svoju sestru, koju je našao kako čita i tumači Gazetu popu Saplu. Morao je bezmalo četvrt sata da sluša ovo izlaganje, na svoju veliku nestrpljivost, pre no što mu je bilo dopušteno da govori. Na jedvite jade ugrabio je priliku da saopšti toj gospodi da treba da je upozna sa stvarima veoma važnim. Ona je na to odgovorila: „Brate, stojim ti potpuno na službi. Stvari na Severu izgledaju tako dobro, da nikada nisam bila u boljem raspoloženju”.

Pošto se popa udaljio, Vestern je upoznao sa svim što se zbilo, i zamolio je da to lepo saopšti Sofiji, čega se ona rado i veselo primila. Vlastelin je, možda, trebalo malo da zahvali onim dobrim vestima sa Severa, koje su je toliko obrađovale, što nije čuo njene primedbe na njegov postupak; jer ovaj je zacelo bio nešto preuhitren i nasilan.

GLAVA V

U KOJOJ SE PRIČA ŠTA SE DOGODILO IZMEĐU SOFIJE I NJENE TETKE

Sofija je bila u svojoj sobi i čitala kada je njena tetka ušla. Onoga časa kada je ugledala gđu Vestern, sklopila je

knjigu tako brzo, da dobra gospođa nije mogla da se uzdrži a da je ne upita kakva je to knjiga koju se ona, kako se čini, toliko boji da pokaže? „Na časnu reč, tetka,” odgovorila je Sofija, „to je knjiga za koju se ja niti plašim niti stidim da priznam da sam je čitala. To je delo jedne savremene mlade gospođice, čija razboritost čini, mislim, čast njenom polu, i čije je dobro srce dika ljudske prirode.” Na to je gđa Vestern uzela knjigu i odmah je opet oturila, rekavši: „Da, spisateljica pripada veoma uglednoj porodici; ali ona se mnogo ne druži sa poznatim svetom. Nisam čitala tu knjigu, pošto najbolje sudije kažu da u njoj nema bogzna šta.” — „Ne usuđujem se, tetka, da suprotstavljam svoje mnjenje najboljim sudijama,” kazala je Sofija, „ali meni se čini da u ovoj knjizi ima mnogo istine o ljudskoj prirodi; i, u nekim mestima, toliko dobrote i prave nežnosti, da sam to platila mnogom suzom.” — „Gle, zar ti, onda, voliš da plačeš?” upitala je tetka. — „Ja volim nežan osećaj,” odgovorila je bratanica, „i u svako sam doba gotova da ga kupim po cenu jedne suze.” — „Pa, dobro, pokaži mi onda,” kazala je tetka, „ono mesto koje si čitala kad sam ušla: to je bilo, verujem, nešto vrlo nežno, i puno ljubavi, takode. Ti si pocrvenila, moja draga Sofijice! Ah, dete, trebalo bi da čitaš knjige koje će te naučiti pomalo i licemerstvu, koje će te poučiti kako da skrivaš svoje misli malo bolje.” — „Ja se nadam, tetka,” odgovorila je Sofija, „da u meni, nema misli čijeg bi se otkrića postidela.” — „Postidela! To ne,” uzviknula je tetka, „ja mislim da ti nemaš misli kojih bi trebalo da se stidiš; pa ipak, čedo; pocrvenila si baš malopre kada sam pomenula reč ljubav. Draga Sofijice, budi uverena da u tebi nema nijedne misli da ona meni nije dobro poznata. Zar ti misliš, dete, ako si mogla da zavaraš svoga oca da možeš i mene da prevariš? Zar ti uobražavaš da ja ne znam razlog zašto si juče onoliko glumila prijateljstvo prema G. Blifilu? Videla sam ja malo previše sveta da bi se dala tako zavarati. Ne, ne, nemoj opet da crveniš. To je strast koje se ne treba stideti. Ja je i sama odobravam, a već sam i tvoga oca privolela da dâ svoj pristanak. Doista ja se samo brinem o svojim naklonostima, jer ja bih da mi ti budeš zadovoljna, pa makar

žrtvovali i neku bolju priliku. Ele, ja znam novosti koje će te mnogo obradovati. Dakle, ispovedi se meni, a ja ću se postarati da budeš srećna koliko god želiš." — „Ali, tetka," uzviknula je Sofija, izgledajući budalastija no ikada u životu, „ja ne znam šta bih vam odgovorila na to! Zašto vi mene uopšte sumnjičite?" — „Ne, ne, nećemo nikakvo nepoštenje," odvratila je gđa Vestern. „Pomisli da razgovaraš sa osobom koja je žena, kao i ti, koja ti je sem toga tetka, i koju, nadam se smatraš za prijatelja. Pomisli još da ti otkrivaš meni samo ono što ja već znam, i što sam juče jasno prozrela kroz ono tvoje vešto pretvaranje, koje bi besumnje obmanulo svakoga ko ne bi savršeno poznavao svet. Pomisli, naposljetku, da je to jedna strast koju ja veoma odobravam." — „Ali, tetka," kazala je Sofija, „vi dolazite tako iznenadno, tako iz nebuha. Zaista, teto, ja nisam slepa, — i zacemento ako je pogreška videti sva ljudska savršenstva u jednoj osobi... Ali je li moguće da moj otac i vi, tetice, možete da gledate mojim očima?" — „Kažem ti," odgovorila je tetka, „da mi potpuno odobravamo; i tvoj je otac odredio da upravo danas popodne primiš posetu tvoga dragana." — „Moj otac! Ovo popodne!" uzviknula je Sofija, a krv joj je jurnula u lice. — „Da, čedo," potvrdila je tetka, „ovo popodne. Ti znaš kako je u tvoga oca nestrpljiva narav. Ja sam ga upozorila na tvoju ljubav koju sam prvi put otkrila one večeri kad si se onesvestila u polju. Videla sam je u toj nesvestici. Videla sam je odmah potom kad si došla k sebi. Videla sam je one večeri za obedom, i sledećeg jutra za doručkom (ti znaš, dete, da sam ja videla dosta sveta). Ele, tek što sam ovo saopštila svom bratu, on je odmah želeo da učini predlog g. Olvordiu. On je to učinio juče; Olvordi je dao svoj pristanak (i zacemento sa radošću); a ovo popodne, velim ti, treba da zauzmeš svoje najlepše držanje." — „Ovo popodne!" uzviknula je Sofija. „Slatka tetice, vi me strašno plašite. Ne znam gde mi je glava!" — „O, ludice mala, ti ćeš se brzo snaći; jer on je zaista krasan mladić, to je cela istina." — „Priznam," kazala je Sofija, „da ne poznajem čoveka toliko savršenog kao što je on. Tako hrabar, pa ipak tako nežan; tako duhovit, pa ipak nezajedljiv; tako čovečan, tako uljudan, tako

blagorodan, tako je lep! šta mari ako je on grešno rođen kada se imaju u vidu odlike kao što su ove," — „Grešno-rođen! Šta si htela time da kažeš?" upitala je tetka. „Zar g. Blifil grešno rođen!" Čim je čula ovo ime, Sofija je na mah pobledela, i jedvačujno ga je promucala. Na to je njena tetka povikala: „G. Blifil! pa dabome, Gospodin Blifil; o kome smo drugom govorile?" — „Gospode Bože!" uzviknula je Sofija, gotova da propadne u zemlju, „pa o g. Džonsu, ja sam mislila; zacemento ja ne poznajem nikog drugog koji zaslužuje" — „Bogme," kazala je tetka, „ti sad mene plašiš. Je li Džons, a ne g. Blifil, predmet tvoje ljubavi?" — „G. Blifil!" ponovila je Sofija. „Zacemento nemoguće je da vi to ozbiljno mislite; ako je ipak tako, onda sam ja najnesrećnija žena koja živi." Sada je gđa Western stajala nekoliko trenutaka i ćutala, dok su joj varnice besa vrcale iz očiju. Najzad, sabravši svu silinu svoga glasa, zagrmela je ovako: —

„Zar je moguće da možeš i da pomisliš da tako osramotiš svoju porodicu vezom sa jednim kopiletom? Zar krv Westernâ može da se pomiri sa takvim okužavanjem? Ako nemaš dovoljno pameti da se uzdržiš od takvih čudovišnih naklonosti, ja sam mislila da bi te osećaj porodičnog ponosa sprečio od davanja i najmanjeg maha jednoj takvoj sramnoj ljubavi; još manje sam mogla da zamislim da ćeš ikada imati smelosti da mi to u lice priznaš."

„Tetka, ono što sam vam kazala," odgovorila je Sofija, „vi ste izmamili od mene. Ja se ne sećam da sam ikada ikome ranije pomenula ime g. Džonsa sa odobravanjem; to ne bih ni sada učinila, da nisam mislila da on već ima vaš pristanak. Kakve god da su bile moje misli o tom jadnom nesrećnom mladiću, ja sam nameravala da ih ponesem sobom u grob u kome ću, uviđam sada, jedino naći spokoja." Rekavši to, ona je pala na stolicu i gušila se u suzama. Prizor neme tišine i neizrecive tuge koji je sada nastao, ganuo bi zacemento i najtvrđe srce.

Medutim, sva ova teška žalost nije izazvala samilost nje-ne tetke. Naprotiv, nju je sada obuzeo najžešći bes. „I ja bih više volela," uzviknula je ona najžustrije, „da te ispratim do

toga groba, no da te vidim da takvim brakom sramotiš sebe i svoju porodicu. O, Bože, zar sam mogla ikada i pomisliti da ću doživeti da čujem da jedna moja bratanica govori o ljubavi prema takvom čoveku! Ti si prva — da, gdice Vestern, ti si prva od toga imena koja se ikada zanela takvom besomučnom mišlju: i to u našoj porodici, koja je uvek bila poznata sa mudrosti svojih žena." — Tako je siktala punih četvrt sata, sve dok joj nije ponestalo daha, a da gnev nije stišala, i najzad je zaključila pretnjom da će iz tih stopa otići svome bratu i obavestiti ga o svemu.

Sofija joj se onda bacila pred noge, i, uhvativši je za ruke, preklinjala je, sa suzama u očima, da prikrije ovo što je od nje saznala; opominjala je na plahovitost očeve čudi, i obećala je da nikada neće dopustiti prevagu svojim naklonostima da bi učinila nešto što bi nju uvredilo.

Gda Vestern ju je gledala neko vreme, i onda, sabravši se, kazala je: „Samo ću pod jednim uslovom ovo zatajiti od svoga brata; a taj je, da ćeš ovo isto popodne primiti g. Blifila kao svog izabranika i budućeg muža."

Sirota Sofija bila je isuviše u vlasti svoje tetke da bi mogla išta da joj bezpogovorno odrekne: bila je prisiljena da joj obeća da će se ophoditi prema g. Blifilu što može uljudnije; ali je zamolila svoju tetku da se sa proševinom ne hita. Kazala je da joj g. Blifil nije ni po čemu prijatan, i da se nada da će se njen otac dati privoleti da je ne učini najnesrećnijom ženom na svetu.

Gda Vestern ju je uverila, „da je u pogledu braka postignuta puna saglasnost, i da ništa ne može i neće da ga spreči. — Moram priznati," kazala je, „da mi je s početka ta stvar bila ravnodušna; štaviše, bila sam ranije i u izvesnoj maloj neizvesnosti u pogledu tog braka, ali sam prešla preko toga, smatrajući da on veoma odgovara tvojim naklonostima; ali sada nalazim da je to najbolji izbor na svetu. i stoga, ukoliko do mene stoji, neću dopustiti da se izgubi nijedan trenutak vremena."

Sofija je odgovorila: „Valjda mogu da se pouzdam, tetka, u vašu i očevu dobrotu, da ćete bar odobriti odlaganje?

Zacelo vi ćete mi dati vremena da savladam u sebi tako jaku nenaklonjenost kao što osećam prema njegovoj ličnosti."

Tetka je na to kazala: „Poznajem svet isuviše dobro, da bi se dala tako zavarati; i pošto vidim da voliš drugog čoveka, uveriću svoga brata da treba što pre da pohita sa svadbom. To bi zaista bila rdava politika," dodala je, „odugovlačiti opsadu kada se neprijateljska vojska nalazi u blizini, i postoji opasnost da pritekne u pomoć. Ne, ne, Sofijice, pošto sam stekla uverenje da gajiš žestoku ljubav koju nikada nećeš smeti s čašću da zadovoljiš, učiniću sve što mogu da oslobodim porodicu staranja o tvojoj časti: jer kada budeš venčana, to će staranje pripasti u nadležnost samo tvoga muža. Ja se nadam, dete, da ćeš, uvek biti mudra da se vladaš onako kao što ti dolikuje.

Sofija je dobro razumela šta je njena tetka htela reći; ali smatrala je zazornim da joj ma šta odgovori. Međutim, obećala je da će primiti posetu g. Blifila, i da će se ophoditi prema njemu što uljudnije bude mogla; jer samo je pod ovim uslovom osigurala tetkino obećanje da će sačuvati, kao tajnu, ono što je, nažalost, njena zla sreća, pre no ikakvo lukavstvo gde Vestern, izmamila iz nje.

GLAVA VI

KOJA SADRŽI RAZGOVOR IZMEĐU SOFIJE I GĐICE ONOR, KOJI MOŽE MALO DA RASTERETI NEŽNA OSEĆANJA ŠTO IH JE PRETHODNI PRIZOR IZAZVAO U DUŠI DOBROČUDNOG ČITAOCA

Pošto je gđa Vestern dobila obećanje od svoje brataničnice, kao što smo videli u poslednjoj glavi, ona se udaljila; odmah potom došla je gđica Onor. Ona je nešto poslovala u susjednoj odaji, i kada je čula povišene glasove za vreme onog razgovora, pritrčala je ključaonici, gde je i ostala sve do njegovog okončanja. Kada je ušla u sobu, zatekla je Sofiju kako stoji nepomična, a suze joj teku niz obraze. Na to je ona od-

mah izmamila odgovarajuću količinu suza iz svojih očiju, i onda je ovako otpočela: „Bože blagi! Moja draga gospodice, šta vam je, zaboga?” — „Ništa,” kazala je Sofija. — „Ništa! O, draga gospodice!” uzviknula je Onor, „ne smete mi tako šta kazati, kad vas vidim u suzama, i to posle onakvih pregovora sa gdom Vestern.” — „Ne zadirkujte me,” kazala je Sofija; „velim vam, nije mi ništa. Oh, bože, zašto sam se rodila!” — „Ne, gospodice,” kazala je na to Onor, „vi me nikada nećete uveriti da jadikujete bez razloga. Doduše, ja sam samo dvorkinja; ali, zacelo, ja sam uvek bila odana gospodici, i dala bih, bogami, i svoj život da bih gospodici bila od pomoći.” — „Moja draga Onor,” kazala je Sofija, „nije u tvojoj vlasti da mi pomogneš. Ja sam beznadežno izgubljena.” — „Bože sakloni!” uzviknula je dvorkinja. „Ako vam mogu u čemu god pomoći, slatka gospodice, molim vas, recite — meni će to biti uteha. Slatka moja gospodice, molim vas, recite mi šta vam je.” — „Moj otac,” kazala je Sofija, „hoće da me uda za čoveka koga prezirem i mrzim.” — „O, mila moja gospodice, a ko je taj zli čovek?” upitala je Onor. „On je zacelo veoma zao, inače ga gospodica ne bi prezirala.” — „Njegovo je ime otrov mome jeziku,” odgovorila je Sofija; „ali ti ćeš to ime i suviše brzo doznati.” Istinu govoreći, ona je to već znala, i, stoga, nije bila mnogo ljubopitljiva u toj tački. Onda je nastavila ovako: „Ne uobražavam da gospođicu savetujem u nečemu što gospodica zna mnogo bolje, pošto sam ja samo dvorkinja; ali, dodavola, nijedan otac u Engleskoj ne bi mogao mene da uda protiv moje volje. Zacelo, gospodar je dobar čovek, pa ako bi on znao da gospodica mrzi i prezire momka, posigurno ne bi želeo da gospodica pode za njega. Pa, ako bi mi gospodica dopustila da to kažem gospodaru. — Ono, doduše, bilo bi lepše da on to čuje iz vaših rođenih usta, ali kad gospodica ne želi da prlja jezik njegovim gnusnim imenom —” — „Vi se varate, Onor,” kazala je Sofija, „moj je otac to odlučio i pre no što je našao za umesno da mi stvar pomene.” — „Utoliko sramnije po njega,” uzviknula je Onor; „jer vi treba da legnete u krevet sa njim, a ne gospodar; i premda čovek može da bude sasvim valjan, ipak zato on ne mora da se sviđa svakoj

ženi. Uverena sam da moj gospodar nikada ne bi tako postupio po svojoj glavi. Kamo sreće da neke osobe ne zabadaju nos u ono što ih se ne tiče: takve usluge ne bi im bile prijatne kad bi se radilo o njihovoj koži; iako sam i sama devojka, lako me je uveriti da svi ljudi nisu podjednako mili srcu. I šta onda vredi što gospodica ima toliko imanje, ako ne može sama sebi da ugodi i da izabere čoveka koji joj se najviše sviđa? Ono, ja ne velim ništa; ali zacelo grdna je šteta što neki ljudi nisu boljega roda. Doduše, ja na to ne bih ni obraćala pažnju. Ali, onda, u pitanju su novci. Pa, lepo: šta je i s tim? Gospodica ima dovoljno novaca za oboje i zar bi u nešto lepše gospodica mogla da uloži svoj imetak, Jer, zacelo, svako mora da prizna da je on najlepši, najdražesniji, najmiliji, najstasitiji i najbolji čovek na svetu." — „Otkuda vam ta sloboda da ovako brbljate preda mnom?" uzviknula je Sofija, veoma ozbiljna u licu. „Jesam li vam ja ikada to dopustila?" — „Niste, gospodice, i molim Vas da mi oprostite jer nisam ništa zlo mislila," odgovorila je Onor; „ali taj mladi gospodin neprestano mi je u pameti otkako sam ga jutros videla. Da ga je gospodica samo videla malopre, zacelo bi se sažalila na nj. Siromah gospodin! Daj Bože da mu se što zlo nije dogodilo; jer celo je jutro šetao tamo-amo, s prekrštenim rukama, i izgledao je tako tužan. Kunem vam se da sam se mogla zaplakati kad sam ga videla." — „Koga kad si videla?" upitala je Sofija. „Jadnog g. Džonsa," odgovorila je Onor. — „Videla si ga! Ali gde, kada?" uzviknula je Sofija. — „Pored kanala, gospodice," kazala je Onor. „Tamo je šetao čitavo jutro, i onda je najzad legao na zemlju. Verujem da je još tamo." — „Pih!" kazala je Sofija. „Eto ti sad! Ali, ne, ne; šta bi on tamo radio? Sigurno je već otišao. Osim toga, zašto — zbog čega biste vi išli da ga tražite? Pa onda, sem toga, vi ste mi potrebni zbog nečega. Idite, donesite mi šešir i rukavice. Prošetaću se s tetkom po gaju pre ručka." Onor je odmah učinila kao što joj je bilo naređeno, i Sofija je stavila šešir na glavu; ali, kada se pogledala u ogledalu, učinilo joj se da joj traka, kojom se šešir vezivao, ne pristaje, i zato je poslala dvorkinju da joj donese traku druge boje; i onda, izdajući gđici Onor ponovljene naloge da ni po koju cenu

ne ostavlja svoj posao, pošto je posao veoma hitne prirode, i mora se svršiti toga istoga dana, promucala je još nešto o šetnji po gaju, i onda je odjurila na suprotnu stranu, u pravcu prema kanalu, hitro koliko su je nežni i uzdrhtali udovi mogli da nose.

Džons je bio tu, kao što joj je gdica Onor kazala; on je, doista, toga jutra proveo tu dva sata u setnim mislima o svojoj Sofiji, i izišao je iz vrta kroz jedne vratnice upravo u času kada je ona ulazila na druge. I tako su oni nesrećni trenuci, koje je provela u menjanju trake, sprečili zaljubljenike da se ovoga puta sastanu. To je zaista bio veoma nesrećan udes, iz koga moje lepe čitateljke neće propustiti da izvedu veoma korisnu pouku. I ja ovde strogo zabranjujem svima muškim kritičarima da se upliću u ovaj sticaj okolnosti, koji sam ispričao samo radi dama, i o čemu su samo one pozvane da sude.

GLAVA VII

SLIKA FORMALNOG UDVARANJA U MINIATURI, ONAKVA KAKVOM JE TREBA UVEK SLIKATI: I PRIZOR NEŽNIJE VRSTE, NASLIKAN U PRIRODNOJ VELICINI

Neki je čovek dobro primetio (a možda i više njih), da nesreća nikada ne dolazi sama. — Sofija se sada osvedočila u tačnost ove mudre izreke, jer ne samo što nije imala sreće da se sastane sa čovekom koga je volela, no je imala i tu neprijatnost da se pripremi za doček čoveka koga je mrzela.

To popodne g. Vestern je, prvi put, upoznao svoju kćer sa svojim namerama, rekavši joj da mu je vrlo dobro poznato da je ona već čula o tome od svoje tetke. Sofija se na to veoma uozbiljila, a nije mogla ni da se uzdrži da joj nekoliko bisernih suza ne navodne oči. „Dela, dela,” kazao je Vestern na to, „prodi se tih devojačkih šeretluka; znam ja sve; uveravam te da mi je sestra sve potanko ispričevala.”

„Zar je moguće!” kazala je Sofija na to, „da me je moja tetka već odala?” — „Gle, gle, odala je!” povikao je

Vestern. „Pa ti si se, curo, sinoć za večerom sama odala. Sasvim si jasno pokazala za kim ti pamet leti. Ali vi devojkice nikada ni same ne znate šta biste zapravo htele. I plačeš tu zato što hoću da te udam za čoveka koga voliš. I tvoja je majka, sećam se, cmizdrila i lelekala baš kao i ti; ali sve je to prošlo dvadeset i četiri sata po našem venčanju. G. Blifil je okretan mladić, i brzo ćeš prestati da se prenemažeš kao sveta bona. De, de, gore glavu; očekuješ čoveka svakog časa.”

Sofija se sada uverila da se njena tetka časno ponela prema njoj; i rešila je stoga da podnese to neprijatno popodne što je moguće odvažnije, da u svome ocu ne bi izazvala ni trunke sumnje.

G. Blifil je ubzo prispeo; i ubrzo se g. Vestern udaljio, ostavljajući mladi par na samo.

Sada je nastalo dugo ćutanje od bezmalo četvrt sata; jer mladi gospodin, koji je trebalo da započne razgovor, bio je veoma naklonjen onoj nepriličnoj skromnosti koja se zove šepRTLjanstvo. Više je puta zaustio nešto da kaže, i onda bi se uzdržao upravo u času kad su mu reči bile na vrhu jezika. Najzad su pokuljale u bujici usiljenih i visokoparnih komplimenata, na koje je Sofija odgovorila obaranjem očiju, polupoklonima i uljudnim jednosložnim rečenicama. — Blifil, iz svoje neupućenosti u ženske naravi, i iz svoje uobraženosti, smatrao je ovo njeno ponašanje kao skroman znak pristajanja na njegovo udvaranje; i kada je Sofija, da bi prekratila prizor koji više nije mogla da izdrži, ustala i ostavila odaju, on je to pripisao samo njenoj sramežljivosti, i tešio se time što će mu uskoro praviti društvo do mile volje.

Doista, on je bio savršeno zadovoljan izgledom na svoj uspeh; jer što se tiče onog potpunog i neospornog gospodarenja nad srcem svoje dragane, što zahtevaju romantični ljubavnici, to njemu nije bilo ni na kraj pameti. Njen miraz i njena osoba bili su jedini predmeti njegovih želja, i nije ni najmanje sumnjao da će ovi uskoro preći u njegovo potpuno vlasništvo; prvo stoga što je g. Vestern ozbiljno naumio da se ovaj brak sklopi, a osim toga, dobro je znao da je Sofija uvek bila gotova da se slepo povinuje volji svoga oca, a na-

ročito, ako bude prilike, da njen otac i izrično zahteva strogu poslušnost. I stoga, nešto očeva vlast, nešto draži njegove ličnosti i razgovora, neće moći da ostanu bez uspeha, pomišljao je on, kod jedne mlade gospodice čije je srce, u to nije sumnjao, potpuno slobodno.

Na Džonsa, dabome, nije bio ni najmanje ljubomoran; i meni je to više puta izgledalo čudnovato. Možda je on zamišljao da su priče koje su brujale o Džonsu širom čitave grofovije (neka čitalac reši koliko su one bile opravdane), o tome kako je on jedan od najraspusnijih mladića u Engleskoj, učinile ga mrskim u očima jedne tako primerne gospodice. Može biti, pak, da je ponašanje Sofijino, kao i Džonsovo, kad su bili svi zajedno u društvu, uspavalo njegove sumnje. Naposletku, i što je doista najglavnije, on je bio potpuno uveren da je bez takmaca. Uobražavao je da poznaje Džonsa do dna duše, i stvarno je prezirao njegovu nerazboritost, što nije više privržen svojim interesima. Nije ni slutio da je Džons zaljubljen u Sofiju; što se, pak, tiče koristoljubivih pobuda, on je zamišljao da ove mogu imati malo uticaja na jednog tako budalastog čoveka. Osim toga, Blifil je verovao da veza sa Moli Sigrimovom još traje, i da će se konačno završiti brakom; jer Džons je njega stvarno voleo još iz detinjstva, i ništa mu nije tajio, sve dok ga njegovo ružno ponašanje prilikom bolesti g. Olvordia nije otudilo njegovom srcu; usled svade koja se izrodila tom prilikom, i koja je još trajala, g. Blifil nije ništa saznao o promeni koja je nastala u ljubavi koju je Džons prede gajio prema Moli.

Iz ovih razloga, dakle, g. Blifil nije video nikakve prepreke svome uspehu kod Sofije. On je zaključio da je njeno ponašanje kao i u svih mladih gospodica prilikom prve draganove posete, i ono je potpuno odgovaralo njegovim očekivanjima.

G. Vestern se bio postarao da sačeka ljubavnika u zasedi prilikom njegovog izlaska od svoje dragane. Ugledao ga je tako uznesena uspehom, tako zaljubljena u njegovu kćer, i tako zadovoljna prijemom na koji je naišao, da je stari gospodin počeo da skakuće i poigrava po svome predvorju i da mno-

gim drugim lakrdijaškim radnjama daje izraza svojoj prekomernoj radosti; jer on nije ni najmanje mogao da vlada nijednom svojom strasti: ona koja bi se ma u kome času istakla u njegovoj duši, nagonila ga je na najbesomučnije preteranosti.

Tek što se Blifil udaljio, što nije prošlo bez mnogih srdčnih poljubaca i zagrljaja, dobri je vlastelin odmah pošao da potraži svoju kćer, i čim je našao, obasuo ju je najzanosnijim rečima, govoreći joj neka izabere haljine i dragulje kakve god želi; jer, rekao je, njegovo bogatstvo nema za nj druge svrhe do li da nju usreći. Onda je više puta najnežnije pomilovao, tepajući joj reči najveće mилоšte, i uveravajući je da mu je ona jedina radost na zemlji.

Sofija, videći svoga oca u ovom nastupu ljubavi, kojoj nije potpuno znala uzrok (jer nastupi nežnosti nisu u njega bili neobični, premda je ovaj bio žešći no obično), pomislila je da joj se nikada neće ukazati bolja prilika od ove da se poveri svome ocu, bar ukoliko se tiče Blifila; ona je, takođe, dobro predviđala i nužnost potpunog objašnjenja koje joj uskoro pretstoji. I stoga, pošto je zahvalila ocu na svima njegovim ljubaznim rečima, dodala je, sa izrazom neizrecive umiljatosti: „Je li moguće da je moj tata toliko dobar da svu svoju radost nalazi u sreći svoje Sofijice,” Kada je Vestern, uz gromku psovku i poljubac, ovo potvrdio, ona je onda uzela njegovu ruku, i, pavši na kolena, posle mnogih toplih i strastvenih izjava o ljubavi i dužnosti, preklinjala ga je da je „ne čini najnesrećnijom ženom na svetu, prisiljavajući je da se uda za čoveka koga mrzi. Ovo vas molim, dragi oče, radi vas koliko i radi sebe”, kazala je, „pošto ste u dobroti svojoj kazali da vaša sreća zavisi od moje.” — „Kako! Šta čujem?” uzviknuo je Vestern, buljeći unezvereno. — „O, oče!” nastavila je ona, „ne samo sreća vaše jadne Sofijice, sâm njen život, njeno biće, zavise od toga, hoćete li joj uslišiti molbu. Ja ne mogu da živim sa g. Blifilom. Prisiliti me na ovaj brak, značilo bi ubiti me.” — „Ne možeš da živiš sa g. Blifilom!” uzviknuo je Vestern. — „Ne mogu, duše mi, ne mogu,” odgovorila je Sofija. — „Onda crkni, i neka te davo

nosi," povikao je on, odgurnuvši je od sebe. — „Oh, oče", zapabila je Sofija, uhvativši skut njegovog kaputa, „sažalite se na me, tako vam Boga! Ne gledajte me tako svirepo, i ne govorite reči tako surovo — Zar možete da ostanete tvđa srca kad vidite vašu Sofijicu u ovom strašnom položaju? Zar može najbolji od svih očeva da mi slomi srce? Zar on hoće da me ubije najbolnijom, svirepom, polaganom smrću?" — „Iš! Iš! potsmehnuo se vlastelin; „sve su to ludorije, devojački šeretluci. Da je ubije, gle ti nje! Zar će brak da te ubije?" — „Oh, oče," odgovorila je Sofija, „takav je brak gori nego smrt. Ja misam čak ni ravnodušna prema njemu; ja ga mrzim i prezirem." — „Mrzela ti čoveka koliko god hoćeš, udaćeš se za njega." povikao je Vestern. Ovo je potvrdio psovkom isuviše skaradnom da bi se mogla ponoviti, i, posle mnogih žestokih uveravanja, zaključio je ovim rečima: „Ja sam rešio da se taj brak sklopi, a ti, ne pristaneš li, nećeš dobiti ni cvonjka, ni prebijene pare; i kad bih te video na ulici da umireš od gladi, ne bih ti pružio ni zalogaj hleba. Ovo je moja čvrsta odluka, i ja te sada ostavljam da o njoj porazmisliš. Onda se otrgao od nje sa takvom žestinom, da je ona licem tresnula o pod; i izjurio je naglo iz odaje, ostavljajući jednu Sofiju prostrtu na podu.

Kada je Vestern došao u predvorje, zatekao je tu Džonsa, koji, kada je video svoga prijatelja jarosna, bleđa i zadihana, nije mogao a da ne upita za uzrok ovom njegovom žalosnom izgledu. — Na to ga je vlastelin odmah upoznao sa čitavom stvari, završivši sa gorkim optužbama protiv Sofije, i vrlo trogateljnim jadanjima na zlu sudbinu svih očeva koji su tako nesrećni da imaju kćeri.

Džons, kome su sve ove odluke u korist Blifila bile još tajna, bio je isprva kao gromom pogoden; ali došavši malo k sebi, očajanje ga je, kao što je kasnije rekao, nadahnulo da pomene jednu stvar g. Vesternu, koja je zahtevala više drskosti no što je ljudska glava ikad bila njome obdarena: zamolio je za odobrenje da on ode Sofiji, da bi pokušao da je privoli da se odazove željama svoga oca.

Da je vlastelin bio isto onoliko pronicljiv koliko upadljivo to nije bio slučaj, strast bi ga ipak u ovom času zaslepila. On je zahvalio Džonsu što se ponudio da mu učini ovu uslugu, i kazao je: „Idi, idi, molim te, i pokušaj da učiniš što možeš;” i onda se, uz nekoliko gadnih psovki, zarekao da će je izbaciti iz kuće ako ne pristane na ovaj lbrak.

GLAVA VIII

SUSRET IZMEĐU DŽONSA I SOFIJE

Džons se istoga časa uputio da traži Sofiju; i kada je došao k njoj, ona je tek bila ustala sa poda, kako je otac bio ostavio: suze su joj lile niz obraze i krv curila iz usnica. On joj je odmah pritrčao, i glasom, u isti mah nežnim i preplašenim, povikao: „Oh, moja Sofija! Šta znači ovaj strašni prizor,” Ona ga je jedan časak nežno pogledala, i tek je onda kazala: „Za ime Božje, g. Džonse, otkuda vi ovde, Preklinjem vas, ostavite me odmah, ovoga časa!” — „Ne mučite me tako svirepim zapovestima,” odgovorio je on — „moje srce krvari žešće nego te usnice. O Sofija, kako bih rado pustio da mi se sasušu vene da bih spasao i jednu kap te dragocene krvi.” — „Ja vam već dugujem tolike obaveze,” odgovorila je ona, „i vi ste zacelo bili iskreni u vašim postupcima.” Sad ga je ona gledala umiljato bezmalo ceo jedan minut, i onda je ojađeno zavalila: „Oh, g. Džonse, zašto ste mi spasli život? Moja bi smrt bila veća sreća po nas oboje!” — „Veća sreća po nas oboje!” uzviknuo je Džons. „Zar bi točak i druga najcrnja mučenja mogli da me sa većom grozom umore nego Sofijina — ne mogu da izgovorim užasnu reč?” Njegov glas i pogled bili su puni neizrecive nežnosti kada je izgovorio ove reči; u isto vreme blago je uzeo za ruku, koju ona nije povukla: istinu govoreći, ona jedva da je znala šta je činila ili dopuštala. Nekoliko trenutaka prošla su sada u ćutanju između ovih dvoje zaljubljenih: on je žudno i netremice gledao u njene oči, a ona je svoj pogled polako oborila zemlji. Naposljetku, ona se dovolj-

no pribrala da bi ga ponovo zamolila da se udalji, uveravajući ga da joj pretstoji neminovna propast ako ih zateknu zajedno. „Oh, g. Džonse,” dodala je, „vi ne znate, vi ne znate šta se zbilo ovog strašnog popodneva!” — „Ja znam sve, moja Sofija,” odgovorio je on; vaš svirepi otac sve mi je kazao, i on me je sam poslao ovamo k vama.” — Moj vas je otac poslao meni!” začudila se ona. „Zacelo vi sanjate.” — „Kamo sreće da je sve ovo samo san!” uzviknuo je on. „Oh, Sofija, vaš me je otac poslao k vama da branim moga morskog suparnika, da pridobijem za nj vašu naklonost. Ja sam prihvatio svako sredstvo da bih vam mogao doći. O, recite mi nešto, Sofija! Utešite ovo srce što krvari. Zacelo niko nije voleo ovako ludo kao ja. Ne otrgnite nemilo ovu dragu, ovu nežnu, ovu belu ruku — Jedan časak, možda, i za navek su vas otrgli od mene — Samo je pomisao na ovu svirepu mogućnost, verujem, mogla da nadvlada u meni ono osećanje duboke pošte kojim ste me nadahnuli.” Ona je ćutke stajala jedan trenutak veoma zbunjena; onda, podigavši svoje blage oči k njemu, upitala je: „Šta bi g. Džons da kažem?” — „Oh, obećajte samo,” uzviknuo je on, „obećajte da nikada nećete biti Blifilova.” — „Ne pominjite to mrsko ime,” odgovorila je ona. „Budite uvereni da mu nikada neću dati ono što je u mojoj vlasti da mu uskratim.” — „Onda,” uzviknuo je Džons, i kad ste tako savršeno mili, podite još i malo dalje, da bih se mogao nadati.” — „Vaj, g. Džonse,” kazala je ona, „kuda me vi to terate! Kakve nade mogu ja da darujem? Vi znate namere moga oca.” — „Ali ja znam,” odgovorio je on, „da se vaš pristanak ne može silom iznuditi.” — „A kakve će biti užasne posledice moje neposlušnosti?” kazala je ona na to. „Moja vlastita propast najmanja mi je briga. Ali ja ne mogu da podnesem pomisao da budem uzrokom očeve žalosti.” — „On je sâm njen uzrok,” uzviknuo je Džons, „ako vrši nad vama vlast koja mu od prirode nije data. Pomislite na očaj koji ću ja morati da podnosim, ako vas izgubim, pa neka onda samilost pretegne na koju hoće stranu.” — „Da pomislim i na to!” odgovorila je ona. „Zar vi zamišljate da ja ne predosećam propast u koju bih vas morala uvući ako bih postupila

po vašoj želji? Ta mi misao i daje odlučnosti da vam kažem: „bežite od mene za uvek i klomite se sopstvene propasti.” — „Ne bojim se nikakve propasti do li gubitka moje Sofije,” uzviknuo je on. „Ako hoćete da me spasete od najcrnijih muka, opozovite ovu svirepu presudu. Doista, nikada se ne mogu rastati od vas, ne mogu tako mi Boga!”

Dvoje zaljubljenih stajali su sada nemi i uzdrhtali. Sofija nije bila kadra da povuče svoju ruku iz njegove, a on je bio mal'ne isto toliko nemoćan da je drži. Onda je ovaj prizor, za koji će, verujem, neki moji čitaoci pomisliti da je već dovoljno dugo trajao, narušio jedan drugi, toliko različite prirode, da ćemo ostaviti da ga ispričamo u nekoj drugoj glavi.

GLAVA IX

KOJA JE MNOGO BUČNIJA OD PRETHODNE

Pre no ispričamo šta se sada dogodilo našim ljubavnicima, treba da izložimo i ono što se odigralo u predvorju za vreme njihovog uzbudljivog sastanka.

Uskoro pošto je Džons ostavio g. Vesterna na način gore pomenut, došla je njegova sestra i odmah je saznala sve što se zbilo između njenog brata i Sofije s obzirom na Blifila.

Ovakvo ponašanje svoje bratanice dobra je gospa protumačila kao potpun prekršaj one pogodbe pod kojom se obavezala da će čuvati u tajnosti njenu ljubav prema g. Džonsu. Stoga je ona smatrala da je potpuno slobodna da otkrije vlastelinu sve što zna, što je odmah i učinila, na najizričniji način, i bez ikakvog okolišenja ili uvijanja.

Pomisao na brak između Džonsa i njegove kćeri nije vlastelinu nikada ni pala na um, bilo u trenucima najtoplijeg prijateljstva prema mladiću, bilo iz podozrivosti, ili u ma kojoj drugoj prilici. On je, doista, smatrao da su imovno stajne i druge okolnosti fizički isto tako neminovan sastojak braka kao što su razlike polova ili ma koja druga bitnost; i nije ni malo strahovao da bi njegova kći mogla da se zaljubi u si-

romaha čoveka, kao ni u kakvu životinju koja bi pripadala nekoj drugoj vrsti.

I stoga, kada je čuo sestrino kazivanje, bio je kao gromom pogoden. Isprva nije bio kadar ništa da odgovori, pošto ga je silovitost iznenadenja gotovo lišila daha. Međutim, ovaj mu se ubrzo povratio, i kao što se obično dešava i u drugim slučajevima prekida, sa udvostručenom jačinom i besom.

Pošto je došao k sebi od iznenadnog čuda i zapanjenosti, vlastelin je prvo upotrebio svoju moć govora da bi osuo čitavu paljbu psovki i proklinjanja; potom se žurno uputio odaji gde se nadao da će zateći ljubavnike, i sa svakim je korakom mumlao ili tačnije urlao o osveti koju smeru.

Kao kada se dve grlice, ili golub i golubica, ili kao kada su se Strefon i Filida (jer ovo najbliže odgovara) povukli u neki ljupki i osamljeni gaj, da bi se naslađivali ćućorenjem o ljubavi; i tu, dok je svaki predmet spokojan, najedared se iz iskidanih oblaka prolomi grmljavina koja se strahovito valja nebeskim svodom; preplašena deva otrže se od obale obrasle mahovinom ili zelenom travom, bleđa odeća smrti smenjuje crvenilo gardiske uniforme kojom joj je ljubav zaodela obraze; strah potresa čitavo njeno biće, a njen dragan jedva joj pridržava uzdrhtalo i klonulo telo.

Tako je drhtala jadna Sofija, tako je pobledila na buku koju je podizao njen otac dolazeći, psujući najstrašnijim glasom, i proklinjući i zaklinjući se da će uništiti Džonsa. Istinu govoreći, verujem da bi sâm mladić, iz izvesnih mudrih obzira, pretpostavio u to vreme kakvo drugo mesto boravka, da mu je strah za Sofiju dozvolio slobodu da jedan časak pomisli i na sebe, a ne samo na svoju dragu, s kojom je rešio da podeli sve što je snade.

I sada, kada je vlastelin rupio na vrata, ugledao je prizor koji je trenutno otklonio sav njegov bes prema Džonsu: to je bila jeziva slika Sofije, koja je obnesvesla počivala na rukama svoga dragog. Čim je g. Vestern ugledao ovaj tragičan prizor, prošao ga je sav gnev: zaurlao je za pomoć glasom što je jačim mogao; potrčao je najpre svojoj kćeri, pa onda natrag vratima, vičući da se donese voda, pa onda opet

natrag Sofiji, i ne misleći na čijim je ona rukama tada bila, a možda, i ne opominjući se ni jednom da na svetu postoji takva neka osoba kao što je Džons; jer, doista, ja verujem, da su trenutne okolnosti u kojima se njegova kći nalazila bile jedini predmet njegovih misli.

Gda Vestern, sa velikim brojem posluge, ubrzo je došla u pomoć, sa vodom, kapljicama i svim drugim što je potrebno u takvim prilikama. Ove su tako uspešno delovale, da je Sofija kroz nekoliko časaka počela da dolazi k sebi, i svi znaci života su se povratili. Na to su je njena dvorkinja i gđa Vestern odmah odvele; ali ova se dobra gospa nije udaljila pre no što je svoga brata umesno prekorela zbog ovih užasnih posledica njegove plahovitosti, ili, kao što je ona izvolela da to nazove, njegove ludosti.

Vlastelin, možda, nije razumeo ovaj dobar savet, pošto je on bio iskazan nejasnim nagoveštajima, smicanjem ramena i uzvicima zadivljenosti; ili, u najmanju ruku, ako ga je razumeo, on se vrlo malo koristio njime; jer tek što se oslobodio strahovanja za svoju kćer, ponovo ga je obuzeo predašnji bes, koji bi neminovno prouzrokovao tuču sa Džonsom, da popa Sapl nije bio prisutan i, budući snažan čovek, prosto silom zadržao vlastelina od preduzimanja neprijateljstava.

Onoga časa kada se Sofija udaljila, Džons je vrlo skrušeno prišao g. Vesternu, koga je popa držao obema rukama, i molio ga je da se smiri; jer, rekao je, sve dok on bude tako uzrujan, njemu će biti nemoguće da mu pruži ikakvo zadovoljenje.

„Daću ja tebi zadovoljenje,” uzviknuo je vlastelin. „Ispraiću ti tur da ćeš se pušiti!” Onda je obasuo mladića obiljem onih reči kojima se časte seoski plemići kada se oko čega sporečkaju, često ga pozivajući da pozdravi onaj deo koji se obično pominje u svima sporovima koji nastaju među nižim redovima engleskog plemstva, prilikom konjskih trka, bojeva petlova i drugih javnih zgoda. Aluzije na taj deo isto se tako često prave i šale radi. I tu se, čini mi se, duhovitost obično pogrešno shvata. Ustvari, ona se sastoji u vašoj želji da vam poljubi z — neko ko je malopre pretio da će vas tu udariti

nogom; a ja sam veoma tačno opazio da još niko nikada nije pozeleo da sam dobije udarac, niti se ponudio da poljubi ovaj deo u drugoga.

Isto tako, može se učiniti čudno da u mnogo hiljada ljubaznih poziva ove vrste, koje je svako ko je razgovarao sa seoskom gospodom, morao čuti, niko još, verujem, nije video nijedan jedini primer da bi želja bila uslišena, a to je svakako znak velikog nedostatka učtivosti u njih; jer, u gradovima, na primer, ništa nije običnije no da najfinija gospoda izvode ovu ceremoniju svakodnevno prema svojim pretpostavljenima, a da tu uslugu ni jednom i ne zatraže od njih.

Na sve ove duhovitosti Džons je mirno odgovarao: „Gospodine, ovaj vaš postupak može, možda, da poništi svaku drugu obavezu kojom ste me zadužili, ali ima jedna koju nikada neće moći da poništi; a ni vaše pogrdne reči ne mogu da me izazovu da dignem ruku na Sofijinog oca.”

Na ove reči vlastelin je planuo još žešće, tako da je papa morao da zamoli Džonsa da se udalji, govoreći mu: „Vi vidite, gospodine, kako ga obuzima gnev zbog vašeg zadržavanja ovde; dopustite mi, stoga, da vas zamolim da se udaljite. On je isuviše ljut na vas da bi sada mogao da razgovara. Stoga je najbolje da odmah okončate ovu posetu, i da potražite neku povoljniju priliku u kojoj biste mogli da izložite vaše opravdanje.”

Džons je sa zahvalnošću primio ovaj savet, i odmah se udaljio. Vlastelin je sada stekao slobodu svojih ruku, i izrazio je čak i izvesno zadovoljstvo zbog sputavanja koje mu je bilo nametnuto; jer, kazao je, zacelo bi mu bio prosuo mozak iz glave, „a bilo bi dožlaboga gadno biti obešen zbog takvog nikogovića.”

Popa se sada poneo zbog uspeha svojih mirotvornih nastojanja, i uzeo je da drži propoved protiv srditosti, koja bi, možda, pre mogla da izazove no da stiša ovu strast u nekim nepromišljenim umovima. Ovu je propoved iskitio mnogim vrednim navodima iz delâ antičkih pisaca, naročito iz Seneke; doista, ovaj je pisac tako valjano obradio ovu strast, da niko

osim veoma srditog čoveka ne može da ga čita a da pri tome ne oseti veliko zadovoljstvo ili nađe neku korisnu pouku. Doktor je završio svoju besedu slavnom pričom o Aleksandru i Klitusu; ali kako vidim da da je ona već unesena u moj *Običnik*, pod naslovom Pijanstvo, neću da je umećem i ovde.

Vlastelin nije obratio pažnju na ovu priču, a možda, nije obratilo ni na šta drugo što je on rekao; jer, pre no što je popa završio, on ga je prekinuo doviknuvši da mu se donese krigla piva; primetio je uz to (a to je možda isto toliko tačna opaska o ovoj groznici duše kao i ma koja druga), da ljutina čini čoveka suhim.

Tek što je vlastelin progutao pozamašan gutljaj, ponovo je poveo razgovor o Džonsu, i objavio je svoju odluku da će rano izjutra otići g. Olvordiu da ga obavesti o svemu. Njegov je prijatelj želeo da ga odvrati od ove namere, pobuđen jedino svojom dobroćudnošću; ali njegove su reči izazvale samo plotun grdnji i psovki, koje su veoma zaprepastile Saplove bezazlene uši: ali on se nije usuđivao da podigne glas protiv povlastice na koju je vlastelin polagao pravo kao slobodno rodeni Englez. Da kažemo istinu, popa je častio svoj trbuh za vlastelinovim stolom na račun svojih ušiju koje su, tu i tamo, morale da podnose ove goropadne reči. On se zadovoljio mišlju da ne podupire ovaj ružni običaj, i da vlastelin ne bi izustio nijednu psovku manje i onda kad mu on ne bi ni prešao kućni prag. Međutim, premda se on nije ogrešio o pristojnost, time što bi prekorevao jednog gospodina u njegovoj rođenoj kući, on mu se za to naplaćivao zaobilazno sa predikacionice; doduše, iako ovaj način nije dejstvovao u tolikoj meri na samoga vlastelina, da bi se sâm popravio, ipak je toliko delovao na njegovu savest, da je vrlo strogo primenjivao postojeće zakone na druge, i sudija je bio jedini čovek u parohiji koji je smeo da psuje nekažnjeno.

GLAVA X

U KOJOJ G. VESTERN POSEĆUJE G. OLVORDIA

Posle doručka g. Olvordi se bio povukao sa svojim sestrićem, vrlo zadovoljan izveštajem mladoga gospodina o svojoj uspehoj poseti Sofiji (jer on je veoma želeo ovaj brak, više zbog gospodićinih lepih odlika karaktera no zbog njenog bogatstva), kad g. Vestern iznenada banu pred njih, i bez ikakvog uvoda otpoče ovako:

„Eđo, fino ste stvar udesili, bogme. Odgojili ste vašeg kopilana za krasne podvige; ne velim, naravno, da ste u tome i vi sudelovali, to jest, ne s predumišljajem, kako bi se reklo; ali eto, u našoj je kući zakuvana dobra čorba.” — Pa šta je u stvari, g. Vesterne?” upitao je Olvordi. — „O, u stvari je samo jedna malenkost: moja se kći zacopala u vašeg kopilana, i to je sve; ali neću joj dati ni jedan novčić, ni prebijenu paru. Uvek sam pomišljao na šta će to izići kad se jedan kopilan odgaja kao gospodičić, i ljudi ga još primaju u kuću. Dobro je po njega što nisam mogao da ga se dočepam; prebio bih ga kao mačku; pokazao bih kurvinom sinu sme li da dira meso koje je za njegovog gospodara. Ne dam mu od svoga ni zaloga, ni novčić mu ne dam. Ako ona njega hoće, jedna će joj košulja biti sva prćija. Radije ću pokloniti svoje imanje flondu postradalih pomoraca — pa neka se prihodi šalju u Hanover da se otuda finansira korumpiranje naše nacije.” — „Vrlo mi je žal to što čujem,” kazao je g. Olvordi. — „Marim ja za vašu žalost,” kazao je na to Vestern; „ona će mi mnogo koristiti kada budem izgubio svoje jedino dete, svoju jadnu Sofijicu, jer ja sam rešio da je radije isteram iz kuće: neka prosi, neka gladuje, neka crkava po ulicama. Od mene neće dobiti ni pare, ni jedne prebijene pare. Kućkin je sin uvek bio dobar da nanjuši srnu na legalu, davo da ga nosi: a ja nisam ni slutio na koje je lane on bacio oko; ali ovo će mu biti najgore koje je ikada nanjušio. Ona neće biti bolja od mrcine: koža će biti sve što će imati od nje, to mu recite.” — „Veoma me čudi to što mi kažete,” uzviknuo je Olvordi, „posle onoga što se tek juče zbilo između

moga sestrića i gospodice." — „Da, gospodine," odgovorio je Vestern, „posle onoga što se zbilo između vašeg sestrića i nje, cela je stvar i izbila na videlo. Tek što je g. Blifil otišao, kurvin se sin ušunjao u kuću. Nisam mogao ni da pomislim, dok sam ga voleo kao lovdžiju, da je on sve vreme gledao kako da mi ukrade kćer." — „Pa, pravo govoreći," kazao je Olvordi, „bilo bi poželjno da mu niste davali toliko prilike da bude sa njom; i priznaćete da ja nikada nisam odobravao što se on toliko bavi u vašoj kući, premda i sam priznajem, nisam mogao tako šta ni slutiti." — „Sto mu gromova!" povikao je Vestern, „ko je i mogao da pomisli na tako šta? Šta je, dodavola, imala ona s njim? On nije dolazio da bi se njoj udvarao; dolazio je da bi išao u lov sa mnom." — „Ali je li moguće," upitao je Olvordi, „da nikada niste uočili nikakve znake ljubavi među njima, kada ste ih tako često vidali zajedno," — Nikada u životu, tako mi spasenja," uzviknuo je Vestern: „nijednom još nisam video da bi je bar poljubio; i ne samo da joj se nije udvarao, nego je bio još ćutljiviji no inače kada bi ona bila u društvu; a što se devojke tiče, ona je prema njemu uvek bila manje uljudna nego prema ma kome mladiću koji bi nam došao u kuću. Što se toga tiče, ne dam se ja tako lako prevariti, susede, — u to budite uvereni." Olvordi se na ovo jedva uzdržao od smeha, ali se ipak savladao; jer on je savršeno dobro poznao ljude, i bio je isuviše vaspitan i dobrončudan čovek da bi vređao vlastelina u njegovim tadašnjim okolnostima. Onda je upitao Vesterna šta želi da on učini u ovoj prilici. Na to je ovaj odgovorio „da onoga lupeža više ne vidi u blizini svoje kuće, a on će curu već zaključati; jer, odlučio je da je uda za g. Blifila, pa — crkla, pukla." Onda je stegao ruku g. Blifilu i zakleo se da drugoga neće uzeti za zeta. Odmah se zatim oprostio, govoreći da mu je u kući takav dar-mar, i da mora da pohita i stoga da bi se postarao da mu kći ne bi šmugnula; a što se tiče Džonsa, zakleo se da „nađe li ga gde oko svoje kuće, udesiće ga za trku uštrojenih ždrebaca."

Kada su Olvordi i Blifil opet ostali sami, nastala je duga tišina; tu prazninu mladi je gospodin ispunio uzdasima, koji su delom poticali iz razočaranja, a većim delom iz mržnje; jer

njemu je Džonsov uspeh mnogo teže padao nego li gubitak Sofije.

Ujak ga je najzad upitao šta misli da čini, na šta je on odgovorio sledećim rečima: „Vaj, gospodine, zar može biti pitanja kakav će korak učiniti zaljubljen čovek kada razum i strast ukazuju na različite puteve? Bojim se da je isuviše izvesno da će on, u toj nedoumici, uvek slediti ovu drugu. Razum mi nalaže da se okanem svake misli o ženi koja svoju ljubav poklanja drugome; moja mi ljubav nalaže da se nadam da će ona, možda, vremenom, okrenuti svoju naklonost u moju korist. Ovde, međutim, zamišljam da bi se mogla staviti jedna zamerka, koja, ako se ne bi potpuno uklonila, odvratila bi me za svagda od daljih nastojanja. Mislim na nepravličnost pokušaja da se istisne drugi iz srca koje je taj, kako izgleda već osvojio; ali tvrda rešenost g. Vesterna pokazuje da bih ja u ovome slučaju doprineo sreći svih stranaka; ne samo sreći roditelja koji bi se tako spasao najvećeg očaja, no i sreći onih dvoje koje bi ovakav brak upropastilo. Gospodica bi se, uveren sam, upropastila u svakom pogledu; jer, pored gubitka najvećeg dela svoga vlastitog imanja, ona bi se udala ne samo za jednog prosjaka, već bi i ono malo imanja koga njen otac ne bi mogao da je liši, bilo proćerdano sa onom devojčurum sa kojom on, poznato mi je, još uvek održava veze. Ali i to je čak sitnica; jer ja znam da je on jedan od najgorih ljudi na svetu. Kada bi moj dragi ujak znao sve ono što sam ja do sada nastojao da prikrijem, on bi već davno digao ruke od jedne takve preispoljne propalice.” — „Kako?” upitao je g. Olvordi; „je li on počinio i nešto gore, što još ne znam? Reci mi tako ti Boga!” — „Ne mogu,” odgovorio je Blifil; „to je bilo i prošlo, a on se možda već i pokajao za to.” — „Naređujem ti, pozivajući te na tvoju dužnost,” uzviknuo je Olvordi, „da mi odmah kažeš šta je to bilo.” — „Vi znate, ujače,” kazao je Blifil na to, „da vam nikada nisam odrekao poslušnost; ali žao mi je što sam sada to potrzao, pošto može da izgleda kao da se svetim, dok, hvala Bogu, takve su pobude uvek bile tuđe mome srcu; ali ako me vi primoravate da vam to otkrijem, ja moram da budem njegov molitelj i da izmolim u vas oprostaj za njega.” — „Neću

da čujem ni za kakve uslove," odgovorio je Olvordi; „ja mislim da sam pokazivao dovoljno blagosti prema njemu, i više, možda, no što bi trebalo." — „Nažalost, bojim se, više nego što je on zasluživao," uzviknuo je Blifil; „jer u sam onaj dan, kada ste vi bili u najvećoj opasnosti, i dok smo ja i sva porodica bili u suzama, on je raspusno terevenčio po kući. Pio je, pevao i urlao; a kada sam ga blago upozorio na nepristojnost njegovog ponašanja, obuzeo ga je žestok bes, psovao je prostački, nazvao me lupežom i čak me je udario." — „Kako!" uzviknuo je g. Olvordi: „zar se usudio da te udari?" — „Doduše," kazao je Blifil, „ja sam mu to davno oprostio. Kamo da sam mogao da mu tako lako oprostim i njegovu nezahvalnost prema najboljem dobročinstvu; ali ja se ipak nadam da ćete mu vi to oprostiti, pošto je sigurno nečastivi bio ušao u njega; jer to isto veče, dok smo g. Tvekam i ja bili izišli u polje da udahnemo malo čistoga vazduha, i radovali se dobrim znacima koji su istom počeli da se opažaju na vama, ugledali smo ga, nažalost, sa nekom devojčuroum u položaju o kome nije pristojno govoriti. G. Tvekam, sa više smelosti nego razbora, prišao mu je da bi ga prekoreo, ali on je (žao mi je što to moram reći) nasrnuo na ovoga čestitog gospodina, i tako ga je dušmanski izudarao, da daj Bože, da su mu i sada prošle ozlede. Ni mene nije mimoišao udeo zbog njegove zloće dok sam se trudio da zaštitim svoga vaspitača; ali ja sam mu to davno oprostio; štaviše, privoleo sam i g. Tvekama, da mu i on oprosti, i da vas ne obavesti o tome, jer sam strahovao da bi ovo moglo da bude kobno po njega. A sada, ujače, pošto sam se tako neoprezno izrekao o ovoj stvari, a vaša me zapovest prisilila da vam kažem sve, dopustite mi da se kod vas zauzmem za njega." — „O, dete," uzviknuo je g. Olvordi, „ne znam da li treba da te ukorim ili da te pohvalim zbog tvoje dobrote što si i jedan časak prikrivao ovakvo nevaljalstvo; ali gde je g. Tvekam? Ne da bi meni trebalo potvrde tvojim rečima; no hoću da ispitam sve dokaze po ovoj stvari, da bih pred svetom opravdao primernu kaznu kojom sam naumio da kaznim takvo čudovište."

Poslali su po Tvekama, i ovaj se ubrzo pojavio. On je potvrdio svaku pojedinost koju je Blifil bio naveo; štaviše, po-

kazao je i dokaze na svojim prsima po kojima je šakopis g. Džonsa ostavio vrlo čitljive tragove u crnom i modrom. Završio je izjavom da bi on davno obavestio g. Olvordia o ovoj stvari, da ga u tome nije sprečio g. Blifil svojim najsrdačnijim zalaganjem. „On vam je,” kazao je, „divan mladić, ali ipak i oprastanju ima granica.”

Stvarno, Blifil se bio pomučio dok je privoleo popa da još u ono vreme ne obavesti g. Olvordia o čitavoj ovoj stvari; a za to je imao više razloga. Znao je da u bolesti duša ljudska smekša i odstupa od uobičajene strogosti. Osim toga, zamišljao je, kad bi se ta priča saznala dok su činjenice još sveže i dok je u kući lekar, koji bi mogao da otkrije pravu istinu, da on ne bi mogao da joj da onaj zloban obrt koji je nameravao. Zatim, rešio je da pusti da stvar naraste, sve dok se usled Džonsove nesmotrenosti ne združi sa još nekim naknadnim ispadima; jer on je verovao da će ga najverovatnije i smrviti udružena težina mnogih činjenica, kada se odjednom sruči na nj; i stoga je vrebao neku priliku kao što je bila ova koju mu je sreća ljubazno pružila. Naposletku, time što je obrlatio Tvekama da prikrije ovu stvar za neko vreme, znao je da će potvrditi mišljenje o svome prijateljstvu prema Džonsu, o čemu mu je bilo veoma stalo da uveri g. Olvordia.

GLAVA XI

KRATKA GLAVA, ALI KOJA SADRŽI DOVOLJNO GRADIVA DA BI SE GANUO DOBRODUŠNI ČITALAC

G. Olvordi se držao pravila da nikad ne kažnjava nikoga, čak ni slugu da ne otpusti, u gnev. Stoga je odlučio da odloži izricanje presude nad Džonsom do popodneva.

Jadni mladić došao je na ručak, kao obično; ali srce mu je bilo previše ucveljeno da bi mogao da jede. Njegovu su tugu znatno pogoršavali neljubazni pogledi g. Olvordia; otuda je zaključio da je Vestern otkrio čitavu stvar između njega i Sofije; što se, pak, tiče g. Blifilove priče, o tome nije ništa ni

slutio; jer najvećim delom on je bio potpuno nevin; i kao što je sâm oprostio i zaboravio, tako nije ni naslućivao da bi neki talog ostao u sećanju druge strane. Kada je ručak bio završen, i posluga se udaljila, g. Olvordi je počeo da besedi. U dugom govoru istakao je mnoga bezakonja koja je Džons počinio, a naročito ona koja su sa današnjim danom izišla na videlo; završio je time što mu je rekao da je odlučio, ne mogne li da se potpuno odbrani od optužbe, da ga za svagda otera, i nikad više da ga ne vidi u svojoj blizini.

Mnoge su okolnosti išle na uštrb jadnom Džonsu i njegovoj odbrani; štaviše, jedva da je i znao zašto je optužen; jer, kako je g. Olvordi, u nabranjanju njegovih prestupa, pijanstva itd., dok je ležao bolestan, iz skromnosti ispustio sve ono što se odnosilo posebno na njega, a to je, doista, i sačinjavalo uglavnom krivicu, Džons nije mogao da porekne optužbu. Osim toga, srce mu je bilo već skrhan, a duša tako klonula, da u svoju odbranu nije mogao ništa da kaže; priznao je sve, i, kao zločinac u očajanju, prepustio se milosti; i završio: „Da iako mora priznati da je kriv za mnoge ludosti i neprijatnosti, on se nada da nije učinio ništa čime bi zaslužio ono što bi za njega bila najveća kazna na svetu.”

Olvordi je odgovorio: „Da mu je već isuviše često praštao iz sažaljenja na njegovu mladost, i u nadi da će se popraviti: da sada smatra da je on jedna opaka propalica, i to takva da bi bilo zločinački braniti je i potpomagati. Da,” rekao mu je g. Olvordi, „vaš drski pokušaj da ukradete mladu damu, zahteva od mene da opravdam vlastitu ličnost tim što ću vas kazniti. Svet koji je već kudio pažnju, koju sam prema vama pokazivao, mogao bi pomisliti, sa izvesnom bar prividnom ispravnošću, da sam gledao kroz prste i u jednom tako podlom i varvarskom delu, delu za koje ste morali znati da ga se gnušam, i koje nikad ni pomislili ne biste da preduzmete, da vam je bilo stalo do mog mira i časti, kao i do mog prijateljstva. Pfuj, mladiću! zaista, nema kazne ravne vašim zločinima, i ja jedva mogu i sam da smatram da je opravdano to što ću sada za vas učiniti. Ipak, pošto sam vas vaspitao kao rođeno dete, neću da vas gola izbacim u svet. Zato, kada otvorite ovaj omot,

naći ćete nešto što će vam omogućiti da sa marljivošću, obezbedite sebi pošteno izdržavanje; ali ako to upotrebite u loše svrhe, neću smatrati da sam obavezan da vas i dalje snabdevam, jer sam rešen da od danas ubuduće nemam s vama nikakve veze. Ne mogu da izbegnem da vam ne kažem da vam ništa u vašem ponašanju ne zameram toliko kao vaše loše postupanje prema onom dobrom mladiću (mislio je na Blifila), koji se ponašao sa toliko nežnosti i časti prema vama.

Poslednje reči su bile isuviše gorak napitak da bi se mogao progutati. Iz Džonsovih očiju izbio je potok suza, i činilo se kao da ga je napustila svaka sposobnost govora i kretanja. Prošlo je dosta vremena pre no što je bio u stanju da poslušati Olvordievu odlučnu zapovest da se udalji; to je najzad i učinio, pošto je prethodno izljubio njegove ruke sa strašću koju bi teško bilo izigravati, i isto tako teško opisati.

Čitalac mora biti veoma mek ako bi, uzevši u obzir svetlost u kojoj je g. Olvordi tada video Džonsa, pokudio oštrinu njegove presude. Pa ipak je sve susedstvo, bilo iz ove slabosti, ili iz nekih ružnijih pobuda, osudilo njegovu pravičnost i strogost kao najcrnju svirepost. Štaviše, one iste osobe koje su ranije osuđivale ovog dobrog čoveka zbog nežnosti i milošte kojima obasipa jednoga kopilana (svoga vlastitog, po opštem mišljenju), sada su isto tako grlato zagalamile zbog toga što tera iz kuće svoje rođeno dete. Žene su naročito bile jedno-dušno na Džonsovoj strani, i ispredale su ovim povodom više priča no što ja imam prostora, u ovoj glavi, da ih zabeležim.

Jedna se stvar, ipak, ne sme propustiti, naime, da niko u svome ogovaranju nije pomenuo onu svotu koja se nalazila u hartiji koju je Olvordi dao Džonsu, a koja je iznosila ništa manje od pet stotina funti; naprotiv, svi su bili saglasni da je on bio najuren bez prebijene pare, a po nekima i go, iz kuće svoga nečovečnog oca.

GLAVA XII

KOJA SADRŽI LJUBAVNA PISMA, ITD.

Džonsu je bilo naređeno da odmah ostavi kuću, i rečeno mu je da će mu se njegova odeća i sve ostalo otpremiti tamo gde on bude odredio.

Prema tome, krenuo je, i hodao otprilike jednu milju i ne gledajući, i doista, jedva znajući kuda ide. Kada mu je jedan mali potočić preprečio put, on se bacio na zemlju pored njega, progundavši malo uvredeno: „Zacelo, moj otac neće mi uskratiti ovo mesto da se na njemu odmorim.

Ovde su ga obuzela najžešća mučenja: čupao je kosu s glave i činio je sve one radnje koje obično prate nastupe ludila, besa i očajanja.

Kada je na ovaj način dao oduške prvoj nabujalosti svojih osećanja, počeo je polako da dolazi k sebi. Njegova je tuga uzela sada drugi obrt, i ispoljavala se na blaži način: naposljetku se dovoljno pribrao da je mogao hladno da rasmotri šta mu valja činiti u njegovom očajnom položaju.

Sada je velika nedoumica bila u tome, kako da postupa s obzirom na Sofiju. Pomisao da je ostavi bezmalo mu je cepala srce; ali, ako je to moguće, još više ga je mučila misao bede i prosjaštva u koje bi mogao da je uvuče; i ako je silovitost njegove čežnje za njom mogla makar za časak da mu nametne ovu mogućnost, on nije bio ni najmanje uveren da bi ona pristala da ugodí njegovim željama po tako visoku cenu. Srdžba g. Olvordia, i uvreda koju bi mu time naneo, uverljivo su ga savetovale protiv ovog drugog; i naposljetku, očevitna nemogućnost uspeha, čak i kada bi mu žrtvovao sve ove obzire, pritekla mu je u pomoć; i tako je konačno čast, potpomognuta očajanjem, sa zahvalnošću prema svome dobrotvoru, i uz istinsku ljubav prema svojoj dragami, nadjačala njegovu goruću žudnju, i on je odlučio radije da ostavi svoju Sofiju nego da je navede na propast.

Teško je svakome ko to nikad nije osetio, da zamisli onu žarku toplinu koja mu je ispunila grudi kada je prvom pomi-

slio na ovu pobjedu nad svojom strašću. Osećanje ponosa tako mu je prijatno laskalo, da je u duši bio možda savršeno srećan; ali to je trajalo samo jedan trenutak: Sofija je ponovo uzbuđila njegovu uobrazilju i ugušila radost pobjede sa bolom ne manje čemernim od onog koji mora da oseća neki dobroćudni vojskovođa kada pogleda krvave gomile po cenu čije je krvi kupio svoje latorike; jer hiljade nežnih misli ležale su poubijane pred našim zavojevačem.

Međutim, budući rešen da sledi stazama ove džinovske časti, kako je naziva gigantski pesnik Li, naumio je da napiše Sofiji oprostajno pismo; stoga se uputio jednoj obližnjoj kući u kojoj je, pošto su ga snabdeli potrebnim priborom, napisao kao što sledi:

Gospodice,

„Kada pomislite na položaj u kome vam pišem, uveren sam da će mi vaša dobrodušnost oprostiti svaku nedoslednost ili besmislenost koje moje pismo sadrži; jer sve u njemu potiče iz tako prepunog srca, da nikakve reči ne mogu da mu izraze naloge.

„Odlučio sam, gospodice, da se povinujem vašem naredenju, i da se za uvek sklonim od vaših dragih, vaših premilih očiju. Svirepo je, doista, to naređenje; ali ta svirepost volja je sudbine, a ne moje Sofije. Sudbina nalaže vašem spasenju da zaboravite da je ikada postojao ovakav nesrećnik kao što sam ja.

„Verujte mi, ne bih vam ni nagovestio o svome jadu, kada bih mogao da pomislim da o njemu nećete čuti. Znam dobrotu i nežnost vašega srca, i voleo bih da izbegnem da vam zadam one bolove koje uvek osećate prema bednima. O, neka vas ništa, što biste čuli o mojoj teškoj sudbini, ni za časak ne žalosti; jer, kad sam izgubio vas, sve drugo je za mene beznačajno!

„O Sofija! Teško je ostaviti vas; još je teže poželeti vam da me zaboravite; a ipak, najiskrenija me ljubav primorava na oboje. Oprostite što uobražavam da spomen na mene može da vas onespokoji; i ako sam ja tako slavno nesrećan, žrtvujte me

na svaki način svome spokojstvu. Mislite da vas nikada nisam voleo; ili mislite s pravom kako sam vas malo dostojan; i naučite se da me prezirete radi sujete koja se nikada ne može prestrogo kazniti. — Nemoćan sam da iskažem više ... — Neka vas anđeli čuvari večito štite!"

Sada je tražio po džepovima vosak, ali ga nije našao, i, doista, nije našao u njima niti išta drugo; jer uistinu, u onom nastupu besomučnosti, bio je pobacao sve od sebe, pa, između ostalog, i beležnicu koju mu je dao g. Olvordi, koju nije ni otvorio, a koja mu je sada prvi put pala na um.

Dobio je od ukućana malo voska kojim je zapečatio svoje pismo, i onda se žurno uputio obali potoka da bi potražio stvari koje je tamo izgubio. Na putu je sreo svoga starog prijatelja Crnog Džordža, koji mu je od srca izrazio saučešće na nesreći koja ga je zadesila; jer vest o tome već je bila stigla do njegovih ušiju, kao što se, doista, bila raščula i po čitavom susedstvu.

Džons je upoznao čuvara lova sa svojim gubitkom, i ovaj se drage volje uputio sa njim do potoka, gde su pretražili svaki busen trave, kako onde gde Džons nije bio, tako i onde gde je bio; ali sve je bilo uzalud, jer ništa nisu našli; istina, iako su te stvari bile tada na livadi, propustili su da pretraže jedino mesto gde su se one nalazile; naime, u džepovima rečenoga Džordža; jer on ih je tek malopre bio našao, i pošto je srećom bio obavešten o njihovoj vrednosti, vrlo ih je pažljivo sklonio za svoju vlastitu upotrebu.

Pošto je čuvar lova tragao još neko vreme za izgubljenim predmetima sa istom marljivošću baš kao da se nadao da će ih naći, posavetovao je g. Džonsa da se seti nije li bio i gde na drugom mestu: „Jer zacelo," kazao je, „ako ste te stvari ovde izgubili tako nedavno, one moraju još uvek da su ovde, pošto ovuda malo ko prolazi." Doista, i on je sâm pukim slučajem naišao ovim poljem da bi postavio zamke za zečeve kojima je trebalo da sutra ujutru snabde nekog trgovca divljači u Batu.

Džons je sada digao ruke od svake nade da će naći svoj gubitak, i gotovo o njemu nije više ni mislio; okrenuvši se Crnome

Džordžu, upitao ga je ozbiljno, da li bi hteo da mu učini najveću uslugu na svetu?

Džordž je odgovorio sa nešto oklevanja: „Gospodine, vi znate da mi možete zapovediti sve što je u mojoj moći, i ja od srca želim da mogu iole da vam budem od pomoći.“ Ustvari, pitanje ga je bilo taklo u živac; jer on je, prodajući divljač, skunatorio lepu svoticu novca u službi g. Vesterna, i sada se plašio da Džons hoće da pozajmi od njega nešto malo para; zato, kad mu je Džons kazao da želi da odnese njegovo pismo Sofiji, njemu je odmah laknulo, i sa velikim je zadovoljstvom obećao da će to učiniti. I stvarno, ja verujem da je malo usluga koje on ne bi sa radošću učinio g. Džonsu; jer on je gajio prema njemu onoliko zahvalnosti koliko je mogao, i bio je isto toliko čestit čovek koliko su obično i svi drugi ljudi koji više vole novac no ma šta drugo pod kapom nebeskom.

Obojica su se složili da će gđica Onor biti najbolji posrednik da se pismo uruči Sofiji. Onda su se rastali; čuvar se vratio g. Vesternovoj kući, a Džons je otišao do jedne krčme, udaljene polovinu milje, da bi sačekao povratak svoga glasnika.

Tek što je Džordž stigao kući svoga gospodara, namerio se na gđicu Onor; kada je ispitao sa nekoliko prethodnih pitanja, uručio joj je pismo za njenu gospodaricu, i pri nio je od nje, u isto vreme, drugo za g. Džonsa; to je pismo, kazala je Onor, ona već čitav dan nosila u nedrima, i počela je već da očajava kako da ga uruči g. Džonsu.

Čuvar se žurno i radosno vratio Džonsu, koji, kada je primio Sofijino pismo, odmah se povukao, i pošto ga je se nestrpljenjem raspečatio, pročitao je kao što sledi:

„Gospodine,

„Nemoguće mi je da izrazim sva osećanja koja su me obuzimala od poslednjeg sastanka sa Vama. Vaše potčinjavanje, zbog mene, onakvim svirepim uvredama od strane moga oca, obavezuje me prema vama za uvek. Pošto poznajete njegovu narav, ja vas molim, mene radi, da ga se klonite. Volela bih kad bih mogla čime da vas utešim; ali verujte mi, da ništa sem

krajnjeg nasilja neće nikada moći da me natera da poklonim svoju ruku ili srce onde gde biste vi zažalili."

Džons je pročitao ovo pismo stotinu puta, i stotinu ga je puta poljubio. Njegova strast dozvala je sada ponovo sve one ljupke žudnje. Pokajao se što je napisao Sofiji onakvo pismo kao što smo gore videli; ali kajao se još i više što je u međuvremenu do povratka njegovog glasnika napisao i isposlao jedno pismo g. Olvordiu, u kome je dao reč i obavezao se da će zaboraviti na svoju ljubav. Međutim, kada je opet postao kadar da hladno promisli, uvideo je da Sofijino pisanje nije ni popravilo ni izmenilo njegov položaj, osim što mu je njena postojanost pružila zračak nade na neki povoljan srećan obrt u budućnosti. Stoga je ponovo prihvatio svoju odluku i, oprostivši se od Crnoga Džordža, krenuo je ka jednom gradiću, udaljenom oko pet milja, kuda je zamolio da g. Olvordi pošalje za njim njegove stvari, osim ako je izvoleo da povuče svoju presudu.

GLAVA XIII

SOFIJINO PONAŠANJE U SADAŠNJOJ PRILICI; NIJEDNA ZENA, KOJA JE KADRA DA UČINI ISTO, NEĆE JE ZBOG TOGA POKUDITI I RASPRA OKO JEDNE ZAPETLJANE STVARI PRED SUDOM SAVESTI

Poslednjih dvadeset i četiri sata Sofija je provela dosta neprijatno. Najvećim delom njena je tetka zabavljala pridikama o smotrenosti, preporučujući joj primer otmenog sveta koji danas gleda na ljubav sa potsmehom (tako je kazala ta dobra gospa), a žene smatraju brak isto onako kao što ljudi gledaju na državnu službu, to jest, samo kao sredstvo da steknu bogatstvo i položaj u svetu. U produbljivanju ovoga predmeta, gđa Vestern je nekoliko sati rasipala svoju slatkorečivost.

Ove mudre pridike, iako malo prikladne ukusu ili naklonostima Sofijinim, bile su joj ipak manje mučne od njenih sopstvenih misli, koje su sačinjavale zabavu noći, za koje vreme nije ni jednom sklopila oči.

da gospodica to uzima u obzir; jer, zacelo, to bi bila prava propast pokloniti svoje srce čoveku koga su oterali iz kuće, i koji u svetu ne vredi ni jedne pare." — „Oterali ga od kuće!" uzviknula je Sofija brzo: „kako to? Šta hoćeš time da kažeš?" — „Pa, eto: čim je moj gospodar, gospodice, ispričao g. Olvordiu kako je g. Džons uzeo vama da izjavljuje ljubav, vlastelin ga je skinuo gola golcata i najurio ga je iz kuće." — „Šta!" kazala je Sofija: „zar sam ja bila kleti, nesrećni povod njegovoj propasti! Izbačen go iz kuće! Evo, Onor, uzmite sav novac koji imam; uzmite ovo moje prstenje. Evo moga časovnika: nosite mu sve to. Idite, nadite ga odmah." — „Za ime božje, gospodice," kazala je na to Onor, „razmislite malo: ako moj gospodar primeti da nemate svih tih stvari, onda ću ja biti kriva. Stoga, dopustite da zamolim gospodicu da ne poklanja svoj časovnik i nakit. Sem toga, ja mislim da će novac biti dovoljan za svaku savest, i gospodar neće ništa saznati." — „Dobro, onda," uzviknula je Sofija; „evo, uzmi sve što imam, do poslednjeg novčića; pronadi ga odmah, i podaj mu. Idi, idi, ne gubi ni jedan časak."

Gdica Onor je, po naređenju, odmah krenula i, našavši Crnog Džordža, predala mu je kesicu koja je sadržavala šesnaest zlatnika, što je doista bila cela Sofijina ušteda, jer premda je njen otac bio veoma izdašan prema njoj, ona je bila isuviše darežljiva da bi bila bogata.

Kada je Crni Džordž primio kesicu, uputio se krčmi; ali mu je na putu pala na um misao ne bi li i ovaj novac zadržao za se. Međutim, njegova se savest odmah prenula na ovaj nagovor, i uzela je da ga kori zbog nezahvalnosti prema njegovom dobrotvoru. Na ovo je njegova pohlepa odgovorila: da je savest trebalo da o tome povede računa ranije, kada je lišio jednog Džonsa njegovih pet stotina funti; i kada se nije pobunila na ono što je daleko značajnije, besmislica je, ako ne i pravo licemerstvo, da se žaca zbog jedne ovakve malenkosti. Za utuk, savest je, kao dobar pravnik, pokušala da povuče razliku između potpune zloupotrebe poverenja, kao u ovome slučaju gde su mu dobra bila uručena, i punog prikrivanja nečeg što je nado, kao u predašnjem slučaju. Pohlepa se odmah potsmeh-

nula, nazvala je to praznim zanovetanjem, pošto nikakva razlika ne postoji u suštini, i zaključila je: kada se jednom u izvesnom slučaju odbaci svako tobožnje polaganje prava na čast i vrlinu, ne postoji presedan da bi se ove ponovo uspostavljale u nekoj drugoj prilici. Ukratko, sirota savest bi sigurno bila pobeđena dokazima da joj strah nije kročio u pomoć, i vrlo uverljivo ukazao na to, da prava razlika između ova dva postupka ne leži u različitim stepenima časti, već sigurnosti; jer utajiti onih pet stotina funti znači veoma se malo izložiti opasnosti, dok prisvajanjem šesnaest zlatnika čovek se izlaže najvećoj opasnosti da bude uhvaćen.

Zahvaljujući prijateljskoj pomoći straha, savest je odnela potpunu pobeđu u duši Crnoga Džordža, i, pošto mu je učinila nekoliko komplimenata na poštenju, naterala ga je da preda Džonsu novac.

GLAVA XIV

KRATKA GLAVA KOJA SADRŽI KRATAK RAZGOVOR IZMEĐU VLASTELINA VESTERNA I NJEGOVE SESTRE

Gđa Vestern bila je zauzeta izvan kuće celoga dana. Vlastelin je susreo kada se vratila; a kada je ona upitala za Sofiju, saopštio joj je da je ona u potpunoj bezbednosti. „Zaključao sam je u njenoj sobi,” kazao je, „a Onor čuva ključ.” Kako je izraz njegovog lica bio pun pregoleme mudrosti i visprenosti kada je ovo saopštio svojoj sestri, verovatno je da se nadao da će mu ona žestoko odobriti to što je učinio; ali koliko se razočarao kada mu je ona sa najvećim prezirom prebacila: „Zaista, brate, ti si od svih ljudi najnedotupaviji. Zašto ne pustiš da se ja staram o svojoj bratanici? Zašto se ti uvek uplićeš! Sada si opet pokvario sve ono radi čega sam se ja cepala. Dok sam ja nastojala da joj ispunim um maksimama mudrosti, ti si je izazvao da ih sve odbaci. Engleskinje, brajko, hvala Bogu, nisu robinje. Mi se ne damo zaključavati, kao Španjolke ili Italijanke. Mi imamo isto toliko prava na slobodu kao i vi, muškarci. Nas možete da pridobijete samo razumom i uver-

ljivošću, nikako nasiljem. Ja poznajem svet, brate, i znam da proberem svoje argumente, i da me tvoja ludost nije omela, ja bih nju privolela da saobrazi svoje ponašanje opim pravilima mudrosti i smotrenosti kojima sam je prede učila." — „Dabome," kazao je vlastelin, „ja nikada nisam u pravu." — „Brate," odgovorila je gospođa, „ti si u pravu samo onda kada se ne petljaš u stvari koje ne razumeš. Moraš dopustiti da sam ja videla prilično sveta; i kamo lepe sreće da moja bratanica nije nikada bila uklonjena ispod moga staranja. Živeći s tobom kod kuće ona je stekla te romantične pojmove o ljubavi i drugim ludorijama." — „Ti, valjda, ne zamišljaš," uzviknuo je vlastelin, „da sam je ja učio takvom čemu." — „Tvoje neznanlaštvo, brate," odvrtila mu je ona, „toliko je da, kao što veli veliki Milton, ono bezmalo okončava moje strpljenje."*) — „Neka Milton ide dodavola," uzviknuo je vlastelin: „ako bi se on drznuo da mi tako što kaže u lice, ja bih mu već pokazao, pa neka je on ne znam kakva veličina. Strpljenje! Kada je reč o tome, sestro, onda sam ja taj ko je strpljiv, podnoseći da se ophodiš prema meni kao prema nekom prestarelom dačiću. Misliš li ti da čovek ništa ne razume zato što se nije movao po dvoru? Dodavola, svet je pao na niske grane, ako smo svi mi budale, osim jedne bande hanoverskih pacova. Ali ja se nadam da dolazi vreme kada ćemo im pokazati da su oni budale, i svaki će čovek uživati svoj imetak. Tako je to, sestro: svako će da uživa svoj imetak. Ja se nadam, sestro, da ću to dočekati i da vidim, pre no što nam hanoverski miši pojedu žito, a nama ostave repu za hranu. — „Ja tebe, brate, ne razumem," uzviknula je gđa Vestern. „Tvoje dvosmislenosti o repi i hanoverskim pacovima savršeno su mi neshvatljive." — „Meni se čini da ti ne voliš da slušaš o njima," odvratio je on; „ali interesi zemlje pobeđiće pre ili posle, kraj svega toga." — „Ja bih se radovala kada bi ti malo mislio na interese tvoje kćeri," kazala je na to gospođa; „jer, veruj mi, ona je u većoj opasnosti nego nacija."

*) Čitalac će, možda, okončati vlastito strpljenje, bude li ovo tražio kod Miliona.

— „E baš si me sada naružila,” kazao je on, „što sam mislio na nju, i htela bi da je prepustim tebi.” — „Ako mi obećaš da se nećeš više uplitati,” odgovorila je ona, „ja ću, iz obzira prema svojoj bratanici preuzeti da se staram o njoj.” — „E, pa onda učini tako,” sagladio se vlastelin; „jer ti znaš da je moje mišljenje uvek bilo da žene najbolje znaju kako treba upravljati ženama.”

Gđa Vestern se onda udaljila, prezrivo gundajući o nečemu što se ticalo žena i upravljanja nacijom. Ona se odmah uputila Sofiji koja je, posle jednodnevnog zatvora, ponova stekla svoju slobodu.

KNJIGA VII

KOJA OBUHVATA VREME OD TRI DANA

GLAVA I

UPOREĐENJE IZMEĐU SVETA I POZORNICE

Svet je često puta bio upoređen sa pozorištem; i mnogi ozbiljni pisci, kao i pesnici, gledali su na ljudski život kao na jednu veliku dramu koja u svima pojedinostima liči na ona scenska pretstavljanja za koja se veli da ih je Tespis prva izumela, a koja su, do današnjega dana, sa velikim odobravanjem i radošću, prihvatale sve prosvećene zemlje.

Ova je misao toliko uhvatila maha, i postala je tako opšta, da neki stručno pozorišni izrazi, koji su se isprva pridavali svetu samo u metafori, sada se nerazlučno i bukvalno govore o oboma: tako su se pozornica i scena svakodnevnom upotrebom toliko odomaćile u nas kada govorimo o životu uopšte, baš kao i kada govorimo samo o dramskim predstavama; a kada se pominju zakulisne radnje, verovatno je da će nam dvorac u Sent-Džemsu pasti na um pre no pozorište u Druri Lejnu.

Može izgledati lako da se sve ovo objasni kada se pomisli da pozorišna scena nije ništa drugo do pretstavljanje, ili, kako Aristotelo veli, podražavanje onoga što stvarno postoji; i otuda bismo, možda, mogli s pravom da odamo visoku hvalu onima koji su kadri da svojim spisima ili radnjama tako podražavaju život, da se njihove slike na izvesan način zamenjuju, ili pogrešno uzimaju, kao originali.

Ali, u stvarnosti, mi ne volimo da pravimo komplimente ovim ljudima, i ophodimo se prema njima onako kako se deca često puta ponašaju prema svojim igračkama; i nalazimo mnogo više uživanja da ih izviždimo i izbubetamo, nego li da se divimo njihovim odlikama. Postoje još i mnogi drugi razlozi koji su nas naveli da uvidimo ovu sličnost između sveta i pozornice.

Neki su gledali na veći deo čovečanstva kao na glumce koji oličavaju karaktere ni malo više svoje, i na koje nemaju ništa više prava, nego što bi imao glumac koji pretstavlja kralja ili cara da zamisli da je on to u zbilji. Tako se za licemera može

reći da je glumac; i doista, Grci su ih obojicu nazivali jednim i istim imenom.

I kratkoća života na isti je način dala povoda ovom upoređenju. Tako besmrtni Šekspir —

Život je bedan glumac,
Koji se šepuri i žesti na pozornici,
I onda se više ne čuje.

Da bismo odobrovoljili čitaoca zbog ovog otrcanog navoda, evo mu pride i jedan veoma plemenit koji je, verujem, malo ko pročitao. Uzet je iz jednog speva koji se zove Božanstvo, koji je objavljen pre nekih devet godina, i davno je otada pao u zaborav; — što je dokaz da dobre knjige — ništa više no dobri ljudi — uvek nadžive one loše:

Od Tebe*) potiče svaki ljudski rad,
Dizanje carstva i kraljeva pad!
Gle, ogromno glumište prostire se tu:
Pozornicom stupaju junaci po redu!
U pomp i sjaju prilike jedna drugu slede,
Neke čeka slava, druge teške bede;
Svaka igra ulogu što joj Promisao daje,
I strašću i čuvstvom Tvoju svrhu grade.
Tako neko vreme te spodobе blistaju,
Onda, na Tvoj mig, gube se i za uvek nestaju;
Ne ostaje više ni traga od pozornice šarene —
To je bilo nekada — ostaju samo uspomene.

U svima ovim, međutim, i u svakom drugom upoređenju života sa pozorištem, sličnost je uvek nalažena samo na pozornici. Niko, koliko se ja sećam, nije uopšte uzimao u obzir gledaoce ove velike drame.

Ali kao što priroda često puta prikazuje svoje najbolje pretstave pred veoma punom kućom, tako će i ponašanje nje-

*) Božanstvo.

nih gledalaca dopustiti isto toliko gore pomenuto upoređenje kao i kad su u pitanju njeni glumci. U ovom ogromnom pozorištu vremena sede zajedno prijatelj i kritičar; tu su tapšanja i poklici, tu zviždanje i povici; ukratko, sve ono što smo ikada videli ili čuli u kraljevskom pozorištu.

Rasvetlimo ovo jednim primerom: uzmimo, držanje široke publike u onoj sceni koju je Priroda izvolela da prikaže u dvanaestoj glavi prethodne knjige, u kojoj Crni Džordž krade pet stotina funti od svoga prijatelja i dobrotvora.

Oni koji su sedeli u gornjoj svetskoj galeriji, propratili su ovaj događaj, čvrsto sam uveren, svojom uobičajenom razgalamljenošću; i pomoću svih mogućnih pogrđnih izraza dali su oduške svojim osećanjima.

Da smo se spustili u sledeći red gledalaca, naišli bismo na isti stepen gnušanja, premda sa manje larme i pogrđnih reči; pa ipak i tu su dobre žene predale Crnoga Džordža davolu, a mnoge su od njih očekivale da će se svakog trenutka pojaviti gospodin sa papcima i doći po svoje.

Parter se besumnje, kao obično, podelio: oni koji uživaju u herojskoj vrlini i savršenstvu karaktera, zamerili su što se iznose primeri takvog lupeštva, a da se ovo veoma oštro ne kazni, primera radi. Neki pišćevi prijatelji su povikali: „Ali, gledajte, gospodine: taj čovek je hulja; ali on je, kraj svega toga, prirodan.” I svi mladi kritičari vremena, pisarčići, kalfice itd. kazali su da je stvar neukusna i podigli su galamu.

Što se loža tiče, većina se njih ponašala sa svojom uobičajenom učtivošću. Većina njih gledala je nešto drugo. Neki od one nekolicine koji su uopšte obraćali pažnju na pozornicu, izjavili su da Džordž pripada rdavoj vrsti ljudi; drugi su, pak, odbijali da kažu svoje mišljenje, dok ne bi čuli najbolje sudije.

Ele, mi, koji imamo pristupa iza kulisa ovog velikog pozorišta prirode (a nijedan pisac koji je bez ove povlastice ne bi trebalo da piše ništa drugo osim rečnikâ i bukvara), možemo da sudimo o jednom postupku, a da ne omrznemo potpuno osobu kojoj Priroda, možda, nije dodelila da igra samo ružne uloge u svim njenim dramama; jer baš u ovome slučaju život je najviše sličan pozornici, pošto se često puta događa da ista

osoba pretstavlja hulju i heroja: i onaj koji izaziva vaše divljenje danas, može, vrlo lako, da izazove vaš prezir sutra.

Kao što je Garik, koga smatram za najvećeg genija u tragediji koji je ikad živio, katkad snishodljivo igrao ludu, tako su, po Ciceronu, pre mnogo godina, činili i Cicipion Veliki i Lelije Mudri; štaviše, Ciceron izveštava da su oni bili „neverovatno detinjasti.” Oni su, istina, igrali lude, kao moj prijatelj Garik, samo u šali; ali nekoliko istaknutih ličnosti su, u bezbrojnim slučajevima u toku svojih životâ, igrali lude neobično zbiljski; tako da je stvar donekle sumnjiva što je u njih preovladivala mudrost ili ludost; i zaslužuju li više hvalu ili osudu, divljenje ili prezir, ljubav ili mržnju čovečanstva.

One osobe, doista, koje su provele nešto vremena iza kulisa ovog velikog pozorišta, i potpuno se upoznale ne samo sa nekim prerusavanjima koje ljudi tamo uzimaju na se, već takođe i sa fantastičnim i čudljivim postupcima strasti koje su upravnici i direktori ovog pozorišta (jer što se razuma tiče, zna se da je on velika lenština, i retko kada daje sebi truda), mogli po svoj prilici da nauče i razumeju čuveno *nil admirari* Horacijevu, ili narodski, ne blenuti u šarena vrata.

Jedno jedino rđavo delo ne čini čoveka huljom u životu, isto onako kao što ga ni jedna ružna uloga ne čini to na pozornici. Strasti, kao upravnici pozorišta, često puta prisiljavaju ljude na uloge i ne pitajući ih za mišljenje, a neki put i ne obzirujući se na njihove talente. Tako čovek, kaogod i glumac, može da proklinje ulogu koju igra; štaviše, nije retkost da vidamo kako poročnost neskladno pristaje nekim ljudima, kao, na primer, karakter Jaga čestitom licu g. Viljema Milsa.

U celini uzev, dakle, čovek iskren, i istinskog razumevanja, nikad ne hita da osudi. On može da osudi nesavršenstvo, ili čak i porok, a da ga ne obuzima bes protiv stranke koja je zgorešila. Jednom rečju, to su ona ista ludost, isto detinjaštvo, isto nevaspitanje, ista zlovolja, koje podižu svu graju i galamu kako u životu tako i na pozornici. Najgorim ljudima obično su reči hulja i nitkov najčešće u ustima, kao što su najniži od svih bednika najskloniji da omalovažavaju i galame u parteru.

GLAVA II

KOJA SADRŽI RAZGOVOR ŠTO GA JE G. DŽONS VODIO SA
SAMIM SOBOM

Džons je primio sledećeg jutra svoje stvari od g. Olvordia, sa sledećim odgovorom na pismo:

„Gospodine,

„Ujak mi je naredio da Vas obavestim da on nije preduzeo one mere prema vama bez najveće promišljenosti i posle potpunog dokaza o Vašem nevaljalstvu, i zato će uvek biti izvan Vaše moći da prouzrokuje i najmanju promenu u njegovoj odluci. Njega je veoma iznenadila sujeta Vaših reči kad velite da ste odustali od svake tobožnje namere prema jednoj mladoj dami, prema kojoj niste ni mogli imati nikakvih namera, s obzirom da su njeno poreklo i imovno stanje beskraino iznad Vas. Naposljetku, naređeno mi je još da Vam javim da je jedina želja moga ujaka, i on to zahteva od Vas, da odmah ostavite ovu grofoviju. Ne mogu da završim ovo a da Vam, kao Hrišćanin, ne ponudim svoj savet da ozbiljno mislite na popravljanje Vašeg načina života. Da bi Vas milost Božja u tome pomogla, moliće se uvek

Vaš ponizni sluga,
V. Blifil.”

Mnoge protivne strasti izazvalo je ovo pismo u duši našeg junaka; ali su one blagorodne najzad nadvladale srdite i prezirne, i bujica suza pritekla mu je blagovremeno u pomoć i možda ga spasla nesreće da šene pameću ili da mu prepukne srce.

Medutim, ubrzo se postideo ovoga leka, i prenuvši se, uzviknuo je: „E, pa dobro: ispuniću g. Olvordiu jedinu želju koju od mene zahteva; odlazim ovoga časa — ali kuda? — Pa, neka me sudbina uputi! Pošto je svima svejedno šta će biti od ovog bednika, neka bude svejedno i meni. Zar ja sâm

da se obazirem kad niko — Ha! Zar nemam razloga da pomislim da postoji neko? — neko čija je vrednost iznad čitavog sveta! — Mogu, i moram, da pomislim da moja Sofija nije ravnodušna prema onom što će biti od mene. Zar da ostavim, onda, ovog jedinog prijatelja — i takvog prijatelja, Zar da ne ostanem kraj nje? — Gde — i kako da ostanem kraj nje? Zar imam nade da ću je ikada vidati, makar i ona sama to želela koliko i ja, a da je ne izložim gnevu njenog oca? I čemu to, u kakvu svrhu? Mogu li da potstičem takvo jedno stvorenje da pristane na svoju sopstvenu propast? Zar da zadovoljim svoju strast po takvu cenu? Zar da se kao lopov šunjam po ovoj okolini sa takvim namerama? Ne, ja prezirem, ja se gadim takve misli. Zbogom, Sofija; zbogom, najlepša, najmilija” — Ovde mu je strast zapušila usta, i našla je oduške u očima.

Pošto je odlučio da ostavi grofoviju, počeo je da premišlja kuda bi otišao. Ceo svet je, kao što Milton veli, ležao pred njim;*) a Džons, kao i Adam, nije imao nikog živog kome bi se obratio za utehu ili pomoć. Svi njegovi poznanici bili su g. Olvordievi poznanici; i on nije imao razloga da se nada ikakvoj pomoći od njih, pošto ga je taj gospodin lišio svoje zaštite. Ljudi velikog i dobrog karaktera treba, doista, da budu veoma obazrivi kad odbacuju one koji od njih zavise; jer posledica je po te nesrećne stradalničke da ih onda odbacuju i svi ostali.

Kojim putem da krene u život, i kakvog posla da se lati, bilo je drugo pitanje koje mu se postavljalo; a tu je u izgledu bila samo jedna setna praznina. Svaka profesija, i svaki zanat, zahtevali su poduže vremena, i, što je još gore, novaca; jer stvari su tako ustrojene da „ni iz čega ništa ne biva”; ništa nije istinitije načelo u fizici nego u politici; i svako ko veoma oskudeva u novcu lišen je i svih mogućih načina da ga stekne.

*) Milton to veli u *Izgubljenom raju*, prema tome, aluzija je na proganog lucifera. — Prev.

Naposletku je okean, taj gostoljubivi prijatelj svih nesrećnika, raširio svoje gorostasne ruke da bi ga prihvatio; i on je odmah odlučio da primi njegov ljubazan poziv. Da se izrazimo manje slikovito, rešio je da postane mornar.

I doista, čim mu je ova misao pala na um, on je rado prigrlio; i pošto je uzeo konje pod najam, krenuo je za Bristol da je sprovede u delo. Ali pre no što krenemo s njim na put, vrtićemo se časkom do Vesternovih, da bismo videli šta se dalje zbilo sa ubavom Sofijom.

GLAVA III

KOJA SADRŽI NEKOLIKO RAZGOVORA

Onog jutra kada je g. Džons otputovao, gđa Vestern je pozvala Sofiju u svoju odaju; i pošto joj je najpre saopštila da je njenim zauzimanjem kod brata došla opet do svoje slobode, uzela je da joj čita dugu pridiku o braku; ona ovaj predmet nije posmatrala kao romantično ustrojenje za postizavanje sreće koja potiče iz ljubavi, kao što to opisuju pesnici; niti je pomenula i jednu od onih svrha radi kojih nas bogoslovi uče da brak smatramo svetom ustanovom; ona je pre gledala u njemu kao neki fond u koji pametne žene ulažu svoj imetak da bi, na svoju najbolju korist, vukle otuda veću kamatu no što bi drugde to mogle da dobiju.

Kada je gđa Vestern završila, Sofija je odgovorila, „Da je ona sasvim nesposobna da se prepire sa jednom gospođom kao što je njena tetka, čije je znanje i iskustvo toliko veliko, a naročito o predmetu kao što je brak, o kome je ona tako malo mislila.”

„Da se prepireš sa mnom, dete!” začudila se gđa Vestern, „ja to doista nisam ni očekivala. Veoma bih se malo koristila tim što sam videla svet, kada bih se još prepirala sa jednim stvorenjem tvojih godina. Starodrevni filosofi, kao što su Sokrat i Alkibijad i drugi, nisu se prepirali sa svojim učenicima. Ti treba, dete, da me smatraš kao Sokrata: ja te i ne pitam

za tvoje mišljenje, no ti samo saopštavam svoje." Iz ovih će poslednjih reči čitalac možda pomisliti da ova gospođa nije ništa više čitala o filosofiji Sokratovoj no što je čitala o Alkibijadovoj; i, doista, mi nismo kadri da zadovoljimo njegovu radoznalost u toj tački.

„Tetka," uzviknula je Sofija, „ja nisam nikada dopuštala sebi slobodu da protivurečim nijednom vašem mišljenju; a o ovome predmetu, kao što sam kazala, ja još nikada nisam mislila, a, može biti, nikada neću ni misliti."

„Zbilja, Sofijice," odgovorila je njena tetka, „ovo tvoje pritvorstvo preda mnom veoma je budalasto. Francuzi će me isto tako brzo uveriti da zauzimaju tude gradove zbog odbrane svoje vlastite zemlje kao što i ti možeš da mi nametneš uverenje da nikada još nisi ozbiljno pomišljala na brak. Kako možeš, dete, tobož da porekneš da nisi smišljala da sklopiš jedan savez, kada ti dobro znaš da je meni poznata stranka sa kojom si želela da ga sklopiš? — I to savez isto tako neprirodan i suprotan tvojim interesima, kao što bi posebna liga sa Francuzima bili po interese Holandana! Medutim, ako ipak nisi do sada mislila o toj stvari, uveravam te da je sada već krajnje vreme; jer moj je brat rešio da zaključi ugovor sa g. Blifilom; i doista, ja sam neka vrsta jemca u toj stvari, i obećala sam tvoju saglasnost."

„Doista, tetka," uzviknula je Sofija, „ovo je jedini slučaj u kome moram da otkážem poslušnost i vama i svome ocu. Jer ne treba mi mnogo razmišljanja da odbijem takvu bračnu ponudu."

„Da nisam veliki filosof kao sam Sokrat," odvratila je gđa Vestern, „ti bi me izvela iz strpljenja. Šta ti zameraš tome mladom gospodinu?"

„Ja ga mrzim," odgovorila je Sofija; „a to je, po mome mišljenju, veoma ozbiljna zamerka."

„Zar nikada nećeš naučiti pravilnu upotrebu reči?" upitala je tetka. „Zbilja, dete, trebalo bi da proučiš Bejljev rečnik. Nemoguće je da mržiš čoveka koji te nije uvredio. Prema tome, ti pod mržnjom podrazumevaš samo nemarenje, a to nije dovoljan razlog da se ne udaš za čoveka. Ja sam po-

znávala mnoge bračne parove koji ni malo nisu marili jedno za drugo pa su ipak vodili veoma udoban i sladak život. Veruj mi, dete, ja te stvari znam bolje od tebe. Dôпустиćeš, mislim, da sam ja videla dosta sveta, a ja nemam jednu poznanicu za koju se ne bi pre reklo da ne mari za svoga muža no da mari za njega. Suprotno tome takva je staromodna romantična ludorija, da sama pomisao na tako što zaprepašćuje."

„Zacelo, tetka," odgovorila je Sofija, „ja se nikada neću udati za čoveka koga ne marim. Ako obećam ocu da nikada neću stupiti u brak koji se protivi njegovim naklonostima, mislim da se mogu nadati da ni on mene neće prisiljavati da to učinim protivno svojim vlastitim."

„Naklonjenosti!" uzviknula je tetka sa nešto žučnosti „Naklonjenosti! Izenađuju me tvoje reči. Devojka tvojih godina, i još neudata, pa da govori o naklonjenostima! Ali ma kakve da su tvoje naklonjenosti, moj je brat rešen; štaviše, pošto govoriš o naklonjenostima, ja ću mu savetovati da pohita sa ugovorom. Naklonjenosti, gle ti nje!"

Sofija se onda bacila na kolena, a suze su počele da liju iz njenih divnih očiju. Preklinjala je tetku „da ima milosti prema njoj, i da je tako svirepo ne kori zbog toga što neće da učini sebe jadnom," ukazujući više puta „da se to samo nje tiče, i da je njena sreća u pitanju."

Kao kada sudski izvršilac, dobro ovlašćen presudom, pošto se domogao nekog nesrećnog dužnika, nehajno gleda sve njegove suze; uzalud nesrećni uhapšenik pokušava da izazove njegovu samilost; uzalud pominje nežnu suprugu lišenu svoga druga, mališana koji čavrlja i preplašenu devojčicu; plemeniti izvršilac, slep i gluh prema svim prizorima bede, veličanstveno se uzdiže iznad svih čovečanskih pobuda, i u ruke tamničara predaje svoj bedni plen.

Ne manje slepa za suze, ili manje gluha za svaki vapaj Sofijin, bila je prosvećena tetka; ne manje bila je rešena da preda preplašenu devojku u ruke tamničara Blifila. Ona je odgovorila vrlo plahovito: „Ukoliko se, gospodice, čitava ta stvar tiče samo vas, to je beznačajno, ili bar veoma je malo važno. Taj se savez tiče časti vaše porodice; vi ste samo orude.

Mislite li vi, gospodice, da se u dinastičkim ženičbama i uđad-bama, kao kada se kći francuskog kralja uđaje u Španiji, taj brak onda tiče samo princeze, Ne, to je brak između dvejuna-čija. Isto se dešava i u velikim poročicama, kao što je naša. Savez između poročica je glavna stvar. Trebalo bi da imaš više obzira prema časti poročice, nego prema svojim ličnim željama; kao da primer jedne princeze ne može da te nadahne ovim plemenitim mislima; i zacelo, ne možeš se potužiti da se s tobom u tom slučaju postupa gore nego sa svima princezama na svetu."

„Ja se nadam, tetka," kazala je Sofija malo podignutim glasom, „da nikada neću učiniti nešto čime bih okaljala čast svoje poročice; ali što se tiče g. Blifila, ja mu se odlučno protivim, i nikakva sila neće moći da me natera da promenim svoje mišljenje u njegovu korist."

Vestern, koji je za vreme većeg dela ovog razgovora bio na domaku sluha, sada je iscrpeo sve svoje strpljenje; stoga je rupio u sobu, vičući besno: „Grom i pakao, videćemo! Grom i pakao, videćemo! — Ja samo to velim; grom i pakao, videćemo!"

Gđa Vestern bila je sabrala dovoljnu količinu gneva da ga upotrebi na Sofiji, ali sada ga je svega sručila na vlastelina. „Brate," kazala je, „čudi me što se ti upličeš u jednu stvar koju si potpuno prepustio mojim pregovorima. Obziri prema mojoj poročici privoleli su me da uzmem na se ulogu posrednika, da bih ispravila one političke greške koje si ti počinio u vaspitanju tvoje kćeri. Jer, brate, ti si taj — to je to tvoje nemoguće ponašanje — koji si iščupao iz korena sve ono seme koje sam ja pređe usadila u njenu nežnu dušu. Ti si je sam naučio neposlušnosti." — „Sto mu gromova!" uzviknuo je vlastelin zapenušeno, „ti bi i đavola isterala iz strpljenja! Zar sam ja ikada učio svoju kćer neposlušnosti? — Evo nje. — Kaži pošteno, devojko: jesam li ti ja ikad govorio da budeš neposlušna? Zar ja nisam uvek sve činio da te zadovoljim i odobrovoljim, da bi mi bila poslušna? I ona mi je bila vrlo poslušna, sve dok je ti nisi uzela u svoje ruke i pokvarila je, puneći joj glavu dvorskim ludorijama. — Zar — zar

— zar te nisam čuo kako joj govoriš da treba da se ponaša kao princeza? Ti si od moje devojke napravila vigovca*), i kako može sada njen otac, ili ma ko drugi, da se nada poslušnosti od nje?" — „Brate," odgovorila je gđa Vestern vrlo prezrivo, „ne umem ti reći koliko prezirem svu tu tvoju politiku; ali pozvaću se i ja isto tako na mladu gospođicu, pa neka nam ona kaže da li sam je ja učila ikakvim načelima neposlušnosti. Naprotiv, bratanice, nisam li ja nastojala da te nadahnem idejom o pojedinim odnosima u kojima se nalazi jedno ljudsko biće prema društvu? Nisam li se ja beskrajno trudila da ti pokazem da zakon prirode nalaže deci dužnosti prema njihovim roditeljima? Zar ti nisam kazala šta Platon veli o tome predmetu? — o predmetu u kome si ti bila takva neznalica kada si prvom došla pod moje staranje, da ja uistinu verujem da nisi znala odnos koji postoji između oca i kćeri" — „To je laž," kazao je Vestern. „Devojka nije takva luda, da sa svojih jedanaest godina ne zna da je u srodstvu sa svojim ocem" — „O, više nego gotsko neznaštvo!" odgovorila je gospoda. „A što se tvog ponašanja tiče, brate, moram ti reći da ono zaslužuje šibu." — „Pa, lepo, zašto mi je ne daš, ako misliš da su kadra," uzviknuo je vlastelin; „ali možda će tvoja bratanica biti voljna da ti priskoči u pomoć." — „Brate," kazala je gđa Vestern, „premda te prezirem više no što to umem da ti izrazim, ipak neću duže da trpim tvoju drskost; zato molim da se odmah sprema moje kočije, pošto sam rešila da još ovoga jutra napustim tvoju kuću." — „Putuj, igumane," kazao je on na to; „ni ja više ne mogu da podnosim tvoj bezobrazluk. Sto mu gromova! Lepo će me moja rođena kći poštovati kada me ti svaki čas potcenjuješ i govoriš o tome kako me prezireš!" — „To je nemoguće, to je nemoguće," povikala je tetka: „niko ne može da potceni takvog seoskog brava" — „Brava!" povikao je vlastelin. „Ja nisam brav; ne, nisam ni magari; ni

*) Naziv za članove jedne političke stranke u V. Britaniji, kojima su protivnici bili Torijevci; odnosno više konzervativni elementi liberalne stranke, nasuprot radikalima.

pacov, gospodo. Upamtite to: je nisam pacov. Ja sam pravi Englez — a ne vaša hanoveranska fajta što podgriza naciju.” — „Ti si jedan od onih mudrih ljudi,” uzviknula je ona, „čija su budalasta načela upropastila naciju, time što su u domaćim poslovima vezali ruke vladi, dok su u inostranstvu obeshrabrili naše prijatelje, a neprijatelji likuju.” — „Ha! opet si se vratila na tvoju politiku?” dreknuo je vlastelin. „Prezirem ja tu tvoju g... naciju” Ovu je poslednju reč propratio jednom radnjom koja joj je, mimo sve ostale najviše dolikovala. Ne bih mogao reći šta je više dejstvovalo na gdu Vestern: ova reč, ili prezir koji je izrazio prema njenoj politici; tek nju je obuzeo najžešći bes, izustila je reči koje nije pristojno da se ovde ponove, i odmah je jurnula iz kuće. Ni njen brat ni bratanica nisu našli za umesno bilo da je zaustave, bilo da je slede; jer jednim je ovladala zabrinutost, a drugim gnev, i oboje su stajali nepokretni.

Vlastelin je, međutim, doviknuo za sestrom isti onaj lovački usklik kojim obično sokoli kerove kad se stušte za zecom. On je, doista, bio veliki majstor u ovoj vrsti glagoljanja, i raspolagao je prikladnim pokličima za većinu životnih zgoda.

Žene, koje, kao gda Vestern, poznaju svet, i bavile su se filozofijom i politikom, odmah bi se koristile tadašnjim duševnim raspoloženjem g. Vesterna, i ubacile bi nekoliko lukavih komplimenata njegovoj razboritosti, a na račun odsutnog neprijatelja; ali sirota Sofija bila je sva stvorena od prostodušnosti. Nije nam namera da ovom rečju nagovestimo čitaocu kao da je ona bila budalasta, što se obično uzima kao sinonim reči prostodušan; jer ona je doista bila vrlo pametna devojka, i imala je odličan um; ali nedostajala joj je potpuno ona korisna umešnost koju žene preobraćaju u tolike dobre svrhe u životu, i koju, pošto proizlazi pre iz srca no iz glave, često imaju i najbudalastije žene.

GLAVA IV

SLIKA JEDNE MALE VLASTELINKE, UZETA IZ ŽIVOTA

Pošto je g. Vestern završio svoje hajkačko klicanje i malo predahnuo, počeo je, na vrlo ganutljiv način, da jadikuje na zlu sudbinu ljudi „koji”, reče, „uvek stradaju od zlih čudi ove ili one lajave oštrokonde. Ja verujem da sam, za jednoga čoveka već dosta bio tlačen od tvoje majke; i kad sam se nje kurtalisao, evo mi za vratom druga jedna alapača; ali neka me davo nosi ako ću to da trpim!”

Sofija, sve do ove nesrećne zgrade sa Blifilom, nije se još nikada sporečkala sa svojim ocem sem u odbrani svoje majke, koju je najnežnije volela, premda je izgubila u svojoj jedanaestoj godini. Vlastelin, kome je ta sirota žena bila neka vrsta verne više dvorkinje, uzvraćao joj je za tu službu time što je bio ono što svet naziva dobrim mužem. On je vrlo retko psovao (možda ne više no jednom u nedelji), i nikada je nije tukao: nikada nije imala ni najmanjeg povoda za ljubomoru, i bila je savršena gospodarica svoga vremena; jer njen je muž nije nikada uznemirivao, budući da je po čitavo jutro bio zauzet svojim poljskim vežbama, a čitavo veče veselom družinom. Doista, ona ga je jedva i vidala sem za obedima: tu je imala zadovoljstvo da iz zdele seče pečenje, koje je prethodno nadgledala kako će biti garnirano. Sa ovih obeda ona se povlačila otprilike pet minuta po odlasku posluge, pošto se samo zadržavala dok bi se nazdravilo „kralju preko vode”. Takvi su, izgleda, bili nalozi g. Vesterna: jer on se držao pravila da žene treba da udu sa prvom rakijom i izidu posle prve čaše. Poslušnost prema ovim naredenjima možda nije bio težak zadatak: jer razgovor (ako se to može tako da nazove) retko je kada bio takav da bi mogao da zabavi jednu gospodu. On se uglavnom sastojao od klicanja, pevanja, lovačkih priča, psovki i kudenja žena i vlade.

Ovo su, pak, bile jedine prilike u kojima je g. Vestern vidao svoju suprugu; jer kada bi se on uputio u njenu postelju, obično je bio toliko pijan da nije mogao da je vidi; a, za vreme

lovačke sezone, uvek je ostavljao pre svanuća. Tako je ona bila savršena gospodarica svog vremena, a sem toga imala i kočije koje su joj obično stajale na raspoloženju; prema nažalost, što zbog rdavog susedstva, što zbog loših, puteva, ovih je imala male koristi; jer niko ko je imalo cenio svoj vnat ne bi se navezao na ove puteve, niti bi iko ko iole cenio svoje sate otišao da pravi posete u susedstvu. Sada, da budu poštteni prema čitaocu ona nije na ovoliko dobrotu baš po puno uzvraćala svim onim što se očekivalo od nje; jer njen dobri otac bio ju je udao protiv njene volje, pošto je brak bio dosta povoljan po nju; jer vlastelinovo je imanje donosilo godišnje preko tri hiljade funti, dok je ceo njen imetak iznosio ciglih osam hiljada funti. Otuda je, možda, ona stekla izvesnu sumornost naravi; jer ona je pre bila dobra dvorkinja nego dobra supruga; niti je uvek bila zahvalna da bi na bahatu veselost, kojom je vlastelin primao, uzvratila bar dobrim čudnim osmehom. Štaviše, ona se pokatkad uplitala i u stvari koje se nje ne tiču. kao što je žestoko pijanjčenje njenog muža, i iskoristila bi ono malo prilika koje su joj se pružale da bi najblažim izrazima izkazala svoje negodovanje. Jednom u svome životu zamolila ga je da je odvede u London na dva meseca, što je on odlučno odbio; štaviše ta ga je njena molba zauvek naljutila, pošto je bio pouzdano uveren da su svi mladi ževi u Londonu rogonje.

Zbog ovog poslednjeg, i mnogih drugih razloga, Vester je naposletku od srca zamrzio svoju ženu; i, kao što ovakva mržnju nije nikada skrivao pre njene smrti, tako je ni posle nije nikada zaboravio; i kad god bi ga ma šta i najmanje naljutilo; kao rdav dan u lovu ili razdražljivost među njegovim psima, ili ma kakav belaj te vrste, davao je oduške svojoj mrzovolji time što bi osuo da grdi pokojnicu, govoreći: „Da moja žena sada živa. ona bi se ovome radovala.”

Ove grdnje on je naročito želeo da sipa pred Sofijom jer kako je on voleo više no ikoga na svetu, tako je bio istinski ljubomoran što ona više voli svoju majku no njega. A ovu ljubomoru Sofija retko kada da nije još više pojačavala u ovakvim prilikama; jer on se nije zadovoljavao samo tim

što je prisiljavao da sluša ruženje njene majke, već je nastojao da ona izrično i odobri sve ove pogrde. Nikakva obećanja ni pretnje, međutim, nisu mogli da je privole da udovolji ovoj njegovoj želji.

Otuda će se, možda, neki moji čitaoci čuditi što vlastelin nije zamrzeo Sofiju isto onoliko koliko i majku joj; ali ja moram da ih obavestim da mržnja nije dejstvo ljubavi, čak ni kroz posredništvo ljubomore. Doista, vrlo je moguće da ljubomorne osobe ubijaju predmet svoje ljubomore, ali ne i da ih zamrze. Pošto je ovo umovanje dosta tvrd zalogaj, i ima u sebi nešto nalik na paradoks, ostavićemo čitaocu da razmišlja o njemu do kraja ove glave.

GLAVA V

PLEMENITO PONAŠANJE SOFIJINO PREMA NJENOJ TETKI

Sofija je ćutala za vreme dok je njen otac govorio, i nije odgovarala drugačije do li uzdahom; ali kako on nije razumevao taj jezik, ili, kako ga je on nazivao govorom očiju, tako nije bio ni zadovoljan bez izvesnog daljeg odobravanja njegovim osećanjima, što je sada zahtevao od svoje kćeri, govoreći joj, na svoj uobičajeni način, „da on očekuje da je ona gotova da drži svačiju stranu protiv njega, kao što je uvek pristajala i uz svoju alapaču majku.” Pošto je Sofija još uvek ćutala, on je podviknuo: „Šta, je si li nema? Zašto ne govoriš? Zar tvoja majka nije bila alapača? Odgovori mi na to. Aha, ti, valjda i svoga oca prezireš i misliš da nije vredan tvojih reči?”

„Za ime Božje, oče,” odgovorila je Sofija, „nemojte tako svirepo da tumačite moje ćutanje. Ja bih zacemento pre umrla no što bih vama uskratila poštovanje; ali kako da se usudim da govorim, kada svaka reč mora ili da uvredi moga dragog tatu, ili da me uveri o najcrnjoj nezahvalnosti, kao i nepoštovanju prema uspomeni jedne najbolje majke; jer takva je, znam pouzdano, moja mama uvek bila prema meni?”

„A tvoja je tetka, valjda, jedna od najboljih sestara!“ odgovorio je vlastelin. „Hoćeš li onda da budeš tako ljubazna i da priznaš da je ona alapača? Mislim da to mogu da tvrdim sa dovoljno razloga.“

„Zaista, oče,“ kazala je Sofija, „ja mnogo dugujem svojoj tetki. Ona je meni bila druga majka.“

„A meni druga žena,“ odvratio je Vestern; „dakle i njenu stranu hoćeš da držiš! I nećeš da priznaš da je ona uvek igrala ulogu najgadnije sestre na svetu?“

„Na moju reč, oče,“ uzviknula je Sofija, „morala bih podlo da grešim u svome srcu kada bih to kazala! Ja znam da se moja tetka i vi mnogo razlikujete u vašim načinima mišljenja; ali ja sam je hiljadu puta čula kako govori o vama sa najvećom ljubavlju; ne samo da ona nije najgora sestra na svetu, no ja sam uverena da ih je malo koje toliko kao ona vole svoga brata.“

„Kada se to prevede na razborit govor,“ kazao je vlastelin, „znači da ja nisam u pravu. Dabome. Pa, zacelo; žena uvek ima pravo, čovek nikada.“

„Oprostite, oče,“ uzviknula je Sofija. „Ja to nisam kazala.“

„Šta ti nisi kazala?“ odgovorio je otac; „ti imaš drskosti da kažeš da je ona u pravu; ne sledi li onda prirodno da ja nisam u pravu? I možda ja i nisam u pravu što trpim jednu takvu presbitersku hanoversku alapaču u svojoj kući. Šta ga ja znam, mogla bi još da mi podmetne da sklapam zavere, pa da mi vlada konfiskuje imanje.“

„Moja je tetka, oče,“ kazala je Sofija, „toliko daleko od toga da nanese kakvu štetu vama ili vašem imanju, da sam ja uverena da bi ona, da je juče umrla, vama ostavila sav svoj imetak.“

Da li je Sofija ovo kazala namerno ili nije, ja ne mogu da potvrdim; ali izvesno je da su ove reči koje su prodrle vrlo duboko u uši njenoga oca, izazvale mnogo snažniji utisak no sve što je ranije rekla. Primio je zvuk tih reči sa istim onim pokretima kojima čovek prima tane u glavu. Trgao se, zateturao je i prebledelo. Potom je ćutao više od jednog minuta, i on-

da je prozborio na sledeći kolebljiv način: „Juče! ona bi mi juče ostavila ceo svoj imetak, je li? A zašto juče, od svih dana u godini? A ako sutra umre, ona će ga valjda ostaviti nekome drugom, možda nekome izvan porodice.” — „Moja je tetka, oče,” uzviknula je Sofija, žena vrlo žestokih strasti, i ja ne bih mogla reći šta bi sve ona bila kadra da učini pod njihovim uticajem.”

„Ti ne bi mogla!” odvratio je otac; „a molim te ko je bio povod da je obuzmu te žestoke strasti. Niste li se ti i ona već bile podeveljale kada sam ja ušao u odaju? Sem toga, zar nije i cela ta naša svađa bila zbog tebe? Ja se već toliko godina nisam sporečkao sa svojom sestrom a da ti nisi bila povod; a sada bi ti htela da baciš na mene svu krivicu, kao da sam ja dao povoda da ona svoje imanje ostavlja nekome van porodice! Doista, boljemu se nisam mogao ni nadati: to je uzvrat koji ti činiš za svu moju ljubav.”

„Preklinjem vas, onda,” uzviknula je Sofija, „na kolenima vas preklinjem, ako sam ja bila nesrećni povod ovoj razmirici, da nastojite da se pomirite sa mojom tetkom, i da ne dopustite da ostavi vaši kuću u ovom žestokom nastupu gneva; ona je vrlo dobrodušna žena, i nekoliko uljudnih reči će je zadovoljiti. — Učinite to, oče, ja vas molim.”

„Dakle, ja moram da idem da molim oproštaj za ono što je tvoja pogreška, je li tako? Ti si izgubila srnu, a sada ja moram da je tražim. Zaista, kada bih bio siguran —” Tu je zastao, dok ga Sofija, ubacivši naknadne molbe, nije najzad privolela; tako, pošto je dao sebi oduške u dve ili tri ogorčene i jetke reči protiv svoje kćeri, udaljio se što je brže mogao da pronade svoju sestru, pre no što bi njene kočije bile opremljene.

Sofija se onda vratila u svoju kukavnu odaju gde je sebe počastila (ako mi se izraz može dopustiti) svom raskoši nežne tuge. Pročitala je više no jedanput pismo koje je bila primila od Džonsa; u ovoj je prilici bio upotrebljen i njen muf; oba ova predmeta, kao i sebe samu, okupala je suzama. U tome položaju, prijateljski naklonjena gđica Onor založila se do krajnjih granica svojih sila da uteši svoju ucveljenu

gospodaricu. Označila je poimence mnogu mladu gospodu; i pošto je laskavo prikazala njihove odlike i osobine, uveravala je Sofiju da može da bira koga god hoće. Ove metode morale su biti primenjivane sa izvesnim uspehom kod poremećaja ove vrste, inače jedna tako iskusna praktičarka kao gđica Onor nikada se ne bi usudila da ih se lati; štaviše, ja sam čuo da ih kolegijum sobarica drži za kraljevski lek u mnogim ženskim oboljenjima; ali da li se Sofijina boljka iznutra razlikovala od onih slučajeva sa kojima se slagala u spoljašnjim simptomima, ja neću da tvrdim; ali, ustvari, dobra dvorkinja nanela je više zla nego dobra, i naposljetku toliko je razgnevila svoju gospodaricu (što nije bila laka stvar) da joj je ova srditim glasom morala da naredi da ostavi odaju.

GLAVA VI

KOJA SADRŽI VELIKU RAZNOVRSNOST GRADIVA

Vlastelin je stigao svoju sestru upravo u času kada je bila zakoračila u kočije, i malo silom, malo molbama, privoleo je da naredi da se konji vrate u štalu. U ovome je uspeo bez velike muke; jer ta je gospoda, kao što smo već nago-vestili, bila vrlo umoljive naravi, i veoma je volela svoga brata, premda je prezirala njegove nedostatke, ili tačnije, njegovo malo poznavanje sveta.

Jadna Sofija, koja je prva doprinela ovome izmirenju, sada je postala njegovom žrtvom. Oni su oboje složno osudili njeno ponašanje; zajednički su joj objavili rat, i odmah su se upustili u savetovanja kako da ga vode na najstroži način. U ovu svrhu, gđa Vestern je predložila ne samo da se odmah sklopi ugovor sa g. Olvordiem, već da se on isto tako odmah i privede u delo, govoreći: „da nema drugog načina da se postigne uspeh kod njene nećake osim nasilnih metoda, a ona je uverena da u Sofiji nema dovoljno odvažnosti da im se odupre. Pod nasilnim metodama,” kazala je, „ja više podrazumevam hitne mere; jer o zatvoru ili gruboj sili, ne sme da bude ni

govora. Naš plan mora da se sastoji u iznenađenju, a ne u jurišanju."

Tek što su stvari bile rešene, kad dođe g. Blifil da učini posetu gospodarici svog srca. Kada je vlastelin čuo za njegov dolazak, uputio se odmah, po savetu svoje sestre, da naredi svojoj kćeri da dočeka svoga dragana onako kako se pristoji; on je to učinio uz najcrnja proklinjanja i pretnje za slučaj da ona odbije.

Plahovitost njenoga oca gonila je sve pred njim; i Sofija, kao što je njena tetka vrlo mudro predvidela, nije bila kadra da mu se usprotivi. Ona je pristala, stoga, da primi Blifila, premda je jedva imala dovoljno snage ili daha da izusti svoj pristanak. Doista, da izrično odbije neki zahtev svoga oca, koga je tako nežno volela, nije bilo lako. Da ova okolnost nije bila u pitanju, a još manje njena odluka, možda bi u sebi i našla dovoljno snage; ali nije neobična stvar da se uticaju straha pripisuju potpuno radnje koje su u velikoj meri proizvod ljubavi.

Sledeći, dakle, izričitoj zapovesti svoga oca, Sofija je sada primila g. Blifila u posetu. Prizori kao što je ovaj, kada se naslikaju u velikoj razmeri, pružaju čitaocima, kao što smo već primetili, vrlo malo zabave. Stoga ćemo se ovde strogo pridržavati jednog Horacijevog pravila, koje upućuje pisca da preskoči sve one stvari sa kojih su očajni što ne mogu da ih prikažu u blistavoj svetlosti; — pravilo koje je, kako mi mislimo, od odlučne koristi kako istoriku tako i pesniku; i koje, ako se sledi, mora da ima bar ovu dobru stranu što se mnoga velika zla (jer tako se nazivaju sve velike knjige) na taj način svode na mala.

Moguće je da bi velika umešnost, koju je Blifil upotrebio pri ovom sastanku, privolela Sofiju da nekog drugog čoveka u njegovim okolnostima načini manje samopouzdanim, i da mu otkrije celu tajnu svoga srca; ali ona je imala tako rdavo mišljenje o ovome mladom gospodinu, da je odlučila da mu se ne poverava; jer prostodušnost, kada jednom postane oprezna, često je puta kadra da se ponese sa lukavošću. Stoga je njeno ophođenje prema njemu bilo potpuno usiljeno, i doista bilo je

takvo kakvo se obično propisuje devama prilikom druge formalne posete onoga ko im je namenjen za muža.

Ali premda je Blifil izjavio vlastelinu da je savršeno zadovoljan prijemom, ipak, tome gospodinu, koji je u društvu sa svojom sestrom bio sve oslušnuo, nije bilo sve po volji. On je rešio, držeći se saveta mudre gospode, da pogura stvar što više može; i obraćajući se svome budućem zetu lovačkim rečima, uzviknuo je da bi ga osokolio: „Za njom, momče, za njom! Drži je, drži je! Samo muški! Nemoj da budeš sramežljiv, a neću ni ja mirovati. Olvordi i ja možemo da svršimo stvari između nas ovo popodne, pa sutra da imamo svadbu.”

Blifil, pošto je dao svome licu izraz najvećeg blaženstva, odgovorio je: „Kako na ovome svetu, gospodine, ne postoji ništa što usrdnije želim od srodstva sa vašom porodicom, sem moga braka sa najdivnijom i najblagorodnijom devojkom, možete lako da zamislite koliko moram da sam nestrpljiv da vidim ostvarenje svojih dveju najuzvišenijih želja. Ako vam, dakle, nisam dosadivao u vezi sa ovom stvari, vi treba to da pripišete samo mome strahovanju da ne uvredim gospodicu pokušavajući da ubrzam blaženi događaj više no što dozvoljava strogo pridržavanje svih pravila dobrog reda i pristojnosti. Ali ako se ona, na vaše zauzimanje, gospodine, može privoleti da prenebregne formalnosti —”

„Formalnosti! Tandara broć!” odgovorio je vlastelin. „Nije nego još nešto. Sve su to prazne gluposti. Velim ti, ona će se sutra udati za tebe; kada budeš u mojim godinama, bolje ćeš poznavati svet. Ta, čoveče, žene nikad ne daju svoj pristanak, ako mogu — to nije u modi. Da sam ja čekao na pristanak njene majke, bio bih i dan-danji bećar. — Drži je, drži je, drži je — samo muški, čičino štene! Velim ti, biće tvoja sutra pre podne.”

Blifil je dozvolio da ga ophrva vlastelinova silovita rečitost; i pošto su se saglasili da Vestern treba da se sastane sa Olvordiem to isto popodne, ljubavnik se uputio svojoj kući, usrdno umolivši najpre da se ovom žurbom ne čini nikakvo nasilje nad gospodicom, na isti onaj način na koji papski inkvizitor moli svetovnu vlast da ne vrši nikakvo nasilje nad jereti-

kom koga joj predaje, i protiv koga je crkva izrekla svoju presudu.

Istinu govoreći, Blifil je bio izrekao presudu protiv Sofije; jer, ma da je izjavio Vesternu da je bogzna kako očaran prijemom na koji je naišao, on ustvari nije bio ni malo zadovoljan, sem što je bio uveren u mržnju i prezir svoje dragane; a ovi su izazvali ništa manju uzajamnu mržnju i prezir u njemu. Možda bi se moglo zapitati: A zašto on, onda, nije odmah okončao svako dalje udvaranje? Odgovaram, iz tog istog razloga, kao i iz još nekolikih, isto tako jakih, koje ćemo odmah izložiti čitaocu.

Premda g. Blifil nije bio naočit kao Džons, ni gotov da proždere svaku ženu koju vidi, ipak je on bio daleko od toga da bi bio lišen onog apetita za koji se veli da je zajednička svojina svih životinja. Sem toga, imao je isto tako i onaj osobit ukus, koji služi da uputi ljude u njihovom izboru predmetâ ili hrane za njihove posebne apetite; a ovaj ga je poučio da smatra Sofiju kao najizvrsniji zalogaj; zaista, da gleda na nju sa istom onom žudnjom kojom vrtna strnadica nadahnjuje dušu epikurejca. Ele, jadi koji su obuzimali Sofijinu dušu, pre su uvećali nego što su umanjili njenu lepotu; jer suze su joj davale sjaj očima, a njene grudi dizale su se sa uzdasima. Doista, niko još nije video lepotu u njenom najvišem sjaju ko je nije video ojađenu. Blifil je stoga gledao na ovu ljudsku strnadicu sa većom žudnjom no kad ju je poslednji put video; niti je njegova žudnja bila imalo umanjena mržnjom koju je otkrio u njoj prema sebi. Naprotiv, ovo je poslužilo da još pojača nasladu koju je smerao u pustošenju njenih draži, jer pobedi se pridružila i požuda; štaviše, on je imao i neke dalje poglede na potpuno posedovanje njene ličnosti, kojih se mi grozimo čak i da pomenemo; i sama osveta nije bila bez svoga udela u zadovoljenju koje je sebi bio obećao. Istiskivanje jadnoga Džonsa, i zauzimanje njegovog mesta u njenome srcu, davalo je još jedan nov potstrek njegovom žaru, i obećavalo je još jedan nov zanos njegovoj radosti.

Osim ovih pogledâ, koji nekim preterano savesnim osobama mogu isuviše da mirišu na zlobu, imao je još jedan izgled prema kome će mnogi čitalac da oseća veliko gađenje. A to je

bilo imanje g. Vesterna, koje je u celini imalo da pređe u nasledstvo njegove kćeri i njenih potomaka; jer tako je nastrana bila ljubav ovog milog roditelja da on, pod uslovom da njegovo dete pristane da bude unesrećeno sa mužem koga joj je on iza-
brao, nije hajao po koju ga je cenu kupio.

Iz ovih je razloga g. Blifil toliko želeo ovaj brak, da je on naumio da obmane Sofiju, pretvarajući se kao da je zaljubljen u nju; i da obmane njenoga oca i svoga ujaka, pretvarajući se kao da je ona zaljubljena u njega. Čineći to, on se pomagao Tvekamovom pobožnošću, koji je smatrao, da ako je cilj koji se smeru bogougodan (a brak je zaceo takav), ne čini ništa ma koliko sredstva bila zla. U drugim prilikama, pak, primenjivao je Skverovu filosofiju, koja je učila da je cilj nesuštastven ako su sredstva pravilna i saglasna sa moralnom ispravnošću. Istinu govoreći, bilo je malo prilika u životu koje on ne bi mogao da obrne u svoju korist, držeći se savetâ jednog ili drugog ove dvojice velikih učitelja.

Doista, malo je obmanjivanja bilo potrebno da bi se g. Vestern zavarao; jer on je smatrao, baš kao i sâm Blifil, da je naklonost njegove kćeri od male važnosti; ali kako su osećanja g. Olvordia bila posve drugačije vrste, to je bilo upravo neophodno da se on obrlati. U ovome, pak, Blifila je tako lepo potpomagao Vestern, da je on postigao uspeh bez ikakvih poteškoća; jer kako je g. Olvordia uveravao sâm njen otac, da Sofija istinski voli Blifila, i da je sve ono što se podozrevalo o Džonsu puka izmišljotina, Blifil nije imao ništa drugo da radi nego da potvrdi ove reči; on je ovo učinio na tako dvosmislen način da se spasao prekora svoje savesti: imao je zadovoljstvo da prenese jednu laž, a da pritom ne zgredi govoreći je sam. Kada ga je Olvordi ispitivao o Sofijinoj naklonosti i kazao: „da on neće ni po koju cenu da bude saučesnik u prisližavanju jedne gospođice da stupi u brak protivan njenoj volji,” on je odgovorio: „da je vrlo teško razumeti prava osećanja mladih gospođica; da je njeno ponašanje prema njemu predusretljivo kao što se samo može poželeti; i da, ako je verovati njenom ocu, ona oseća prema njemu svu onu ljubav za kojom bi svaki ljubavnik mogao da čezne. A što se Džonsa tiče,” kazao je, „koga

mrzim da nazovem huljom, premda njegovo ponašanje prema vama, ujače, dovoljno opravdava taj naziv, njegova vlastita laština, ili možda neke pokvarenjačke namere, navele su ga da se hvališe jednom neistinom; jer kada bi bilo i malo istine da ga gdica Vestern voli, njeno veliko bogatstvo nikada mu ne bi dozvolilo da je ostavi, kao što ste vi već obavešteni o njegovom odlasku. Naposljetku, ujače, uveravam vas da ni ja sâm, ni pod kakvim izgovorom, ne, ni za blago čitavog sveta, ne bih pristao da se oženim ovom gospođicom, kada ne bih bio uveren da ona oseća prema meni svu onu ljubav koju ja želim da ona oseća."

Ova odlična metoda prenošenja neistine samo srcem, a da jezik ne sklizne sa laži, pomoću dvosmislenosti i pretvaranja, umirila je savest mnogog znamenitog varalice; pa ipak, kada izmemo u obzir da je Sveznajući onaj koga ovi pokušavaju da obrlate, onda im možda njihov trud pruža samo vrlo površnu utehu; i ova umešna i tanana razlika, između prenošenja laži i kazivanja laži, jedva da je vredna truda koji ih staje.

Olvordi je bio dosta zadovoljan onim što su mu g. Vestern i g. Blifil kazali; i ugovor je sada, posle dva dana, bio zaključen. Ništa, dakle, nije ostalo što prethodi činu sveštenika, sem čin beležnikâ, koji je pretio da će uzeti toliko vremena, da je Vestern ponudio da se obaveže svim vrstama ugovorâ pre no da odloži sreću mladoga para. Doista, on se toliko svojski zalagao da stvar ubrza, da bi neki neobavešten posmatrač zaključio da je on u ovome braku jedno od glavnih lica; ali ova revnost bila mu je urođena u svima prilikama; i on je na isti takav način vodio sve poslove kojih bi se latio, kao da je uspeh same te stvari dovoljan da mu obezbedi svu sreću u čitavom životu.

Udružena navaljivanja oca i zeta verovatno bi skolila g. Olvordia, koji je smatrao ružnim odlagati tuđu sreću, da je mama Sofija nije sprečila, i preduzela korake da konačno obezbedi čitav ugovor, i zakine crkvi i državi one dažbine, koje su ove mudre ustanove našle za umesno da zakonski primaju od nasplodavanja ljudske vrste. O ovome u sledećoj glavi.

GLAVA VII

NEOBIČNA SOFIJINA ODLUKA, I JOŠ NEOBIČNIJA STRATEGIJA
GOSPODICE ONOR

Premda je gdica Onor uglavnom bila odana svojim vlastitim interesima, ona je ipak bila nešto malo privržena Sofiji. Istinu govoreći, bilo je veoma teško poznavati tu mladu gospođicu i ne voleti je u isti mah. I stoga, tek što je čula novost koju je smatrala da je od krupnog značaja po njenu gospodaricu, ona je odmah hitro odjurila da joj je saopšti, posve zabravljajući na svoju srditost od pre dva dana, kada ju je Sofija, na onako neprijatan način, udaljila od sebe.

Svoje izlaganje počela je isto onako iz nebuha kao što je i upala u odaju. „O draga gospodice!” kazala je, „šta velite vi na to? Tako mi Boga, izbezumljena sam od straha; ali ipak, mislim da mi dužnost nalaže da vam kažem, premda će vas to možda naljutiti; jer mi, posluga, ne znamo uvek šta će da rrsrdi naše gospodarice; jer, zacelo, uvek je posluga svemu kriva. Kada su naše gospodarice neraspoložene, mi zacelo moramo da budemo ružene; i ne bih se čudila ako bi gospođica bila neraspoložena; štaviše, to će vas sigurno iznenaditi, a bogme i zaprepastiti.” — „Dobra Onor, reci šta je po sredi, bez ikakvog daljeg predgovora,” kazala je Sofija; „uveravam te da ima malo stvari koje mogu da me iznenade, a još manje da me zaprepaste.” — „Draga gospodice,” odgovorila je Onor, „bogami sam pričula moga gospodara kako govori popu Saplu da još danas popodne spremi dozvolu za venčanje; i bogami čula sam ga kako govori da će se gospođica sutra ujutru venčati.” Na ove je reči Sofija pobledela i ponovila je zaprepašćeno, „sutra ujutru!” — „Da, gospodice,” potvrdila je verna dvorkinja, „kunem se da sam čula moga gospodara da tako veli.” — „Onor,” kazala je Sofija, „ti si me iznenadila i zaprepastila u tolikoj meri, da gotovo nemam daha u sebi. Šta da radim u ovom svom groznom položaju?” — „Kamo da sam kadra da posavetujem gospođicu!” kazala je ona. „Posavetuj me, uzviknula je Sofija, „molim te; draga Onor, posavetuj me. Razmisli šta bi ti činila

da je ovo tvoj slučaj" — „Doista, gospođice," povikala je Onor, „volela bih kada bi gospodica i ja mogle da izmenjamo položaje; to jest, ne misleći time da vredam gospodicu; jer zacemento, ja vama ne želim tako zlo da biste bili služavka; nego kažem da kada bi se tako nekako dogodilo, ja u tome položaju ne bih videla ni najmanju poteškoću; jer, po mome skromnom mnjenju, mladi vlastelin Blifil je dražesan, sladak i lepuškast gospodičić." — „Ne govori mi takve ludorije!" uzviknula je Sofija. „Takve ludorije," ponovila je Onor. „Eto ti sad! Ono, zacemento, što je nekome poslastica, drugome je otrov, a isto je posve tačno i o ženama." — „Onor," kazala je Sofija, „pre no što bi se potčinila da postanem ženom jedne takve bedne hulje, probola bih mačem rođeno srce." — „Bože sakloni, gospođice!" odgovorila je dvorkinja, „vi me zacemento plašite. Preklinjem vas, ne dajte da vam se vrzmu u glavi takve opake misli. O, sakloni Bože, svaki delić na meni drhti. Draga gospođice, pomislite šta znači biti lišena hrišćanske sahrane, i biti ukopana kraj drumu, sa glogovim kôcem probijenim kroz vaš leš, kao što je bio slučaj sa seljakom Ejpenijem u Oks Krosu; a ipak se povampirio, jer su ga nekolicina videli kako onuda tumara. Zacemento, samo nečastivi može da turi nekome u glavu takve opake misli; jer manje je opako ozlediti ceo svet, nego svoje rođeno drago telo — čula sam ja to više nego od jednoga popa. Kad gospodica oseća toliku odvratnost, i toliko mrzi mladoga gospodina da ne može da podnese misao da legne u postelju s njim — — zacemento, u prirodi postoje takve omraženosti, da bi čovek radije dodirnuo i žabu krastaču nego telo nekih osoba —"

Sofija je bila isuviše zauzeta svojim mislima da bi obratila veću pažnju na gornje odlično izlaganje svoje dvorkinje; stoga je prekinula, pa je, i ne odgovarajući na njene reči, kazala: „Onor, ja sam donela odluku. Rešila sam da još ove noći ostavim kuću svoga oca; a ako gajiš prema meni ono prijateljstvo o kome si često govorila, poći ćeš sa mnom." — „Hoću, gospođice, i na kraj sveta," odgovorila je Onor, „ali vas molim da rasmotrite posledice pre nego što preduzmete ma kakav pre-nagljen korak. Kuda bi gospodica mogla da ide?" — „U Londonu živi jedna plemenita gospođa," odgovorila je Sofija, „jedna

moja rodaka, koja je provela nekoliko meseci kod moje tetke u untrašnjosti; za sve to vreme ona je bila veoma ljubazna prema meni i govorila je da joj moje društvo toliko godi, da je ozbiljno molila moju tetku da mi dopusti da idem s njom u London. Kako je ona veoma poznata žena, ja ću je lako pro-naći, i ni malo ne sumnjam da će me ona vrlo lepo i ljubazno primiti." — „Gospodica ne bi trebalo da se previše u to pouzda," kazala je Onor; „jer prva gospoda kod koje sam služila veoma je rado i zbiljski pozivala svet svojoj kući; ali ako bi kasnije čula da ovi dolaze, uklanjala bi se iz kuće. Sem toga, premda bi se ova gospoda radovala da vidi gospodicu, ipak, kada ona čuje da je gospodica pobjegla od moga gospodara —" „Ti se varaš, Onor," kazala je Sofija; „ona gleda očinsku vlast u mnogo nepovoljnijoj svetlosti nego ja; jer kada me je ono bila skolila da pođem s njom u London, a ja joj kazala da to ne smem da učinim bez očevog odobrenja, ona mi se potsmevala, nazvala me je glupavom seljančicom, i kazala je da ću biti čedna i zaljubljena supruga, pošto sam tako poslušna kći. Stoga ja ne sumnjam da će me ona i primiti i štititi, sve donde dok se moj otac, videći da sam izvan njegove moći, ne urazumi nekoliko."

„Pa dobro, gospodice," odgovorila je Onor, „ali kako vi mislite da ostvarite vaše bekstvo? Gde da dobijete konje ili prevozno sredstvo? Jer što se vašeg sopstvenog konja tiče, pošto sva posluga zna nešto malo o tome kako stoje stvari između moga gospodara i gospodice, Robin će se pre obesiti nego što će dopustiti da se konj izvede bez izričnog naređenja moga gospodara." — „Ja sam naumila da pobeđnem," kazala je Sofija, „izlaženjem na vrata kada su ova otvorena. Hvala Bogu, moje su noge veoma sposobne da me ponesu. One su me držale mnoge duge večeri na igranci, i to ne sa veoma milim partnerom; zacemento će mi sada pomoći da pobeđnem od tako morskog partnera za ceo život." — „O, Bože! Gospodice, znate li vi šta govorite?" uzviknula je Onor: „ta zar pomišljate da idete dru-movima po noći, i sami." — „Ne sama," odgovorila je Sofija: „ti si obećala da ćeš mi praviti društvo." — „Da, zacemento," uzviknula je Onor, „ja ću gospodicu pratiti do na kraj sveta; ali

ОБЛАСТНА БИБЛИОТЕКА
"ВАНДЖЕ ДОНАНДОВИЧ"
ДЛЕСКОЕ 327Д

gospodica bi isto tako mogla da bude i sama, jer ja neću biti kadra da je branim, ako bi nas sreli razbojnici ili kakvi drugi lupeži. Štaviše, mene bi obuzeo isto tako užasan strah, jer zacemento oni bi nas obe napastvovali. Sem toga, gospodice, pomislite kako su noći sada hladne: smrznućemo se." — „Dobar hitar korak," odgovorila je Sofija, „zaštitite nas od studeni; a ako ti, Onor, ne možeš da braniš mene od lupeža, ja ću braniti tebe; jer poneću sobom pištolj. Dva napunjena u tremu uvek vise." — „Draga gospodice, vi me sve više i više plašite," povikala je Onor: „zacemento gospodica se ne bi usudila da okine iz pištolja! Ja bih radije zažmurila, pa puklo kud puklo, nego da gospodica učini tako nešto." — „Ali zašto?" upitala je Sofija, smešeći se: „zar ti, Onor, ne bi opalila iz pištolja na nekoga ko bi hteo da napadne na tvoju čast?" — „Zacemento, gospodice," uzviknula je Onor, „čast je dragocena stvar, naročito za nas uboge služavke; jer to je naše sredstvo za život, kao što bi se moglo reći: pa ipak, meni je vatreno oružje strahovito mrsko; jer ono izaziva tolike nesrećne slučajeve." — „Lepo, lepo," kazala je Sofija, „verujem da mogu da osiguram tvoju čast po veoma neznatnu cenu, a da i ne nosim oružje sobom: jer naumila sam da iznajmim konje u prvome gradu u koji dodemo, a teško da ćemo dotle biti napadnute. Čuješ, Onor: ja sam rešila da idem; i ako ćeš da me pratiš, obećavam ti da ću te nagraditi da krajnjih granica svojih moći."

Ovaj poslednji argumenat imao je jače dejstvo na Onor nego svi oni prethodni; i pošto je videla da je njena gospodarica tako čvrsto rešena, odustala je od svakog daljeg odvratanja. Onda su se upustile u raspravljanje o putevima i načinima kako da izvedu svoju zamisao. Tu se, pak, isprečila jedna vrlo krupna poteškoća, naime, kako da iznesu svoje stvari, što je gospodarica mnogo lakše prebrodila nego njena dvorkinja: jer kada neka dama jednom odluči da pobegne svome ljubavniku, ili da pobegne od njega, sve se prepreke smatraju sićušnim. Ali Onor nije bila nadahnuta takvom pobudom: ona nije imala da se nada nikakvom zanosu, niti da se kloni užasa; i pored stvarne vrednosti njene odeće, u kojoj se sastojao veliki deo njenoga imanja, ona je gajila čudljivu ljubav pre-

ma nekim svojim haljinama i još nekim drugim stvarčicama; bilo zato što su joj ove dobro pristajale, ili zato što ih je dobila od ove ili one osobe; bilo pak zato što ih je nedavno kupila, ili zato što ih već odavno ima; ili već iz kakvog podjednako valjanog razloga; tako da nije mogla da podnese misao da ostavi za sobom svoju jadnu sirotinju, izloženu na milost i nemilost Vesternu, u čijem bi besu — u to nije sumnjala — mučenički stradala.

Promućurna gdica Onor, pošto je iscrpla sav svoj besednički dar da bi odvratila svoju gospodaricu od njene namere, i videvši ovu nepokolebljivo rešenu, najzad se latila sledećeg sredstva da bi spasla svoju imovinu: naime, rešila je da bude najurena iz kuće te iste večeri. Sofija je veoma odobrila ovu metodu, ali je sumnjala u njenu izvodljivost. „Oh! gospodice,” uzviknula je Onor, „u to se možete pouzdati: mi sluge vrlo dobro znamo kako da postignemo ovu milost u naših gospodara; premda će nekiput, doista, kada nam duguju od naše zarade više no što mogu odmah da isplate, otrpeti sve drskosti, i jedva će da prime ikakav otkaz; ali vlastelin nije od tih; i pošto je gospodica rešena da noćas krene, ja jamčim da ću danas popodne biti otpuštena.” Onda su se dogovorile da ona među svoje stvari upakuje i nešto Sofijinog rublja, kao i jedan noćni ogrtač; što se sveg ostalog Sofijinog odela ticalo, ona ga je ostavila ne osećajući ni malo više žaljenja no što oseća mornar kada baca u more tuđu robu da bi spasao svoj vlastiti život.

GLAVA VIII

KOJA SADRŽI PRIZORE SVADE NE VEOMA NEOBIČNE VRSTE

Gdica Onor jedva što je ostavila svoju gospodaricu, a nešto (jer ja ne bih hteo, kao ona starica u Kvivedu, da vredam davola neosnovanom optužbom, a možda on i nije umešao svoje prste u to), a nešto joj je, velim, došapnulo da bi žrtvovanjem Sofije, i odavanjem njenih tajni g. Vesternu, verovatno mogla da ostvari svoju sreću. Na ovo otkriće upućivali su je mnogi

razlozi. Izgled na lepu nagradu za takvu veliku i prihvatljivu uslugu vlastelinu, dovodio je u iskušenje njeno srebroljublje; potom, opasnost od poduhvata kojega se latila; neizvesnost u pogledu njegovog uspeha; noć, hladnoća, razbojnici, napasnici — sve je to strašilo u tolikoj meri da je bezmalo odlučila da ode pravo vlastelinu i da mu otkrije čitavu stvar. Međutim, ona je bila isuviše ispravan sudija da bi se povelala za jednom stranom pre no što čuje i drugu. A tu je, na prvom mestu, putovanje u London veoma jako išlo u prilog Sofiji. Ona je tako žarko žudela da vidi grad čije čari, zamišljala je, zaostaju samo za slikama raja kako ih pretstavlja zanesen bogougodnik. Zatim, kako je znala da je Sofija mnogo darežljivija nego njen gospodar, vernost joj je obećavala mnogo veću nagradu nego što bi mogla da stekne izdajstvom. Onda je unakrsno ispitala sve pojedinačnosti koje su izazvale njena strahovanja, i našla je, kad je dobro promozgala, da je u njima veoma malo osnova. A sada, kada su obe strane terazije bile uhvatile dosta jednaku ravnotežu, ubacila je na tas svoje čestitosti ljubav prema gospodarici, i ta je strana znatno prevagnula, kada joj pade na um jedna okolnost koja je mogla imati porazno dejstvo da je svu njenu težnju stavila na onaj drugi tas. Ovo je bila dužina vremena koje će morati da proteče pre no što će Sofija moći da ispuni svoja obećanja; jer premda je po očevoj smrti imala pravo na imanje svoje majke, kao i na svotu od tri hiljade funti kada postane punoletna, koju joj je svotu ostavio neki ujak, ipak su ti dani bili još daleko, i mnogi nesrećni obrti mogli su da spreče ostvarenje naumljene darežljivosti mlade gospođice; nagrade, pak, kojima se mogla nadati od g. Vesterna bile su neposredne. Ali dok se ona zabavljala ovom mišlju, dobri duh Sofijin, ili onaj koji se starao o čestitosti gđice Onor, ili možda puki slučaj, poslao je izvesnu zgodu da joj prepreči put, zgodu koja je odjednom spasla njenu vernost, i čak potpomogla naumljeni posao.

Dvorkinja gđe Vestern iz više je razloga polagala pravo na starešinstvo nad gđicom Onor. Prvo, njeno je poreklo bilo više; jer njena je prababa, po majčinoj strani, bila u srodstvu, ne tako dalekom, sa jednim irskim plemićem. Drugo, ona je

imala veću platu. I, na posletku, ona je bila u Londonu i, sledstveno, videla je više sveta. Stoga se ona uvek ophodila prema gđici Onor sa onom zakopčanošću, i uvek je zahtevala od nje one znake pažnje, koje ženskinje svakog društvenog reda traži u razgovoru od onih koje pripadaju nižem redu. Ele, kako se Onor nije u svakoj prilici slagala sa ovim pogledima, no bi često puta uskratila ono poštovanje koje je ova druga zahtevala, to dvorkinji gde Vestern nije ni malo godilo njeno društvo; doista, ona je čeznula da se vrati kući svoje gospodarice gde je po volji vladala nad svom drugom poslugom. Stoga se ona veoma razočarala ovoga jutra kada se gđa Vestern predomisli u samome času polaska; i otada je neprestano bila, kako se prostački kaže, krivo nasadena.

U ovome raspoloženju, koje nije bilo otada slatko, ušla je u sobu u kojoj je Onor razgovarala sa samom sobom na način kao što smo gore izložili. Čim ju je Onor ugledala, oslovila je sledećim ljubaznim rečima: „Dakle, tako, gospodice! Vidim da ćemo još imati zadovoljstvo da ostanete kod nas, premda sam strahovala da će nas svađa između moga gospodara i vaše gospode lišiti vašega društva.” — „Ne znam, gospodice,” odgovorila je ona druga, šta podrazumevate pod tim „mi” i „nas”. Uveravam vas da ne smatram nikoga od posluge u ovoj kući kao društvo koje je meni prikladno. Ja sam, nadam se, uvek bila, i ostajem, družbenica za njihove pretpostavljene. To ne govorim zbog vas, gospodice Onor; vi ste otresita mlada žena; i kada budete videli malo više sveta, neću se postideti da prošeta s vama i parkom Sv. Džemsa!” — „Oho!” uzviknula je Onor; „gospodica se, kanda, šepuri. Gospodica Onor — gle’te, molim vas. Zacelo, gospodice, mogli biste da me oslovite po prezimenu; jer, premda me moja gospodarica zove imenom, ja imam svoje prezime kao i ostali svet. Ne bi se postidela da prošeta sa mnom — iš ne praši!” — „Pošto vi tako uzvraćate na moju učtivost,” kazala je ona druga, „moram da vas upozorimo, gospodice Onor, da vi niste isto što i ja. Doista, na selu čovek mora da podnosi svakojake čepe, ali u gradu ja odlazim u posete samo ženama od ugleda. Doista, gospodice Onor, postoji, nadam se, neka razlika između vas i mene.” — „I ja se

nadam," odgovorila je Onor. „Postoji neka razlika u našim godinama, i, mislim, u našem izgledu." Izgovorivši poslednje reči, ona je izazivački i prezrivo prošla pored dvorkinje gde Vestern: podigla je nos, zabacila glavu, i snažno se očejala svojim kρινolinom o onaj svoje suparnice. Na to je ova gospa uzviknula svojim najzlobnijim glasom: „Kreaturo! ispod moga dostojanstva je da se srdim na tebe; kao što je ispod moga dostojanstva i da uputim ružne reči jednoj takvoj drskoj, bezobraznoj prostakuši; ali, gaduro, moram ti reći da tvoj odgoj pokazuje niskost tvoga porekla, kao i tvoje nevaspitanje; i oboje te veoma preporučuju da budeš prosta služavka jedne seoske cure." — „Ne vređaj moju gospodaricu," viknula je Onor: „to ti ne dopuštam: ona je mnogo bolja nego što je tvoja, i mnogo mlađa, i deset hiljada puta lepša."

Tu je zla sreća, ili pre dobra sreća, poslala gđu Vester da vidi svoju dvorkinju u suzama, koje su, na njen dolazak, počele da teku obilno; kada ju je gospodarica upitala za razlog, tome, ona joj je odmah saopštila da je uzrok njenim suzama bilo grubo ponašanje one kreature tamo — misleći time na Onor. „I, gospodo," nastavila je „ja bih s prezrenjem prešla preko svega što je kazala meni; ali imala je toliko drskosti da vređa čak i vas, molim, i da vas naziva ružnom. — Da, gospodo, kazala je na moje uši da ste vi matora mačka. Nisam mogla da podnesem da vas tako ruži — matora mačka." — „Zašto vi toliko ponavljate tu njenu drskost?" kazala je gđa Vestern. I onda, okrenuvši se gđici Onor, upitala je: „Otkuda joj drskost da sa nepoštovanjem pominje njeno ime?" — „Nepoštovanje, gospodo!" odgovorila je Onor; „ja uopšte nisam pomenula vaše ime: kazala sam da neko nije tako lep kao što je moja gospodarica, a zacemento, vi to i sami znate isto tako dobro kao i ja." — „Bezobraznice," odgovorila je gospoda, „naučiću ja takvu drsku prostakušu kao što si ti da ja nisam predmet za tvoje razgovore; i ako te moj brat ne najuri ovoga časa, u njegovoj kući više neću spavati. Idem odmah da ga potražim, i ovoga časa ćeš biti otpuštena." — „Otpuštena!" uzviknula je Onor; „pa, recimo, i da budem: ima u svetu još mesta, nije samo jedno. Hvala Bogu, dobra posluga lako nađe mesto; a budete li otpustili sve

koji ne misle da ste lepi ostaćete vrlo brzo bez posluge — to vam ja mogu reći."

Gđa Vestern je prozborila, ili tačnije grmela, u odgovor na ove reči; ali kako njen izgovor nije bio veoma jasan, nismo u mogućnosti da posve izvesno saopštimo njene istovetne reči; stoga ćemo da ispustimo umetanje jednog govora koji joj ne bi previše služio na čast. Zatim se udaljila da bi potražila svoga brata, sa izrazom takvog gneva na licu, da je pre ličila na jednu od furija nego na ljudsko biće.

Dve sobarice, budući opet ostavljene same, zapodenule su drugu kavgu, koja se ubrzo pretvorila u bitku aktivnije vrste. U ovoj, pobeda je pripala gospodici nižega reda, ali ne bez izvesnog gubitka kose, krvi, markizeta i muslina.

GLAVA IX

MUDRO DRŽANJE G. VESTERNA U SVOJSTVU SUDIJE, MIG MIROVNIM SUDIJAMA U POGLEDU NEOPHODNE SPREME JEDNOG PISARA; SA OSOBITIM PRIMERIMA OČINSKE LUDOSTI I DEČJE LJUBAVI

Logičari nekiput svojom argumentacijom preteraju u dokazu, a političari često puta prevazidu sebe same u svojim planovima. Tako nešto umalo se nije dogodilo i gđici Onor, koja je, na mesto da se domogne ostatka svoje odeće, lako mogla da izgubi i onu koju je imala na ledima: jer čim je vlastelin čuo kakvu je uvredu nanela njegovoj sestri, dvadeset puta se zakleo da će je otpremiti u zatvor u Brajdvelu.

Gđa Vestern bila je veoma dobroćudna žena, i obično veoma sklona opraštanju. Nedavno je odustala od tužbe protiv nekog vozača putničkog intova, koji je prevrnuo u jarak njene kočije; štaviše, čak je jednom prilikom i zakon povredila kada nije htela da optuži nekog drumskog haramiju koji ju je opljačkao, otevši joj ne samo izvesnu svotu novca, no čak i naušnice; u isto vreme opsovao je, govoreći: „Takvoj lepojci, ljubim joj lice, nisu potrebni dragulji da bi istakla svoje draži." Ali sada, — tako su neizvesne naše ćudi, i toliko se u raznim pri-

likama razlikujemo od samih sebe, — ona nije htela ni da čuje za neko ublažavanje; ni sve pritvorno kajanje Onorino, ni sve zalaganje Sofijino za svoju dvorkinju, nisu mogli da je privole da odustane od zahteva da njen brat pravedno i po zasluži kazni tu devojčuru.

Ali srećom pisar je raspolagao onom spremom bez koje nikada ne bi trebalo da bude ni jedan pisar mirovnoga sudije, naime, razumevao se pomalo u zakone ovoga kraljevstva. On je, dakle, šapnuo na uho sudiji da će znatno prekoračiti svoje ovlašćenje bude li devojku poslao u Brajdvel pošto ne postoji pokušaj narušavanja mira; „jer, bojim se, gospodine,” kazao je, „po zakonu ne možete nikoga da uhapsite samo zbog ružnog odgoja.”

U stvarima krupnog značaja, naročito u onima koje su se ticale lova, sudija nije uvek poklanjao pažnju ovim opomenama svoga pisara; jer, doista, u primenjivanju zakonâ pod tim poglavljem mnoge mirovne sudije smatraju da imaju veliku diskrecionu vlast, usled čega, misleći da tragaju, i oduzimaju oruđa kojom se divljač tamani, oni često puta upadaju u tuđe zabrane i katkad po volji čine krupne prestupe.

Ali ova krivica nije bila tako ozbiljne prirode, ni tako opasna po društvo. Stoga je sudija bio gotov da pokloni malo pažnje savetima svoga pisara; jer, ustvari, na Kraljevskom vrhovnom sudu već su postojale dve pritužbe protiv njega, a nije bio radoznao da okuša i treću.

Stoga je vlastelin, davši svom liku najmudriji i naznačajniji izraz, i posle predgovora nekolikih „hm” i „hah” kazao svojoj sestri da, kada je o stvari zrelije promislio, njegovo je mišljenje da, kako „ne postoji narušavanje mira kako zakon naziva, ni obijanje vrata, provaljivanje kroz ogradu, ili razbijanje glave, ili ma kakvo drugo lomljenje, stvar nije prestupne vrste; nije ni upad u tud zabran, niti je šteta; pa stoga, zakon i ne predviđa nikakvu kaznu.”

Gđa Vestern je kazala da „ona poznaje zakon mnogo bolje; da ona zna slučajeve da su sluge bile vrlo strogo kažnjene zbog drskosti prema svojim gospodarima”; i onda je imenovala izvesnog mirovnog sudiju u Londonu „koji je u svako doba,” ka-

zala je, „bio gotov da strpa slugu u Brajdvel, kadgod njihov gospodar ili gospodarica to zažele.”

„Vrlo verovatno,” uzviknuo je vlastelin; tako je to možda u Londonu; ali zakon je drugačiji na selu.” Ovde je sledila između brata i sestre veoma učena raspra o zakonu, koju bismo uneli kada bismo mislili da bi mnogi od naših čitalaca mogli da je razumeju. Na kraju su se, pak, obe stranke pozvale na pisara da presudi ko je u pravu, i ovaj je odlučio u korist sudije; i gđa Vestern morala je, na kraju, da se zadovolji samo time što će Onor biti otpuštena iz službe; na ovo je i sama Sofija veoma rado i veselo pristala.

Tako je Sreća, pošto se po običaju malo zabavila dvema-trima nestašnim šalama, konačno udesila sve stvari u korist naše herojine; koja je, doista, divno uspela u svojoj prevari, uzimajući u obzir da je to bila prva koju je ikad počinila. I, da kažemo istinu, ja sam često puta zaključio da bi čestit deo čovečanstva bio isuviše pretvrd orah za lupeže, kada bi on hteo da uzme na se krivicu, ili kada bi smatrao da je ovo vredno truda.

Onor je odglumila svoju ulogu do krajnjeg savršenstva. Tek što je videla da ju je minula opasnost Brajdvela, čije je i samo ime izazvalo u njenoj svesti najstrašnije pretstave, ona je ponovo zauzela ono držanje koje je strah bio malo ublažio; i stavila je svoju službu na raspoloženje sa isto onoliko pritravnog zadovoljstva, doista i prezira, kao što se to ikad učinilo pri davanju ostavke na znatno veće položaje. Stoga, ako čitalac izvoli, radije ćemo reći da je ona podnela ostavku — što je, doista, oduvek smatrano kao sinonim izraza za izbacivanje ili otpuštanje.

G. Vestern joj je naredio da bude hitra sa pakovanjem; jer njegova je sestra izjavila da neće da provede nijednu noć više pod istim krovom sa jednom takvom bezobraznom devojčurum. Stoga se ona odmah dala na posao, i to tako prilježno, da je već uveče sve bilo gotovo; kada je primila platu, krenula je, „cakum-pakum,” na veliko zadovoljstvo sviju, a najviše Sofijino; koja je, pošto joj je zakazala sastanak nedaleko od kuće,

tačno u stravični i sablasni sât ponoći, počela i sama da se priprema za svoj vlastiti odlazak.

Ali prvo je morala da izdrži dve veoma bolne posete, najpre tetkinu, a potom očevu. Gđa Vestern je počela sada da joj govori na odlučniji način nego ranije, a otac je postupao sa njom tako nasilnički i mahnito, da je iz straha morala da se pretvara kao da će se pokoriti njegovoj volji; to je toliko godilo dobrome vlastelinu, da su se njegova mrgođenja pretvorila u osmehe, a pretnje u obećanja: kleo se da samo nju u srcu nosi; da ga je njen pristanak (jer tako je on protumačio reči — „Vi znate, oče, da ja ne smem, niti mogu, da se ne povinujem ma kakvoj vašoj izričnoj zapovesti”) učinio najsrećnijim čovekom na svetu. Onda joj je dao krupnu novčanicu da je potroši na kakve god želi drangulije, i poljubio je i zagrlio na najnežniji način, dok su suze radosnice curile iz onih očiju koje su pre nekoliko časaka sevale vatrom i gnevom protiv milog bića sve njegove ljubavi.

Primeri ovakvog ponašanja roditeljâ tako su obični, da čitaoca, ne sumnjam, neće ni malo iznenaditi čitavo ovo držanje g. Vesterna. U slučaju da bi ga to ipak iznenadilo, priznajem da ne znam kako to da objasnim; pošto je, mislim, van svake sumnje da je on svoju kćer najnežnije voleo. Tako su, doista, činili i mnogi drugi koji su istim postupkom potpuno unesrećili svoju decu; a to, premda je bezmalo opšte u roditelja, meni je uvek izgledalo kao najneobjašnjivija besmislica koja je ikad ušla u glavu čudesnom, gorostasnom stvoru koji se zove čovek.

Ovo poznije ponašanje g. Vesterna tako je snažno delovalo na nežno srce Sofijino, da je ono začelo u nje misao koju ni sva sofisterija njene visoko obrazovane tetke ni sve pretnje njenoga oca, nisu mogle da joj uliju u glavu. Ona je tako pobožno poštovala svoga oca, i toliko ga je strasno volela, da je retko kada imala prijatnijih osećanja od onih koja su poticala iz njenih čestih sudelovanja u doprinošenju njegovim zabavama, a, katkada, možda, i višim zadovoljstvima; jer on nikada nije mogao da se uzdrži u radosti kada bi čuo da je neko hvali, a to zadovoljstvo imao je prilike da sluša bezmalo sva-

koga dana od njenog rođenja. Stoga pomisao na ogromnu sreću koju bi pružila ocu pristankom na ovaj brak, napravila je snažan utisak na njenu dušu. Zatim, velika bogougodnost takvog čina poslušnosti dejstvovala je veoma silno, jer su u nje verska osećanja bila vrlo duboka. Naposljetku, kada je pomislila kako će samo patiti, budući da je imala da postane nešto malo manje nego žrtva, ili mučenica kćerinske ljubavi i dužnosti, osetila je prijatno golicanje izvesne male strasti, koja, premda nema neposredne srodnosti bilo sa religijom bilo sa vrlinom, često puta je tako ljubazna da pruža veliku pomoć u izvođenju svrha obeju.

Sofija je bila očarana rasmatranjem takvog herojskog postupka, i počela je da čestita sebi preranim laskanjem, kada je Kupidon, koji je čučao skriven u njenom mufu, odjednom iskočio, i, kao Polišinel u pozorištu s lutkama, razbacao sve oko sebe. Zaista. (jer mi s prezirom odbijamo da obmanemo našeg čitaoca, ili da branimo karakter naše herojine pripisujući njenim postupcima natprirodne pobude) misli na njenog ljubljenog Džonsa, i neke nade (makoliko daleke) koje su se naročito njega ticale, odmah su razorile sve ono što su kćerinska ljubav, pobožnost i ponos, udruženim silama, sa toliko truda nastojali da proizvedu.

Ali pre no što se uputimo dalje sa Sofijom, moramo sada da se osvrnemo natrag na Džonsa.

GLAVA X

KOJA SADRŽI NEKOLIKO STVARI, DOVOLJNO PRIRODNIH
MOŽDA, ALI NISKIH

Čitalac će se ljubazno opomenuti da smo ostavili Džonsa, u početku ove knjige, na njegovom putu za Bristol; budući da je bio odlučio da potraži sreću na moru, ili doista tačnije, da pobegne od svoje sreće na kopnu.

Dogodilo se (stvar ne veoma neobična) da vodič koji se primio da ga povede, na nesreću nije znao put; i pošto je po-

grešio pravac, a stideći se da zatraži obaveštenja, tumarao je naokolo napred i natrag, sve dok nije pala noć i počelo da se smrkava. Džons, sluteći šta se dogodilo, saopštio je vodiću svoje zebnje; ali on je uporno tvrdio da se nalaze na dobrom putu, i dodao je da bi bilo čudnovato kad on ne bi znao put za Bristol; premda bi, ustvari, bilo mnogo čudnovatije da ga je znao, pošto još nikada u životu nije njime prošao.

Džons nije imao takvo prećutno poverenje u svoga vođu, već je, čim su stigli u selo, upitao prvog čoveka koga je video, da li su na dobrom putu za Bristol. „Odakle ste vi došli?” uzviknuo je ovaj. „To se tebe ne tiče,” odvratio je Džons nešto žustro; „ja samo želim da znam vodi li ovaj put u Bristol.” — „Vodi li u Bristol?” uzviknuo je opet čovek, češući se po glavi: „Pa, gospodaru, bojim se da ćete ovim putem teško stići u Bristol noćaske.” — „Onda te molim, prijatelju,” kazao je Džons, „reci mi koji je pravi put” — „Pa, gospodaru,” uzviknuo je čovek, „morali ste skrenuti sa puta bogzna gde; jer ovaj put vodi u Gloster” — „Dobro, a koji vodi u Bristol?” upitao je Džons. — „Ama vi se ovako udaljujete od Bristola,” odgovorio je čovek. — „Onda, znam, moramo da se vratimo?” kazao je Džons. — „Ja, moraćete,” odgovorio je čovek. — „Dobro, a kada izidemo na vrh brega, kojim putem valja da udarimo?” — „Pa, moraćete da udarite putem koji vodi pravo.” — „Ali ja se sećam da ima dva puta, jedan desno; drugi levo.” — „Pa, moraćete da udarite desnim, a onda pravo napred; samo upamtite da najpre udarite desno, pa onda opet levo, pa onda desno, i to će vas dovesti do vlastelinskog imanja; i onda držite samo pravo, pa okrenite levo.”

Sada je naišao još jedan čovek, i upitao je kuda gospoda idu; kada ga je Džons obavestio, on se prvo počeo po glavi, a onda oslonišvi se na motku koju je nosio u ruci, počeo da mu govori: „Da mora da se držiš desnoga puta otprilike u dužini jedne milje, ili milje i pô, ili tako nešto, pa onda oštar zakret na levo, i odmah si keđ imanja gospodara Džina Birnsa.” — „Ali ko je g. Džin Birns?” kazao je Džons. — „Gospode bože,” uzviknuo je ovaj, „zar vi ne poznajete gospodara Džina Birnsa, Pa odakle vi dolazite?”

Ova dvojica bezmalo su savladali Džonsovo strpljenje kada ga je neki običan čovek, dobri čika (koji je, doista, bio kveker) oslovio ovako: „Prijatelju, vidim da si izgubio put; i ako ćeš da primiš moj savet, nemoj ni pokušavati da ga noćas tražiš. Skoro je mrak, a put je teško pogoditi; sem toga, desilo se u poslednje vreme nekoliko lupeštva između ovog mesta i Bristola. Ovde u blizini ima vrlo dobra kuća u kojoj možeš da dobiješ do ujutru udoban smeštaj za sebe i tvoje živinče.” Džons, posle kratkog uveravanja, pristao je da ostane do jutra u ovom mestu, i njegov prijatelj poveo ga je gostionici.

Gostioničar, koji je bio veoma uljudan čovek, kazao je Džonsu da se „nada da će mu oprostiti što će biti loše zbrinut; jer njegova je domaćica otišla od kuće, i zaključala je bezmalo sve, i ključeve je odnela sobom.” Doista, činjenica je bila da joj se kći — ljubimica tek udala, i toga jutra je otišla kući sa mužem; kao i da je, zajedno sa svojom majkom, digla jadnom čoveku svu njegovu robu, kao god i gotov novac; jer premda je on imao više dece, ova kći, majčina ljubimica, bila je i jedini predmet njenih obzira; i čudima ovog jednog deteta ona bi sa zadovoljstvom žrtvovala svu ostalu, i još i svoga muža pride.

Premda je Džons bio veoma neraspoložen za ma kakvo društvo, i pretpostavljao samoću, ipak nije mogao da se odupre saletanju čestitog kvekera; ovaj je utoliko više želeo da posedi sa njim stoga što je primetio setu koja se ogledala kako na Džonsovom liku, tako i u držanju; a jadni kveker mislio je da će njegov razgovor moći da ga malo razgali.

Pošto su zajedno proveli neko vreme na način da je moj čestiti prijatelj mogao da pomisli da se nalazi na jednom od njegovih nemih sastanaka, kvekera je pokrenuo neki duh, verovatno radoznalost, da kaže: „Prijatelju, vidim da te je zadesila neka tužna nesreća; ali molim te, uteši se. Možda si izgubio prijatelja. Ako je tako, moraš da uzmeš u obzir da smo svi smrtni: i zašto bi ti tužio, kada znaš da tvoja tuga neće koristiti tvoje prijatelju? Svi smo za muku rođeni. I ja sâm imam svoje žalosti kao i ti, i verovatno veće žalosti. Premda imam čist godišnji prihod od stotinu funti, i imam savest, koja je —

hvala milostivom Gospodu — čista i slobodna; moje telo je zdravo i krepko, i niko ne može da kaže da mu što dugujem, niti da me optuži za uvredu; ipak, prijatelju, žalio bih kada bih te smatrao bednim kao što sam i sâm.

Ovde je kveker završio sa dubokim uzdahom; Džons je odmah odgovorio: „Vrlo vas žalim, gospodine, zbog nesreće koja vas je zadesila, ma kakav da je njen uzrok” — „Ah, prijatelju!” odgovorio je kveker, „kći jedinica je povod. Ona koja je bila moja najveća radost na zemlji, ove je nedelje pobegla od mene i udala se bez mog odobrenja. Ja sam joj našao priliku kakva joj dolikuje, čoveka trezvena i imućna; a ona, vaistinu, htela je sama da bira, i otišla je sa nekim momkom koji nema ni prebijene pare. Da je umrla, kao što je, mislim, tvoj prijatelj, bio bih srećan.” — „To je vrlo čudnovato, gospodine,” kazao je Džons. — „Pa, zar ne bi bilo bolje po nju da je mrtva, nego da bude prosjakinja?” odgovorio je kveker; „jer, kao što vam velim, taj čovek nema ni cvonjka; a zacelo ona ne može očekivati da ću joj ja ikada pružiti jedan srebrn šiling. Ne, kako se udala iz ljubavi, tako neka živi od ljubavi; neka svoju ljubav odnese na trg, pa neka vidi da li može da je razmeni u srebrnjake, ili makar u bakaruše.” — „Vi vaše stvari najbolje poznajete, gospodine,” kazao je Džons. „To je morao biti,” nastavio je kveker, „neki davno smišljen plan kako da mene prevare; jer oni su od detinjstva poznavali jedno drugo; i ja sam joj uvek držao propovedi protiv ljubavi i hiljadu sam joj puta rekao da je to sve ludost i nevaljalstvo. I gle, lukava opajdara pretvarala se kao da sluša moje reči, i da prezire svu taštinu tela; a onda je naposletku pobegla kroz prozor koji je bio na visini dvaju stepeništa; jer, vaistinu, bio sam počeo malo da sumnjam u nju, i pažljivo sam je zaključao, naumivši da je kao sutradan udam za čoveka koji mi se svidao. Ali izigrala me je za nekoliko sati, i pobegla je ljubavniku koga je sama izabrala; a taj nije gubio vremena, jer su se venčali i našli se u postelji — sve u roku od jednog sata.

Ali to će biti za njih najgori rad koji su ikada obavili u toku jednoga sata; jer, što se mene tiče, mogu da gladuju, da prose, ili da krađu zajedno. Ne dam im ni jednome ni pa-

re." Ovde je Džons, skočivši na noge, uzviknuo: „Morate mi zbilja oprostiti; ali ja bih želeo da me ostavite". — „Hajte, hajte, prijatelju," kazao je kveker, „ne podajte se jadu. Vi vidite da ima nesrećnih ljudi i osim vas." — „Vidim da ima na svetu ludaka i budala i hulja," uzviknuo je Džons. „Ali dozvolite mi da vam dam jedan mali savet: pošaljite po vašu kćer i zeta i zovite ih da dođu vašoj kući, i nemojte sami da budete jedini uzrok bede one koju tobož volite." — „Da zovnem kući nju i njenoga muža!" povikao je kveker bučno; „radije bih pozvao dva najljuća neprijatelja koja imam na svetu!" — „Dobro, onda odlaz'te sami kući, ili kud vas je volja," kazao je Džons; „jer neću više da sedim u društvu takvog čoveka" — „Ne, prijatelju," odgovorio je kveker, „ja nikada svoje društvo nikome ne namećem." Onda je hteo da izvadi nešto novca iz džepa, ali Džons ga je nasilno izgurao iz sobe.

Predmet kvekerove priče tako je duboko uticao na Džonsa da je on unezvereno zurio u njega sve vreme dok je govorio. To je kveker primetio i, zajedno sa ostalim ponašanjem Džonsovim, ispunio je čestitog šeširdžiju*) uverenjem da je njegov drug stvarno šenuo pameću. I stoga, na mesto da se naljuti zbog Džonsove drskosti, njega je tronula ova nesrećna činjenica; i pošto je svoje mišljenje saopštio gostioničaru, izrazio je želju da prema gostu bude vrlo pažljiv, i postupa sa njim sa najvećom uljudnošću.

„Bogme," kazao je gostioničar, „nije mi namera da budem prema njemu naročito uslužan; jer kako izgleda, i pored njegovog čipkastog prsnika, on je toliko isto plemić koliko i ja; on je samo jedan ubogi seoski kopilan, odgojen u kući nekog bogatog vlastelina, nekih tridesetak milja odavde, a sada najuren (zacelo ne zbog kakvog dobra). Udaljiću ja njega iz moje kuće što pre. Ako i izgubim šta, prvi gubitak je najbolji. Nema ni godina dana kako mi je ukradena jedna srebrna kašika."

*) Kvekeri su nosili šešire širokog oboda. — Prev.

„Šta ti to govoriš o seoskom kopilanu, Robile?“ upitao je kveker. „To si se ti sigurno prevario u čoveku.“

„Ni najmanje,“ odgovorio je Robin; „to mi je kazao vodić, koji ga vrlo dobro poznaje.“ Jer, doista, tek što je vodić zauzeo mesto pored kuhinjske vatre, upoznao je čitavo društvo sa svim onim što je znao, ili što je bio čuo o Džonsu.

Tek što je ovaj čovek uverio kvekera o poreklu Džonsovom i o njegovoj bednoj sreći, sve je njegovo sažaljenje iščezlo; i čestiti čovek otišao je kući raspaljen nešto manje gnevom no što bi bio kakav knez koga bi uvredila takva osoba.

I u gostioničaru se začeo isto toliki prezir prema njegovom gostu; tako da kada je Džons zazvonio da bi se povukao u postelju, ovaj mu je saopštio da postelju ne može da dobije. Sem prezira prema bednom stanju svoga gosta, Robin je bio žestoko podozriv i prema njegovim namerama: smatrao je da on samo vreba zgodnu priliku da pohara kuću. Ustvari, mudra obazrivost njegove žene i kćeri, koje su sklonile sve što nije bilo pričvršćeno o tle, mogla je lako da ga oslobodi ovog strahovanja; ali on je bio čovek po prirodi podozriv, a naročito otkada mu je bila ukradena ona kašika. Ukratko, strah da ne bude poharan potpuno je ugušio ugodnu misao da nema ništa što bi mogao da izgubi.

Kada se Džons uverio da ne može dobiti postelju, on se vrlo zadovoljno smestio na jednoj velikoj pletenoj stolici; i onda ga je san, koji ga se u poslednje vreme klonio u mnogo boljim odajama, milostivo posetio u njegovoj skromnoj ćeliji.

Što se gostioničara tiče, strah ga je sprečavao da se povuče na počinak. Stoga se on vratio kuhinjskoj vatri odakle je mogao da motri na jedina vrata koja su vodila u sobu, ili tačnije rupu u kojoj je Džons sedeo; a što se tiče prozora te sobe, bilo je nemoguće i jednom stvoru većem od mačke da pobegne kroz njega.

GLAVA XI

PUSTOLOVINA JEDNE GRUPE VOJNIKA

Gostioničar, pošto je zauzeo mesto neposredno prema sobnim vratima, odlučio je da tu drži stražu tokom cele noći. Vodić i još jedan čovek ostali su dugo sa njim na dužnosti, premda nijedan od njih nije znao za njegove sumnje, niti je imao svojih vlastitih. Pravi uzrok njihovog bdenja, doista, na kraju se iscrpeo; jer on nije bio drugi do li snaga i valjanost piva, usled koga su, ispivši velike količine, najpre postali veoma bučni i glagoljivi, a potom su obojica zaspali.

Ali u vlasti pića nije bilo da stiša Robinova strahovanja. On je i dalje ostao budan na svojoj stolici, očiju čvrsto uprtilih u vrata koja su vodila u odažu g. Džonsa, dok ga žestoka lupa na spoljašnim vratnicama nije digla sa sedišta i prisilila da otvori vrata; tek što je to učinio, njegova se kuhinja namah napunila gospodom u crvenim žaketima, koji su svi jur-nuli na tako bučan način kao da im je namera da na juriš zauzmu njegov mali grad.

Gostioničar je sada bio prisiljen da ostavi svoje stražarsko mesto, da bi uslužio svoje brojne goste pivom koje su oni veoma nestrpljivo poručivali; a kada se po drugi ili treći put vratio iz podruma, ugledao je g. Džonsa kako stoji pored vatre, usred gomile vojnika; jer može se lako verovati da bi dolazak tolikog veselog društva okončao svaki san, sem onog iz kojeg treba da nas probudi samo poslednja truba.

Pošto je družina sada prilično utolila žeđ, nije ostalo ništa više do da se plati račun, okolnost koja često puta stvara mnogo zla i nezadovoljstva među gospodom nižih redova koja je sklona da pronalazi znatne poteškoće u ustanovljavanju svote, sa tačnim osvrtom na pravednu raspodelu, koji nalaže da svako plati prema količini koju je popio. Ta je poteškoća izbila i ovom prilikom; i bila je utoliko veća što su neka gospoda, u krajnjoj hitnji, odmarširala posle prve čaše, i potpuno zaboravila da prilože u korist pomenutog računa.

Sada je nastala žestoka prepirka u kojoj je, može se reći, svaka reč bila praćena psovkom; jer psovke su, u najmanju ruku, bile ravne drugim rečima koje su izgovorene. U ovoj raspri čitavo je društvo govorilo u glas, a svaki pojedinac kao da je naginjao da umanjí svotu koja je spadala na njegov deo; tako da je najverovatniji zaključak koji je mogao da se predvidi bio taj, da će znatan deo svote pasti u gostioničarev deo za isplatu, ili (što izgleda na isto) da će ostati neisplaćen.

Sve ovo vreme g. Džons je bio zauzet razgovorom sa narednikom; jer toga časnika ni malo se nije ticala raspra koja se vodila, budući da je bio povlašćen običajem iz pamtíveka da ne sudeluje kod takvih plaćanja.

Pošto je raspra sada postajala veoma zagrejana, i izgledalo je da se bliži vojnoj odluci, Džons je kročivši napred, odjednom smirio sav žagor izjavom da će on isplatiti ceo račun, koji doista nije ni iznosio više od tri šilinga i četiri pensa.

Ova izjava pribavila je Džonsu hvale i odobravanja čitavog društva. Izrazi častan, plemeniti i čestiti gospodin, odjekivali su odajom; štaviše, i sam gostioničar počeo je da stvara bolje mišljenje o njemu, i mal'te da ne veruje u ono što mu je vodič ispričao.

Narednik je obavestio g. Džonsa da oni marširaju protiv buntovnika, i očekuju da će slavni vojvoda od Kamberlanda uzeti komandu. Po ovome će čitalac opaziti (okolnost koju nismo smatrali potrebnom da saopštimo ranije) da je ovo bilo baš u ono vreme kada je pređašnja buna bila na vrhuncu; i doista razbojnici su sada marširali u Englesku, nameravajući, kao što se mislilo, da se sukobe sa kraljevim snagama i onda da pokušaju da gurnu ka prestonici.

Džons je imao nešto junačkih sastojaka u svome sastavu, i iz sveg je srca želeo dobro slobodi i protestantskoj veroispovedi. Stoga i nije nikako čudo što mu je, u okolnostima, koje bi jamčile i za neki romantičniji i besomučniji pothvat, palo na um da služi kao dobrovoljac u ovom pohodu.

Naš komandujući časnik kazao je sve što je bilo u njegovoj moći da bi ohrabrio i podupro ovu dobru nakanu, od prvog trenutka kada je za nju saznao. Sada je tu plemenitu

odluku objavio, i čitava je družina primila sa velikim zadovoljstvom, kličući: „Živeo kralj Džordž! Živelo vaše gospodstvo!” i onda su dodali, uz mnoge zakletve, „borićemo se za vas obojicu do poslednje kapi krvi.”

Gospodin, koji je svu noć pio u krčmi, privoleo se, zahvaljujući nekim razlozima koje mu je kaplar stavio u šaku, da se priključi ekspediciji. I sada, pošto je Džonsova kožna torba bila stavljena u kola sa prtljagom, snage su se spremile za polazak; ali tada je vodić, pristupivši Džonsu, kazao: „Gospodine, nadam se da ćete uzeti u obzir da su konji zadržani svu noć napolju, i da smo se, putujući, mnogo udaljili od našega puta.” Džonsa je iznenadila drskost ovih reči, i upoznao je vojnike sa njihovom neopravdanošću, i svi su jednoglasno osudili vodića zbog pokušaja da uceni jednog gospodina. Neki su kazali da bi ga trebalo vezati u kočice; drugi da zaslužuje šibu; a narednik mu je pripretilo svojom palicom, poželevši da je pod njegovom komandom, i zaklinjao se od srca da bi ga udesio za primer.

Džons se, međutim, zadovoljio negativnom kaznom, i udaljio se sa svojim novim drugovima, ostavljajući vodića nemoćnoj osveti da psuje i ruži; u ovoj drugoj radnji pridružio mu se i gostioničar, govoreći: „Dabome, dabome, krasan vam je to čovek, ja vam jamčim. Doista, divan za vojnika. Nosi gospodin čipkast prsni! Stara je poslovice, i tačna, da sve što sija nije zlato. Drago mi je što ga se moja kuća otresla.”

Celoga toga dana narednik i mladi vojnik marširali su zajedno; i prvi je, budući dosetljiv čova, pričao drugome mnoge zabavne priče o svojim ratnim pohodima, premda, stvarno, nije učestvovao ni u jednom; jer on je tek nedavno ušao u vojsku, ali svojom umešnošću, toliko se dodvorio starešinama, da je unapređen za kopljanika; doista, njegova se zasluga uglavnom sastojala u veštini da izvršno vrbuje dobrovoljce.

Za vreme marša vojnici su bili veoma veseli i razdragani; prepričavali su razne zgode koje su se odigrale u poslednjem logoru, i svako je vrlo slobodno pravio šale na račun oficira, od kojih su neke bile grublje vrste, i veoma blizu se graničile sa sablaznom. Ovo je potsetilo našeg junaka na običaj

o kome je čitao u istoriji Grka i Rimljana da, u izvesnim svečanim prilikama i na gozbama, dopuštaju svojim robovima da slobodno i bez zazora govore o svojim gospodarima.

Naša mala vojska, koja se sastojala iz dve čete pešaka, sada je stigla u mesto u kome je imala da se zaustavi te večeri. Narednik je tada obavestio svoga poručnika, koji je bio komandujući oficir, da su se tokom dnevnoga marša pridružila još dva čoveka; jedan je od njih, kazao je, divan bratac kakav se često ne viđa (misleći na ispičuturu), jer je skoro šest stopa visok, dobro građen i snažnih udova; a onaj drugi (misleći na Džonsa) biće sasvim dobar za zadnje redove.

Sada su novajlije izišle pred oficira, koji se, pošto je pregledao ljudeskaru, budući da je on izveden najpre, okrenuo potom da osmotri Džonsa; već na prvi pogled oficir nije mogao da sakrije nešto malo iznenađenja; jer, pored toga što je on bio veoma dobro odeven, i bio po prirodi ugladen, na njegovom liku bilo je upadljivog dostojanstva, koje se retko viđa među prostim, i doista nije uvek nerazdruživo pridodato ni crtama njihovih pretpostavljenih.

„Gospodine,” kazao je poručnik, „moj me je narednik izvestio da želite da stupite u četu koja je sada pod mojom komandom; ako je tako, gospodine, vrlo rado ćemo primiti dženitmena koji obećava da će činiti čast četi time što će u njoj poneti oružje.”

Džons je odgovorio: „Da on nije kazao ništa o stupanju u četu kao stalan vojnik; da je on najrevnije privržen slavnijoj stvari za koju će oni da se bore, i da mnogo želi da služi kao dobrovoljac”; dodao je na kraju još nekoliko komplimenata poručniku, i izrazio je svoje veliko zadovoljstvo što će biti pod njegovim zapovedništvom.

Poručnik mu je uzvratio ovu ljubaznost, pohvalio je njegovu odluku, rukovao se s njim, i pozvao ga da večera s njim i drugim oficirima.

GLAVA XII

PUSTOLOVINA JEDNE GRUPE OFICIRA

Poručnik koga smo pomenuli u prethodnoj glavi, i koji je komandovao ovom četom, bio je star blizu šezdeset godina. Ušao je u vojsku, još vrlo mlad, i služio je u svojstvu zastavnika u bici kod Tanijera; tu je zadobio dve rane, i toliko se istakao da ga je Vojvoda od Malbora, odmah posle bitke, unapredio u čin poručnika.

Otada je ostao stalno u tome zvanju, tj. bezmalo četrdeset godina; za to vreme video je kako je bezbroj puta bio zaobiđen, i sada je doživeo uniženje da mu komanduju dečaci čiji su očevi bili u krilu dadilje kada je on stupio u vojsku.

Nije ovaj neuspeh u službi poticao jedino otuda što on nije imao prijatelja među ljudima na vlasti. Imao je zlu sreću da navuče na se zlovolju svoga pukovnika, koji je dugi niz godina ostao na položaju komandanta ovoga puka. Niti je za neumoljivu omrazu koju je ovaj čovek gajio prema njemu imao da zahvali kakvom nemaru ili nedostatku u sebi kao oficiru, niti doista ma kakvoj svojoj pogrešci; već jedino nesmotrenosti svoje supruge, koja je bila veoma lepa žena, i koja, premda je upadljivo volela svoga muža, nije htela da kupi njegovo unapređenje po cenu izvesnih usluga koje je pukovnik tražio od nje.

Siromah poručnik bio je utoliko nesrećniji u tome što nije dok je osećao dejstvo netrpeljivosti svoga pukovnika, ni znao ni slutio da je ovaj zbilja gajio prema njemu; jer nije mogao ni da sluti neku zlovolju za koju je znao da nije dao nikakvog povoda; a njegova žena, strahujući za ono što je moglo da se izrodi iz snažnog osećanja časti njenoga muža, zadovoljila se čuvanjem svoje vrline, bez uživanja u uspehu svoje pobeđe.

Ovaj nesrećni oficir (jer mislim da se on može tako nazvati) imao je mnoge dobre osobine, pored zasluga u svome zvanju; jer je on bio pobožan, čestit, dobroćudan čovek; i ta-

ko se lepo ophodio kao starešina, da su ga veoma cenili i voleli ne samo vojnici njegove čete, no čitav puk.

Medu drugim oficirima koji su s njim marširali bio je i neki francuski poručnik, koji je proveo van Francuske dovoljno vremena da bi zaboravio svoj jezik, ali nedovoljno u Engleskoj da bi naučio naš, tako da on, stvarno nije govorio nikakvim jezikom, i jedva se dao razumeti i u najobičnijim prilikama. Bili su tu takođe i dva zastavnika, obojica veoma mladi ljudi; jednoga je odgojio neki beležnik, a drugi je bio sin žene pokućara nekog plemića.

Čim je večera bila završena, Džons je ispričao društvu o veselom raspoloženju koje je vladalo među vojnicima za vreme njihovog marša; „pa ipak,” kazao je, „uprkos njihovoj razgalamljenosti, oni će se poneti pre kao Grci nego kao Trojanjanci kada se budu sukobili sa neprijateljem.” — „Grci i Trojanjanci!” začudio se jedan od zastavnika; „ko su, dodavola, ti? Čuo sam za sve vojske u Evropi, ali za takve još nikada u životu.”

„Ne pretvarajte se da ste veće neznalice nego što ste, gospodine Nortertone,” kazao je čestiti poručnik. „Uveren sam da ste čuli za Grke i Trojanjance, premda možda niste čitali Popovog*) Homera; sada, kad me je gospodin potsetio, sećam se da Homer upoređuje nastup Trojanaca gušćijem gakanju, a veoma hvali ćutanje Grka. I tako mi časti, ima mnogo opravdanosti u pripravnikovoju opasci.”

„Bome, ja njih pamtitu vrlo dobro,” kazao je francuski poručnik, „ja to čitao u školi don Madam Dasije, de Grek, de Troajeji; oni se tukli zbog žena — ui, ui, ja sve to čitao.”

„Neka davo nosi Homera,” kazao je Norterton; „ja zbog njega još nosim brazgotine na z... Onaj Tomas, iz našeg puka, uvek nosi Homera u džepu; samo ako ga se dočepam, davo neka me nosi, ako ga ne bacim u vatru. Pa onda Kordelije,**)

*) Aleksadnar Pop, engleski pesnik i prevodilac *Ilijade*. — Prev.

**) Verovatno misli na Kornelija Neota. — Prev.

još jedan prokleti kurvin sin zbog koga sam često bio išiban."

„Dakle, vi ste pohađali školu, Gospodine Nortertone?" upitao je poručnik.

„Jesam, trista mu muka, jesam," odgovorio je on; „davo neka nosi moga oca što me je tamo slao. Stari dodak u školi hteo je da napravi popa od mene, ali, dodavola, pomislim ja, izradiću ja tebe, stara ptico; vraga će i trunka tvojih ludorija da se zalepi za mene. Eto Džemi Oliver, iz našeg puka, za malo je izbegao da takode ne postane popekanja, a to bi bila golemo šteta; jer, davo neka me nosi, ako on nije jedan od najljepših đidića na svetu; ali on se još bolje držao u školi, jer taj niti je naučio da čita ni da piše."

„Vi dajete vašem prijatelju veoma dobar karakter," kazao je poručnik, „i, usudujem se reći, veoma zaslužan. Ali molim vas, Nortertone, okanite se te budalaste i rdave navike psovanja; jer vi se varate, uveravam vas, ako mislite da u tome ima duhovitosti ili ugladenosti. Voleo bih, takode, da primite moj savet i da se manete ruženja sveštenstva. Ružna imena i misli, bačeni na ma kakvu zajednicu ljudi, uvek su neopravdani; to je slučaj naročito onda kada se to nabacuje na jednu tako svetu radnju: jer ružiti zajednicu, isto je što ružiti i radnju; a ja ostavljam vama da prosudite koliko je takav postupak nedosledan u ljudi koji idu da se bore za odbranu protestantske veroispovesti."

G. Aderli, kako je bilo ime drugog zastavnika, sedeo je dotle klimajući nogama i pevušeći neku ariju, i izgledalo je kao da ne sluša razgovor. On je sada prozborio: „O, Monsieur, on ne parle pas de la religion dans la guerre."*) — „To si dobro rekao, Džeče," uzviknuo je Norterton: „ako je *la religion* jedino što je posredi, trebalo bi ostaviti popovima da vojuju svoje bitke."

„Ne znam, gospodo, kakvo je vaše mišljenje," kazao je Džons; „ali ja mislim da čovek ne može da se zauzme za plemenitiju stvar no što je njegova vera; i opazio sam, iz ono

*) O, gospodine, u ratu se ne govori o religiji. — Prev.

malo istorija koje sam pročitao, da se vojnici nikad nisu borili hrabrije no kad su bili nadahnuti verskim oduševljenjem; što se mene tiče, premda ja volim moga kralja i otadžbinu, ipak protestantski interes nije bio neznatna pobuda koja me je opredelila da postanem dobrovoljac."

Norterton je sada namignuo Aderliju, i došapnuo mu lukavo: „Ožeži zamlatu, Aderli, ožeži." Onda se okrenuo Džonsu i kazao mu: „Vrlo se radujem, gospodine, što ste izabrali naš puk da u njemu služite kao dobrovoljac; jer ako naš popa kojom prilikom bude iskapio koju čašicu više, vidim da ćete moći da ga zamenite u dužnosti. Smatram kao izvesno, gospodine, da ste bili na univerzitetu; smem li zamoliti za čast da budem obavešten kome ste koležu pripadali?"

„Gospodine," odgovorio je Džons, „bio sam tako daleko od univerziteta, da čak i nad vama imam preimućstvo; naime, ja nisam uopšte pohađao nikakvu školu."

„A ja sam, sudeći samo po vašoj velikoj učenosti, držao za sigurno da jeste," uzviknuo je zastavnik. — „Oh, gospodine," odgovorio je Džons, „mogućno je da čovek nešto zna iako nije pohađao školu, kao što je mogućno i da ništa ne zna iako ju je pohađao."

„Ta vam je reč valjana, mladi dobrovoljče," uzviknuo je poručnik. „Na moju reč, Nortertone, najbolje će biti da ga pustite na miru; jer on je za vas pretvrd orah."

Nortertonu se nije mnogo svidala Džonsova zajedljiva šala; ali je smatrao da je izazivanje jedva dovoljno da bi opravdalo udarac ili naziv hulje ili lupeža, što su bili jedini utuci koji su mu padali na um. Stoga je, za sada, ućutao, ali je odlučio da iskoristi prvu priliku koja mu se bude ukazala i ovome vrati šilo za ognjilo.

Sada je došao red na g. Džonsa da napije zdravicu, kako se to kaže; i on nije mogao da se uzdrži a da ne pomene svoju dragu Sofiju. Na ovo je bio utoliko spremniji što je smatrao da je potpuno nemogućno da neko od prisutnih može pogoditi na koju on misli.

Ali poručnik, koji je bio majstor zdravica, nije hteo da se zadovolji samo imenom Sofija. Kazao je da mora da čuje i njeno prezime; na to se Džons malo uskolebao, ali je ubrzo zatim imenovao gdicu Sofiju Vestern. Poručnik Norterton je izjavio da neće da pije u njeno zdravlje, sem ako neko bude jamčio za nju. „Ja sam poznavao neku Sofiju Vestern,” kazao je, „koja je spavala sa polovinom mladih ljudi u Bātu; a možda je to ta ista žena.” Džons ga je vrlo svečano uveravao u protivno, tvrdeći da je gospodica koju je imenovao jedna mlada devojka velikog ugleda u otmenom svetu i veoma bogata. „Tako je, tako je,” kazao je zastavnik, „pa to je ona; davo neka me nosi, ako to nije ista žena; kladim se u pola tuceta butelja Burgundinca, da će nam je Tom Frenč iz našeg puka dovesti u društvo u ma koju krčmu u ulici Bridžes. Potom je nastavio da opisuje tačno njen izgled (jer ju je bio video sa njenom tetkom), i završio je rekavši „da joj otac ima veliko imanje u Samersetsšajru.”

Nežnost ljubavnikâ teško može da podnosi i najmanje šale sa imenima njihovih dragana. Medutim Džons, premda je u svome sastavu imao dovoljno ljubavničkog, i herojskog takode, nije se na ovo napadanje uzrujao onako brzo kako bi trebalo da je to učinio. Da kažemo istinu, pošto je malo kada slušao ovu vrstu duhovitosti, on je nije odmah razumeo, i dugo je mislio da se g. Norterton prevario, i njegovu čarobnicu zamenio nekom drugom. Ali sada, okrenuvši se stroga lika zastavniku, kazao je: „Molim vas, gospodine, izaberite neki drugi predmet za vašu duhovitost; jer ja vam jamčim da neću trpeti nikakve šale na račun karaktera te gospodice.” — „Šale,” uzviknuo je zastavnik; „sto mu muka, ta ja još nikada u životu nisam govorio ozbiljnije. Tom Frenč iz našeg puka imao je i nju i njenu tetku u Batu.” — „Onda vam ja moram ozbiljno reći da ste vi jedan od najbezobraznijih nitkova na zemlji.”

Tek što je izgovorio ove reči, zastavnik je, uz pljusak psovki, zavitlao punu bocu u pravcu Džonsove glave, koja ga je, pogodivši ga malo iznad desne slepoočnice, toga trenu oborila na pod.

Pobednik videći da neprijatelj leži pred njim nepokretan i da je krv počela dosta obilno da mu curi iz rane bio je naumio da ostavi bojno polje, na kome se ne može steći više nikakva slava; ali poručnik se umešao, i, kročivši vratima, presekao mu otstupnicu.

Norterton je uporno saletao poručnika i branio svoju slabodu; ukazao je na rdave posledice njegovog ostajanja; pitao ga je šta je manje mogao da učini? „Sto mu muka!“ kazao je, „pa ja sam se samo šalio sa tim čovekom. Nikada u životu nisam čuo ništa ružno o gospodici Vestern.“ — „Niste, je l'te,“ kazao je poručnik; „onda zaslužujete da vas čovek obes, prvo zato što pravite takve šale, a onda zato što ste se latili takvogoružja. Vi ste moj uhapšenik, gospodine, i nećete se mrdnuti odavde dok ne budete sigurni u rukama straže.“

Takvu je nadmoć imao naš poručnik nad ovim zastavnikom, da sva ona plahovita hrabrost koja je ničice oborila našega junaka, jedva da bi ga potstakla da trgne svoj mač protiv poručnika, da ga je tada imao da mu zvecka o bedrima; ali, budući da su svi mačevi bili obešeni u sobi, francuski ih je oficir blagovremeno, na početku okršaja, uklonio. Tako je g. Norterton bio prisiljen da sačeka konačan ishod svoje stvari.

Francuski poručnik i g. Aderli, po želji svoga komandira, podigli su Džonsovo telo; ali kako su mogli da primeće vrlo malo (ako i bez ikakvih) znakova života u njemu, pustili su ga opet na tle; Aderli je psovao što je okrvavio svoj prsni, a Francuz je izjavio: „Ja lud što tuše Angle dè mor; ja čuo da zakon angle obesiti čoveka ki le tuš poslednji.“

Kada je dobri poručnik prišao vratima, on je u isti mah i zazvonio; i kada se posilni odmah pojavio, poslao ga je po vod musketara i lekara. Ove zapovesti, zajedno sa posilnikovim izveštajem o onome što je video, ne samo da su dovele vojnike, već su odmah došli i gostioničar, njegova žena, sluge, i doista svi koji su se toga časa zatekli u krčmi.

Da opišem svaku pojedinost i ispričam čitav razgovor sledećeg prizora, nije u mojoj vlasti, sem da imam četrdeset perâ i da mogu, odjednom, da pišem svima njima, kao što je društvo sada govorilo. Stoga čitalac mora da se zadovolji naj-

glavnijim zgodama, a što se ostalog tiče, možda će me vrlo rado izviniti.

Prvo što je učinjeno bilo je da se osigura Nortertonova osoba, koga su stavili pod stražu šestorice ljudi, na čelu sa kaplarom, i koji su ga povelili, iz mesta koje je veoma rado hteo da ostavi, ali na nesreću u mesto u koje je veoma nerado hteo da ode. Istinu govoreći, tako su čudljive želje slavloljublja da bi, onoga trenutka kada je ovaj mladić postigao gore pomenutu slavu, bio zadovoljan da se mogao povući u neki kut sveta gde glas o tome nikada ne bi dopro do njegovih ušiju.

Iznenaduje nas, a to će možda iznenaditi i čitaoca, da je poručnik, čestit i dobar čovek, glavnu pažnju poklonio pre uzapćenju krivca nego li spasavanju života ranjene osobe. Mi pominjemo ovu opasku ne zato što bismo uobražavali da smo tobož kadri da objasnimo ovako čudno ponašanje, već da se kasnije ne bi neki kritičar kitio perjem kao da je ovo on otkrio. Hoćemo da ova gospoda znaju da smo mi kadri kao god i oni da vidimo ono što je čudno u karakteru, ali naš je posao da ispričamo činjenice onako kakve one jesu; tek kada smo to učinili, pada u deo učenom i visprenom čitaocu da pogleda u onu prvobitnu knjigu prirode, iz koje je svaki odlomak ove knjige prepisan, premda ne navodimo uvek i svaku posebnu stranu da bismo potvrdili istinitost.

Društvo koje je sada pristalo bilo je drugačijeg raspoloženja. Odložili su svoju radoznalost u pogledu zastavnikove ličnosti, dok ga kasnije ne budu videli u zanimljivijem položaju. Za sada, njihova briga i pažnja bile su posvećene krivavom predmetu na podu; kada su ga postavili uspravno na stolicu, ubrzo je počeo da pokazuje neke znake života i kretanja. Tek što je društvo ovo opazilo (jer svi su ispočetka držali da je Džons mrtav), svi su se odmah dali na pripisivanje lekova za nj; jer kako nije bilo nikoga iz lekarskog reda, svako je to zvanje uzeo na sebe.

Puštanje krvi bilo je jednoglasno mišljenje čitave odaje; ali na nesreću nije bilo hirurga pri ruci. Onda su svi povikali: „Pozovite berberina!” ali niko nije ni koraka maknuo. Nekoliko vrsta kapljica bile su pripisane na isti bezuspešan način;

najzad je gostioničar poručio kriglu jakoga piva, uz zdravicu, govoreći da su to najbolje kapljice u Engleskoj.

Osoba koja je uglavnom bila od pomoći u ovoj prilici, i doista jedina koja je učinila nešto korisno, ili je bar izgledalo verovatno da će učiniti, bila je gostioničarka: otsekla je nešto svoje kose i stavila je na ranu da bi zaustavila krv; uzela je da trlja rukom mladićeve slepoočnice; i pošto je izrazila svoj prezir prema pivu koje je prepisao njen muž, poslala je jednu od devojaka u svoju sobu da bi donela otud bocu rakije; čim je ova došla, naterala je Džonsa, koji je upravo dolazio sebi, da ispije jedan dobar, pozamašan gutljaj.

Uskoro posle toga stigao je lekar, koji je pošto je pregledao ranu, vrteo glavom, i prekoreo za sve ono što je bilo učinjeno, naredio je ranjeniku da toga trena ode u postelju; smatramo da je i umesno da ga tu ostavimo malo da se odmori, pa stoga i završavamo ovu glavu.

GLAVA XIII

KOJA SADRŽI VELIKO SLOVO GOSTIONIČARKE, VELIKU UČENOST JEDNOG LEKARA, I TEMELJNU VESTINU U KAZUISTICI ČESTITOG PORUČNIKA

Kada je ranjenik odnesen u postelju, i kuća opet počela da se raščišćava od meteža koji je ovaj događaj izazvao, gostioničarka je oslovila komandira ovim rečima: „Bojim se, gospodine,” kazala je, „da se ovaj mladi čovek nije poneo kako treba prema vašim gospodstvima; čak i da je poginuo, smatram da bi samo dobio ono što je zaslužio. Dabome, kada gospoda primaju u svoje društvo niže *parsons*,*) trebalo bi da ih drže na otstojanju; ali, kao što je moj prvi muž imao običaj da kaže, malo njih umeju da to izvedu. Što se mene tiče,

*) Ona misli na »personne«, dok *parson* znači — pop. — Prev.

ja zacelo ne bih dopustila nikome da se *prikluči* u društvo gospode; ali mislila sam da je i on oficir, sve dok mi narednik nije kazao da je samo regrut."

"Gazdarice," odgovorio ja poručnik, „vi se varate u čitavoj toj stvari. Mladić se ponašao do krajnosti ispravno, i on je, verujem, mnogo bolji gospodin, no zastavnik koji ga je napao. Ako taj mladić umre, čovek koji ga je udario imaće najviše razloga da zažali za tim; jer puk će se osloboditi jednog kavgadžije, koji služi na sramotu vojsci; a pobegne li iz ruku pravde, gospodo, okrivite mene za to. To samo imam da kažem."

„Dabome, dabome! Vi to najbolje znate," kazala je gostioničarka. „Ali ko bi to pomislio? Da, da, da. Drago mi je što će vaše blagorodstvo da se postara da pravda bude zadovoljena; zacelo, svakome treba suditi kako je pravo. Gospoda ne bi trebalo da ubijaju sirotinju, a da za to ne odgovaraju. Siromašan čovek ima dušu koju treba da spase, kao god i bogataš."

„Zbilja, gospodo," kazao je poručnik, „vi imate pogrešno mišljenje o dobrovoljcu. Ja smem da se zakunem da je on veći gospodin od onog oficira."

„Pa da!" uzviknula je gostioničarka; „gledajte, molim vas: moj prvi muž bio je pametan čovek; ele, on je imao običaj da kaže da se ne može uvek poznati unutrašnjost po spoljašnosti. Ali u ovom slučaju nije čak bilo ni toga; jer ja njega nisam videla nego tek kad je sav bio obliven krvlju. I ko bi to o njemu pomislio! Možda je on neki mladi gospodičić, nesrećan u ljubavi. Bože sakloni, kad bi umro: ala bi to bila žalost za njegove roditelje! Zacelo je sam đavo morao da umeša svoje prste kada je podbo onog nesrećnika da učini tako ružno nedelo. Kao što kaže vaše blagorodstvo, on sramoti vojsku; jer većina gospode oficira koje sam upoznala posve su drukčiji ljudi, i izgledaju da bi se gnušali prolivanja hrišćanske krvi kao god i drugi; to jest, kao civili, što rekao moj pokojni muž. Ono istina, kad dođe do rata, krv mora da se proliva; ali onda oni nisu krivi za to. Što više naših neprijatelja

poubijaju, toliko bolje; ja želim, iz sveg srca, da im ubiju svakog majčinog sina."

„O sramota, gospodo!" uzviknuo je poručnik, smešeći se. „Poubijati ih sve isuviše je krvožedna želja."

„Ni najmanje, gospodine," odgovorila je ona; „ja ni malo nisam krvožedna, samo prema našim neprijateljima; a u tome nema nikakvog zla. Zaista, samo je prirodno da želimo smrt našim neprijateljima, da bi se ratovi okončali, i smanjili nam porezu. Pa samo za osvetljenje prozora plaćamo preko četrdeset šilinga, a ukinuli smo svetlost gdegod smo mogli; zamračili smo skoro čitavu kuću, bogami. Velim ja porezniku: trebalo bi da budete milostivi prema nama jer, bogami, mi smo vladini prijatelji: a to, zacelo, i jesmo, jer plaćamo im čitavu kovnicu novca. Pa ipak, često pomislim u sebi, ta vlada ne smatra da prema nama ima nekakvih obaveza više no prema onima koji ne plaćaju ništa. Ali šta ćete, šta ćete — takav je svet."

I dalje je govorila u ovom smislu kada je lekar ušao u odaju. Poručnik ga je odmah upitao kako je ranjeniku. Ali on mu je samo odgovorio sledeće: „Bolje je, verujem, no što bi bio u ovo vreme da me niste pozvali; ali čak i kako jeste, možda bi bila sreća da ste me pozvali ranije." — „Nadam se, gospodine," kazao je poručnik, „da nije dobio frakturu lobanje." — „Hm," uzviknuo je lekar, „frakture nisu uvek najopasniji simptomi. Kontuzije i lageracije često prate gore pojave, i imaju kobnije posledice, nego frakture. Ljudi koji ne znaju ništa o ovim stvarima zaključuju da je sve dobro ako nije nastupila fraktura lobanje; dok međutim, ja bih radije da vidim nečiju lobanju zdrobljenu u komade nego neke kontuzije na koje sam nailazio." — „Nadam se," kazao je poručnik, „da u ovome slučaju nema takvih simptoma" — „Simptomi," odgovorio je lekar, „nisu uvek pravilni ni stalni. Viđao sam veoma često nepovoljne simptome ujutru koji se u podne menjaju u povoljne, a u noći opet postaju nepovoljni. Doista, o ranama je tačno i istinito rečeno, *Nemo repente fuit tur — pissimus*. Sećam se, jednom su me pozvali pacijentu koji je dobio žestoku kontuziju u tibiji (golenjači), čime je spoljašni

kutis (koža) bio toliko zderan da je nastupio obilan odliv krvi, a unutarnje membrane (opne) razderane da se os (kost) veoma jasno videla kroz otvor vulnusa (rane). Pošto su se u isto vreme pojavili i neki simptomi groznice (jer puls je bio veoma jak i pokazivao mnogo flebotomije (puštanje krvi), strahovao sam od neposredne smrtne opasnosti. Da bih to sprečio, odmah sam napravio veliki orficium (otvor) u veni leve ruke, i otuda istočio dvadeset uncija krvi; očekivao sam da će ona biti do krajnosti lepljiva ili doista zgrušana, kao što je kod pleuritčnih obolenja; ali, na moje iznenađenje, izgledala je rumena i napredna, i njen se sastav malo razlikovao od krvi savršeno zdravih osoba. Onda sam primenio stavljanje obloga na ozleđeno mesto, što je veoma odgovaralo svrsi; i posle tri ili četiri previjanja, rana je počela da luči gust pus (gnoj) ili materiju, pomoću čega je kohezija... Ali možda se ne izražavam dovoljno razumljivo?" — „Zbilja ne," odgovorio je poručnik; „ne mogu reći da sam i jedan slog razumeo." — „Pa onda, gospodine," kazao je lekar, „neću da zamaram vašu strpljivost: ukratko, posle šest nedelja moj je pacient bio kadar da ide na svojim nogama, isto onako savršeno kao i pre no što je bio kontuzovan." — „Želeo bih, gospodine," kazao je poručnik, „da budete tako ljubazni i samo da me obavestite da li je rana, koju je ovaj mladić imao nesreću da zadobije, verovatna da se pokaže smrtonosna." — „Gospodine," odgovorio je lekar, „kazati, posle prvog previjanja, da li će se rana pokazati smrtonosna ili ne, bila bi veoma slaba i budalasta pretpostavka: svi smo mi smrtni, i u toku lečenja mogu da se jave simptomi koje ni najveći u našem zvanju nikada ne mogu da predvide." — „Ali mislite li da je on u opasnosti?" upitao je poručnik. — „U opasnosti! pa naravno," povikao je doktor: „koga ima među nama, ko je i u najsavršenijem zdravlju, da bi se za nj moglo reći da nije u opasnosti? I stoga, zar se može reći za čoveka sa tako teškom ranom da nije u opasnosti. Sve što mogu za sada da kažem to je, da je dobro što ste me pozvali, ali da bi možda bilo bolje da ste me pozvali ranije. Posetiću ga opet rano ujutru; a u međuvremenu, starajte se da ima potpun mir, i neka

pije ovsane čorbice do mile volje." — „Zar mu nećete dopustiti i malo surutke?" upitala je gostioničarka. — „Dabome, dabome," uzviknuo je lekar, „i malo surutke, ako hoćete, samo pod uslovom da je vrlo malo." — „I malo pileće čorbe," dodala je ona. — „Da, da, pileća čorba je vrlo dobra," kazao je doktor. — „Zar ne bih smela da mu odnesem i malo pihtija?" kazala je gostioničarka. „Može, može," odgovorio je lekar, „pihtije su vrlo dobre za rane, jer one doprinose koheziji." Zaista, bila je sreća što gostioničarka nije imenovala i druga jela sa jakim začinima, jer bi doktor i njih odobrio pre no da kuća izgubi mušteriju.

Tek što je doktor otišao, gostioničarka je uzela da trubi poručniku slavopojke o njemu, koji iz tog kratkog poznanstva, nije imao tako povoljno mišljenje o njegovim lekarskim sposobnostima kao što su to dobra žena i svi susedi mislili o njemu (i to možda s pravom); jer premda se bojim da je doktor bio pomalo uobraženko, mogao je ipak, i pored toga, da bude vrlo dobar lekar.

Pošto je poručnik razabrao iz učenog razgovora sa lekarom da se g. Džons nalazi u velikoj opasnosti, izdao je naređenje da se g. Norterton čuva pod vrlo strogom stražom, imajući nameru da ga ujutru izvede pred sud, a da vođenje trupa u Gloster poveri francuskom poručniku, koji je, premda nije znao ni da čita ni da piše, ni da govori ikakvim jezikom, ipak bio dobar oficir.

Uveče je naš komandir poslao poruku g. Džonsu da bi ga rado posetio, ako ga to neće uznemiriti. Ovu ljubaznost primio je Džons sa zahvalnošću, i prema tome poručnik je otišao u njegovu sobu gde je našao ranjenika u mnogo boljem stanju no što je očekivao; štaviše, Džons je uveravao svoga prijatelja da bi on već odavno ustao da mu lekar izrično nije naredio protivno; jer činilo mu se da se oseća dobro kao uvek, i da nema zbog svoje rane nikakve tegobe sem jakog bridenja na toj strani glave.

„Veoma bi me radovalo," prozborio je poručnik, „ako biste zaista bili tako dobro kao što zamišljate; jer u tome slučaju bili biste u mogućnosti da odmah pribavite sebi pravedno

zadovoljenje; jer kada neka stvar ne može da se izgadi, kao kad je u pitanju udarac, što pre izvadite mač, utoliko bolje; ali bojim se vama se čini da ste bolje no što jeste, i protivnik bi imao nad vama isuviše preimućstva."

„Ipak ću da pokušam," odgovorio je Džons, „ako vam je po volji, i ako hoćete da budete ljubazni, uzajmite mi neki mač, jer ja ovde nemam svoga."

„Moj vam mač stoji na raspoloženju od sveg srca, moje drago momče", uzviknuo je poručnik, poljubivši ga; „vi ste hrabar dečak, i volim vas zbog vaše srčanosti; ali strahujem za vašu snagu: jer onakav udarac, i onoliki gubitak krvi, morali su vas mnogo oslabiti; i premda u postelji ne osećate nedostatak snage, sva je prilika da ćete to osetiti posle zamaha ili dva. Ne mogu da pristanem da se noćas tućete; ali nadam se da ćete biti kadri da nas stignete pre no što se udaljimo za nekoliko dana marša; i dajem vam svoju časnu reč da ćete dobiti zadovoljenje, ili čovek koji vas je ozledio neće ostati u našem puku."

„Želeo bih," kazao je Džons, „kada bi ta stvar mogla da se reši noćas: sada kad ste mi je pomenuli, neću moći da se smirim."

„Oh, ne mislite o tome," odvratio je poručnik; „nekoliko dana ne čine nikakvu razliku. Ranjena čast nije što i ranjeno telo: odlaganje lečenja ne izaziva patnju. Dobiti zadovoljenje od danas pa za nedelju dana вреди koliko i dobiti ga sada."

„Ali zamislimo," kazao je Džons, „da se moje stanje pogorša, i da umrem od posledica ove rane."

„Onda vašoj časti," odgovorio je poručnik, „neće biti potrebno nikakvo zadovoljenje uopšte. Ja ću lično odati pravdu vašem karakteru, i posvedočiću svetu o vašoj nameri da postupite ispravno, da ste ranu preboleli."

„Pa ipak," odgovorio je Džons, „mene brine odlaganje. Bezimalo se plašim da to i pomenem vama, koji ste vojnik; ali, premda sam bio veoma razuzdan i pust mladić, ipak, u svojim najozbiljnijim trenucima, ja sam, uistinu, u dnu duše, Hrišćanin."

„To sam takode i ja, uveravam vas”, kazao je oficir; „i to tako vatren da mi je bilo vrlo drago kad ste za večerom prihvatili stvar naše vere; ali sada mi je malo krivo na vas, mladi gospodine, što se ustručavate da pred kim bilo objavite vaše verovanje.”

„Ali kako užasno mora da bude svakome,” uzviknuo je Džons, „ko je Hrišćanin, da gaji zlobu u svojim grudima, nasuprot zapovesti Onoga koji je to izrično zabranio? Kako mogu ja to da podnesem na bolesničkoj postelji, ili kako da se opravdam od takvog greha koji bih nosio u srcu?”

„Pa, ja verujem da postoji takva zapovest,” kazao je poručnik; „ali čovek od časti ne može da se pridržava nje. A vi morate da budete častan čovek, ako hoćete da budete u vojsci. Sećam se da sam jednom, uz bolu punča, izneo takav slučaj pred našeg kapelana, i on je priznao da u tome ima velike teškoće; ali, kazao je, da se nada da je nama vojnicima u ovom slučaju možda učinjen izvesan popust; i doista, dužnost nam je da se tome nadamo; jer ko bi mogao da živi bez svoje časti. Ne, ne, moje drago momče, budite dobar Hrišćanin dokle god živite; ali budite i častan čovek, i nikad nemojte da otrpите drsku uvredu; ni sve knjige, ni svi popovi na svetu, nikada ne mogu da me uvere da bi trebalo da mislim drugačije. Ja vrlo mnogo volim svoju religiju, ali svoju čast volim više. Mora da postoji nekakva pogreška u sklopu reči toga teksta, ili u njegovom prevodu, ili u tumačenju, ili već u ovoj ili onome. Ali bilo kako mu drago, čovek mora da reskira, jer mora da čuva svoju čast. I zaista, smirite se noćas, a ja vam obećavam da će vam se dati prilika da dobijete pravedno zadovoljenje.” Onda je srdačno poljubio Džonsa, rukovao se s njim i oprostio.

Iako je poručnik nalazio da je njegovo umovanje bilo veoma zadovoljavajuće, njegov prijatelj nije ga smatrao potpuno takvim. I Džons je stoga, pošto je ovu stvar dugo premetao u mislima, naposljetku došao do odluke, koju će čitalac naći u sledećoj glavi.

GLAVA XIV

NAJSTRAŠNIJA GLAVA ODISTA; TAKVA, DA MALO KOJI ČITALAC
TREBA DA SE USUDI DA JE ČITA UVEĆE, NAROČITO
KADA JE SAM

Džons je posrkao veliku količinu pileće, ili tačnije petlove čorbe, sa veoma dobrim apetitom, i doista, lako je mogao pojesti i petla od kojega je čorba bila napravljena, i još funtu slanine pride; i sada, ne osećajući se slab ni telesno ni duševno, odlučio je da ustane i potraži svoga neprijatelja.

Ali prvo je poslao po narednika, koji je bio njegov prvi poznanik među ovom vojničkom gospodom. Nažalost, pošto je taj čestiti časnik, u bukvalnom smislu reči, ispunio sebe pićem do vrha, bio se već neko vreme povukao na svoje ležište, gde je tako glasno hrkao, da nije bilo lako preneti kakav šum u njegove uši koje bi bile kadre da uguše zvuk koji je izbijao iz njegovih nozdrrva.

Međutim, kako je Džons bio uporan u svojoj želji da se vidi s njim, jedan grlat momak našao je naposljetku načina da uznemiri njegove snove, i da mu saopšti poruku. Čim je ova poruka prodrila u narednikovu svest, ustao je sa postelje i, kako je već bio u odelu, odmah se uputio Džonsu. Džons nije smatrao za umesno da treba da upozna narednika sa svojom namerom; iako je mogao to da učini bez ikakve opasnosti, jer je sâm kopljanik bio čovek koji polaže na svoju čast, i ubio je svoga protivnika. On bi stoga verno čuvao ovu tajnu, kao i svaku drugu za koju ne bi bilo raspisane nagrade za njeno rasvetljavanje. Ali kako Džons, posle tako kratkog poznanstva, nije znao za ove vrline, njegova je opreznost možda bila mudra i dovoljno preporučljiva.

Stoga je on otpočeo time što je izložio naredniku da, kako je sada stupio u vojsku, sramota ga je što nema ono najneophodnije vojničko oruđe, naime, mač; i dodao je da će mu biti beskrajno obavezan ako može da mu nabavi jedan. „A za to ću vam,” kazao je, „platiti ma koju razložnu cenu; nije čak

ni potrebno da mu je drška srebrna, samo ako je sečivo dobro, takvo kakvo dolikuje bedru vojnika."

Narednik, koji je dobro znao šta se dogodilo, i čuo da se Džons nalazi u vrlo opasnom stanju, odmah je zaključio, iz takvih reči, u to doba noći, i od čoveka u takvom položaju, da je on šenuo pameću. Ele, kako je njegov um (da upotrebimo ovu reč u njenom običnom značenju) bio uvek bodar, smislio je da obrne ovu čud bolesnikovu u svoju korist. „Gospodine," kazao je, „mislim da mogu da vas opremim. Imam kod sebe najodličnije parče čelika. Drška mu, doduše, nije od srebra, ali, kao što velite, to i ne dolikuje vojniku; ali ipak pristojan je; sečivo, pak, jedno je od najboljih u Evropi. To je sečivo koje — sečivo koje — ukratko, doneću vam ga ovoga časa, pa ćete sami da vidite i da ga isprobate. Od srca se radujem što vidim da se vaše gospodstvo tako dobro oseća."

Pošto je odmah doneo mač, uručio ga je Džonsu, koji ga je uzeo i izvukao iz korica; onda je kazao naredniku da će moći sasvim dobro da posluži, a on neka kaže cenu.

Narednik je sada uzeo opširno da hvali svoju robu. Kazao je (štaviše, kleo se vrlo svečano), da je sečivo oteto nekom francuskom oficiru, vrlo visokog čina, u bici kod Detingena. „Ja sam ga lično skinuo sa njegovog bedra," kazao je, „pošto sam ga najpre tresnuo po glavi. Drška je bila zlatna. Nju sam prodao jednom našem finom gospodinu; jer znate li, vaše gospodstvo, da ima ljudi koji više cene dršku nego sečivo."

Ovde ga je Džons prekinuo, i zamolio da kaže svoju cenu. Narednik, koji je mislio da je Džons sasvim lišen razuma, i da je vrlo blizu svome kraju, bojao se da ne uvredi svoju porodicu bude li tražio premalo. Međutim, posle trenutnog kolebanja, zadovoljio se imenovanjem cene od dvadeset zlatnika, i zakleo se da ga ni svom rođenom bratu ne bi prodao za manju svotu.

„Dvadeset zlatnika!" uzviknuo je Džons u najvećem iznenađenju; „vi zacemento mislite da sam ja lud, ili da nikada u životu nisam video mač. Dvadeset zlatnika, zbilja! Nisam mislio da ćete vi pokušati da me ucenite. Evo, uzmite vaš mač.

— Ali ne, predomislio sam se: zadržaću ga kod sebe da bih ujutru pokazao vašem oficiru kakvu ste mi cenu tražili za nj."

Narednik, kao što smo već kazali, bio je uvek bistra uma (in sensu praedicto) i sada je jasno uvideo da Džons nije u onome stanju kao što je strahovao za nj; i stoga se pretvarao kao da je i sâm isto toliko iznenađen kao i Džons, i kazao je: „Verujte, gospodine, da vam nisam nerazložno zatražio toliku cenu. Jer treba da uzmete u obzir da je ovo jedini mač koji imam, i da se izlažem neprijatnosti da me moj oficir uhvati bez njega. I doista, kad se sve uzme jedno s drugim, mislim da dvadeset šilinga nije preterana cena."

„Dvadeset šilinga!" uzviknuo je Džons; „pa vi ste mi upravo sada tražili dvadeset zlatnika." — „Kako!" povikao je narednik; „zacelo me je vaše gospodstvo pogrešno razumelo; ili sam pak ja pogrešno kazao — i doista, tek sam upola budan. Dvadeset zlatnika — ta idite, molim vas! Nije ni čudo što se vaše gospodstvo toliko uzrujalo. Ma zar ja kazao dvadeset zlatnika? Ne, ne, uveravam vas, hteo sam reći dvadeset šilinga. I kada vaše blagorodstvo uzme sve u obzir, nadam se da neće pomisliti da je cena preterana. Ono, doduše, istina je da i za manje novaca možete da kupite oružje koje izgleda isto tako dobro, ali — "

Ovde mu je Džons upao u reč, rekavši: „Toliko sam daleko od cenjkanja sa vama, da ću vam, evo, dati jedan šiling više no što tražite." Onda mu je dao zlatnik,^{*)} preporučio mu da se vrati u postelju, i pozeleo mu dobru sreću na maršu; dodao je još da se nada da će ih stići pre no što divizija dođe u Vuster.

Narednik se vrlo učtivo oprostio, potpuno zadovoljan svojom trgovinom, i ne malo blažen zbog srećnog snalaženja u onom pogrešnom koraku, na koji ga je navelo njegovo mišljenje o bolesnikovoj šenulosti.

Čim se narednik udaljio, Džons je ustao iz postelje, potpuno se opremio, obukavši čak i svoj kaput, koji je, budući

^{*)} Gvineja, ili zlatnik, vredí dvadeset i jedan šiling. — Prev.

bele boje, jasno pokazivao tragove krvi koja se slivala po njemu; i onda, pošto je stegao u desnici svoj novo kupljeni mač, i upravo hteo da izide, odjednom ga je zaokupila misao o onome šta je naumio da preduzme, i počeo je da razmišlja da će, možda, kroz nekoliko minuta lišiti života jedno ljudsko biće, ili će možda izgubiti svoj. „Vrlo dobro,” kazao je, „za kakvu to stvar ja izlažem svoj život opasnosti? Pa za stvar moje časti. A ko je to ljudsko biće? Neki podlac, koji me je ozledio i naneo mi uvredu, a da to ja nisam izazvao. Ali zar Bog nije zabranio osvetu? Jeste, ali nju svet naređuje. Dobro, zar ću ja da slušam svet nasuprot izričitoj zapovesti Božjoj? Zar da navučem na se božansku nemilost radije nego da budem nazvan — ha — kukavicom — huljom? — Neću više da mislim; rešeno je; moram da se borim s njim.”

Sat je sada otkucao ponoć i svi u kući su bili u svojim posteljama, izuzev stražara koji je čuvao Nortertona; Džons je tiho otvorio vrata, i izišao je da potraži svoga neprijatelja, čije mu je sklonište savršeno opisao gostioničarski momak. Nije lako zamisliti mnogo čudesniju spodobu od one koju je on sada pružao. Na sebi je imao, kao što smo kazali, svetao kaput, pokriven mrljama krvi. Njegovo lice, koje je tu istu krv izgubilo, kao i dvadeset uncija koje mu je lekar pustio, bilo je bledo. Oko glave imao je izvesnu količinu zavoja, slično turbanu. U desnoj je ruci držao mač, u levoj sveću. Tako da (krvavi Banko*) nije bio vredan da se s njim uporedi. Ustvari, verujem da se strašnije prividenje nije nikad pojavilo ni na jednom groblju, kao ni u mašti dobrih ljudi sakupljenih u zimsko veče oko božićne vatre u Samersetsajru.

Kada je stražar prvo opazio približavanje našega junaka, kosa je počela polako da podiže njegovu generalsku kapu; u istom trenutku i kolena su stala da udaraju jedno o drugo. Ubrzo čitavo njegovo telo bilo je obuzeto gore no nastupom groznice. Onda je opalio iz svoje puške, i tresnuo je ravno licem o zemlju.

*) Lice iz Šekspirove tragedije *Makbet*. — Prev.

Da li je strah ili hrabrost bio uzrok njegovom pucanju, i da li je nanišanio na predmet svoga užasa, ja ne umem reći. Ako jeste, ipak je imao dobru sreću da promaši svoju metu.

Džons, videći da je čovek pao, pogodio je uzrok njegovog straha, i nije mogao da se ne nasmeje, ni malo ne misleći na opasnost koja ga je tek mimoišla. Onda je prošao pored stražara, koji je još ležao u položaju u kome je pao, i ušao je u sobu u kojoj je Norterton, kako je čuo, bio zatvoren. Tu je, u usamljenom položaju, našao — jednu praznu kriglu koja je stajala na stolu, po kome je bilo prosuto nešto piva; i izgledalo je kao da je soba do nedavno bila nastanjena, ali sada je bila potpuno prazna.

Džons je onda pomislio da soba možda vodi u neku drugu odaju; ali, pretraživši svud unaokolo, nije mogao da ugleda nikakva druga vrata sem onih na koja je ušao, pred kojima je stajao stražar. Onda je nekoliko puta viknuo Nortertona po imenu, ali niko se nije odazvao: to je samo poslužilo da potvrdi stražaru u njegovom strahu i da ga uveri da je dobrovoljac umro od zadobijenih rana, i da je sada njegov duh došao da potraži ubicu. On je sada ležao u mukama straha, i ja od srca želim da su mogli da ga vide neki od onih glumaca, koji treba da prikazuju čoveka izbezumljenog od straha; mogli bi da se nauče da preslikaju prirodu umesto da izvode neke fantastične trikove i gestove za zabavljanje i odobravanje galerije.

Videći da je ptica odletela, ili bar teško verujući da će naći Nortertona, a s pravom strahujući da će stražarev pucanj uzbuniti čitavu kuću, naš je junak utrnuo sveću i tiho se iskrao natrag u svoju sobu i postelju; on tu ne bi mogao da dode neprimećen da je na istom stepeništu bilo ikakve druge osobe izuzev jednog jedinog gospodina koga je kostobolja bila privezala za postelju; jer pre no što je mogao da dode do vrata svoje sobe, trem pred kojim je bila postavljena straža bio je do polovine ispunjen svetom, od kojih su neki bili u košuljama, neki tek napola ođeveni, a svi su veoma ozbiljno pitali jedni druge šta se dogodilo.

Pronađen je i vojnik koji je ležao na istom mestu i u istom položaju kako smo ga tek ostavili. Nekolicina ih je odmah uzela da ga podignu, a neki su zaključili da je mrtav, ali su brzo uvideli svoju grešku; jer on ne samo da se otimao od onih koji su ga se dotakli rukom, već je počeo da riče kao bik. Stvarno, on je uobražavao da ga to hvataju duhovi ili đavoli; jer budući da mu je mašta bila ispunjena grozom priviđenja, pretvarao je svaki predmet koji je video ili osetio u same vampire ili sablasti.

Najzad je bio savladan brojem, i podignut na noge; kada su doneli sveće, i kada je među prisutnima video dvojicu ili trojicu svojih drugova, došao je malo k sebi; ali kada su ga upitali šta mu se to dogodilo, odgovorio je: „Ja sam mrtav čovek, i to je sve; ja sam mrtav čovek, ne mogu od toga da se oslobodim, ja sam ga video.” — „Šta si video, Džeče? upitao ga je jedan od vojnika. — „Pa video sam mladog dobrovoljca koji je juče ubijen.” Onda se kleo najtežim kletvama da je video dobrovoljca, sveg oblivenog krvlju, a iz usta mu i nozdrva bljuje vatra; onda je prošao pored njega i ušao u sobu u kojoj je bio zastavnik Norterton, ščepao je zastavnika za gušu i odieteo s njim uz tutanj grmljavine.

Ova priča naišla je na lep prijem kod slušaoca. Sve prisutne žene čvrsto su verovala u njenu istinitost, i molile su Nebo da ih brani od ubistva. Među ljudima, takođe, bilo ih je mnogo koji su u nju poverovali; ali drugi su je izvrgli ruglu i potsmehu; a jedan narednik, koji je bio prisutan, kazao je vrlo hladnokrvno: „Mladiću, još ćeš ti o ovome čuti ponešto, što si na stražarskoj dužnosti zaspao i sanjao.”

Vojnik je odgovorio: „Možete da me kaznite, ako izvolite; ali ja sam bio isto tako budan kao što sam sada; i davo neka me odnese, kao što je odneo zastavnika, ako nisam video mrtvog čoveka, kao što vam velim, sa očima velikim i užarenim kao dve velike buktinje.”

I komandir snaga, i komandir kuće sada su prispeli; pošto je prvi bio budan u to vreme, i čuo stražara kada je opalio iz puške, smatrao je da mu dužnost nalaže da odmah ustane, premda nije slutio nikakvo zlo; slutnje pak u dru-

goga komandira bile su mnogo veće, naime da neke kašike pohari ne krenu maršem, a da za to nisu primili od njega ni kakvo naređenje za pokret.

Naš siromah stražar, kome pojava ovog oficira nije bila mnogo više po volji no što mu je bilo ono priviđenje koje je kako je mislio, malopre video, ponovo je ispričao groznu priču sa mnogo dodavanja krvi i vatre; ali imao je nesreću da mu ni jedna od poslednje pomenutih osoba nije poklonila mnogo vere; jer oficir, premda veoma pobožan čovek, bio je slobodan od ovakvih strahovanja: sem toga, pošto je tek nedavno bio ostavio Džonsa u stanju u kakvom smo ga videli, nije imao razloga da poveruje da je on mrtav. Što se gostioničarke tiče, premda ne preterano religiozna, ona nije bila protivnica učenja o duhovima; ali postojala je jedna okolnost u priči za koju je znala da je neistinita, kao što ćemo odmah obavestiti čitaoca.

Ali bilo da je Norterton bio odnesen u grmljavini ili vatrom bilo da je nestao na ma kakav drugi način, sada se pokazalo kao izvesno da se njegovo telo više ne nalazi u zaptu. Tom prilikom poručnik je odmah stvorio zaključak koji se nije mnogo razlikovao od onoga koji je narednik malopre izveo, i naredio je da se stražar odmah uhapsi. I tako je, čudnim obrtom sreće (premda ni malo neobičnim u vojničkom životu), stražar dopao pod stražu.

GLAVA XV

SVRŠETAK GORNJE PUSTOLOVINE

Pored sumnjičenja zbog spavanja, poručnik je gajio još i jednu težu sumnju protiv jednog stražara, a to je bila prevara; jer kako nije verovao ni u jednu reč one priče o priviđenju, mislio je da je sve to izmišljotina, stvorena u cilju obmane, i da je ovog čoveka ustvari Norterton podmitio da mu pomogao u bekstvu. Ovo je on zamišljao utoliko pre što mu je toliki strah izgledao neprirodan u čoveku koji je uživao ugled hrabrog i neustrašivog vojnika, u čemu nije zaostajao.

ni za jednim u puku, pošto je učestvovao u nekoliko pohoda, i zadobio nekoliko rana, jednom rečju uvek se ponašao kao dobar i valjan vojnik.

Stoga, da čitalac ne bi ni u najmanjoj meri stvorio loše mnjenje o jednom ovakvom vojniku, nećemo ni časa časiti da njegov karakter ne spasemo od upisivanja mu ovakve krivice.

G. Norterton je, dakle, kao što smo ranije primetili, bio potpuno zadovoljan slavom koju je stekao onim svojim postupkom. On je, može biti, čuo ili video, ili je pogađao, da zavist često puta prati slavu. Ja ne bih hteo da proturim ovde da je on mnogobožački bio sklon da veruje, ili da obožava boginju Nemezu*); ustvari, ja sam uveren da on nikada nije ni čuo za njeno ime. Sem toga, on je bio čovek živahne naravi, i osećao je veliku mrskost prema onom teskobnom zimskom stanu u glosterskoj tvrđavi za koji bi mu možda neki sudija uručio ulaznicu. Niti je, sem toga, mogao da se oslobodi razmišljanja o izvesnoj drvenoj napravi, koju se uzdržavam da imenujem, u saglasnosti sa mišljenjem čovečanstva. koje bi trebalo, mislim, pre da odaje počast ovoj napravi, nego da je se stidi, pošto je ona, ili bi bar mogla da bude, od veće koristi društvu nego ma koje drugo javno zdanje. Jednom reči, da ne pravimo dalje nagoveštaje o njegovom vladanju, g. Norterton je želeo da se udalji te večeri, i nije mu ostalo ništa drugo do da smisli *quomodo*, a to je bila stvar malo poteška.

Ele, ovaj mladi gospodin, premda nešto krivoga morala, bio je savršeno pravoga tela, koje je bilo veoma snažno i dobroga sastava. I njegovo je lice većina žena smatrala lepim; jer ono je bilo široko i rumeno, sa podnošljivo dobrim zubima. Ovakve draži nisu mogle da ne ostave utisak na moju gospođu ugostiteljku, koja nije malo marila za ovu vrstu lepote. Ona je, doista, osećala istinsku samilost prema ovome mladiću; i

*) Grčka boginja koja odmerava smrtnima sreću i jad i šalje patnju onima koji uživaju blagoslov mnogih darova; kasnije je smatrana kao jedna od furija koja kažnjava za zločine. — Prev.

čuvši od lekara da će se dobrovoljčevo stanje verovatno okrenuti na zlo, slutila je da ni zastavniku u tom slučaju ne pre stoje veseli izgledi. I stoga, pošto je dobila dozvolu da ga poseti, i našavši ga u veoma setnom raspoloženju, koje je znatno povećala kazivanjem da jedva ima nade da će dobrovoljac ostati u životu, nagovestila mu je neke mere, koje je on rado i revnosno prihvatio, tako da su brzo došli do pravo sporazuma; saglasili su se konačno da zastavnik, na izvesan znak, treba da se uspuže uz dimnjak, koji se vrlo brzo spaja sa dimnjakom kuhinje, i onda da se tu spusti; ona će mu za to pružiti priliku time što će se postarati da „obala bude slobodna.”

Ali da ne bi naši čitaoci, drugačije ćudi, uzeli ovu priliku da prenagljeno osude svaku samilost kao ludoriju, i opasnost po društvo, nalazimo za umesno da pomenemo još jednu pojedinost, koja je mogla imati izvesnog udela u ovom postupku. Desilo se da je zastavnik u to vreme imao pri sebi svotu od pedeset funti, koja je, istina, pripadala čitavoj četi; jer pošto se kapetan bio posvađao sa svojim poručnikom, poverio je zastavniku vršenje isplatâ. Ovaj novac, međutim, on je našao za umesno da preda u ruke moje gospođe ugostiteljke, možda kao zalogu ili osiguranje kada se kasnije bude pojavio da otkriva govora na optužbu protiv sebe; bilo kako bilo, tek izvesno je da je ona dobila novac, a zastavnik slobodu.

Čitalac bi možda mogao da očekuje, iz samilosne naravi ove dobre žene, da će se ona, kada je videla jadnog stražara uhapšenog zbog nečega za šta je znala da je potpuno nevin, odmah zauzeti za njega; ali, bilo zato što je sva njena samilost već bila iscrpljena, ili zato što crte ovog čoveka, premda ne mnogo drugačije od zastavnikovih, nisu mogle da samilosno izazovu, — ja neću da odlučujem; međutim, ona je bila toliko daleko od toga da bi bila branilac sadašnjeg uhapšenika, da je čak uveravala oficira u njegovu krivicu, izjavljujući podignutih ruku i pogleda, da ona ni za ceo svet ne bi htela da im ikakve veze sa bekstvom ubice.

Sada je sve ponovo bilo mirno, i većina društva vratila se u svoje postelje; ali gostioničarka, bilo iz prirodne živahnosti,

nosti svoje naravi, ili iz strahovanja za svoj jedek, ne osećajući naklonost ka spavanju, privolela je oficire (pošto su za malo više od jednoga sata imali da krenu na marš), da provedu s njom to vreme pored bole punša.

Džons je sve to vreme ležao budan, i čuo je veći deo meteža i halabuke koji su se zbili, i sada je bio radoznao da sazna pojedinosti. Stoga je povukao zvonice, koje je cimnuo bar dvadeset puta bez ikakvog dejstva: jer gospođa gostioničarka bila je u takvom veselju sa svojim društvom, da se nikako klepetanje sem njenog sopstvenog nije moglo čuti; momak, pak, i sobarica, koji su sedeli zajedno u kuhinji (jer niti se on usudio da bdi, niti ona da legne u postelju sama), što su više čuli zvono, sve su se više plašili, i bili su takoreći prikovanjeni na svojim mestima.

Naposletku, u srećnom tajcu koji je trenutno nastao u ćeretanju, zvuk je dopro do ušiju naše dobre gostioničarke, koja je odmah uputila poziv na koji su se obe sluge odmah odazvale. „Džo,” kazala je gospodarica, „zar ne čuješ da gospodin zvoní? Zašto ne odeš gore?” — „To nije moj posao,” odgovorio je momak, „da ja služim po sobama. To je posao sobarice Beti.” — „Ako je tako,” odgovorila je sobarica, „nije moj posao da služim gospodu. Doista, ja sam to po koji put činila; ali davo neka me nosi, ako to još jednom uradim, kada ti praviš takve primedbe.” Zvono je još uvek žestoko zvonilo, njihovu gospodaricu je obuzeo bes, i ona se zaklela da će momka još sutra ujutru otpustiti, ne ode li odmah gore. „Ako to učinite, gospodo,” kazao je on, „ja to ne mogu da sprečim. Ali ja neću da radim tui posao.” Ona se onda obratila devojci, i nastojala je da je privoli na blag način; ali sve je bilo uzalud: Beti je bila nesalomljiva kao i Džo. Oboje su uporno tvrdili da to nije njihov posao, i da neće da ga rade.

Poručnik se onda počeo smeđati, i kazao je: „Čekajte, ja ću da okončam ovu raspru”; i onda, okrenuvši se slugama, pohvalio je njihovu odlučnost u nepopuštanju; ali je dodao da je uveren da će jedno pristati da ide ako i ono drugo pode. Na ovaj predlog oboje su odmah pristali, i uputili su se gore vrlo

ljupko i prijateljski. Kada su otišli, poručnik je stišao gazu i ričin gnev, objasnivši joj zašto su oboje bili tako nevoljni podu.

Vratili su se vrlo brzo i obavestili svoju gospodaricu da bolesni gospodin ne samo da nije mrtav, već govori tako lepo kao da je posve zdrav; kao i da pozdravlja poručnika i poručuje mu da će mu biti vrlo zahvalan ako mu ukaže čast da ga poseti pre no što krene na marš.

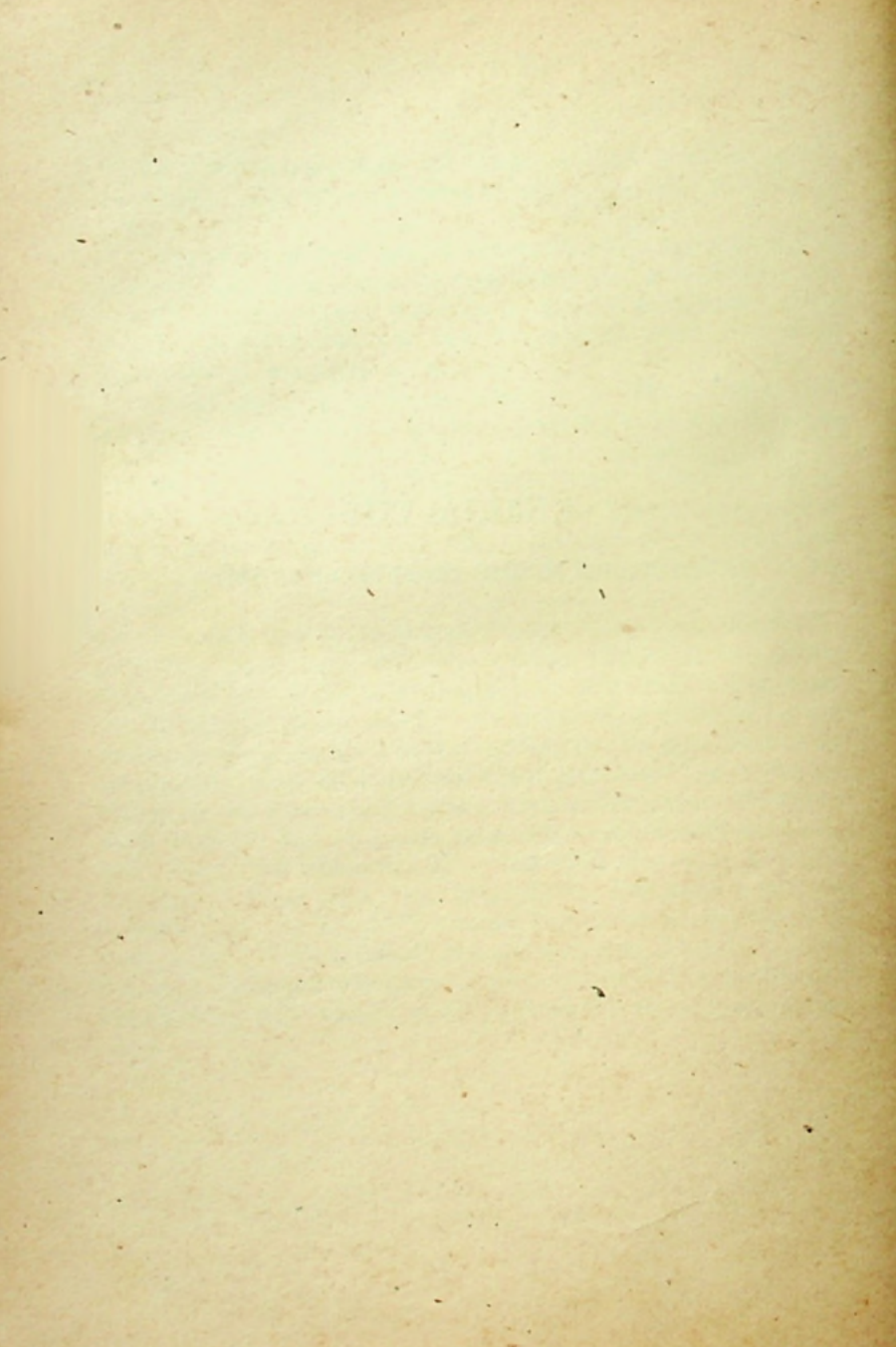
Dobri poručnik se odmah odazvao toj želji, i sedeći kraj njegove postelje upoznao ga je sa događajem koji se dole odigrao, zaključivši da je naumio da stražara primerno kazni.

Na to mu je Džons ispričao celu istinu, i srdačno ga zamolio da ne kažnjava sirotog vojnika, „koji je, ja sam uveren, kazao je, „isto toliko nevin zbog zastavnikovog bekstva, kao što je nevin i zbog ma kakve laži, ili zbog pokušaja da vama obmane.”

Poručnik se kolebao nekoliko časaka, pa je onda odgovorio: „Pa, kao što ste opravdali toga čoveka ukoliko se tiče jednog dela optužbe, tako će biti nemoćno da se dokaže i onaj drugi jer on nije bio jedini stražar. Ali imam jaku volju da kazni nevaljalca zbog toga što je bio strašljivica. Pa ipak, ko zna kako dejstvo može da proizvede takvo priviđenje? a, istinu govoreći, on se pred neprijateljem uvek dobro držao. Uostalom, uvek je dobro kad se u ovih ljudi vidi makar i mali znak rešivosti; stoga vam obećavam da će biti oslobođen kada krenemo. Ali čuj —doboš lupa. Moj dragi dečko, još jedan celov. I uznemiruj se i ne prenalgi; upamti hrišćansku nauku o strpljivosti, i, ja ti jamčim, uskoro ćeš biti kadar da dobiješ pravedno zadovoljenje i da platiš časno osvetu čoveku koji te je ozledio. Poručnik se tada udaljio, a Džons nastojao da se smiri za poslednji činak.

KNJIGA VIII

KOJA SADRŽI VREME OD PREKO DVA DANA

GLAVA I

JEDNA IZVANREDNO DUGA GLAVA KOJA SE ODNOSI NA ČUDESNO; BUDUĆI I NAJDUŽA OD SVIH NAŠIH UVODNIH GLAVA

Pošto sada pristupamo knjizi u kojoj će nas tok naše istorije prinuditi da ispričamo neke stvari neobičnije i manje očekivane vrste no što su se do sada desile, možda neće biti neučesno da, u ovoj pristupnoj ili uvodnoj glavi, kažemo nešto o onoj vrsti spisâ koji se nazivaju čudesnim. Potrudimo se, radi nas samih, kao i radi drugih, da tome postavimo izvesne granice; i doista, ništa ne može da bude neophodnije od toga, pošto su kritičari,*) veoma različitih fizionomija, skloni da se ovde upuste u vrlo različite krajnosti; jer dok su neki, kao M'sje Dasije, spremni da dopuste da ista stvar koja je nemogućna može ipak da bude verovatna,**) drugi imaju tako malo istoriske ili poetske vere, da ne veruju da je ista moguće ili verovatno ako to nije bilo predmet njihovog opažanja.

Na prvom mestu, dakle, mislim da se može veoma razložno zahtevati od svakog pisca da se drži u granicama mogućnoga; i da uvek pamti da ono što nije moguće da čovek izvede, teško može da se poveruje da je to doista i izveo. Iz ovoga uverenja izrodile su se mnoge priče o mnogobožackim božanstvima (jer većina njih su poetskog postanja. Poeta, želeći da se poda uživanju tašte i nastrane mašte, pribegao je tim silama, o čijem obimu njegovi čitaoci nisu bili kadri da sude, ili tačnije, koje su zamišljali beskrajnim, i sledstveno nisu mogli ni da se zgranu ni na kakva čudesa koja bi se o njima pripovedala. Ovo je bilo snažno dokazivano u odbranu Homerovih čudesa; i to možda

*) Pod ovom reči, ovde, i u većini drugih časti ovoga dela, podrazumevamo svakog čitaoca na svetu.

**) Sreća je za g. Dasijea što nije bio Irac.

jeste odbrana; ali ne zato, kao što bi gosp. Pop hteo, što je Ulis ispričao zbirku budalastih laži Feačanima, koji su bili veoma glup narod, no zato što je sâm pesnik pisao za mnogobošce, za koje su pesničke basne bile članovi vere. Što se mene tiče, moram da priznam — takve sam samilosne naravi — da bih voleo da se Polifem držao mlečne dijete, i sačuvao svoje oko; niti je Ulis mogao biti manje ganut od mene kad mu je Kirka pretvorila drugove u svinje, koja je kasnije, mislim, pokazala isuviše obzira prema ljudskom mesu da bi se smatrala sposobnom da ga pretvori u slaninu. Želim isto tako, iz sveg srca, da je Homer mogao znati pravilo koje je propisao Horacije, da natprirodne sile treba uvoditi što je moguće ređe. U tome slučaju ne bismo videli njegove bogove da se upliću u sitne poslove, i često se ponašaju tako da gube ne samo svako pravo na poštovanje, već postaju i predmeti rugla i prezira; to ponašanje moralo je da zaprepasti lakovernost pobožnih i oštroumnih mnogobožaca, i nije se nikada moglo braniti, sem da se prihvati pretpostavka kojoj sam ja od nekog vremena dosta naginjao, da je ovaj najslavniji pesnik, kakav je doista i bio, imao nameru da ismeje praznoverje svoga doba i svoje otadžbine.

Ali ja sam se isuviše pozabavio jednim učenjem koje ne može da bude ni od kakve koristi hrišćanskom spisatelju; jer kao što on ne može da unese u svoje delo nikoga od one nebesne vojske koja sačinjava deo njegovog verovanja, tako je i strašna detinjarija kopati po mnogobožačkom bogoslovlju za onim božanstvima koja su davno svrgnuta sa prestola svoje besmrtnosti. Lord Šaftsburi*) primećuje da ništa ne može da bude hladnije no kad moderan pesnik priziva muzu: mogao je da doda da ništa ne može da bude ni besmislenije. Takav pesnik mogao bi, sa više otmenosti, da prizove baladu, kao što neki misle da je Homer činio, ili kriglu piva, kao pisac Hudibrasa**);

*) Engleski filosof i etičar, 1671—1715. — Prev.

**) Satirično-epski spev Samjuela Batlera, 1612—1680. — Prev.

ovo poslednje možda je nadahnulo više pesništva, kao i proze, no sva pića Hipokrena*) ili Jelikona.

Jedine natprirodne sile koje se na izvesan način mogu dopustiti nama, modernim jesu duhovi; ali u pogledu ovih ja bih savetovao spisatelju da bude do krajnosti štedljiv. Doista, njih treba, kao arsenik i druge opasne droge u lekarijama, upotrebljavati sa najvećom obazrivošću; niti bih savetovao da ih uopšte uvode u ona dela, ili oni pisci, koji bi grohotan smeh čitaoca primili sa predrasudom ili se zbog toga osetili poraženi.

Što se vila i kepeca tiče, i drugih takvih izmotacija, ja namereno propuštam da ih pomenem, pošto bih veoma nerado hteo da zbijem u granice te iznenadujuće maštarije, za čije su ogromne moći mede ljudske prirode isuviše ograničene; čija dela treba smatrati kao novo stvaranje, i koji, sledstveno, imaju potpuno pravo da rade šta hoće sa onim što je njihovo sopstveno.

Čovek je, prema tome, najviši predmet (sem doista u veoma izvanrednim prilikama) koji se pruža peru našega istoričara, ili našega pesnika; i, u pripovedanju o njegovim delima, mora se obratiti velika pažnja da se ne prevaziđe sposobnost lica koje opisujemo.

Niti je sama mogućnost dovoljna da nas opravda; mi moramo isto tako da se pridržavamo u granicama verovatnoće. To je, mislim, mišljenje Aristotelovo; ili, ako nije, to je mišljenje nekoga mudraca čiji će autoritet biti isto toliko zamašan i kada bude toliko star, naime, „Da nije nikakvo izvinjenje pesniku koji pripoveda nešto što je neverovatno; to što je stvar o kojoj propoveda stvarna činjenica.” Ovo se, možda, može da dopusti kao istinito u pogledu pesništva, ali neizvodljivo je možda da se proširi i na istoričara; jer on je prinuđen da beleži stvari onako kakve ih nalazi, premda one mogu biti tako izvanredne prirode da je potrebna ne mala količina istoriske vere da bi se progutale. Takvo je bilo bezuspešno nao-

*) Izvor na brdu Jelikonu, posvećen muzama, nazvan još i »konjsko vrelo«, za koji se kaže da je nastao udarom kopita konja Pegaza. — Prev.

ružanje Kserksovo, koje opisuje Herodot, ili uspešan pohod Aleksandrov o kome priča Arijan. Takva je u poznijim godinama pobeda kod Anseikura, koju je zadobio Henri V ili pobeda Karla XII kod Narve. Svi ovi primeri, što čovek o njima više misli, izgledaju utoliko više iznenađujući.

Ovakve činjenice, međutim, kako se nižu u toku priče, šta više kako sačinjavaju njen bitni deo, ne samo da je istoričar opravdan kad ih beleži onako kako su se stvarno dogodile, već bi doista bilo neoprostivo kad bi ih ispustio ili izmenio. Ali postoje druge činjenice koje nisu tako značajne ni tako neophodne, pa iako izvorsno posvedočene, mogu ipak da se žrtvuju zaboravu, iz predusretljivosti prema čitaočevom skepticizmu. Takva je ona znamenita priča o duhu Džordža Vilera, koja je sa više umesnosti mogla da se pokloni dr Drelinkuru, da pravi društvo duhu gde Vil, u pročelju njegove Raspre o Smrti, no da se unosi u jedno takvo veličanstveno delo kao što je Istorija religija.

Da kažemo istinu, ako će istoričar da se ograniči samo na ono što se stvarno desilo, i potpuno da odbaci svaku drugu okolnost koju — premda bogzna kako posvedočena — smatra neistinom, po neki put će zapasti u čudnovato, ali nikad u neverovatno. On će često puta izazvati čuđenje i iznenađenje svoga čitaoca, ali nikada onu neverovatnu mržnju koju pominje Horacije. Stoga, tek onda kada zapadnemo u lepu književnost grešimo se obično o ovo pravilo, i napuštamo verovatnost, što istoričar retko, ili nikako ne čini, sve dok ne izneveri svoj karakter i počne da piše romane. U ovome, pak, oni istoričari koji pripovedaju o javnim poslovima imaju preimućstvo nad nama koji se ograničavamo na prizore iz privatnog života. Poverenje koje se poklanja prvima — opšte je poznato — održava se dugo vremena; i javni spomenici, sa tekućim svedočanstvima mnogih pisaca, svedoče o njihovoj istinitosti u budućim vekovima. Tako su jedan Trojan i jedan Antoninus, jedan Meron i jedan Kalipula, svi naišli na verovanje potomstva; i niko ne sumnja da su ljudi tako veoma dobri, i tako veoma zli, bili nekađa gospodari čovečanstva.

Ali mi, koji se bavimo privatnim karakterom, koji istražujemo najzabitije kutove, i iz rupa ikutova sveta izvlačimo

primere vrline i poroka, nalazimo se u opasnijem položaju. Pošto nemamo javnoga priznanja, ni tekućih svedočanstava, ni spomenikâ da bi poduprli i potkrepili ono što pružamo, pristoji nam se da se držimo ne samo u granicama mogućnoga, no i verovatnog takođe; a ovo naročito u slikanju onog što je veoma dobro i ljupko. Lupeštvo i ludorija, premda bili bogzna kako preterani, lakše će naići na prijem; jer zla priroda pruža znatnu podršku i snagu verovanju.

Tako, možda, možemo sa malo opasnosti da ispričamo priču o Fišeru; taj čovek, pošto je dugo vremena dugovao za svoj hleb darežljivosti g. Darbija, i pošto je jednoga jutra primio štedru pomoć iz njegovih ruku, ipak se, da bi se dočepao i onoga ostatka iz pisaćeg stola svoga prijatelja, sakrio u jednu javnu kancelariju Tempa kroz koju se hodnikom moglo doći u odaje g. Darbija. Ovde je on, u toku mnogih sati, prisluškivao g. Darbija kako se razgaljuje na sedeljki koju je te večeri priredio prijateljima, i na koju je i Fišer bio pozvan. Za sve ovo vreme ni jedna nežna, ni jedna zahvalna misao nije se javila u njemu da bi ga sprečila u njegovoj nameri, već kad je taj siromah gospodin ispratio svoje goste kroz kancelariju, Fišer je namah iskočio iz svoje busije, i pošavši tiho za svojim prijateljem u njegovu sobu, ispalio mu je pištoljsko tane u glavu. Ovo se može verovati kada su kosti Fišerove trule kao i njegovo srce. Štaviše, verovaće se i to, da je zlikovac, dva dana docnije, otišao sa nekim gospodicama u pozorište na pretstavu Hamleta; i da je, sa nepromenjenim izrazom na licu čuo jednu od dama, koja nije ni slutila kako je blizu te osobe, kako je uzviknula: „Gospode Bože, da je sada ovde čovek koji je ubio gospodina Darbija!” čime je pokazao da mu je savest okorelija no što je bila čak i Neronova, za koga nam priča Svetonije „da mu je svest o njegovoj krivici, posle smrti njegove majke, odmah postala neizdržljiva, i takva ostala; i da ni sva čestitanja vojnika, senata i naroda nisu mogla da ublaže strahote griže savesti.”

Ali sada, u drugu ruku, kada bih kazao svome čitaocu da sam poznavao čoveka čiji mu je pronicljivi genije omogućio da stvori veliko bogatstvo tamo gde mu počeci nisu bili ocrtni;

da je to postigao uz savršeno čuvanje svoje čestitosti, i ne samo bez i najmanje povrede ili nepravichnosti prema ma kojoj pojedinačnoj osobi, već uz najveću korist po trgovinu i ogromno povećanje javnih prihoda; da je potrošio jedan deo prihoda od ovog bogatstva na pronalazačnje ukusa višeg no što je u većine, pomoću dela u kojima je najviše dostojanstvo sjedinjeno sa najčistijom prostotom, a drugi deo na ukazivanje dobrote u tolikom stepenu da u tome nadmaša sve ljude, na dela milosrda prema blišnjima čije su jedine preporuke njihove zasluge i potreba; da je bio najvredniji u traganju za zaslužnim ljudima u nevolji, najrevnosniji da nevolju otkloni, i onda isto toliko pažljiv (možda isuviše pažljiv) da prikrije ono što je učinio; da su njegova kuća, njegov nameštaj, njegovi vrtovi, njegova trpeza, njegova privatna gostoljubivost, i njegova javna dobročinstva, svi imali obeležje duha iz koga su potekli, i svi su suštastveno bili bogati i plemeniti, bez nakindurenosti i razmetanja; da je ispunjavao svaki životni odnos najprikladnijom vrlinom; da je bio najpobožnije odan svome Tvorcu, najrevnosnije veran svome vladaru; najnežniji muž svojoj supruzi, ljubazan rođak, štedar zaštitnik, topao i čvrst prijatelj, pametan i veseo drug, uvidavan i blag prema svojoj posluzi, gostoljubiv prema susedima, darežljiv prema sirotinji, i dobrohotan prema čitavom čovečanstvu. Ako bih dodao pridevke mudar, hrabar, otmen, i doista sve ostale pridevke našega jezika, zacelo bih mogao reći:

— *Quis credet? nemo, Hercule! nemo;
Vel duo, vel nemo.*

Pa ipak poznajem čoveka koji je sve to što sam opisao. Ali jedan jedini primer (a ja zbilja ne poznajem drugoga) nije dovoljan da nas opravda, kada pišemo za hiljade osoba koje nikada nisu čule za takvog čoveka, ili za ma koga njemu slično. Ovakve *rarae aves* treba ostaviti piscu epitafâ, ili kakvom pesniku koji bi snishodljivo mogao da ih turi u distih, ili da ih gurne u rimu sa izgledom nehajanja ili nemara, a da time nimalo ne uvredi čitaoca.

Na prvom mestu, radnje treba da budu takve da ne samo spadaju u opseg ljudske moći, i da se za njih može s verovatnoćom pretpostaviti da ih ljudi čine, već treba da je verovatno i da su ih same ličnosti ili karakteri počinili; jer ono što može da bude samo čudno ili iznenađujuće u slučaju jednog čoveka, može da postane neverovatno, ili doista i nemoguće, kada se priča o drugom.

Ovaj poslednji zahtev je ono što dramski kritičari nazivaju, „obradom ‘karaktera’”; za to se traži vanredan stepen rasuđivanja i najtačnije poznavanje ljudske prirode.

Divno je primetio jedan najodličniji pisac, da žar ništa više ne može da natera čoveka da dejstvuje u neposrednoj protivnosti prema samom sebi, no što brza reka može da nosi čun nasuprot svojoj sopstvenoj matici. Ja ću se usuditi da kažem da je postupanje u neposrednoj protivurečnosti prema diktatima prirode jednoga čoveka, ako i ne nemoguće, isto tako neverovatno ili čudesno kao ma šta što bi se moglo zamisliti. Ako bi se najbolji delovi Antoninusove istorije pripisali Neronu, ili ako bi se najcrnji događaji iz Neronovog života podmetli Antoninusu, što bi bio teži udar verovanju no bilo koji od ova dva primera; dok međutim oba, kada se pričaju o njihovim pravim licima, sačinjavaju ono što je istinski čudnovato.

Naši moderni pisci komedija bezmalo su svi zapali u pogrešku koju smo ovde nagovestili; njihovi junaci obično su preispoljni ugursuzi, a njihove junakinje napuštene drolje, u toku prva četiri čina; ali u petom, prvi postaju veoma časna gospoda, a druge žene pune vrline i smotrenosti; pisac, pak, često puta nije ni toliko ljubazan da bi se i najmanje pomučio da izmiri ili obrazloži ovu čudovišnu promenu ili nesaglašljivost. Doista, i nema drugih razloga koji bi se tome mogli pripisati no taj da se igra bliži kraju; kao da bi bilo manje prirodno da se lupež pokaje u poslednjem činu pozorišne igre, no što je da to učini u poslednjem činu života; opažamo da je ovo naročito slučaj u Tajbernu, mestu koje bi doista moglo da zavišava prizore nekih komedija sa mnogo pristojnosti, pošto se junaci u ovima obično ističu upravo onim vrlinama koje ne

samo odvođe ljude na vešala, već ih i osposobljavaju da se drže junački kada tamo dospeju.

U granicama ovih nekih ograničenja, mislim, svakome bi piscu moglo da bude dopušteno da piše o čudnovatom koliko mu drago; štaviše, bude li se tako držao u granicama verovatnoća, utoliko će više moći da iznenadi čitaoca da održava njegovu pažnju, i da ga očara. Kao što jedan genije najvišega reda primećuje u petoj glavi Batosa, „Velika umetnost svega pesništva sastoji se u mešanju istine sa fantazijom, da bi se ono što je verovatno združilo sa onim što iznenađuje.”

Jer premda će svaki dobar pisac da se ograniči opsegom verovatnosti, ipak zato nije niukoliko potrebno da njegove ličnosti, ili događaji, budu otrcani, obični, ili prosti; onakvi kakvi se događaju u svakoj ulici, ili u svakoj kući, ili na koje se može naići među dnevnim domaćim vestima u novinama. Niti se njemu može zabraniti da ne prikazuje mnoge osobe i stvari, koje možda nisu nikada pale u oblast saznanja velikog dela njegovih čitalaca. Ako se pisac bude strogo pridržavao gore pomenutih pravila, izvršio je dužnost koja mu je pala u deo; i on tada ima pravo na izvesno poverenje čitaočevu, koji je, ako mu ne veruje, kriv zbog kritičarskog nepoverenja. Zbog nedostatka ovakvog poverenja, sećam se da je ličnost jedne otmene gospođice na pozornici bila osuđena kao neprirodna jednoglasnom odlukom velikog skupa pisara i šegrtâ, premda je imala prethodno glasove mnogih gospođa iz najviših krugova, od kojih je jedna, ččvena sa svoga razumevanja, izjavila da je ta ličnost sušta slika polovine njenih mladih poznanica.

GLAVA II

U KOJOJ GOSTIONIČARKA POSEĆUJE G. DŽONSA

Kada se Džons oprostio sa svojim prijateljem poručnikom, pokušavao je da sklopi oči, ali uzalud; njegov je duh bio isuviše razigran i budan da bi mogao da se uljuška u san. I tako, pošto se zabavljao, ili tačnije mučio mislima o svojoj Sofiji,

sve do bela dana, poručio je da mu donesu čaj; tom prilikom gospođa gostioničarka udostojila ga je svoje posete.

Ovo je doista bio i prvi put što ga je ona videla, ili bar obratila pažnju na nj; jer kako je poručnik bio uverio da je on zacelo neki ugledan gospodičić, to je ona rešila da mu ukaže sve poštovanje koje joj je u vlasti; jer, istinu govoreći, ovo je bila jedna od onih gostionica u kojoj gospođa, da kažemo rečima oglašâ, mogu da se pouzdaju da će naići na brzu i tačnu uslugu za svoje novce.

Tek što je gostioničarka uzela da mu gotovi čaj, zapode-nula je ovakav razgovor: „Bogme, gospodine,” kazala je, „ja sve mislim kako je to grdna šteta što jedan tako lep gospodin toliko potcenjuje sebe i ide sa ovim vojničinama. Oni se nazi-vaju gospodom, ali velim vam, što rekao moj pokojni muž, oni treba da upamte da smo mi ti koji ih plaćamo. I pravo govoreći, to nama i nije lako, naročito nama ugostiteljima koji moramo i da ih primamo pod svoj krov. Sinoć ih je ovde bilo dvadeset, osim oficira; i pravo da vam kažem meni su vojnici i miliji nego oficiri: jer ništa nije dovoljno dobro za te fićfiriće. A tek samo da vidite račune! E, moj gospodine, ništa, ništa! Kudikamo imam više računa a manje muke da ugostim jednu dobru vla-stelinsku porodicu; padne četrdeset ili pedeset šilinga za noć, osim za konje. A svaki vam taj oficirčić tako gleda s visine, kao da je u najmanju ruku vlastelin sa barem pet stotina funti godišnjeg prihoda. Bogami vam kažem! Dođe mi da prsnem od smeha kad čujem njihove ljude kako ih zivkaju „va-še blagorodstvo, vaše blagorodstvo.” Aratos vam bilo takvog blagorodstva, kad ceo račun ne iznosi više od šilinga s glave na glavu! Pa onda što psuju — strahota jedna, da se čovek za-prepasti. Takvim bezbožnicima ništa ne može ni da ide od ruke. A eto jedan od njih se i prema vama poneo tako divljački. Znala sam ja odmah da će ga oni zaštititi: vrana vrani oči ne vadi; jer da ste vi bili u smrtnoj opasnosti, a radujem se što vidim da niste hvala Bogu, to bi bilo svejedno tim bezdušni-cima. Pustili bi ubicu da pobegne. Gospod neka im se smiluje! Ja ni za ceo svet ne bih želela da odgovaram za takav greh. Ali premda ćete se vi po svoj prilici, Božjom pomoću, da opo-

ravite, ima još uvek zakona za njega; i samo ako hoćete da uzmete advokata Smola, smela bih da se zakunem da bi taj bratac morao da beži iz zemlje; premda je on možda već i pobegao; jer takvi su vam ljudi: danas ovde, a sutra ih već nigde nema. Medutim ja se nadam da ćete se opametiti za ubuduće, i da ćete se vratiti vašim prijateljima: uverena sam da su oni svi očajni zbog vašeg nestanka; i kada bi oni samo znali šta se dogodilo — Bože sakloni, to ne bih želela ni za ceo svet! Bože moj, Bože moj, ta znamo mi vrlo dobro šta je po sredi; ako jedna neće, druga hoće; tako lepom gospodinu nikad nije potrebno da oskudeva u ljubavi. Ne bila koja sam, da sam ja na vašem mestu, videla bih i najlepšu da visi na konopcu pre no što bih zbog nje otišla u vojnike. — Ne, ne, nemojte toliko da crvenite!" (jer doista on se bio mnogo zarumenio). „Ta zar ste vi, gospodine, mislili da ja ne znam ništa o gospodici Sofiji?" — „Kako," upitao je Džons, prenuvši se, „zar vi poznajete moju Sofiju?" — „Zar je poznajem, gle ti njega!" uzviknula je gostioničarka. „Ta zar je malo puta prenoćila u ovoj kući." — „Sa svojom tetkom, valjda," kazao je Džons. — „Dakle, eto vidite," uzviknula je gostoiničarka. „Dabome, dabome, poznajem ja staru gospódu vrlo dobro. I slatko je stvorenje gospodica Sofija, to je cela istina." — „Slatko stvorenje!" uzviknuo je Džons: „O Bože!

„Anđele slikaju plavim da bi izgledali k'o ona.

U nje je sve ono što o Nebu verujemo,

Čudesan sjaj, čistota, i istina,

Večna radost i ljubav koja ne mre.

„I zar sam mogao ikad i da pomislim da vi poznajete moju Sofiju?" — „Kamo da znate," kazala je gostioničarka, „bar polovinu onoga o njoj što ja znam. Šta biste vi dali da ste mogli da sedite pored njene postelje? Kakav je divan u nje vrat! Njeni prekrasni udovi protezali su se u toj istoj postelji u kojoj vi sada ležite." — „U ovoj," uzviknuo je Džons; „zar je Sofija ikada ovde ležala?" — „Da, da, baš tu; i to u istom krevetu," kazala je gostioničarka; „kamo da je i ona sada sa vama u

njemu; a možda, ko će to znati, možda baš i ona to želi; jer pominjala mi je vaše ime." — „Ha!" uzviknuo je on; „je li ikad pomenula svoga jadnog Džonsa? Vi mi sada laskate: nikada ne mogu toliko da vam poverujem." — „Ta kad vam kažem," odgovorila je ona, „tako mi nade u spasenje, i neka me sotona uzme sebi, ako sam kazala i jednu rečicu neistine, i ako je nisam lepo čula da pominje gospodina Džonsa; doduše priznajem, ona je to kazala na jedan uljudan, čedan način; ali ipak mogla sam da opazim da je mislila kudikamo više no što je kazala." — „O, moja draga gospodo," uzviknuo je Džons, „ja nikada neću biti dostojan njenih misli. Oh, ona je sva stvorena od nežnosti, ljubaznosti, dobrote! Zašto se ikada rodio ovakav nesrećnik kao što sam ja, da ikad dade njenim nežnim nedrima i jedan časak nemira? Zašto sam ja proklet? ja, koji bih podneo sve bede i užase koje je ma koji zao duh ikada smislio za čovečanstvo, da bih njoj u ma čemu ugodio; ne, ni samo mučenje ne bi mi bilo teško, samo kada bih znao da je ona srećna." — „Dakle, čujte šta ću vam sada reći," kazala je gostoiničarka; „rekla sam joj da ste vi postojan ljubavnik." — „Ali molim vas, gospodo, recite mi otkada, ili otkuda, vi znate ma šta o meni; jer ja nikada ovde nisam bio ranije, niti se sećam da sam vas ikada video." — „Niste ni mogli," odgovorila je ona; „jer vi ste bili maleno detence kad sam vas ja kod vlastelina držala na krilu." — „Kako, kod vlastelina." upitao je Džons: „ta zar vi poznajete, dakle, velikog i dobrog gospodina Olvordia?" — „Bog s vama!" uzviknula je ona; „ta zar ima nekoga u ovoj grofoviji ko ne poznaje gospodina Olvordia?" — „Doista, glas o njegovoj dobroti," kazao je Džons, „morao se pročitati i dalje, ali samo Nebo može istinski da poznaje njega, da poznaje onu plemenitost koju je ono preslikalo sa samoga sebe, i poslalo je na zemlju kao svoj vlastiti obrazac. Ljudi su isto toliko neznalice da bi umeli da cene ovakvu božansku dobrotu, koliko su je i nedostojni; ali niko nije nje toliko nedostojan kao što sam ja. Ja, koga je on podigao do tolike visine primio je k sebi, kao što sigurno znate, jedno jadno van zakona rođeno dete, usvojio ga, i postupao s njim kao sa rođenim sinom — ja da se usudim da mu se zamerim svojim ludorijama, i da navučem na se nje-

gov gnev! Da, sve sam ja to zaslužio; i nikada neću da budem toliko nezahvalan i da ikad pomislim da je on meni nepravdično sudio. Ne, zaslužio sam da me otera od kuće, kao što je i učinio. A sada, gospodo." kazao je, „verujem nećete me koreti što sam postao vojnik, naročito kada u džepu nosim ovoliku imovinu." Na te je reči zvečnuo svojom kesom, u kojoj je bilo tek malo novca, a gostioničarki se učinilo da ima još i manje no što je bilo.

Moja dobra gostioničarka (kako se prosto kaže) zabezeknula se odjednom na ovu priču. Ona je odgovorila hladno: „Zacelo, ljudi su najbolje sudije da procene što im najviše priliči prema okolnostima u kojima se nalaze. „Al' gle!" uzviknula je, „čini mi se da neko zove. Odmah! Odmah! đavo vas sve odneo! Zar niko nemo ušiju? Moram da sidem. Ako želite što još za doručak, devojka će doći gore. Odmah!" Na ove reči, bez ikakvog pozdrava, ona je jurnula iz sobe; jer niža vrsta sveta veoma je škrtu u odavanju pošte; jer premda je besplatno ukazuje imućnim osobama, ipak je nikad ne poklanja članovima svoga vlastitog staleža, a da se ne pobrine da bude dobro plaćena za svoj trud.

GLAVA III

U KOJOJ SE LEKAR POJAVLJUJE PO DRUGI PUT

Pre no što produžimo dalje, a da čitalac ne bi krivo pomislio da je gostioničarka znala više no što je u stvari, kao i da se ne bi iznenadio da je i toliko znala, može biti potrebno da ga obavestimo da joj je poručnik kazao da je Sofijino ime bilo povod za svadu; a što se tiče ostalog njenog znanja, dosegljiv čitalac će pogoditi kako je ona došla do njega u prethodnom prizoru. Doista, sa njenim vrlinama bila je pomešana i velika radoznalost, i nikada nije propustila da neko ostavi njenu kuću a da se ne raspita, koliko je god to moguće, za njegovo ime, porodicu i imovno stanje.

Tek što je ona otišla, Džons umesto da je prekoreo, uzeo je da razmišlja kako se on nalazi u istoj postelji u kojoj je,

kako je obavešten, ležala njegova draga Sofija. Ovo je dalo povoda hiljadi ljubavnih i nežnih misli, na kojima bismo se zadržali kada ne bismo imali u vidu da veoma neznatan broj naših čitalaca sačinjava takvu vrstu ljubavnika. U tome položaju zatekao ga je i lekar kada je došao da mu previje ranu. Doktor je, pregledajući ga, opazio da mu je bilo ubrzano, i kada je još čuo da nije ni spavao, izjavio je da se nalazi u velikoj opasnosti; jer on je strahovao od nastupa groznice, i namera-
vao je da to spreči puštanjem krvi, ali Džons nije hteo tome da se podvrgne, izjavivši da neće više da gubi krv. „I, doktore,” kazao je, „ako hoćete da budete ljubazni i samo da mi previjete glavu, ni malo ne sumnjam da ću kroz dan-dva biti potpuno zdrav.”

„Želeo bih,” odgovorio je lekar, „kada bih mogao da vas uverim da ćete biti zdravi kroz mesec ili dva. Da, da, tako vam je to: ljudi ne ozdravljaju tako brzo posle takvih kontuzija. Ali, gospodine, ja nisam u godinama da bih mogao da dozvolim da me bolesnici poučavaju šta treba da radim, i stoga zahtevam odvođenje pre no što pristupim previjanju.”

Džons je tvrdoglavo odbijao ovaj zahtev, i doktor je na-
posletku popustio, rekavši mu u isto vreme da on neće biti odgovoran za zle posledice, i da se nada da će mu Džons odati pravdu priznanjem da mu je savetovao protivno; bolesnik mu je to obećao.

Doktor se posle toga povukao u kuhinju gde se, obraćajući se gostioničarki gorko žalio na neprilično ponašanje svoga bolesnika, koji nije hteo da dozvoli puštanje krvi, premda je bio u groznici.

„To je onda ješna groznica,” kazala je gostioničarka; „jer on je jutros za doručak poždrao dve ogromne prženice sa maslacem.”

„Vrlo verovatno,” kazao je doktor: „ja sam poznavao ljude koji jedu u groznici; i to je vrlo lako da se objasni; jer kiselina koju izaziva febrilna materija može da nadraži živce diafragme, i time da stvori žudnju koja se lako ne razlikuje od prirodnog apetita; ali hrana neće da se zgruša, ni da pređe u mleč, no će da nagriza vaskularne orificije i da tako po-

gorša febrilne simptome. Zaista, mislim da se gospodin nalazi u vrlo opasnom stanju, i, ne bude li mu puštena krv, bojim se umreće."

„Svako mora da umre, pre ili posle, odgovorila je ta dobra žena; „moj posao nije da o tome sudim. Nadam se, doktore, da nećete tražiti da ga ja držim dok mu budete puštali krv. Nego čujte, doktore, da vam nešto prišapnem na uho: savetovala bih vam da se pripazite, pre no što se i suviše zaposlite, ko će da vam bude blagajnik."

„Blagajnik!" kazao je doktor razgoračivši oči; pa ja imam posla sa jednim gospodinom, nije li tako?"

„I ja sam mislila tako kao vi," odgovorila je gostioničarka; „ali, kao što je moj pokojni muž imao običaj da kaže, nije sve onako kako izgleda. On vam je jedna protuva, uveravam vas. Ipak, ne obraćajte pažnju na to što sam vam kazala — premda mislim da bi poslovni ljudi trebalo da se uzajamno obaveštavaju o takvim stvarima."

„Pa zar sam ja dopustio da me jedan takav čovek pučava u mome poslu?" uzviknuo je doktor jarosno. „Zar da slušam da moju praksu vredi neko ko ne može ni da mi plati? Drago mi je što sam ovo na vreme otkrio. A sada ćemo da vidimo hoće li on da mu pustim krv ili neće." Onda je odmah otišao gore i, rupivši na vrata sa mnogo žestine, probudio je jadnoga Džonsa koji je bio slatko zaspao, i, što je još gore, trgao ga je iz predivnog sna o njegovoj Sofiji.

„Hoćete li vi da vam pustim krv ili nećete," povikao je doktor gnevno. — „Već sam vam saopštio svoju odluku," odgovorio je Džons, „i od sveg srca želim da primite k znanju taj moj odgovor; jer probudili ste me iz najsladeg sna koji sam ikada imao u životu."

„Da, da," povikao je doktor, „mnogi je čovek prospavao svoj život. Spavanje nije uvek dobro, kao ni hrana; ali upamtite: poslednji vas put pitam, hoćete li da vam pustim krv ili nećete?" — „Poslednji put odgovaram", kazao je Džons, „da neću." — „Onda ja perem ruke što se vas tiče," kazao je doktor; „i molim da mi platite za moj dosadašnji trud. Dve posete po pet šilinga svaka, i još dva previjanja po pet, i pola

krune za flebotomiju." — „Nadam se," kazao je Džons, „da nemate nameru da me ostavite u ovom stanju." — „Zaista, takva je moja namera," kazao je lekar. — „U tome slučaju," kazao je Džons, „vaš je postupak prema meni lupeški, i neću da vam platim ni jednog novčića." — „Vrlo dobro," viknuo je lekar, „prvi gubitak je uvek najmanja šteta. Šta je, dovraga, mislila gospođa gostioničarka kad me je pozvala ovakvoj protuvi!" Rekavši to, jurnuo je iz sobe, a njegov bolesnik, okrenuvši se na drugu stranu, ubrzo je ponovo zaspao, samo je njegov san, nažalost, iščezao.

GLAVA IV

U KOJU SE UVODI JEDAN OD NAJPRIJATNIJIH BERBERA KOJI JE IKADA POMENUT, U ISTORIJI, NE IZUZIMAJUĆI NI BAGDAD SKOG BERBERINA, NI ONOGA IZ DON KIHOTA

Časovnik je otkucao pet kada se Džons probudio posle sedam sati spavanja, toliko osvežen, i tako savršenog zdravlja i raspoloženja, da je odlučio da ustane i da se obuče; u tu svrhu, otključao je svoju putničku torbu i izvadio čisto rublje i odelo; ali prvo je obukao gornji kaput i sišao u kuhinju da bi potražio nešto čime bi mogao da stiša izvesnu uzbunu koju je počeo da oseća u stomaku.

Susrevši gostioničarku, pozdravio je veoma učtivo i upitao, „šta bi mogao da dobije za ručak?" — „Za ručak?" ponovila je ona; „to je čudno doba dana da bi se mislilo na ručak. U kući nema ničega spremljenog, a i vatra se bezmalo ugasila." — „Ali ja moram nešto da pojedem," kazao je on, „a svejedno mi je šta; jer, da vam istinu kažem, još nikada u životu nisam bio ovoliko gladan." — „U tom slučaju," kazala je ona, „mislim da ima parče hladnoga buta i nešto mrkve, što će biti taman za vas." — „Izvršno," odgovorio je Džons; „ali obavezaćete me ako to malo upržite." Gostioničarka je snishodljivo pristala, i kazala je, smešeći se, „da joj je milo što vidi da se tako dobro oporavio;" jer je slatka na-

rav našega junaka bila bezmalo neodoljiva; sem toga, ona nije bila zla žena u dnu duše, ali je toliko volela novac da je nuzela sve što je imalo izgled siromaštva.

Džons se sada vratio da bi se obukao dok mu se ručak spremi, i, po njegovoj narudžbi, sačekao ga je berberin.

Ovaj berberin, koga su zvali Mali Bendžamin, bio je čovek velikog osobenjaštva i humora, sa čega je često zapadao u sitne nezgode. kao šamar po licu, udar nogom u stražnjicu, slomljene kosti itd. Jer svako ne razume šalu; a oni koji razumeju, često puta ne vole da budu njen predmet. Ovaj porok, međutim, bio je u njemu neizlečiv; i premda je često stradao zbog njega, ipak, kadgod bi smislio kakvu šalu, morao je svakako i da je izvede, bez i najmanjeg obzira prema osobi, vremenu ili mestu.

U svojoj naravi imao je on i mnogo drugih osobenosti, koje neću da pominjem, pošto će ih i sâm čitalac veoma lako zapaziti, kada se bude bolje upoznao sa ovom izvanrednom osobom.

Pošto je Džons bio veoma nestrpljiv da se što pre obuče, iz razloga koji se može lako da pogodi, njemu se činilo da berberin veoma sporo sprema sapunicu; i zamolio ga je da požuri; na to je berberin odgovorio sa velikom ozbiljnošću, jer on ni po koju cenu nije grčio mišiće svoga lica, „*Festina lente*“) je izreka koju sam čuo od moga oca davno pre no što sam se ikad latio brijača” — „Vidim, prijatelju, da ste vi učen čovek,” odgovorio je Džons. — „Ubog naučnik,” odgovorio je berberin; „*non omnia possumus omnes*“. — „Zar opet!” kazao je Džons; „čini mi se da vi lako pravite stihove.” — „Oprostite mi, gospodine,” kazao je berberin, „*non tanto me dignor honore*“. I onda, lativši se svoga posla, kazao je: „Gospodine, otkada se bavim sapunjanjem, nisam mogao da pronađem više od dva razloga zbog kojih se ljudi briju; jedan je da bi imali bradu, a drugi da bi se nje oslobodili. Pogađam, gospodine, da nije davno od kada ste se vi brijali zbog prve od ovih pobuda. Na časnu reč, postigli ste lep uspeh; jer za vašu bi se bradu moglo reći da je „*tendenti gravior*“. — „I ja pogađam,” odgovorio je Džons, „da si ti veoma šaljiv čovek.” —

„Vi se grдно varate, gospodine,” kazao je berberin; „ja sam isuviše odan proučavanju filosofije; *hinc illae lachrimae*, gospodine; to je moja nesreća. Prevelika učenost bila je moja propast.” — „Zbilja, prijatelju,” kazao je Džons, „priznajem da imate veću učenost no što obično pripada vašem zanatu; ali ne mogu da uvidim kako vam je ona to nahudila. — „Avaj, gopodine,” odgovorio je brica, „moj me je otac isključio iz nasledstva zbog nje. On je bio učitelj igranja; i zato što sam ja umeo da čitam pre no što sam naučio da igram, toliko me je zamrzeo, da je sve do poslednje pare ostavio svojoj drugoj deci. — Izvolite li i zulufe? — O, dabome, oprostite molim, mislim da je po sredi *hiatus in manniseriptis* Čuo sam da ste pošli u rat; ali vidim da to nije tačno.” — „Po čemu to zaključujete?” upitao je Džons. — „Pa zacemento gospodine,” odgovorio je berberin, „vi ste isuviše pametan čovek da biste pošli tamo razbijene glave; jer to bi bilo što i nositi ugalj u Njukasl.

„Tako mi Boga,” uzviknuo je Džons, „ti si veoma zgodan čovek, i tvoj mi se humor sviđa izvrsno; veoma će mi biti drago ako hoćeš da mi dodeš posle ručka, na čašu vina; voleo bih da se bolje upoznam s tobom.”

„O, dragi gospodine,” odgovorio je berberin, „ja mogu da vam učinim i dvadeset puta veću uslugu, samo ako hoćete da je primite.” — „Kakvu to uslugu, moj prijatelju,” upitao je Džons. — „Pa eto, ispiću s vama čitavu bocu, ako izvolite; jer ja veoma ljubim dobroćudnu narav; i kao što ste vi otkrili da sam ja šaljivdžija, tako sam ja potpuno nevičan fiziognomici ako vi niste jedan od najdobroćudnije gospode na svetu.” Džons je sada sišao dole uredno odeven i doteran, i možda mi lepi Adonis nije izgledao ljupkija prilika; pa ipak on nije imao draži za gostioničarku; jer kao što ta dobra žena nije ličila na Veneru čitavom svojom osobom, tako nije bila ni istoga ukusa. Kamo sreće da ga je i Nansi, sobarica, videla istim očima kao i njena gospodarica; jer ta sirota devojka, već posle pet minuta toliko se žestoko zaljubila u Džonsa, da ju je njena strast stala mnogo uzdača. Ova Nansi bila je veoma lepuškasta, i isto toliko sramežljiva i krotka;

jer ona je već odbila jednog momka, i jednoga ili dvojicu mladih zemljodelaca iz susedstva, ali sjajne oči našega junaka istopile su u jednom trenu sav led njenoga srca.

Kada se Džons vratio u kuhinju, njegov sto još nije bio postavljen; doista, nije bilo izgleda ni da će biti, jer je njegov ručak ostao u *statu quo*, kao i vatra na kojoj je trebalo da se podgreje. Ovo razočaranje moglo je mnogu filofsku čud da razgnevi, ali ono nije imalo takvoga dejstva na Džonsa. On je samo blago prekoreo gostioničarku, rekavši joj: „Pošto je tako teško da se jelo podgreje, on će ga jesti hladno.” Na to ta dobra žena, bilo da se sažalila ili postidela, bilo da je po sredi bila ma kakva druga pobuda, ja ne umem reći, najpre je dobro izgrdila poslugu što njena naredba nije bila izvršena, premda je nikada nije ni izdala; onda je kazala momku da zastre jedan sto u Suncu, i ozbiljno se prihvatila posla, koji je ubrzo i privela kraju.

Ovo Sunce, u koje je Džons sada bio uveden, s pravom se nazivalo *lucus a non lucendo*; jer to je bila jedna odaja u koju sunce jedva da je ikada zavirilo. Doista, to je bila najgora soba u kući. Džons je, međutim, bio isuviše gladan da bi joj nalazio zamerke; ali pošto je utolio svoj apetit, naredio je momku da odnese bocu vina u neku bolju odaju, i izrazio je nešto negodovanja što su mu postavili sto u ovakvoj izbi.

Pošto je momak izvršio njegovo naređenje, berberin se, posle malo vremena pridružio Džonsu; on ne bi dozvolio da ovaj tako dugo čeka na njegovo društvo, da u kuhinji nije slušao gazdaricu koja je jednom krugu koji se bio skupio oko nje pričala Džonsovu istoriju, koju je delom čula sa njegovih usana, a delom je bio njen duhovit sastav: kazala je „da je on siromah parohiski dečak, koga je primio u svoju kuću vlastelin Olvordi, gde je bio odgojen kao šegrt, a sada je najuren iz kuće zbog svojih zlodela, naročito zbog vođenja ljubavi sa svojom draganom, a verovatno i zato što je poharao kuću; jer kako bi inače on došao do ono malo novaca što ih ima? I to vam je, vaistinu, taj mladi gospodin,” završila je ona. — „Sluga vlastelina Olvordia!” uzviknuo je berberin. „A kako se on zove?” — „Pa kazao je da mu je ime Džons,” kazala je

gostioničarka; „ali šta ti ja znam, možda mu to i nije pravo ime. Da, i još mi je kazao da ga je vlastelin pazio kao rođenog sina, premda se sada posvađao s njim.” — „Ako je njegovo ime Džons, on vam je kazao istinu,” rekao je berberin; „jer ja imam rodaka koji živi u tom kraju; štaviše, neki govore čak i da je on njegov sin.” — „Pa zašto se onda ne zove očevim imenom?” — „To ne bih umeo da kažem,” odgovorio je berberin; „sinovi mnogih ljudi ne zovu se imenom svojih očeva.” — „Sad, kad bih ja znala,” kazala je gostioničarka, „da je on vlastelinski sin, ja bih se drukčije ophodila prema njemu, iako je kopile; jer mnogi od te kopiladi postaju veliki ljudi; i, što rekao moj pokojni muž, nikad se ne zameraj mušteriji koja je gospodskoga soja.”

GLAVA V

RAZGOVOR IZMEĐU G. DŽONSA I BERBERINA

Ovaj razgovor vodio se delom dok je Džons bio za ručkom u svojoj izbi, a delom dok je očekivao berberina u drugoj sobi. Čim se završio, g. Bendžamin je, kao što smo kazali, otišao Džonsu, koji ga je veoma ljubazno ponudio da sedne. Džons je tada napunio čaše, i, nazdravio mu je, nazvavši ga *doctissime tonsorum*. „*Ago tibi gratias, doline,*” odgovorio je berberin; i onda, zagledavši se vrlo pažljivo u Džonsa, veoma ozbiljan i tobož iznenađen, kao da se setio lica koje je video ranije, kazao je: „Gospodine, smem li da zamolim za čast da znam nije li vaše ime Džons?” Na to je ovaj odgovorio, „Tako je.” — „*Proh Deum atque hominum fidem!*” kazao je berberin; „kako se čudnovato stvari zbivaju! Gospodine Džonse, ja sam vaš najpokorniji sluga; vidim da me ne poznajete, što nije nikakvo čudo, pošto ste me videli samo jednom, a tada ste bili vrlo mladi. Molim vas, gospodine kako je dobri vlastelin Olvordi, i kako *ille optimus omnium patronus?*” — „Vidim,” kazao je Džons, „da me zaista poznajete; ali ja nemam istu sreću da bih mogao da se setim vas.” — „To mene ne

čudi," uzviknuo je Bendžamin; „ali me iznenaduje što vas ranije nisam poznao, jer vi se niste ni najmanje promenili. I molim vas, gospodine, ako smem bez uvrede da upitam, putujete li na ovu stranu?" — „Napunite čašu, gospodine brico, i ne postavljajte više pitanja." — „Ni za živu glavu, gospodine," odgovorio je Bendžamin, „ne bih hteo da budem dosadan; i nadam se da nećete ni pomisliti da sam ja čovek drsko ljubopitljiv, jer to je porok za koji niko ne može da me optuži; ali ja molim za oprostaj; jer kada jedan gospodin vašega reda putuje bez svojih slugu, možemo smatrati da je on, što no se veli, *in casu incognito*, i možda nije ni trebalo da pominjem vaše ime." — „Priznajem," kazao je Džons, „da nisam očekivao da ću biti toliko poznat u ovome kraju kao što vidim da jesam; ipak, iz naročitih razloga, biću vam obavezan ako ne pominjete moje ime nikome, sve dok ne budem otišao oдавде." — „*Panca verba*," odgovorio je berberin; „i kamo da vas niko ovde ne pozna je sem mene; jer neke osobe imaju jezik; ali ja vam obećavam da umem da čuvam tajnu. Moji će mi neprijatelji priznati tu vrlinu." — „A to ipak nije svojstvena crta vašega zanimanja," gospodine brico," odgovorio je Džons. — „Avaj, gospodine," odvratio je Bendžamin, „*non si male nunc etolim crit*. Ja nisam rođen ni odgojen kao berberin, uveravam vas. Najveći deo svoga vremena proveo sam među gospodom, i, premda to velim, razabiram se pomalo u blagorodstvu. I da ste mene smatrali dostojnim vašeg poverenja kao što ste smatrali neke druge osobe, pokazao bih vam da umem bolje da čuvam tajnu. Ne bih unizio vaše ime u jednoj javnoj kuhinji; jer, zaista, gospodine, neke se osobe nisu dobro ponele prema vama; jer pored toga što su javno objavile ono što ste im ispričali o svadi između vas i vlastelina Olvordia, dodale su i svoje sopstvene laži, stvari za koje sam ja znao da su laži." — „Vi me veoma iznenadujete," uzviknuo je Džons. — „Na časnu reč, gospodine," odgovorio je Bendžamin, „ja vam govorim istinu i nije ni potrebno da vam kažem da je gospođa gazdarica ta osoba. Zacelo, ganulo me je kad sam slušao tu priču, i nadam se da je ona lažna; jer ja osećam prema vama veliko poštovanje, uveravam vas, i uvek sam

ga osećao otkada ste pokazali onakvu plemenitost prema Crnom Džordžu, o čemu se pričalo u čitavom kraju, i o čemu sam dobio više no jedno pismo. Zaista, svi su vas zbog toga zavoleli. Oprostit ćete mi, stoga; jer istinska zabrinutost povodom onoga što sam čuo naterala me je da vas za mnogo šta upitam; nije to bila drska radoznalost kod mene; već ja volim dobru narav, i otuda sam postao *amoris abundantia erga te*."

Svaka izjava prijateljstva lako zadobiva veru ojađenih; stoga nije nikakvo čudo ako je Džons, koji je, sem svoje ojađenosti, bio još i do krajnosti iskren i srdačan, veoma lako poverovao u sve Bendžaminove izjave i primio ga na svoja nentra. Premda latinski odlomci, od kojih je neke Bendžamin primenjivao dovoljno umesno, nisu mirisali na duboku učenost, izgledali su ipak kao da ukazuju na nešto više od običnog berberina; i doista, takvo je bilo i čitavo njegovo ponašanje. I stoga je Džons poverovao u istinitost onoga što je on kazao u pogledu njegovog porekla i obrazovanosti; i naposljetku je, posle mnogih molbi, kazao: „Pošto ste vi, prijatelju moj, toliko čuli o mojim stvarima, i, kako izgleda, toliko želite da saznate istinu, obavestiću vas o svemu, ako budete imali strpljenja da me saslušate.” — „Strpljenja!” uzviknuo je Bendžamin; „ta imaću ga, ma koliko poglavlje bilo dugo; i ja sam vam vrlo zahvalan na časti koju mi ukazujete.”

Džons je sada ispričao čitavu istoriju, zaboravljajući samo jednu okolnost ili dve, naime sve ono što se dogodilo onoga dana kada se tukao sa Tvekamom; i završio je sa svojom odlukom da ide na more, dok ga buna na Severu nije privolela da promeni svoju nameru, i dovela ga tu gde se sada nalazi.

Mali Bendžamin, koji se sav bio pretvorio u pažnju, nije ni jedanput prekinuo pričanje; kada je ono bilo završeno, nije mogao a da ne primeti da su zacelo njegovi neprijatelji morali još nešto da izmisle i da ga opanjkaju kod g. Olvordia; inače jedan tako dobar čovek ne bi nikada oturio od sebe nekoga koga je uvek voleo sa toliko milošte. Džons je na to odgovorio: „Da ne sumnja da su takve podlačke smicalice bile sigurno upotrebljene da bi ga upropastile.”

I zacelo bilo je jedva moguće da ma ko ne bi učinio istu opasku koju i berberin, koji doista nije čuo od Džonsa ni jednu jedinu okolnost na osnovu koje je bio osuđen; jer njegovi postupci nisu sada bili stavljeni pod onu negativnu svetlost u kojoj su bili nakazno prikazani g. Olvordiu; niti je on mogao da pomene one lažne optužbe koje su s vremena na vreme bile iznošene g. Olvordiu protiv njega; jer ni on sâm nije znao ni za jednu od njih. Isto tako, kao što smo već primetili, on je iz sadašnjeg prikaza ispustio mnoge materijalne činjenice. Doista, uzev sve u svemu, Džonsu se sada sve pojavljivalo u tako povoljnim bojama, da ni sama zloba ne bi lako mogla da mu pripiše ma kakvu krivicu.

Ne da je Džons želeo da prikrije ili da preruši istinu; štaviše, on bi bio manje voljan da na g. Olvordia padne ma kakav prekor zato što ga je kaznio, nego na njegove sopstvene postupke zbog kojih je kaznu zaslužio; ali, ustvari, tako se to dogodilo, i tako će se uvek događati; jer neka čovek bude koliko hoće pošten, priča o njegovom sopstvenom vladanju uvek će, uprkos njemu samom, biti toliko povoljna, da će njegovi poroci izići očišćeni na njegove usne, i, kao zamućeno piće dobro ocedeno, ostaviće za sobom sav svoj mutljag. Jer premda same činjenice mogu da izgledaju ovakve ili onakve, ipak toliko su različite pobude, okolnosti i posledice, da, kada čovek sam priča svoju povest i kada nju priča njegov neprijatelj, jedva možemo da prepoznamo da su činjenice jedne i iste.

Premda je berberin posrkao ovu priču halapljivim ušima, ipak on još nije bio zadovoljan. Izostala je još jedna okolnost koju je njegova radoznalost, ma koliko hladna, mnogo priželjkivala da sazna. Džons je pomenuo svoju ljubav, i činjenicu da je bio Blifilov suparnik, ali je obazrivo prećutao gospodičino ime. Stoga je berberin, posle izvesnog ustručavanja, i mnogih „hm” i „ha,” zamolio za dopuštenje da čuje ime te gospodice koja je, kako izgleda, glavni uzrok sve ove bede. Džons je ćutao neko vreme, pa je onda rekao:

„Pošto sam vam sve toliko poverio, i pošto je, nažalost, njeno ime u ovoj prilici već toliko postalo znano, neću da ga krijem od vas. Ona se zove Sofija Vestern.”

„*Proh Deum atque hominum fidem!* Vlastelin Vestern ima već tako odraslu kćer!” — „Da, i takvu da joj u svetu nema ravne,” uzviknuo je Džons. „Ljudsko oko još nije videlo takvu lepotu; ali to je njena najmanja odlika. Takva razboritost! takva dobrota! Oh, mogao bih da je večito hvalim, a ipak bih propustio da kažem sve njene vrline!” — „Gospodin Vestern ima odraslu kćer!” uzviknuo je berberin: „sećam se oca kad je bio dečak; ele, *tempus edax rerum.*“

Pošto je sada boca bila prazna, berberin je srdačno navaljivao da on poruči drugu; ali Džons je bespogovorno odbio, rekavši „da je već popio više no što bi trebalo, i da sada želi da se povuče u svoju sobu, a njega moli da mu donese ako može kakvu knjigu.” — „Knjigu!” uzviknuo je Bendžamin; „kakvu knjigu želite — latinsku ili englesku? Imam nešto zanimljivih knjiga na oba ta jezika; kao, na primer, *Erasmi Colloquia*, *Ovid de Tristibus*, *Gradus ad Parnassum*; a na engleskom imam nekoliko od najboljih dela, premda su malo pocepana; ali imam veliki deo Stovove Hronike; šestu svesku Popovog Homera; treću svesku Spektatora; šestu svesku Ečardove Rimske Istorije; Kroftemona; Robinsona Kruso; Tomu iz Kempise i dve sveske Dela Tome Brauna.”

„Te poslednje knjige nisam nikada video,” kazao je Džons. „pa stoga, ako hoćete da budete ljubazni, pozajmite mi jednu od njih.” Berberin ga je uverio da će u tom delu naći izvrsnu zabavu; jer on smatra da je pisac jedan od najvećih duhova koga je nacija ikada rodila. Onda je trknuo do svoje kuće, koja je bila tu u blizini, i odmah se vratio; posle toga, pošto je berberin primio od Džonsa vrlo stroge zapovesti da čuva tajnu, i pošto se zakleo da će je nepokolebljivo čuvati, oni su se rastali; berberin je otišao kući, a Džons se povukao u svoju sobu.

GLAVA VI

IZ KOJE SE SAZNAJE ZA NOVE TALENTE G. BENDZAMINA, KA
I KO JE TA NEOBICNA OSOBA

Ujutru je Džons postao malo zabrinut zbog toga što g
je lekar napustio, jer je strahovao da bi mogla da nastup
kakva nezgoda, ili možda čak i opasnost, zbog neprevijanj
njegove rane; stoga je upitao momka može li u blizini da s
nade kakav drugi lekar. Ovaj mu je kazao da nedaleko sta
nuje jedan lekar, ali da je čuo za njega da neće da dolazi bo
lesniku, ako je već ranije bio zvan neki drugi. „Ali, gospod
ne,” kazao je, „ako hoćete da primite moj savet, nema u kra
ljevstvu čoveka koji će vam bolje svršiti posao nego berberi
koji je sinoć bio s vama. Mi ga smatramo za najsposobnije
vidara u ovoj okolini. Jer premda ovde nije probavio više o
tri meseca, izveo je nekoliko velikih isceljenja.”

Džons je odmah poslao momka po Malog Bendžamina
koji, kada je saznao u kakvom ga svojstvu pozivaju, opremi
se shodno tome i pošao; ali su njegov izgled i držanje bili sad
mnogo drugačiji nego kad je pod pazuhom nosio čanak za sa
punjanje, i bilo je teško verovati da je to onaj isti čovek.

„Ele, brico,” kazao je Džons, „vidim da imate više od je
dnog zanata; pa kako to da me sinoć niste o tome obavest
stili?” — „Hirurgija,” odgovorio Bendžamin vrlo ozbiljno
jeste zvanje a ne zanat. Razlog zašto vas sinoć nisam obavest
stio da sam vičan toj umetnosti jeste taj što sam zaključio
da se nalazite u rukama jednog drugog gospodina, a ja nika
da ne volim da se uplićem u poslove svojih kolega. *Ars omni
bus communis*. A sada, gospodine, pregledaću vašu glavu, ak
izvolite, i kada vam budem zavirio u lobanju, kazaću vam svo
je mnjenje.”

Džons nije imao mnogo vere u ovog novog profesora
ipak, dopustio je da mu skine zavoj i pregleda ranu; čim j
Bendžamin ovo učinio, počeo je da leleče i žestoko da klim
glavom. Na to mu je Džons razdražljivo kazao da ne izigrav
budalu, već da mu kaže kako je njegovo stanje. „Hoćete i

da vam odgovorim kao hirurg ili kao prijatelj?" upitao je Bendžamin. „Kao prijatelj, i to ozbiljno," kazao je Džons. „Onda, duše mi," uzviknuo je Bendžamin. „biće potrebno mnogo umešnosti da čovek spreči da ne budete dobro posle nekoliko previjanja; i ako ćete mi dopustiti da stavim jedan moj melem, ja odgovaram za uspeh." Džons je dao pristanak, i Bendžamin je, shodno tome, previo ranu.

„Tako, gospodine," uzviknuo je Bendžamin; „a sada ću, s vašim dopuštenjem da uzmem svoj stari lik; ali, vidite, čovek je obavezan da zauzme dostojanstven izgled dok vrši ove operacije, inače svet se nikad ne bi podvrgao njegovom rukovodstvu. Vi ne možete ni da zamislite, gospodine, od kolkog je značaja ozbiljan izgled po jednog čoveka koji vrši ozbiljan posao. Berberin može da izaziva smeh, ali hirurg bi pre trebalo da vas izaziva na plač."

„Gospodine brico, ili gospodine hirurže, ili gospodine brico-hirurže," — kazao je Džons. — „O, dragi gospodine," odgovorio je Bendžamin, upadajući mu u reč, „*Infadum, regina jubes renovare dolorem*". Vi mi dozivate u sećanje ono svirepo razdvajanje sjedinjenih bratstava, toliko na štetu oba tela, kao što svako razdvajanje mora da bude, shodno staroj poslovi, *Vis unita fortior*; a zacelo, naći će se, bilo u jednom bilo u drugom bratstvu, ljudi koji su kadri da ovu izreku protumače. Kakav je to udar bio za mene, koji u svojoj osobi sjedinjujem oba zvanja!" — „Dakle, kako god izvoleli da vas nazovem," nastavio je Džons, „vi ste ipak, van svake sumnje, jedan od najčudnijih i najsmešnijih ljudi koje sam ikada upoznao, i u vašoj istoriji mora da ima nečega što veoma iznenaduje, a što ja, morate priznati, imam pravo da čujem." — „To priznajem," odgovorio je Bendžamin, „i vrlo rado ću vas upoznati s njom, kada budete dovoljno dokoni, jer, uveravam vas, za to će biti potrebno prilično vremena." Džons mu je na to kazao da nikada ne može da bude dokoniji no što je sada. „Pa dobro, onda," kazao je Bendžamin, „poslušaću vas; ali najpre ću da zamandalim vrata da nas niko ne bi uznemiravao." Učinio je to, i onda, prilazeći Džonsu vrlo svečano, kazao je: „Moram, gospodine, da počnem time što ću vam

reći da ste mi vi bili najveći neprijatelj koga sam ikada imao." Džons se malo trgao na ovu iznenadnu izjavu. „Ja vaš neprijatelj, gospodine!" uzviknuo je on u velikoj neprilici, i nešto strogim glasom. „Ne, ne ljutite se," kazao je Bendžamin, „jer uveravam vas da ja vaš nisam. Vi ste savršeno nevini, i nikada mi niste smerali nikakvo zlo; jer vi ste tada bili beba. Ali verujem, odgonetnuću vam sve to onoga časa kada vam budem rekao svoje ime. Niste li nikada čuli, gospodine, za nekoga Portridža, koji je imao čast da bude smatran vašim ocem, i nesreću da ga ta čast upropasti?" — „Zaista, čuo sam za toga Portridža," kazao je Džons, „i uvek sam verovao da sam njegov sin." — „Ele, gospodine," odgovorio je Bendžamin, „ja sam taj Portridž; ali ja vas ovde razrešavam svake sinovske dužnosti, jer uveravam vas da vi niste nikakav moj sin." — „Kako!" uzviknuo je Džons, „pa zar je moguće da jedna neistinita sumnja navuče na vas sve one zle posledice koje su mi isuviše dobro poznate?" — „Moguće je," kazao je Bendžamin, „jer je tako, ali je dosta prirodno da ljudi mrze čak i bezazlene uzroke svoje patnje, no ja sam ipak drugačije naravi. Ja sam vas zauvek zavoleo od onoga dana kada sam čuo za vaše držanje prema Crnome Džordžu, kao što sam vam već rekao; i ovaj me je izvanredan susret uverio da ste vi rođeni zato da biste mi nadoknadili sve ono što sam zbog vas propatio. Sem toga, sanjao sam, u noći uoči našeg susreta, da sam se spotakao na šamlicu a da se nisam ozledio; što mi je jasno pokazalo da mi pretstoji neko dobro; noćas sam, opet sanjao da jašim za vama na kobili beloju kao mleko, a to je odličan san koji pretskazuje veliku sreću, za kojom sam rešio da idem, sem ako vi budete toliko svirepi i uskratili mi je."

„Bilo bi mi vrlo drago, gospodine Portridžu," odgovorio je Džons, „kada bi bilo u mojoj vlasti da vam nadoknadim ono što ste zbog mene propatili, premda za sada ja ne vidim da ima za to ikakvih izgleda; međutim, uveravam vas da vam neću uskratiti ništa što je u mojoj vlasti da dam."

„U vašoj je vlasti, zacemento," odgovorio je Bendžamin; „jer ja ne želim od vas ništa drugo do dopuštenje da vas pratim na ovom pohodu. Štaviše, to mi je toliko priraslo za srce, da

„Ubijete li me, ubiti jednim potezom i berberina i slugu.“

Džons je odgovorio, smešeći se, da bi mu bilo veoma žao da bude povod tolike nesreće po javnost. Onda je izneo mnoge pametne razloge da bi odvratio Bendžamina (koga ćemo ot-sada zvati Portridžom) od njegove namere; ali sve je bilo uzalud. Portridž še mnogo uzdao u svoj san o mlečno-beloj kobili. „Sem toga, gospodine,“ kazao je, „uveravam vas toliko sam naklonjen toj stvari koliko samo živ čovek može da bude; i ja ću poći, primili me vi u vaše društvo ili ne.“

Džons, kome se Portridž isto toliko svideo koliko se i on svideo Portridžu, i koji nije vodio računa o svojoj naklonosti no samo o dobru onog drugog, kada je želeo da ovaj odustane od puta, naposljetku je dao svoj pristanak kada je video da je njegov prijatelj tako odlučan; ali onda, opomenuvši se, kazao je: „Možda vi, gospodine Portridžu, mislite da sam ja kadar da vas izdržavam, — ali ja to zbilja nisam u stanju;“ i onda je, izvadivši svoju kesu, i prebrojavši devet zlatnika, izjavio da je to sva njegova imovina.

Portridž je odgovorio da on računa na njegovu štedrost samo u budućnosti; jer tvrdo je uveren da će on ubrzo imati dovoljno u svojoj vlasti. „A za sada, gospodine,“ kazao je, „uveren sam da sam ja, od nas dvojice, bogatiji čovek; ali sve što imam stoji vam na usluzi i na raspoloženju. Zahtevam da uzmete sve, a ja samo molim da mi dopustite da vas pratim u svojstvu slugu. *Nil desperandum est Tencro duce et auspice Tencro.*“ Ali za ovaj velikodušni predlog koji se ticao novca Džons nije hteo ni da čuje.

Bilo je rešeno da polazak bude sledećeg jutra; ali odjednom je iskrsla teškoća zbog putničke torbe g. Džonsa, koja je bila isuviše velika da bi se mogla nositi bez konja.

„Ako smem da budem tako slobodan i da dam svoj sa-vet,“ kazao je Portridž, „ovu torbu, sa svim što je u njoj sem nekoliko košulja, treba ostaviti. Ja ću vam rublje lako poneti, a ostalo vaše odelo zaključaćemo u mojoj kući, i ono će tu biti sigurno.“

Džons se odmah saglasio sa ovim predlogom i berberin udaljio da bi spremio sve što je potrebno za nastavak putovanja.

GLAVA VII

KOJA SADRŽI BOLJE RAZLOGE OD DOSADAŠNJIH ZA PORTRIDŽOVO PONAŠANJE; JEDNO IZVINJENJE ZA DŽONSOVU SLABOST; I JOŠ NEKE ANEKDOTE KOJE SE TIČU GOSPODE GOSTIONIČARKE

Premda je Portridž bio jedan od najpraznovernih ljudi, on bi možda teško pozeleo da prati Džonsa u njegovom pohodu samo na osnovu znamenja šamlice i bele kobile, da nije imao bolje izglede od samog sudelovanja u pljački na bojnome polju. Ustvari, kada je Portridž uzeo da promozga o stvarima koje je čuo od Džonsa, nije mogao da se pomiri s tim da bi g. Olvordi najurio svoga sina (jer on je najtvrdce verovala da je Džons to) iz kuće zbog ma kojeg od navedenih razloga. Zaključio je, stoga, da je sve to izmišljotina i da je Džons, o kome je često čuo od svojih dopisivača da je puste i neobuzdane naravi, ustvari pobeo od svoga oca. Stoga je uvrteo sebi u glavu da će, bude li mogao da privoli mladoga gospodina da se vrati svome ocu, učiniti time veliku uslugu g. Olvordiu, uslugu koja će zbrisati sav njegov predašnji gnev; štaviše, zamislio je da je i sam gnev bio pritvoran, i da je Olvordi njega žrtvovao svome vlastitom ugledu. I doista, ovu je sumnju dobro obrazlagao nežnošću koju je taj vrlo čovek gajio prema nahoćetu; zatim, velikom strogošću prema njemu, Portridžu, koji znajući za sebe da je nevin, nije mogao ni da zamisli kako neko može da ga smatra krivim; i naposljetku, njegovu je sumnju podgrevala i pomoć koju je još zadugo privatno primao, pošto mu je ona godišnja bila javno ukinuta, i doista tu je pomoć više smatrao kao neki otkup, ili nadoknadu za nanesenu mu nepravdu; jer veoma je neobično, verujem, da ljudi pripisuju dobročinstva koja primaju čistom milosrđu, kada ikako mogu da ih stave na račun nekoj

drugoј pobudi. Stoga, ako ikako bude mogao da nagovori mladoga gospodina da se vrati svojoj kući, on nije sumnjao da će ponovo zadobiti milost g. Olvordia, i biti dobro nagrađen za svoj trud; štaviše, biće ponovo vraćen u svoj rodni kraj, a taj povratak ni Ulis ne bi usrdnije želeo od Portridža.

Što se Džonsa tiče, on je verovao u istinitost Portridžovih reči, i smatrao je da ovoga ne vode druge pobude do li ljubav prema njemu i zagrijanost za njegovu stvar; — pokudan nedostatak obazrivosti i lakovernosti prema tuđoj istinoljubivosti, koji su bili strogo za osudu. Da kažemo istinu, postoje samo dva puta pomoću kojih ljudi dolaze do posedovanja ovog izvrsnog svojstva. Jedan se sastoji u dugom iskustvu, drugi se dobija od prirode; ovaj drugi je mislim ono što često podrazumevamo pod genijalnošću, ili velikom prirodnom obdarenošću; i beskrajno je bolji od prvog, ne samo zato što gospodarimo njime mnogo ranije u životu, već i stoga što je daleko nepogrešiviji i odsudniji; jer čovek koga su bogzna koliko njih prevarili, može još uvek da se nada da će naići na čestite ljude; dok onaj koji iznutra prima izvesne nužne opomene da je to nemoguće, mora doista imati veoma malo razuma ako ikada dopusti sebi da bude izložen prevari. Kako Džons nije imao ovog dara od prirode, bio je isuviše mlad da bi ga stekao iskustvom; jer do oprezne mudrosti koju treba da steknemo na ovaj način, obično dolazimo tek pozno u životu; a to je možda i razlog zašto su neki starci skloni da omalovaže razboritost svih onih koji su malo mladi od njih.

Džons je proveo najveći deo dana u društvu sa jednim novim poznanikom. Ovaj nije bio niko drugi do li gospodar kuće; ili tačnije gospodaričin muž. On je tek nedavno bio sišao niz stepenice, posle dugog nastupa kostobolje, usled koje je boljke bivao vezan za svoju sobu tokom jedne polovine godine; tokom druge vrzmao se po kući, pušio na lulu, i ispijao svoju bocu sa prijateljima, ne hajući ni najmanje ni za kakvu vrstu poslova. Bio je odgojen, što se kaže, kao gospodin-čovek; to jest, naučen da ne radi ništa; i jedan mali imetak, koji je bio nasledio od nekog svog vrednog strica, zemljoradnika, potrošio je na lov, konjske trke i borbe petlova; oženio se gospodom gostio-

ničarkom radi izvesnih svrha, kojih se odavno okanuo da sprovodi; ona ga je zbog toga zamrzela iz sveg srca. Ali kako je on bio namćorast čovek, ona se zadovoljavala time što ga je često rezilila nepovoljnim poređenjima sa svojim prvim mužem, čija joj je hvala uvek bila na ustima; i kako je ona najvećim delom bila gospodarica zarade, ona se zadovoljila da uzme na sebe brigu o vođenju porodice, i, posle duge i uspešne borbe, da pusti svoga muža da bude svoj gosa.

Uveče, kada se Džons povukao u svoju sobu, nastala je o njemu mala raspra između ovog zaljubljenog para. „Šta,” kazala je žena, „vidim da si lokao sa onim gospodinom.” — „Da,” odgovorio je muž, „cvrnuti smo po neku čašicu, a pravi je gospodin, to se vidi, i dosta se razume u konje. Ono istina, još je mlad, i malo je video sveta; jer, kako mi se čini, bio je tek na ponekoj trci.” — „Oho! on je, dakle, od tvoje sorte, je li?” kazala je gostioničarka. „Zacelo mora da je gospodin, čim ide na trke. Đavo neka nosi takvu gospoštinu: kamo da ih moje oči nikada nisu videle! Jer ja zaista imam razloga da volim ljubitelji trka!” — „Pa, bogme, i imaš,” kazao je muž; „jer znaš da sam i ja nekada voleo trke.” — „Da,” odgovorila je ona, „ti si mi zbilja krasna dobričina. Što rekao moj pokojni muž, mogla bih sve dobro što sam od tebe ikada primila da stavim u oko, i da mi vid ništa ne bude gori.” — „Vrag ti babi i tvome pokojnom mužu,” povikao je on. „Ne grdi boljega od sebe,” odgovorila je žena: „da je pokojnik živ to se ne bi usudio da kažeš.” — „Onda ti misliš da ja nisam toliko hrabar kao ti,” odgovorio je on, „jer često si ga na moje uši ružila.” — „Ako baš i jesam,” kazala je ona, „ja sam to toliko puta okajala; i ako je on bio toliko dobar da mi oprost, ne priliči takvom jednom kao što si ti da mi o tome zvocaš. On je meni bio muž, bogme, muž, nego šta; iako mi se baš koji put i omakla neka ružna reč, ipak ga nikada nisam nazvala propalicom; lagala bih da sam mu kazala da je propalica.” Još je ona mnogo toga kazala, ali on nije mogao da je čuje; jer je pripalivši lulu, odgegucao što je brže mogao. Prema tome, nećemo više ni da ispisujemo njene reči, pošto su se sve više

približavale predmetu koji je isuviše sramotan da bi mu moglo biti mesta u ovoj istoriji.

Rano ujutru Portridž se pojavio kraj Džonsove postelje, gotov i opremljen za putovanje, sa torbom na leđima. Torba je bila njegova vlastita rukotvorina; jer, sem svojih drugih zanata, on nije bio ni krojač za potcenjivanje. U nju je već bio stavio svoju zalihu rublja, koja se sastojala od četiri košulje, kojima je sada dodao i osam za g. Džonsa; i onda uvezavši Džonsovu putničku torbu, uputio se sa njom svojoj kući, ali ga je na putu zadržala gostioničarka, koja nije htela da dozvoli nikakvu seobu dok se račun ne isplati.

Gostioničarka je bila, kao što smo kazali, potpuna gospodarica u ovim oblastima; stoga je bilo neophodno povinovati se njenim pravilima; i tako je račun bio odmah sročan, i izneo je mnogo veću svotu no što bi se moglo očekivati prema ugošćenju na koje je Džons naišao. Ali ovde smo dužni da otkrijemo izvesna načela kojih se krčmari drže, i smatraju ih velikim tajnama svoje trgovine. Prvo od ovih je, ako u svojoj kući imaju ma šta što je dobro (što se doista vrlo retko događa), da to iznose samo pred osobe koje putuju u velikim ekipažima. Drugo, da naplaćuju isto i za najgoru zairu, kao da je ona najbolja. I, naposletku, ako ma ko od njihovih gostiju zatraži nečega, sasvim malo, da mu naplate dvostruko; tako da iznos, s glave na glavu, ispada manje-više isti.

Pošto je račun bio istavljen i isplaćen, Džons je krenuo sa Portridžom, koji je uprtio svoju torbu; gostioničarka čak nije htela ni da ih udostoji pažnje i poželi im srećan put; jer, kako izgleda, ovo je bila gostionica koju često pohađa otmen svet; i ja ne znam otkuda je to, ali svi oni koji žive od otmenog sveta postaju toliko drski prema ostalom čovečanstvu, kao da zbilja i sami pripadaju tome redu.

GLAVA VIII

DZONS STIZE U GLOSTER, I OTSEDA KOD ZVONA: KARAKTERE
TE KUĆE I JEDNOG DRVENOG ADVOKATA NA KOGA SE U NJOJ
NAMERIO

G. Džons i Portridž, ili Mali Bendžamin (ovaj mu je naziv možda bio dat u šali, pošto je on stvarno bio visok bezmalo šest stopa), pošto su ostavili svoje poslednje prebivalište na način kako smo gore opisali, putovali su za Gloster a da na putu nisu doživeli nikakvu pustolovinu vrednu pomena.

Kada su prispeli tamo, izabrali su da se smeste kod Zvona u jednoj doista odličnoj gostionici, koju najozbiljnije preporučujem svakom čitaocu koji bi posetio taj starodrevni grad. Njen vlasnik je brat velikog propovednika Vitfilda, ali je potpuno neumrljan otrovnim načelima metodizma ili ma koje druge jeretičke sekte. On je, doista, veoma čestit običan čovek, i po mome mišljenju, nije prilika da bi mogao da stvara ma kakve nemire u crkvi ili u državi. Njegova žena, verujem, držala je nekad mnogo do svoje lepote, i još je uvek veoma krasna žena. Svojom osobom i držanjem mogla je da blista i u najotmenijim skupovima; ali premda mora biti da je svesna ovog i mnogih drugih savršenstava, izgleda da je potpuno zadovoljna i pomirena sa onim stanjem života koje joj je opredeljeno; i ta pomirenost potpuno je proizlazila iz razboritosti i mudrosti njene naravi, jer ona je sada isto tako slobodna od ma kakvih metodističkih poimanja kao što je to i njen muž: velim sada, jer ona otvoreno priznaje da su dokazi njenog devera isprva napravili na nju izvestan utisak, i da se čak dala na trošak za jedan dug ogrtač sa kapuljačom, da bi mogla da sudeluje u izvanrednim čuvstvima Duha; ali pošto za vreme tronedeljnog ogleđa nije osetila nikakvo čuvstvo vredno jednog novčića, kako je kazala, ona je vrlo mudro zbacila ogrtač sa kapuljačom i ostavila tu sektu. Kratko rečeno, ona je veoma prijatna i dobroćudna žena; i toliko je vredna i uslužna, da gosti koji nisu do krajnosti zadovoljni u njenoj kući, moraju zaista biti veoma namćoraste naravi.

Desilo se da je gđa Vitfild bila u dvorištu kada su Džons i njegov pratilac umarširali unutra. Njena promućurnost odmah je otkrila u držanju našega junaka nešto čime se odvajao od prostog sveta. Stoga je naredila služi da ga odmah uvede u jednu sobu, i ubrzo zatim pozvala ga je da s njom ruča; ovaj poziv prihvatio je sa zahvalnošću, jer doista daleko manje prijatno društvo no što je društvo gđe Vitfild, i mnogo gore gošćenje no što je ona pripremila, bili bi dobrodošli posle tolikog posta, i tako dugog hodanja.

Sem g. Džonsa i dobre gospodarice dvorca, za stolom je bio i neki pravnik iz Solsberia, doista isti onaj čovek koji je doneo g. Olvordiu vest o smrti gđe Blifil, a čije je ime, koje mislim ranije nismo pomenuli, bilo Dauling; isto tako bila je prisutna još jedna osoba, koja je sebe nazivala advokatom, a živela negde u blizini Liklinča, u Samersetšajru. Ovaj bratac, velim, nazivao se advokatom, ali bio je ustvari najgadniji budžaklija, bez ikakvog smisla ili znanja ma koje vrste; jedan od onih koji se mogu nazvati skutonošama zakona; neka vrsta prekobrojnih u tom zvanju, koji su najamnici advokatima, i koji će za pola krune da projašu više milja no kakav poštanski momak.

Za vreme ručka, budžaklija iz Samersetšajra opomenuo se Džonsovog lika, koga je video kod g. Olvordia; jer on je često posećivao kuhinju tog gospodina. Stoga je iskoristio priliku da se raspita za tu dobru porodicu sa onom srdačnošću kakva pristoji nekom prisnom prijatelju ili poznaniku g. Olvordia; i doista, činio je sve što je bilo u njegovoj vlasti da se proturi kao takav, premda nikada nije imao čast da govori ma s kime u toj porodici starijim od pokućara. Džons je veoma uljudno odgovarao na sva njegova pitanja, premda nikako nije mogao da se seti da je budžakliju ikada ranije video; i zaključivao je, iz spoljašnjeg izgleda i ponašanja toga čoveka, da on zloupotrebljuje slobodu prema boljima od sebe, na koju nikako nema pravo.

Kako je govor ljudi ove vrste najmrskiji onima koji imaju i malo pameti, Džons se povukao čim je sto bio raspremljen, i pomalo varvarski ostavio je sirotu gđu Vitfild da izdrži onu

kaznu, o kojoj sam često slušao g. Timotija Harisa i druge krčmare od ukusa da jadikuju kao i najzlehudijoj sreći njihovog zanimanja, naime, da su obavezni da prave društvo svojim gostima.

Tek što je Džons izišao iz odaje, budžaklija je šapatom upitao gđu Vitfild, „Da li ona zna ko je taj krasni gizdavac.” Ona je odgovorila „da tog gospodina nikada ranije nije videla.” — „Tog gospodina, zaista!” odgovorio je budžaklija; „krasan je on gospodin, vere mi! Ta on je kopile nekog lupeža koga su obesili kao konjokradicu, Ostavili su ga pred vratima vlastelina Olvordia, gde ga je našla nekakva služavka u sandučetu punom kišnice, pa bi se zacelo utopio, da mu sudbina nije namenila da skonča drugačije.” — „Dabome, dabome, nije potrebno ni da nam to pominjete; razumemo vrlo dobro kakva je to sudbina u pitanju,” uzviknuo je Dauling, cereći se blaženo. — „Ele, vlastelin je naredio,” nastavio je onaj prvi, „da ga unesu u kuću; jer on vam je plašljiv čovek, kao što svak zna, i bojao se da ne navuče na sebe kakav belaj; i tu vam je kopilan bio odgajan, hranjen i odevan kao pravi gospodin, rekao bi svet; onda je jednu od služavki ostavio u drugom stanju, i nagovorio je da se zakune da je dete vlastelinovo; pa je onda slovio ruku nekom gospodinu Tvekamu, jednom svešteniku, samo zato što ga je ovaj prekoreo što juri za droljama; jedanput je čak opalio iz pištolja na gospodila Blifila, i to iza leđa; jednom je, opet, kada je gospodin Olvordi bio bolestan, uzeo neki doboš i udarao u njega po čitavoj kući, samo da siromah čovek ne bi mogao da spava; počinio je još i dvadeset drugih nevaljalstava, i zbog svega toga, otprilike pre četiri ili pet dana, baš pre no što sam ja otputovao otuda, vlastelin ga je skinuo gola golcita, i najurio iz kuće.

„I pravo je imao, nego šta,” uzviknuo je Dauling; „ja bih najurio svog rođenog sina da je za polovinu toga skrivio. A molim vas, kako se zove taj krasni gospodin?”

„Kako se zove?” ponovio je budžaklija; „pa zove se Tomas Džons.”

„Džons!” uzviknuo je Dauling malo zagrejano; „šta, zar gospodin Džons koji je živio kod vlastelina Olvordia! Zar je

to bio gospodin koji je s nama ručao?" — „On glavom," odgovorio je onaj drugi — „On glavom!" „Pa ja sam često slušao o tome gospodinu," kazao je Dauling, „ali još nikada nisam čuo ništa rđavo o njemu." — „I ja sam uverena," kazala je gđa Vitfild, „da, ako je istina i polovina onoga što nam je ovaj gospodin kazao, gospodin Džons ima najlažljivije lice koje sam ikad videla; jer, zacelo, iz njegovog izgleda čovek bi se nadao nečem posve drugačijem; i moram reći, sudeći po onome koliko sam ga videla, uljudan je on i lepo vaspitan čovek kakav se samo može poželeti u društvu.

Budžaklija je dozvao u pamet činjenicu da se nije zakleo, kao što je obično morao da učini pre no što pristupi svedočenju, i stoga je sada svoju izjavu potkrepio tolikim psovkama i zakletvama da su se gostioničarkine uši zaprepastile, i, da bi ovo okončala, potvrdila je da mu veruje. Na to je on kazao: „Nadam se, gospodo, da verujete da bih smatrao da je vredno prezira govoriti tako šta o nekome a ne biti uveren da je sve to istina. Kakve bih koristi ja mogao da imam od toga što oduzimam ugled čoveku koji me nikad nije uvredio? Uveravam vas svako je slovo od onoga što sam rekao sušta istina, kao što to ceo svet zna."

Pošto gđa Vitfild nije imala razloga da posumnja da je budžaklija mogao ma iz kakvih pobuda ovako da opanjka Džonsa, čitalac joj ne može zameriti što je poverovala u ono što je on tako uverljivo tvrdio uz tolike zakletve. Shodno tome, ona se okanula svoje veštine u fiziognomici, i stvorila je otada takvo loše mišljenje o svome gostu, da je od srca poželeva da joj se tornja iz kuće.

Ova omraza bila je dalje pojačana izveštajem koji je g. Vitfild podneo iz kuhinje, u kojoj je Portridž obavestio društvo „da premda on nosi torbu, i zadovoljava se boravkom među poslugom, dok Tom Džons (kako on sebe naziva) krka u sobi, on nije njegov sluga već samo prijatelj i drug, i isto je takav gospodin kao i sam g. Džons.

Dauling je sve ovo vreme sedeo ćuteći, grizao je nokte, pravio grimase, cerio se i izgledao je naročito šeretski; najzad

je otvorio usta i potvrdio da taj gospodin izgleda da je od druge vrste ljudi. Onda je u najvećoj hitnji zatražio račun, izjavio da te večeri mora da bude u Herfordu, vajkao se na veliku užurbanost svojih poslova, i pozeleo da može da razdeli sebe u dvadeset delova, da bi odjednom mogao da bude na dvadeset mesta.

Kada se i budžaklija na sličan način udaljio, Džons je pozvao gđu Vitfild da mu učini čast i popije s njim čaj; ali ona je to odbila, i to na takav način, da se on pomalo iznenadio. Sada je opazio da se njeno držanje potpuno promenilo; jer, na mesto one prirodne ljubaznosti koju smo ranije hvalili, ona je sada uzela na se lik uzdržane strogosti, što je g. Džonsu bilo toliko neprijatno da je odlučio, ma kako bilo pozno, da ostavi njenu kuću te iste večeri.

On je doista protumačio nešto nepravичno ovu iznenadnu promenu; jer pored nekih nepravednih opaski koje su se ticale ženske nepostojanosti i prevrtljivosti, on je uzeo da podozreva da za ovaj nedostatak učtivosti duguje činjenici što njemu nedostaju konji; budući da te životinje ne pričaju posteljske čaršave, u krčmama se smatra da se bolje isplati primiti njih na konak no njihove jahače, i stoga se smatraju i za poželjnije društvo; ali gđa Vitfild, da joj odamo pravdu, bila je mnogo širokogrudija u svome načinu mišljenja. Ona je bila savršeno vaspitana žena, i umela je da bude veoma uljudna prema nekom gospodinu, makar ovaj putovao i pešice. Ustvari, ona je gledala na našeg junaka kao na bednu protuvu, i stoga se i ophodila prema njemu na odgovarajući način; a za to je ne bi mogao da okrivi ni sâm Džons, da je znao onoliko koliko zna čitalac; štaviše, i nasuprot, morao bi da odobri njen postupak, i da je utoliko više ceni zbog nepoštovanja koje je pokazala prema njemu. Ovo je doista najnesnosnija okolnost koja nastaje kada se ljudi nepravedno lišavaju svoga dobrog glasa: jer čovek koji je svesan da ima loš karakter ne može s pravom da se ljuti na one koji ga zanemaruju ili omalovažavaju; već treba pre da prezire takve koji pritvorno opšte s njim, osim gde ih je savršena prisnost morala da uveri da je karakter njihovog prijatelja lažno i štetno ocrnjen.

Ovo, međutim, nije bio slučaj sa Džonsom; jer kako je on savršeno bio neupućen u istinu, tako ga je i s razlogom uvredio postupak na koji je naišao. Stoga je isplatio svoj račun i krenuo dalje, sasvim protiv volje g. Portridža, koji je, opirući se tome bez uspeha, najzad snishodljivo uzeo svoju torbu i pošao za stopama svoga prijatelja.

GLAVA IX

KOJA SADRŽI NEKOLIKO DIALOGA IZMEĐU DŽONSA I PORTRIDŽA KOJI SE TICU LJUBAVI, HLADNOĆE, GLADI I DRUGIH STVARI; SA SREĆNIM POTRIDZOVIM SPASENJEM KOJI SE NALAZIO NA IVICI DA UČINI JEDNO KOBNO OTKRICE SVOME PRIJATELJU

Senke koje su padale sa visokih planina počele su sada da se izdužuju; pernata stvorenja bila su već pošla na počinak. Sada je najviši red smrtnika sedao za večeru, a najniži redovi za svoje skromnije obede. Jednom rečju, sat je upravo otkucavao pet kada se g. Džons opraštao od Glostera; to je bio čas (budući da je bila sredina zime) u koji bi prljavi prsti Noći pokrili vasionu svojom mračnom zavesom, da joj to nije zabranio mesec koji je sada, — sa licem širokim i rumenim kao u nekih veselih smrtnika, koji, kao i on, pretvaraju noć u dan, — počeo da se diže iz svoje postelje u kojoj je prospavao dan da bi probdio svu noć. Džons nije prevalio dug put pre' no što je napravio komplimente toj najdivnijoj planeti, i, okrenuvši se svome saputniku, upitao ga da li je ikad doživeo prijatnije veče od ovoga? Pošto Portridž nije bio hitar da odgovori na njegovo pitanje, nastavio je da izlaže svoje opaske o mesečevoj lepoti, i izdeklamovao je neke stihove Milтона, koji je zacelo nadmašio sve pesnike u opisivanju svetlih nebeskih telesa. Onda je ispričao Portridžu priču iz *Spektatora* o dvoje zaljubljenih koji su se dogovorili da se, kada budu veoma daleko jedno od drugoga, zabavljaju na taj način što će uveče, u izvesan određen sat, gledati u mesec; i tako su se naslađivali mišlju

...rali su imati duše uistinu
...njih ljudskih čuvstava."
...tridž; „ali ja njima još
...nisu bila kadra da osete
...mrzao, i veoma se bojim
...tignemo do kakve krčme.
...očekujemo da nas snade
...mo ostavili po noći jednu
...moja noga ikada kročila.
...deo više dobrih stvari, i
...vstvu ne živi bolje u svo-
...e. I ostaviti takvu kuću,
...ada *per devia rura viarum!*
...možda neki ljudi ne bi
...smo pri zdravoj pameti."
...kazao je Džons, „i budite
...se suprotstavimo nepri-
...avite neznatnoj hladnoći.
...a nas posavetuje koji od
...Smem li da budem tako
...nudim svoj savet? *Inter-*
...Pa, dobro," uzviknuo je
...„Vaistinu, nijedan," od-
...možemo s izvesnošću da
...Dobrim muškim korakom
...ali ako pođemo dalje na-
...mo prispeti u ma kakvo
...d sobom bar pedesetak
...zaista, vidite divnu pa-
...tu znatno povećava bli-
...riti levim putem, pošto
...brda za koja nam je re-
...i pak, ako ste skloni da
...te, i da se lepo vratite;
...da idem dalje."

„Neljubazno je, gospo-
sumnjičite zbog takvih na-
se vašeg dobra isto kolik-
produžite dalje, i ja sam i-
sequarte."

Propešačili su sada ne-
me obustavljenog razgovo-
je Bendžamin isto tako g-
gog razloga. Džons se
svome saputniku, uzviknu-
i najbajnije stvorenje na
mesec koji ja gledam ovo
gospodine," odgovorio je
upravim svoje oči na do-
mesec, i devojku njemu
tako šta odgovorio?" uzvik-
reci jesi li ikada u životu
zbrisalo sve tragove o ton-
zao čas," uzviknuo je Por-
šta je ljubav! *Infandum, re-*
osetio sam svu nežnost, svi-
— „Je li, onda, tvoja drag-
— „Vaistinu, vrlo neljuba-
tridž, „jer se udala za me-
supruga na svetu. Međutin-
šla; i kada bih verovao da
koju sam nekad čitao, da
nikad ga ne bih pogledao i
vas, gospodine, voleo bih d-
Sofija Vestern sada stala
kakva je to valjana misa-
je mogla da bude nadahn-
tridžu! samo kad bih mog-
videti to lice! Ali vaj, svi-
i moj je jedini spas od bu-
sve svoje predašnje sreće
nikada više nećete videti

...rali su imati duše uistinu
...njih ljudskih čuvstava."
...tridž; „ali ja njima još
...nisu bila kadra da osete
...mrzao, i veoma se bojim
...tignemo do kakve krčme.
...očekujemo da nas snade
...mo ostavili po noći jednu
...moja noga ikada kročila.
...deo više dobrih stvari, i
...vstvu ne živi bolje u svo-
...e. I ostaviti takvu kuću,
...ada *per devia rura viarum!*
...možda neki ljudi ne bi
...smo pri zdravoj pameti."
...kazao je Džons, „i budite
...se suprotstavimo nepri-
...avite neznatnoj hladnoći.
...a nas posavetuje koji od
...Smem li da budem tako
...nudim svoj savet? *Inter-*
...Pa, dobro," uzviknuo je
...„Vaistinu, nijedan," od-
...možemo s izvesnošću da
...Dobrim muškim korakom
...ali ako pođemo dalje na-
...mo prispeti u ma kakvo
...d sobom bar pedesetak
...zaista, vidite divnu pa-
...tu znatno povećava bli-
...riti levim putem, pošto
...brda za koja nam je re-
...i pak, ako ste skloni da
...te, i da se lepo vratite;
...da idem dalje."

„Neljubazno je, gospo-
sumnjičite zbog takvih na-
se vašeg dobra isto kolik-
produžite dalje, i ja sam i-
sequarte."

Propešačili su sada ne-
me obustavljenog razgovo-
je Bendžamin isto tako g-
gog razloga. Džons se
svome saputniku, uzviknu-
i najbajnije stvorenje na
mesec koji ja gledam ovo
gospodine," odgovorio je
upravim svoje oči na do-
mesec, i devojkicu njemu
tako šta odgovorio?" uzvik-
reci jesi li ikada u životu
zbrisalo sve tragove o ton-
zao čas," uzviknuo je Por-
šta je ljubav! *Infandum, re-*
osetio sam svu nežnost, svi-
— „Je li, onda, tvoja drag-
— „Vaistinu, vrlo neljuba-
tridž, „jer se udala za me-
supruga na svetu. Međutin-
šla; i kada bih verovao da
koju sam nekad čitao, da
nikad ga ne bih pogledao i
vas, gospodine, voleo bih d-
Sofija Vestern sada stala
kakva je to valjana misa-
je mogla da bude nadahn-
tridžu! samo kad bih mog-
videti to lice! Ali vaj, svi-
i moj je jedini spas od bu-
sve svoje predašnje sreće
nikada više nećete videti

„Neljubazno je, gospodine,” kazao je Portridž, „da me sumnjičite zbog takvih namera. Ono što sam savetovao ticalo se vašeg dobra isto koliko i moga; ali pošto ste vi rešili da produžite dalje, i ja sam isto toliko rešen da vas sledim i *proe, sequarte.*”

Propešačili su sada nekoliko milja ne govoreći, i za to vreme obustavljenog razgovora Džons je često puta uzdisao, dok je Bendžamin isto tako gorko lelekao, premda iz posve drugog razloga. Džons se najzad zaustavio i, okrenuvši se svome saputniku, uzviknuo je: „Ko zna, Portridžu, možda je i najbajnije stvorenje na svetu upravilo svoje oči na ovaj isti mesec koji ja gledam ovoga trenutka?” — „Vrlo verovatno, gospodine,” odgovorio je Portridž; „a kada bih ja mogao da upravim svoje oči na dobar komad rosbifa, davo neka nosi mesec, i devojkicu njemu pride.” — „Je li ikada Tramontan tako šta odgovorio?” uzviknuo je Džons. „Molim te, Portridžu, reci jesi li ikada u životu osetio šta je to ljubav, ili je vreme zbrisalo sve tragove o tome u tvome sećanju?” — „Avaj, i u zao čas,” uzviknuo je Portridž, „kako da nikad nisam saznao šta je ljubav! *Inlandum, regina, jubes renovare dolorem.* Vaistinu osetio sam svu nežnost, svu uzvišenost, i sve gorčine te strasti.” — „Je li, onda, tvoja draga bila neljubazna,” upitao je Džons. — „Vaistinu, vrlo neljubazna, gospodine,” odgovorio je Portridž, „jer se udala za mene i postala je jedna od najopakijih supruga na svetu. Međutim, Nebo neka je hvaljeno, ona je otišla; i kada bih verovao da je na mesecu, kako uči jedna knjiga koju sam nekad čitao, da je mesec stecište preminulih duša, nikad ga ne bih pogledao iz straha da nju ne ugledam; ali radi vas, gospodine, voleo bih da je mesec *ogledalo*, i da je gospodica Sofija Vestern sada stala preda nj.” — „Moj dragi Portridžu, kakva je to valjana misao,” uzviknuo je Džons; „misao koja je mogla da bude nadahnuta samo dušom ljubavnika! O Portridžu! samo kad bih mogao da se ponadam da ću još ikada videti to lice! Ali vaj, svi oni zlatni snovi iščezli su za uvek, i moj je jedini spas od budućeg jada ako zaboravim predmet sve svoje predašnje sreće.” — „A zar vi zbilja očajavate da nikada više nećete videti gospodicu Vestern?” upitao je Por-

tridž; „ako se budete držali moga saveta, ne samo što ćete je opet videti, no ćete je i držati u zagrljaju.“ — „Haj, ne budi mi meni misli takve prirode,“ uzviknuo je Džons; „ja sam se već dovoljno borio, da sve takve želje pobedim.“ — „Vi ste, zbilja, najčudniji ljubavnik,“ kazao je Portridž na to, „ako ne želite da zagrlite svoju dragu.“ — „Dobro, dobro,“ odgovorio je Džons. „izbegavajmo taj predmet razgovora; ali molim vas, recite mi kakav je vaš savet.“ — „Onda, da kažem po vojnički, pošto smo sada vojnici,“ kazao je Portridž, „moj je savet: Na levo krug! Vratimo se putem kojim smo došli; možemo još uvek stići noćas u Gloster, premda kasno; međutim, nastavimo li dalje, možemo tumarati koliko ja mogu da vidim, vascelu božju noć a da nikad ne stignemo do kakve kuće ili krčmice.“ — „Ja sam vam već saopštio da je moja odluka da produžim put dalje,“ odgovorio je Džons; „i kazao sam vam već da se vratite. Obavezan sam vam za društvo koje ste mi dovde pravili; i molim vas da primite jedan zlatnik kao mali znak moje zahvalnosti. Štaviše, bilo bi nemilosrdno od mene kada bih vam dopustio da idete dalje; jer, da budem otvoren prema vama, moj glavni cilj i želja jesu da nađem slavu smrt u službi svoga kralja i otadžbine.“ — „Što se vašeg novca tiče, gospodine,“ odgovorio je Portridž, „molim vas, prodite se toga; za sada neću ništa da primam od vas; jer za sada verujem, ja sam onaj koji je bogatiji između nas dvojice. A što se tiče vaše rešenosti da idete dalje, pa i ja sam isto tako rešen da vas sledim, ako vi baš nastavite put. Štaviše, izgleda da je moje prisustvo sada potpuno neophodno, da bih mogao da se pobrinem o vama, pošto su vam namere tako očajničke; jer, uveravam vas, moji su pogledi na stvari daleko trezveniji; kao što ste vi rešeni da padnete u bici ako uzmognete, i ja sam isto tako tvrdo rešio da vas sačuvam od svake ozlede ako mogu. I, vaistinu, ugodno mi je da pomislim da s te strane i nema mnogo opasnosti; jer baš mi je onomad kazao neki šokački pop da će stvar ubrzo da legne, i, on veruje, bez bitke.“ — „Ja sam čuo,“ uzviknuo je Džons, „da šokačkom popu ne treba uvek verovati, kada govori u ime svoje vere.“ — „Da,“ odgovorio je Portridž, „baš zato što je govorio u ime svoje vere, uvera-

vao me je da katolici ne očekuju nikakvu dobit od te promene; jer Princ Čarls je dobar protestant kao i ma koji u Engleskoj; a on, taj pop, kao i čitava šokačka stranka, samo je iz obzira prema pravdi pristalica Jakobinaca." — „Ja verujem da je on isto toliko protestant koliko verujem i da je pravda na njegovoj strani," kazao je Džons, „i ni malo ne sumnjam u naš uspeh ali ne bez boja; i prema tome, nisam toliko sangvinik kao taj vaš prijatelj, šokački pop." — „Zacelo, gospodine," odgovorio je Portridž, „sva proročanstva koja sam čitao, u vezi sa tom svadom, govore o velikom krvoproliću; i vodeničar sa tri palca, koji sada živi, imaće da pridržava konje trojice kraljeva, gazeći u krvi do kolena. Bog neka nam se svima smiluje, i pošalje bolja vremena!" — „Kakvim si to ludorijama napunio tu tvoju glavu?" kazao je Džons na to; „i to je valjda kazao tvoj šokački pop. Čudovišta i nakaze jesu pravi argumenti koji treba da uspostave čudovišna i besmislena učenja. Stvar Kralja Džordža stvar je slobode i istinske vere. Drugim rečima, to je stvar zdravoga razuma, momče, i ja vam jamčim da će ona uspeti makar i sâm Briareus*) došao ponovo na svet sa svojih sto palaca, i postao vodeničar." Portridž na ovo nije ništa odgovorio. Doista, njega je ova Džonsova izjava bacila u najveću pometnju. Jer, da obavestimo čitaoca o jednoj tajni koju do sada nismo imali prilike da otkrijemo, Portridž je uistinu bio Jakobinac, i zaključio je da i Džons pripada istoj stranci, i da je sada na putu da se pridruži pobunjenicima; to njegovo mišljenje nije bilo bez osnova: jer ona dugačka gospa koju pominje Hudibras, ono mnogooko, mnogojezično, mnogo-usto, mnogoušno čudovište Virgilijevo, ispričalo je priču o Džonsovom sukobu sa oficirom, sa svojim uobičajenim nepoštovanjem istine. Doista, ona je zamenila Sofijino ime Pretendentovim, i kazala je da je zdravica koju je Džons njemu napio bila povod da ga onaj oficir tresne o zemlju. Portridž je to čuo, i u to je najtvrdje verovao. Stoga nije čudo što je stvorio o

*) U grčkoj mitologiji, storuki džin koji je pomagao Olimpljane protiv Titana. — Prev.

Džonsu gore pomenuto mišljenje; i vrlo malo je falilo da mu ga i otkrije pre no što je uvideo svoju zabludu. Čitalac će još manje biti sklon da se ovome začudi, ako se ljubazno opomene nejasnih reči kojima je Džons prvi put saopštio svoju odluku g. Portridžu; i doista, da su reči bile i manje dvosmislene, Portridž ih je mogao lako protumačiti onako kao što je i učinio, budući da je bio uveren da čitava nacija gaji u srcu istu naklonost, niti ga je pomelo to što je Džons putovao u društvu sa vojnicima; jer on je i o vojsci imao isto mišljenje kao i o ostalom delu naroda.

Ali ma koliko on bio pobornik Jakova i Čarlsa, bio je još više privržen Malom Bendžaminu nego i jednome od ove dvojice; iz toga razloga, tek što je otkrio načela svoga saputnika, našao je za umesno da zбриše svoja, i na izgled da ih se odrekne iz ljubavi prema čoveku od koga je zavisila njegova sreća, pošto on ni najmanje nije verovao da Džonsova stvar stoji tako rđavo kod g. Olvordia, kao što je uistinu stajala; jer kako je održavao stalnu prepisku sa nekim od svojih suseda od kada je ostavio svoj kraj, čuo je mnogo, doista i mnogo više no što je bila istina, o velikoj ljubavi koju je g. Olvordi gajio prema ovom mladiću, koji je, kao što je Portridž saznao, imao da bude naslednik toga gospodina, i o kome, kao što smo već kazali, nije ni najmanje sumnjao da je njegov sin.

Stoga je on zamišljao, ma kakav da je bio spor između njih, da će ovaj biti izvesno poravnat kada se g. Džons bude vratio kući; iz ovoga događaja on se nadao velikoj dobiti, bude li iskoristio ovu priliku da se umili tome mladome gospodinu; a bude li ikako mogao da sam posluži kao oruđe koje će doprineti ovom povratku, nije sumnjao, kao što smo već ranije kazali, da će time u znatnoj meri osvojiti naklonosti g. Olvordia.

Već smo primetili da je on bio veoma dobroćudan čovek, i sâm je izjavio kako je silno privržen Džonsovoj osobi i karakteru; ali moguće je da su pogledi koje smo upravo naveli takođe imali izvesan mali ideo u potsticanju da preduzme ovaj pohod, ili su ga bar bodrili da nastavi put, i kad je otkrio da su njegov gospodar i on kao neki mudri očevi i sinovi, koji su

premda putuju zajedno u velikom prijateljstvu, ipak prigrlili suprotne stranke. Na ovo nagađanje navela me je opaska da, iako ljubav, prijateljstvo, poštovanje i tome slično, veoma snažno djeluju na ljudsku dušu, — interes je, ipak, sastojak koji pametni ljudi retko kada gube iz vida, kada hoće da upute druge prema svojim svrhama. Ovo je doista najodličniji lek, i, kao Vordove pilule, lepi se odmah na ono posebno mesto tela na koje želite da djeluje, bilo ono jezik, ruka ili ma koji drugi deo, i retko kada omaši a da ne postigne željeno dejstvo.

GLAVA X

U KOJOJ NAŠI PUTNICI DOZIVLJUJU VRLO NEOBICNU
PUSTOLOVINU

Upravo kada su Džons i njegov prijatelj okončali svoj razgovor iz prethodne glave, stigli su u podnožje jednog veoma strmog brega. Ovde se Džons zaustavio, i okrenuvši pogled na više, stajao je tako neko vreme i čutao. Najzad je pozvao svoga druga, i kazao mu: „Portridžu, voleo bih da se popnem na vrh ovoga brega; odatle se zacelo pruža čaroban pogled, naročito pri ovoj mesečini; jer svečana polutama kojom je mesec zao-
deno sve predmete neiskazano je lepa, naročito za uobrazilju koja želi da neguje setne misli.” — „Vrlo verovatno,” odgovorio je Portridž; „ali ako je vrh brega najpodesniji da proizvede setne misli, onda je, smatram, podnožje najzgodnije za vesele, a ove su, mislim, mnogo bolje. Velim vam, jeza me je prožela kad ste samo pomenuli vrhove planine, koja je, čini mi se, jedna od najviših na svetu. Ne, ne, ako već tražimo nešto neka to bude neko mesto ispod zemlje, da bismo se sklonili od mraza.” — „Učinite tako,” kazao je Džons, „ali neka to bude na domaku, da vas mogu dozvati kada se vratim.” — „Zacelo, gospodine, niste valjda poludeli,” kazao je Portridž.” — „Bogme jesam,” odgovorio je Džons, „ako je ludilo da se čovek popne na ovo brdo; ali pošto se vi već toliko žalite na hladnoću, želim da ostanete ovde dole. Ja ću se zacelo vratiti kroz jedan sat.”

— „Oprostite, gospodine,” viknuo je Portridž; „ja sam reš da vas sledim ma kuda pošli.” Doista, on se sada plašio da zaostane; jer premda je bio strašljivac u svakom pogledu, ja se ponajviše plašio duhova, za koje su ovo doba noći i pušta predela, bili naročito podesni.

U tom trenutku Portridž je ugledao kroz drveće neku žmjavu svetlost, koja je izgledala veoma blizu. Odmah je kliknuo radosno: „Oh, gospodine, nebo je najzad čulo moje molitve i dovelo nas je do neke kuće; možda je to kakva krčma. Proklinjem vas, gospodine, ako imate i malo samilosti prema meni ili prema sebi, ne prezrite dobrotu Promisli, već hajdemo praviti onoj svetlosti tamo. Bilo ono krčma ili ne, uveren sam da ako su Hrišćani oni što u toj kući žive, neće odbiti da napravimo malo mesta ljudima u ovako bednom stanju u kakvom smo mi.” Džons je naposletku uslišio Portridžove usrdne molbe i obojica su se uputili pravo mestu otkuda je dolazila svetlost.

Ubrzo su stigli pred vrata te kuće, ili kolibe, jer se bez mnogo neumesnosti mogla nazvati i jednim i drugim imenom. Ovde je Džons zakucao nekoliko puta, ali iznutra nije dobio nikakav odgovor; na to je Portridž, čija je glava bila puna duhova, davola, veštica, i njima sličnih, počeo da drhti, i uskliknuo: „Gospode Bože, smiluj nam se! Ovde su zacelo spavali poumirali. Čak ni svetlost više ne vidim, i posigurno sam video da je sveća ovaj čas gorela. Slušao sam ja već o takvim stvarima.” — „O čemu si ti slušao?” upitao je Džons. „Svetlo verovatno spava, ili, kako je ovo osamljeno mesto, boji se da nam otvori.” — Onda je počeo dosta glasno da doziva, i najzad je neka starica otvorila gornji prozor i upitala: „Ko su oni, i šta hoće?” Džons joj je odgovorio da su oni zalutali putnici, i da su, videvši svetlost na prozoru, došli amo u nadi da će naći malo vatre da se ogreju. „Ko ste da ste,” povikala je starica, „vi ovde nemate nikakvog posla, niti ću ja ma komu otvoriti u ovo doba noći.” Portridž, koji se na zvuk ljudskog glasa povratio od užasa koji ga je bio obuzeo, uputio joj je najusrdnije molbe da ih pusti k vatri na nekoliko minuta, govoreći da „skoro umire od studeni,” čemu je strah doprinosio koliko i mrz. Uveravao je da je gospodin koji joj je govorio

rio jedan od najveće vlastele u ovom kraju, i upotrebio je svaki argumenat sem jednoga, koji je Džons potom s uspehom dodao; naime, obećao je da će joj dati pola krune — mito isuviše veliko da bi mu se takva osoba oduprla, naročito pošto je Džonsov otmen izgled, koga je na mesečini mogla jasno da vidi, potpuno rasterao one sumnje o lopovima koje su je isprva obuzele. Stoga je, naposljetku, pristala da ih pusti unutra, gde je Portridž, na svoju beskrajnu radost, našao dobru vatru, spremnu za njegov doček.

Sirotog čoveka, međutim, tek što se zgrijao, počele su ponovo da zaokupljaju one misli koje su mu se uvek vrzmale u glavi i uznemiravale mu mozak. Nije bilo jačeg čina u Portridžovom simbolu vere od verovanja u veštice; niti čitalac može da zamisli spodobu podesniju da nadahne čoveka ovom mišlju no što je bila starica koja je sada stajala pred njim. Savršeno je odgovarala onoj slici što je nacrtao Otvej u svom *Siročetu*. Doista, da je ova žena živela za vreme vladavine kralja Jakova I, sam njen izgled izveo bi je na vešala, mal'ne bez ikakvih drugih dokaza.

Mnoge druge okolnosti, na isti način, kao da su se bile zaverile da utvrde Portridža u njegovom mnjenju. Njen samotani život, kao što je tada zamišljao, u tako osamljenom mestu i u kući čija je spoljašnost izgledala isuviše dobra za nju; čak je i iznutra bila opremljena i uređena na najčistiji i najotmeniji način. Istinu govoreći, i sâm Džons nije bio malo iznenaden onim što je video; jer, pored izvanredne urednosti, soba je bila ukrašena i velikim brojem drangulija i retkosti, vrednih pažnje nekoga znalca.

Dok se Džons divio ovim stvarima, a Portridž sedeo i drhtao u tvrdom uverenju da se nalazi u kući veštice, starića je kazala: „Nadam se, gospodo, da se nećete dugo zadržati; jer ja svakog časa očekujem svoga gospodara, i ne bih htela, ni za dvostruke novce, da vas on zatekne ovde.” — „Dakle, vi imate gospodara,” uzviknuo je Džons; „zbilja, oprostićete mi, dobra ženo, ali ja sam se iznenadio kada sam video sve ove divne stvari u vašoj kući.” — „Ah, gospodine,” kazala je ona, „kada bi i dvadeseti deo ovih stvari bio moj,

ja bih sebe smatrala bogatom ženom. Ali molim vas, gospodine, nemojte još dugo da se zadržavate, jer ja ga očekujem svakog trenutka." — „Ta zacelo on se ne bi srdio na vas," kazao je Džons, „što činite jedno obično delo milosrđa." — „Lele mene, gospodine," kazala je ona, „on vam je čudan čovek, nimalo nalik na ostali svet. Ni s kim se on ne druži, i retko kada izlazi sem po noći, jer ne želi da ga ljudi vide; i seljaci se isto toliko plaše da se sretnu s njim; jer njegova je odeća takva da plaši svakoga ko nije navikao na nju. Ljudi ga zovu Čovekom sa Brega (jer tu on šeta noću) i verujem da se ni samog đavola ne plaše toliko. On bi se strašno naljutio ako bi vas zatekao ovde." — „Molim vas, gospodaru," kazao je Portridž, „ne vredajmo gospodina; ja sam gotov da krenem, i nikad mi u životu nije bilo tako toplo. Hajdemo, hajdemo gospodaru, ja vas molim. Evo i pištolja nad ognjištem: ko zna jesu li puni ili nisu, i šta bi on mogao da počini s njima." — „Ne boj se ničega, Portridžu," uzviknuo je Džons; „ja ću te sačuvati od opasnosti." — „A ne, što se toga tiče, on ne čini nikakva zla," kazala je žena; „ali zacelo mora da drži oružje radi svoje vlastite sigurnosti; jer njegovu su kuću napadali više no jedanput; baš pre neku noć učinilo nam se da smo čuli lopove kako se šunjaju naokolo. I sama se čudim da ga već do sada nije ubio neki zlikovac, kada šeta sâm u ovo doba; ali onda, kao što sam vam kazala, svet se plaši njega; sem toga, misle da pri sebi i nema ničega što bi bilo vredno da se uzme." — „Meni se čini," kazao je Džons, „da je vaš gospodar, sudeći po ovoj zbirci retkosti, bio putnik." — „Da, gospodine," odgovorila je ona, „on je bio veliki putnik: malo je gospode koja znaju toliko o svemu kao on. Meni se čini da je bio nesrećan u ljubavi; tek, šta je — da je, ja ne znam; ali ja sam živela u njegovoj kući ovih tridesetak godina, i za sve to vreme jedva da je govorio sa šestoricom živih ljudi." — Onda ih je ponovo zamolila da se udalje, u čemu je podupirao i Portridž; ali Džons je namerno odugovlačio s polaskom, jer je njegova radoznalost da vidi ovu neobičnu osobu bila velika. I stoga, premda je starija završavala svaki svoj odgovor sa željom da već pođu,

i Portridž ga čak povlačio za rukav, on je još uvek izmišljao nova pitanja, sve dok starica sa zaprepašćenim izrazom na licu, nije izjavila da čuje znak svoga gospodara. U tom istom času začuo se pred vratima više no jedan glas koji je vikao: „Kazuj odmah gde su pare, gde su pare, huljo prokleta! Govori, ili ćemo ti prósuti mozak po ušima!”

„Oh, dobri Bože!” povikala je starica, „neki lupeži zacelo su napali moga gospodara. Oh, šta da radiš? šta da radim?” „Kako!” uzviknuo je Džons, „kako! Jesu li ovi pištolji napunjeni?” — „Oh, dobri gospodine, nema u njima ničega, bogami. O, molim vas, ne ubijajte nas, gospodo!” (uistinu, ona je sada bila istoga mnjenja o ovima unutra kao i o onima napolju). „Džons joj nije ništa odgovorio; zgrabio je neku staru sablju koja je visila u sobi i jurnuo s njom napolje, gde je našao starog gospodina kako se bori s dvojicom lupeža, i moli ih za milost. Nije pitao ništa, već je tako oštro prionuo sa svojom sabljeticom, da su ona dvojica odmah ispustila svoju žrtvu, a da nisu ni pokušali da napadnu našega junaka: okrenuli su pete i zaždili što su brže mogli. Džons nije ni pokušao da ih goni, budući da je bio zadovoljan već i time što je oslobodio staroga gospodina; i doista, zaključio je da ih je morao dobro udesiti, jer su obojica, bežeći, vikali uz psoske da su pokojnici.

Džons je odmah pritrčao da podigne starog gospodina, koji je bio oboren u gužvi, i u isto vreme dao je izraza svojoj zabrinutosti da ga lupeži nisu ozledili. Starac je jedan trenutak zurio u Džonsa, i onda je uzviknuo: „Ne, gospodine, nisu me mnogo ozledili, zahvaljujem vam. Gospod neka mi se smiluje.” — „Vidim, gospodine,” kazao je Džons, „da niste slobodni od strepnje čak i od onih koji su imali sreću da budu vaši oslobodioci; ja vam zbog toga ne mogu da zamerim; ali uistinu sada nemate razloga da se ma čega plašite; ovde su prisutni samo vaši prijatelji. Pošto smo bili zalutali u ovoj hladnoj noći, uzeli smo slobodu da se malo ogrejemo pored vaše vatre, i upravo smo hteli da pođemo kad smo čuli vaše dozivanje u pomoć, i moram reći da izgleda kao da nas je sama Promisao uputila ovamo.” — „Promisao doista,” uzviknuo

je stari gospodin, „ako je tako kao što kažete“. „Tako je, uveravam vas,“ kazao je Džons. „Evo vam vaše sablje, gospodine; upotrebio sam je u vašu odbranu, i sada vam je, evo, polažem u ruke.“ Pošto je starac primio sablju, koja je bila umrljana krvlju njegovih neprijatelja, on se nekoliko trenutaka pažljivo zagledao u Džonsa i onda je, sa uzdahom, kazao: „Vi ćete mi oprostiti, mladi gospodine: ja nisam uvek bio podozrive naravi, niti sam prijatelj nezahvalnosti“ — „Onda budite zahvalni Promisli,“ uzviknuo je Džons, „kojoj dugujete za vaše spasenje; što se mene tiče, ja sam samo izvršio običnu ljudsku dužnost, ono što bih učinio za svakog svog bližnjeg koji bi se našao u vašem položaju“ — „Dopustite mi da vas još malo bolje vidim,“ uzviknuo je stari gospodin. „Pa vi ste zbilja ljudsko stvorenje? Ele, možda i jeste. Hodite, molim vas, udite u moju kolibu. Vi ste doista moj spasilac.“

Starica je bila razdirana između straha od svoga gospodara, i straha za njega; a Portridža je, ako je to bilo moguće, bio obuzeo još veći užas. Prva je, međutim, kada je čula da njen gospodar govori ljubazno sa Džonsom, i kada je videla šta se dogodilo, došla k sebi; ali jadnog je Portridža, čim je video starog gospodina odevenog u njegovu čudnu odeću, obuzeo veći strah od onog koji je osetio, bilo dok je slušao neobičan opis, bilo dok se događala ona gužva pred vratima.

Istinu govoreći, to je bila pojava koja bi uznemirila i postojaniji um no što je um g. Portridža. To je bio čovek najvišega rasta, sa dugom bradom, belom kao sneg. Njegovo je telo bilo zaodenuto magarećom kožom, skrojenom da liči unekoliko na kaput. Isto tako, na nogama je imao čizme, a na glavi šubaru, oboje načinjeni od kože nekih drugih životinja.

Čim je stari gospodin ušao u svoju kuću, starica je uzela da mu čestita na srećnom spasenju od razbojnika. „Da,“ uzviknuo je on, „spasao sam se doista, zahvaljujući svome spasiocu.“ — „O, Bog neka ga blagoslovi!“ kazala je ona. „On je dobar gospodin, ja vam jamčim. Bojala sam se da

će se vaše gospodstvo ljutiti na mene što sam ga pustila unutra; i zacelo, ne bih ja to ni učinila da nisam videla pri mesečini da je on gospodin, a da se skoro živ smrzao. Uverena sam da ga je neki dobri anđeo uputio ovamo, a mene naveo u iskušenje da to učinim."

„Bojim se, gospodine," kazao je stari gospodin Džonsu, „da nemam ničega u ovoj kući što biste vi mogli da jedete ili da pijete, sem ako hoćete da primite čašicu rakije; od toga pića mogu da vam ponudim nešto najizvrsnije što imam kod sebe ovih trideset godina." Džons je odbio ovu ponudu veoma uljudnim i umesnim rečima, a onda ga je starac upitao kuda je putovao kad je zalutao i dodao je: „Moram priznati da me iznenađuje što vidim da osoba kao vi putuje, kako izgleda, pešice, i to u ovo doba noći. Zamišljam, gospodine, da ste vi iz ovoga kraja, jer, sudeći po vašem izgledu, ne bih rekao da ste čovek koji je navikao da putuje bez konjâ.

„Izgledi," uzviknuo je Džons, „često su puta varljivi; ljudi neki put izgledaju i ono što nisu. Uveravam vas da nisam iz ovoga kraja, a kuda putujem to stvarno jedva i sâm znam."

„Ko ste, da ste, ili putovali kuda vam drago," odgovorio je starac, „ja vam dugujem obaveze koje vam nikad neću moći da vratim."

„Još jednom vam kažem," odgovorio je Džons, „da vi meni ništa ne dugujete; jer nema nikakve zasluge ako sam u vašoj službi izložio opasnosti ono čemu ni sâm ne pridajem nikakvu vrednost. A u mojim očima ništa nije vrednije prezira nego život."

„Žao mi je, mladi gospodine," odgovorio je starac, „da vi u vašim godinama imate ikakvog razloga da budete tako nesrećni."

„Doista, nesrećam sam," kazao je Džons, „najnesrećniji među ljudima." — „Možda ste imali prijatelja ili draganu," primetio je starac. — „Kako ste mogli," uzviknuo je Džons, „da pomenete te dve reči koje su dovoljne da me oteraju u propast!" — „Svaka je od njih dovoljna da ma koga otera u propast," odgovorio je starac: „ne pitam vas više ništa,

gospodine; možda me je moja radoznalost već isuviše povukla."

„Doista, gospodine," uzviknuo je Džons, „ne mogu dokazati da imam jednu strast koju u ovom trenutku i sam osećam u najvećem stepenu. Oprostićete mi ako vam kažem da se svaki dan što sam čuo ili video otkada sam ušao u ovu kuću zaverilo da u meni izazove najveću radoznalost. Nešto veoma izvanredno moralo vas je opredeliti za ovaj način života, imam razloga da strahujem da i vaša vlastita istorija nije bila bez jadâ."

Ovde je stari gospodin opet uzdahnio, i ostao je u ćutaji nekoliko trenutaka; najzad je, gledajući u Džonsa ozbiljno, kazao: „Čitao sam da je dobar lik pismo koje preporučuje; ako je tako, niko me ne može jače preporučiti od vas. Da nisam osetio izvesnu naklonost prema vama iz drugog, jednog obzira, morao bih biti najnezahvalnije čudovište na svetu; i uistinu žalosti me što nije u mojoj vlasti da vam kažem drugačije a ne samo rečima uverim o svojoj zahvalnosti."

Džons je, posle trenutnog kolebanja, odgovorio: „U vašoj je vlasti da me rečima do krajnosti zadovoljite. Ja sam vam priznao svoju radoznalost, gospodine, i zar je onda potrebno da vam kažem koliko bih vam bio obavezan ako biste mi učinili po volji da tu radoznalost zadovoljite? Hoćete li mi, dakle, dopustiti da vas zamolim, — sem ako vaše obziri ne sprečavaju — da budete ljubazni i upoznate me sa pobudama koje su vas navele da se povučete iz ljudskog društva, i da se latite jednog načina života za kakav se, toliko se dovoljno vidi, niste rodili?"

„Ja jedva mislim da sam slobodan da vam ma šta odbijem, posle onoga što se desilo," odgovorio je starac. „Ako vam je ispričati. Doista, vi sudite pravo kad mislite da obično ima nečeg veoma izvanrednog u udesu onih koji beže iz društva; jer ma koliko izgledalo paradoks, ili čak i protivrečnost, izvesno je da nas veliko čovekoljublje čini sklonim da se klonimo čovečanstva i da ga preziremo; ne toliko zbog privatnih i samoživih poroka ljudi, već zbog onih relativno

vrste, kao što su: zavist, zloba, izdajstvo, svirepost i sve druge vrste zlonamernosti. Ovo su poroci kojih se istinsko čovekoljublje grozi, i ono pre izbegava i samo društvo no da ih gleda i opšti sa njima. Međutim, ne praveći vam komplimenta, vi mi ne izgledate kao čovek koga bih se klonio ili ga se grozio; štaviše, moram reći, iz ono malo što sam od vas čuo, čini mi se da ima neke sličnosti u našim sudbinama; nadam se, ipak, da će se vaša okončati sa više uspeha.

Ovde su naš junak i njegov domaćin izmenjali neke komplimente, i upravo kada je drugi bio spreman da počne sa pričanjem svoje istorije, Portridž mu je upao u reč. Njegova strahovanja sada su ga već bila prilično ostavila, ali su ostala još neka njihova dejstva; on je stoga potsetio gospodina na onu najizvršniju rakiju koju je bio pomenuo. Rakija je odmah donesena, i Portridž je u jednom gutljaju ispio veliku čašu.

Tada je gospodin, bez daljeg pregovora, otpočeo kao što možete pročitati u sledećoj glavi.

GLAVA XI

U KOJOJ ČOVEK SA BREGA POČINJE DA PRIČA SVOJU ISTORIJU

„Rodio sam se u selu Mark, u Samersetsajru, godine 1657. Moj je otac bio jedan od onih koje nazivaju gospodom farmerima. Imao je vlastito malo imanje koje je donosilo oko tri stotine funti godišnje, a držao je pod zakupom još jedno, bezmalo iste vrednosti. Bio je otresit čovek, i vredan, i tako dobar domaćin, da je mogao živeti lakim i udobnim životom, da mu nije aspida žena remetila domaće spokojstvo. Ali premda ga je ova okolnost činila, možda, nesrećnim, on sa nje nije postao siromašniji; jer on je svoju ženu vezao gotovo isključivo za kuću i radije je izabrao da podnosi večna zajedanja u svome vlastitom domu, nego da ošteti svoj imetak dopuštajući joj raskoši za kojima je žudela van kuće.

„Sa ovom Ksantipom” (tako se zvala Sokratova žena, kazao je Portridž), „sa ovom Ksantipom imao je dva sina, od kojih sam ja bio mlađi. Nameravao je da nas obojicu lepo školuje; ali moj stariji brat, koji je, na svoju nesreću bio miljenik moje majke, potpuno je zanemario nauku; i pošto je pet ili šest godina proveo u školi, uz malu ili nikakvu korist, moj otac je najzad izišao u susret majčinoj želji da ga dovede kući i spase šaka onoga tiranina, kako je ona nazivala učitelja, koji mu je i sâm kazao da je beskorisno da ga dalje drži; premda je, uistinu, učitelj mnogo manje kaštigovao dečaka nego što je to njegova lenjost zasluživala; ali, kako se čini, mnogo više no što se to svidelo mladome gospodinu, koji se stalno žalio svojoj majci na strog postupak učiteljev, što bi ona uvek pažljivo saslušala.”

„Da, da,” uzviknuo je Portridž, „vidao sam ja takve majke: i mene su one ružile, i to posve neopravdano: takvi roditelji zaslužuju kaznu kao i njihova deca.”

Džons je ukoreo pedagoga zbog ove upadice, i stranac je onda nastavio:

„Sada je moj brat, u petnaestoj godini, kazao zbogom svakoј nauci i svemu drugom sem svome psu i pušci; postao je tako vešt strelac da je, premda čete možda pomisliti da je to neverovatno, mogao da pogodi sa velikom izvesnošću ne samo nepokretnu metu, već bi stvarno ustrelio i vranu u letu. Isto tako bio je vešt da nađe zečji ležaj i ubrzo je stekao glas najboljega lovca u čitavom tom kraju: on i njegova majka toliko su se ponosili tim glasom, kao da ga ljudi smatraju najboljim znalцем u naukama.

„Položaj moga brata naveo me je isprva na misao da je moj udes teži, zato što sam i dalje ostao u školi: ali ubrzo sam promenio to mišljenje; jer, kako sam dosta brzo napredovao u nauci, trud mi je postao lak, i vežbanja tako prijatna, da mi je vreme o praznicima bilo najneprijatnije: jer moja majka, koja me nikad nije volela, uviđajući sada da ja uživam najveći deo očeve ljubavi, i nalazeći, ili bar misleći tako, da neka učena gospoda posvećuju meni veću pažnju nego mome bratu, a naročito mesni paroh, njoj je sada i moja pojava bila

mrška, i učinila mi je kuću tako neprijatnom, da je onaj dan koji daci nazivaju crnim ponedjeljnikom, za mene bio najbolji dan u godini.

„Pošto sam najzad svršio školu u Tontonu, prešao sam otuda u Ekziter kolež u Oksfordu, gde sam ostao četiri godine; pri kraju se desio jedan nemio događaj koji me je potpuno odvojio od mojih nauka; i to vreme mogu uistinu da označim kao početak svega onoga što mi se kasnije u životu desilo.

„U istom koležu sa mnom bio je i neki Ser Džordž Grešam, jedan mladić koji je imao da nasledi veoma znatan imetak, ali koji, po očevom testamentu, nije mogao potpuno da uživa sve do navršene dvadeset i pete godine. Međutim, širokogrudost njegovih staralaca pružala mu je malo povoda da zažali na običnu obazrivost svoga oca; jer oni su mu odobrili pet stotina funti godišnje dok je bio na univerzitetu, i držao je svoje konje i milosnicu, živeći ruspuno baš kao da je i gospodar čitavog imanja; jer pored pet stotina funti godišnje koje je primao od svojih staralaca, nalazio je načina da potroši još i hlijadu više. Bio je prešao dvadeset i prvu, i nije mu bilo teško da dođe do kakvog hoće zajma.

„Ovaj mladić, pored mnogih drugih podnošljivo rđavih osobina, imao je i jednu veoma satansku. Neobično je uživao da zavodi i upropašćuje siromašne mladiće, navodeći ih na troškove koje nisu mogli da podnose lako kao on; i što je mladić bio bolji, čestitiji, i trezveniji, sve se većma radovao njegovoj propasti; tako je igrao ulogu koja se pripisuje davolu, i neprestano je tražio žrtvu koju bi mogao da proždere.

„Moja je nesreća htela da se upoznam i sprijateljim sa ovim gospodinom. Ugled koji sam imao zbog svoje marljivosti prema nauci, učinio me je poželjnim predmetom njegovih zlobnih namera; i moje sopstvene sklonosti doprinele su da te namere dovoljno lako ostvari; jer premda sam se veoma vredno latio svojih knjiga, u kojima sam nalazio veliku radost, bilo je i drugih uživanja kojima sam bio kadar da se još više nasladujem; jer bio sam vatren, pun žestoke animalnosti, bio sam malo častoljubiv i do krajnosti zaljubljive naravi.

„Nisam dugo prijateljevao sa Ser Džordžom, a već sam mu postao sadrug u svima zadovoljstvima; a kad sam jednom stupio na tu pozornicu, ni moje naklonosti ni moja narav nisu mi više dopuštale da igram sporednu ulogu. Nisam zao-stajao ni za kim iz njegovog društva u ma kakvom raspusnom činu; štaviše, ubrzo sam se toliko istakao u svima bunama i neredima, da je moje ime obično stajalo na prvom mestu u spisku prestupnika; i na mesto da budem žaljen kao nesrećni učenik Ser Džordžov, sada su me optuživali kao osobu koja je zavela i pokvarila toga mladog gospodina u koga su tolike nade bile polagane; jer premda je on bio kolovođa i potstrekač svakog mangupluka, takvim ga nikada nisu smatrali. Najzad sam dobio ukor prorektora, i jedva sam se spasao isključenja.

„Lako ćete verovati, gospodine, da život kao što je ovaj koji vam opisujem mora da bude nesaglašljiv sa daljim napredovanjem u nauci; i da sam, u srazmeri sa pustim uživanjima u koje sam sve više tonuo, morao da postajem sve labaviji i manje prilježan u radu. To je doista bila posledica; ali to nije sve. Moji troškovi su sada ne samo znatno premašali moj predašnji prihod, već i one dodatke koje sam kamčio od mog jadnog, darežljivog oca, pod izgovorom da su mi te svote potrebne radi spremanja za ispit bakaloreata umetnosti*) koji se približavao. Međutim, ovi su zahtevi naposletku toliko učestali, i postali tako neumereni, da je moj otac, malo pomalo, otvorio uši za one glasove koji su mu dolazili sa mnogih strana o mome sadašnjem vladanju, a koje moja majka nije propuštala da ponavlja verno kao eho, i glasno, dodajući: „Dabome, to je taj krasni gospodin, student koji je tolika dika porodice, i koji će da bude njen budući stub. Znala sam ja na šta će sva ta nauka da izide. On će nas sve upropastiti, vidim ja; i zato je njegov stariji brat morao da se lišava i onoga što je neophodno, da bi gospodin usavršio svoje obrazovanje, koje će nam se svima isplatiti, s kamatama! Znala sam ja na šta će

*) Akademski stepen B. A. (Baccalaureus in artibus), diplomski ispit iz umetnosti. — Prev.

te kamate da iziđu: na još veće zlo, te iste vrste; ali, mislim, i tebi je ovoga već dosta."

„Moj otac je stoga uzeo da mi uzvraća prekore na mesto novca, što je dovelo moje stanje, možda nešto malo ranije, do krize; ali da mi je dostavio i čitav svoj prihod, shvatićete da to ne bi bilo dovoljno da veoma dugo održi čoveka koji je u pogledu troškova hteo da ide u korak sa Ser Džordžom Grešanom.

„Više je nego moguće da bi nevolja u kojoj sam se sada našao zbog novca, i neizdržljivost da se ovako nastavi, mogli da me odjednom dozovu pameti i vrate radu, da sam otvorio oči pre no što sam se uvalio u dugove iz kojih nisam video nade da ću se ikada ispetljati. U ovome je zaista bila velika veština Ser Džordžova, pomoću koje je upropastio mnoge, kojima se kasnije smejao kao budalama i zamlatama što se usuđuju da se mere, kako reče, sa čovekom njegovog bogatstva. Da bi ovo postigao, i sâm je s vremena na vreme davao po malo novaca, da bi podupreo kredit nesrećnog mladića u očima drugog sveta, sve dok ne bi, pomoću tog istog kredita, bio nepovratno izgubljen.

„Pošto sam na ovaj način postao očajan u duši, kao što mi je bilo i imovno stanje, jedva da je bilo i jedno nevaljalstvo o kome nisam razmišljao da bih se pomogao. I samo samoubistvo postalo je predmetom mojih ozbiljnih misli; i, zacelo bih se bio odlučio i na to, da nije jedna sramnija, ma da manje grešna misao odagnala ovu iz moje glave." — Ovde se on kolebao jedan časak, i onda je uzviknuo: „Verujte, tolike godine misu sprale sram sa ovoga čina, i moram da crvenim dok o tome pričam." Džons je izrazio želju da pređe u pričanju preko svega što bi moglo da mu nanese bol, ali Portridž je povikao radoznalo: „Oh, molim vas, gospodine, ispričajte nam i to; ja bih radije da to čujem nego sve drugo: tako mi spasenja, neću nikome ni reći kazati." Džons je hteo da ga prekori, ali ga je stranac sprečio, nastavljajući ovako: „Imao sam druga, pametnog i štedljivog mladića, koji, premda nije dobivao veliku svotu za izdržavanje, ipak je svojom štedljivošću skupio preko četrdeset zlatnika, za koje sam

znao da ih čuva u svom писаćem stolu. Ugrabio sam stoga priliku da mu izvučem ključ iz džepa od čakšira dok je spavao, i tako sam postao gospodarem sveg njegovog bogatstva; posle toga, vratio sam ključ ponovo u njegov džep, i pretvarajući se da spavam, iako nisam ni oka sklopio, ležao sam u postelji sve dok on nije ustao i otišao na molitvu, vežbanje od koga sam se odavno odvikao.

„Bojažljivi lopovi, usled preterane obazrivosti, često se puta izlažu da budu uhvaćeni, što kod onih hrabrijih nije slučaj. Tako se zbilo i sa mnom; jer da sam ja hrabro obio fiju stola, on ne bi možda ni posumnjao na mene; ali kako je bilo jasno da je lice koje ga je pokralo imalo njegov ključ, on nije ni malo sumnjao, čim je opazio nestanak novca, da je njegov drug zacelo lopov. Sad, kako je on bio strašljive prirode, a telesno mnogo slabiji od mene, nije se usuđivao da mi kaže da sam kradljivac; iz straha da ga ne snadu još gore telesne posledice. Stoga se odmah uputio prorektor, i zaklevši se da je pokraden, kao i pod kojim je okolnostima krađa izvršena, vrlo lako je uspeo da podigne optužnicu za pritvor protiv čoveka koji je sada bio toliko ozloglašen na čitavom univerzitetu.

„Srećom po mene, sledeće noći spavao sam van koleža; jer toga sam dana pratio u čezama neku gospođicu do Viti-nija, gde smo ostali svu noć; a kada smo se vratili u Oksford sutradan pre podne, susreo sam jednog od mojih pajtaša, koji mi je napričao vesti koje su se ticale mene i bile dovoljne da okrenem konja u drugom smeru.”

„Molim vas, gospodine, je li vam pomenuo išta o pritvoru?” upitao je Portridž. Ali Džons je zamolio gospodina da nastavi, i da se ne obazire na ovakva bezobrazna pitanja. Starac je nastavio ovako:

„Pošto sam odbacio svaku misao o povratku u Oksford, jedini izgled koji mi se sada pružio bio je da otpujem u London. Saopštio sam ovu nameru svojoj saputnici, koja se isprva protivila tome; ali kada sam joj pokazao svoje bogatstvo, pristala je odmah. Onda smo udarili preko polja i izbili na

veliki sirkensarski drum, i toliko smo hitali, da smo već sutradan uveče prispeli u London.

„Kada pomislite na mesto u kome sam se sada našao, i s kim u društvu, shvatićete, mislim, da sam posle veoma kratkog vremena ostao pri kraju one svote do koje sam na tako sraman način došao.

„Sada sam se našao u mnogo većoj nevolji no ranije: životne neophodnosti počinjale su da se ubrajaju među stvarima u kojima sam oskudevao; i ono što je moje stanje činilo još žalosnijim, bilo je to što je moja dragana, koju sam sada prekomerno zavoleo, morala da deli sa mnom istu nevolju. Videti u bedi ženu koju volite, i ne moći da joj pomognete, a u isto vreme znate da ste vi taj koji je doveo u ovakav položaj, možda je prokletstvo čije grozote nikakva mašta ne može da pretstavi onima 'koji to nisu osetili.' — „Duša mi moja kazuje da je tako,” uzviknuo je Džons, „i ja vas žalim iz sveg srca.” Onda je dva-tri puta nemirno prošetao odajom, naposletku se izvinio, i bacio se na stolicu, uzviknuvši: „Zahvaljujem Nebu što me je spaslo od toga.”

„Ova okolnost,” nastavio je gospodin, „tako je teško povećala užase moga tadašnjeg položaja, da su mi postali potpuno nepodnošljivi. Mogao sam sa manje bola da podnosim mučenja svojih sopstvenih nezadovoljenih prirodnih apetita, čak i glad ili žeđ, no što sam mogao da ostavljam nezadovoljenim i najćudljivije prohteve žene u koju sam bio tako ludo zaljubljen, da sam, premda sam znao da je bila milosnica polovine mojih poznanika, ipak čvrsto nameravao da se oženim njome. Ali to dobro stvorenje nije htelo da pristane na čin koji bi svet mogao da smatra toliko nepovoljnim po mene. I kako me je, možda, sažaljevala zbog svakodnevnih briga koje je morala da opazi na meni, rešila je da okonča moju nevolju. I doista, uskoro je našla načina da mi olakša mučan i smeten položaj; jer dok sam ja lupao glavu domišljajući se na razne načine kako da joj stvorim njena uživanja, ona me je veoma ljubazno — izdala jednom od svojih predašnjih ljubavnika u Oksfordu, čijim sam staranjem i marljivošću odmah dopao zatvora.

„Ovde sam prvo počeo da razmišljam o nedelima svog predašnjeg života; o pogreškama koje sam počinio; o nevoljama u koje sam sebe doveo; i o žalosti koju sam morao naneti jednom od najboljih očeva. Kada sam svemu ovome dodao verolomstvo moje dragane, takav užas obuzeo mi je dušu, da mi je i sâm život omrznuo i postao gnusan; i s radošću sam mogao da zagrlim smrt kao svoga najdražeg prijatelja — da je mogla da se ponudi mome izboru ispraćena sramom.

„Vreme sudskog zasedanja je došlo, i na osnovu akta *habeas corpus* bio sam prebačen u Oksford, gde sam očekivao sigurnu osudu; ali, na moje veliko iznenađenje, niko me nije tužio, i, na kraju zasedanja, bio sam pušten usled nedostatka dokaza. Ukratko, moj je drug bio ostavio Oksford, i, bilo iz nemarnosti, bilo iz kakve druge pobude, ja ne znam, oduštao je od svakog daljeg postupka u toj stvari.

„Možda,” uzviknuo je Portridž, „nije hteo da prlja ruke vašom krvlju; i pravo je imao. Kada bi ma ko imao da bude obešen na osnovu moga svedočenja, nikada više ne bih smeo sâm da spavam, iz straha da ne vidim njegov duh.”

„Ubrzo ću početi da sumnjam, Portridžu,” kazao je Džons, „da li si ti pametniji ili hrabriji.” — „Vi mi se možete smeјati, gospodine,” odgovorio je Portridž; „ali ako hoćete da čujete jednu kratku priču koju vam mogu ispričati, a koja je cela celcata istina, možda ćete promeniti vaše mišljenje. U selu u kome sam se ja rodio —” Ovde je Džons hteo da ga učutka, ali ga je stranac zamolio da mu dopusti da ispriča svoju priču, i obećao je da će se u međuvremenu setiti ostatka svoje.

Portridž je onda ovako nastavio: „U selu u kome sam se ja rodio, živeo je jedan zemljoradnik po imenu Brajdl, koji je imao sina po imenu Fransis, mladog i darovitog dečka: ja sam bio s njim u gramatičkoj školi, i sećam ga se da je nekiput mogao da prevede i po tri reda iz Ovidijevih Epistola, a da ni jedanput ne pogleda u rečnik. Osim svega ovoga, bio je i veoma valjan dečak, nikada nije propustio da nedeljom ide u crkvu, i smatrali su ga jednim od naj-

holjih pevača psalama u čitavoj parohiji. Ono istina, znao je po koji put da potegne i neku čašicu previše, i to mu je bila jedina mana koju je imao." — „Dobro, ali pređi na duha," uzviknuo je Džons. „Ni brige vas, gospodine; ubrzo će i on doći na red," odgovorio je Portridž. „Morate dakle znati da je zemljoradniku Brajdlu nestala kobila, alatasta kobila, koliko se najbolje sećam; i tako se ispovrtilo da je uskoro posle toga ovaj mladi Fransis bio na vašaru u Hindonu, mislim da će tako biti — premda ne mogu da se setim u koji je to dan bilo; i na koga će dečko da se nameri, nego baš na čoveka koji jaši kobilu njegovog oca. Frank je odmah povikao: „Drž'te lopova!" i kako je to bilo u sredini vašara, bilo je nemoguće, znate, da čovek pobegne. I tako su ga uhvatili i odveli pred sudiju: sećam se da je to bio sudija Vilaubi, iz Nojla, veoma čestit i dobar gospodin; i on ga je zatvorio na osnovu Frankove rekogniscencije, mislim da se tako kaže — to je teška reč složena od *re* i *cognosco*; i ona ima različita značenja kao i mnoge druge složenice. Ele, stiže naposletku moj lord sudija Pendž da obavi sudenje; i tako izvedu čoveka pred sud, a Frank je imao da svedoči. Istinu vam kažem, nikada neću zaboraviti sudijino lice. kada je uzeo da ga ispituje šta ima da kaže protiv uhapšenoga. Siromah! Frank drhtao je i tresao se u svojim cipelama. Ele, ti momče, kazao je moj lord, šta ti imaš da kažeš, Nemoj tu da mi mucaš i šeprtljaš, no govori. Međutim, ubrzo je postao uljudan prema Franku, ali je onda uzeo da grmi na optuženoga; a kada ga je upitao šta ima da kaže u svoju odbranu, čovek je rekao da je konja našao. Gle! kazao je na to sudija; ti si, bogme, neki batlija: ja sam se sit naputovao ovih četrdeset godina, i još nikada u životu nisam našao konja; ali reći ću ti nešto, prijatelju: ti si i veći batlija nego što misliš; jer ti ne samo što si našao konja, nego si našao i ular, to ti ja jamčim. Tako mi Boga, nikada neću zaboraviti te njegove reči. Na to su svi udarili u smeh — a ko bi se i mogao uzdržati? Štaviše, napravio je sijaset drugih šala, kojih sada ne mogu da se setim. Bila je jedna i o nekoj konjetini, i ceo svet se smeja. Vaistinu, taj je sudija morao biti

veoma hrabar čovek, isto koliko i učen. Slušati sudske pretrase u kojima se radi o životu ili smrti optuženoga, izvrсна je zabava, tako mi Boga! Jedna stvar, priznjem, učinila mi se ma.o nepravlična, naime: što braniocu optuženoga nije bilo dopušteno da govori mesto njega, premda je on želeo samo da kaže nekoliko vrlo kratkih reči; ali moj lord nije hteo da ga čuje, iako je dopustio tužiocu da govori više od pola sata. Pomislio sam da je to nepravlično, priznajem, da se toliko njih obore na jednog čoveka; moj lord, i sudije, i porota, i savetnici i svedoci, svi na jednog sirotog čoveka, i to još okovanog u lance. Ele, čoveka su obesili, kao što zacemento nije ni moglo da bude drugačije, a siromah Frank više nikada nije imao mira. Kadgod bi se našao sâm u mraku, uobražavao je da vidi duh obešenoga." — „Dakle, je li to ta tvoja priča?" upitao je Džons. — „Ne, ne," odgovorio je Portridž. „O Gospode, smiluj mi se! Sad baš prelazim na stvar: jedne noći, kad se vraćao iz krčme, u jednom dugom, tesnom, mračnom sokaku, naleteo je pravo na njega; duh je bio sav u belom, i oborio se na Franka; a Frank, koji je bio žilavo momče, oborio se opet na duha, i tu su se dugo nosili, dok siromah Frank nije bio strašno izubijan. Doista, naposletku se izmakao, i jedva se dovukao do kuće; ali onda, što od batina, što od straha, razboleo se i ležao je preko dve nedelje; i sve.vam je ovo cela celcata istina, kao što će čitavo selo da posvedoči."

Starac se osmehnuo na ovu priču, a Džons je prasnuo u grohotan smeh; na to je Portridž uzviknuo: Da, da, možete se vi smeјati, gospodine, kao što su se još neki smeјali, naročito jedan vlastelin, za koga se misli da nije ništa bolje od ateiste; taj je gospodin, doista, zato što je sutradan nađeno u istom sokaku jedno belo mrtvo tele, tvrdio kao da je bajagi boj bio između Franka i toga teleta; kao da bi tele napalo na čoveka. Sem toga, Frank mi je lično kazao da je on pouzdano video da je to bio duh, i da je gotov da se na to zakune pred svakim sudom u Hrišćanstvu; sem toga, tom prilikom nije bio ni popio bogzna šta, kvarat ili dva, ili takvu malenkost. Neka nam se Gospod svima smiluje, i neka nas

sačuva da ne umrljamó svoje ruke tuđom krvlju, to ja velim."

„Dakle, gospodine, kazao je Džons strancu, „Gospodin Portridž je završio svoju priču, i ja se nadam da vam više neće upadati u reč, ako ćete vi da budete tako dobri i da nastavite." Onda je on produžio svoje pripovedanje; ali kako je on uzeo malo da predahne, mislimo da je umesno da to dopustimo i našem čitaocu, te stoga okončavamo ovu glavu.

GLAVA XII

U KOJOJ ČOVĖK SA BREGA NASTAVLJA SVOJU ISTORIJU

„Sada sam ponovo stekao svoju slobodu," kazao je stranac, „ali sam izgubio svoj ugled; jer postoji velika razlika između čoveka koji je samo oslobođen krivice na sudu, i onoga koji je slobodan u svome srcu i mnjenju drugog sveta. Ja sam bio svestan svoje krivice, i stideo sam se da pogledam ljudima u oči; stoga sam odlučio da ostavim Oksford sledećeg jutra, pre no što me svetlost dana otkrije pogledima ljudi.

„Kada sam izišao iz grada, palo mi je prvo na um da se vratim kući svome ocu i pokušam da izmolim od njega oproštaj, ali kako nisam imao razloga da sumnjam da je njemu poznato sve što se zbilo, i kako sam dobro znao koliko mu je bilo mrsko svako nepošteno delo, nisam mogao da gajim nadu da će me on primiti, naročito pošto sam bio isuviše uveren u sva dobra zalaganja moje majke; štaviše, da sam verovao u očev oproštaj isto onako izvesno kao što sam zamišljao njegov gnev, ipak se pitam da li bih imao smelosti da izidem preda nj, ili da li bih mogao, pod ikakvim uslovima, da živim i opštim sa onima za koje sam bio uveren da znaju kakva sam podla dela počinio.

„Pohitao sam stoga natrag u London, najbolje pribežište bilo u sramu ili u tuzi, sem za osobe koje se doista bave javnim poslovima; jer tu imate preimućstvo osamljenosti

bez njenih nezgoda, pošto možete istovremeno da budete i sami u društvu; i dok šetate ili sedite neprimećeni, huka i vreva, i stalna promena predmeta, zabavljaju um i sprečavaju dušu da se ne bavi sobom, ili tačnije tugom ili sramom, što je najnezdravija hrana na svetu, kojom se hrane neki veoma obilno i kobno u osamljenosti.

„Ali kako jedva da ima nekog ljudskog dobra bez zla koje ga prati, tako ima i sveta koji nalazi nezgodu u ovoj čudi čovečanstva da ne primećuje, — mislim osobe koje nemaju novaca; jer kao što vas ne dovode u zabunu, tako vas i ne odevaju i ne hrane oni koji vas ne poznaju. I čovek može isto tako da gladije na tržnici Ledenhola kao i u pustinjama Arabije.

„Za sada je bio moj udes da budem lišen toga velikoga zla, kako ga nazivaju neki pisci, koji su valjda bili pretovareni njime, naime, novcem.“ — „Sa vašim dopuštanjem, gospodine.“ kazao je Portridž, „ja se ne sećam ni jednoga pisca koji je novac nazvao *malorum*; već *irritamenta malorum*. *Effodintur opes, irritamenta malorum*.“ — „Dakle, gospodine,“ nastavio je stranac, „bio on zlo, ili samo uzrokom zla, ja sam ga bio potpuno lišen, a u isto vreme, lišen i prijateljâ, i, kao što sam mislio, čak i poznanikâ; kad jedne večeri, dok sam prolazio kroz Templ, veoma gladan i očajan, čuh iznenada glas koji me drugarski pozdravi po imenu; kad sam se okrenuo, prepoznao sam odmah u osobi koja me je tako oslovila jednog svoga druga iz koleža, čoveka koji je ostavio univerzitet pre više od jedne godine dana, i davno pre no što su me moji jadi zadesili. Ovaj gospodin, koji se zvao Voteton, srdačno mi je stegao ruku; i izrazivši svoju golemu radost što me vidi, predložio je da odmah ispijemo zajedno jednu bocu. Isprva sam odbio predlog, izgovarajući se poslom; ali kako je on veoma srdačno navaljivao, glad je na posletku nadvladala moju gordost, i ja mu iskreno priznah da u džepu nemam novaca; pa i to nisam učinio a da nisam skovao laž kako sam, tobož, toga jutra obukao druge čakšire. G. Votson je odgovorio na to: „Ja sam mislio, Džeče, da smo vi i ja isuviše stari znanci da bi bilo potrebno da

pominjete takvu sitnicu." Onda me je uzeo pod ruku i povukao me; ali ja sam mu doista zadao malo truda, jer me je moja naklonjenost povlačila mnogo jače no što je on to mogao da učini.

„Onda smo otišli kod Fratara, gde je, kao što znate, pozornica svakojakih bekrijanja i veselosti. Kada smo stigli u krčmu, g. Votson se obratio samo onome momku što je točio piće, ne obraćajući ni najmanju pažnju na kuvara; jer on nije ni najmanje sumnjao da sam ja već davno ručao. Međutim, kako je slučaj stvarno bio obrnut, skovao sam još jednu laž, i kazao sam mome drugu da sam nekim važnim poslom bio čak u drugom kraju grada, i samo sam na brzinu prezalogajio parče ovnetine, tako da sam opet ogladneo, i želeo bih da boci vina doda i jedan biftek." — „Neki bi ljudi," uzviknuo je Portridž, „trebalo da imaju bolje pamćenje; ili ste vi, možda, našli u čakširama taman dovoljno novca da platite onu ovnetinu?" — „Vaša je opaska sasvim umesna," odgovorio je stranac, „i ja verujem da su ovakve omaške neizbežne kadgod se čovek služi neistinom. Ali da nastavim — počeo sam sada da se osećam beskrajno srećnim. Meso i vino ubrzo su mi okrepili duh do takve mere, da sam se naslađivao razgovorom sa mojim starim poznanikom, i to utoliko pre što sam mislio da je on potpuno neupućen u ono što se dogodilo na univerzitetu otkada ga je on ostavio.

„Ali on mi nije dozvolio da ostanem dugo u ovoj prijatnoj zabludi; jer, uzevši čašu u jednu ruku, i držeći me drugom, uzviknuo je: „U tvoje zdravlje, druže, sa željom da si mi radostan što si se tako časno oslobodio one optužbe!" Na ove reči, bio sam kao gromom pogođen, i zbunio sam se, a Votson, kada je to primetio, nastavio je ovako: „Ne, ne stidi se, čoveče; ti si oslobođen, i sada se niko ne sme usuditi da te nazove krivcem; ali molim te reci meni, svom prijatelju; jesi li ga pokrao? Ja se nadam da jesi; jer, sto mu gromova, ako nije valjano delo opelješiti jednog takvog podlog i bednog džimriju! I, na mesto dve stotine zlatnika, kamo lepe sreće da si zdipio toliko hiljada! Dela, dela, druže,

nemoj da se stidiš da meni priznaš: sada bar nisi pred islednikom! Neka me đavo nosi, ako te 'ja ne cenim više zbog toga; jer, tako mi spasenja, ja se ne bih ni malo ustručavao da učinim isto.

„Ova izjava oslobodila me je malo stida; i, kako mi je vino malo razvezalo jezik, priznao sam slobodno krađu, ali sam ga upozorio da je bio netačno obavešten o veličini uzete svote, koja je iznosila tek nešto malo više od petine onoga što je on kazao.

„To mi je žao od sveg srca,” kazao je on na to, i želim ti više uspeha drugom prilikom. — Premda, ako ćeš da pri miš moj savet, ne moraš da se izlažeš takvoj opasnosti. Evo, kazao je, vadeći iz džepa neke kocke, evo ovo je prava stvar. Evo ovo je oruđe; ovo su mali doktori koji leče boljetice kese. Sledi moj savet, i ja ću ti pokazati kako da isprazniš džep svakom žutokljuncu, a da se pri tom ne izlažeš nikakvoj opasnosti „štrange.”

„Štrange!” uzviknuo je Portridž; „molim vas, gospodine, a šta to znači?”

„Pa to vam je, gospodine,” kazao je stranac, „sokački izraz za vešala; jer kao što se kockari malo razlikuju od drumskih razbojnika u moralu, tako im je i jezik veoma sličan.”

„Bili smo popili po bocu svaki, kad g. Votson reče da društvo već zasedava, i da i on mora da prisustvuje, pozivajući i mene istovremeno da pođem s njim i okušam sreću. Odgovorio sam mu da on zna da je to sada izvan mojih moći, pošto sam ga već obavestio da mi je džep prazan. Istinu govoreći, nisam ni malo sumnjao, posle tolikih njegovih prijateljskih uveravanja, da će mi ponuditi u zajam manju svotu u tu svrhu; ali on je odgovorio: „Ni brige te za to, druže: zaždi junački, pa na puf! (Portridž je hteo da upita šta ovo treba da znači, ali mu je Džons zapušio usta). „Ali budi obazriv u pogledu ličnosti koju ćeš da opelješiš. Ja ću ti već dati mig, što je možda potrebno, jer ne poznaješ grad, i ne umeš da razlikuješ žutokljunce od majstora.

Pobegli iz Restorana ne platiti

„Sada je račun bio donesen, i Votson je platio svoj deo i pošao. Potsetio sam ga, ne bez crvenjenja, da nemam novaca. On je odgovorio: „To ne mari ništa; udri na raboš iza vrata, ili junački zaždi, i ne obaziri se. — Ili — čekaj; kazao je; ja ću sići najpre, a ti onda uzmi moj novac, pa hvataj maglu, pored bara, a ja ću te čekati na uglu. Kazao sam mu da mi se ovo ne sviđa mnogo, i nagovestio sam mu da sam očekivao da će on platiti ceo račun; ali on se zakleo da u džepu nema ni šest pensa.

„Onda je on šišao, i ja sam dopustio da me nagovori da uzmem novac i pođem za njim; sledio sam ga tako blizu da sam ga čuo kad je kazao kelneru da je novac na stolu. Kelner je prošao pored mene, idući uz stepenice, ali ja sam toliko hitao da iziđem na ulicu, da nisam čuo ništa o njegovom razočaranju, niti sam i jedan slog pomenuo u baru, držeći se njegovih uputstava.

„Uputili smo se tada pravo kockarskom stolu, gde je g. Votson, na moje veliko iznenađenje, izvadio veliku svotu novca i stavio je preda se, kao što su učinili i mnogi drugi; svi su oni, besumnje, smatrali svoje hrpe kao mamce koji treba da namame i privuku hrpe njihovih suseda.

„Bilo bi dosadno pričati o svima ćudljivostima Sreće, ili tačnije kocke, kojima se ona zabavljala u ovome svome hramu. Brda zlata, kroz nekoliko časaka, pretvarala su se u ništa na jednom kraju stola, i isto su tako naglo rasla na drugome. Bogati su posle, nekoliko trenutaka postajali siromašni, a siromašni su isto tako naglo postajali bogati; tako da se činilo kao da filosof nigde ne bi mogao da bolje pouči svoje učenike da preziru bogatstvo; u najmanju ruku, nigde ne bi mogao bolje da im prikaže neizvesnosti njegovog trajanja.

„Što se mene tiče, pošto sam znatno poboljšao svoj mali imetak, konačno sam ga potpuno upropastio. G. Votson, takođe, posle mnogih promenljivosti sreće, ustao je od stola nešto zagrejan, i izjavivši da je izgubio okruglu stotinu, kazao je da više neće da igra. Onda je došao k meni i pozvao me da se vratim s njim u gostionicu; ali to sam odlučno

odbio, rekavši da neću po drugi put da dovodim sebe u takvu nepriliku, tim pre što je i on izgubio svoj novac, i sada se nalazi u istome položaju, u kome sam i ja. Koješta, kazao je on na to, upravo sam pozajmio par zlatnika od jednog prijatelja, i jedan od njih stoji ti na raspoloženju. Na to mi je odmah turio zlatnik u šaku, i više se nisam opirao njegovom predlogu.

„Osećao sam se isprva malo u neprilici što se vraćamo u istu gostionicu iz koje smo izišli na tako ružan način; ali kada nam je kelner, oslovivši nas veoma uljudno, kazao da veruje da smo zaboravili da platimo, savršeno mi je laknulo, i drage sam mu volje pružio zlatnik, rekavši mu da naplati iznos, potpuno zadovoljan nepravednom optužbom protiv moga pamćenja.

„G. Votson je sada poručio najraskošniju večeru koju je mogao da smisli; i premda se ranije zadovoljio običnim vinom, sada mu ništa nije bilo dovoljno dobro sem najskupljeg Burgundinca.

„Naše se društvo ubrzo povećalo dolaskom još neke gospode sa kartaškog stola; većina njih, kao što sam kasnije uvideo, nisu došli u gostionicu da piju, već takoreći poslovno, jer pravi su se kockari pretvarali kao da su tobož bolesni, i odbijali su ponudene čaše, dok su srdačno nutkali dvojicu mladih ljudi, koje je kasnije trebalo opljačkati, kao što se stvarno, i bez milosti, i dogodilo. Imao sam dobru sreću da sudelujem u ovoj pljački, premda još nisam bio upućen u tajnu.

„Prilikom igre u ovoj gostionici zbivalo se nešto zanimljivo: novac je postepeno iščezavao potpuno; tako da premda je sto u početku bio polupokriven zlatom, ipak, pre no što se igra završila, tek sutradan u podne, budući da je bila nedelja, jedva se mogao videti i jedan jedini zlatnik na stolu; ovo je bilo utoliko čudnovatije što je svako od prisutnih, izuzev mene, izjavio da je izgubio; a šta se zbilo sa novcem, sem ako ga sâm davo nije odneo, teško je ustanoviti.”

„To je on zacelo i učinio,” kazao je Portridž, „jer zli duhovi mogu da odnesu šta god hoćete, a da ih pri tome niko ne vidi, makar soba bila puna sveta; a mene ne bi iznenadilo ni da je odneo celo to društvo bezbožnih nevaljalaca koji se kockaju u vreme propovedi. I mogao bih, kad bih htio, da vam ispričam još jednu istinitu priču o tome kako je davo digao nekog čoveka iz kreveta tuđe žene, i odneo ga kroz ključaonicu sobnih vrata. Video sam baš samu kuću gde se to dogodilo, i evo ima trideset godina kako u njoj niko ne stanuje.”

Premda se Džons malo naljutio na ovu Portridžovu nepristojnost, ipak nije mogao a da se ne nasmeje njegovoj prostodušnosti. To je učinio i stranac, i onda je nastavio svoju priču, kao što će se videti iz sledeće glave.

GLAVA XIII

U KOJOJ SE PRETHODNA PRIČA DALJE NASTAVLJA

„Moj školski drug izveo me je sada na jednu novu pozornicu života. Ubrzo sam se upoznao sa čitavim bratstvom prepredenjaka, i bilo mi je dopušteno da se uputim u njihove tajne; mislim u poznavanje onih grubih podvala kojima se varaju prosti i neiskusni; jer ima nekih smicalica tananije vrste, koje su poznate samo nekolicini iz te bagre, onima koji stoje na čelu profesije; — taj je stepen časti premašio moja očekivanja; jer piće, kome sam bio neumorno naklonjen, i prirodna žestina mojih strasti, smetali su mi da postignem neki veći uspeh u veštini koja zahteva isto toliko hladnokrvnosti kao i najstroža filofska škola.

„G. Votson, s kim sam sada živeo u najprisnijem prijateljstvu, imao je na nesreću prvu od ovih mana u vrlo velikom stepenu; tako da, na mesto da stekne veliko bogatstvo svojim zanimanjem, kao što su to učinili neki drugi, on je bivao naizmenično bogat i siromah, i često je bio prisiljen da preda svojim hladnokrvnijim prijateljima, pored

boce iz koje oni nisu ni okusili, lonu pljačku koju je on pridigao od žutokljunaca za opštim stolom.

„Medutim, obojica smo nekako jedno životarili; i, u toku dve godine, ja sam se držao tog zanimanja; za to vreme iskusio sam sve raznovrsnosti sreće, nekiput plivajući u izobilju, dok sam u drugim prilikama morao da se borim sa bezmalo neverovatnim teškoćama; danas sam se baškario u raskoši, a sutradan sam bio sveden na najgrublju i najprostiju hranu; gospodsko ruho imao sam na ledima s večeri, a ujutru već ono je bilo u zalagaonici.

„Jedne noći, dok sam se bez prebijene pare vraćao od kartaškog stola, opazio sam neku veliku uznemirenost i gomilu sveta koja se bila sakupila na ulici. Kako za mene nije bilo opasnosti da bih mogao da nastradam od džeparoša, umešao sam se u rulju, i, raspitavši se saznao sam da su neki lupeži opljačkali nekog čoveka, pošto su ga još i teško ozledili. Ranjeni je čovek izgledao veoma okrvavljen, i činilo se da je jedva kadar da se drži na nogama. I kako me, dakle, moj sadašnji način života i društva nisu lišili čovečnosti, premda su mi ostavili vrlo malo poštenja i stida, ponudio sam odmah svoju pomoć nećrećnom čoveku, koji ju je sa zahvalnošću primio, i držeći se mene, zamolio je da ga povedem u kakvu gostionicu, gde bi mogao da pozove kakvog lekara, budući da mu, kako reče, mrči svest usled gubitka krvi. Izgledalo je doista da mu je veoma drago što se namerio na čoveka koji je, po odelu sudeći, gospodin; jer što se ostalih tiče, njihova je spoljašnost bila takva da mudrom čoveku nije ulivala ni malo poverenja.

„Uzeo sam sirotog čoveka pod ruku, i odučio ga u gostionicu u kojoj smo održavali naše sastanke, pošto je ova bila najbliža i pri ruci. Desilo se srećom da se tu našao i neki lekar, koji se odmah dao na posao, i previo mu rane, za koje sam sa zadovoljstvom čuo da nema bojazni da će se pokazati smrtonosnim.

„Pošto je lekar veoma hitro i spretno obavio svoj posao, uzeo je da raspituje u kome delu grada ranjenik stane. Čovek je odgovorio da je tog istog jutra prispeo u

grad; da se njegov konj nalazi u nekoj krčmi u Pikadiliju, i da drugog stana nema, kao i veoma malo ili nimalo poznanika.

„Ovaj lekar, čije sam ime zaboravio, premda se sećam da je počinjalo slovom R. imao je onu prvu osobinu svoga poziva, i bio je stariji dvorski lekar. Imao je, sem toga, i mnoge druge dobre odlike, i bio je veoma plemenit i dobrodušan čovek, spreman da učini svaku uslugu svojim bližnjima. Ponudio je ranjeniku svoja kola da ga odveze u njegovu krčmu, i, istovremeno, šapnuo mu na uvo da će ga snabdeti novcem ako mu je to potrebno.

„Siromah čovek sada nije bio kadar da se zahvali za ovu velikodušnu ponudu; već pošto je neko vreme gledao netremice u mene, pao je ponovo na svoju stolicu vičući: „O moj sine, moj sine!“ i onda se onesvestio.

„Mnogi od prisutnih mislili su da mu se ovo dogodilo usled gubitka krvi; ali ja, koji sam u isto vreme počeo da se opominjem crtâ svoga oca, sada sam se uverio u svojoj slutnji i znao sam da je to on preda mnom. Pritrčao sam mu odmah, i podigavši ga u naručje, ljubio sam sa najvećim žarom njegove hladne usne. Ovde moram da povučem zavesu nad prizorom koji ne umem da opišem; jer premda ja nisam izgubio svest, kao što je to učinio moj otac za neko vreme, moja su čula ipak bila toliko ovladana zaprepašćenošću i iznenađenjem, da sam bio nesvestan svega što se zbilo u toku nekoliko časaka, sve dok se moj otac nije povratio iz nesvestice i ja se našao u njegovim rukama, u uzajamnom nežnom zagrljaju, obojica lijući suze niz obraze.

„Većinu prisutnih ganuo je ovaj prizor, koji smo mi, koji smo se mogli smatrati glumcima u njemu, što pre želeli da otklonimo od očiju svih gledalaca; moj je otac stoga prihvatio ljubaznu ponudu o lekarevim kolima, i ja sam se povezao sa njim u njegovu gostionicu.

„Kada smo se našli sami, on me je blago prekoreo što sam bio nemaran i tako mu dugo nisam pisao, ali izostavio je da pomene ma šta o zločinu koji je to prouzrokovao. Onda

me je obavestio o smrti moje majke, i zahtevao je da se sa njim vratim kući, govoreći: Da ga je dugo mučila najveća zabrinutost zbog mene; da ne zna da li je većma straovao za moju smrt, ili ju je želeo, pošto su ga obuzimale o meni tolike užasne slutnje. Najzad, kazao je, jedan gospodin iz susedstva, koji je tek izbavio sina iz istog mesta, obavestio ga je gde se ja nalazim; i da je jedini povom njegovom putovanju u London da mene izbavi od ovog načina života. Zahvalio je Nebu što je uspeo da me nađe i po cenu nesrećnog slučaja koji se mogao pokazati kobnim po njega; činilo mu je zadovoljstvo da misli da za svoje spasenje duguje delom mojoj čovečnosti, za koju je kazao da ga više raduje no što bi ga radovala moja sinovska dužnost, da sam znao da je predmet sve moje pažnje moj rodeni otac.

„Porok nije toliko unizio moje srce da bi bilo neosetljivo prema tolikoj roditeljskoj ljubavi, premda tako nedostojno darovanoj. Odmah sam obećao da ću se pokoriti njegovoj zapovesti, i vratiti se kući zajedno s njim, čim bude sposoban za putovanje, što je doista i bio posle nekoliko dana, zahvaljujući onom odličnom lekaru koji se primio da ga leči.

„Dan pre no što ću s ocem otputovati (pre toga jedva da sam ga ikada ostavio), otišao sam da se oprostim sa nekim svojim poznanicima, naročito sa g. Votsonom, koji me je nagovarao da se ne zakopavam, kako reče, iz proste susretljivosti prema nežnim željama jednog budalastog starca. Ova nagovaranja, međutim, nisu imala dejstva, i ja sam još jednom video svoj roditeljski dom. Sada me je moj otac uzeo potsticati da se oženim; ali ta je misao bila potpuno mrska mojim naklonostima. Ja sam već bio okušao ljubav, a vama su možda poznate nastrane preteranosti ove najnežnije i najžešće strasti.” — Ovde je stari gospodin sastao, i pogledao je uozbiljeno u Džonsa, čije je lice, tokom jednog minuta, postalo do krajnosti crveno pa blede; na to je starac, ne praveći nikakvih opaski, nastavio svoju priču.

„Pošto sam sada bio snabdeven svima potrebama života, latio sam se opet učenja, i to revnosnije no što sam to ikad

ranije činio. Knjige sa kojima sam sada jedino provodio vreme bile su one, stare kao i moderne, koje raspravljaju o istinskoj filosofiji, — reč o kojoj mnogi misle da je predmet samo lakrdije i potsmeha. Sada sam pročitao skroz dela Platonova i Aristotelova, kao i ostala ona neprocenjiva blaga koja je drevna Grčka poklonila svetu.

„Ovi pisci, premda me nisu naučili ni jednoj nauci pomoću koje bi ljudi mogli da obećaju sebi sticanje bogatstva ili svetovne vlasti, naučili su me, ipak, umetnosti preziranja i najvećih tekovina obeju. Oni uzdižu duh, i čeliče ga i jačaju protiv čudljivih zavojevanja sreće. Oni ne samo uče saznanju mudrosti, već utvrđuju ljude u njenim navikama, i pokazuju jasno da ona mora biti naš vođ ako nameravamo da ikad dospemo do najveće zemaljske sreće, ili da se odbranimo, sa dovoljno sigurnosti, od jada koji nas svuda okružuje i opseđa.

„Ovome sam dodao još jednu nauku sa kojom upoređena sva filosofija najmudrijih mnogobožaca izgleda malo bolje nego san, i doista tako je puna taštine kao što je i najbudalastijem šaljivcu ikada godilo da je pretstavi. Ovo je ona božanska mudrost koja se može naći samo u Sv. Pismu; jer ono nam daje ono pouzdanje i mudrost o stvarima daleko vrednijim naše pažnje no što je sve ono što ovaj svet može da ponudi našem shvatanju; o stvarima koje se samo Nebo smilostivilo da nam ih otkrije; i do čijeg najmanjeg saznanja i najviši ljudski duh, bespomoćan, nikada ne bi mogao da se uzdigne. Počeo sam sada da mislim da je sve vreme koje sam proveo sa najboljim neznabožačkim piscima jedva nešto više no izgubljeni trud: jer makoliko prijatne i ljupke bile njihove pouke, ili makoliko valjane i dovoljne kao prava uputstva za naše vladanje s pogledom samo na ovaj svet; ipak, kada se uporede sa slavom koju otkriva Sv. Pismo, njihovi najviši dokazi izgledaju isto tako sićušni i beznačajni kao pravila kojih se deca pridržavaju u svojim detinjastim igrama u dokolici. Istina je da nas filosofija čini mudrijim, ali Hrišćanstvo nas čini boljim ljudima. Filosofija uzdiže i čeliči duh; Hrišćanstvo ga

oplemenjuje i čini blažim. Prva nas čini predmetom ljudskog divljenja, drugo božanske ljubavi. Ono nam osigurava vremensku a ovo večnu sreću. — Ali bojim se dosadih vam svojom besedom."

„Ni najmanje," uzviknuo je Portridž; „bože saklони, da bi nam bilo dosadno slušati o dobrim stvarima!"

„Proveo sam," nastavio je starac, „oko četiri godine na najprijatniji način po mene, potpuno predan razmišljanju, i posve nepometen poslovima sveta, kada izgubih najboljeg od svih očeva, koga sam toliko voleo da moja tuga zbog ovoga gubitka premaša svaki opis. Ostavio sam svoje knjige i čitav mesec dana podao sam se seti i očaju. Vreme je, međutim, taj najbolji lekar duše, najzad donelo olakšanje." — „Tako je, tako je, *Tempus edax rerum*," kazao je Portridž. — „Onda sam se opet," nastavio je stranac, „latio svojih predašnjih studija, koje su, mogu reći, usavršile moje lečenje; jer filosofija i religija mogu se nazvati vežbanjima duše, a kada je ova bolna, ove su isto tako korisne kao što vežbanja mogu biti obolelom telu. One, doista, proizvode slična dejstva kao i vežbanja; jer jačaju i okrepljuju dušu, i čovek postaje, kao što Horacije plemenito peva,

Fortis, et in seipso totus teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per loeve morari:
In quem manca ruit semper fortuna.*)

Ovde se Džons osmehnuo na neku misao koja se nametnula njegovoj mašti; ali stranac, verujem, to nije primetio, i nastavio je ovako:

„Moje prilike su se sada znatno promenile smrću ovog najboljeg čoveka; jer moj brat, koji je sada postao gospodar kuće, toliko se razlikovao od mene u svojim sklonostima, i naša su zanimanja u životu bila toliko različita, da smo bili

*) Jak u sebi, ko se u sebe uzda;
Ugladen i spretan, ko ide svojim tokom,
I krši zla snagom visokom.

(Po Fransisu)

najgore društvo jedan za drugoga; ali ono što je činilo naš život još neprijatnijim, bila je ona mala skladnost koja je mogla da postoji između nekolicine koji su me pohadali, i brojne povorke lovaca koja je pratila moga brata sa polja za sto; jer takvi ljudi, pored bučnosti i ludorija kojima more uši treznih ljudi, uvek nastojavaju da ih napadnu drsko i s omalovažavanjem. Ovo je uolikoj meri bio slučaj, da ni ja ni moji prijatelji nismo nikada mogli da sednemo za sto a da ne budemo izvrgnuti potsmehu zato što nam lovački govor nije bio poznat. Jer ljudi istinski učeni, koji raspolažu bezmalo sveopštim saznanjem, uvek su sažaljivi prema tuđem neznanju; ali oni koji su vrsni u nekoj maloj, bednoj i prezrenja dostojnoj veštini, uvek su gotovi da se narugaju onima koji su u tu veštinu neupućeni.

„Ukratko, brzo smo se rastali, i ja sam otišao, po savetu lekara, da pijem lekovite vode u Batu: jer moja pregolema ojađenost, zajedno sa životom lišenim kretanja, izazvali su u meni neki paralićan poremećaj, za koji su te vode bezmalo izvrstan lek. Drugog dana po svome dolasku, dok sam šetao pored reke, sunce je tako žestoko peklo (premda je bilo rano u godini), da sam se povukao u senku nekih vrba, i tako sedeo kraj obale. Nije prošlo dugo vremena, kad sam čuo nekog čoveka s druge strane vrbâ kako uzdiše i gorko jadikuje. Najednom, pošto je izustio najbezbožniju psovku, povikao je: „Rešio sam da to više ne podnosim,” i skočio je pravo u vodu. Skočio sam odmah i potrčao prema mestu, dozivajući u pomoć što sam jače mogao. Neki pecač je srećom pecao ribu malo niže od mene, premda ga je visoka trava skrivala od mog pogleda. On je odmah dotrčao, i nas smo dvojica, ne bez izvesne opasnosti po naše živote, izvukli telo na obalu. Isprva nismo primetili nikakve znake života na utopljeniku; ali pošto smo držali telo za noge (jer ubrzo smo imali dovoljno pomoći) ispustio je na usta ogromnu količinu vode, i najzad je počeo da pokazuje neke znake disanja, a malo kasnije i da miče obema rukama i nogama.

„Neki apotekar, koji se desio među prisutnima, savetovao je da se telo, koje je izgledalo da se sada prilično ispra-

znilo od vode, odmah' odnese i stavi u toplu postelju. Ovo je i bilo učinjeno, a apotekar i ja smo ga pratili.

„Dok smo išli prema nekoj gostionici, jer nismo znali gde taj čovek stanuje, susrela nas je srećom neka žena koja nam je, posle žestokog lelekanja, kazala da taj gospodin stanuje u njenoj kući.

„Kada smo čoveka udobno smestili, ostavio sam ga apotekarovom staranju, koji je, mislim, upotrebio sve prave metode; jer već sutradan sam čuo da je savršeno došao k sebi.

„Onda sam otišao da ga posetim, nameravajući da ispitam, što bolje budem mogao, uzrok pokušaja jednog takvog očajnog čina, kao i da sprečim, ukoliko budem kadar, da u buduću ne gaji ovakve opake namere. Onoga trenutka kad sam ušao u njegovu odaju, prepoznali smo jedan drugoga; jer ko će da bude ta osoba, već moj dobri prijatelj g. Votson! Ovde neću da vam dosađujem onim što se zbilo između nas prilikom ovog prvog susreta: jer želim da izbegnem preveliku opširnost koliko god se to može.” — „Tako vam Boga, ispričajte nam sve!” uzviknuo je Portridž; „baš sam ljubopitljiv da saznam šta ga je dovelo u Bat.”

„Čućete sve što je od značaja,” odgovorio je stranac; i onda je nastavio da priča ono što ćemo mi nastaviti da pišemo, pošto sebi i čitaocu budemo dali malo vremena za predisanje.

GLAVA XIV

U KOJOJ ČOVEK SA BREGA ZAVRŠAVA SVOJU ISTORIJU

„G. Votson,” nastavio je stranac, „veoma mi je slobodno ispričao da ga je nesrećan sticaj prilika, izazvan bujicom nedaća, prisilio na odluku da skрати svoj život.

„Uzeo sam veoma ozbiljno da mu dokazujem da je ovo načelo koje opravdava samoubistvo bezbožno i satansko; kazao sam mu sve što mi je palo na um u vezi sa ovim predmetom; ali, na moju veliku zabrinutost, sve to kao da je imalo veoma malo uticaja na nj. Izgledalo je da se ni malo ne kaje

za ono što je učinio, i davao mi je razloga da se plašim da će uskoro opet pokušati da izvrši sličan užasan čin.

„Kada sam završio svoje izlaganje, na mesto da se potrudi da odgovori na moje razloge, pogledao me je pravo u lice i rekao sa osmehom: „Ti si se čudno promenio, moj dobri prijatelju, otkada te nisam video. Pitam se da li bi i jedan naš episkop mogao da navede jače razloge protiv samoubistva, no što su ovi kojima si me ti zabavio; ali ako ne možeš da mi nađeš nekoga ko bi mi pozajmio okruglu stotinu, moram ili da se obesim, ili da se utopim, ili da gladujem; a, po mome mnjenju, ovaj poslednji način smrti najužasniji je od svih.

„Odgovorio sam mu vrlo ozbiljno, da sam se doista veoma promenio otkada sam ga poslednji put video, i da sam našao dovoljno dokolice da se obazrem na svoje ludorije, i da se pokajem zbog njih. Posavetovao sam mu tada da preduzme iste korake; i završio sam sa obećanjem da ću mu sâm pozajmiti sto funti, ako će to biti od koristi po njegove poslove, i neće ih prokockati.

„G. Votson, koga je prvi deo moga razgovora bezmalo uspavao, sada je odjednom živahnuo. Zgrabio je moju ruku radosno, hiljadu mi puta zahvalio, i izjavio je da sam ja doista pravi prijatelj; dodao je da se nada da je moje mišljenje o njemu bolje i da neće misliti da se tako malo koristio iskustvom, da bi mogao opet da se pouzda u onu prokletu kocku koja ga je tako često obmanula. „Ne, ne,” uzviknuo je; „neka samo još jednom lepo stanem na noge, pa ako Sreća ikad kasnije načini od mene propalog trgovca, ja ću joj to oprostiti.”

„Vrlo sam dobro razumeo taj govor o postavljanju na noge i o propalom trgovcu. Stoga sam mu kazao veoma oziljno: „Votsone, ti moraš da se postaraš da nađeš kakav posao ili uposlenje, pomoću koga ćeš moći da obezbediš sebi sredstvo za život; i obećavam ti da bih ti, kada bih video da ima imalo izgleda da ću kasnije dobiti svoj novac, pozajmio i mnogo veću svotu od one koju si pomenuo, da bih te opremio za ma kakvo čestito i časno zanimanje; ali što se kockanja tiče, pored toga što je bedno i nisko praviti od toga zanat, ti si

uistinu, po mome vlastitom saznanju, nesposoban za to, i kraj će biti tvoja sigurna propast."

„Pazi, molim te, to je čudnovato," odgovorio je on; ni ti, pa i ni jedan od mojih prijatelja, to mi još nikada nije rekao, pa ipak ja verujem da imam spretnu ruku za svaku igru kao i ma koji od vas; i od srca bih voleo da poigram s tobom za čitav tvoj imetak: ne bih pozeleo bolju razonodu, i još, pride, dopustio bih ti da ti biraš igru. Ali na stvar, dragi druže: imaš li ti u džepu tu stotinu,

„Odgovorio sam mu da imam samo novčanicu od pedeset funti, koju sam mu uručio, i obećao sam da ću ostatak doneti sutra ujutru; pošto sam ga još malo posavetovao, oprostio sam se.

„I doista, održao sam i više nego svoju reč; jer sam mu došao opet to isto popodne. Kada sam ušao u njegovu sobu, zatekao sam ga kako sedi na krevetu, igrajući karte sa jednim poznatim kockarom. Taj me je prizor, zamislíte, ne malo zaprepastio; mogu dodati da je moja poraženost bila još veća kad sam video da je protivniku uručio moju novčanicu, a ovaj mu u zamenu vratio samo trideset zlatnika.

„Ovaj je kockar odmah ostavio odaju, a Votson mi je izjavio da se stidi što me vidi. „Ali," kazao je, „vidim da mi je sreća tako vraški nenaklonjena, da ću rešiti da kocku ostavim za uvek. Razmišljao sam o ljubaznom predlogu koji si mi učinio, i uveravam te da neće biti moja krivica ako ga ne ostvarim."

„Premda nisam poklanjao mnogo vere njegovim obećanjima, predao sam mu ostatak od stotine, kao što sam obećao; na to mi je od dao potvrdu, a to je i bilo sve što sam očekivao da ću ikad videti od svoga novca.

„Dolazak apotekarov sprečio je za sada svaki dalji razgovor između nas; na njegovom je licu sijala radost, pa i ne pitajući bolesnika kako se oseća, saopštio nam je da je u pismu dobio krupne vesti koje će, kako reče, uskoro izići i na javnost, naime: da se vojvoda od Monmauta iskrcao na Zapadu sa ogromnom holandskom vojskom, i da druga ogromna flota plovi obalom Norfolka, i tu treba da izvrši iskrcava-

nje, da bi divizijom na toj strani pomogla vojvodin poduhvat.

„Ovaj je apotekar bio jedan od najvećih političara svoga vremena. Više ga je radovalo da dobije i najbedniji svežanj pisama nego najboljega bolesnika; a najveća radost koju je bio kadar da oseti sastojala se u tome da raspolaze nekom veću na sat ili dva pre ikoga drugog u gradu. Njegove novosti, međutim, retko su kad bile autentične; jer on je gutao bezmalo sve, i sve je držao za istinu — slabost koju su mnogi zloupotrebljavali da ga nasamare.

„Tako je bilo i sa veću koju nam je sada saopštio; jer uskoro posle toga se saznalo da se vojvoda doista iskrcao, ali da se njegova vojska sastojala samo od nekoliko pratilaca, dok je diverzija u Norfolku bila puka izmišljotina.

„Apotekar se zadržao u sobi samo koliko je bilo potrebno da bi nam saopštio svoju novost; i onda se, ne rekavši više ni reči svome pacijentu, niti o ma čemu drugom, udaljio da bi rastelalio svoje vesti po čitavom gradu.

„Događaji ove prirode skloni su da u javnosti potisnu sva privatna pitanja. Naš je razgovor, stoga, postao sada posve politički. Što se mene tiče, već sam neko vreme ozbiljno strahovao od opasnosti kojoj je protestantska vera tako vidljivo izložena pod jednim papskim principom; i držao sam da je samo naslućivanje te opasnosti dovoljno da opravda taj ustanak; jer nikakva stvarna sigurnost ne može se nikada naći protiv progoniteljskog duha papinstva, kada je naoružan vlašću, sem da se liši te vlasti, kao što je žalosno iskustvo to ubrzo pokazalo. Vi znate kako se kralj Jakov ponašao pošto je pobedio u ovom pokušaju; kako je malo cenio bilo svoju kraljevsku reč, bilo krunidbenu zakletvu, bilo slobode i prava svoga naroda. Ali svi nisu imali dovoljno razbora da to odmah predvide; i stoga je vojvoga od Monmauta naišao na slabu podršku; ali kada je zlo naišlo, svi su mogli da ga osete; i stoga su se svi ujedinili, naposljetku, da svrgnu toga kralja, protiv čijeg se isključenja jedna velika stranka između nas tako zagrejano borila za vreme vlade njegovog brata, a za koga su se sada tukli sa takvom vatrenom revnošću i ljubavi.”

„To što velite,” upao mu je Džons u reč. „sušta je istina; i meni se često činilo kao nešto najčudesnije što sam ikada pročitao u istoriji, da se, tako brzo posle ovog uverljivog iskustva, koje je ceo narod jednoglasno ujedinilo u zbacivanju kralja Jakova, radi spasavanja naše vere i slobodâ, ipak našla među nama stranka toliko luda da želi da ponovo podigne na presto njegovu porodicu.” — „Vi to ne govorite ozbiljno!” uzviknuo je starac; „nemoguće je da postoji takva stranka. Ma koliko moje mnjenje o čovečanstvu bilo rdavo, ipak ne mogu da verujem da su ljudi zaludeni do toga stepena. Možda ima nešto papista, usijanih glava, koje su naveli svojim sveštenici da se zalažu za tako očajnu stvar, i misle da je to sveti rat; ali da protestanti, članovi anglikanske crkve, mogu da budu takvi otpadnici, takvi *felos de se*, to ne mogu da verujem; ne, ne, mladiću, ma koliko bio neupoznat sa stvarima koje su se zbile u svetu tokom ovih poslednjih trideset godina, ne može me niko naterati da poverujem u tako budalastu priču; ali ja vidim da ste vi raspoloženi da se našalite sa mojim neznanjem.” — „Je li moguće,” upitao je Džons, „da ste toliko dugo živeli van sveta, i da ne znate da su za to vreme bile dve bune u korist sina kralja Jakova, od kojih sada jedna besni u srcu kraljevstva?” Na te se reči stari gospodin trgao i najsvečanijim glasom zakleo je Džonsa njegovim Tvorcem da mu kaže je li zbilja istina to što mu je rekao; kada je Džons to isto tako svečano potvrdio, prošao je nekoliko puta odajom u dubokom ćutanju, onda se zaplakao, pa se smejao, i najzad je pao na kolena i zahvalio Bogu, glasnom molitvom blagodarenja, što ga je oslobodio svakog druženja sa ljudskom prirodom, koja je kadra da poćini ovakve nakazne ludorije. Posle toga, kad ga je Džons potsetio da je prekinuo svoju priču, nastavio je ovako:

„Kako čovečanstvo, u danima o kojima govorim, još nije bilo stiglo do onog stepena ludila u kome vidim da je sada, i od koga sam, doista, pobegao samo tako što živim sâm, daleko da bih se okužio, izbio je znatan ustanak u korist Monmauta; i budući da sam po svojim načelima jako naginjao istoj stranci, odlučio sam da mu se pridružim; i kako je i g.

Votson iz različitih pobuda stvorio istu odluku (jer duh koc-kara će odvesti čoveka isto tako daleko u takvoj prilici kao i duh rodoljublja), ubrzo smo se opremili svima potrebnim i otišli smo vojvodi u Bridžvoter.

„Nesrećan događaj ovog pothvata poznat vam je, mi-slim, isto tako dobro kao i meni. Pobegao sam, zajedno sa Votsonom, posle bitke kod Sedžmura, gde sam bio i lako ran-jen. Jahali smo zajedno blizu četrdeset milja eksiterskim drumom, i onda, ostavivši naše konje, potucali smo se polji-ma i puteljcima što smo bolje umeli, dok nismo stigli do neke kolibice na jednoj pustari, gde nas je neka siromašna starica dočekala što je bolje mogla, i previla mi ranu melemom, koji je ubrzo iscelio.”

„A molim vas, gospodine, gde je bila ta rana?” upitao je Portridž. Stranac je zadovoljio njegovo ljubopitstvo rekavši mu da je bila na ruci. i onda je nastavio svoje pripove-danje. „Tu me je, gospodine,” kazao je, „g. Votson ostavio sutradan ujutru, da bi nam. tobož, nabavio nešto namirnica iz varoši Kolamptona; ali — mogu li ja to da pričam, ili da li ćete vi moći to da verujete? — taj g. Votson, taj prijatelj, taj podli, surovi neverni lupež, izdao me je jednoj grupi kon-janika kralja Jakova, i na povratku predao me je u nji-hove ruke.

„Vojnici, budući da ih je bilo šestorica, šćepali su me i povelili u tontonsku tamnicu; ali ni moj sadašnji položaj, ni strahovanje od onoga što mi se moglo dogoditi, nisu bili ni upola toliko mučni mojoj duši kao što je bilo društvo moga lažnog prijatelja, koji je. pošto se i sâm predao, bio isto tako smatran zarobljenikom, premda se s njim bolje postupalo, jer je imao da bude pomilovan na moj račun. Nastojao je isprva da opravda svoje izdajstvo; ali kada je od mene dobio samo prezir i reči prekora, promenio je ubrzo svoje držanje i uzeo je da me ruži kao najcrnjeg i opakog buntovnika; svu svoju krivicu bacao je na mene, tvrdeći da sam ga ja nago-varao, čak mu i pretio, da se lati oružja protiv svog milosti-vog i zakonitog suverena.

„Ova lažna optužba takla me je u živac, i izazvala je u meni duboko preziranje koje jedva mogu da zamisle oni koji to nisu osetili. Međutim, sreća mi se naposljetku smilovala; jer kad smo bili malo prešli Velington, u jednom malom tesnacu moja straža bude uzbunjena lažnom vešću da se skoro pedeset neprijateljskih vojnika nalaze u blizini; na to su se oni razbežali za svoj račun, a mene i moga izdajnika ostavili su da učinimo to isto. Taj podlac je odmah pobegao od mene. Drago mi je što je to učinio, jer bih zacelo pokušao, premda nisam imao oružja, da mu platim osvetom za njegovu podlost.

„Našao sam se ponovo na slobodi; i povukavši se odmah sa druma u polja, putovao sam dalje, jedva znajući kojim putem idem, starajući se uglavnom da izbegavam sve drumove i sve varoši, pa čak i najobičnije kuće; jer uobražavao sam da svako ljudsko biće koje sam video želi da me izda.

„Naposljetku, pošto sam se nekoliko dana tako potucao za koje su mi vreme polja pružala istu onu postelju i istu hranu koje priroda daje našoj divljoj sabraći stvaranja, prišpeo sam napokon u ovo mesto, gde su me osamljenost i puštoš predela pozivali da utvrdim svoje obitalište. Prva osoba s kojom sam se nastanio bila je majka ove starice, sa kojom sam ostao skriven sve dok vesti i slavnoj revoluciji nisu okončale sva moja strahovanja od opasnosti, i pružile mi priliku da još jednom posetim svoj vlastiti dom, i da se raspitam malo o svojim poslovima i sredim sa bratom svoje imovno stanje, što sam učinio na obostrano nam zadovoljstvo: sve sam predao njemu, a on mi je za to isplatio svotu od hiljadu funti, i odredio doživotni godišnji dohodak.

„Njegovo ponašanje u ovom poslednjem slučaju, kao i u drugim, bilo je sebično i neplemenito. Nisam mogao da gledam u njemu prijatelja, niti je on, doista, to i želeo; stoga sam se ubrzo oprostio od njega, kao i od drugih svojih poznanika, i od toga dana pa sve do danas, moja istorija jedva da je nešto više nego praznina.”

„Zar je moguće, gospodine,” upitao je Džons, „da ste otada pa sve do danas ostali ovde?” — „Oh, ne, gospodine,” odgovorio je starac; „ja sam mnogo putovao, i malo je delo-

va Evrope sa kojima se nisam upoznao" — „Nemam smelosti, gospodine," uzviknuo je Džons, „da to sada tražim od vas; doista, bilo bi svirepo, kad ste se već umorili od tolikog pri-
čanja; ali hoćete li mi dopustiti da vas zamolim da mi nekom drugom prilikom dozvolite da čujem odlične opaske koje je
čovjek vaše razboritosti i poznavanja sveta morao da načini tokom tolikih putovanja?" — „Doista, mladi gospodine," od-
govorio je stranac, „potrudiću se da i u tome poglavlju za-
dovoljim vašu radoznalost koliko budem mogao." Džons je
pokušao da se ponovo izvini, ali je u tome bio sprečen; i dok
su on i Portridž sedeli halapljivih i nestrpljivih ušiju, stranac
je nastavio kao u sledećoj glavi.

GLAVA XV

KRATKA ISTORIJA EVROPE; I ČUDAN RAZGOVOR IZMEĐU G. DŽONSA I ČOVEKA SA BREGA

„U Italiji gostioničari su vrlo ćutljivi; u Francuskoj oni
su razgovorniji, ali ipak uljudni; u Nemačkoj i Holandiji
obično su veoma drski: a što se tiče njihovog poštenja, mi-
slim da je ono dosta jednako u svima ovim zemljama. *Les laquais*
à louage zacemento neće propustiti priliku da vam podvale; što se
tiče postiljona, oni su svi, verujem, dosta slični širom celoga
sveta. Ovo su, gospodine, opaske o ljudima koje sam načinio to-
kom mojih putovanja; jer ovo su i jedini ljudi sa kojima sam
opštio. Moja je namera bila, kad sam pošao u inostranstvo, da
se zabavim čudesnom raznovrsnošću predelâ, zverinja, pticâ,
riba, insekatâ i biljakâ, kojima se Gospod smilovao da obogati
pojedine delove zemljinog šara; — raznovrsnost koja, kao što
mora da pruža veliko zadovoljstvo umnom posmatraču, tako
isto, i divno, prikazuje moć, i mudrost, i dobrotu Tvorčevu.
Istinu govoreći, postoji samo jedno delo u čitavom njegovom
stvaranju koje ga beščasti, a sa ovim ja sam odavno stao da
izbegavam svako opštenje."

„Oprostitćete mi,” uzviknuo je Džons: „ali ja sam uvek zamišljao da baš u samom ovom delu koje pominjete ima isto toliko raznovrsnosti kao u svima ostalim: jer, pored razlike u naklonostima, običaji i podneblja su, kako sam čuo, uneli najveću raznolikost u ljudsku narav.”

„Doista veoma malu,” odgovorio je starac: „oni koji putuju da bi se upoznali sa različitim ljudskim naravima, mogli bi da uštede sebi trud odlaskom u Mletke o mesojedama: jer tu mogu videti odjednom sve ono što bi mogli da otkriju na pojedinim evropskim dvorovima: ono isto licemerstvo, istu podvalu; ukratko, one iste ludorije i poroke, zaodenute u različito ruho. U Španiji, ovi su opremljeni sa mnogo uozbiljenosti; a u Italiji sa ogromnim sjajem. U Francuskoj lupež je odeven kao kicoš, a u severnim zemljama kao murdarko. Ali ljudska je priroda svuda ista, svuda je predmet omraze i prezira.

„Što se mene tiče, prošao sam kroz sve ove narode kao što ste vi, možda, prošli kroz svetinu u nekom pozorištu, — gurajući se mimo ljude, držeći se za nos jednom rukom, a drugom braneći svoj džep, ne oslovivši nikoga ni jednom rečju, dok sam gurao napred da bih video ono što sam hteo da vidim; a to što sam video, ma koliko bilo zabavno samo po sebi, jedva da je bila nadoknada za nezgode koje mi je društvo nanosilo.”

„Niste li našli da su neki narodi među kojima ste putovali, manje nezgodni od drugih?” upitao je Džons. „O, da,” odgovorio je starac. „Turci su mi bili mnogo podnošljiviji no Hrišćani; jer oni su ljudi duboko mučaljivi, i nikada ne uznemiruju stranca pitanjima. Doduše, tu i tamo obdare ga po kakvom kratkom kletvom, ili mu pljunu u lice dok hoda ulicama, ali ga onda ostavljaju na miru; i čovek može da provede čitav vek u njihovoj zemlji a da ne čuje od njih ni jedno tuće reči. Ali od svih naroda koje sam ikada video, neka me Nebo zaštititi od Francuza. Sa njihovim prokletim brbljanjem i učtivostima, i odavanjem časti svoje nacije strancima (kako se njima sviđa da to nazovu), dok ustvari samo ističu svoju vlastitu taštinu; toliko su dosadni, da bih ja beskrajno radije

proveo život sa Hotentotima no što bih ponovno kročio nogom u Pariz. Hotentoti su gadan narod, ali njihova gadost je većinom spolja; dok u Francuskoj, i kod još nekih naroda koje neću da imenujem, to je sve unutra, i, po mome mišljenju, čini ih da zaudaraju mome nosu mnogo više nego Hotentoti.

„Tako, gospodine, ja sam završio sa istorijom svog života; jer što se tiče čitavog onog niza godina koje sam proveo ovde u povučenosti, on ne pruža ni malo raznolikosti da biste se mogli zabaviti, i može se mal'ne smatrati kao jedan dan. Povučенost je bila toliko potpuna, da sam jedva mogao da uživam savršeniju osamljenost u pustinjama Tebaide no što sam je imao usred ovog mnogoljudnog kraljevstva. Kako nemam poseda, ne dodijavaju mi kmetovi ni nadzornici; moj godišnji dohodak isplaćuje mi se dosta uredno, kao što doista i treba; jer on je mnogo manji no što sam mogao očekivati s obzirom na ono čega sam se odrekao. Ne primam nikakve posete; a starica koja mi po kući posluje zna da njeno mesto zavisi potpuno od toga da li će mi prištedeti svaki trud oko kupovanja stvari koje su mi potrebne, otklanjajući od mene svako posredovanje ili posao, i držeći jezik za zubima kadgod sam na domaku njenoga glasa. Kako se sve moje šetnje obavljaju po noći, dosta sam siguran u ovom pustom, osamljenom predelu da neću nekoga sresti. Nekolike osobe na koje sam se slučajno namerio, pobegle su u strahu kućama, držeći me, usled moje neobične odeće i pojave, za utvaru ili vilenjaka. Ali ovo što se noćas dogodilo, svedoči mi da čak ni ovde ne mogu da budem bezbedan od nevaljalstava ljudi; jer da nije bilo vaše pomoći, bio bih ne samo poharan, već po svoj prilici i ubijen.”

Džons je zahvalio strancu na trudu koji je uložio oko pričanja svoje istorije, i onda je izrazio izvesno čuđenje kako uopšte može da izdrži tako osamljen život; „u kome,” kazao je, „s razlogom možete da se potužite na nedostatak raznolikosti. Doista, ja se čudim kako ste mogli da ispunite, ili tačnije da ubijete, toliko vreme.”

„Ni malo me ne iznenađuje,” odgovorio je starac, „da nekome čija su čuvstva i misli upravljene na svet, moji sati ovde mogu da izgledaju kao da im nedostaje uposlenost: ali ima

jedan jedini čin za koji je čitav ljudski vek beskrajno prekratak: koje vreme može da bude dovoljno za razmišljanje i obožavanje onog slavnog, besmrtong, i večnog Bića, među delima čijeg ogromnog stvaranja ne samo ovaj zemaljski šar, već i ona bezbrojna svetla telesa koja vidimo razbacana preko čitavih nebesa, — premda mnoga od njih mogu biti sunca koja obasjavaju različite sisteme svetova, — mogu ipak možda da izgledaju kao nekoliko atoma kad se uporede sa čitavom zemljom koju mi naseljavamo? Može li čovek kome je božanskim razmišljanjem, takoreći, dopušteno da opšti sa ovim neizrecivim, nepojmljivim Veličanstvom, — može li on da smatra da su dani, ili godine, ili vekovi, predugi za trajanje ovakve prebajne časti? Zar da sićušne zabave, čileća uživanja, budalasti poslovi sveta, otkotrljaju naše časove prebrzo od nas; i zar da korak vremena izgleda lep umu koji se bavi proučavanjima tako uzvišenim, tako značajnim, i tako slavnim? Kao što nikakvo vreme nije dovoljno, tako i nijedno mesto nije neprikladno za ovu veliku stvar. Na koji predmet možemo da bacimo naš pogled a da nas on ne nadahne mislima o njegovoj moći, o njegovoj mudrosti, o njegovoj dobroti? Nije potrebno da sunce na ishodu prospe svoju ognjenu slavu nad istočnim vidikom; ni da bučni vetrovi jurnu iz svojih pećina i zanjšu visoku goru; ni da oblaci prospu dažd i natope ravni; nije potrebno, velim, da i jedno od ovih objavi njegovo veličanstvo; nema ni jedne bubice, ni jedne travke, tako niske u redu stvaranja, a da ne bi uživale čast da nose obeležja svojstava svoga Tvorca: obeležja ne samo njegove moći, već i njegove mudrosti i dobrote. Jedini je čovek, kralj ovoga zemaljskoga šara, poslednje pod suncem i najveće delo Najvišega Bića, jedini je on obeščastio svoju vlastitu prirodu; svojim nepoštenjem, svirepošću, nezahvalnošću i verolomstvom dozvao je u pitanje sumnju u dobrotu njegovog Tvorca, jer smo u nedoumici kako da objasnimo da ovako dobrohotno biće stvori tako budalastu i podlu životinju. A ipak to je biće sa kojim vi smatrate, mislim, da sam ja na nesreću izbegavao da opštim, i bez čijeg blaženog društva život, po vašem mišljenju, mora da bude dosadan i bljutav.

„Sa prvim delom ovoga što ste kazali,” odgovorio je Džons, „spreman sam da se najsrdačnije saglasim; ali verujem, i nadam se takode, da je gnušanje koje ste u zaključku izrazili prema čovečanstvu daleko preuopšteno. Doista, vi ste u tome pali u zabludu koja je, sudeći po svom neznatnom iskustvu, veoma obična; uzimate karakterne osobine čovečanstva između onih koji su njegovi najgori i najniži članovi; dok uistinu, kao što jedan odličan pisac primećuje, ništa ne treba da se ceni kao odlika jedne vrste do li ono što se nalazi kao najbolje i najsavršenije među jedinkama te vrste. Ovu omašku, verujem, obično čine oni koji su, iz nedovoljne opreznosti u izboru svojih prijatelja i poznanika, pretrpeli ozlede od rđavih i nečasnih ljudi; zbog dva ili tri takva slučaja veoma se nepravedno optužuje čitava ljudska priroda.”

„Ja mislim da sam dovoljno toga iskusio,” odgovorio je starac; „moja prva dragana i moj prvi prijatelj izneverili su me na najpodliji način, i u stvarima koje su pretile da budu od najgorih posledica po mene, čak i da me oteraju u sramnu smrt.”

„Ali oprostićete mi,” uzviknuo je Džons, „ako vas zamolim da pomislite ko su bili ta dragana i taj prijatelj. Šta se bolje, moj dobri gospodine, moglo da očekuje od ljubavi koja vodi poreklo iz burdelja ili, od prijateljstva koje se prvom začelo i bilo hranjeno za kockarskim stolom? Uzimati odlike žena iz prvog slučaja, ili ljudi iz drugog, bilo bi isto tako nepravedno kao i tvrditi da je vazduh smradan i nezdrav elemenat zato što nalazimo da je takav u nužniku. Ja živim tek malo vremena u ovome svetu, pa ipak sam upoznao ljude dostojne najuzvišenijeg prijateljstva, i žene najuzvišenije ljubavi.”

„Avaj! mladiću,” odgovorio je starac, „vi ste živeli, priznajete, tek malo vremena na ovome svetu: ja sam bio nešto stariji od vas kada sam imao isto mišljenje.”

„To ste mišljenje mogli još uvek da imate,” odgovorio je Džons, „da niste bili tako nesrećni, usudiću se da kažem, i neobazrivi, u poklanjanju vaše ljubavi. Doista, kada bi u svetu bilo i više nevaljalstva no što ga ima, to još ne bi dokazivalo

takve opšte optužbe protiv ljudske prirode, pošto se mnogo toga zbiva samo pukom slučajnošću, i mnogi čovek koji počinio zlo nije potpuno zao i pokvaren u srcu svome. Uistinu meni se čini da niko nema prava da tvrdi da je ljudska priroda nužno i sveopšte zlo, sem onih čije im vlastite duše pružaju primer ove prirodne pokvarenosti ; a ovo, uveren sam, nije vaš slučaj."

„A takvi će," odgovorio je stranac, „uvek biti poslednji da tako nešto tvrde. Lupeži neće nimalo više nastojati da ih uvere o podlosti čovečanstva, no što razbojnici da nas obaveste da na drumu ima lopova. Ovo bi, doista, bio metod koji bi vam skrenuo pažnju da se pripazite, a time bi oni osujetili svoje vlastite namere. Iz toga razloga lupeži, premda su veoma skloni da ruže pojedine osobe, ipak nikada ne nabacuju opaske o ljudskoj prirodi uopšte." Stari je gospodin ovo izgovorio tako vatreno da Džons, uviđajući sa žalošću da neće moći da napravi od njega preobraćenika, i ne želeći da ga vređa, nije uzvratilo nikakav odgovor.

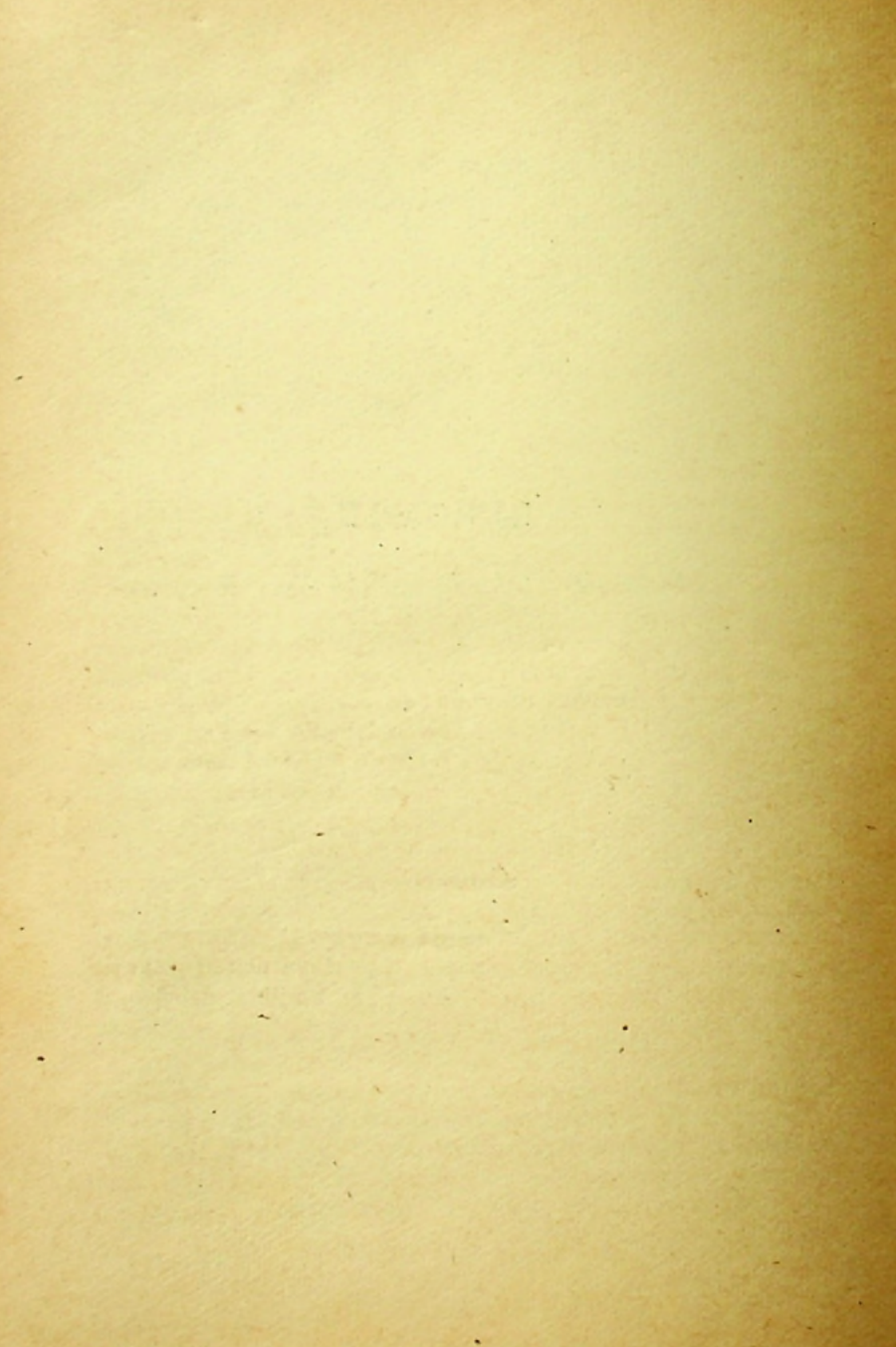
Dan je sada počeo da prosipa svoje prve zrake svetlosti, i Džons se izvinio strancu što se tako dugo zadržao i možda mu uskratio njegov odmor. Stranac je odgovorio, „Da nikada manje nije želeo odmor nego sada; da su dan i noć njemu ravnodušna doba; i da obično iskorišćuje prvo za počinak a drugo za svoje šetnje i bdenja nad knjigom. „Međutim," kazao je, „sada je najdivnije jutro, iako možete da podnesete još malo bez vlastitog počinka i hrane, ja ću vas rado zabaviti prizorom nekih prekrasnih pogleda, koje, verujem, još niste videli."

Džons je vrlo rado prihvatio ovu ponudu, i odmah su zajedno krenuli iz kuće.

Što se Portridža tiče, on je pao u dubok san baš kad je stranac završio svoju priču; jer njegova je radoznalost bila zadovoljena, a razgovor koji je sledio nije bio dovoljno snažan u svome dejstvu da bi ga oslobodio čari sna. Džons ga je stoga ostavio da se slatko naspava; a kako će možda na ovome mestu i čitaocu goditi ovakva blagonaklonost, to ćemo ovde okončati osmu knjigu naše istorije.

KJNIGA IX

KOJA OBUHVATA DVANAEST CASOVA

GLAVA I

O ONIMA KOJI PRAVNO SMEJU, I O ONIMA KOJI NE SMEJU, DA
PIŠU ISTORIJE KAO ŠTO JE OVA

Između drugih valjanih koristi sa kojih sam smatrao da je ustanovljenje ovih uvodnih glava umesno, po mome sudu jeste i ta što su one kao neka vrsta marke ili pečata koji mogu docnije da omoguće ravnodušnom čitaocu da razlikuje ono što je istinito i pravo u ovoj vrsti istorijskih spisâ, od onoga što je lažno i patvoreno. Zaista, izgleda verovatno da će takvo neko obeležje uskoro, možda, postati neophodno, pošto će povoljan prijem u javnosti koji su dvojica ili trojica spisatelja pribavili nedavno svojim delima ove vrste, verovatno poslužiti kao ohrabrenje mnogim drugima da preduzmu slične poduhvate. Tako će nastati tušta i tma budalastih romana i čudovišnih priča, bilo na veliko osiromašenje knjižarâ, bilo na veliki gubitak vremena i izopačenost morala čitaocâ; još gore, na širenje sablazni i potvore, i stvaranje predrasuda prema karakterima mnogih čestitih i valjanih ljudi.

I ne sumnjam da je oštroumnog pisca *Spektatora* isti taj obzir naveo da stavlja latinske i grčke mote pred svaki svoj spis da bi se zaštitio od zanimanja onih škrabala koji, nemajući dara spisateljskog do li onog koji poučava učitelj pisanja, ipak se ništa više ne boje i ne stide, kao i njihov dobri brat iz basne što njače u lavljjoj koži, da prisvajaju onu istu titulu koju i najveći genije.

Ovaj izum, dakle, njegov moto, onemogućio je svakom živom čoveku da se drzne da podražava *Spektatora*, ako ne bi razumevao bar jednu rečenicu tih učenih jezika. Na isti način ja sam sada sebe osigurao od podražavanja onih koji su potpuno nesposobni da razmišljaju, i čija učenost nije dorasla pisanju ogleđa.

Ne bih hteo da ovde budem shvaćen kao da proturam mišljenje da najveća vrednost ovakvih istoriskih spisa može ležati u ovim uvodnim glavama; ali, uistinu, oni delovi koji sadrže samo pričanje pružaju više ohrabrenja peru podražavalaca nego oni koji se sastoje od opažanja i razmišljanja. Ovde mislim na onakve podražavaoce kao što je Rod podražavao Šekspira, ili kao što Horacije nagoveštava da su se neki rimljani ugledali na Katona, hodajući bosih nogu i praveći kisela lica.

Izmišljati dobre priče, i kazivati ih dobro, verovatno su vrlo retki darovi, pa ipak opazio sam malo osoba koje su se utručavale da ciljaju na oba; a ako ispitamo priče i romane kojima svet obiluje, mislim da možemo slobodno da zaključimo da većina pisaca ne bi pokušala da pokaže zube (ako mi se dozvoljava ovaj izraz) ni u kojoj drugoj oblasti pisanja; niti bi, zaista, mogli da napišu dvanaest rečenica ma o kakvom drugom predmetu uopšte. *Scribimus indocti doctique passim.**) može se istinitije kazati o istoriku ili biografu no i o jednoj drugoj vrsti pisaca; jer sve umetnosti i nauke (čak i sama kritika) zahtevaju izvestan mali stepen učenosti i znanja. Pesništvo, doista, može se možda smatrati izuzetkom; jer ono zahteva brojeve, ili nešto slično brojevima; dok za sastavljanje romana i pripovedaka nije potrebno ništa sem hartije, perâ i mastila, sa sposobnošću ruke da se ovi upotrebe. Ovo je, zamišljam, i mišljenje samih spisatelja, kao što to njihovi proizvodi pokazuju; a to mora biti i mišljenje čitalaca, ako, doista, i ima takvih.

Otuda mi treba tu da tražimo koren onog sveopšteg prezira koji je svet, koji uvek izvodi celinu iz većine, vazda imao prema svima spisateljima istorija koji ne izvode svoje gradivo iz dokumenata. Iz strahovanja od ovoga prezira bili smo tako obazrivi da smo izbegli pojam izmišljene priče, ime kojim smo inače mogli da budemo posve zadovoljni; a pošto

*) Svaki tupavko danas sme da piše:
Stih je posto' zanat svakoga što diše.

imamo valjane izvore za sve ove naše ličnosti, ništa manje doista no što je ogromna i autentična katastarska knjiga prirode, kao što je to drugde nagovešteno, naš trud ima dovoljno prava da se nazove istorijom. Zacelo on zaslužuje izvesno preimućstvo nad onim delima za koje je jedan od najduhovitijih ljudi smatrao da proizlaze iz jednog *pruritus*-a, ili, uistinu, iz prilične razlabavljenosti mozga.

Ali osim beščašćenja kojim se ovako sramoti jedna od najkorisnijih kao i najzabavnijih vrstâ spisâ, ima razloga strahovanju da ćemo, dajući podršku ovakvim piscima, mnogo doprineti beščašćenju jedne druge vrste, — mislim karakterâ mnogih valjanih i cenjenih članova društva; jer najtupaviji pisci, kao i najtupaviji sabesednici, uvek su uvredljivi. Oni oboje imaju dovoljno jezika da bi bili nepristojni i preterani. I zacelo, ako je gore pomenuto mišljenje tačno, nije nikakvo čudo što dela tako ružnog postanja i sama jesu ružna, ili teže da druge učine takvim.

Da bih, dakle, sprečio ubuduće ovakve neumerene zloupotrebe dokolice pisanja i slobode štampe, naročito pošto izgleda da one svetu groze više nego obično, usudiću se da ovde pomenem neke kvalifikacije od kojih je svaka u dosta visokom stepenu neophodna ovom redu istorika.

Prva je genijalnost, bez čije pune žice, veli Horacije, ne koriste nam nikakve studije. Pod genijem ja bih razumeo onu moć, ili tačnije one moći duha, koje su kadre da prodru u sve stvari koje su na domaku našeg saznanja, i da razaberu njihove bitne razlike. To nije ništa drugo doli pronalaženje i rasuđivanje; oni se oboje zovu zajedničkim imenom genije. pošto su darovi prirode koje donosimo sobom na svet. U pogledu i jednog i drugog, izgleda da su mnogi ljudi zapali u velike zablude; jer pod pronalaženjem, mislim, obično razumeju neku stvaralačku moć, što bi doista dokazalo da većina pisaca izmišljenih priča imaju najviše prava da polažu na nju; međutim pod pronalaženjem se stvarno ne podrazumeva ništa više (kao što i sama reč kaže) nego otkriće, ili nalazaženje; ili, da to objasnimo sažeto, hitro i oštroumno prodiranje u istinsku suštinu svih predmeta našeg razmišljanja. Ovo, mislim,

retko kada može da postoji a da nije praćeno istovremeno rasuđivanjem; jer kako se može reći da smo otkrili istinsku suštinu dveju stvari, bez razaznavanja njihovih razlika, meni izgleda teško pojmljivo. Ele, ovo poslednje je neosporna oblast rasuđivanja; pa ipak nekolicina ljudi od duha saglasili su se sa tupavcima ovoga sveta da prikazuju kao da su ovo dvoje retko, ili nikad, svojina jedne i iste osobe.

Ali premda bi oni bili takvi, oni ipak nisu dovoljni za našu svrhu bez dobrog dela učenosti; za to bih opet mogao da navedem autoritet Horacijev, i mnogih drugih; ako je i jedan potreban da bi se dokazalo da alatke nisu od koristi radniku kada nisu naoštrene umetnošću, ili kad su mu potrebna pravila da ga upute u njegov rad, ili kada nema građe sa kojom bi radio. Učenost zadovoljava sve ove potrebe; jer priroda može da nas samo snabde sposobnošću, ili, kao što sam ja izabrao da to osvetlim, alatkama naše struke; učenost mora da ih podesi za upotrebu, mora da ih uputi u to, i, najzad, mora da doprinese bar jedan deo gradiva. Pouzdano znanje istorije i lepe književnosti neophodno je nužno; i praviti se tobožnjim istorikom bez ovoga dela saznanja u najmanju ruku tašto je i uzaludno, kao i zidati kuću bez greda ili maltera, ili opeka ili kamena. Homer i Milton, premda su svojim delima dali i ukras brojeva, bili su obojica istorici ove vrste, i gospodari sve učenosti svojih doba.

Zatim, ima jedna druga vrsta saznanja koju učenost ne može da daruje, a to je ona koja se stiče razgovorom. Toliko je ona potrebna za razumevanje karaktera ljudi da niko nije veći neznalica u njoj od onih učenih sitničara koji čitav vek provode u koležima i među knjigama; jer ma koliko izvrsno ljudska priroda bila opisana od strane pisaca, istinski i praktičan sistem može da se nauči samo u svetlu. Doista, slično se zbiva i u svakoj drugoj oblasti saznanja. Ni fizika ni pravo ne mogu se praktično naučiti iz knjigâ. Štaviše, i zemljodelac, vrtlar i gradinar, moraju iskustvom da usavršavaju one osnove koje su stekli čitanjem. Makoliko tačno oštroumnij g. Miler opisao biljku, on ipak savetuje svojim učenicima da je vide u vrtu. Kao što moramo opaziti, i posle najlepših po-

teza jednog Šekspira, ili Džonsona, jednog Vilerlia ili Otveja, izvesne crte prirode promaći će čitaocu, koje će mu proučena gluma jednog Gorika, jedne Siberove ili Klajvove*) prikazati; tako, na istinskoj pozornici, karakter se pokazuje u jačoj i smelijoj svetlosti no što može da se postigne opisivanjem. A ako je ovo slučaj u onim tananim i uzbudljivim opisima koje su sami veliki pisci preslikali iz života, koliko će to još više važiti onda kada pisac ne precrtava iz prirode nego iz knjiga? Takvi karakteri su samo blede kopije kopija, i ne mogu imati ni tačnosti ni duha originala.

E.e. naš istorik mora da bude razgovoran uopšte, to jest, da opšti sa ljudima svih redova i položaja; jer poznavanje takozvanog otmenog sveta neće ga uputiti da razume onaj siromašni; niti će ga, *è converso*, činjenica da poznaje niže ljudske staleže, naučiti običajima i ponašanju onih viših. I premda se može pomisliti da će ga poznavanje bilo kojeg od ovoga dvoga osposobiti da opiše bar ono što poznaje, ipak će on i u ovome daleko podbaciti u savršenstvu; jer ludorije obaju redova uistinu slikaju jedan drugog. Na primer, pokondirenost otmenog sveta izgleda bleštavija i smešnija u prostodušnosti ubogih; i opet, grubost i varvarstvo ovih drugih izazivaju mnogo jače pretstave besmislenosti kada se uporede i stave nasuprot uglađenosti koja vlada među onima prvim. Osim toga, da kažemo istinu, postupci našeg istorika biće usavršeni obema vrstama ovih razgovora; jer u jednima će lako naći primere prostodušnosti, čestitosti i iskrenosti; u drugima uglađenosti, otmenosti i širine duha; ovo poslednje svojstvo i sâm sam jedva ikada video kod ljudi niskoga porekla i obrazovanosti.

Ali ni sve ove osobine, koje sam do sada propisao mome istoriku, neće mu koristiti, ne bude li imao ono što se obično

*) Ima neke osobite umesnosti da se ovde pomene ovaj veliki glumac i one dve najzaslužnije proslavljene glumice, jer su se svi oni izgradili samo na proučavanju prirode, a ne ugledanjem na svoje prethodnike. Otuda su oni bili kadri da nadmaše sve svoje prethodnike, i stekli takvu zaslugu kakvu ropsko krdo podražavalaca nikada ne može da postigne.

podrazumeva pod rečju dobro srce, ne bude li bio kadar do-
oseća. Pisac koji bi hteo nekog da rasplače, veli Horacije, mor-
najpre da plače sâm. Uistinu, nijedan čovek ne može dobro
da naslika bedu, ako je i sam ne oseća dok slika; i ja n-
sumnjam da su najosećajniji i najpotresniji prizori i bili na-
pisani sa suzama u očima. Isto je tako i sa smešnim. Ja sam
uveren da nigde neću naterati moga čitaoca da se od sme-
nasmeje do li onda gde sam se i sâm smejao pre njega; osim
ako se ne bi dogodilo da on oseti naklonost da se smeje men-
umesto da se smeje sa mnom. Možda je to bio slučaj u ne-
kim delovima ove glave, te, strahujući od toga, ja ovde stav-
ljam tačku.

GLAVA II

KOJA SADRŽI JEDNU ZAISTA VEOMA IZNENAĐUJUĆU PUSTO-
LOVINU, KOJU JE DOŽIVEO G. DŽONS U SVOJOJ ŠETNJI SA
ČOVEKOM SA BREGA

Aurora je tek otškrinula svoj prozorčić i dan je počeo
da sviće kada su Džons i stranac izišli iz kuće i počeli se pe-
njati uz breg Mazard; tek što su izišli na vrh, pred njima se
ukazao prizor slikovitiji no što ga je svet ikada video, i
koji bismo i mi isto tako prikazali čitaocu, da nas dva razlo-
ga ne sprečavaju u tome: prvo, očajavamo da se našem opisu
ne bi divili oni koji su ovaj prizor videli; i drugo, veoma sum-
njamo da bi to mogli da razumeju oni koji to nisu videli.

Džons je nekoliko minuta stajao nepokretno u jednom
istom položaju, upravljajući svoje oči ka jugu; na to ga je
stari gospodin upitao: „Šta to gleda sa toliko pažnje?“ „Avaj,
gospodine,“ odgovorio je on sa uzdahom, „pokušavam da sa-
gledam svoj vlastiti put ovamo. Gospode Bože, kako je Glo-
ster daleko od nas! Kako je ogroman prostor pukao između
mene i moga vlastitog doma!“ — „Tako je, tako je, mladi
gospodine,“ uzviknuo je starac, „a sudeći po vašim uzdasi-
ma, i između onog što volite više nego svoj vlastiti dom, ako

se ne varam. Opažam da predmet vaših misli nije na domaku vaših očiju, ali meni se ipak čini da nalazite zadovoljstvo da gledate na tu stranu." Džons je odgovorio sa osmehom: „Vidim, stari prijatelju, da niste zaboravili osećaje mladosti; i priznajem vam da su se moje misli zabavljale onako kako ste pogodili.”

Oni se sada uputiše onom delu brega koji gleda prema severo-zapadu, i koji se izdiže nad jednom gustom i prostranom šumom. Tek što su stigli tamo, oni začuše najžešće vriske neke žene koji su dopirali odozgo iz šume. Džons oslušnu jedan časak, pa onda, ne govoreći ni reči svome drugu (jer, zaista, stvar je izgledala dovoljno prešna), odjuri, ili tačnije skliznu niz breg, ne strahujući ni najmanje za svoju sopstvenu sigurnost, pa ne hajući uputi se pravo šumarku otkuda je glas dopirao.

Nije bio duboko zašao u šumu kada je ugledao najružniji prizor: ženu napola голу u rukama razbojnika koji joj je namakao svoj pojas oko vrata i pokušavao da je uzvuče na granu nekog drveta. Džons nije postavljao nikakva pitanja u međuvremenu; on se odmah bacio na tu hulju, i tako se dobro poslužio svojim vernim štapom od hrastovine da ga je povalio na zemlju pre no što je ovaj i mogao da se brani, doista, bezmalo i pre no što je znao da je napadnut; niti je prestajao sa udarcima sve dok sama žena nije uzela da ga moli da se okani, govoreći mu da je uverena da je on svoj posao valjano obavio.

Tada je ova jadnica pala na kolena pred Džonsa i hiljadu mu puta zahvalila za svoje oslobođenje. On je podigao odmah, i kazao joj je da je veoma zadovoljan slučajem koji ga je uputio ovamo da joj pomogne, gde je tako neverovatno da bi ikakve pomoći mogla naći, dodajući da izgleda kao da ga je Nebo odredilo da bude srećno oruđe njene zaštite. „Štaviše,” odgovorila je ona, „ja vas mogu bezmalo da zamislim kao nekog dobrog anđela; i, da vam istinu kažem, vi meni više ličite na anđela nego li na čoveka.” Doista, on je bio divan čovek; i ako lepo telo i najljupkije crte lica, ukrašene mladošću, snagom, svežinom, duhom i dobroćudnošću mogu

da učine da čovek bude sličan anđelu, on je zacelo tu sličnost imao.

Oslobodena zarobljenica nije toliko pripadala ljudsko-andeoskoj vrsti: izgledala je bar sredovečna, a ni lice joj nije imalo izgled velike lepote; ali kako su joj haljine sa gornjeg dela tela bile poderane, njene dojke, koje behu lepo uobličene i izvanredno belc, privukle su oči njenoga oslobođioca, i nekoliko časaka oni su stajali nemi, zureći jedno u drugo; to je trajalo sve dok lupež na zemlji nije počeo da se miče, i Džons uze pojas, koji je bio namenjen drugoj svrsi, i sveza mu obe ruke pozadi. Sada, kad mu je osmotrio lice, on otkri na svoje veliko iznenađenje, i možda ne malo na svoje zadovoljstvo, da ova osoba nije niko drugi do glavom zastavnik Norterton. Niti je zastavnik zaboravio svoga ranijeg protivnika, koga je prepoznao istoga časa čim je k sebi došao. Njegovo je iznenađenje bilo ravno Džonsovom; ali ja zamišljam da je njegovo zadovoljstvo u ovoj prilici bilo znatno manje.

Džons je pomogao Nortertonu da ustane, pa onda, gledajući mu pravo u oči, reče: „Zamišljam, gospodine, da niste očekivali da ćete me ponovo sresti na ovome svetu, i priznajem da sam i sâm isto tako malo očekivao da ću vas videti ovde. Međutim, vidim da nas je sreća ponovo sastavila, i dala mi zadovoljenje za ozledu koju ste mi naneli, čak i bez moga znanja.”

„Zbilja, mnogo priliči časnom čoveku,” odgovori Norterton, „da sebi pribavlja zadovoljenje obaranjem čoveka s leđa. Ja nisam mi kadar da vam dam zadovoljenje, pošto nemam mača: ali ako vi smete da se pokažete kao gospodin, pođimo pnamo, gde mogu da se snabdem mačem, i ja ću vam pokazati kako častan čovek treba da se ponaša.”

„Zar priliči hulji kao što ste vi,” uzviknuo je Džons, „da kuži ime časti uzimajući ga na se. Ali neću više da traćim vreme u razgovoru s vama. Pravda zahteva da joj date zadovoljenje sada, i daćete joj ga.” Tada, okrenuvši se ženi, on je upita da li joj je kuća u blizini; ili, ako nije, zna li kakvu

kuću u susedstvu gde bi mogla da pribavi sebi pristojnu odeću da bi mogla da pođe sudiji.

Ona odgovori da je potpuno strankinja u ovome kraju. Onda Džons, opomenuvši se, reče da ima jednog prijatelja koji bi mogao da ih uputi; doista, on se čudio što ovaj nije došao za njim; ali, ustvari, dobri čovek s brega, kada se naš junak udaljio, seo je na jedan obronak odakle je, sa velikom strpljivošću i nehajem pratio ishod, premda je imao pušku u ruci.

Džons, kročivši iz šume opazio je starca gde sedi onako kako smo ga tek opisali; odmah je napregao svu svoju hitri-
nu i sa iznenađujućom brzinom popeo se na breg.

Starac je posavetovao Džonsu da odvede ženu u Apton, koji je, reče, najbliža varoš, gde će sigurno moći da je opremi svim vrstama potreba. Pošto je saznao pravac puta, Džons se oprostio sa Čovekom s brega, i umolivši ga da Portridža uputi istim putem, vratio se hitro u šumu.

Naš junak, odlazeći da se raspita kod svoga prijatelja, smatrao je da lupež, čije su ruke bile svezane naopako, neće moći da nanese ženi nikakvo zlo, i da izvrši na njoj svoje opake namere. Sem toga, on je znao da neće biti van domašaja njenog glasa, i da se može brzo vratiti da bi sprečio svako zlo. Štaviše, on je izjavio lupežu, bude li pokušao da joj nanese i najmanju uvredu, da će on sâm odmah biti izvršilac odmazde nad njim. Ali Džons je, nažalost, zaboravio da su Nortertonove noge bile slobodne, premda su mu ruke bile svezane; niti je on i najmanje upozorio zarobljenika da ovi-
ma ne sme da se koristi onako kako mu se bude svidelo. Norterton je stoga, pošto se u ovome pogledu nije obavezao ni-
kakvom rečju, mislio da može da se udalji bez i najmanje povrede časti, ne smatrajući se obaveznim ni po kakvim pravili-
ma da sačeka formalan otpust. Stoga on skoči na noge, bu-
dući da su mu ove bile slobodne, i ode kroz šumu, koja je štiti-
la njegovo povlačenje; ni žena, čije su oči, možda, pre bile upućene njenom spasio-
cu, nije ni jednom pomislila na njegovo bekstvo, niti se i malo potrudila da to spreči.

Tako je Džons, kada se vratio, našao ženu samu. On je hteo da traga neko vreme za Nortertonom, ali ona to nije htela da mu dopusti, preklinjući ga da je otprati do varoši kojoj su ih uputili. „Što se tiče bekstva onoga čoveka,” kazala je, „to me ne čini nespokojnom; jer i filosofija i Hrišćanstvo uče nas da opraštamo uvrede. Ali zazirem što vas uznemiravam, gospodine; i još gore, zbog svoje golotinje, stidim se da vam pogledam u oči. Više bih volela da idem sama, da mi vaša zaštita nije potrebna.”

Džons joj je ponudio svoj kaput; ali, ja ne znam iz koga razloga je ona na sva njegova iskrena navaljivanja, odbila da ga primi. On ju je onda umolio da zaboravi oba uzroka svoje zbunjenosti. „Što se tiče prvoga,” rekao je on, „ja sam samo izvršio svoju dužnost time što sam vam pružio zaštitu; što se pak ovog drugog tiče, ja ću ga potpuno ukloniti na taj način što ću celoga puta ići ispred vas; jer ja ne bih hteo da vas moji pogledi vređaju, a ne mogu da snosim odgovornost da ću se moći odupreti dražima tolike lepote.”

Tako su naš junak i oslobođena gospa išli na isti onaj način na koji su ranije hodali Orfej i Evridika; ali premda ne mogu da verujem da je ova lepotica namerno dovodila Džonsa u iskušenje da se obazire i gleda za sobom, ipak ona je često puta tražila njegovu pomoć prilikom prelaženja preko ograda, i sem toga dešavale su joj se razne zgode i nezgode koje su ga često puta primorale da se okrene. Međutim, bio je bolje sreće nego jadni Orfej, jer on je doveo svoju drugaricu, ili tačnije sledbenicu, bezbedno u slavni grad Apton.

GLAVA III

DOLAZAK G. DŽONSA I NJEGOVE GOSPE U GOSTIONICU; I
VEOMA ISCRPAN OPIS BITKE U APTONU

Premda je čitalac, ne sumnjamo, vrlo nestrpljiv da sazna ko je bila ova gospa, i kako je zapala u šake g. Nortertona, moramo ga zamoliti da svoju radoznalost odgodi za

kratko vreme, pošto smo prisiljeni nekim vrlo jakim razlozima, koje će on možda docnije pogoditi, da ga još malo duže držimo u neizvesnosti.

Tek što je g. Džons sa svojom lepom saputnicom ušao u grad, oni su odmah otišli u onu gostionicu koja je u njihovim očima izgledala najlepša u toj ulici. Džons je ovde naredio nekom sluzi da mu pokaže sobu na spratu, i počeo se peti stepenicama, kada gospodar kuće ščepa razbarušenu lepoticu koja je žurno išla za njim, i povika: „Hej more, prosjačka ženetino, kuda si se ti uputila? Ostani tu dole, čuješ li!“ Ali u tom trenutku Džons zagrmе odozgo: „Pustite gospodu gore!“ tako zapovedničkim glasom, da dobri čovek na mah trže ruke, i gospoda se uputi sobi što je brže mogla.

Ovde joj Džons izrazi radost zbog srećnog dolaska, i onda se udalji, da bi joj, kako je obećao, poslao gazdaricu sa nešto odeće. Sirota žena zahvalila mu je od srca za svu njegovu ljubaznost, i kazala je da se nada da će ga uskoro ponovo videti, da bi mu još hiljadustruko zahvalila. Za vreme ovog kratkog razgovora ona je, što je bolje mogla, pokrivala rukama svoja bela nedra; jer Džons nije mogao da izbegne da kradomice ne baci lukav pogled ili dva, premda se starao što je bolje mogao da joj time ne nanese uvredu.

Desilo se da su naši putnici uzeli konačište u jednoj kući izvanredno dobrog ugleda, gde se irske gospođe stroge vrline, i mnoge severnjačke cure istih osobina, rado zaustavljaju na putu za Bât. Iz toga razloga gazdarica ne bi ni po koju cenu dopustila da se pod njenim krovom vode nepristojni razgovori ma kakve vrste. Doista, takve radnje tako su gadne i kužne, da one kuže i sama bezazlena mesta u kojima se zbivaju, i daju glas rdave, ili zloglasne kuće svima onim kućama u kojima se takve stvari trpe.

Ja, dabome, ne bih hteo da tvrdim da čednost tako stroga kao ona koja je vladala u Vestinom hramu može da se održava u jednoj gostionici. Moja dobra gazdarica nije se ni nadala takvom blagoslovu, niti ijedna od gospoda o kojima sam govorio, ili, zaista, ni druge najstrožih pogleda, nisu očekivale ili zahtevale tako što. Ali isključiti svako

prostačko naložništvo i najuriti sve kurve u ritama izvan zidova kuće, u moći je svakoga. Ovoga se moja gazdarica vrlo strogo držala, i ovo su njene čestite gošće, koje nisu putovale u ritama. vrlo razložno očekivale od nje.

Ele, nije trebalo previše ružne podozrivosti pa da se zamisli da su g. Džons i njegova poderana saputnica imali u vidu izvesne namere koje su, premda se trpe u nekim hrišćanskim zemljama, gleda im se kroz prste u drugim, a upražnjavaju se u svima, ipak izrično zabranjene, kao ubistvo, ili ma koji drugi strašan porok od strane one religije koja je opšte primljena u tim zemljama. Stoga, čim je gazdarica dobila mig o dolasku gore rečenih osoba, ona se dade na razmišljajne o načinu kako da ih najsigurnije izbací. Da bi ovo postigla, opremila se jednim dugim i smrtnim orudem kojim, u vreme mira, sobarica obično uništava trud vrednoga pauka. Prostački kazano, bila je uzela pajalicu, i upravo je htela da jurne iz kuhinje kada joj pristupi Džons tražeći od nje haljinu i druge delove odeće, da bi zaodenuo polugolu ženu gore u sobi.

Ništa ne može više da izazove ljudski bes, niti je opasnije po onu kardinalnu vrlinu, strpljenje, nego moljakanje izvanrednih usluga za račun baš onih osoba prema kojima smo planuli gnevom. Iz ovog razloga je Šekspir vrlo vešto dao svojoj Dezdemoni da svoga muža moljaka za usluge Kasiju, čime ne samo potpaljuje njegovu ljubomoru no mu i gnev dovodi do vrhunca ludila; i mi vidimo nesrećnog Mavra manje kadrím da vlada svojom strašću u ovoj prilici, nego čak i u onoj kada je ugledio svoj dragoceni dar ženi u rukama svoga tobožnjeg suparnika. Ustvari, ovakve pokušaje smatramo uvredama našem razumu, a takvima ljudska se oholost vrlo teško priklanja.

Moja gazdarica, premda vrlo dobroćudna žena, imala je, zamišljam, nešto od ove oholosti u svome sastavu; jer jedva da je Džons bio izložio svoju molbu, kad ga ona napade izvesnim oružjem koje ga su se — premda nije ni dugačko ni kratko, ni oštro ni tvrdo, i doista svojim izgledom ne preti ni smrću ni ranom, — mnogi mudri ljudi, ne, čak i mnogi

hrabri, plašili i grozili; i to u takvoj meri da neki koji su se usuđivali da pogledaju i u same čeljusti napunjenog topa, nisu smeli da gledaju u usta u kojima to oružje vitla; i pre no da se izlože opasnosti stradanja s te strane, zadovoljavali su se da izgledaju i najbednije i najkukavnije spodobе u očima svih svojih poznanika.

Da priznam istinu, bojim se da je g. Džons bio jedan od takvih; jer, premda je bio napadnut, i žestoko leman gore rečenim oružjem, nije se mogao izazvati na davanje ikakvog otpora, već je na najkukavniji način preklinjao svoju protivnicu da obustavi dalje napade; prosto rečeno, on ju je najrevnosnije samo molio da ga sasluša; ali, pre no što mu je molba mogla biti uslišena, gostioničar glavom uđe u okršaj i prigrli stvar one strane kojoj je, kako se činjaše, pomoć bila vrlo malo potrebna.

Ima jedna vrsta heroja koji se smatraju "odlučnim u svome izboru ili izbegavanju sukoba, prema karakteru i vladanju osobe sa kojom bi da zametnu kavgu. Za ove se veli da znaju ljude, i Džons je, verujem, poznavao ovu ženu, jer premda je prema njoj bio tako mek, tek što ga je napao njen muž, on je pokazao toliko borben duh, i pod pretnjom stroge kazne naredio mu je da ćuti; pretnja nije bila ništa manja no da će ga pretvoriti u gorivo za njegovu sopstvenu vatru.

Muž je, vrlo uvređeno, ali sa mešavinom sažaljenja, odgovorio: „Morali biste najpre da se pomolite Bogu da vas učini kadrим za to; uveren sam da sam bolji od vas; da, i to u svakom pogledu." Odmah zatim ispalio je jedno pola tuceta reči „bludnica" na račun gospode gore na spratu; ali tek što je poslednja od tih reči ostavila njegove usne, tojaga koju je Džons držao u ruci tresnula ga je po leđima.

Pitanje je da li su gostioničar ili gostioničarka spretnije i brže uzvratile ovaj udarac. Gostioničar, nemajući ničega u rukama, udarao je pesnicama, a dobra žena zamahnuvši pajalicom i ciljajući u Džonsovu glavu, verovatno bi odmah okončala okršaj, kao i Džonsovo žiće, da spuštanje pajalice nije bilo sprečeno — ne čudesnim uplitanjem kakvog mnogobožanskog božanstva no jednim prirodnim ali vrlo sreć-

nim događajem, naime Portridžovim dolaskom; upravo u tom času on je ušao u kuću (jer strah ga je naterao da svaki korak sa brega prede trčeci), i videći opasnost koja je pretila njegovom gospodaru, ili drugu (nazovite ga kako vam se svidi), sprečio je tako žalosnu i veliku nesreću time što je zadržao gospodaričinu ruku, zamahnutu visoko u vazduhu.

Gostioničarka je ubrzo primetila prepreku koja je zadržala njen udarac; i ne mogavši da oslobodi svoju ruku iz Portridžove, ispuštila je pajalicu; pa onda, ostavljajući Džonsa u zaptu svoga muža, bacila se sa najvećim besom na ovoga jasnika koji je već bio dao glasa od sebe uzvikom: „Sto mu gromova! Zar hoćete da ubijete moga prijatelja?”

Portridž, iako nije bio mnogo svikao na bojevo, nije hteo da se drži po strani kada je njegov prijatelj bio napadnut; niti je bio mnogo nezadovoljan udelom u bici koji je njemu zapao; i zato je uzvraćao udarce gostioničarki čim bi ih primio: boj se sada uporno vodio na svima stranama, i izgledalo je neizvesno kojoj će se strani Fortuna privoleti, kada naga gospoda, koja je na vrhu stepeništa osluškivala razgovor koji je prethodio boju, naglo side i, ne mereći nepravičnu nejednakost dvoje prema jednome, obori se na jednu ženu koja se pesničila sa Portridžem; niti je taj veliki zatočnik ustuknuo, no je još udvostručio bes svoje navale kada je video da mu nove snage pritiču u pomoć.

Pobeda bi sada morala pripasti putnicima (jer i najhrabrije čete moraju da ustuknu pred brojno nadmoćnim neprijateljem) da nije Suzana, sobarica, srećom došla u pomoć svojoj gospodarici. Ova Suzana bila je cura teške ruke (kako se veli) da joj je u čitavom kraju teško bilo naći para po tome, i, verujem, potukla bi i samu Palestru, ili koju bilo od njenih podanica Amazonki; jer telom je bila kršna i snažna kao dren, i kao stvorena za ovakve podvige. Kako su joj šake i ruke bile uobličene da zadaju udarce na veliko zlo neprijatelja, tako joj je i lice bilo dobro podešeno da prima udarce bez velike štete po sebe, budući da joj je nos već bio ravan s licem; usne su joj bile tako velike, da nikakav otok na njima nije mogao da se primeti, a sem toga, one su bile tako tvrde

da je pesnica jedva mogla da ostavi na njima ma kakav otisak. Naposletku, njene jagodice bile su tako ispučene kao da ih je priroda postavila u svrhu dvaju grudobrana da štite njene oči u ovim megdanima za koje je tako lepo izgledala kao stvorena i kojima je tako divno bila naklonjena.

Kada je ovo krasno čedo stupilo na poprište, odmah je prišlo onom krilu gde je gospodarica krčme vodila tako neravnu borbu sa po jednim članom oba pola. Ovde je ona odmah izazvala Portridža na megdan u dvoje. Portridž je primio poziv, i između njih je nastao najočajniji boj.

Sada su psi rata bili pušteni, i počeli su da oblizuju svoje krvave čeljusti; sada Pobeda, sa zlatnim krilima, lebdijaše visoko u vazduhu; sada Fortuna, mašivši se svojih terazija sa police, uze da važe sudbinu Džonsa, njegove štice, Portridžovu, nasuprot gostioničarevoj, njegove žene i sobarice; sve one visahu u tačnoj ravnoteži pred njom; ali onda se dogodi jedan srećan obrt koji odjednom okonča krvavi okršaj u kome su se polovina boraca već dovoljno naslađivali. Ovaj obrt sastojao se u dolasku jednog četvoroprega, na što su gostioničar i gostioničarka odmah odustali od dalje tuče, i na njihovu molbu i protivnici im ukazali istu blagonaklonost. Ali Suzana nije bila tako predusretljiva prema Portridžu; jer ta amazonska lepotica, pošto je oborila i zajašila svoga neprijatelja, požudno ga je lemala oberučke, ne obzirući se na njegov zahtev o obustavljanju neprijateljstava, niti na njegovu kuknjavu o ubistvu.

Tako, tek što je Džons ostavio gostioničara, on je pohrlio u pomoć svome poraženom drugu, od koga je sa mnogo muke otrgao pomahnitalu sobaricu; ali Portridž nije bio odmah svestan svoga oslobođenja, i on je još ležao opružen na podu, štiteći lice šakama; niti je prestajao da leleče, dok ga Džons nije prisilio da pogleda gore da bi video da je bitka završena.

Gostioničar, koji nije imao vidljivih ozleda, i gostioničarka, krijući rupcem svoje dobro izgrebeno lice, istrčali su hitro na vrata da bi dočekali kočije, iz kojih su sada izišle jedna gospodica i njena dvorkinja. Ove je gostioničarka odmah odvela u onu sobu u kojoj je Džons bio prvom ostavio svoju

lepu nagradu, pošto je to bila najbolja odaja u kući. Odlazeći u tu odaju, one su morale da pređu preko bojnoga polja, što su i učinile u najvećoj hitnji, krijući lica rupcima, budući da su želele da izbegnu mogućnost da ih ma ko primeti. Doista, njihova je obazrivost bila potpuno izlišna; jer sirota i nesrećna Helen, uzrok svega krvoprolića, bila je potpuno zauzeta nastojanjem da sakrije svoje vlastito lice, a ni Džons nije bio manje zauzet spasavanjem Portridža od Suzanine pomame. Kada je i ovo bilo srećno izvedeno, taj jadni čovek uputio se odmah česmi da opere lice i zaustavi onu bujicu krvi koju mu je Suzana tako obilno pustila kroz nozdrve.

GLAVA IV

U KOJOJ DOLAZAK JEDNOG RATNIKA POTPUNO OKONČAVA
NEPRIJATELJSTVA I DOPRINOSI ZAKLJUČENJU ČVRSTOG I
TRAJNOG MIRA IZMEĐU SVIH STRANAKA

Otprilike u ovo vreme dodoše jedan narednik i vod musketara sa nekim dezenterom u zaptu. Narednik se odmah raspitao za glavnog gradskog magistrata, i gostioničar ga je obavestio da je njemu lično povereno to zvanje. On tada zatraži konačište za sebe i svoje ljude, kao i kriglu piva, i žaleći se na hladnoću, opruži se pored kuhinjske vatre.

G. Džons je u to vreme tešio sirotu ojadenu gospođu koja je sedela pored stola u kuhinji i vajkala se na svoju nesreću; ali da moje lepe čitateljke ne bi bile na mucu u pogledu jedne naročite okolnosti, smatram da je umesno da ih ovde obavestim da se ona, pre no što je ostavila sobu na spratu, tako dobro zaodenula jednom navlakom za jastuke koju je tamo našla, da njeno osećanje pristojnosti nije bilo ni najmanje povredeno prisustvom tolikog broja ljudi koliko ih je sada bilo u odaji.

Sada je jedan od vojnika prišao naredniku, i šapnuo mu nešto na uho; na to je ovaj uperio svoj pogled na gospođu, i pošto ju je netremice gledao bezmalo ceo jedan minut, reče:

„Izvinite, gospodo, ali uveren sam da se ne varam; vi ste za-
celo gospoda kapetana Votersa.”

Sirotica žena, koja je u svojoj sadašnjoj nevolji vrlo malo
pažnje obraćala na prisutna lica, prepoznala je narednika,
čim ga je pogledala, i oslovivši ga po imenu, reče: „Da je ona
zaista nesrećna žena za koju je on drži,” ali je dodala: „Samo
se čudim kako iko može da me prepozna ovako prerusenu.”
Na to je narednik odgovorio, „Da je vrlo iznenađen što vidi
gospodu u takvoj nevolji i da strahuje da je zadesio neki
nesrećan slučaj.” — „Zaista, zadesila me je nesreća,” odgo-
vorila je ona, „i mnogo sam obavezna ovome gospodinu (po-
kazujući na Džonsa) što nije bila kobna i što sam sada živa
pa mogu o njoj da pričam.” — „Štogođ je gospodin učinio,”
uzviknuo je narednik, „uveren sam da će mu kapetan nado-
knaditi; i ako ja mogu da budem od ikakve pomoći, neka go-
spođa samo zapovedi, i smatraću se srećnim što mogu da po-
služim gospođu; doista, to bi mogao svako da smatra za sre-
ću jer znam da će ga kapetan dobro nagraditi.”

Gostioničarka, koja je sa stepenica čula ceo razgovor iz-
među narednika i gđe Voters, hitro je sišla, i otrčavši pravo
gdi Voters, uzela je da je preklinje za oproštaj, moleći je da
sve ono što se zbilo pripiše njenom neznanju: „jer, zaboga,
gospodo,” kazala je, „kako sam ja mogla i da pomislim da
će jedna takva dama da se pojavi u onakvoj haljini? Verujte,
gospodo, da sam makar jedanput naslutila da je gospođa go-
spođa, pre bih ispekla svoj jezik no što bih rekla ono što sam
rekla; i nadam se da će gospođa hteti da primi od mene je-
dnu haljinu, dok ne bude dobila svoje sopstvene.”

„Molim vas, ženo,” kazala je gđa Voters, „zaustavite vaš
bezobrazni jezik: kako vi možete da uobražavate da je meni
iole stalo za onim što dolazi sa usana takvog niskog stvoren-
ja kao što ste vi? Ali iznenađuje me vaša uverenost da ću
ja, posle onoga što se zbilo, hteti da obučem neku vašu dro-
njavu haljinu. Znaјte, dakle, kreaturo, da sam ja duhom vi-
soko nad tako nečim.”

Ovde se Džons umešao i zamolio je gđu Voters da opro-
sti gostioničarki, i da primi njenu haljinu: „Jer mora se pri-

znati," uzviknuo je, „naša je pojava bila malo podozriva kad smo se prvi put pojavili; i ja čvrsto verujem da sve ono što je ova dobra žena učinila, učinila je, kako veli, iz obzira prema dobrom glasu svoje radnje."

„I jesam, to je cela istina," kazala je ona: „gospodin govori kao pravi gospodin, i ja jasno vidim da on to i jeste zacelo, ova kuća je poznata sa svoga dobroga glasa, kao i moja koja na drumu, i ne hvalim se kada kažem da ovamo svraćaju i najbolje plemstvo, kako irsko tako i englesko. Što se toga tiče, čikam svakoga da mi kaže — potamo se! Dakle, kao što rekoh, da sam znala da je gospoda gospoda, pre bih izgorela svoje prste nego što bih gospodu uvredila; zacelo, ovde gdje dolazi gospoština i ostavlja novce, ja ne mogu pustiti da je sablažnjuje par dronjave gamadi koja, kud god ide, za sobom ostavlja više vašiju nego novaca; takav svet nikad ne izaziva moje sažaljenje; i zacelo, budalasto je i žaliti takav svet i kada bi naše sudije radili kako treba, oni bi takav ološ bio čevima najurili iz zemlje, kao što njima i priliči. Ali kako je gospodu zadesila nesreća, pa ako gospoda hoće da ukaže čas mojoj haljini, zacelo najbolja koju imam stoji gospodi na raspoloženju."

Da li je hladnoća, stid ili uveravanja g. Džonsa najviše ma privolelo gđu Voters, ja ne mogu da kažem; ali ona je dopustila da je ovaj gazdaričin govor umiri, i povukla se s tom dobrom ženom da bi se zaodenula onako kako se pristojno.

I gostioničar je bio otpočeo svoju besedu Džonsu, ali ga je taj vrli mladić odmah prekinuo rukujući se s njim srdačno i uveravajući ga u svoj potpuni oproštaj. „Ako ste vi, čestiti prijatelju, zadovoljni, verujte da sam i ja," kazao je. I doista, u jednom smislu, gostioničar je imao jači razlog da bude zadovoljan; jer on je bio primio pun stomak bubotakara dok je Džons jedva osetio jedan jedini udarac.

Portridž, koji je sve ovo vreme prao na pumpi svoj raszbijeni nos, vratio se u kuhinju upravo u času kada su se njegov gospodar i gostioničar onako srdačno rukovali. Kako je on bio čovek mirne naravi, ovi znaci izmirenja svideli su mu se i premda je na licu imao neka obeležja Suzanine pesnice, i jo

mnoga njenih nokata, on je ipak pretpostavio da se zadovolji svojim udesom u ovoj poslednjoj bici, nego da pokuša da ga poboljša u nekoj drugoj.

Herojska Suzana bila je isto tako zadovoljna svojom pobedom, premda ju je ova stala jedne modrice ispod oka koju joj je Portridž naneo u prvom naletu. Tako je između ovo dvoje zaključen savez, a one ruke koje su bile oruda rata, postadoše sada posrednici mira.

Tako je savršen spokoj bio opet uspostavljen u opštem stanju stvari; i tim povodom narednik je, iako to može izgledati suprotno načelima njegovog zvanja, posvedočio svoje odobravanje. „Eto vidite, to je prijateljski,” kazao je on; „sto mu muka mrzim da vidim da se dvojica dure jedno na drugo pošto su se malo podževaljali. Jedini je način kada se prijatelji svađaju pustiti da se lepo istutnje na prijateljski način, kako se veli, i okončaju spor bilo pesnicom, mačem ili pištoljem, kako im se već bude svidelo; što se mene lično tiče, davno neka me nosi ako svoga prijatelja ne volim najviše onda kada se tučem s njim. Biti zlopamtilo više priliči Francuzu nego li jednom Englezu.

On je onda predložio da se prinese žrtva zalivanjem, kao neophodan deo ceremonije prilikom svih ugovora ove vrste. Možda će čitalac ovde zaključiti da je on bio dobro upućen u antičku istoriju; ali to, premda veoma verovatno, ja ne tvrdim pouzdano, pošto on nije naveo nikakav autoritet u prilog ovome običaju. Vrlo je verovatno zaista da je on osnovao ovo svoje mnjenje na nekom veoma jakom autoritetu, pošto ga je on potkrepio nekolikim žestokim psovkama.

Čim je Džons čuo ovaj predlog, on se odmah saglasio sa učenim narednikom, i poručio je da se donese jedna bola, ili tačnije velika tendžera, napunjena pićem kakvo se upotrebljuje u ovakvim prilikama, i onda je lično otpočeo svečani čin. Desnom rukom uzeo je gostioničara za ruku, i, zgrabivši bolu levom, izustio je uobičajene reči i onda je povukao. Posle njega, isto su učinili i svi prisutni. Zaista, veoma je malo potrebno da se čitava stvar opiše u pojedinostima, pošto se ona tako malo razlikovala od onih zalivanja koja su tako po-

drobno prikazali antički pisci kao i njihovi moderni prepisi-vači. Glavna razlika sastojala se u dvema pojedinostima: prvo, prisutni su sipali piće samo niz svoja grla; i, drugo, narednik, koji je činodejstvovao kao sveštenik, pio je poslednji; ali on je sačuvao, verujem, antički oblik time što je u jednom gutljaju progutao veću količinu pića no ijedan član družine; sem toga, ako izuzmemo njegove usluge prilikom izvođenja svečanog čina, on jedini nije ništa priložio u pomenutu svrhu.

Ovi dobri ljudi sada se svrstase pored kuhinjske vatre, i dobro raspoloženje zavladao je potpuno; a Portridž ne samo što je zaboravio svoj sramni poraz, no je pretvorio glad u žed, i ubrzo se pokazao veliki šaljivčina. Mi, međutim, moramo da ostavimo ovaj prijatan skup, i da otpratimo g. Džon-
sa u odaju gde Voters gde je ručak, koji je on malo pre naručio, bio na stolu. Zaista, nije bilo potrebno mnogo vremena da se on zgotovi, pošto je bio spremljen još pre tri dana, i samo je trebalo da ga kuvarica podgreje.

GLAVA V

IZVINJENJE ZA SVE HEROJE KOJI IMAJU DOBRE STOMAKE, SA OPISOM JEDNE BITKE LJUBAVNE VRSTE

Heroji, uprkos visokih ideala koje oni, zahvaljujući laskavcima, mogu da gaje o sebi, ili da svet zamišlja o njima, zacelo imaju u sebi više ljudskog nego božanskog. Ma koliko uzvišene njihove duše mogle da budu, njihova su telesa (a to će reći glavni delovi većine njih) u najmanju ruku podložna najgorim slabostima, i potčinjena su najgadnijim službama ljudske prirode. Među ovim poslednjim, čin jedena, koji su nekoliko mudrih ljudi smatrali kao krajnje nizak i nedoličan sa gledišta filozofskog dostojanstva, moraju u izvesnoj meri da vrše i najveći ovozemaljski vladalac, heroj ili filosof; štaviše, po koji put je priroda bila tako nestašna da je zahtevala od ovih dostojanstvenih osoba mnogo neumere-

nije vršenje ove službe no što je na nju obavezala ljude najnižega staleža.

Istinu govoreći, kako je svaki znani stanovnik ovoga globusa ustvari samo čovek, to niko ne treba da se stidi potčinjavanja onim nuždama koje se od čoveka zahtevaju; ali kada one goleme ličnosti koje sam upravo pomenuo milostivo ciljaju da ovu nisku službu ograniče samo na sebe — kao kad gomilanjem ili uništavanjem žele da spreče druge u jelu — oni tada zaista postaju vrlo niski i vredni prezira.

Sada, posle ovog kratkog uvoda, mislimo da ne ponižavamo našeg junaka, ako pomenemo neumeren žar kojim je prilegao na posao u ovoj prilici. Zaista, može se sumnjati da li je Ulis, koji je — uzgred budi rečeno — imao kako izgleda najbolji stomak od svih junaka one krkanlučke pesme, Odiseje, ikada imao bolji obed. Najmanje tri funte mesa, koje je ranije sačinjavalo sastavni deo jednoga vola, imalo je sada čast da postane deo pojedinca g. Džonsa.

Smatrali smo se obaveznim da pomenemo ovu pojedinost, pošto ona može da objasni zašto je naš junak privremeno zanemario svoju lepu drugaricu; ona je jela tek vrlo malo i doista bila se zabavila razmatranjima posve drugačije prirode, koja su za Džonsa prošla neopaženo sve dok nije potpuno zadovoljio apetit izazvan postom od dvadeset i četiri časa; ali tek što je svršio s ručkom, njegova je pažnja prema drugim stvarima ponovo oživela; s tim stvarima mi ćemo, dakle, da upoznamo čitaoca. G. Džons, o čijim smo ličnim preimućtvima do sada kazali vrlo malo, bio je, uistini, jedan od najnaočitijih mladića na svetu. Njegovo lice, osim toga što je bilo slika zdravlja, imalo je najnaočitije crte ljupkosti i dobroćudnosti. Ove osobine bile su tako izrazite na njegovom licu, tako se snažno dobrota naravi ocrtavala na njemu, da je to primećivao bezmalo svako ko ga je video, premda su oduhovljenost i razboritost njegovih očiju — iako neskriveni za tačnog posmatrača — mogli da promaknu površnom pogledu.

Možda je usled ovoga, kao i zbog veoma fine kože njegovog lica imalo neku gotovo neizrecivu nežnost, koja mu je mogla dati izgled nečeg isuviše poženskarenog, da nije bilo

sjedinjeno sa najmuževnijim telom i držanjem: koliko je prvo bilo slično Adonisu, toliko je ovim drugim ličilo na Herkula. Sem toga, bio je živahan, uglađen, veseo i oran za šalu; svojim živim duhom doprinosio je da svaki razgovor, kome je prisustvovao, potekne življe.

Kada čitalac dovoljno promisli o ovim mnogim dražima koje su sve bile usredsređene u našem junaku, i u isto vreme uzme u obzir nove obaveze gde Voters prema njemu, izgledaće više pritvorstvo nego čistota duše, budemo li gajili o njoj rdavo mnenje zato što je ona stekla o njemu veoma dobro mišljenje.

Ali ma kakva se osuda izrekla protiv nje, moj je posao da stvari i činjenice ispričam tačno. Uistinu, gda Voters ne samo da je imala dobro mišljenej o našem junaku, već i veoma jaku naklonost prema njemu. Da odmah kažem smelo, ona se u njega zaljubila, u današnjem opšte primljenom smislu te fraze, koja primenjuje ljubav neodređeno na sve poželjne predmete svih naših strasti, apetita, i čulâ, i pod kojom se podrazumeva ono pretpostavljanje koje ukazujemo jednoj vrsti pre nego li nekoj drugoj.

Ali iako ljubav prema ovim pojedinim predmetima može da bude jedna i ista u svima slučajevima, mora se međutim dopustiti da se njeni postupci različiti; jer ma koliko mi bili zaljubljeni u jedan odličan goveđi rosbif, ili bocu burgundinca, u damasku ružu ili kremansko čemane, — ipak, mi se nikada ne osmehujemo niti očijukamo, niti se odevamo u lepe haljine, niti laskamo, niti nastojimo da ma kakvom drugom veštinom ili podvaljivanjem steknemo ljubav rečene govedine, itd. Uzdisati doduše poneki put možemo; ali to se obično dešava u odsutnosti, ne u prisutnosti, voljenog predmeta. Jer inače mogli bismo možda da se potužimo na njihovu nezahvalnost i gluhoću, — iz istog onog razloga iz koga se Pasifas*) žali na svoga bika, koga je nastojala da pridobije svom koketerijom koja se tako uspešno neguje u salonima

*) Pasifas, kći Heliosova, posle svoje veze sa bikom, rodila je čudovište Monotaura. — Prev

— prema mnogo razboritijim, kao i nežnijim, srcima otmene gospode.

Suprotno se zbiva u onoj ljubavi koja vlada među osobama iste vrste, ali različitih polova. Ovde, tek što se zaljubimo, naša glavna briga postaje da steknemo naklonost voljenog predmeta. Radi kakve se druge svrhe, doista, naša mladež uči svima veštinama kako da sebe učini prijatnom? Kada to ne bi bilo u cilju ove ljubavi, ja sumnjam da bi i jedan od onih zanata koji se bave isticanjem i ulepšavanjem ljudske osobe mogao da opstane. Štaviše, oni veliki gladitelji naših manira, o kojima neki misle da nas uče onome što nas uglavnom deli od zverinja, čak i sami učitelji igranja, možda ne bi imali mesta u društvu. Ukratko, sve one ljupkosti koje mlade gospođice, i mlada gospoda takođe, uče od drugih; i mnoga doterivanja koja, pomoću ogledala, stiču sami od sebe, jesu, stvarno, ona ista *spicula et laces amoris* koje Ovidije tako često pominje; ili, kako se ona nekiput nazivaju, čitava baterija ljubavi.

Sada, tek što su gđa Voters i naš junak seli zajedno ona je počela da ga zasipa baterijama. Ali, ovde, pošto nam je namera da oprobamo jedan opis do sada ne okušan bilo u prozi ili u stihu, mislimo da je umesno da prizovemo u pomoć izvesna vazdušasta bića, koja će, ne sumnjamo, ljubazno pohrliti da nam pomognu u ovoj prilici.

„Recite onda, vi Gracije, vi koje nastanjujete nebeske dvore Serafininog lika; jer vi ste istinski božanske, uvek ste u njenom prisustvu, i dobro poznajete sve umetnosti opčinjavanja; recite, kakva su oružja sada bila upotrebljena da bi se srce g. Džonsa zarobilo.

„Prvo, iz dva divna plava oka, iz čijih svetlih lopti sevuše munje, izleteše dva značajna mila pogleda; ali, srećom po našeg junaka, pogodiše samo golemi komad govedine upravo u času kad ga je prenosio u svoj tanjir, i tako uzaman potrošiše svoju snagu. Ljupka ratnica opazi omašku, i odmah izvi jedan smrtni uzdisaj iz svojih bajnih nedara; uzdah koji bi tronuo svakoga ko bi ga čuo, i koji je bio dovoljan da smesta pokosi tuce jarana; tako mek, tako sladak, tako ne-

žan da je prodirni vazduh morao naći svoj tanani put ka srcu našeg junaka da nije srećom bio odagnan od njegovih ušiju grubim kлокotanjem nekog pića u boci koje je upravo nalivao u čašu. I mnoga je druga oružja okušala; ali bog je jedenja (ako takvo božanstvo postoji, jer ja to pouzdano ne tvrdim) spasao svoga žreca; ili, možda, to nije bilo *dignus vindice modus*, i tadašnja Džonsova bezbednost može da se objasni prirodnim sredstvima; jer kao što ljubav često puta štiti od napada gladi, tako može i glad, u nekim slučajevima, da nas odbrani od ljubavi.

„Bajna žena, razgnevljena učestanim razočaranjima, odlučila je da odloži oružje za kratko vreme; to vreme upotrebila je u pripremanju svih mašina ljubavne vojne za nov napad kad ručak bude završen.

„I tako, tek što je sto bio rasporemljen, ona je otpočela svoje napade. Prvo, pošto je svoje desno oko iskosila prema g. Džonsu, ispalila je iz njegovog kuta jedan najprodorniji pogled; taj hitac, premda mu je veliki deo siline propao pre no što je dopro do našeg junaka, nije prošao potpuno bez dejstva. Kada je lepotica to opazila, hitro je povukla svoj pogled, i oborila je oči, k zemlji, kao da je u neprilici zbog onog što je uradila; no ona je time samo htela da ga učini manje opreznim i, doista, da mu otvori oči, kroz koje je nameravala da učini prepad na njegovo srce. I sada, milo podižući one dve sjajne lopte koje su već počele da dejstvuju na jadnoga Džonsa, ona je u jednom osmehu ispalila odjednom plotun sitnih draži sa svoga lica: nije to bio osmeh veselosti ni radosti, no osmeh naklonosti i ljubavi koji većina gospođa uvek imaju u pripravnosti, i koji im služi da u jedan mah pokažu svoju dobroćudnost, svoje lepe jamice i svoje bele zube.

„Naš je junak primio ovaj osmeh pravo u oči, i odmah se zateturio pod njegovom silinom. Onda je počeo da uviđa namere neprijatelja, i doista, da oseća njihov uspeh. Sada je između stranaka započeo razgovor, za vreme kojega je vešta lepotica tako lukavo i neprimetno nastavila svoj napad da je bezmalo potčinila srce našega junaka pre no što se opet latila neprijateljstava. Da priznam istinu, bojim se da se g.

Džons držao neke vrste holandske odbrane, i da je izdajnički predao garnizon, ne odmerivši pri tom, kako je trebalo, svoju privrženost lepoj Sofiji. Ukratko, tek što se ljubavni razgovor završio, i gospa, nehajno puštajući da joj sklizne rubac s vrata, skinula koprenu sa kraljevske baterije, Džonsovo je srce bilo potpuno osvojeno, i bajna zavojevačica uživala je uobičajene plodove svoje pobeđe."

Ovde Gracije nalaze da je umesno da svoj opis završe, a i mi mislimo da je umesno da završimo ovu glavu.

GLAVA VI

PRIJATELJSKI RAZGOVOR U KUHINJI, KOJI JE IMAO VRLO OBIČAN, IAKO NE VRLO PRIJATELJSKI SVRŠETAK

Dok su se naši ljubavnici zabavljali na način kako je jednim delom opisano u prethodnoj glavi, oni su u isto vreme pružili zabavu svojim dobrim prijateljima u kuhinji, i to u dvostrukom smislu: da li su im građu za razgovor, a u isto vreme, počastili su ih i pićem da bi živahnuli duhom. Pored gostioničara i gostioničarke, koja je s vremena na vreme odlazila tamo i ovamo, sada su bili okupljeni oko kuhinjske vatre g. Portridž, narednik i kočijaš koji je dovezao gospođicu i njenu dvorkinju.

Pošto je Portridž upoznao društvo sa onim što je doznao od Čoveka s Brega u pogledu okolnosti u kojima je Džons našao gđu Voters, narednik je nastavio sa onim delom priče koji je njemu bio poznat. Kazao je da je ona supruga g. Votersa, kapetana njihovog puka, i da je često bivala s njim u logoru. „Doduše," kazao je, „poneki su sumnjali da li su oni i zakonito venčani u crkvi ili nisu. Ali, što se mene tiče, nije moj posao da se mešam u te stvari. Kada bi trebalo da se zakunem, morao bih priznati da je ona malo bolja nego i jedan od nas; i čini mi se kapetan bi mogao da ode u Raj kad u kišni dan sija sunce. Ali kuda god otišao, neće biti bez društva. Što se pak gospođe tiče — ta ni đavo nije tako crn,

i treba priznati ono što mu pripada — ona je vrlo dobra ženska, i voli uniformu: uvek želi da joj oda najbolje priznanje; izmolila je oprostaj za mnogog jadnog vojnika, i, kada bi bilo po njenom dobrom srcu, nikad nijedan od njih ne bi bio kažnjen. Ali, opet, to je cela celcata istina, da su se zastavnik Norterton i ona vrlo dobro poznavali za vreme našeg poslednjeg bivakovanja. Kapetan o tome nije imao ni pojma; ali onda, kakve važnosti ima, kada je i za njega još uvek ostalo dosta? On nju za to ne voli ništa manje, i zacelo bi proburazio svakoga ko bi joj naneo uvredu; prema tome, neću ni ja da je vređam. Ja samo ponavljam ono što su drugi kazali; i zacelo, mora biti nešto istine u onome što svet govori." — „Dabome, dabome, još koliko istine, to vam ja jamčim," uzviknuo je Portridž; „*Veritas odium parit.*" — „Našla vreća zakrpu," odgovorila je gospodarica kuće. „Svakako sada kada se odenula, ona izgleda kao neka vrlo otmena gospoda, pa se i ponaša tako; dala mi je zlatnik što sam joj ustupila nešto mojih haljina da se posluži njima." „Veoma krasna gospoda, zacelo," uzviknuo je gostioničar; „i da nisi malo pre naglila, ne bi se ni svadala s njom kako si to učinila ispočetka." — „I ti baš imaš pravo da to meni kažeš!" odgovorila je ona; „da nije bilo tvoje gluposti, ništa se ne bi dogodilo. Ali mora čovek da se plete i u ono što ga se ne tiče, i da lapara svojom budalastom jezičinom!" — „Dobro, dobro, odgovorio je on, „što je bilo — bilo je, i ne dâ se popraviti, pa kvit." — „Da," povikala je ona, „kvit za ovaj put; ali hoćeš li se ti ikada popraviti ubuduće? Ovo nije prvi put što stradam zbog tvoje budalaste tikve. Kad si u kući, ti jezik za zube, a staraj se za stvari napolju, koje se tebe tiču. Zar se ne sećaš šta je bilo pre sedam godina?" — „Ali, draga moja, nemoj da podgrejavaš stare stvari. Dela, dela, sada je sve u redu, i molim te da mi oprostiš." Gostioničarka je htela da mu odgovori, ali je u tome sprečio mirotvorni narednik na gorko razočaranje Portridžovo koji je bio veliki ljubitelj takozvane šale, i veliki pokretač onih bezazlenih zaštevica koje teže da iza-zovu pre komične no tragične obrte.

Narednik je upitao Portridža kuda putuju on i njegov gospodar. „Nikakav gospodar,” odgovorio je Portridž; „ja nisim ničiji sluga, uveravam vas; jer iako sam ja doživljavao zle udese u svetu, ipak beležim reč gospodin iza svoga imena; i ma koliko siromah i prostodušan izgledao sada, ja sam u svoje vreme bio nastavnik gramatičke škole. *Sed mihi! Non sum quod fui.*” — „Nadam se da vas nisam uvredio, gospodine,” kazao je narednik; „a kuda onda, ako smem da budem tako slobodan, putujete vi i vaš prijatelj?” — „Sada ste nas tačno označili,” kazao je Portridž. „*Amici sumus.* Moj prijatelj je jedan od najveće gospode u kraljevstvu,” (na ove reči i gostioničar i gostioničarka su načuljili uši). „On je naslednik vlastelina Olvordia.” — „Šta, onoga vlastelina koji čini tolika dobra širom cele zemlje,” uzviknula je gazdarica. „Da, baš njegov,” odgovorio je Portridž. — „Onda će on, bome, naslediti lepo imanje,” kazala je ona. „To se po sebi razume,” potvrdio je Portridž. — „Ama čim sam ja njega videla,” odgovorila je gostioničarka, „pomislila sam da je neki bolji gospodin; ali dabome, moj gospodin suprug je najpametniji čovek na svetu.” — „Priznajem, draga, da sam pogrešio.” — „Pogrešio, je li! ali jesam li ja ikad napravila takvu pogrešku?” kazala je gazdarica. — „Ali kako to, gospodine,” uzviknuo je gostioničar, „da jedan takav gospodin ide drumovima pešice?” — „Ne znam,” odvratio je Portridž; „velika gospoda katkad imaju svoje čudi. Eto sada ima u Glosteru tuce konja i posluge; ali sinoć, budući onakva vrućina, prohtelo mu se da malo prošeta do onoga brega da bi se rashladio, pa tako i ja pođem s njim da bih mu pravio društvo; ali moja noga tamo više neće kročiti, jer nikada se u svome veku nisam toliko isprepadao. Videli smo onde najčudnijeg čoveka.” — „Neka me obese,” uzviknuo je gostioničar, „ako to nije bio Čovek s Brega, kako ga nazivaju; to jest, ako on i jeste čovek; jer ja poznajem nekolicinu koji veruju da to sâm đavo boravi onde.” — „Da, da, dosta verovatno,” kazao je Portridž; „i sada kada ste me opomenuli, ja istinski i tvrdo verujem da je to bio đavo, premda nisam mogao da mu opazim papak; ali možda on ima moć da to prikrije, pošto zli duhovi

mogu da se pojavljuju u kakvom hoće obličju." — „A molim vas, gospodine," kazao je narednik, „ne uzmite za uvredu, ali recite mi, molim, kakve je vrste gospodin davo. Jer ja sam čuo neke naše oficire da govore da to lice ne postoji; i da je to samo podvala naših popova, da im ne bi odzvonilo; jer kada bi se javno znalo da davo ne postoji, popovi bi bili izlišni kao što smo i mi, vojnici, u vreme mira." — „Ti oficiri su, zamišljam, vrlo veliki učenjaci," kazao je Portridž. — „Pa i nisu baš tako učevni," odgovorio je narednik: „oni, verujem, nemaju ni polovinu vaše učevnosti, gospodine; i zacelo, ja mislim da davo mora postojati, govorili oni šta im drago, pa makar to kazao i jedan kapetan; jer k'o velim, ako nema davola, kako onda mogu da mu se šalju nevaljali ljudi, a ja sam o svemu tome čitao u jednoj knjizi." — „Neki će od vaših oficira," prozborio je gostioničar, „uvideti na svoju žalost da davo postoji, i naći će ga, nadam se. I ne sumnjam da će on naplatiti neka stara potraživanja za moj račun. Ovde kod mene neki oficir je stanovao pola godine, i savest mu je dopuštala da zauzme jednu od mojih najboljih postelja, premda jedva da je trošio u radnji jedan šiling dnevno, a dozvoljavao je svojim ljudima da kuvaju kupus na kuhinjskoj vatri zato što ja nedeljom nisam hteo da im gotovim ručak. Svaki dobar Hrišćanin mora da poželi da postoji davo radi kažnjavanja takvih propalica." — „Čujte vi, gostioničaru," kazao je narednik, „ne vređajte uniformu, jer ja to neću da trpim." „Neka davo nosi uniformu," odgovorio je gostioničar, „ja sam dosta stradao zbog nje." — „Budite svedoci, gospodo," kazao je narednik, „on vređa kralja, a to je veleizdaja." — „Ja vređam kralja, huljo?" uzviknuo je gostioničar. — „Vređaš," potvrdio je narednik; „vređao si uniformu, a to znači vređao si kralja. To izlazi na jedno: kogod vređa uniformu, taj bi uvredio i kralja kad bi smeo; prema tome, to je jedno te itso." — „Oprostite, gospodine naredniče," primetio je Portridž, „vi tu imate jedan *non sequitur*." — „Nemojte vi tu meni neke inostrane reči," zapretio je narednik, skočivši sa svoga sedišta; „ja ovde neću da sedim mirno i da slušam kako se vređa uniforma." — „Vi ste me, prijatelju, pogrešno razu-

meli," povikao je Portridž. „Ja nisam mislio da vređam uniformu; ja sam samo rekao da je vaš zaključak jedan *non sequitur*.“*) — „A vi ste još jedan, ako ćemo tako," uzviknuo je narednik. „Vi ste jedna fajta nikogovića, i to ću vam i dokazati; jer za dvadeset funti ja sam spreman da podelim megdan sa najboljim između vas." Ovaj poziv je uspešno učutkao Portridža čiji se apetit za lemanje nije tako brzo povratio posle valjane porcije kojom je nedavno bio počašćen; ali kočijaš, čije su kosti manje bridle, i čiji je apetit za tuču bio nešto jači, nije mogao tako lako da otrpi uvredu koju je smatrao da se bar jednim delom odnosi i na njega. Stoga je ustao sa svoga sedišta i, pristupajući naredniku, zakleo se da on sebe smatra isto tako valjanim čovekom kao što je i jedan vojnik, i ponudio je da se pesniče za zlatnik. Čovek iz vojske primio je borbu ali je odbio kladenje; na to su obojica odmah svukli gornju odeću i zametnuli boj koji je trajao sve dok vođa ljudi nije tako dobro izmesio vozača konjâ da je ovaj bio prisiljen da utroši ono malo daha što mu je još bilo preostalo moleći za mir.

Gospodica je sada želela da krene dalje, i bila je naredila da se njena kola pripreme; ali sve je bilo uzalud, jer kočijaš je bio onespособljen da te večeri obavlja svoju službu. Neki mnogobožac možda bi pripisao ovu onespособljenost koliko bogu pića, toliko i bogu rata; jer stvarno, oba su borca prineli žrtve kako prvome tako i drugome od ovih božanstava. Da kažemo prosto, oni su obojica bili mrtvi pijani, a ni Portridž nije bio u mnogo boljem stanju. Što se gostioničara tiče, pijenje mu je bilo zanat; i piće na njega nije dejstvovalo ništa više no na ma kakav sud u njegovoj kući.

Gostioničarka, budući pozvana da posluži čajem g. Džonsa i njegovu prijateljicu, ispričala im je u potpunosti drugi deo prethodne scene; u isto vreme izrazila je veliku zabrinutost zbog mlade gospodice koja je, reče, u najvećoj neprilici zbog

*) Ova reč, koju je narednik pogrešno razumeo kao uvredu, jeste jedan izraz u logici i znači da zaključak ne sledi iz premisa. — Prev.

toga što je sprečena da nastavi putovanje. „Ona je jedno dražesno, slatko stvorenje,” kazala je, „i tvrdo verujem da sam to lice videla ranije. Sve mi se čini da je zaljubljena i da beži od svojih prijatelja. Ko zna ne čeka li je negde neki mladi gospodin, ojađena srca kao što je i njezino.”

Na ove je reči Džons teško uzdahnuo; gđa Voters, iako je primetila taj uzdah, nije na nj obratila pažnju dok se gostioničarka bavila u odaji; ali čim se ta dobra žena udaljila, nije mogla da se uzdrži a da ne nagovesti našem junaku na izvesan način da ona ima neku vrlo opasnu suparnicu u njegovim naklonostima. Nespretno ponašanje g. Džonsa u ovoj prilici uverilo ju je u istinitost njene slutnje, premda joj on nije neposredno odgovorio ni na jedno njeno pitanje; ali ona nije bila toliko sitničarka u svojim ljubavima da bi je ovo otkriće mnogo uznemirilo. Lepota Džonsova veoma je očarala njene oči; ali kako nije mogla da mu sagleda srce, ona se zbog toga nije mnogo paštala. Mogla je srdačno da se gosti za trpezom ljubavi a da i ne pomišlja da je još neko mogao, ili će moći docnije, da blaguje za istom trpezom; ovo čuvstvo, iako nije mnogo utančano, jeste ipak veoma suštastveno; i manje je čudljivo, i možda manje sebično no što su žudnje onih žena kojima je potamañ i onda kada se uzdržavaju od posedovanja svojih dragana, pod uslovom da su dovoljno sigurne da ih ni jedna druga ne poseduje.

GLAVA VII

KOJA SADRŽI POTPUNJI IZVEŠTAJ O GĐI VOTERS, I KAKO JE
ONA DOSPELA U OČAJAN POLOŽAJ IZ KOGA JE SPASAO
G. DŽONS

Premda priroda nije niukoliko izmešala podjednak udeo bilo radoznalosti bilo taštine u svaki ljudski sastav, možda ipak ne postoji jedinka kojoj nije podarila takvu količinu obeju da je potrebno mnogo veštine, i muke takođe, da bi se ove potčinile i držale na uzdi; — gospodarenje ovima, međutim,

neophodno je potrebno svakome čiji bi karakter i u najmanjem stepenu zaslužio naziv mudrosti i lepog vaspitanja.

Kako se Džons, prema tome, s pravom mogao nazvati vaspitanim čovekom, on je obuzdao svu onu radoznalost koju moramo smatrati da su izazvale neobične okolnosti u kojima je našao gdu Voters. On je, istina, nabacio isprva nekoliko nagoveštaja o svome ljubopitstvu; ali kada je opazio da se gospođa trudi da izbegne svako objašnjenje, zadovoljio se da ostane neobavešten, tim pre što nije bio bez slutnji da postoje neke okolnosti koje bi joj naterale rumen u obraze kad bi ispričala celu istinu.

Ali, kako je moguće da neki naši čitaoci neće tako lako da se pomire sa ovom neobaveštenošću, i kako je nama vrlo mnogo stalo do toga da ih sve zadovoljimo nismo zažalili nečuvana truda da saznamo pravo stanje stvari, i završićemo ovu knjigu izveštajem o tome.

Ova gospođa, dakle, živela je nekoliko godina sa izvesnim kapetanom Votersom, koji je pripadao istom puku kome i zastavnik Norterton. Prolazila je kao supruga toga gospodina, i nazivala se njegovim imenom; pa ipak, kao što je narednik kazao, postojale su izvesne sumnje u pogledu stvarnosti toga braka, no mi za sada nećemo da uzimamo na sebe da tu stvar raspetljavamo.

Gda Voters, žao mi je što moram reći, već izvesno vreme bila je stupila u izvesnu prisnost sa gore pomenutim zastavnikom, što njenom ugledu nije služilo mnogo na čast. Da je ona gajila upadljivu naklonost prema tom mladom čoveku, stvar je potpuno izvesna; ali da li se ona u tome upuštala i preko granica strogo zabranjenog, nije tako posve jasno, sem ako ne zamislimo da žene nikad ne poklanjaju svaku milostu sem jedne, a da ne poklone i tu jednu takođe.

Deo puka kome je kapetan Voters pripadao bio je pretekao u maršu za dva dana onu četu u kojoj je g. Norterton bio zastavnik; tako je onaj prvi stigao u Vuster upravo sutradan po nesrećnom sukobu između Džonsa i Nortertona, što smo već ranije zabeležili.

Ele, gđa Voters i kapetan bili su se dogovorili da ga ona prati na maršu sve do Vustera, gde će se oprostiti jedno od drugoga, pošto je trebalo da se ona otuda vrati u Bât, i tu da ostane do kraja zimske vojne protiv pobunjenika.

Ovaj je dogovor bio saopšten g. Nortertonu. Da kažemo istinu, gospoda mu je zakazala sastanak upravo u ovom istom mestu, i obećala mu je da će sačekati u Vusteru dolazak njegove jedinice; šta je ona imala u vidu, i radi kakve to svrhe, mora se ostaviti čitaocu da sâm pogodi; jer premda smo obavezni da ispričamo činjenice, nismo obavezni da vršimo nasilje nad našom prirodom opaskama koje bi bile na uštrb najljupkijem delu stvaranja.

Čim se Norterton spasao svoga zatočeništva, kao što smo videli, pohitao je u susret gđi Voters; i kako je bio vrlo hitar i okretan čovek, stigao je u malo pre pomenutom gradu, tek nekoliko časova po odlasku g. Votersa. Već u prvom susretu nije se ustručavao da joj ispriča o nesrećnom slučaju, koji je pretstavio tako da je zaista izgledao vrlo nesrećan; jer on ga je potpuno očistio od svake čestice onoga što bi se moglo nazvati pogreškom, bar pred sudom časti, premda je ostavio izvesne okolnosti koje bi, pred krivičnim sudom, mogle da budu i podozrive.

Žene, — neka ovo bude rečeno u njihovu slavu, — uopšte uzevši, više su naklonjene onoj žestokoj i neobičnoj ljubavnoj strasti, koja žudi samo za dobrom voljenoga, nego ljudi. I zato je i gđa Voters, čim je saznala za opasnost kojoj joj je dragi bio izložen, odmah izgubila iz vida sve obzire sem njegove sigurnosti; i budući da je ovaj predmet bio podjednako prijatan i gospodinu, on je postao neposredan predmet razgovora između njih.

Posle mnogo savetovanja po ovoj stvari, bilo je najzad dogovoreno da zastavnik ode u Herfold, izbegavajući drumove, odakle bi mogao nekako da se domogne neke primorske luke u Velsu, pa otuda da se prebaci u inostranstvo. Gđa Voters je još izjavila da će mu praviti društvo u čitavom tom pohodu, za koji je ona još u mogućnosti i da ga snabde novcima — veoma stvarnim artiklom za g. Nortertona — pošto je imala

u džepu tri novčanice u vrednosti od 90 S, pored nešto sitnine u gotovom, i jedan dijamantski prsten prilično znatne vrednosti na svome prstu: sve je ona to, sa najvećom lakovernošću, otkrila ovom opakom čoveku, malo sumnjajući da će time potstaći nameru da je opljačka. Sad, da su u Vusteru iznajmili konje, svakako bi omogućili gonociima da im docnije uđu u trag; zato je zastavnik predložio, i gospođa se odmah saglasila, da prvi deo puta pređu pešice; u tu svrhu, tvrdoća mraza bila je prava zgoda.

Glavni deo gospodinog prtljaga već je bio u Bâtu, i ona sada pri sebi nije imala ničega više sem nešto malo rublja, koje je ovaj plemeniti čovek uzeo da ponese u svojim vlastitim džepovima. I tako, pošto je uveče sve bilo sređeno, ustali su vrlo rano sledećeg jutra, i u pet časova krenuli su iz Vustera, premda je do dana trebalo još dva debela sata. Ali pun mesec obasipao ih je štedro svojom svetlošću.

Gđa Voters nije bila od onog nežnog soja koji za svoja kretanja iz mesta u mesto duguje izumu vozilâ, i koji, sledstveno ubraja kočije među životne neophodnosti. Njeni su udovi, doista, bili puni snage i lakoće; i kako njen duh nije manje bodrilo oduševljenje, bila je savršeno kadra da ide u korak sa svojim hitrim i okretnim draganom.

Pošto su tako prevalili nekoliko milja glavnim drumom, za koji je Norterton kazao da je obavešten da vodi u Harford, u osvit dana stigli su do ivice neke šume gde su odjednom zastali; pretvarajući se za časak, kao da u sebi nešto premišlja, Norterton je izrazio izvesno strahovanje od daljeg putovanja glavnim drumom. Time je lako uverio svoju lepu saputnicu da pode s njim jednom stazom koja je vodila, kako je izgledalo pravo kroz šumu i koja ih je najзад dovela u podnožje brega Mazaru.

Da li je gnusan naum koji je on sada pokušao da izvede bio plod ranijeg smišljanja, ili mu je to sada prvi put došlo u glavu, ja ne mogu reći. Ali kada je stigao u ovo osamljeno mesto, gde je bilo vrlo neverovatno da će ga iko omesti, on je naglo skinuo svoj opasač, i ščepavši jadnu ženu nasilničkom rukom, pokušao je da izvrši strašno i gnusno delo koje

smo ranije pomenuli, a koje je Džonsova pojava, kao određena Providenjem, srećno sprečila.

Sreća je bila po gđu Voters što ona nije bila od onih najslabijih žena; jer tek što je opazila, po vezivanju omče oko pojasa i po Nortertonovim izjavama, kakve su mu paklene namere, ona je hrabro pristupila odbrani, i tako se snažno nosila sa neprijateljem, vrišteći sve vreme za pomoć, da je time izvršenje zlikovčeve namere zadocnilo za neko vreme; zahvaljujući tome, Džons joj je došao u pomoć upravo u trenutku kada je snaga već bila ostavila i ona bila potpuno savladana, i oslobodio je iz lupežovih ruku, bez drugog gubitka sem gubitka haljina, koje su joj bile zderane sa leđa, i dijamantskog prstena, koji je ili pao sa prsta za vreme borbe, ili ga je pak Norterton skinuo.

Tako, čitaoče, dali smo ti plodove vrlo trudnog ispitivanja koje smo, tebe radi, proveli u ovoj stvari. I ovde smo ti otkrili jedan prizor ludosti, kao i lupeštva, za koje bismo jedva mogli da verujemo da grešni ljudski stvor može da ih poćini, da se nismo opomenuli da je ovaj čovek u to vreme tvrdo veroval da je već poćinio ubistvo, i da je svoj život proigrao pred zakonom. Kako je, dakle, zaključio da mu je jedina sigurnost u bekstvu, smatrao je da će mu posedovanje novca i prstena ove sirote žene biti nadoknada za novi greh kojim će opteretiti svoju savest.

I ovde, čitaoče, moramo strogo da te upozorimo da zbog zlodela jedne ovakve propalice ne stvaraš sudove o jednom tako čestitom i časnom telu kao što su oficiri naše vojske uopšte. Izvolićeš uzeti u obzir da ovaj čovek, kao što smo te već obavestili, nije ni rodом ni obrazovanjem bio gospodin, niti je uopšte bio osoba kojoj prilići da se uvrsti u red takvih. Ako, dakle, njegovo nevaljalstvo daje povoda da se loše sudi o još nekom, to se onda mora odnositi samo na one koji su mu dali čin.

AKO NE MORAS

NEUG

DA

CITAS

OVU

KNJIGU

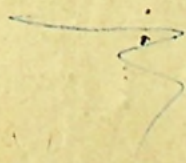
UBIJA!

Misko

Misko

Misko®

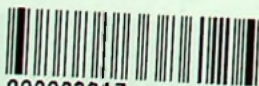

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

30 821.111
ФИЛДИНГ Х.
Tom Džons.

ЛЕКОВИЋ

000003317

COBISS